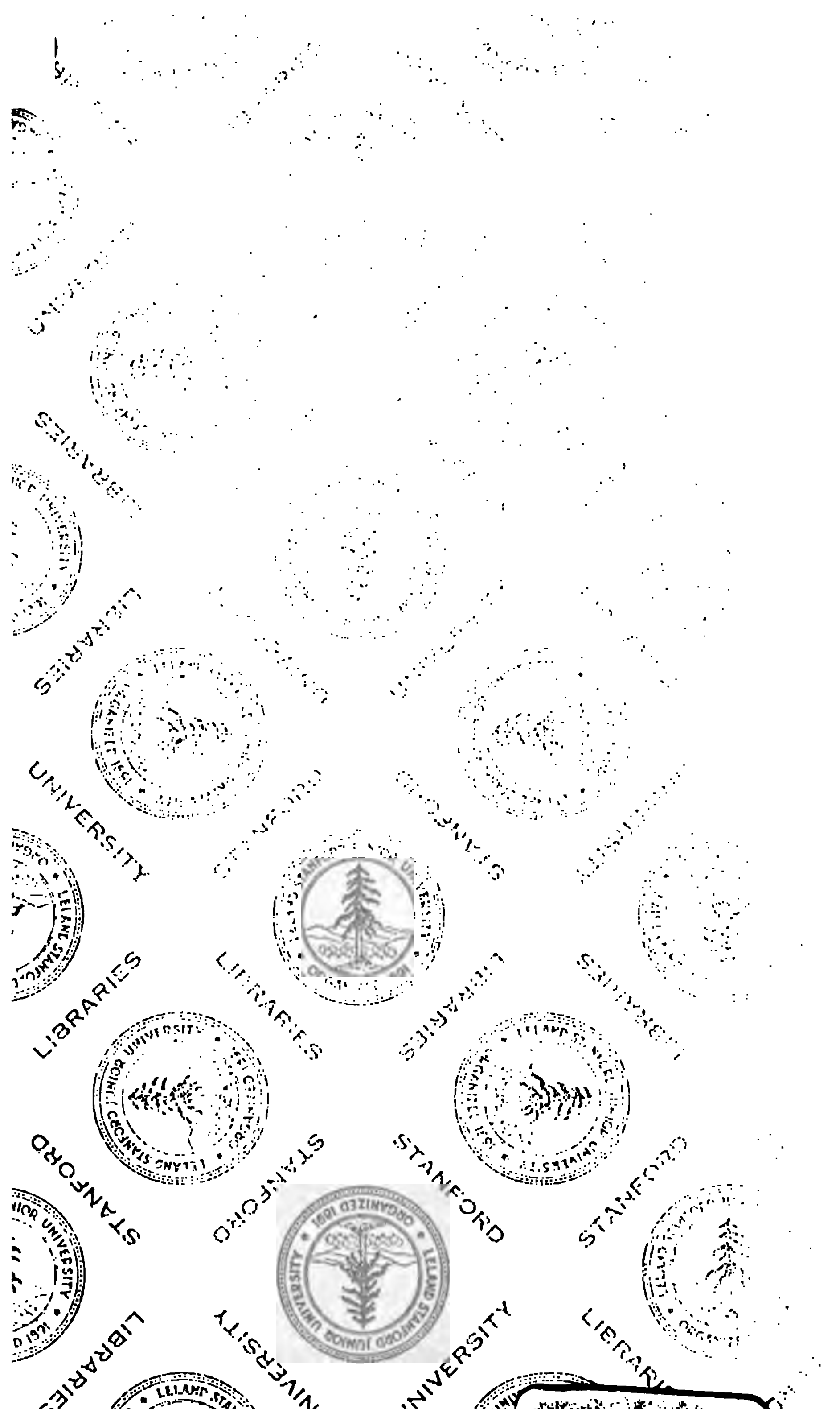
STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

СКУПЉЕНИ

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ТРЕЋА

СВЕСКА I.

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1896

ЦЕНА 3 ДИНАРА.

У овој свесци III књиге Вукових „Граматичких и По-лемичких Списа“ прештампане су ове расправе и чланци из год. 1836., 1839., 1842., 1843., 1844., 1845., 1846. и 1847.

ст

И ову је свеску уредио и штампање надгледао *П. П. Ђорђев*

Натписни лист и садржај целе III књиге изићи уз *другу (последњу) свеску* њену, која се већ штампа. У њој су ове расправе и прилози:

XLII. *Одговор на трећи Утук* (свршетак); — XLIII. *Предгов преводу „Нов. Завјета“* (1847.); — XLIV. *Господину са два кр* (1848.); — XLV. *Вукова рецензија* Auer-ове *Die Sprachenhalle* Sitzungsberichte der historisch-philologischen Classe, 1848.); — XL *Из „Ковчежића“ о језику* (1849.); — XLVII. *Како се гди гово* (из „Шумадинке“ 1850.); — XLVIII. *Вукова посланица Ант. К манићу* из „Slavische Bibliothek“ 1851.); — XLIX. *Вуков одгов на „Примѣтбе Никанора Грујића на преводъ Новога Завѣта“* (18 из рукописа до сад нештампаног); — L. *Писмо Јов. Ст. Попови о српској просодији* из „Slavische Bibliothek“ 1857.); — LI. *П мјери српско-славенскога језика* (1857.); — LII. *Срби и Хрва* (из „Видовдана“ за г. 1861.).

4/XII. 924. г.
Београд.

III.

1836.—1864.

XXVIII.

ИЗ ПРЕДГОВОРА
СРПСКИМ НАРОДНИМ ПОСЛОВИЦАМА

[У „Предговору“ I. издању „Српских народних пословица“ (стр. VII.—L.) тичу се српскога језика чланци:]*

VII. XI

За читатеље ће моје бити најновије у овој књизи слово *х*; за товаља и о њему опет што проговорити. Као ствар позната може се само напоменути:

1. Да се глас овога слова (као што га у Славенском језику читамо, т. ј. као што се у Њемачком језику изговара *ch*) међу народом нашим у Србији и у Маџарској не чује, него или се изоставља са свим, као н. п. *ора, вла; оћу, итар; лад, ром, леб; дођо, дадо,| реко; говора, говорау; манути, дануги,* XII *усануги, {уздануги,} кинути; дођомо* (у Шумадији, мјесто *дођохмо*, или, као што се обично по другим мјестима говори, *дођосмо*) и т. д.; или се претвара у друга слова, и то: а) у *в*, н. п. *сув, глув, уво,* (а говори се и по горњему правилу{,} *уо*), *куваги* (или *куати*), *дуваги* (или *дуати*) и т. д.[,]

[* **Народне Српске пословице** и друге различне, као оне у обичај узете **ријечи.** Издао их *Вук Стеф. Караџић*, философије доктор и различних учених друштва член. На Цетињу. У Народној Штампарији. 1836. — Обична 8⁰, страна L. лист. 5, стр. 362 и лист. 8.

Другом је издању натпис: **Српске Народне пословице** и друге различне као оне у обичај узете **ријечи.** Издао их *Вук Стеф. Караџић.* У Бечу у штампарији Јерменскога манастира 1849. — Обична 8⁰, стр. LIV и 388. – Овај се предговор овде зове *Предговор Пређашњи,* јер има на стр. LIV. и кратак *Предговор Садашњи.*

Сада се чланак VII. и VIII. *Предговора* штампају по првом, цетињском, издању, а што је у другом, бечком, издању ново или друкчије — стављено је у угласте заграде; што је пак било само у првом, па испуштено из другог издања, стављено је у шарене заграде.]

б) у *к*, н. п. *женик, грек, ћакнут.*[,] в) у *ј*, н. п. *смеј, проја, чоја, снаја, аждаја;*[,] *кијати* и т. д.

2. Да се у Херцеговини ово слово, поред таковог говарања{,} као у Србији и у Маџарској, на крају ри изговара као *г*, н. п. *ораг* (а даље *ораа* — или *ора̂*, — и т. д.), *ира̂г* (*ираа* — *ира̂* — *ирау*), *вр̂г* (*врьа, врьу*), (*граа* — *гра̂* — *грау*), *смијег* (*смија, смију*), *мијег* (*мија, мију*), *дођог, дадог, реког, чуг;*[,] *говораг* (*говорау*)*;*[,] *овијег* (мн{ож}.), *нашијег, иг* (н. п. ја сам *иг* виђео) и т. д. (али *суг* и не вјерујем да би ко рекао, него *сув* и *глув;* тако ни него *тиј;* мјесто кетхїй говори се *вети* и *вегди;* даклем у лагателним именима не претвара се у *г*!). Ово је све до говорено{,} ђе се и како се прави глас овога слова не изгов али ћу сад да почнем говорити{,} *ђе се и како се изго* [ђе се и како се изговара].

XIII Колико сам ја до сад народа нашег виђео, могу казати{, се данас у *Дубровнику* [Дубровнику] прави глас овога слова боље изговара: онђе се он јасно чује и у почетку ријеч и на крају{,} и у средини{,} и пред самогласнима и пред п гласнима словима, н. п. *орах* (*ораха, ораху* и т. д.), *страх, и гријех* (*гријеха, гријеху*)*;*[,] *дадох, рекох, говорах* (*говораху хоћу, хитар, ухо, сух, глух;*[,] *хлад, хром, хранити, хр сахранити, сахрана;*[,] *уздахнути, кихнути, кихавица* и За чудо је{,} да се говори *худ*, и *худоба*, а *худити* не к се, него *удити*, н. п. *уди* ми море; не ће ти то *науд* Може бити{,} да би се {и} онђе још која овака ријеч нашла{ којој се за *х* као заборавило; али је ја нијесам чуо. А је за веће чудо{,} што се у ђекојим ријечима изговара *х*{, му (према осталим Славенским нарјечијама) није мјеста п. *зијехати* (мјесто *зијевати*), *зијехање* и *зијехалица* (м. *јевање* [, *зијевалица*]), *зијехнути* (м. *зијевнути*). По свој лици ће бити и онђе више овакијех ријечи, но ја за са једне више нијесам познао; а по другим мјестима оваке мјере напоменућемо послије. — *Хвала, захвалити, по лити* и т. д. пишу списатељи Дубровачки; али ја ни од
XIV онђе нијесам могао чути{,} да тако говори, него:| *фала, за лити* и т. д.; а кад сам кога, особито од онијех{,} који зн читати и писати, запитао о томе, казивали су ми{,} да с вори и једно и друго. По својприлици би Дубровчани о рекли (као и многи остали Срби што говоре) и *фатати* (*у тити, дофатити, зафатити, префатити*) мјесто *хватати* (*у*

тити и т. д.), али они ове ријечи немају никако, него мјесто ње говоре *хитати, ухитити, дохитити* и т. д.

Осим Дубровника глас овога слова чује се како онуда по околини, тако и горе к југу[1]) по свему приморју народа нашега и по Црној гори до самога Скадра; али слабо ће здраво, постојано и на свакоме мјесту у ријечи. По околини Дубровачкој боље се чује поред мора и по острвима{,} него горе к Херцеговини. А прије{,} него станемо говорити{,} како се ће горе уз приморје изговара, ваља најприје казати што о онијем мјестима; јер су слабо позната по источним и сјеверним крајевима народа нашега.[2]) Од Дубровника идући
поред мора к| југу на крају Дубровачке државе одваја се XV
од мора у суху земљу (к Херцеговини) отока, готово свуда шира од Дунава ниже Би{ј}ограда, која се онуда зове *канал* и{ли} *конао,* и кривудајући између превеликијех каменитих гора, отеже се к југоистоку око шест сахата хода до под саму Црну гору (но вода у отоци овој није све морска, него је има више слатке, која извире испод Црногорскијех гора, па од успора морскога нарасла: пред сјеверним вратима Которским извире у прољеће ријека{,} на којој би педесет камена могло мљети; а пред јужним вратима види се у свако доба године{,} како вода у виру из дубине извире). Како се с мора дође у отоку, одмах је с десне стране под брдом до саме воде десетак кућа, које се зову *Рôсе:* ту је царина и стража од отоке, и когођ у њу улази или из ње излази, ваља онђе да се пријави, и да каже{,} одакле је, куда иде, и шта носи. Према Росама је на лијевој страни{,} на поузвишеноме од воде мјесту *Нови,* град стари готово развађен, и више њега на брду новији и тврђи. Од Новога око три сахата на оној је
страни,| али тако у куту{,} да се са сриједе отоке не може XVI
виђети, *Рйсан* (варош и зидине од старијех градова, и на бријегу и на води), који је из народнијех наших пјесама и у Србији познат; више Рисна је на планини кнежина *Кривошије,* са још двије мале кнежинице, од којих се једна зове *Ўбли,* а друга *Ледѐнице.* Од Рисна идући уз отоку око је-

---

[1]) У Дубровнику учени људи к Тр{ије}сту зову *горе,* а ка Котору *доље;* али народ к Тр{ије}сту зове *доље,* а ка Котору *горе,* као и ја овђе што узимам.

[2]) У Србији се к југозападу зна најдаље за Црну гору; али одонуд *иза
Црне горе* шта је, јамач|но не зна нико{,} ко онамо није био; тако се исто у Сри- XV
јему и у Бачкој и у Банату не зна{,} шта је иза Далмације, или најдаље иза Дубровника{,} горе уз приморје.

днога сахата је варош и више ње градић *Пѐраст;* према Пе-
расту је на другој страни *Стòлив,* неколико кућа крај воде,
а остале чак горе готово под самијем врхом од брда. Даље
идући уз отоку око по сахата од Пераста неколико растр-
канијех кућа зову се *Дра́жев вр̀т,* у којему на самој води
има стара зидина, за коју се приповиједа{,} да је била кула
Лима арамбаше; а на другој страни према Дражеву врту за
једну кућерину надно *Маркова врта* говори се{,} да је била
кућа *Баја Пивљанина.* Око по доброга сахата од Дражева
врта почиње се варош *До̀брота,* и отеже се поред воде испод
брда око читав сахат хода; а према Доброти на десној страни{,}
исто тако стоји *Пр̀чањ.* Више Доброте се отока свршује, и
на десној страни свршетка њена стоји *Ко̀тор,* велики стари
град на води, а мањи и може бити новији горе на стјенама;
са зидова обадва ова града може се добацити из пушке на
XVII Црногорску грани|цу. Ово су главна мјеста поред отоке, а
села око ње има највише између Рисна и Новога. Између
мора и отоке су мале двије кнежине или капетаније: *Лу̑-
штица* и *Кр̀толе.* Сву ову земљу око отоке, од Котора па
доље до мора, звали су Млечићи (Венецијани) Bocche di
Cattarro = *Боке ди Катаро* (ушће Которско), откуда је и
међу народом нашим онуда постало име *Бока,* или, као што
Дубровчани говоре у мн{ож:}. броју (управо по Талијанскоме)
Боке. — Од Котора к југу око по дана хода сухијем путем
на мору је мали градић *Бу̑два.* Између Котора и Будве опај
комад земље зове се *Гр̀баљ,* у коме су четири кнежине:
Лаза̑ревићи, Бо̀јковићи, Ту̑јковићи и *Љу̑бановићи* (прве су
двије између мора и пута{,} којим се иде из Котора у Будву,
а друге двије између пута и Црногорске планине *Ло̀вћена*).
Између Будве и Црне горе у брдима су три мале кнежине
или општине: *Ма̀ине, По̀бори{,}* и *Бра̀ићи;* а мало више Будве
поред мора (к југу) почиње се кнежина *Па̀штровићи* (или
Па̀штројевићи), и отеже се између мора и планина{,} које је
растављају од Црне горе, око шест сахата хода, до брда *Дубо-
вице* и *Цмилове улице,* која њу раздвајају од нахије Барске, а
државу Аврстријску [А*у*стријску] од Турске Арбаније (Арнаут-
XVIII ске). Сав овај комад земље, који од југо|запада граничи с морем,
од сјевера с (Турском) Херцеговином[1]), од сјевероистока опет

[1]) Ваљало би овђе да граничи с Дубровачком државом: али су Дубровчани негда молили Турке, да их раздвоје од Млетачке државе, и тако су Турци (у Карловачкоме миру 1699. године) узели и од ове стране и од Далмације по

с Херцеговином (до више Рисна), од правога истока с Црном
гором (од више Рисна{,} до Цмилове улице), а од југоистока
с Турском Арбанијом, звао се отприје, док су Млечићи њим
владали, *Млетачка Арбанија,* као и сад Њемачки што се зове
Аустријска [Аустријска] *Арбанија;* а наши многи људи, особито
који оданде даље к сјеверу живе, у говору узимају ово све за
Боку. — У свима овим поменутим мјестима има око тридесет
хиљада душа (све правијех Срба, какови и гђе бити могу);
једна четврт од овога биће закона Римскога, а остало је све
Грчкога. У Новоме, Котору и Будви измијешани су људи од
обадва закона; у Рисну има само једна кућа за|кона Рим- XIX
ског; у Перасту и у Прчању мало има кућа закона Грчкога, у Столиву само двије (доље код воде), а у Доброти
нема ни једне; у Луштици и у Кртолама има неколико кућа
и закона Римскога, а по Кривошијама, Ублима, Леденицама,
Грбљу, Маинама, Поборима, Браићима и Паштровићима, све
је закона Грчкога. Може бити{,} да никако мјесто у народу
нашему није тако важно и знатно за *језик* [језик] наш, као
(права) Бока. Не само што онђе (као и у Дубровнику) Срби закона Римскога не говоре (као н. п. по Славонији, по Далмацији
и по Босни) *вира, лиuo, дите, дид;*[,] него (као и они закона
Грчкога) *вјера, лијеuо, дијете, ђед* и т. д.; него се у свакоме мјесту *друкчије* [друкчије] говори: Доброта се почиње од самога
Котора, тако{,} да чоек{,} који није оданде, не може знати{,} које
су куће Добротске, које ли су Которске, па Доброћани са
свим друкчије говоре{,} него Которани; из Пераста у Рисан
нема више од једнога сахата, а у говору је већа разлика
између Ришњана и Пераштана{,} него између Неготинаца и
Требињана; Прчањане и Доброћане раздваја само отока, преко
које се дозвати може, и у Котору се сваки други дан на
пазару мијешају, па опет вјешт чоек свакога од њих, док
проговори, може познати{,} из кога је мјеста. Могло би се
рећи{,} да је н. п. између Ришњана и Пераштана{,} узрок ове XX
разлике{,} што су Ришњани закона Грчкога и што су отприје
дуго времена били под Турцима и мијешали се више с Херцеговцима{,} него с[а] Бокељима, а Пераштани закона Римскога

комад земље до мора; па тако остало и до данас (те се ни из Далмације у Дубровник, ни из Дубровника у Нови по суху друкчије не може отићи, него — с пратиоцима од лазарета — *преко Турске земље!*). С јужне се стране овај комад зове *Сӯторина* (и управо узевши није шири од једнога сахата), а онај са сјеверне *Клѐк.*

и били јоште од неколике стотине година једнако под Млечићима; али између Пераштина и (н. п.) Доброћана нема ни једнога од овијех узрока, и опет се у говору разликују! Тако ја бих рекао{,} да је највећи узрок овоме{,} што су ова мјеста{,} које водом, које камењацима{,} тако затворена{,} да се из њих без невоље никуд маћи не може, па се житељи њихови (а особито жене и ђеца) слабо мијешају са околним сусједима својим, него проводе вијек свако у своме мјесту: тако, н. п. у Перасту има жена од 60 година{,} које се оданде никуд нијесу макле. — За сад и о овоме нека буде доста; а други пут, ако Бог да здравље, може бити{,} да ће се и више што говорити о народу овијех крајева. Само ћу још овђе напоменути{,} да се и у нахији Барској много говори нашим језиком али је народ понајвише закона Римскога.

Сад опет да се повратимо к изговарању слова *х*. Уз приморје горе, по Боци, боље га изговарају Срби закона Римскога{,} него Грчкога; а између онијех првих најбоље га из-
XXI говарају Пераштани, а најмање Доброћани (за| које се приповиједа{,} да су се негда из Црне горе онђе саселили, и који се с Которанима сваки дан готово мијешају); између другијех пак најмање Ришњани и Новљани, који су отприје били под Турцима, и који се и сад много мијешају с Херцеговцима. А по осталијем онуда мјестима (у Котору, Луштици, Кртолама, Грбљу, Будви, Маинама, Поборима, Браићима и Паштровићима) и по Црној гори и по нахији Барској чује се глас овога слова врло добро на крају ријечи, у сриједи пред полугласним словима (н. п. у ријечима: *уздахнути, махнути*) мало слабије, пред самогласним словима (н. п. у ријечима: *хоћу, ходим*) и међу њима (н. п. у ријеч[и]ма: *налазим, праха, муха*) још слабије (и то ђе мање{,} ђе више), а у почетку пред полугласним словима (н. п. у ријечима: *хлад, храна, хром*) нимало, или врло ријетко. Што су сјеверни крајеви Црногорски ближе к Херцеговини, то се *х* мање чује; али к истоку не губи се тако одмах, него се, истина све слабећи, протеже преко Зете{,} може бити чак до Метохије и до Косова, ђе га одонуд опет Бугари са својим изговором подупиру (као што се и доље око Тимока може познати). И у Босни од варошана, особито који су Турскога закона, може се чути *танак* [танак] изговор слова *х* (од прилике као
XXII у Њемачком језику *h*). За сад| и о том доста. По овоме{,} што је до сад казато{,} може читатељ дознати{,} како се у коме крају

народа нашега изговарају оне ријечи{,} у којима се *х* у овој књизи налази. Да се по границама између овијех м{и}јеста, ђе се *х* различно изговара, изговор његов мијеша, као што га мијешају и људи{,} који пређу из једнога мјеста у друго, то се разумије само по себи; тако се, н. п., уРисну и у Новоме може чути и *чух*{,} и *чук*{,} и *чуг*;[,] *гријех*{,} и *гријек*{,} и *гријег*;{,} *овијех*{,} и *овијек*{,} и *овијег*, и *овије*[1]) и т. д. Тако су у Тршићу, ђе сам се ја родио, само стари људи, који су се изродили у Херцеговини, говорили: *граг, кожуг, мијег, овијег*; а остали не само што су говорили: *гра, кожу, мије, овије, оније* и т. д.; него су се онима још и подсмијевали.

Овђе је потребно још напоменути{,} да Црногорци прави глас слова *х* изговарају на крају у род. мн{ож}. код свију суштест. имена, н. п. десет *аушаках*, нашијех *женах, јунаках, ријечи, луђих (људих)* и т. д. Поред Црногораца овако говоре и приморци; готово сви од *Роса* [Роса] до иза Бара, а особито XXIII Доброћани. У Дубровнику овога обичаја нема, али *ниже* Дубровника на полуострву *Рату* може се чути, само не онако здраво и постојано{,} као у Црној гори. Може бити да је ово изговарање слова *х* (ђе му ни у Славенском језику мјеста није) постало поред изговарања тога гласа код прил. имена и мјестоименија у овоме (род. мн{ож}.) падежу. Сад ће се лакше моћи погађати{,} зашто Срби закона Римскога (по Славонији, [Х]рватској, Далмацији) на *оваким* [оваким] мјестима пишу *х* (Латинско *h*), ако га и не изговарају. — Као што је већ напоменуто{,} да се у Дубровнику говори *зијехати*, тако и у Црној гори има примјера{,} да се *х* изговара{,} ђе му није мјеста, н. п. говори се *ланих* (мјесто *лани*), а у пјесми чуо сам и *паха* мјесто *пава* (пауна).[[2]] Јамачно ће и онђе бити још више оваковијех ријечи, које показују{,} како се ђешто народ побркао у изговарању *х*, као и другијех ђекојих слова или гласова.

Видећи ја по народу нашему овако различно изговарање слова *х*, ћео сам у овој књизи да га наштампам свуда{,} ђе му је гођ право мјесто (по етимологији), па читатељи нека га изговарају{,} како је коме обичније и повољније; но будући

[1]) *Овај* (род. мн{ож}.) падеж код свију прил. имена и мјестоименија (која се као и она склањају) може се овако без *х* чути и у Котору, и усред Црне горе (а може бити и Херцеговине).

[[2]) Ја сад сумњам да је овђе *паха* мјесто *пауна*, него може бити да је од *пахати* (*пахам* или *пашем*)].

да сам је најприје био написао и (још 1833. год.) у Бечу
XXIV почео штампати| оним нарјечијем{,} као што је *„Милош Обреновић,* кнѧзь Сербїи; *или Грађа за Србску историју нашега времена,“* по том однесавши је у Црну гору, и умноживши је пословицама из онијех крајева, поправљао сам рукопис по овоме нарјечију, колико се узгред могло, мислећи остало при штампању поправити и изједначити; но кад послије видим{,} да не могу чекати{,} док се она наштампа, ја поправим само прва четири листа, а остало препоручим пријатељу моме [своме]{,} Г. *Димитрију Милаковићу,* Црногорскоме народном секретару, да при штампању (у коректури) према ономе поправи; но Г. Милаковић наскоро по том отиде оданде народним пословима; Високопреосвештени пак Господ. Владика, који би се поред свега свога високога чина и поред свију премногијех послова у оваковом догађају драговољно примио{,} барем једну коректуру да прочита, отиде такођер својим пословима с Цетиња; и тако коректура ове књиге остане на штампарима. За то је поред многијех других погрјешака и *х* не само на много мјеста изостављено (као н. п. у ријечима: *оћу* мјесто *хоћу, ранити* м. *хранити, њиов* м. *њихов* и т. д.), него је ђешто уметнуто{,} и ђе му није мјеста, као н. п. на страни 56. у ријечи *хусне,* м. *усне!*

XXV

VIII.

У писању сваке моје дојакошње књиге ја сам се једнако старао{,} да би се из ње народни језик наш управо познати могао; за то ћу овђе још да назначим најглавније разлике у језику нашему, које сам за прошавшу годину дана познао у оним нај јужнијим крајевима народа нашега{.} ђе је књига ова штампата. И тако:

1. На оним мјестима{,} ђе је у староме Славенском језику мало *јер* (ь), у новоме Славенском и у Руском *е* или *о,* а у Српскоме *а:* или, другим ријечима да кажем, ђе је гођ у Српскоме језику између полугласнијех слова *(благогласија ради)* уметнуто *а,* прави Црногорци и готово сви њима сусједни приморци изговарају глас између *а* и *е* (али наличнији на *е*{,} него на *а*), који ја овђе не знам друкчије назначити, него са *ъ,* н. п. *дън, дънък, сън, сънък, къд, петък, опънък, мъгла, мъска, отъц, пупък, бъдън, бъдњи дън, чъст, гладън, узък, љубъзън, једън, седъм, осъм, дошъ* (мјесто *дошао*

— јер као што се у Србији и у Сријему и у Бачкој и у Банату у оваким догађајима у говору често изоставља *а*, а изговара се само *о*, н. п. *дош'о, рек'о, кот'о*[,] и т. д.;[,] тако се онамо и по свима приморским крајевима изоставља *о*, а изговара| само *а*), *нашь*, (м. *наша'*), *рекъ* (м. XXVI *река'*), *пекъ* (м. *пека'*) и т. д. Овако се изговара и оно *а* у род. мн{ож}. на крају пред *х*, н. п. *јунакъх, женьх, пушькъх, опьнькъх* и т. д. Доброћани, за које се, као што је и прије казато, приповиједа{,} да су се онђе негда саселили с Цетиња, на оваким мјестима не изговарају *никакво самогласно слово*, него управо онако{,} као да је *ъ* (по данашњему Каравлашком изговору), н. п. *дън, құд, петък* и т. д. Ђекоје оваке ријечи они тако тешко изговарају{,} да их *само они* [само они] управо и без муке могу изговорити; за то им се Которани и други сусједи и подсмијевају, и тим их нагоне{,} те се људи у разговору с њима чувају од тога (колико знаду и могу); а жене и ђеца код кућа друкчије и не знаду{,} него тако. Слушао сам у Перасту од једне врло старе жене из Бара, која је одонуд онђе *скоро* дошла, ђе говори исто тако{,} као и Доброћани.

2. Прави Црногорци у ђекојим ријечима мимо остале Србе претварају *з* у *ж*, *с* у *ш*, и *ц* у *ч*, и[,] колико сам ја дознати могао, чини ми се{,} да би се ово за главно правило у том узети могло{,} да се *з* у *ж*[,] и *с* у *ш* претвара: а) пред *н*, н. п. *жнам* (мјесто *знам*), *беж нас* (м. *без нас*), *пражно* (м. *празно*), *љубажни* (м. *љубазни* = *љубезни*);[,] *шнијег* (м. *снијег*), *шнијет* (м. *снијет* = *кукољ*), *кршно* име XXVII (м. *крсно* име), *чашни* крст (м. *часни* крст), *шнаха* (м. *снаха*), *дешни* (м. *десни*), *јашни* (м. *јасни*) и т. д. б) пред *л* (али највише{,} кад за њим иде *е*{,} или *и*), н. п. *жли* час (м. *зли* час), *кожле* (м. *козле*), *кожлићи* (м. *козлићи* — али *кожлад* нијесам могао чути, него *козлад*), *крож* лијепи пелинхор (м. *кроз* лијепи), *нижс* ливаде (м. *низ* ливаде), *мишлим* (м. *мислим*) и т. д. в) у глаголима учес{т}ним, н. п. *завеживат*и (м. *завезивати*), *кажевати* (м. *казивати*), *опишивати* (м. *описивати*) и т. д. А може се чути *ж* мјесто *з* и у друкчијим ђекојим глаголима, н. п. *мржјети* (м. *мрзити*), *лежи* (м. *лези*). — *Ц* у *ч* претвара се како у глаголима учес{т}ним, тако и у другим, н. п. *бачити* (м. *бацити*), *пребачивати* (м. *пребацивати*), *разбучити* (м. *разбуцити*), *мичати* (м. *мицати*), *речи* (м. *реци*), *сијечи* (м. *сијеци*), *печи* (м. *пеци*), *вучи* (м.

вуци) и т. д.[1]) Ово се мени за сад чини да је главно правило у томе; али се и осим њега у другим ђекојим ријеxxviii чима ова премјена може чути, као| н. п. *шенат* (м. *сенат*). *шкерлет* (м. *скерлет*), *шежањ* (м. *сежањ*), *чртало* (м. *цртало*): ђекоји реку и *чар* (м. *цар*); а од некога може бити да би се и више оваковијех примјера могло чути, н. п. *шве* (м. *све*) и т. д. (Кад Бокељи у шали што приповиједају како је говорио Црногорац, они *свуда* [свуда] говоре *ж* мјесто *з*, *ш* мјесто *с*, и *ч* мјесто *ц*, но то је које шала{,} које несавршено знање). Ово се претварање слова највише чује у западњим [западним] крајевима Црне горе, а што се од нахије Катунске и Ријечке одмиче даље к истоку и сјеверу, све рјеђе постаје: већ се у Бјелопавлићима подсмијевају ономе{,} који рекне *кршно* име, говорећи му: „Твоје нека буде *кршно*“ (од *крша* = *камена*), „а моје је *крсно*.“ Да ли ово претварање слова у Црну гору није дошло из Талијанскога језика, у коме се (по Млетачкоме нарјечију) онуда по приморју тако чини? У ред овијех ријечи иде и од rosa *ружа*, које се говори по свему народу нашему, осим Дубровника, а онђе *рӯса*. Тако је по свој прилици Талијанско изговарање узрок{,} што се ђешто у Црној гори и по сусједноме приморју у ђекојим ријеч[и]ма *з* изговара{,} као што Грци изговарају *ђ* и *џ* (као{,} од прилике{,} *дз* или *дц*), н. п. *дзипа* (м. *зипа* = *камен*), xxix *дзуб* (м. *зуб*), *дзора* (м. *зора*).| По изговору је на ове ријечи налик и *дзенерал* (м. *џенерал*, *ђенерал* или *генерал*).[2])

3. Двојесложна имена женска{,} у којих се први слог врло отеже (са знаком ´), и која су, као од милине, скраћена од другијех имена, н. п. *Ма́ра*, *Ка́та*, *Ви́да*, *Ста́на*, *Јо́ка* и т. д.; оваква имена не само у Дубровнику и по свему онуда приморју, него и у Црној гори имају на крају

---

[1]) Ова три посљедња [пошљедња] примјера (*сијечи*, *печи* и *вучи*) слушао сам и у Србији од људи из Старога влаха.

[2]) Вриједно је овђе напоменути{,} да се у Босни по варошима и градовима, а особито у Сарајеву, слабо изговарају прави гласови *ж*, *ш*, *ч*, и *џ*, него се *ж* изговара као Пољско ź, *ш* као Пољско ś (као што је у предговору к Српскоме рјечнику на страни XXIX. напоменуто, да се у Херцеговачком нарјечију изговара *з́* и *с́* пред *ј*), *ч* као *ћ*, *џ* као *ђ*, н. п. *з́ена* (м. *жена*), *дус́а* (м. *душа*), *ћас́а* (м. *чаша*), *свједођба* (м. *св{ј}едоџба*), *филђан* м. *филџан*) и т. д. Овђе се још може напоменути, што приморци (као што су ми приповиједали) око Сења и Ријеке, као тепајући, *ж* изговарају као *з*, *ш* као *с*, *ч* и *ћ* као *ц*, а *џ* и *ђ* као *дз* или *дц* (као што је у Српскоме рјечнику на горепоменутој страни казато{,} да калуђери у Србији говоре), н. п. *зена* (м. *жена*), *ноз* (м. *нож*);[,] *дуса* (м. *душа*), *цаса* (м. *чаша*), *нас* (м. *наш*):[,] *хоцу* (м. *хоћу*);[,] *додзи* (м. *дођи*) и т. д.

е мјесто *а*, а на| првом слогу глас са знаком ̑ (као што је xxx
и по осталом народу у зват. падежу), н. п. *Мâре, Кâте, Вйде, Стâне, Јôке, Гôрде* (од Гордана) и т. д. Но ово је само у имен. и зват., а у осталим падежима говори се по општему обичају. Тако сам слушао у Конављу (више Дубровника) ђе се пјева *нêве* (и у имен. и у зват.), а *Јêле* у зват. пад. чуо сам ђе се пјева и у Србији:

Селе, *Јеле,* што се не удајеш?

Може бити{.} да је с овим сродно и *селе,* које се у Србији понајвише у зват. чује у пјесмама, но у Конављу слушао сам и у другим падежима (како гођ да би се говорило и *сéла),* н. п.

Пођи с Богом, наша неве, не обзири се
На *селино* миловање,
И твој рабро *селу* има.
Она ће те миловати
Боље{,} него *селе* твоја.

Овђе се може споменути и *мâле,* и *брâле* (које се и у Србији чује у пјесмама), и *тâле* (од *тата* = *отац*), које се у Доброти, Прчању, Столиву и Перасту *говори* (а особито{,} кад се куну жене и ђевојке, н. п. „Жив ми *тале*! Тако ми Бог *тала*“ — сачувао или здрава кући довео), и *Крŷле* (које сам слушао у Перасту ђе се говори од *Крста*). На ово је доста налик{,} што сам слушао у Црној го|ри ђе се говори xxx
(у имен. и у зват.): *Гавриле* (м. *Гаврило*), *Михаиле* (м. *Михаило*), *Даниле* (м. *Данило*) и т. д.

4. У Паштровићима, у Црмници (у Црној гори) и у нахији Барској говори се *ге* мјесто *ђе* (*гђе*), тако и у свима догађајима{,} ђе је ова ријеч сложена с другима, н. п. *ниге, сваге* и т. д.

5. У Паштровићима тешко се на крају ријечи (или слога) може чути *м,* него све *н* мјесто њега, н. п. *говорин* (м. *говорим*), *иден* (м. *идем*), *водон* (м. *водом*), *ножен* (м. *ножем*), *седан* (м. *седам*), *седандесет* (м. *седамдесет*), *осан* (м. *осам*), *осандесет* (м. *осамдесет*)[,] и т. д. (али кад дође самогласно слово, онда се *м* опет говори, н. п. *говоримо, идемо* и т. д.). Што се у Србији и у Херцеговини говори *наком* (послије), а у Дубровнику *након,* овђе ће бити *н* претворено у *м.*

6. У Црној гори додаје се код мјестоименија (а каткад и код прилагат. имена) на крају *зи,* н. п. *овизи,* {*онизи,*}

тизи, нашизи, вашизи, којизи; Довле мудри мудроваше, *лудизи* град примише и т. д. Овако сам слушао у пјесми од неке старе сљепице Живане, која је сједила у Земуну, а родом је била однекуд из Србије, и као сљепица ишла је чак и по Бугарској:

XXXII О давини о *другојзи* грани —
О давини о *трећојзи* грани —

Јамачно је овако *зи* и у *њојзи,* које се говори по свему народу Српскому; а Добровски мисли{,} да је и у тѣзоименитый таково *з,* и кад помислимо{,} да Дубровчани и данас говоре не само *тега* (м. *тога*), него и *тези* (м. *тизи* = тај), као и *овези* (м. *овизи*), *онези* (м. *онизи*), онда се о том нимало сумњати не можемо.

7. Напоменуто је у предговору к првој књизи народних наших пјесама (у Липисци 1824.) на страни XXXVI., да се ђешто у народу нашему узима падеж винит. мјесто сказ.; но у Црној гори и у Боци тешко је друкчије и чути да се говори{,} него тако, н. п. Тога нигда није било *у Црну гору* (м. *у Црној гори*); сједи *у Боку* (м. *у Боци* или *Боки*); носи вино *у мијех* (м. *у мијеху*); опраштам и змију *у крш* (м. *у кршу* — кад ко на смрти опрашта); Ако те срећа не причека, не стиже је *на вељега хата* (м. *на вељему хату*) и т. д. Докле ово иде к сјеверу у Херцеговину [Херцеговини], ја сад не могу казати, али к истоку чини ми се да ће преко Зете бити отишло у Метохију и у Косово. У пословици: „Или лонац *о кршу,* или крш *о лонцу,* лонцу ками свакојако“ изврнуто је наопако, т. ј. сказ. мјесто винителнога; а у пословици: „Удала
XXXIII би се и кћер|ца и мајка, но нема су чим, а нема *за ким*“ узет је творит. мјесто винителнога; но ја бих рекао{,} да ово није прави обични говор, него да су *погрјешке,* као, н. п., што у Сријему, у Бачкој и у Банату не само многи говоре, него, несрећом језика нашега, ђекоји и у *књигама пишу: у Новим* Саду (мјесто *у Новом* Саду = [—] творителни мјесто сказателнога!), *на добрим* коњу (м. *на добром* коњу) и т. д.

8. У Српскоме језику (као и у осталим Славенским нарјечијама) родителним се падежом само онда може казати{,} да је што *чије* [чије], кад оно име{,} које се склања, има поред себе или име прил., или још каково сушт.[,] н. п. круна *Силнога Стефана,* задужбина *кнеза Лазара,* гроб *Милоша Обилића,* кућа *једне жене,* коњ *мога пријатеља* (у шали

се рекне и: ово је *нашега мене* — мјесто *моје*) и т. д.; а у противном догађају сушт. име претвара се у прилаг., н. п. задужбина *Лазарева,* гроб *Милошев, Марково* рало, *царев* двор и т. д.;[1]) но у Црној| гори и по сусједноме приморју XXXIV
од *он* говори се прави род. падеж у женскоме роду, н. п. мати *ње* (м. *њена*), отац *ње, ње* сестре и кћери и т. д.

9. Од правијех Дубровчана може се чути{,} да се у именима прил.{,} која се свршују на *г* и *к*{,} пред *и* претвори *г* у *з,* а *к* у *ц,* н. п., *убози, убозијем, убозијех; височи, височијем, височијех* и т. д. Може бити{,} да је ово претварање онуда било негда више у обичају{,} него што је данас, јер списатељи њихови готово свуда пишу тако, а сад се више чује од старијех људи{,} него од младежи, која се више мијеша с људма из околине{,} него што су њени стари отприје (за времена републике) чинили. Овђе иде и оно{,} што се у Црној гори у *пословицама* говори *мнози* („На кога су *мнози*{,} на тога и Бози," и: „Чиј су| *мнози,* онога и Бози"); но у XXXV
простоме говору оваковијех примјера ја онђе нијесам могао чути.

10. Ђе се гођ *а* у говору отеже (са знаком ´ или ^), онђе прави Дубровчани изговарају глас између *а* и *о,* н. п. у ријечима: *jâ, jâje* (jáje), *рâдим, хрáна, мáјка, ћáћа* и т. д.

11. Како у Дубровнику и горе по Боци, тако и по приморју испод Дубровника (к сјеверу) ђекоја сушт. имена средњега рода имају мн{ож}. број{,} који се свршује на *ûја,* н. п. *селûја* (од *село*), *мјестûја* (од *мјесто*), *житûја* (од *жито*), *винûја* (од *вино*), *месûја* (од *месо*), *сјенûја* (од *сијено*), *пољûја* (од *поље*), *воћûја* (од *воће*), *зељûја* (од *зеље*), *гвожђûја* (од *гвожђе*), *грожђûја* (од *грожђе*), *сунцûја* (од *сунце*) и т. д. Све се ове ријечи у говору употребљавају{,} као прави мн{ож}. број, н. п. ове *су* године *добра житûја;* било је на обједу *свакојакијех винûја* [*винија*] и т. д.

---

[1]) Ово је опште правило и у Славенскоме (црквеном) језику, и што се против њега налази примјера, они или су се увукли из Грчкога језика, или су онако од старине узети у обичај, као ђекоји и у Српскоме језику, н. п. Ето, ца|ре. XXXIV
заточника главе; у име *Бога* (истина{,} да се говори и: дошао у име *брата,* отишао у име *оца* и т. д.; но ја бих рекао{,} да је овђе *у име* као предлог *мјесто*); а особито је у обичају код презимена{,} која се свршују на *ић,* н. п. Од бијеле куле *Драговића,* До крваве ступе *Поповића; Мркоњића* и калпак и перје; Добро јутро, *Бијелића* бако! код *Остојића* винограда, код *Добриловића* куће и т. д.

12. У Тр{ије}сту сам слушао од људи из [Х]рватске{,}
да се сказ. падеж мн{ож}. броја у мушк. и средњему роду
и код сушт. и код прилагателн. имена свршује на *ије* (мје-
сто *ијех*), н. п. у *градовије приморскије,* на *нашије воловије*
по *околније селије,* у *нашије вода* и т. д. И у Црној гори
XXXVI чуо сам од једнога чоека с Његуша: по *Брдије,* по *Кучиј*
(управо овако без *х* на крају!). Да рекнемо{,} да је код сушт
имена *ије* (*ијех*) постало од Славенскога ѣхъ (мјесто кога с
у Мацарској говори само *и,* н. п. по *градови,* на *коли*); ал
откуда код прилагателнијех? Да није код њих и у овоме
у родителноме падежу (мн{ож}. броја) *је* додато (или пре
х уметнуто) према овоме сказателноме?

13. У Српскоме језику на много је мјеста *ј* послије *б*
в, м{,} и *п,* претворено у *љ,* н. п. *зобљем, сабља; здравље*
уловљен; умље, безумље, сломљен, земља; сноиље, копље
каиља, утоиљеник и т. д. Како у Дубровнику и по свем
онуда приморју, тако и у Црној гори у оваким ријечима го-
вори се и *љ* и *ј,* н. п. *зобљем* и *зобјем, здравље* и *здравје*
уловљен и *уловјен, земља* и *земја, сломљен* и *сломјен, сноиљ*
и *сноије, копље* и *копје, скуиље* и *скуије, Жабљак* и *Жабја*
XXXVII и т. д.[1]) Истина{,} да има Славенскијех нарјечија (н. п. Бу
гарско){,} у којима се у оваким ријечима *љ* не чује никако
али бих опет ја рекао{,} да је ово у народ наш дошло о
Талијана (а особито од Млечића), који у своме језику пре
тварају *љ* у *ј.* Тако на острву *Корчули* [Корчули] (ниж
Дубровника) око шест хиљада душа народа Славенскога, ко
је морем одвојен од остале своје браће, и који се више ми
јешао с Талијанима, у цијеломе свом језику нема гласа з
љ ни за *ђ,* него мјесто обадва говори *ј,* н. п. *жеја* (м. *жеља*
кошуја (м. *кошуља*), *постеја* (м. *постеља*), *јегуја* (м. *јегуља*
пријатеј (м. *пријатељ*); *преја* (м. *пређа*), *меја* (м. *међа*), *лај*
(м. *лађа*), *ројен* (м. *рођен*) и т. д.[[2]]

14. Ђекоје се ријечи у гласу друкчије изговарају. Н
поменуто је у предговору к Српскоме рјечнику на стран
LXXI{,} да се ђешто у нахији Би{ј}оградској говори *лона*

---

[1]) За чудо је{.} да је народ по поменутим мјестима међу оваке ријечи и
мијешао неколико ријечи од другога реда, у којима се у Славенском језику о
XXXVII слог пише са ѣ, и тако изговара *љ*{,} ђе му никако мјеста није, н. п. *обје* и *обљ*
бјеше и *бљеше, побјеже* и *побљеже, бјечве* (чарапе) и *бљечве* и т. д.

[[2]) Ово ваља испоредити с онијем што сам сад у *Ковчежићу* писао о Ч
кавцима и њиховом језику.]

лонац), кукуруз (м. *кукуруз), конац* (м. *конац), село* (м.
о) и т. д. Сад ћу овђе да назначим таков̓е разлике{,} које
опазио на овим нај јужнијим странама народа нашега.
·ако: а) Имена мушка двојесложна{,} која су{,} као од
ине{,} скраћена од другијех име|на, и која се у Сремач- XXXVIII
е нарјечију свршују на *а*, а у Херцеговачкоме на *о*, а
ца им се отеже први слог са знаком ′, н. п. *Ђоко, Васо,*
о и т. д.; оваква имена у Црној гори имају (на првоме
·у) глас са знаком ˆ (као по осталоме народу у зват.
ежу), н. п. *Ђоко, Васо, Пајо, Перо, Нико* и т. д. б) У
ој гори говори се *млијеко* (м. *млијеко), дијете* (м. *дијете),*
ка (м. *ријека* — опомињем се{,} да сам овај посљедњи
мјер слушао и у Тршићу). Јамачно ће бити и више ова-
ијех примјера, но ја за сад не знам ни једнога. в) У
роти слушао сам{,} ђе се говори: *како* си (м. *како* си?)
добро, *како* ти? У Дубровнику се говори *госпођа* (м. *го-
ђа*). г) Као што се и амо по свему народу говори: *Добро*
ю! *добар* вече! тако сам у Дубровнику и по цијелој Боци
шао и *добра* ноћ! у очи *светога* Вида, код *светога* Луке
. д. На ово је налик и оно{,} што у бројним именима,
се слажу с ђекојим сушт., дође глас на посљедњи слог,
п. *двије* литре, *четири* литре; *двије* паре, *двије* кокоши,
је куће, *двије* пушке; *седам* пара, *осам* пара, *девет* пара
. д. У оваком догађају једносложно бројно име добије
ги глас, н. п. *два* цара (м. *два), три* литре (м. *три*), *три*
та, *три* човека, *пет* пара (м. *пет*),| *шест* пара (м. *шест*) XXXIX
. д. Многе сам од овијех примјера ја слушао и у Србији,
ю овијем јужним крајевима тешко се друкчије може и
и; него ваља знати{,} да бројно име оваки глас добије
ю онда{,} кад се сложи са сушт. именом{,} које у овоме
ежу (који је до *пет* остатак од двојственог броја) има
с или врло оштар (са знаком ˋ), или округао (са знаком
или онај са знаком ˆ; а с оним{,} којега се глас управо
теже (са знаком ′) не, н. п. може се рећи: *два цара,*
сунца, два мјесеца, двије мајке, девет кућа; али не
ке: *два раста (*него *два раста), двије луке* (него *двије
е), четири ножа* (него *четири ножа*) и т. д. И међу самим
м сушт. именима{,} која у овом падежу имају глас са
ком ˋ, има их{,} с којима се бројно овако не може сло-
ги за то{,} што им глас није *врло* оштар, н. п. каже се:
је куће, *двије* ватре, *двије* жеље; али се не може рећи:

двије̏ жене (него *двије* жене); јер би се онда први слог у *жене* морао изговорити онако брзо{.} као што се изговара у зват. падежу мн{ож}. броја, и тако брже{,} него што се говори у именит. мн{ож}. Тако се не може рећи ни: *двије̏* сестре, *два́* попа, *два́* топа и т. д.[1])] д) Ђекоји прости глаголи у времену давнопрошавшему у мушк. роду једин. броја
XL имају глас са зна|ком ̀, а у женск. и у сред. роду у обадва броја, као и у муш. у мн{ож}. броју са ́, н. п. *да̀о, да́ла, да́ло, да́ли, да́ле, да́ла; пра̀о, пра́ла, пра́ло, пра́ли; бра̀о, бра́ла, бра́ло, бра́ли; пѝо, пи́ла, пи́ло, пи́ли; мр̀ао, мр́ла, мр́ло, мр́ли;* оваковп глаголи *сложени* у муш. роду јед. броја премјесте само глас на предлог, а у женскоме{,} и сред. роду у обадва броја, као и у мушкоме у мн{ож}. броју, осим оштрога гласа на предлогу, имају на другоме слогу глас са знаком ̑, н. п. *про̀дао, про̀да̑ла, про̀да̑ло, про̀да̑ли, про̀да̑ле, про̀да̑ла; о̀прао, о̀пра̑ла, о̀пра̑ло, о̀пра̑ли; о̀брао, о̀бра̑ла, о̀бра̑ло, о̀бра̑ли; по̀пио, по̀пи̑ла, по̀пи̑ло, по̀пи̑ли; у̀мрао, у̀мр̑ла, у̀мр̑ло, у̀мр̑ли.* Колико је мени до сад познато, овако се говори по народу нашему; но у Дубровнику само у мушк. роду јед. броја говори се *овако,* а у свима осталим догађајима задржи се онај глас простога глагола, н. п. *про̀дао, прода́ла, прода́ло, прода́ли, прода́ле, прода́ла; о̀прао, опра́ла, опра́ло, опра́ли; у̀брао, убра́ла, убра́ло, убра́ли; по̀пио, попи́ла, попи́ло, попи́ли; у̀мрао, умр́ла, умр́ло, умр́ли; по̀вио, пови́ла, пови́ло, пови́ли* и т. д. Доста је по гласу на
XLI ово налик и оно{,} што се у Дубровнику говори *ста́ла*| мјесто *ста̀ја̑ла.* Вриједно је овђе споменути{,} што се у Сријему, у Бачкој и у Банату ђекоја презимена (која се свршују на *вић*) изговарају с другчијим гласом{,} него у Србији и по осталим крајевима народа нашега. Овакова презимена постају (као што је напоменуто у *Даници* за годину 1828. на стр. 30—31.) од мушкијех имена, и, по општему обичају и правилу, без и каке премјене у гласу, н. п. *Милу̀тин, Милу̀тинов, Милу̀тиновић; Ста̀нимӣр, Ста̀нимӣров, Ста̀нимӣровић; Вла̀дисав, Вла̀дисављев, Вла̀дисављевић; Весѐлин, Весѐлинов, Весѐлиновић; Jо̀ван, Jо̀ванов, Jо̀вановић; Ла̀за̑р, Ла̀за̑рев, Ла̀за̑ревић* и т. д. Но у Сријему, у Бачкој и у Банату

[1]) О овоме бих ја сад још сила имао говорити, али ми главобоља никако не да; само ћу напоменути н. п. *на̀ рану* и *у̀ рани,* и *на̀ воду* и *у води; на̀ преслици* и *на десници; у̀ Дунаву* и *у граду: прѐко брда* и *преко̀ куће* и *преко во̀де̑*].

сва ова поменута и многа друга (четворосложна и петоросложна) презимена изговарају се с гласом другим (са знаком ̍), а ђевоја и на другом слогу, н. п. *Милутѝновић* (м. *Милу̑тиновић*), *Станимѝровић* (м. *Ста̏нимировић*), *Стратимѝровић* (м. *Стра̏тимировић*), *Владиса́вљевић* (м. *Вла̏дисављевић*), *Весели́новић* (м. *Весѐлиновић*), *Јова́новић* (м. *Јо̀вановић*), *Ива́новић* (м. *Ѝвановић*), *Лаза́ревић* (м. *Ла̀заревић*), *Обра́довић* (м. *О̏брадовић*), *Стефа́новић* (м. *Стѐфановић*), *Стоја́новић* (м. *Сто̀јановић*), *Макси́мовић* (м. *Ма̀ксимовић*), *Вукаши́новић* XLII (м. *Вука̀шиновић*), *Ја́нковић* (м. *Ја̑нковић*), *Милова́новић* (м. *Мѝловановић*) и т. д. Ја сад управо не знам{,} или би било правије рећи{,} да је овај изговор међу народ наш у Мађарској дошао из Русије, или да је постао од Нијемаца, а да једно од тога двога мора бити, свједочи и то{,} што је он више у обичају код варошана{,} и код људи{,} који су се по варошима бавили, него код простога народа.

15. Осим овијех главнијех разлика, које се простиру на више ријечи, има много разлика у значењу јединственијех ријечи, од којих ћу неке, опет само најглавније, овђе да назначим, н. п. код свију Србаља закона Грчкога *владика* значи епископ, а у Дубровнику *владике* се зову властеоске жене и ђевојке, а мале ђевојчице зову се *владичице*. *Ђевојка* се онђе зове свака слушкиња, била удата или неудата, удовица или баба од 60 година; а *ђевојчица* зове се свака она, која се није удавала, и није слушкиња, макар била и усиђелица од 80 година. *Баба* се зове свака дојкиња и дадиља, макар била и ђевојка од 15 година или још млађа. У Котору се зове *ђетић* сваки слуга, макар био старац од 80 година. У Дубровнику и у свој Боци *слуга* се зове и женско и мушко (н. п. *моја слуга* каже се и за слугу и за слушкињу);[,] и по томе како мушкарци, тако и жене и ђе- XLIII војке, кад се с ким поздрављају, говоре: *слуга ваша*! (у Боци се још и од људи и од жена може чути и *слу̑жица*). У Дубровнику се магарац зове *то̀вар*, магарица *то̀варица*, магаре *това̑рче*, а мали *то̀ва̑рчић* или *то̀варић* (а у Херцеговини се магарац зове *ке́њац*). *Година* у Дубровнику значи вријеме (das Wetter), н. п. данас је ружна *година*, јуче је била лијепа *година*[,] и т. д.; а око Ријеке Сењске (као што су ми *приповиједали*) *година* се зове лијепа киша (а што код нас значи година, то се онамо свуда зове *го̀диште*). *Почастити* у нас се каже само оним стварима{,} које се у онај

мах потроше, н. п. *јелом, пићем, лулом духана* и т. д., а у Дубровнику говори се и за све остале ствари, и значи у право [управо] поклонити (verehren), н. п. *почастио га цревљама* (ципелама), *хаљином, јагњетом* (живијем), *пушком, коњем* и т. д. *Пи̏тати* у Дубровнику значи *и̏скати* (begehren), а *и̏скати* значи *тражити* (suchen); с овим ваља да ће бити сродно и оно{,} што се у Сријему говори *и̏скати* и *пои̏скати* (м. *бискати* и *побискати*); *гулити* онђе значи *чупати* (н. п. траву по врту), тако је у пословици: *Изгули* комару ногу, и цријева су му
XLIV на двору. У Србији *гуја* значи{,} што и *змија*, а у Ду|бровнику се *гуја* зове глиста. У Боци свиње се зову *бугари*, а једно *бугар;* ово се може и у Дубровнику чути, али највише за оне свиње{,} које долазе из Србије (као од *Бугарске*). По Црној гори и по свим околинама њеним *блато* значи језеро. *Лу̑д* у Дубровнику значи неслан, н. п. *луд крух, луда јуха* (чорба), *лудо месо* и т. д.; а у Црној гори реку и: *луде паприке, лудо зеље* (т. ј. младо, за пресађивање — као што се обично и по другим мјестима говори: *лудо дијете*). *Диња* по свему приморју зове се лубеница, а права диња *пѝпу̑н* (од Латинскога *pepo*). *Тѐ* у Црној гори значи и *што* (који), н. п. чоек, *тѐ* је био с нама; жена, *тѐ* смо је срели; људи, *тѐ* су тамо били и т. д. Напоменуто је у предговору к *првој* књизи народних наших пјесама на страни XXXVI{.} и у предговору к *четвртој* књизи на страни XXIII — XXIV{.}, да се ђешто говори *те* мјесто *ће*; у Црној гори и по свима околним крајевима то се врло много чује, и прем да би ђе ко [ђеко] рекао и у јед. броју, али се мени чини{,} да би се за правило узети могло{,} само у мн{ож}. броју: *тȇ* и *хо̀тȇ* (према јужнославенскоме црквеном хотѣтъ, а према данашњему хотѧтъ). *Војска* у Боци значи чељад (људи, жене и ђеца), н. п. у овој кући има много *војске;* обична *војска* у овоме
XLV мјесту и т. д. *Пѐро* у Дубров|нику значи лист, н. п. *перо од ру̑се* (руже), *од јабуке, од зеља* и т. д. (као и у нас што се каже *перо лука?*); тако и *перо из либра* (лист из књиге). У Црној гори и у свему сусједноме приморју преслица се зове *кућеља* (као што сам у Рисну и у пјесми слушао: Сковаше јој сребрну *кућељу*). *Из* у Црној гори и у Зети говори се и мјесто *од*, н. п. донеси *из Јована* сјекиру; донеси *из Јане* ракије и т. д. (као што се по осталим мјестима говори само код *мје̑ста*, н. п. *из куће, из поља, из планине, из воде* и т. д.). — Ђекоје се ријечи друкчије изговарају него код

нас, н. п. по свему приморју и по сусједним крајевима Црне горе мјесто *вријеме* говори се *бријеме* (које се у оним падежима{,} који су друкчији од именит., не може разликовати од *брѐме,* н. п. да ко у Дубровнику или у Котору рекне: *немам бремена,* ваљало би погађати{,} или значи{,} да *нема кад,* или{,} да нема шта *носити*). На Корчули говори се *бретено* мјесто *вретено.* У Црној гори говори се *љуђи* мјесто *људи.* По Црној гори и по свим околинама њеним говори се *цмиљети*{,} мјесто *цвиљети*;[,] *кам*{,} м. *камен*;[,] *крем*{,} м. *кремен*;[,] *плам*{,} м. *пламен*;[,] тако у пјесмама, *љу̀би,* м. *љуба.* У Боци се спуж зове *шпуг.* У Дубровнику се каже *греб*{,} м. *гроб*; и *гребље*{,} мјесто *гробље*; мјесто *расти* (wachsen) може се чути и *ре́сти* (*узре́сти, наре́сти* и т. д.); XLVI
мјесто *пиле* говори се *пипле* (*пиплићи, пиплица* и т. д.); мјесто *господар* каже се *го̀спа̂р.* По свему приморју и по Црној гори говори се *ластовица* м. *ластавица,* а у Црној гори *срабац* мјесто *врабац; болијест*{,} м. *болест; дријево*{,} м. *дрво.*[1]) — По неким мјестима, а особито у Дубровнику, чују се од на̂јпростијих људи ђекоје праве Славенске ријечи, које у нашим крајевима или нијесу познате никако{,} или су узете из црквенијех књига, н. п. *пе̂ст* (песница), *пи̂р* (свадба), *тлѝ* (патос, der Boden), *пла̂ш* (род. *плашта*: Славенски плащъ [плащь] — као кабаница), *ѝбогӣ* (просјак), *ѝбога̂* (просјакиња), *утро* (м. *јутро* — у Доброти), *улица* (сокак), *искрњӣ* (Славенски искренїй, der Nächste), *влас* (коса), *бо* (јер), н. п. он *бо* је знао; а особито се говори посли|је *зашто,* н. п. XLVII
зашто бо је знао (отуда ће бити дошло и у Маџарску *јербо*), *пот* (зној — и у Црној гори), *објед* (ручак, које у Дубровнику значи *доручак,* као и *ручати* = *доручковати*), *ода̂р* (кревет — и у Црној гори), *убрус* (пешкир), *убрушчић* (das Schnupftuch), *сѐбар* (кажу{,} да су отприје у Дубровнику тако звали *тежаке*), *му̂ка* (брашно, das Mehl, — у Дубровнику, Перасту, Столиву, Прчању{,} и Доброти;[,] дакле све код онијех{,} који су Римскога закона! А *брашно* мјесто *јело* може се чути у Црмници, п. п. *кућа од брашна* рекне се за газдинску кућу, ђе

[1]) У Дубровнику се данас говори *дрво,* али кад ко у шали приповиједа{,} како је какав ондашњи властелин говорио, онда се и овђе може чути *дријево.* Ова ријеч свједочи{,} да су правије имали они{,} који су у Србуљама писали и штампали дрѣво, него они{,} који сад у Славенском језику пишу древо (оваковијех примјера показаћемо други пут више, кад станемо говорити о изговарању онијех ријечи{,} које се у Славенском језику пишу са ѣ).

се гости дочекују и часте), *вàздŷх* (по данашњему Славенском воздŷхъ — у Котору), *ѝнђе* (Славенски индѣ = на другом мјесту — у Доброти), *вериге* (сваки синџир), *мјериле* (терезије), *мàска* (мазга — и у Црној гори), *сјета* (жалост — у Перасту), *посијешити* (похитити), *повиједати*{,} и *повједити* (казивати и казати — и у Црној гори): *Гŷсâр* у нашим се крајевима само у пјесмама може чути, а у Доброти и у говору значи *хајдук* или *јунак* [јунак]. У Славенском језику има доколѣ (откуда је и наше *докле*), а у Црној Гори говори се и без предлога, само *кòље*, и значи, од прилике, *вријеме* (die Zeit), н. п. *није ми коље*, т. ј. немам *кад*; коме је путовати, није му *коље* дријемати и т. д.

XLVIII Још само о *двије* ријечи: *много* и *чоек*. Као што је познато, у нашим се крајевима тешко изговара *м* и *н* (или *њ*) заједно (једно до другога), него или се *м* претвори у *в* (као н. п. *гувно, тавница*), или *н* у *л*, а *њ* у *љ* (као н. п. *млого, млим, Млеци ; грмљава*) ; по оним крајевима пак не само што се говори и *тавница* и *тамница*, и *много* и *млого*, него се врло често може чути и *м* мјесто *в*, н. п. *гламња* (м. *главња*), *рамно* (м. *равно*), *омнови* (м. *овнови*), *димно* (м. *дивно*) и т. д. Па овако изврнуто слушао сам у Рисну ђе се говори и *мнада* мјесто *млада* ! За то сам ја у овој књизи ћео свуда да буде *много* (као и *гумно, тамница* и т. д.), но наштампано је готово свуда (осим прва четири листа) *млого*, као што је још отприје било написано. — Славенска ријеч чловѣкъ претрпљела је у нашему језику различне премјене: у Сријему, у Бачкој и у Банату, као и у Србији око Саве и око Дунава, говори се *човек*; у Славонији, [Х]рватској, Далмацији (особито по острвима) и Босни (особито код онијех који су Римскога закона) *човик*[1])] ; у Херцеговини и по околинама њеним *чоек* ; у Црној се гори *е* изговара, од прилике, као *ä* (или као ъ у ријечи *дън*), и у род. каже се *чòјка*, и отуда *чòјство* ; у Боци мијеша се Херцеговачки и
XLIX Црногорски ; Дубровчани пра|ви кажу *човјек*, а по свој околици њиховој (осим острва) говори се{,} као и у Херцеговини. У Перасту, а и у Дубровнику од Никшићана (Турскога закона) слушао сам *чêк* и *чôк*. *Чôк* у имен. падежу нијесам још чуо ни од кога, али у зват. слушао сам од ђекојих

[1]) По острвима и *чловик*.]

Бошњака и Славонаца Римскога закона, н. п. добар *чо̑че*! Истина{,} да је *човјек,* као што Дубровчани говоре, најближе к Славенскоме; но ја сам у овој књизи ћео свуда да буде *чоек* (према нарјечију{,} којим је она у осталоме штампана), и тако ђе се гођ нађе друкчије, оно ваља узети за штампарске погрјешке.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

У Бечу 10. Јулија 1836.

В. С. К.

[Прво издање у овим чланцима разликује се од другога још у овом: 1.) *у првом издању штампане су без акцента ове речи: стр. XVI:* Рисан, Кривошија, Убли, Леденице, Пераст, Столив *и стр. XVII:* Грбаљ, *док га у другом имају, као што је овде (стр. 5. и 6.) штампано.* — 2.) *у првом су издању многе речи штампане обичним словима, а у другом курсивним, и то: на стр. XXVII* кукољ, *на стр. XXVIII, XXXI, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XLI и XLII сви примери у загради; на стр. XXIX сви примери у напомени који су у загради и:* ценерал, ђенерал или генерал; *на стр. XXX* отац; *на стр. XLVII* доручковати; *на стр. XLVIII* главња, равно, овнови и дивно. — 3.) *на против у првом издању из курсивних слова, а у другом из обичних: на стр. XLV* лист из књиге *и* сковаше јој сребрну. — 4.) у *првом издању стоји на страни XXXIII погрешно* узет је творит. мјесто сказателнога, *с тога је у овом издању штампано како гласи у другом:* узет је творит. мјесто винителнога. — 5.) *у првом издању последње речи на стр. XXXVII (овде 5. врста стр. 19.) гласе:* скраћена о (.м. од) другијех имена.*]*

XXIX

[1] **СИТНИЦЕ ЄЗЫКОСЛОВНЕ**

одъ
І. Хаджића — Светића.

I.

У Новомъ-Саду,
Печатано у Типографіи Јанковићевой. 1837.

[Мања 8⁰, стр. 15. — На другој страни је мото :]

[2] Adde parum modico !

I.

[3] **Грамматицима Србским'.**

Великій онай Шлецеръ у своме Опыту русски Лѣтописа год. 1768. на стр. 222. између прочегъ говори за русску Повѣстницу овако: „Будући да безъ критическогъ сравньиваня Лѣтописа у русской Повѣстници ништа ніє починяти, а ово іоштъ учинѣно ніє, и тако іоштъ за садъ нитко незна, кои су прави и истинити Лѣтописи, нити тко исте подпуно изяснити уме: то я као за *срећу* неку држимъ, *што є досадъ у старой русской Исторіи тако мало писано.*“ А нѣговъ не маньій Рецензентъ Хайне у Геттингскомъ ученомъ Указателю 1768 год: 3. Марта на страни 209—224. ове мысли не само одобрава, но іоштъ већма подкреплява говорећи: Русія, као што Г. Шлецеръ врло право и оштроумно примѣчава, има за садъ *ту срећу*, да іоштъ русске Історіе нема. Ово є заиста срећа; єръ тако се баремъ могу оне погрешке избећи, коє су кодъ свію осталы новы Історія, коє су намъ познате, учинѣне. Прво обработаніє скоро свію овы Історія было є случаємъ опредѣлѣно. Одма су обычно съ онымъ починяли, гди є престати требало, т. є. Історіє у союзу писати, и Системе правити; они су по єданъ временникъ (хро-
4 нику), како имъ є руке до|шао, узимали, и на нѣга се безъ критическогъ

претресаня оснивали. Мало по мало показала су се противословія, прогрешности, недоказательна изреченія; о коима се распра родила. На последакъ дошли су на оно, што є у почетку чинити требало, да найпре источнике изтраже, и критически исправе и очисте. Два столѣтія већь има, како се Історіе о Немцима и Немачкой пишу. Па где смо садъ? башъ у почетку. Садъ се мало по мало починѣ мыслити, да се найпре источници Історіе очисте, и критическо изданіє Лѣтописа' и осталы источника учини."

Ово є о Повѣстници говорено онда', кадъ се зора критическогъ века указивати почела: нити се тко данас о истини и основаности овы речій сумняти може. Овоме подобно я бы слободно смео казати: да є срећа за Србскій єзыкъ, што до данасъ іоштъ подпуне и у системи написане Грамматике Србльи немаю, или поне што су уверени, да такове немаю; и да ће іоштъ већа срећа быти, ако небуду онде починяли, где свршити треба, т. є. ако небуду правили системе безъ предварителногъ почастногъ претресаня и испытиваня разны предмета єзыка и Грамматике, безъ кои', као што самъ се я іоштъ године 1830. у П. Ч. Лѣт. Срб. стр. 49. изяснio, нie могуће разумно на савршену и у свой своіой обширности подпуну Грамматику Србскога єзыка мыслити. Тежко є већь установлѣне, узаконѣне, и већь уобычаєне погрешке истиснути и одбацити: зато за времена валя добро мотрити, шта є на природи єзыка основано, шта ли не, и тако дуго и основано судити и размышляти, пре, него се правило какво у єзыку оснує и као стално и истинито призна. Споро и съ великомъ натегомъ и читава учена дружства успѣваю противъ узаконѣны и уобычаєны погрешака у єзыку. Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога дружства за немецкій єзыкъ одъ год. 1820. быо, да є коіомъ срећомъ у време Готтшеда или Аделунга постао. И да ніє О. Арделіе делла Белла одъ год. 1728. Релковића Славонске Грамматике год. 1767. и Ланошовића 1778. Іосифа Волтиджіе 1803. у системи было, тежко бы се толико погрешака у єзыку Србаля западне цркве у ньіове кньиге увукло. и неверуємъ, да бы и Г. Берлићь год. 1833. у своіой Грамматики у искушеніе дошао, онолико неоснованы правила' поставити, да се ніє на пређашнѣ системе оснивао. Тако н. пр. да Г. Берлићъ ніє читао на стр. 38. Г. В. Ст. Караджића Грамматике подъ 6) „Имена, коя се свршую на *аць*, и на *ао*, и *млога друга* на *ак*, *ал*, *аљ*, *ам*. *ан*, *ањ*, *ап*, *ар*, *ас*, *ат*, *ач*, у свима осталима падежима (осим род. млож.) губе а:" онъ небы на стр. 29. своє Грамматике казао „daß alle in 6
ac, acs. ak, al, alj, an, anj, am, ap, ar, as und at, ausgehende Hauptwörter, dieses im Nominativ wegen des Wohlklanges eingeschaltene a, im Genitiv und allen übrigen Beugfällen, den Genitiv der vielfachen Zahl ausgenommen, verlieren," и пр: и тако где є Г. Вукъ са неопредѣлѣнымъ назначеніемъ „*млога друга*" погрешность правила свога избећи трудіо се, ту є Г. Берлићь свою прогрешку са „alle" съ примѣчаніємъ подъ *) daß ein wegen des Wohlklanges eingeschaltene a tonlos ist folglich ist es auch unaccentuirt; wenn aber vor c. cs, k, l, lj, m. n. nj. p. r. s. und t. ein betontes á à oder â steht, so geht dieses a weder im Genitiv noch in andern Beugfällen verlohren" — исправити старао се. И кадъ бы овде место томе было, я бы подобны примѣра много навести могао, изъ кои' би се ви-

дило, да Системе Грамматическе безъ предварителногъ основаногъ ис-
пыта духа єзыка выше штете него ползе приносе. Дакле не треба Грам-
матика? рећи ће тко на ово. О, не! Треба, те како треба. Али я са
овим' моим' мыслима, кое сообштавамъ, само тамо тежимъ, да опоме-
немъ, одъ колике є важности тай предметъ, да небы може быти изъ
велике желѣ и ревности створь преухитрили и у брзости изванъ пута
7 потрчали,| да Грамматикъ Србскій, препрaвившій ключь обытый Фiло-
софiе єзыка, независимо одъ досадашньи' система' радити, говорный
єзыкъ у свима отношенiяма употребленiя сматрати, и по дугомъ испи-
тиваню онога, како быва, и зашто тако а не иначе быва, топрвъ пра-
вило, да тако а не иначе у єзыку валя да буде, основати мора.

II.

Кнезъ, Князь, Законъ.

Речь „*Кнезъ*“ и по своме корену, и по личноме окрайку показуе
древность свога извора и постаня. Првобытный нѣнъ коренъ єсть *Кн*
или *Кнь*, кое се при постепенномъ єзыка развiяню изобразило у *Кон*, и
већь као коренъ добыла свое постояно значенѣ, кое се у различитомъ
виду и данъ данашный у єзыку нашемъ задржало. *Кон* само за себе
значи *край* (finis, terminus), и као такова речь исто као и *край* упо-
треблявало се и као существително име, и као предлогъ или нарѣчiе,
и по том у различитомъ виду и крою прелило се и изобразило у єзыку,
задржавајући непрестанно свое првобытно значенѣ. Тако *кон*-ацъ (*кон*-
8 чина) значи управо *край* (finis), *кн*-езь — definitor, determi|nator, mode-
rator (определитель, управитель); за-*конь*, definitum, determinatum, опре-
дѣленiе; одтуда уза-*кон*-ити (опредѣлити), до-*кон*-ати, опредѣлити,
свршити, заключити. И будући да крайный єсть и првый, а првый на-
чалный и главный, зато и првенство, глава вообште свагда се означа-
вала са речiю *Кнезъ*, *Князь*, princeps (qui primas capit). Овамо при-
надлежи и *искони*, у почетку; и може быти, судећи по крою и зна-
ченю, истый коренъ и постанѣ има и *кон*-шiя (кончiя?), сусѣдъ, der
Nachbar, кои є край мене, покрай мене, кон' мене, након мене, после
мене; и по томе по свой прилици є и *наконче* приличнiе по овоме ко-
рену толковати, кон' или кодъ девойке, узъ девойку, него *наконьче*, одъ
на коня. Истый изворъ има и ческо „*доконалость*“ die Vollkommenheit.

Г. Шаффарикъ наводи у своіой кньижици „Serbische Lesekörner 1833.[“]
стр. 87. — да є *конь*, позднiе *кодъ* (juxta, pone) у старим' Србским'
рукописима употреблявано, као у Апостолу Дамяновомъ 1324. *конь* тога
226. у Душановой Дипломи 1347. *повише конь поута, кодъ* великаго
цера; у Дипломи Дабише 1391 Nro. 1. *конь не живота,*“ двапуть; у
9 Лѣкар: кньизи 1390. „*поусти моу крьвь вь лѣвоую роукоу*| *кон' ма-
лога прьста,*“ двапуть; у Дипломи Стефана Томе 1458. „*конь за-
слона;*“ у Псалтиру 1495. „*обрѣть настоєщи кроугь лоуны кон' се-
гоже слово знаменiя* кд҃. 5.“ у Литург. венец. 1527. „*конь великаго
Архiєрєа Христова Сави Србскаго, иже вь милешеве;*“ србски пакъ
данась *кодъ* и *накомъ* место *наконъ* (post); кодъ Далматински Србаля
пакъ *кон* и *након*, и т. д. — Ово све служи за доказателство и под-

пору назначенога мнѣнія о корену и значеню речи кнезь. Нити може
на свомъ месту постаяти, што у Добровскогъ Грамматики Славенской
1822. на стр. 217. између коренны слогова съ писменомъ *к* стои *„Княг*
(князъ)[“] и по томъ између примѣра наводи се коренно *Князь ἀρχων,*
princeps, безъ свакогъ означенія силе и снаге внутренье истога корена;
премда онъ самъ на стр. 578. каже, да *„искони,* in principio, есть на-
рѣчіе сложено изъ предлога *изъ* и родителногъ *кони* одъ *конь, initium,*[“]
кое му е могло служити за кажипутъ къ речи кнезь, коя се у коренномъ
постаню и значеню са *искони* сроћава. Само ми се невиди ни овде, да
е *конь* (умекшано *н* са *ь*) но *кон* правый коренный слогъ. Тако ни у
србским' кодъ Г. Шаффарика наведеним' старим' рукописима| *„конь“* 10
немыслимъ да треба да е умекшано, но да се узимало као *конъ,* будући
да Србльи неимаюћи издавна правога гласа у езыку за *ъ* на краю, слу-
жилисy се кадъ съ еднымъ кадъ съ другимъ безъ строгогъ разликованя,
докъ ій нису после са ерикомъ и паерикомъ заменули, као што се и
овде на два места види *кон'*; а *кодь* написано е са *ь*. А е ли *кодъ*
постало одъ *кон,* или свако за себе стои, то остае іоштъ неизвѣстно. —
И по томе е Г. Пухмаеръ у своіой Руской Грамматики у Прагу 1820.
на стр. 77. правіе него Добровскій назначіо, пишући: *„князь* der Fürst,
одъ *кон.* У славенскомъ (дакле по нѣму нема у рускомъ) има *искони,*
im Anfange; одтуда князь, *ἀρχων,* princeps.“ — Тако и Г. Шаффарикъ
„Über die alten Slaven, Ofen 1828.[“] на стр. 171. основано заиста назна-
чава, говорећи *„кнын* у Пемской, *книжицы, княж, княгинин, княжев,*
место у Русіи, *кницъ* езеро у Русіи; одъ *кън:* князь, кнiни, Fürstin,
за-конъ.“

Далѣ ни оно се са здравомъ критикомъ сложити неможе, што Г.
СС. у дѣлцу: „Опытъ произведенія именъ сихъ: Князь и книга, въ Бу-
динѣ градѣ 1805.“ говори: „По еѳимону испытуема рѣчь сія ничто не-
знаменуетъ,“ и што далѣ потврђуе, да е то наименованіе *князъ* и *кнезь*
названіе собстве|нога имена древны *Хананеа, Хананита* и пр. коима 11
е обште име было *кна (κνα, γνα, χνα)* одкуда по Мойсеову описанію,
вели, *кнаанъ* (гнаанъ, хнаанъ, или као што 70 толкователя пишу *ха-
наанъ*), а по простому обычаю *кна, гна* или *хна* (и земля Финикійска
по Стефану Бизантійскомъ *χνα,* а народъ или люди *κναοι,* а у един-
ственомъ числу *κναõς* (са грчкимъ ображательнымъ слогомъ *ος*) одъ-
куда *кнаосъ;* и будући да се одъ Халдеа и Хананеа произвело, то и
а произносило се као *я,* и тако постало *княосъ,* а после будући *ος*
очевидно е грчко окончеіе было, то и *о* као излишно буде избачено,
па остане *княсъ* или *князъ,* и изъ узрока што гди Славяни прости рос-
сійскога нарѣчія имаю *я,* онде Серби прости[1]) узимаю *е,* постало е
кодъ Србаля *кнезъ* и т. д. — Неоснованость овога довода сама по себи
у очи пада; зашто таковимь предполаганѣмъ, да ова речь *кнезъ* по еѳи-
мону ништа незначи, и преливанѣмъ речи хананъ у *хна,* ове у *кна,*
овоме додаваюћи грчкій ображательный слогъ *ος,* и тако Славенскомъ
народу предаваюћи, *„о“* одбацаюћи и *ς* у *з* преливаюћи, може се заиста|
и до Германске Богинѣ *Гна,* и до грчке речи *γεα* (земля) и може быти 12

[1]) По овоме незнамъ, какви су Славяни и Срби непрости (у призрѣнію
езыка). на што ли непрости Србльи променюю *я* россійско? —

до *геене* дотерати. — Томе е подобно и Г. Соларића примѣчаніе: „Gneus Cnaeus, *γνιῶς*, князь.[“] —

По истоме основу немогу одобрити ни мнѣніе (или догадку) Г. *Юрія Венелина* у дѣлу: „Древніе и нынѣшніе Болгаре[“] Ч. I. стр. 46—49, гди онъ еданпутъ производи исту речь коренно одъ *конь* (*ня*), као да бы было скраћено *конязъ* (всадникъ, ратникъ, конянинъ; а после немогући допустити, да ова речь по низкомь своме корену може означити Господара, поставля друго едно предположеніе (ипотезу), као да бы одъ имена собственогъ изъ древны времена, на прилику као *Царь* одъ *Цесаръ, конягъ* или *князъ* произићи могло, говорећи: „По сему князь дѣйствительно, хотя не непосредственно, происходитъ отъ коня, въ своемъ етимологическомъ отношеніи. — Что бы сіе имя означало само собою Государя, нельзя допустить по низкому его присхожденію! Нельзяли однакожь принять слѣдующее предложеніе? *Конягъ* или *княгъ* было имя собственное или прозвище лица до незапамятныхъ временъ, достигшаго верховной власти, подобно Цесарю, и славившагося могуще-
13 ствомъ во всемъ Славянскомъ мірѣ.| По видимому имя его сохранилось въ памяти потомства какъ и Юлія Цесаря.“[1])

Заиста само по горе изложеномъ коренномъ значеню може се судити, како се ово наименованіе кодъ свію Славенски племена одъ старине употреблявало, да е свакога предстателя и управителя означавати могло. И одтуда се и то толкуе, да е ово наименованіе у души Србаля не толико страховитость и господарство, колико старешинство, и умерену владу означавало.

14 По изложеним' основима може се управо казати, да и книга (књига) тай истый коренъ и постанѣ исто има, као и кнезь и законъ; зашто и књига има у себи нешто определѣно, премда Г. Добровскій на стр. 228. Грамматике каже: „Sinensibus libri sacri dicuntur *King*,“ безъ изясненія свога мнѣнія о томъ. Я немогу определити, есу ли Славенски

---

[1]) Древніе и нынѣшніе Болгаре въ политическомъ, народописномъ, историческомъ и религіозномъ ихъ отношеніи къ Россіянамъ. Историко-критическія изысканія *Юрія Венелина*. Томъ I. Москва, въ Университетской Типографіи 1829. — Ово е опай списатель, о коме самъ я, у 21. Части Лѣтописа Србскогъ 1830 год. као учредникъ у Смѣсицама на стр. 124. подъ 3) обявіо, да ће онъ трошкомъ русске Академіе съ пролећа 1830 год. путъ по Молдави, Влашкой и Бугарской, и одъ части по Македоніи до Атонске горе предузети, съ тимъ намѣреніемъ, да касателно славенски древностій, нарочито рукописа', прилѣжна испытанія учини. И како годъ што самъ онда за вредно држао, путнику оваковомъ одъ свегъ срдца срећу и напредакъ желити, тако бы за читателѣ Лѣтописа пожелателно было, да е садашньій Учредникъ Лѣтописа Г. Павловић потрудіо се
14 резултатъ| пута овога сообщити, а и иначе подобна извѣстія у Лѣтописъ ставляти непропуштао. Заиста знатна е часть определѣнія Лѣтописа та, да повременный успѣхъ у Славенскомъ вообще и Србскомъ књижеству поособъ сообщава. А то е нарочито Учредника дужность, на кою я нѣга, као пріемника мога, праведно опоменути морамъ; еръ се подобны извѣстія у Лѣтопису давно лишавамо. А безъ оваковы стварій незнамъ како се и мыслити може узаямность (Wechselseitigkeit) књижевности Славенске, кою е Г. Магарашевић између прочегъ за предметъ Лѣтописа положіо, и точно извршивао, садашньій пакъ Учредникъ Лѣтописа исключително хоће да исповеда, али слабо наблюдава. Овде намъ лепу науку дае Циціро, говорећи: „Profecto studia nihil prosunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris.“

народи одъ Хинеза, или ови одъ оны наименованіе ово пріймили, кадъ досадъ незнамо, у каковомъ су союзу и отношенію у призренію єзыка ова два народа стаяла. Овоме се одъ Руса надати можемо, кои най- 15
болій способъ имаю за то. Али доста се и само каже, да ове речи подобанъ коренъ за своє постанѣ имаю.

Доста є прилично, да и име Азіатски *Кана* ништа друго ніє, него у првобытномъ облику *Кнезъ*. А да Германско König, као и староњемачко Kuning, и Готско Kuniggs, и Енглезско King, єданъ изворъ и значенѣ имаю као и кнезъ, то мыслимъ да ніє одъ потребе доказивати.. Шта є пакъ Латинскій предлогъ *cum* и *con*, кое у самой ствари подобно значенѣ има (єръ што є са мномъ, mecum, то є и покрай мене, кон' мене); шта ли *Consul, Consilium*, то є лагко погодити. Да є *Cons* у корену єдно што и кнезъ, немыслимъ да каковой сумњи подлежи: Cons-u-l пакъ єсть са образательнымъ окрайкомъ влашкога нарѣчія, као domn-u-l, Imperator-u-l, саставлѣно, и Латинима или Римлянима сприобщено; ово показує древность смесе влашкога нарѣчія са славенскимъ. Истоветность Латинскога *Consul* са слав: *кнезъ* показує и само єдно и исто значенѣ; зашто и єдно и друго означава управителя са много умереніомъ властю него Rex и Imperator. Да и cunæ, cun-abula, ніє колибель, као што многи досадъ мысле и пишу, но управо са *кън, кон* и *искони* еданъ изворъ и исто значенѣ има, и о томе я нимало недвоумимъ.

[На ову је књижицу изишао после две године овај Вуков]

ОДГОВОР [1]

НА

СИТНИЦЕ ЈЕЗИКОСЛОВНЕ

Г. Ј. Хаџића = М. Светића.

У Бечу,

у штампарији јерменскога манастира 1839.

[Обична 8°, страна 19.]

Овај је одговор написан јоште у мјесецу Септемврију прошавше [2]
године, но због моје болести није се могао наштампати до сад (у Фебруарију 1839). **В. С. К.**

Истина, да многи људи, не само у нас, него и у дру- [3]
гијех народа, вичу на рецензије; али сви прави књижевницы признају, да су оне литератури од велике користи. Опомињем се, да сам, доста подавно, читао у њекаквоме Руском журналу, да су узрок томе, што се на рецензије виче, њешто

рецензенти, који доста пута у рецензирању не разликују књиге од списатеља; а њешто и списатељи, који се стиде и најмању погрјешку своју признати. Дакле је рецензентско главно правило, да се здраво разликује књига од списатеља, т. ј. спомињући и поправљајући погрјешке у књизи да се не дира у личност списатељеву, која с књигом и с њезиним погрјешкама нема никакове свезе; а за списатеље у поменутоме Руском журналу стоји: зашто би се они стидјели признати гдјекоје погрјешке, кад се таковијех налази у књигама најславнијих, и старијех и новијех списатеља свију народа, па се тиме ни мало не умаљује њихова слава и заслуга. А најпослије нека списатељи у овоме догађају мисле, шта им драго: књига се ни једна не рецензира ради њезина списатеља, него ради користи и напретка литературе.

Које би списатеље сад у нас ваљало рецензирати? — Кад бисмо за то имали новине (које би може бити за језик и за сву литературу биле корисније, него све троје политичке, што имамо), онда би ваљало рецензирати све књиге,
4 које сад излазе, а гдјекоје и пређашње, а осо|бито онијех списатеља, за које се мисли (право или криво), да су између првијех. По томе ја сам се ево наканио, да кажем њеколико ријечи *о ситницама језикословним Г. Јована Хацића* или *Милоша Светића;* но јесам ли ја овдје рецензент, или је то био Г. Хацић, па се ја сад од њега браним, то нека суде и пресуђују читатељи.

Књижица је ова наштампана на једноме табаку у осмини, и кад се одбије први лист, на коме јој је име („*Ситнице єзыкословне, одъ І. Хаджића-Светића.* І. У Новом Саду, печатано у Типографіи Янковићевой 1837."), и посљедња страна, на којој нема ништа, онда је остаје само 13 страна. Ласно може тко (да не рекнем сватко) помислити: каку рецензију заслужује то шест листа и по? — Важност књиге не цијени се по њезиној величини, него по ономе, што је у њој, и од кога је; а ова књижица особито заслужује, да се на њу мало погледа по важности, коју јој је показао њен списатељ, како с тиме, што ју је саму за себе наштампао и трошак за њу платио, тако и с онијем, *шта* у њој говори, и *како* говори.

Сва је ова умотворина *Г. Хацића* раздијељена на два дијела: „І. *Грамматицима Србским.*" „ІІ. *Кнезъ Князь, Законъ.*"

У првоме дијелу ово су главне мисли Г. списатеља: 1)
ιко је Шлецер казао о Руској историји: „Будући да безъ
итическогъ сравньиваня Лѣтописа у Руской повѣстници
пта ніе починяти, а ово іоштъ учинѣно ніе, и тако іоштъ
садъ нитко незна, кои су прави и истинити Лѣтописи, нити
исте подпуно из|яснити уме: *то я као за срећу неку* 5
кимъ, што е до садъ у старой Руской Исторіи тако мало
ано;" тако он каже: „да е срећа за Србскій єзыкъ, што
данасъ іоштъ подпуне и у системи написане Грамматике
іљи немаю, или поне што су уверени, да такове немаю;"
„Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога
жества за Немецкій єзыкъ одъ год. 1820. био, да е коіомъ
ћомъ у време Готтшеда или Аделунга постао;" 3) „И да
О. Арделіе делла Белла одъ год. 1828. Релковића Сла-
іске Грамматике одъ год. 1767, и Ланошовића 1778. Іо-
›а Волтиджіе 1803. у системи было, тежко бы се толико
:решака у єзыку Србаля западне цркве у ньіове кньиге уву-
), и неверуємъ, да бы Г. Берлићь год. 1833. у своіой
амматики у искушенѣ дошао, ополико неосноване правила'
ставити, да се ніе на пређашнѣ системе основао. Тако н.
да Г. Берлићъ ніе читао на стр. 38. Г. В. Ст. Караджића
амматике подъ 6) „Имена, која се свршују на *ац*, и на
и млога друга на *ак, ал, аљ, ам, ан, ањ, ап, ар, ас, ат,*
. у свима осталим падежима (осим Род. множ.) губе *а*,"
ь небы на стр. 29 своє Грамматике казао „daß alle in ac,
;, ak, al, alj, am, an, anj, ap, ar, as, und at, ausgehende
uptwörter dieses im Nominativ wegen des Wohlklanges einge-
ıltene a, im Genitiv und allen übrigen Beugfällen, den Genitiv
vielfachen Zahl ausgenommen, verlieren," и пр. и тако гди
'. Вукъ са неопредѣлѣнымъ назначеніемъ *„млоги друга"*
решность правила свога избећи трудіо се, ту е Г. Берлићъ
ю погрешку са „Alle" съ примѣчаніемъ подъ *) daß ein
,en des Wohlklanges| eingeschalteten a tonlos ist, folglich ist es 6
) unaccentuirt; wenn aber vor c, cs, k, l, lj, m, n, nj, p, r,
ınd t, ein betontes á à oder â steht, so geht dieses a weder im
ıitiv noch in andern Beugfällen verloren — „исправити ста-
› се;" 4) Да он ове мисли своје Српскијем Грамматицима
то „сообштава" „да не бы може бити изъ велике желѣ и
ıности стваръ преухитрили и у брзости изванъ пута про-
іали, да Грамматикъ Србскій, преправившій ключь обштый
іософіе єзыка, независимо одъ досадашньи' система' радити,

говорный єзыкъ у свима отношеніяма употребленія сматрати, и по дугомъ испытиваню онога, како быва, и зашто тако а не иначе быва, топрвъ правило, да тако а не иначе у єзыку валя да буде, основати мора."

Сад ја молим Г. Г. читатеље, да би послушали мој одговор (или моје мисли) на ове мисли Г. Светића. И тако:

На 1) Ја остављам читатељима, нека суде, може ли се оно све за праву истину узети, што је Шлецер казао за Руску историју. Може бити, да је оно њему само дошло на ум, те казао срдећи се на погрјешке у историјама другијех народа; јер ако је срећа, што је у старој Руској историји *мало* писано, онда би морала још већа срећа бити, да није *нимало*: па шта би онда Шлецер сравњивао? Шта ли би знао казати о Руској историји? (Јер он сам каже, да се историја не може сањати). По овоме нека читатељи суде и о ономе, што Г. Светић каже за Српску Грамматику. Кад он (Г. Светић) казујући оно, што су други већ казали, овога посла управо не разумије, а шта би у њему знао казати, да прије њега нико ништа о томе није писао?

На 2) Добро би било, да је онај љетопис Берлинскога друштва од год. 1820. постао у вријеме Готтшеда или Аделунга; али је питање: Јели могао постати?

На 3) Ако су Грамматике (Дела Белина, Рељковићева, Ланошевићева и Волтиџијева) криве, што се „толико погрешака у єзику Србаля западне цркве у нїове кньиге увукло," то би ваљало, да су књиге Србаља источне цркве, који Грамматике још немају, или „поне" који су увјерени, да је немају, без погрјешака у језику; а видимо, да то не само што није истина, него би се готово могло доказати, да у овијех погрјешака има више, него у онијех. — Да Г. Брлић у својој Грамматици одъ год. 1833. не би „у искушеніе дошао, onолико неосновавы правила' поставити, да се ніе на пређашнѣ системе оснивао," ја се са Г. Светићем о томе не ћу препирати, него ћу само да кажем што о *примјеру,* који је он у томе узео. Вук је 1818. год. у својој Грамматици онако казао, као што је онда знао, а у Даници за год. 1828. на страни 3. и 4, казао је, да је оно *а* (које се у род. и у осталијем падежима, осим род. множ. избацује) свагда без гласоудара, и да је у староме Славенском језику мјесто њега ъ или ь, у данашњему *е* или *о* (као и у Рускоме и Чешком),

а у Крањскоме ни чисто *а,* ни *е,* ни *о,* него онакови глас, као што Каравласи данас изговарају ъ (као што је у предговору к пословицама на страни XXVI. казао, да се и у Доброти говори); по том је Г. Брлић у својој Грамматици 1833. год. онако казао. И ја мислим, да су у тијем ријечима *главна* правила о томе, н. п. *пѐтак пѐтка,* и *пета̑к петка̑; пас пса̏,* и *па̏с па̏са* и т. д. Да се и овдје налази ријечи, које (или што би их без *а* било тешко изговорити, или што су туђе и по своме постанку у овај ред не иду) од општега правила одступају (као н. п. *свјѐтлац, свјетла̀ца; мр̏твац, мртва̀ца; чѝстац, чиста̀ца; ту̏цак, ту̏цака; о̏ман, о̏мана; та̀ван, та̀вана* и т. д.), то није ништа ново. Сад ако Г. Светић налази, да ово не ваља, зашто не каза, како би ваљало, него само Вука и Брлића окриви, а кривице им не каза (а он, као јуриста и судија, ваљало би да зна, да то није путно). Вук не мисли, да није нигдје погријешио, и да не може погријешити, само мисли, да своје погрјешке опет он може боље поправити, него што би му их Г. Светић поправио.

На 4) Видјели смо, каке су мисли Г. Светића; а у напредак ћемо видјети, да би он много боље и паметније учинио, да је гледао, *говорни* језик сам боље да научи (макар само *како* бива, а просто му *зашто* онако бива) и у писању каквагод правила (ако не за друге, а оно барем за себе) да постави, него што се другима намеће за учитеља у ономе, што сам не зна.

У другоме дијелу каже Г. Светић, да је од коријена *кън* или *кнъ* постало *кон,* а од овога послије *кнезъ, князь, законь, книга* (књига), *коншія, наконче,* Азијатски *Кан,* Германски König, Старо̂њемачки Kuning, Готски Kuniggs, Англијски King; Латински предлог *cum* и *con,* по том consul, consilium, cunae, cunabula.

На ово ја велим: 1) Кад би истина било, да је ријеч *кнез* или *князъ* постала од Славенске ријечи *кон,* и да су с тијем ријечима сродне како Татарско *хан* и *кан,* тако и Германско König и т. д., онда ми овдје ништа друго не би ново нашли, осим знака, како Г. Светић једнако тражи себи славу у туђем послу; јер је то казао Добровски још 1814. год. у својој првој Слованци на страни 219. Али у Г. Светића ништа није ново, тражити себи славу, као прије нечувену новину и своје измишљење казујући оно, што су други

већ прије казали. Тако сам, н. п. ја у Даници за год. 1828. наштампао на 67 листа и по: „*Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику,*" а он по ономе скрпи нешто и у III. Ч. Љетописа за годину 1829. изда на 8 листа: „*Єзыкъ Србскій, образжавање Србски речій.*" Па да се барем знао мојијем послом помоћи, као што би се помогао човјек, који ствар ону разумије, ником ништа; него је и оно, што сам ја право казао, испреметао и замрсио, и толико погрјешака учинио, да му је све дјело од њих шарено, као говор човјека, који бунца, па рекне по коју ријеч паметно, па онда што лудо и наопако, па опет тако, н. п. да су ријечи: *роб, сласт, сваст, чест, част, ноћ* произведене од *глагола;* да је, н. п. *кућиште* произведено са *иште,* а *позориште* са *иште;* да је, н. п. *кадионица* произведена са *оница;* да је *Николић* од Никола, као и *Павлић* од Павао (а не
10 зна, да је *Николица* од Никола,| као *Павлић* од Павао; а *Николић* је од Никола, као *Павловић* од Павао) и т. д. Ово је само неколико примјера, а кад би се хтјело све погрјешке назначити, ваљало би написати најмање онолико, колико је и Г. Светић написао.

Ја мало прије рекох: *кад би истина било,* да је ријеч *кнез* или *князъ* постала од Славенске ријечи *кон;* јер *Г. Копитар* каже и *доказује* (у Глаголити на страни XXI., XXXII. и 74.), да је ријеч *кнез* или *князъ* начињена од Германске ријечи kuning, као и *пенязъ* од Pfening, и *усерязъ* од Готскоі ausahrings.

2) Вриједно би било, да нам Г. Светић каже, од куда он зна, да је *кон* најприје било *кън* или *кнъ?* Кад би се то могло доказати (старијем рукописима, који се једини у томе могу примити за свједоке), онда би *кон* била ријеч нова по сјеверноме нарјечију, а по јужноме ваљало би да је *кан;* ако ли то само Г. Светић *мисли,* ваља му одбити на дару, као и остало све, што другима казује, а ни сам не зна.

3) Ја бих и сад прије рекао, да је ријеч *наконче* отуда постала, што се даје дјевојци *на коња,* него од *кон;* а *коншија* мислим да је ријеч Турска, јер кад би била од *кон* онда би ваљало да је познатија по западњијем крајевима народа нашега (гдје данас готово није ни позната, већ се мјесто ње говори ријеч Славенска *сусјед*), него по источнијем и сјевернијем, куда мјесто ње друге ријечи и нема; за *књигу* на

ја волим вјеровати Добровскоме, да је од king (које у Хинеском језику значи *књига*), него Г. Светићу, да је од *кон*.

4) Јесу ли Латинске ријечи: cum, con, con|sul, consilium 11
и cunae, cunabula од Славенскога *кон*, ја то остављам *ГГ. Копитару, Гримму и Шаффарику* и осталијем правијем и достојнијем судијама у оваковоме послу, нека они пресуде; него се бојим, да ово нијесу за њих праве ситнице, којима се они морају смијати.

Ово је све био говор само о *мислима* Г. Светића, но да речемо коју ријеч и о *језику*. У оваковога списатеља, који *будућијем* Српскијем *Грамматицима* даје науку, а дојакошње и садашње *поправљи*, а поред тога и поете, који сам каже,[1])

---

[1]) У стиховима: *„Моя Муза,“* који су наштампани у 23. табаку *народнога листа* од 5. Јунија 1838. године. Да би се моји читатељи о томе још боље увјерили, и да би могли видјети, како то Г. Светић говори, ево додајем те цијеле његове стихове од слова до слова:

МОЯ МУЗА.

Вѣрна муза наслонила нѣжне главе кротакъ ликъ,
На прси ми пала мила, боравила сладакъ санъ.
Тихо, тихо, нека спава; умору є покой сласть;
Сномъ се нектаръ душе ліе, и небесный крѣпи гласъ.
Кад се муза пробудила, у башчу є шетала,
Росомъ є се ютра мила, руже цвѣтакъ узбрала,
Да ньомъ съ чела зной ми утре, и разведри ума трудъ.
Кад є была под ябукомъ, дуну ветаръ, шушну листъ;
Да е Муза преспавала пуны десетъ лѣта вѣкъ.
Съ тужбомъ иде укорена, носећ' руже нѣжанъ цвѣтъ;
Алъ' іой суза оку дала лепоте намъ вышій цвѣтъ.
Съ чела зной ми утирала, беседила м' дивећи с':
„Нисамъ ли я подносила съ тобомъ брига стотину,
„За десетакъ овы лѣта, што ме коре съ ветромъ листъ;
„На свештеномъ, светскомъ Суду вѣрно правду бранила;
„Србску младежь управляла на свогъ рода славе путъ; 12
„Врстна Ђорђа Лѣтописца заменула у часъ лютъ;
„Цару Францу вѣнацъ плела, дижућ' Србма чувства жаръ:
„Свогъ єзыка танке жиле Србской браћи явила;
„Лукіана оплакала, съ ураніомъ ранила;
„Іоштъ утѣху теби дала за жертвама срдца твогъ;
„Саву воду пребродила, Србу руку пружила,
„А садъ теби зной тарући одъ умора заспала?“ —
Доста Музо, здрава была, на груди ми спавала,
Ютромъ ружу лепу брала, браћи нашой пружала,
Руменія враћаласе, нове пѣвце будила;
Іоштъ имъ любко беседила, да є ружа одъ насъ даръ,
Нека само згодно узму, неће бости бодля прстъ.

М. Светићъ.

Може бити, да на сујету Г. Светића нико не би могао начинити приличније сатире, од ове, коју је он са *својом* музом себи начинио. Кад човјек добро мислећи ове његове и музине ријечи прочита, мора казати, да је муза краткоумнија и безобразнија од свога љубимца; и тако Г. Светић у свему овоме ништа истинитије није казао, него, да је ово *његова* муза.

12 да *музе с њиме*| *раде,* ваљало би, да је језик *правилан, чист и сладак;* али несрећом наше литературе овдје нема тога својства ни једнога. И за велико је чудо, како Г. Светић, који већ око 20 година не само којешта пише и штампа, него тобоже и о Грамматици мисли и Грамматике учи и поправља, не постави себи какво правило, па онога у писању да се тврдо држи, него и данашњи дан (не само на једноме табаку, него на једној страни и готово у једној врсти) *једне* ријечи сад пише овако, сад онако! Како да би се Г. Светић о овијем погрјешкама својима увјерио, тако да би се (и он,
13 а и други ко) у на|предак од њих сачувати могао, ја ћу овдје њеколико примјера од њих да назначим. И тако:

1) На страни 6. *сообштавамъ,* на стр. 14. *сообщити;* на стр. 8. *вообште,* а на 14. *вообще;* на стр. 4. *Немачкой,* на 5. *Немецкій,* а на 14. *старонѣмачко;* на 11. у једној врсти *Серби,* а у другој *Србаля;* на стр. 5. *њіове њиге,* а на стр. 14. *књига;* на стр. 5. и *Берлићъ* и *Берликъ* и т. д. Ове су неједнакости у *једнијем* ријечима, а у *једнакијем* другијем не ћу ни спомињати, осим онијех, које иду у разлику између нарјечија језика нашега; но да би се ово боље разумјети могло, почећу мало поиздаље. Као што је и прије напомињато, главна је разлика у језику нашему у изговарању онијех слогова, који се у Славенскоме језику пишу са словом *ѣ;* и по томе изговарању језик се наш дијели на три главна нарјечија, т. ј. *источно, јужно,* и *западње.* У источноме се овај слог изговара као *е,* н. п. *вера, семе, колено, дед, девојка, дете, сено, бело, лепо, несам, сејати, смејати* се, *желети, волети, видети, вртети, где, овде, онде* и т. д. Овако је у многијем ријечима и у данашњему Славенском језику *е* мјесто *ѣ,* н. п. *песокъ, млеко, время, пре* (н. п. прекрасный), *предъ* и т. д. У западњему се изговара свуда као *и,* н. п. *вира, симе, колино, дид, дивојка, дите, сино, било, липо, нисам, вијати, сијати, смијати* се, *желити, волити, видити, вртити, гди, овди, онди* и т. д. (овако се и у Малој Росији не само *говори,* него сам ја слушао у Кијеву гдје се *чита* и поје у *цркви* „Радуйся *невисто неневистная;*“ а и Руско *дитя* —
14 мјесто *дѣтя* — и|де у овај ред). У јужноме пак изговара се од више руку: а) Гдје се у другијем нарјечијама глас на овоме слогу не отеже, ондје се изговара као *је,* н. п. *вјера, сјеме, пјевати, цвјетови, бјежати,* и т. д. б) У овоме догађају кад је овај слог послије *д, л, н,* и *т,* онда се свуда

(као и у Славенскоме и у Руском језику што *ми* читамо) претвори *л* у *љ*, а *н* у *њ* (н. п. *љето, њедра*), а по многијем мјестима (као н. п. у Херцеговини, Црној гори и Боки) *д* у *ђ*, а *т* у *ћ*, н. п. *ђед, ђевојка, ђеца, виђети, гђе* (ђе), *овђе, онђе, врћети, лећети, ћерати* и т. д.; по њекијем пак мјестима, особито к западу (као у Дубровнику и у Босни — особито по варошима) ова се два слова не претварају, него се говори: *дјед, дјевојка, дјеца, видјети, гдје, овдје, ондје, вртјети, тјерати* и т. д. (и за ово могло би се рећи, да је варошки — господски — говор јужнога нарјечија). в) Гдје би требало глас на овоме слогу отегнути, ондје се свуда изговара као *ије*, н. п. *дијете, сијено, бијело, лијеп, нијесам, ријеч, ријека* и т. д. Тако се по овијем правилима говори, које наши списатељи још никако не могу да разумију, н. п. *дијѐте, ђѐтета*, и *ђѐца; лијѐпо, љѐпше*, и *љепо̏та; ријѐка* и *рјѐчица; рјѐч* [ри̏јеч] и *рјѐчит'; сијѐно* и *сјѐнина* и т. д. г) Пред *ј* (по Славенскоме пред *я* и *ю*) изговара се као *и*, н. п. *вијати, сијати, смијати* се и т. д. (по овоме правилу и пред самогласнијем словима може се чути као *и*, н. п. *изјести, изио, изјела*; тако је постало и *Биоград* мјесто Бјеоград (Бјелград) и т. д. У њеколико ријечи изговара се овај слог и у јужноме нарјечију као *е* (на коме се глас не отеже), н. п. *неки, неко, некад, нешто* (но у Црној гори, а и у Дубровнику ја сам слушао и *њеки, њека, њекад* и *њешто*); *срести*; *времена, временит* (од *вријеме*)[;] *ждрѐбета, ждребѐћи* (од *ждријебе*), *ја̏стребови, јастрѐбаст* (од *јастријеб*); *прѐд* (кућом), а каже се *на̏пријед* и *спри̏јед; прѐко* (брда), а каже се и *при̏јеко* (н. п. отишао, т. ј. преко воде, на ону страну); *пре* гдје се кратко изговара, ондје је *е*, н. п. *прѐварити, прето̏пити, прѐлазити, препи́сати*; а гдје би се морао глас на *е* отегнути, ондје је *ије*, н. п. *пријѐвара, пријѐтоп, пријѐлаз, пријѐпис, пријѐклад* и т. д. По изговору западњега нарјечија може се рећи, да се у јужноме изговара *е* мјесто *је* и у ријечима *срѐћа* и *врѐћа*. Но ово све припада к својству јужнога нарјечија, нити ове неједнакости ваља мијешати с онијем, што се из западњега нарјечија увукло, те се и по овоме и по ономе говори, н. п. *виђети* и *видити, стиђети се* и *стидити се, лећети* и *летити, врћети* и *вртити* и т. д. Тако се по сјевернијем крајевима (у Сријему, Бачкој и Банату) увукло много овога изговора из западњега нарјечија у источно, н. п. *нисам, гди, овди, онди, свагди; желити, летити, видити, позеле-*

нити, и тако у свима оваковијем глаголима. У Бачкој м се чути и: *прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* (мјесто *не николико* (м. *неколико*) и т. д. А у њеколике ријечи у се *е* мјесто *и* (наопако), н. п. *Боле* ме глава (мјесто *б* ме), *волем* (м. *волим*). У гдјекојим пак ријечима тако се мијешало *е* и *и*, да се не зна, кад којеваља казати, ни ов
16 гдје је у значењу велика разлика, н. п. *пребити* и *прибиј превести* и *привести*, *пренети* и *принети* и т. д.

Сад, кад знамо ове разлике у језику нашему, можемо зати, да Г. Светић нема право, што у овијем ситницама п не само, н. п. *векъ* по источноме нарјечију, *дѣло* по ј номе, а *гди* по западњему; него и једну ријеч двојако, н *старонѣмачко* по јужноме, и *немачкій* по источноме!

Западњијем нарјечијем писали су, и сад пишу, Срби кона Римскога; јужнијем су писали многи Дубровчани, с што су слабо пазили на разлику онијех слогова, који се говарају као *је*, који ли као *ије*, него су све писали са па оставили читатељу, нека чита, како хоће, или како се у стиховима може (у нас ја сам најприје почео писати т нарјечијем, и то по Херцеговачкоме говору; ово пак сад шем по Дубровачкоме, да би се и оно у свему народу б познало). Источнијем нарјечијем многи су наши списатељ њешто писали и говорили, да тијем писати ваља; али м бити, да још нема ни једне књиге, која је једнако и св постојано њиме написана. Ја сам се трудио у књизи: „*М лош Обреновић* кназь Сербскій, или грађа за Српску истор нашега времена“ (у Будиму 1828.), да покажем примјер т нарјечија, и мислим, да сам добро дотјерао, само што није смјео, да кажем *нéсам*, јер сам чуо, гдје се у Биограду и Крагујевцу подсмијевају онима, који тако говоре; али сва ко посао овај разумије, мора признати, да је у овоме нар
17 чију правилније и приличније *несам* него *нисам*, ка|когод *где* него *гди*: у Далмацији се (особито у Котарима и у ковици) по изговарању ове двије ријечи познају сељаци, к су закона: како који рекне *гди* и *нисам*, одмах се зна, да Римскога закона; а кад рекне *ђе* и *нијесам*, онда се зна, је Грчкога.

Сад би ваљало казати, јели које од овијех нарјечија бо или правилније од другога; и које би од њих било најп личније, да сви Срби њиме пишу; но то ћемо оставити други пут и за мјесто приличније.

2) На страни 8. стоји *речію*, а на стр. 15. *властю:* а
то ни једно није Српски твор. падеж; и тако ове двије
погрјешке постављају Г. Светића у ред онијех списатеља, *који
незнаду склањати имена.* А *променули* (на стр. 10.), мјесто
променили, поставља га у ред онијех, који *не знаду спре-
зати глагола.* Г. Светић може рећи, да гдјекоји Срби говоре
променути; то му се мора вјеровати; али списатељ, особито
овакı, који Грамматицима науку даје, ваља да избира оно,
што је правилније. Гдјекоји Срби, особито они, који су не-
срећом језика нашега имали међу собом више списатеља и
књижевника[1]) говоре и: *пужати* м.| *пузати*, и *мириши* м. *ми- 18
рише* и т. д.; али прави списатељ ваља да зна, да је *пужем
пузати,* као *режем резати*; а *миришем мирисати,* као *пишем
писати* и т. д. — Ако ће Г. Светић допустити, да се при-
частије свуда прави од трећег лица мн. броја у садашњему
времену (с додатком *ћи*), онда су и *додавајући* и *предавајући*
(на стр. 11.) погрјешке против спрезања глагола, јер се не
говори *додавам* и *додавају, предавам* и *предавају*, него: *до-
дајем додају,* и *предајем предају.* — Може ко рећи, да на
овакe ситнице не ваља гледати; а ја мислим, да у овакога
списатеља, као што Г. Светић за себе мисли да је, ваља још
и на мање и на најмање, н. п. кад на стр. 11. пише *обште*
(а не *обшто*), није ли на стр. 7. погрјешка *обштый* (м. *об-
штій*)? На стр. 7. стоји: „*одъ досадашньи' система':*“ да
рекнемо, да је апостроф (') накрај прве ријечи метнут мјесто
х, али мјесто чега је метнут накрај друге? Тако ја мислим,
да је овај знак сувише и над *м* у „Грамматицима *Србским';*“
јер је његово мјесто *само* онђе, гдје се какво слово изостави,
које се у *говору не изоставља.*

Код овакијех погрјешака Г. би Светић у другијех на-
рода био између најгоријех списатеља (каковијех и нема у
народа, који литера|туру имају), но у нас је, несрећом, опет 19
између првијех, јер их има и много горијех од њега; и тако

[1]) Најглавније (и готово *све*) погрјешке у језику нашему постале су од
нашијех дојакошњијех списатеља и књижевника. Ја док нијесам прешао у Сри-
јем, нити сам чуо, н. п. *говору* (м. говоре), *молу* (м. моле), *болу* (м. боле); ни:
на *добрим* коњу (м. на *добром* коњу), у *нашим* селу (м. у нашем селу); а сад,
како су се и онамо (у Србији) умножили и с народом помијешали списатељи и|
књижевници, овакe се погрјешке могу чути и у Биограду и у Крагујевцу, а може 18
бити и у моме Тршићу. Тако: шта је у другијех народа језик угладило, очи-
стило и у његовијем природнијем правилима утврдило, оно га је у нас исква-
рило и нагрдило (и још га квари и гради)!

се по правди за њега може рећи: *он, као данашњи Српски списатељ, зна доста; али према ономе, што мисли, и о чему би рад друге увјерити, да зна, он не зна ништа; и кад не би друго ништа знао боље од Српскога језика и од етимологије, он би у ученоме свијету био прави фушер и шарлатан.*

[На овај Вуков одговор Светић је одмах написао свој први]

[1] **УТУКЪ,**

или

ОДГОВОРЪ НА ОДГОВОРЪ

на

СИТНИЦЕ ЄЗЫКОСЛОВНЕ,

кои є печатанъ

У Бечу у Штампаріи Єрменскога Манастира.

У Февруарію 1839. одъ В. С. К.

одъ

М. СВЕТИЋА

(у почетку Марта 1839.)

У Новомъ-Саду,

писмены *Павла Іанковића*, ц. к. привил. типографа. 1839.

[Обична 8,⁰ стр. 29. — На 2. страни је мото:]*

[2] Рекла сова сѣници: Угурсузе главатый! —

[3] Истина да подъ Одговоромъ овимъ на Ситнице єзыкословне [Єзыкословне] цѣлога имена подписана нема; али судећи по првима словима В. С. К. и непристойномъ начину, да неречемъ крайнѣмъ безобразлуку, коимъ овай назовый Рецензентъ подъ видомъ одговора ради корысти

[* Светић је овај свој Утук штампао и у Београду под овим натписом: **Утукъ, или одговоръ на одговоръ на ситнице єзыкословне,** кои є печатанъ у Бечу у Типографіи Єрменскога Манастира у февруарію 1839. одъ В. С. К. одъ *М. Светића,* (у почетку Марта 1839.). У Београду, печатано у **княжеско-србской** типографіи. 1839. — Обична 8⁰, стр. 24.

Овде се штампа по првом (новосадском) издању, а што је у другом (београдском) ново или друкчије — стављено је у угласте заграде; што је пак било у првом, па испуштено из другог издања, стављено је у шарене заграде.]

а напредка Литературе сувславіе и пакость покрываюћи безъ даногъ повода у личну погрду и ругу прелази, лагко се погодити може, да е то главомъ *Г. Вукъ Стефановић Караџић* [**Г. Вукъ Стефановић Караџић**]. Єръ премда онъ вели, да се опоминѣ нѣки' рѣчій, кое е подавно у нѣкаквоме рускомъ [Рускомъ] Журналу читао о рецензіи и рецензентима, изъ кои['] е научіо, да е рецензентско главно правило, да се здраво разликуе кньига одъ Списателя [списателя], то есть [т. е.] споминюћи и поправляюћи погрѣшке у кньизи да се недира у личность списателѣву, коя съ кньигомъ нѣзиномъ и съ нѣзиним' погрѣшкама нема никак[о]ве свезе; опетъ се нимало [реченога] правила држао ніе [ние], почемъ е са своимъ одговоромъ ясно показао, да е една дочекао, или управо тражіо прилику, да свой едъ у грднями на самога списателя изліе, кое е чиніо онако, као да се на то найміо,[;] и шта выше као да е уговоромъ на терминъ уреченый грдити обвезао се, те се извинява таки у почетку, да е одговоръ тай іоште [іоштъ] у мѣсецу Септемврію прошавше године написанъ быо, али збогъ болести ние се могао наштампати. Заиста болесть е нѣгова за нѣга и честь нѣгову выше се старала, него онъ самъ, еръ га е опоменула, да е болѣ и капару натрагъ вратити, него себе предъ свѣтомъ [онако] срамотити. Зато бы добро было, да Г. Вукъ [*Вукъ*] у напредакъ пре него што рецензирати или се бранити стане, іоштъ по кои путъ| она правила прочитава, и у самоме послу съ ума несмеће; а при томъ и онога пса, што е съ комадомъ меса преко воде бродіо, опомене се, да често онай[,] ко[и] хоће веће изгуби и оно изъ вреће. И нека[ ]зна[,] да са онакима грднями у очима правы['] рецензента' неће быти рецензентъ, но хулитель и погрдитель; па му се бояти валя, да му се не прилепи она пословица: *Сѣдила руга украй пута, па се ругала свакомъ, а ньой свак'*. Зато я напредъ опоминѣмъ, да се онъ несрди, нити да ми ко за зло прими, што ћу се я у отпору томъ мало пожешћа оружія приватити.

Премда е тежко, нити е вредно съ човекомъ говорити, кои незна или неће да зна, о чему е рѣчь, него за себе говори, нити мысли, слаже ли се оно са предметомъ и главнымъ теженѣмъ[,] или не, но све мотри, као оно пакостно дериште, како бы се улице дочепао, да се каменомъ или блатомъ на човека баци, и тимъ начиномъ по своіой мысли нѣга осрамоти[,] и освети му се; опетъ да небы Г. Вукъ [не бы *Г. Вукъ*] по своме обычаю помысліо, да у свѣтлости свое погрде и руге [предъ свѣтомъ] блиста, валя га мало прошибати, не бы ли му то у напредакъ баръ за науку служило.

Г. Вукъ, предпославши нѣшто о ствари, да баяги трагъ заметне, као да е онъ истине и кньижевнога напредка ради у препирку упустіо се, са свимъ се изгубіо и загнюріо до преко ушію у личну хулу и грдню, и немыслећи[,] нити се сећаюћи, да срамоћенѣ и грдня силу повратну у себи имаю, и падаю на онога, кои се несмыслено предъ свѣтомъ съ ньима игра, натрагъ.

Да видимо найпре, колико е онъ саму ствaрь, о коіой е рѣчь, разумѣо, и шта е по|правіо, и е ли, и у колико е што выше кругу знаня и истине свѣтлости принео?

Кадъ погледъ на посао нѣговъ бацимо, прво е, што намъ у очи само по себи пада, да *онъ незна, о чему е рѣчь*, нити познае, кои е

конацъ и теженѣ моєга посла, нити разликує оно, што се доказує, одъ онога, чимъ се доказує, нити толико разума има, да союзъ подобности у сравньиваню єдне познате или одобрене истине са непознатымъ задаткомъ разпозна. Єръ свакій ће ясно видити, да є теженѣ Светићево у првой точки Ситница['] свои' то, да покаже: Да се одъ узаконѣны' погрѣшака['] у єзыку већа штета єзыку приноси, него одъ неузаконѣны', и да є оне теже поправити и истиснути, него ове; слѣдователно да валя добро єзыкъ испытати, и мотрити пре него се у систему доведе, да се небы правиломъ погрѣшка опредѣлила. Све остало, што є онде наведено, служи за доказателство и обясненіє реченога задатка.

Садъ є ту прво пытанѣ за рецензента: *Слаже ли се* Г. Вукъ [*Вукъ*] са оныимъ [онимъ] задаткомъ Светићевимъ, или не? Ако се слаже, онда престаѥ разговоръ, и сва препирка; ако ли се неслаже, пытанѣ є, у колико се неслаже, у чему, и зашто? Ово є са свимъ на своиъ мѣсту, и у своиъ реду. Но изъ одговора Г. Вука [*Вука*,] невидимо, ни слаже ли се, ни неслаже ли се. О чему є дакле говоріо, шта ли є хотео, кадъ о главномъ задатку изясніо се ніе? Онъ є чиніо оно, што є *нѣгово* главно теженѣ было: хуліо, ружіо, грдіо. Ето нѣгова посла!

1.) Што се наведены' Шлецеровы' рѣчій о Исторіи русской у своє време тиче, ту є валяло, да є Г. Вукъ [*Вукъ*] разсудіо: Є ли, и у колико є *основана она подобность* Шлецеровогъ потврђиваня о писаню
6 Исторіє *у системи*| *безъ испыта* и сравньиваня критическогъ хроника' [Хроника'] са писанѣмъ *Граммати*к*е у системи безъ испытиваня* предварителногъ духа єзыка, и у томе или истине или мане налазіо. Ту є сва сила и снага онога доказателства за Светићевъ задатакъ. Но такове ствари су за Г. Вука Шпанска [шпанска] села. Онъ говори о ономе, што є нѣму драго, а не о чему валя да говори. Онъ оставля читательима, нека суде, може ли се све оно за праву истину узети, што є Шлецеръ казао за русску Исторію. Изъ овога мысліо бы човекъ, да є Светић[ъ] доказивао истину Шлецеровы' рѣчій за русску Исторію, или да є Читательима [читательима] забраніо о томе судити. Г. Вукъ пакъ самъ о истини оны' рѣчій овако суди: „Може бити, да је оно њему (Шлецеру) само дошло на ум, те казао срдећи се на погрѣшке [погрјешке] у историјама другијех народа; јер ако је срећа, што је у Рускої [Рускоj] историји *мало* писано, онда би морала још већа срећа бити, да није *нимало*, па шта би онда Шлецер сравњивао?" — Ове су рѣчи достойне єднога рецензента. Ово се зове: лупати као путо о лотру. *Може быти*, вели, да є Шлецеру то само дошло на умъ. И я велимъ, може быти[,] да му є текъ дошло на умъ; а другій ће рећи: Може быти, да му *ниє* то само дошло на умъ. Да здрава напредованя у истраживаню истине одъ єднога [єдногъ] рецензента! — Хайне, Шлецеровъ рецензентъ, ниє тако судіо, него є нѣгове мысли [у томе] одобріо и подкрѣпіо. Овде се заиста може рећи: *Може быти*, да є Г. Вуку то само дошло на умъ [на умъ дошло], те є тако казао, срдећи се на Светића, што и онъ о єзыку пише, а тай є посао Г. Вукъ само за себе задржати радъ? — А да бы изъ Шлецеровы' рѣчій слѣдовало, кадъ є срећа, што є у старой русской Исторіи
7 тако *мало* писано, да бы| іоштъ већа срећа была, да ниє *нимало* писано, то стои, и то има свое [своє] мѣсто,[;] само се Г. Вуку то безпутно видити може, кои ниє научіо уредно, као Шлецеръ, мыслити, нити

мысли одъ мыслій разликовати. Треба да зна, да Шлецеръ оно потврђуюћи говори, да є срећа, што є у русской Исторіи тако *мало у системи* писано пре него су хронике испытане, а не о хроникама самима, за коє вели, да ій испытати треба, и коє є онъ и испытивао и сравньивао; слѣдователно да до нѣга и *нимало* о русской Исторіи старой *у системи* писано ниє, опетъ бы онъ имао шта испытивати и сравньивати; а не као што Г. Вукъ наопако мысли и суди. Доиста Г. Вукъ є већ{ъ} съ тимъ доста показао, да є далеко иза правога рецензента заостао, и не само до тога посла неразуме, но да ниє ни оно кадаръ разумети, што му други раздробе и сажваћу. Ние нѣговъ посао мыслити и судити, но ружити и грдити [*Ниє нѣговъ посао мыслити и судити, но ружити и грдити*].

2.) Я самь рекао: Одъ колике бы важности и ползе Лѣтописъ Берлинскога друштва за немецкій єзыкъ одъ год. 1820. быо, да є коіомъ срећомъ у време Готтшеда или Аделунга постао. А онъ на то одговара: „Али је питање: Јели могао постати?" — кадъ [Кадъ] я говоримъ, да бы *одъ ползе* быо, да є постао; онъ валяло бы по разуму да у одговору о томе говори, *бы ли быо одъ ползе или не* у ономъ случаю, кадъ бы га было. Но онъ по своме краткоумію опеть неразуме, о чему є рѣчь. Єръ о томе ние [ниє] было говора, є ли могао онай Лѣтописъ постати, или не, нити могућность постанка или немогућность са истинитостю мысли о ползи и важности нѣговой у каковой свези стоє. И ово показує, да Г. Вукъ ништа немысли, него у вѣтаръ гово'ри, као забуњенъ човекъ, кои правога понятія ни о каковой ствари нема, а мысли да има.[*]

3.) Овде є дошао на оно, гди га жульи, и што є поводомъ морало быти къ овой замршеной и безобразной рецензіи, или баяги обрани, а управо несланой грдньи. Я самь казао, да су Грамматике (Дела-Беллина, Рельковићева, Јаношевићева[,] и Волтицієва) у системи писане поводъ дале, те су се толике погрѣшке у кньиге Србаля западне цркве увукле. А Г. Вукъ одговара: Ако є то истина, „то би ваљало, да су књиге Србаља [Србаља] источне цркве, који Грамматике још немају, или поне који су увјерени, да је немају, без погрјешака у језику." Опеть онъ са своимъ [своим'] неуредним' и замршеним' мыслима неостає при ствари. Моє є главно теженѣ было, говорити о погрѣшкама, коє се рађаю *изъ Грамматика' у системи писани'* [*писаны'*] безъ довольногъ [довольнога] испыта {єзыка}; зато самъ [самь] и опоменуо погрѣшке у єзыку у кньигама Србаля западне цркве; єръ они издавна такова правила имаю. Нити слѣдує изъ тога, да ако они съ Грамматикама имаю погрѣшака['], да Србльи источне цркве безъ Грамматика' мораю неимати погрѣшака[']. Само су одъ другога рода. и друге [а друге] силе и важности, по томе, што су єдне узаконѣне. а друге неузаконѣне: а о онима є онде говоръ быо. Онакова заключенія само Г. Вукъ у своіой глави чинити може, кои ниє кадаръ разлике правити између онога, шта є предметъ говора, и онога, шта ниє.

[* *У београдском је издању од „Г. Вукъ" па до краја ове тачке штампано курсивом.*]

Далѣ онъ вели: „Да Г. Брлић у својој [својой] Грамматици од[ъ] год. 1833. не би „у искушеніе дошао, онолико неоснованы' правила' поставити, да се није на пређашнѣ системе оснивао,“ ја се са Г. Светићем о томе нећу
9 препирати, него ћу само да кажем што о примјеру, који је он у томе узео.“ Съ овимъ самъ [самь] я задоволянъ; выше ми није могао истинитости у моме дѣлцу допустити. Кадъ онъ о овой главной точки неће да се препире, то є знакъ да истину нѣну признае [признає]; а кадъ ова истина стои, онда є све [друго] узалудъ говорено [говоріо]; єръ кадъ стои, да є [Г.] Брлић много неоснованы' правила' зато поставіо, што се на пређашнѣ системе оснивао, онда слѣдує, да су оне системе нѣму на штету служиле. и слѣдує, да бы болѣ было, да се није на нъи оснивао, па бы пре погрѣшке оне избѣгао. А то є управъ оно, што се хоће да докаже. — Што се пакъ примѣра тиче, кои самь я за доказателство наведене истине узео, и ту Г. Вукъ није себе оправдао, но управо[,] мою мысао признао и подкрѣпіо; и ево му рѣчії: „Вук је [є] 1818 год. у својој [својой] Грамматици онако казао, *као што је онда знао,* а у Даници за год. 1828[.] на стр. 3[.] и 4. казао је[,] да је оно *а* [—] и пр. свагда без гласоударa и пр.; по том је Г. Брлић у својој Грамматици 1833. год. онако казао.“ И тако онъ самъ признає, да є оно правило у Грамматици нѣговой недостаточно, почемъ га є исправляти и допунявати морао год. 1828. Признає[,] да се и Г. Брлић за нъимъ повео, и то казао. Ово є пакъ оно, што самь я са онимъ примѣромъ рекао. И зато самь Г. Брлића окривіо. Моє є намѣреніє было, показати, да є ово [оно] правило преварило и завело Г. Брлића; а да є у себи погрѣшно, то мыслимъ да є довольно доказано са назначене оне две рѣчце „*млога друга,*“ коє є Г. Вукъ употребіо. И то бы онъ као Грамматикъ требало да зна: да є свако правило и изятіє погрѣшно, коє само те две рѣчи у себи има „*млога друга.*“ А кадъ незна, а оно му я ка-
10 жемъ за правацъ нѣговъ у напредакъ у оснивану правила' Грамматически', и ако мени невѣрує, ено му Господина Копытара, па нека нѣга пыта, є ли то истина, што я кажемъ. Я самь увѣренъ, да ће га онъ радо, као и дояко, у томе поучити и обавестити [обавѣстити]. — И тако Г. Вукъ коєшта говори, кадъ вели, да є Светић Вука и Брлића окривіо, а кривице имъ казао није. Кривица є ту, и та є нуждна была ради доказателства Светићева задатка, а поправка како што непринадлежи управо къ задатку, тако није се морала ни додати; єръ са поправкомъ погрѣшка она нити бы већа нити маня была. Али опетъ као замѣна за ону поправку ево му међу тимъ као узгредъ єдне мале лекціє, по коіой ће се одсадъ владати, да у оснивану правила' онако непогрѣши: Како примѣти гди, да му дође нужда, да мора или у правилу или у изятію употребити „*ђекоја, млога друга*[,]“ то напредъ нека зна, да му оно ни правило ни изятіє ништа неваля, и нека га таки другчіє дотерує. И тако нека зна, да су му правила или изятія у Грамматици нѣговой недостаточна: „На стр. XXXVIII. г) [2)] *ђекоја имена* на *ар* имају овако н. п. писар писару и т. д. [—] 4) али имена, *која се ријетко говоре* у Зват. [зват.] јед. код они се може чути и на *зу* п. п. О![Oj] Французу и пр. [прч.] 7) Сва имена, која се свршују на *о* и *млога друга* на *ак, ал, ам, ан*[.] и пр. — Далѣ: Но ова сва имена могу имати и по правилу, а код *ђекоји* се говори обадвоје. — Стр. XL. 2) Имена, која се свршују на *ца*, у зват. јед. имају *е* мјесто [мѣсто] *о*[,] н. п. пријатељица зват.

пријатељнце и т. д. Али *ђекоја* имају [имаду] и *о*, н. п. иди кукавицо сиња." — Ово нека му буде за садъ [засадъ] доста за науку, не бы [небы] ли у чувство дошао, и освестіо [освѣстіо] се еданпутъ, да онъ несѣди [не сѣди] па карару, него да има доста погрѣшака['], и да ће и садъ и одсадъ нѣга и други поправляти кадри быти, само ако онъ 11
толико разума уз'има да се научи. Овде га опетъ морамъ опоменути, да не бы [небы] по своме обычаю са мыслима заишао и изгубіо се, да у горе наведеним' примѣрима немысли се, да се онако неговори [не говори], него да *оно правило или изятіе* у ономе виду поставлѣно и онако основано, као правило или изятіе *ништа неваля*, кое онъ као тобоже Грамматикъ и филологъ валяло бы да е досадъ изучіо. Еръ каково е то бѣдно Грамматическо опредѣленіе са „ђекоја, млога друга [*ђекоја, млога друга*], *и која се ријетко чују?*" — Види ли и разуме ли онъ то? Ако неразуме, нека иде Г. Копытару, па нека нѣга пыта; онъ ће га у томе умети научити. — Далѣ надамосе, да ће онъ и имена [на] стр. XL. [„]*мати и кћи*" премѣстити изъ реда правилны[’] примѣра', кадъ у Србскомъ езыку нема выше рѣчій, кое бы се по ньима склаиляле. Да ли ће се већ[ъ] садъ сѣтити Г. Вукъ, да на балванъ у своме оку погледа? [—]

И садъ му можемо казати на 4) да смо видили, какве су замршене и изпрекрштане мысли Г. Вука; а у напредакъ ћемо видити, да бы онъ много болѣ и паметніе учиніо быо, да е испредъ свое куће ђубре чистіо, и ове мале за едногъ Грамматика лекціе научіо. те своя тобож' правила поправляо и дотеривао, него што е излетіо као золя, да буде рецензентъ у ономе, о чему ни мыслити неуме.

Садъ да видимо, шта е кодъ друге точке судіо. Овде е главный задатакъ Светићевъ ясанъ, т. е. тай: да е рѣчи *кнезъ* [*кнезъ*], *князь*, *законъ*, првобытный коренъ *кън*, или *кнъ*, кое се прелило у *кон*. Све остало служи за доказателство овога задатка. Садъ е наравно пытанѣ: Слаже ли се Г. Вукъ съ овимъ, или не,[и признае ли доказателства 12
речена за прилична[,] или не? — Но бадава ће читатељи то кодъ нѣга тражити; еръ онъ вели:

1) „Кад бы [би] истина било, да је ријеч *кнез* [или] *князь* постала од Славенске ријечи *кон*, и да су с тијем ријечима сродне како татарско хан и кан, тако и Германско König и т. д. онда ми овдје ништа друго не би *ново* нашли, осим знака, како Г. Светић једнако [еднако] тражи себи славу у туђемъ [туђем] послу; јер је то Добровски још 1814. год. у својој првој Слованци на стр. 219. казао." — Ово е Г. Вукъ само зато овако рекао, како бы текъ на личность прешао, да старой рани своіой, кою одъ год. 1829. носи, кадъ е Светић[ъ] издао нѣшто *„о ображивању Србски' рѣчій"* мелема спреми. Дакле кадъ *бы* истина было, што е Светић казао, онда *ние ново*, и непринадлежи нѣму, него Добровскомъ; а кадъ *небы* истина было, онда *бы было ново*, и небы принадлежало Добровскомъ. Садъ незна ни самъ[,] на чему е. Заръ невиди, у какву се мрежу уплео. Ако и Добровскій то исто у Слованци своіой говори, кое садъ при руци немамъ, то ми е жао, што онда непримѣти', те бы безъ сумнѣ и нѣгова доказателства, наравно као нѣгова, као што самъ вѣрно и Шаффарика и Пухмаера [Пухмаера] и пр. навео[,] употребіо, нити бы могао прећутати [прећутити]. А ако Г. Вукъ у мыслима и доводима Светићевим' и До-

бровск[ов]им' подобности какове налази, то є Светићу мило и драго, се са човекомъ[,] као што є Добровскій, с'удара и слаже, премда овай у Грамматици другчіє изясніо, коє као доцніє праведно є Свет за нѣгово мнѣніє држати могао и морао.

Што се пакъ тиче *„главни свршивања [свршивања] существ телни и прилагателни имена у Србском језику у Даници за год. 1828*
13 и моєга *„Образаваня Србски[']* *рѣчій [речій] у III. Ч. Лѣтописа з год. 1829;“* ту му морамъ одъ прилике оно исто повторити, што самь іош онда подъ примѣчаніємъ казао, т. є. да є мой посао различитъ одъ Ву ковога по томе, што є нѣгово главно теженѣ было: скупити и изброя [изброити] главна свршиваня суштествителны['] и прилагателны['] имена[' а моє є главно намѣреніє было: показати, како се читави родови рѣчі ображаваю, опредѣлити, шта управо уономъ виду значе, и како се од подобны у значеню рѣчій разликую. И будући да самь я пре оно на писао, него што є Г. Вукъ она своя свршиваня издао, коє є нѣму добр познато, тако се нисамь нѣговимъ посломъ ни ползовао; но небы се в могао ползовати, почемъ самь я са свимъ у другомъ смыслу и тежен радіо. И ако хоће да зна; разлика є између насъ у ономъ послу ова Онъ є само скупіо и изброяо; а я самь осим' тога судіо, разбирао, д водіо, значеня опредѣльивао и разликовао. Ко се пакъ радъ о истин овой увѣрити, ено му оба посла, па нека суди, но свагда предъ очи имајући, да є онаковый посао много труднiи и мучнiи него само го броянѣ главны['] свршиваня['] имена['] суштествителны['] и прилаг телны['], гди ништа друго ниє потребно, него чути и забележити, сл довательно да онай посао мора наравно и погрѣшкама изложенъ быт єръ є већой опасности изложенъ онай пливачь, кои куша на дно во загнюрити се, него онай, кои по површ'ю плива. Изъ овога се види, є Г. Вука нека [нѣка] глупа кньижевна завистъ занела и заслепила, га є узела пред-а-се [преда-се], те гони башъ као манитога, да нез ни шта хоће[,] ни шта говори. Єсу ли пакъ рѣчи *„роб, сласт, свас чест, част, ноћ“* [„роб, сласт, сваст, чест, част, поћ“] глаголне или н
14 и у комъ смы|слу єсу или нису, како ли се *кућиште*[,] како ли *поз риште* прави, одкуда ли *кадионица* [*кадіоница*] производи, то ка годь што ние [ниє] предметъ быо одговора, тако бы насъ далеко о цело. Само немогу пропустити, да Г. Вуку овде ненапоменемъ, како о неуме о ствари судити, о коіой говори: Я самь казао, да є *Никол* одъ Никола, као *Павлић* одъ Павао; а онъ одговара, да є *Николи* одъ Никола, као *Павлић* одъ Павао, а *Николић* є одъ Никола к Павловић одъ Павао. И опетъ му кажемъ, да онъ говори, а неразум о чему говори. Онде є рѣчь у смотренію *ображаваня* и слога обра тельногъ, а онъ говори у призрѣнію *значеня*. Єръ сматрајући само зн ченѣ, спада *Николица* у єданъ редъ са *Павлић*; али у смотренію подо ности ображаваня и слога ображательногъ спада *Николић* у єданъ редъ *Павлић*, а *Николаєвић* [*Николаввић*] спадало бы у єданъ редъ са *Павл вић*; премда бы могло быти и *Никольић* одъ *Николь*. И при томъ м є теженѣ онде было, по подобности ображаваня заключеніє на опред леніє значеня учинити. Познаєли већ[ъ] єданпутъ Г. Вукъ, съ какво [каковомъ] є прегеномъ оправомъ пошао, да се за учителя издає; и ви

ли, колико бы я морао написати, да нѣгове высокоумне поправке исправимъ и на правый путъ доведемъ[?].

Овде додаѥ Г. Вукъ и ово: „Ја мало прије рекох: кад би истина било, да је ријеч *кнез* или *князь* постала од Славенске [славенске] ријечи кон;[,] јер Г. Копитар каже и доказује ({у} Глаголити на стр. XXI. XXXII. и 74.) да је ријеч *кнез* или *князь* начињена [начиньена] од Германске ријечи kuning [*Kuning*] као и пенязь од Pfening, и усерязь од Готског ausahrings.“ Дакле *αυτος εφα!* Кадъ нѣму Г. Копытаръ *каже,* ту съ ньимъ выше нема разговора. И одтуда видимъ, као да онъ| држи, да оно *ниѥ* истина, 15
што самь я казао, да *кнезъ, князь*{,} *законь*[,] долази одъ *кон;* а кадъ то *ниѥ* [ниѥ] истина, онда слѣдуѥ по самим' Г. Вука рѣчма, да самь я што *ново* [ново] казао, и да нисамь тражіо славу у туђемъ послу. Ѥ ли то заключеніѥ ясно Г. Вуку, разбира ли онъ, да ѥ онъ самъ тако судіо? Невиди ли, како ѥ оне замке, коѥ за другога плете, самъ за себе спреміо? Кадъ *бы* [бы] истина было, вели, онда ниѥ Светићево, него Добровскогъ; а кадъ *небы* [небы] истина было, онда *ѥ* [ѥ] Светићево, а *ниѥ* [ниѥ] Добровскогъ. А на последку нит' се зна[,] ѥ л' [ѥл'] истина, ни ниѥ ли истина; ѥръ Г. Копытаръ другоячіѥ каже.

2) Радъ ѥ знати, одкудъ Светић то зна, да ѥ *кон* найпре было *кън* и *кнъ?* [—] Ево му на то одговора: Светић{ъ} ѥ идући трагомъ узъ поточић{ъ} дошао на изворъ, судећи по подобности, коя се у природи осталога ѥзыка налази. Али збиля [збыля]! Кадъ брже Г. Вукъ заборави, да ѥ мало пре подъ првымъ числомъ казао, да ѥ Светић{ъ} то све нашао у Добровскомъ, те пыта садъ, одкуда Светић то зна. То се зове: Diruit, ædificat [aedificat], mutat quadrata rotundis. — Него бы овде вредно было, да намъ Г. Вукъ каже, одкудъ онъ зна, да ѥ Светић казао, да ѥ *кон* коренна рѣчь *Славенска* [*славенска*], те ѥ одма крои на калупъ сѣвернога и южнога нарѣчія,[;] кадъ тога у дѣлцу реченоме нема? Ако онъ и ненашавши у момъ дѣлцу то *хоће* тако само *да мысли,* то му валя одбити на дару, као и све остало, што хоће да подмеће и исправля, а ни самъ [самь] незна, шта хоће, почемъ га пакость кньижевна заслеплява.

3) „Ја [Я] би[х] и сад, вели, прије рекао, да је ријеч „наконче“ отуда постала, што се даје дјевојци на коња, него од *кон.*“ — А Светић бы опетъ пре рекао и садъ, да ѥ *наконче* од{ъ}| *кон* постало, што се даѥ 16
узъ дѣвойку; па ћемо таманъ на ѥднако быти. А ѥ ли *коншія* одъ истога извора, то опет{ъ} остаѥ код{ъ} *„може быти,“* као што самь и пре рекао, нити допуштамъ тако на брзу руку, да Г. Вукъ коренъ *кон* пославяпи и у нарѣчія сагна. А ако воли вѣровати Добровскомъ, што доводи кньигу одъ King [king] него Светићу, [ту му оставлямъ на волю,] нека вѣруѥ, коме хоће. Нѣга ѥ и досадъ само вѣрованѣ руководило, па му ѥ доста прилично за рукомъ излазило. А Светић ће као и досадъ волети своимъ разумомъ увѣрити се, ма и погрѣшавао, него икоме слепо вѣровати.

4) „Јесу ли, вели, латинске ријечи: cum, con, consul, consilium{,} и cunae cunabula од Славенскога (опетъ подмеће *Славенскога,* што самь я навалице изоставіо) *кон,* ја то остављам Г. Г. [ГГ.] Копитару, Гримму и Шаффарику, и осталијем, правијем и достојнијем [достойнијем] судијама у оваковоме послу, нека они пресуде.“ Да ѥ ово таки у почетку помысліо, и за све

овако рекао, те бы найпаметніе и найболѣ учиніо было, него што е найпре лупао главомъ тамо амо, и другога грдећи самъ себе предъ свѣтомъ срамотіо; па найпосле текъ самъ признао, да за тай посао ние. И мы му то сви радо вѣруемо,[;] ерь ове саме рѣчи латинске мораю нѣму тако странне быти, башъ као дѣци малой, кадъ уче читати латински изъ буквара, па науче на паметъ: [памеҭ,] „Gallina multorum pullorum sollicita mater[,]“ или „Sententia morum.“ А то ће му радо посведочити и Г. П. М. кодъ кога е Г. Вукъ латинску кньигу чакъ до првога склоненія изучіо.

Ето какове су мысли Г. Вука, као высокоученога рецензента, а управо као човека, кои саня[,] и бунца као баба у болести. Садъ да видимо, шта му е у езыку запело, и како о томе суди.

17 Пре свега ударила му е у очи [„]*Моя Муза*[“] у народномъ Листу Ч. 23. одъ 5. [5га] Юнія 1838. печатана, у коіой онъ неку [нѣку] нечувену суету и безобразлукъ налази. Види се, колико и у овомъ послу разуме, и колико о производима оваковога рода судити уме. Да видимо дакле, шта е у ствари, и како о томе судити валя. Светић пошлѣ у народный Листъ едну умотворину свою подъ именомъ *„Старацъ, ябука и деца.“* Учредникъ добивши то, печата у Ч. 20. па у исто време, незнамъ коимъ поводомъ, нѣшто на себе вальда изъ онога толкуюћи, дода нѣкій укоръ такођеръ у стиховима на Музу Светићеву, као да е она за десетъ пуны[’] година[’] спавала, а садъ са ружомъ али и съ бодлями изишла. На ово Светић, укоръ овай одъ себе отиснути желећи, као нѣко правданѣ напише опетъ у стихови’ [стиховима] противу реченога Учредника подъ именомъ *Моя Муза,* коя будући уцвѣлѣна правданѣ свое наводи[,] безъ икакове увреде или Учредника или другога кога. И Учредникъ примивши то у свой Листъ печата, кое заиста учиніо небы, кадъ бы онде увреду какову за себе нашао. А кадъ онога, противу кога е писано, увредило ние, незнамъ, одкуда се ту Г. Вукъ подметну? Садъ нека свакій разуманъ и безпристрастанъ човекъ суди, може ли што пристойніе, нѣжніе и учтивіе одъ правданя Музе укорене быти? Заиста то се само Г. Вуку онако чинити може, коега Музе никада благимъ окомъ погледале нису, и кои све наопако узима, кодъ кога су се суета, высокоуміе и безобразлукъ у природу и у крвь претвориле. О савршенству пакъ самомъ оваковы’ стихова[’] судити, далеко иза домашая Г. Вука пада. Кадъ самь видіо, како е стихове *Мое Музе* одъ речи до речи
18 [рѣчи до рѣчи] напечатао, мысліо самь[,] да ће или о езыку или створу што да говори,[;] а кадъ тамо, а оно ни о едномъ ни другомъ ни речи [рѣчи], но сама пакостна грдня, коіомъ ништа друго показао ние, но да е онъ краткоумніи и безобразніи одъ найбезобразніе пилярице Бечке.

Досадъ смо видили, да мыслити о ствари и судити, ние посао Г. Вука, нити ће икада быти; ерь онъ е было па и прошао, выше ништа ненаучи. Да видимо садъ, е ли што паметніи у езыку, кои за елементъ свой држи. Найпре налази ове нееднакости у писаню: „сообштавамъ, сообщити, вообште, вообще, Немачкой, немецкій, старонѣмачко, Серби и Србаля, ньіове [ньіове] кньиге[,] и кньига, Берлињ и Берлинъ.“ Ово су врло важне ствари, и изискую велико оштроуміе и науку. Нити е *сообщити* ни *сообштити* кодъ Србаля у говору обычно, као ни *обще* ни *обште* а ни *опште*, а и *Немачка* [Нѣмачка] и *немецки*[,] и *старонѣмачко* говоре Србльи, нити су едни выше Србльи него други, кои едно или

друго говоре. А у єдной врсти *Серби* изъ онога є, чіє се рѣчи наводе. Што се пакъ каса неєднакости, то є за садъ [засадъ] тежко избѣћи [избећи] у печатнями, где различити начини слагачу и коректору свакій данъ подъ руку долазе. А и незнамъ, шта се съ тимъ добыя или губи, та између две єднако неупотребителне рѣчи обе или єдну узели, или пакъ кодъ три єднако употребителне и Србске рѣчи єдну, две{,} или и све три узели. Но и ова брига нека не єде [неєде] нимало Г. Вука: докъ намъ печатнѣ мало уредніє буду, те уз'имамо [узимамо] факторе, слагаче и коректоре свуда врстне люде, све ће такове маленкости и они у єднакость дотерати, па и настаяти, да небуде [„]*ньіове* [ньіове] *кньиге и* [и] *књига, ни* [ни] *Берлићъ и* [и] *Берлићъ*[“]; па и у Г. Вука Одговору [одговору] неће таки друга рѣчь остати погрѣшна *„ди“* мѣсто *„да;“* нити| *„цвѣтъ“* мѣсто *„свѣтъ.“* А за садъ у оваковим' багателама валя 19
да се држимо [валя да се држимо у оваковим' багателама] онога Oраціева ['Орацієва] стіха [стиха]: „Veniam petimus, damusque vicissim.{“} Но кадъ ће се Г. Вукъ увѣрити єданпутъ, да оваkове и овима подобне ствари нису одъ толике важности, као што се нѣму чини? За такове и подобне ствари, кадъ корректуру учинимо, обычно іоштъ [іошть] дѣци, коя такове ствари опажаю, даємо да потраже, є ли іоштъ што заостало непоправлѣно, и да бы волю имала тражити, обећавамо имъ по грошић за сваку такову погрѣшку. Тако бы дакле и Г. Вукъ заслужіо кои грошић{ъ}, кадъ небы то дечіи посао быо.

После предпославши разлику између нарѣчія['] Србски' у слоговима са *„ѣ,“* каже, да Светић нема право, кадъ у своима Ситницама мѣша нарѣчія пишући *векъ*, *дѣло*, *старонѣмачко и* [и] *немачки.* Истина є, да Светић ту у писаню ниє дѣліо нарѣчія,[;] но нити ій є хотео дѣлити, нити строго хоће да ій дѣли; єръ онъ о [у] томе овако суди :[.] 1) Ако бы и прилично може быти было, да се у писаню сви списательи єднога нарѣчія држе; опетъ іоштъ ни єдно нарѣчіє зато нити є одређено, нити є првенство надъ другимъ добыло. 2) То првенство неће се ни моћи опредѣлити, него ће се писати, па ће остати оно нарѣчіє, было чисто было измешано, коє се отме{,} и како се отме. 3) Премда є разлика овы['] нарѣчія['] Србски['] у призрѣнію слога на *„ѣ“* на своме мѣсту, опетъ ниє Светић іоштъ увѣренъ, да ово ограничаванѣ у самой природи овако стои, т. є. да є свако нарѣчіє у своіой чистоти исключително на опредѣлѣный просторъ єднога предѣла тако ограничено [ограниченъ], да никакве смѣсе изъ другога нарѣчія нема; шта выше Светић мысли[,] да поредъ толике размѣрице и премѣстице у єдномъ мѣсту различиты' на- 20
рѣчія' смѣшаны' има, и єданъ прость [простъ] човекъ нѣке рѣчи изъ другогъ нарѣчія често у разговоръ мѣша; као што се то и у пѣсмама народнима чуе. И по томе Светић суди, да є врло излишна толика строгость у томъ, нарочито по томе, што то выше спада у опредѣленіє слога поради силе и сладости говора, него што бы одъ особите [особыте] грамматическе важности было. Нити є Омиръ зато, што є нарѣчія грчка мѣшао, манѣ грчки писао, него остали списательи грчки, кои то чинили нису; нити є икоме[,] одъ толикогъ множества година['] и вѣкова[,] на умъ пало, да Омира зато ружити и грдити валя, што ниє нарѣчіє одъ нарѣчія строго дѣліо. — И збиля [збыля]! Да ли є *век*[ъ] и *дѣло* што другочіє него у Одговору Г. Вука [„]*ријеч* и *рећи*{,} *рекох?“*

2) Што овде у призрѣнію склацяня рѣчій и спрезаня глаго. примѣчава, то бы одъ нѣке важности было, ако и єсте само на і рѣчи ограничено, кадъ бы му потврђиванѣ точніє и истинитіє было кадъ небы самъ у своју мрежу упадао. Онъ вели [„]*речію и* [и] *власті* ниє ни єдно Срб. твор. [Твор.] падежь; а я кажемъ[,] да є обоє Срб твор. [Твор.] падежь. Богъ га видіо, нема ли онъ самъ у трећемъ сі ненію ове примѣре женскога рода: „*ствар* и *мисао*{,}[“] па у Твор. дежу „*ствари (рју)* [(рју)], *мисли (мишљу)*.“ Ниє ли дакле и по говой мысли образательна характеристика твор. [Твор.] пад. „*ю*,“ тако морало бы по нѣму быти „*речи(ю)*{,} и *власти (ю)*, а по нѣ вомъ узетомъ основу промѣне слова' тврды' у мекана{,} и мекапы['] тврда было бы „*влашћу*,“ коє по основу коренитости рѣчій неможе допустити, но морају остати слова непремѣнна съ додаткомъ обра тельне характеристике „*ю*.“ А є ли болѣ и правилніє *власти* и
21 *властю*,| или є обоє єднако правилно, то є опетъ друго пытанѣ, іоштъ опредѣлѣно [іоштъ пресуђено] ниє. Слѣдователно овде се Г. В са своимъ высокоумієм као човекъ затрчао.

Друго, вели: да є Светић{ъ} написао „*променули*“ мѣсто „*п менили*,“ и по томе да *незна спрезати глагола*. А заръ се кодъ Вука то зове *спрезати глаголъ*, кадъ се єданъ мѣсто другогъ пост или єданъ съ другимъ замѣне? Колико га є нѣгова слепота и пакс занела, да пришиваюћи Светићу, да глагола спрезати незна, самъ по зуе, да *неразуме, шта є то спрезати глаголъ*. У какавъ ћемо да нѣга редъ ставити, кадъ є самъ себи оваковый судъ явно изрекао? А да се говори и „*променути*{,}“ то и самъ Г. Вукъ признаѥ. И ч є заиста, како Г. Вукъ кодъ Светића, као по нѣговомъ мнѣнію єдн одъ найгори' списателя['] ненађе другу какову погрѣшку, него так коя гласъ народа и употребленія за себе има. И будући да є Свет обычніє било [было] чути „*променути*“ него „*променити*,“ зато є у оно, што му є обычніє. А коє є одъ ова два у говору обычна глагола б и правилніє, то є друго пытанѣ, и кадъ већ{ъ} до тога кодъ єдногъ списат дође, као што є ево дошло, онда є врло добаръ знакъ и за єзыкъ и за такоі списателя. — А да „*променути*“ не само ниє погрѣшно, но тако і правилно, и може быти колико обичніє [обычніє] толико правилніє{,} і „*променити*“[,] судити є по томе, што са основомъ може се узети, {„}*променути*{“} постаѥ одъ корена *мѣ'-ме'* [„*мѣ' = ме'*“], одкуда бы пј бытный глаголъ био „*мѣ'ти-ме'ти*, [„*мѣ'ти = ме'ти*,“] а одтуда є п правилно образживанѣ глагола на „*нути*,“ дакле мора быти „*променути* као одъ „*да' да'ти*{,} *да'нути* ;[,] *вѣ' вѣ'ти, вѣ'нути*{,} *увѣ'нути* ;
22 *ма'ти, ма'нути*{,} *ума'нути*;[!] одкуда сушт{ествително} глаголно {„} *на*,{“} а одъ *ма'на* у далѣмъ већ{ъ} производномъ образживаню нароч у западномъ нарѣчію бива „*ма'нити*“ мѣсто *ма'нути*, као и одъ {„}*ме'на* *проме'на*{,} *проме*[']*нити* мѣсто *променути*. У западномъ нарѣчію чуе и [„]*споменити*[“] мѣсто *споменути*, и *скинити* мѣсто *скинути*, *б нити се* мѣсто *бринути се*; па невѣруємъ{,} да бы ико предност оно овоме; шта више невѣруємъ[,] ни да бы коме изъ западнога рѣчія на умъ пало[,] да са своимъ „*променити, споменити, скини манити се, бринити се*“[,] противу нашега „*променути, спомену скинути, манути се, бринути се*,“ онаковый ратъ подигне[,] као

є Г. Вукъ противу обычнієга кодъ насъ глагола *„променути“* чиніо, и са незнанѣмъ спрезаня глагола означіо, и съ тимъ ясно показао, да є са иглицомъ погрѣшке тражіо, и онде налазіо, гди ій нема. само да своіой грдньи и руги мѣста начини, а невиди, да є башъ на шилякъ изишао, и свою подлость свѣту показао.

Далѣ Г. Вукъ налази, да су погрѣшке *противъ спрезаня глагола*{(?)} у причастіяма *„додаваюћи и* [и] *предаваюћи.“* А я опетъ велимъ, да нису погрѣшке, но да єзыкъ Србскій не само то ображаванѣ причастія допушта{,} него и иште. Ако онъ ніє чуо, што бы ми дивно было, я самь чуо, гди се говори {и} *„давамъ, вашъ ва.“* А ако невѣрує мени, нека отвори *„Пѣваннію Црногорску* 1839. год. [*1837. год.*],{“} па нека прву народну пѣсмицу на стр. 3. прочита, па ће наћи ове рѣчи:

Што су врата од скерлета,
На та Вила шћерь *удава,*
Што *л'* су врата од бисера,
На та Вила жени сына.

И кадъ види овде *„удава“* валяда ће допустити да може быти и 23
„предава [предава].“ А ако далѣ узчита, наћи ће и *„дава.“* И овай укоръ Г. Вука съ тимъ манѣ мѣста има, што іоштъ ніє оно правило ображаваня причастія тако у неограниченомъ пространству утврђено, да никакове примѣтбе или ограниченя какова нетрпи. Ово є доказателство наведено за нѣга[,] кои само види и чує, а мыслити о ствари и судити неуме. За друге пакъ, кои зрело и основано о єзыку судити умеду, и кои ће умети, ово іоштъ као сувышакъ додаємъ.[:] *Дамъ, дашъ, да, дамо, дате, даду, дати,* єсть првобытный глаголъ савршеногa дѣйства по самой природи своіой, како годь и *знамъ, знашъ, зна, знамо, знате, знаду, знати.* Ово значенѣ савршености дѣйства неприма причастія садашнѣга времена на *ћи,* изъ узрока, што значенѣ ово са ображательнимъ [ображательнымъ] слогомъ у противословію стои, зато по нужди узима у помоћ{ъ} треће лице числа множественогъ одъ глагола *трајућега* дѣйства, *давати, давмъ, давшъ, дав, давмо, давте, даю;* и одтуда прима причастіє *„даюћи“*[,] коє се тако уобычаило [и присвоило], да се узима и треће лице *„даю“* често мѣсто *„даду;“* и само [„]*знаю*[“] *(знаюћи)* мѣсто *знаду* [знаду], премда и ніє у обычаю *„знавмъ, знавшъ*{,}*знав, знавмо, знавте.“* Одтуда *„познати, дознати, сазнати, признати, разпознати,“* кои по природи савршительне частице, съ коіомъ су сложени, добыяю подпуно значенѣ савршеногa дѣйства, и задржавају видъ трећегъ лица числа множественогъ одъ савршительногъ првобытногъ глагола, као: *познаду, дознаду,* {*сазнаду,*} *признаду, разпознаду;* и будући да *„знаю, знаюћи“* збогъ нужде и потребе прибило се къ *„знамъ, знашъ, зна,*{“} зато и *„познаю, дознаю*[,] *сазнаю“* узело [узело є] и значенѣ савршеногa 24
дѣйства, тако, да по томе исключую ображаванѣ причастія садашнѣга времена на *„ћи*{,}*“* да небы значенѣ са ображательнимъ [ображательнымъ] слогомъ у противословіє дошло, и зато у нужду долази, треће лице числа множественога{,} при ображаваню причастія опредѣлительніє означити са ображательнымъ слогомъ трајућега глагола *„ва*{,}*“* ако иначе посвуда у томъ виду и ніє у обычаю говора, и тако постає [„]*познаваюћи, дознаваюћи, сазнаваюћи, признаваюћи, разпознаваюћи.*{“} коє є већ{ъ} у го-

вору обычніє, дакле и правилніє{,} него *„познаюћи, дознаюћи, саз юћи, признаюћи и* [и] *разпознаюћи.“* Тако исто и *„дамъ, даду-*[*даду*= *даю, даюћи,*{“} и савршително *„додамъ*{,} *додаду; предамъ, преда продамъ, продаду“*[,] прима у образаваню причастія означай траюће глагола са *„ва,“* ако иначе и није обично [обычно] у спрезаню, к *„додаваюћи, предаваюћи, продаваюћи,“* зато[,] да бы се избѣгло о противословіє, које бы се родило изъ сумнителности оне у призрѣнію с вршености дѣйства глагол[н]а у *„додаю, предаю, продаю, додаюћи, пр даюћи, продаюћи.“* Слѣдователно *„додаваюћи*{,} *предаваюћи“*[,] само нису погрѣшке *противъ спрезаня глагола,* као што Г. Вукъ вели (а болѣ, и као што валя, рећи, *противъ образаваня причастія*), управо є путно и на своме мѣсту, тако, да праведно замѣнюю *„дод юћи, предаюћи*[;]“ само што правилность ньина далеко иза домаш Г. Вука пада. Заиста мой назовый рецензентъ [Рецензентъ] кадъ развал уста, рекао бы човекъ, да є онъ савъ Србскій єзыкъ закупіо, или га кашикомъ покусао, па да за друге већ{ъ} ништа није ни остало; а кад тамо, а онъ говори коєшта.

А треба ли писати *обштый* или *обштій, досадашньи' систем*
25 и *Грамматицима Срб|ским'* са прввћемъ или безъ прввћа, зато ће се лагко погодити, нити є вредно већ{ъ} толико съ оваким' ситница читателѣ заглушати. Само му препоручити морамъ, да найпре научи, ономе знаку (') није [*знаку* (') *није*], као што онъ каже, {„}мѣсто сал ондѣ, гдѣ се какво слово изостави, које се у *говору неизоставля*{“}; є се у писаню само оно слово изоставити може, које се и у говору из ставля и изоставити може; нити се види, како бы онъ тай знакъ (') своме томъ правилу у рѣчи *„осим'* [„осим'] на стр. 9. у реду 8. оправда могао. И мы такове маленкости радо Г. Вуку уступамо, да се съ ньи забавля, кадъ о важніима стварма и онако није научіо мыслити, а са учити доцне є; нити ћемо нѣгове неєднакости у *„шьим*{,} *и* [и] *с Бо ђем, з Богом и* [и] *с Грамматиком, ишћеривати и* [и] *посљеда љуцки и* [и] *градски, Стефановић и* [и] *Стеван* и т. д. претреса надаюћи се, да ће и нѣга и насъ у томе послу радо и слагачь тип графскій кадгодь замѣнути. Него за єдно ћемо се само [само ћемо с упытати: Зашто Г. Вукъ на стр. 13. пише *„западње?“* Кадъ є *источ южно,* а *и* [и] *сѣверно,* зашто није и *западно?* И премда бы се о за погрѣшку противъ образаваня прилагателны' имена' узети мог опетъ немыслимъ, да бы онъ зато грдню и поругу заслуживао; али ш се онъ за манѣ и сумнителніє ствари (међу коима смо као найвеће кр вице кодъ овы['] петъ рѣчій: {„}*речію, властю, промѣнули, додаваюћ предаваюћи*{,“} видили! [видили?]) предъ свѣтомъ у инатъ и оноли грдню упустіо, зато у пуной мѣри заслужує предъ свѣтомъ и одъ свѣ укоръ и срамоту.

Изъ свега овога, што смо досадъ говорили, види се то, да є ко
26 Г. Вука давно већ{ъ} поноћ{ъ} превалила, па да га є ларва, кою на се носи, яко натиштала, те є пожеліо, да му є когодъ [когодь] скине; обзируће се није заръ нашао згоднієгъ човека за тай посао одъ Свети одъ кога се праведно надати могао, да ће му са старога познанства услугу радо учинити. И у томе се није преваріо; само ако се съ ти усавѣтує, да се непотврди оно, да вукъ и длаку промене, а ћудъ [ћу

никада. Єръ є онъ занатъ свой у руги и погрди до тога савршенства већ|ъ| дотерао, да є већ|ъ| узъ речь постало, кадъ се што одвећ|ъ| неслано, безобразно и погрдно хоће да означи, да є то управъ *Вуковски*, говорити. По томе судећи може се праведно узети, да є похвала изъ Вуковы['] уста['] готова хула, а грдня нѣгова права похвала.

И тако: Кадъ Г. Вукъ, коме є прву Писменицу год. 1814. Лука Милованов|ић|ъ, писаръ владике Будимскога скрпіо; кадъ онъ, коме є Г. Сима Милутиновић|ъ| припѣвъ *„Србска Мома|,| ил' є дома“* за прву часть Пѣснарице начиніо, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдіо се, кадъ є Г. Милутиновић|ъ| исто као своє печатати дао, почемъ є показао, да Г. Вукъ ни оно нѣколико врстица['] самъ начинити кадаръ ніє быо; кадъ онъ, кои є, осим' Србскога єзыка и нѣшто мало нѣмачкога, кога є доцніє одъ своє жене постизавати научіо, ништа друго незнаюћи, Рѣчникъ Србскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао; кадъ онъ, кои є ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао люде, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій єзыкъ преведу, као што се и Светић|ъ| опоминѣ измећу осталога|,| да му є *„Бой на Лозници и* [и] *Косовку дѣвойку“* превео, и кои є Грамматику Србску на нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола измаміо, те то све у Германію носіо, па Гримму, Талвіи и другима подъ свой еспапъ продавао; кадъ| онъ, 27
кои сву снагу и силу свою у *љ, њ|,| ђ и* [и] *j*, полаже, и премда є *„ђ“* [*ђ*] Мушицкій скроио, опетъ онъ себи приписує, и премда се ҍ [ʌ] у старим' кньигама[,] (као и у Посиловића Наслађенію [наслађенію] духовномъ одъ год. 1682.) налази, а онъ га є у *„Пословицама“* [„Пословицама“] своима употребіо, опеть [опетъ] по обычаю своме ніє казао[,] да га є гди нашао, него да га засадъ ніє другчіє умео начинити,[;] кадъ онъ, кои мысли и тврдо држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним' пѣсмама приписую, нѣму припада, а невиди|,| да онъ у томе ништа друго ніє, него скупитель и обычный преписиватель, и іоштъ нѣшто манѣ, почемъ є многе пѣсме одъ други' преписане добыяо, и само у типографію односіо, а одъ кога ій є добыо, прећутао; кадъ онъ, кои є многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту разпрострео, коє су по несрећи покрай незнаня иностраннаца о нашима ствармa за истину прошле, тако|,| да ће правоме Историку велика мука быти, докъ се оне лажи изъ Исторіє [исторіє] Србске очисте[,] и изтисну; кадъ онъ, кои неимаюћи никакова понятія о наукама и страннима єзыцима, све то презире, и за ништа држи, шта выше[,] са незнанѣмъ истымъ поноси се, и овє ружи, кои то знаду; кадъ онъ, кои ни єдне врсте, коя бы къ Поезіи [поезіи,] или прози у строгомъ смыслу принадлежала, написао ніє, и опетъ о савршенству Музе Светићеве хоће да суди, коіой се односи башъ као нека сатварь на лиру, па іоштъ [іоштъ] себе за некака апостола [Апостола] и свѣтило првога реда држи; кадъ онъ, — но доста, вєка што остане и за другій путъ, ако га опетъ кадъ засврби кркача, те насрне, а ненаучи |се| дѣлити кньигу одъ личности списателѣве; — и тако кадъ є онъ шарлатанствомъ своимъ и фушерскимъ занатомъ полакъ свѣта лажима| напуніо, и опетъ Светића ружећи мећу найгоре 28
списателѣ поставля, и фушеромъ и шарлатаномъ назива; шта се онда друго за нѣга по правди и совѣсти рећи може, него ово: *Г. Вукъ зна србски говорити, и слушао є доста*[,] *како Србльи говоре србски;*

али као Грамматикъ мыслити и судити о єзыку и нѣговима осн вима нити зна{,} нити ће икада знати; онъ є и Србске народне пѣсм и србско[Србско] -нѣмачкій-латинскій Рѣчникъ издао, али кадъ с одбіє{,} да цѣна народны' пѣсама Србскомъ народу припада, а да Рѣчникъ нѣмачки и латински другій истолковао, онда за нѣга и нѣгову личность ништа друго неостає, него само оно, што є найбезсрамніє и найбезобразніє у нѣговомъ Рѣчнику; и будући да онъ осим' [осимъ] овога, што є и онако туђе, друго ништа незна, почемъ є одъ странны' єзыка['] и одъ сваке науке чистъ, а туђимъ се перѣмъ кити и шара, и іоштъ свакога, кои што выше зна, ружи и грди, то онъ заиста у ученомъ свѣту и неможе друго быти, н[ег]о у правоме смыслу рѣчи [ове] правый фушеръ и шарлатинъ, и іоштъ нешто горе, коє се оставля читательима, да они садъ и одсадъ по души и истини заключе и допуне.

Ово є Утукъ за Одговоръ Г. Вука Стефановића Караџића, кои ништа друго ниє, него мило за драго. Ако ли се пакъ коме ово много учини, нека прочита Одговоръ Г. Вука, па ће признати, да є све ово мало іоштъ према ономе, колико є онъ тражіо и заслужіо. И опетъ бы му радо све оно на дару одбіо, кадъ небы увѣренъ быо, да ономе, кои се Бога небои и людій не стыди [нестыди], непомаже молитва, него батина — Добре и по разуму критике, коє на поправку и на распространяванѣ
29 знаня теже, и къ напредку кньижества клоне се, нека су намъ свагда добро дошле. Вуковски' пакъ погрда' и блювотина', коє изъ єдне па кости, у крылу кньижевне зависти[,] и злобе{,} рођене и залюляне про истичу, и іоштъ нѣкомъ нечувеномъ подлостю питаю се и поддржавак и противу личности, чести и доброга имена управляюсе [управляю се] и на срамоту рода свога служе, да Богъ да[,] не было [небыло] у свѣт Србскога рода и кньижества никада, па ишле оне одъ кога му драго и противу кога му драго! —

[Сем наведених разлика између ова два издања Светићева „Утука,“ јо су и ове: у београдском издању на стр. 3. у засебном су реду речи **Г. Вук Стефановић Караџић**; *на стр. 14. није одвојено у засебан одељак од* „Пре свег ударала му є и т. д.,“ *као што је у новосадском издању (стр. 17.).]*

[Вуков одговор на овај „Утук“ Светићев види даље под бр. XXXVI.]

XXX

ИЗЪ ПИСМА ЕДНОМЪ ЧЛЕНУ
МАТИЦЕ СРБ. ПИСАНОГЪ.

[*„Сербскій Народный листъ“;** *бр. 25. од г. 1842.; стр 197.—199.*]

[МЈЕСТО ПРЕДГОВОРА. [8]

Матица је Српска 1841 године препоручила своме вице-президенту, Високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, да у договору још са неколико њезинијех чланова састави и одреди Српску буквицу и ортографију или правопис. Његово је Високопреосвештенство питало Вука Стеф. Караџића и Саву Текелију, како они мисле о овој ствари, и ова су два писма одговори на то питање. Од обадва је ова писма по нешто штампано у Српскоме народном листу (године 1842 у ч. 25 и 31). али се овдје сад штампају цијела од слова до слова. Ако из њих нико ништа и не научи; а оно се барем може видјети, како два родољубива Србина о једној ствари различно мисле.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО,
ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ ПРИЈАТЕЉУ!

Већ прођоше готово три мјесеца дана, како сам Вам обећао, на високопочитајемо писмо Ваше, писано у очи дана мога Димитрија, написати Вам што о нашој ортографији. Но

[* **Сербскій Народный листъ.** Год. VII. 1842. Учредникъ и Издаватель *Θеодоръ Павловичъ*. Писмены Кр. Свеучилишта. — На 4°, у 2 ступца, 50 бројева, 395 страна.

Ово писмо штампано је доцније у целини у књизи „**Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.,“ у којој је оно на стр. 3.—8. као први чланак. Овде се сада штампа по оном у „Серб. Нар. Листу,“ а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у *„Серб. Нар. Листу,“* а изостало из *„Писама.“* стављено је у шарену заграду.]

и сад, не имајући ни једнога читавога дана за себе, само ћу штогод о том да Вам назначим, тек да Вам се одужим (јер је обећање за поштена човјека прави дуг). И тако најприје да Вам кажем њеколико ријечи о *Матици*.

Нико не може рећи, да Матица, узевши је за онакову, као што се у почетку сама објавила, није од потребе и од користи народу нашему; али при свему томе свакоме се паметном човјеку може доказати, да је Матица до данас нашој литератури учинила више штете и срамоте, него користи и
4 части.[1])| Узрок је томе ово, што Матица није остала оно, што је постала, т. ј. друштво да помаже нашијем списатељима штампати књиге, него је одмах узела тон *ученога друштва*, и претворила се у литературну партију; а будући да су Матичари, од почетка до данас, највише прости људи, који или
5 никакова или барем правога поњатија о литератури| немају, за то је она, поставши готово најлуђом партијом у литератури нашој, морала бити оруђе једнога или њеколика своја члана, који нигда нијесу гледали да се учини што добро и паметно, него су се само старали, да се ради (макар коме и за инат) онако, као што је њима по вољи. Така је Матица

[8] [1]) Ако би ко рекао, за што не кажем *чести*, него *части*, ево му одговора:
4 Напомињато је већ њеколико пута, да *част* (од старославенскога чьсть) у језику нашему значи die Ehre, по данашњему Славенскоме и по Рускоме *честь*. У народу има о томе сила примјера, које и ми сви говоримо, н. п. на *част му то*, *часни крст*, *часни пост*, *нечастиви*, и сама ријеч *частити* кога, и *част* мјесто *гозба* показује то исто; а по јужнијем и југозападнијем крајевима народа нашега, куда, срећом језика нашега, још слабо допиру књиге нашијех новијех књижевника, нико и не зна *чест* у овоме смислу него само *част* и *почаст* (у Дубровнику *почастити* кога чиме значи, *поклонити* му — verehren — оно). На једној митри у ризници владике Црногорскога на Цетињу има доље у наоколо (као на обручу сребрноме и позлаћеном) овај потпис: григорїє димитрїєвичь м҃тїю б҃жїєю єпкоупъ сегєднискн и бачки сїю митроу сачниихъ иждивенїємь троуда свога ва славоуга и ва ч а с т ь архиерейскоую лет гне аѱдı. — *Чест* пак (од старославенскога чѧсть) у нашему (јужнославенскоме) језику значи оно, што у данашњему Славенскоме и у Руском *часть*, т. ј. *комад* или *дијел*: отуда је *чесница* (што се ломи на комаде) и *причестити* се (communiciren) и *причешће* (Communion); а и сама ријеч *чест* не само што се у овоме значењу налази у старијем Славенскијем књигама из нашијех крајева, него и народ прости у Сријему још говори од *чести* (zum Theil), н. п. зна *од чести* (т. ј. мало њешто), има *од чести* (н. п. грожђа кад рђаво роди); ја се још из дјетињства опомињем, да су попови и калуђери звали *честица* оно, што носе у кутији те *причешћују* болеснике. Отуда је и *честит* (срећан — коме су дани многи или велики дијелови — betheilt) и *честитати* (жељети коме срећу); у данашњему Бугарском језику *чест* значи управо *срећа*: тако је ова наша *чест* и Руско *щастіе* (или *счастіе*) од једнога коријена, само што је наше по јужноме нарјечију, а Руско по сјеверноме.

од почетка до данашњега дана, а хоћете ли је Ви у напредак моћи опаметити и на прави пут извести, то ћемо видјети (али ја сумњам, док је жив Сава Текелија).

Ово је о Матици. Сад да Вам кажем што о ортографији.]

Највише наши[је]х списатеља и читатеља говоре, да се 197а ваља придржавати *Славенске* ортографије, и то би имало свој узрок; али је за чудо, како они не могу да познаду, не само да то није могуће, него и сами да пишу против Славенске ортографије! Да не спомињемо *ћ, ђ*[,] {и} *џ* и, готово без невоље начињено, *е*, која слова готово сви пишу; него јели, н. п. по Славенској ортографији: *полѣ, зелѣ, трнѣ, писанѣ; учителѣмъ, кралѣмъ, конѣмъ; среднѣ, данашнѣ,*[;] *болѣ, дублѣ; нѣму, нѣга; сломлѣнъ, утоилѣнъ, удавлѣнъ; перѣ, оружѣ, подушѣ*[¹)] и т. д.? Ви добро знате, да се у Славенскоме језику ѣ пише на онакови[је]м м[ј]естима, гд[ј]е се по неким [њеки- 197б јем] крајевима у народу нашему говори *е*, у неким [по њекијем] *и*, а у неким [по њекијем] *је* или *ије*, н. п. *деца, дица, дјеца, дијете*. Па ова разлика у изговарању *ѣ* није само у нас, него се налази и у остали[је]х Славенски[је]х народа. Који дакле у писању хоће да се придржава Славенскога, онај *ѣ* не см[иј]е писати на други[је]м м[ј]естима, него само на они[је]м, гд[ј]е се налази у Славенском језику [у Славенском језику налази]. А како ће писати, н. п. *поље; иње, зеље; писање, творење; коњем, учитељем;* [*поље; коњем, учитељем; зеље, иње; писање, творење;*] *средње, Господње; оружје, перје,* {*подушје*} и т. д.? То он нека пише, како му драго: кад не ће да призна, да се Српски језик не може писати по Славенској ортографији, и једнако каже, да се ваља придржавати Славенске ортографије [Славенске ортографије придржавати], он ваља да нађе, како ће и оваке р[иј]ечи писати не грдећи Славенске ортографије. Које се од ови[је]х р[иј]ечи у Славенскоме језику свршују на *іе*, оне би се у Српскоме *за невољу* [за невољу] могле писати са *ье*, н. п. *зелье, трнье, писанье;* тако и *перье, оружье, подушье* и т. д.;

[¹) Због оваки[је]х погрјешака против Славенскога и Рускога правописа каже 5 један између први[је]х данашњи[је]х Руски[је]х списатеља, *Никола Ивановић Надеждин:* „Конечно, больше отыщется выходокъ и намековъ анти-Русскихъ, въ книгахъ Сербскихъ, печатаемыхъ по Русской орѳографіи, чѣмъ въ тѣхъ, которыя напечатаны со всею строгостью системы Вуковой“ (Сѣверная пчела Nr. 77—78 1842. год.).]

али у остали[је]м догађајима, гд[ј]е је [у] *данашњему* [данашњему] Славенском језику *е* (посл[иј]е *л* и *н*), да се метне нимало [ни мало] не би било ближе к Славенској ортографији, него *љ* и *њ*. У оваки[је]м је догађајима у *староме* [староме] Славенском језику ѥ м[ј]есто садашњега *е*; но Рус који у језику своме немају никако гласа *ле* и *не* (као ни *л* и *ни*), пром[иј]енили су ѥ на *е*, и тако, н. п.[,] пишу *Господне*. а читају *Господње;* пишу *учителемъ,* а читају *учитељем;* пишу *воли,* а читају *вољи;* пишу *книга*, а читају *књи* и т. д. Какови су данашњи наши књижевници, могао би ко рећи, да и ми тако [и ми тако да] чинимо; но то се у на-
198a шему језику неможе чи|нити тога ради [не може чинити за то што ми имамо и *ле* и *ље,* и *не* и *ње*, као и *ли* и *љи* [, *ни* и *њи*.]

Ово је до сад све био говор против обичне ортографи нашиј[је]х књижевника, који се у многи[је]м ситницама ни и међу себе неслажу [не слажу]; сад да Вам рекнем што з мoју ортографију.

Са *ј, љ*[,] и *њ* склања се, н. п.[,] *рај, учитељ* и *пањ,* ка и *ковач; ујац,* као *јунац;*[,] *мољац,* као *ронац;*[,] *крања* [*Крањац*] као *шарац; судија, постеља* и *копања,* као *вода; д[ј]евојка, петељка,* [и] *евењка* у род. множ. уметне се међ два полугласна слова на крају *а,* те постане *д[ј]евојака, петељака, еве{н}њака,* какогод и у *пушка пушака;* у *мој, тво свој* с{ъ} додатком [на крају] *а* постане женски род, а с додатком *е* средњи (*мој, моја, моје*), какогод и у *наш, наша наше; ваш, ваша, ваше* и т. д.

А гд[ј]екоје се р[иј]ечи у Српском језику без *ј* не мог ни записати [написати] никако, н. п. *јоште, јова, јој* [, *мојо судијом, Гајо, Бајо*] и т. д. Тако исто и у п[ј]есмама, гд[ј] се самогласна слова посл[иј]е *ј* изостављају, н. п. Да *ј'* у мен што *ј'* у цара благо; [—] Ти си рек'о, да с' *покај'о* Гојк {и т. д.} [—] Оваковиx [Овакијех] се прим[ј]ера може нађ и гд[ј]е се самогласно слово изостави посл[иј]е *љ* и *њ*, н. п *поклањ'о, поваљ'о*. Тако и у јужноме нар[ј]ечију[,] кад се пре *ј* изостави *и*. н. п.[:] Да *л'јеп* ти је царевићу Мујо; [—] О Космаја *гн'језда* соколова {и т. д.} [—]

Кад се дакле Славенском ортографијом Српски језик *не може* [не може] писати, не би ли боље било, да узмемо ортографију са сви[је]м према својству језика нашега, него

Славенску ортографију да кваримо и у језику нашему против
здравога разума опет да крпимо и да натежемо? Ја сам ув[ј]е-
рен, не само да Ви мене у свему {овоме} добро разум[иј]ете,
него и да управо о'вако мислите, као и ја; но будући, да 1986
на св[иј]ету има више људи луди[је]х, него паметни[је]х, и за
то да се {понај}више воли оно, што је лудо, него [оно], што
је паметно; тако и Ви у овоме послу ако морате таки[је]м
људма угађати, а Ви барем гледајте: а) да одредите, да се *ѣ*
не пише, гд[ј]е му по Славенскоме језику није м[ј]еста; б)
да избаците *є* са сви[је]м, него *е* да се [нека се] чита{,} као
и у Славенском језику, а оно неколико [њеколико] р[иј]ечи,
које се у нас почињу са *е* по моме изговору, оне ваља упам-
тити и погађати, а за невољу боље би их било писати и са
Ру{с}ски[је]м *э*, него задржати *є*, које многи сад и у *ср[иј]еди*
и на *крају* пишу; в) за *ы*, *ъ*[,] и *ь*, као и за претварање и
изостављање слова (н. п. хоће ли се писати *задужбина*{,}
или *задушбина; гвожђе*{,} или *гвозђе*{,} или *гвоздье; кошчица*{,}
или *костчица* и т. д.), чините, *како Вам драго*[,] {(}јер кад
се право не см[иј]е, може се чинити на сто начина{)}; г)
поред такове Ваше ортографије {не би ваљало ни моју да про-
кунете;} [мислим да не ћете проклети ни моју,] него још да кажете
[да ћете казати], да [и њом] тврдоглави списатељи {и њом} могу
не само књиге штампати, него и у *љетопис* (а и у *народни
лист* и у *новине* [народни лист и у новине]?) чланке слати.
{—¹)} А при том не може се за| ц[иј]ело мислити, да ће 199
сви списатељи {наши} за *свагда* примити ту Вашу ортогра-
фију, макар каква она била; зато [за то] ја мислим, да би
боље било начинити што паметно, чега се чов[ј]ек нигда ни пред
ким не ће стид[ј]ети, па макар се {и} не примило, него не-
паметно [лудо], па да се прими.

Кад одредите ортографију, ваља да ћете онда одредити,
{и} *који[је]м нар[ј]ечијем* да се пише. Јер писати никакви[је]м
нар[ј]ечијем, него м[иј]ешати једно с другима[,] и тако пра-
вити некакво [њекакво] ново, као што многи сад чине, то је
још горе, него писати никаком ортографијом.

(¹) Молимо некъ расуди свакій, кадъ бы се ово Гд. Вука мнѣніє прійимило, 1986
каква бы наопако шарена презшарена писма у Лѣтопису Н. Листу и Новинама
била, гди толики списательи пишу, а свакій валяда свою ортографію попе у глави
има. Зато и ово овде разглаголство Г. Вука нѣговомъ ортографіомъ само зато
смо печатали, што сама наравъ ствари тако изискує, и што є Гд. Вукъ, да тако
печата, особыто желю свою изявіо, кою смо му за любовъ радо изпунили. *Учред.*}

8 [Што ћете год чинити, гледајте, да се не осрамотите! То Вам жели од свега срца]

Ваш свагдашњи почитатељ

У Бечу 19. Јануар.{ија} 1842.

Вук Стеф. Караџић.

[Сем наведених разлика између издања овога чланка у „Сербском Народном Листу" *и у* „Писмима" *још су и ове: тачка* „А гдјекоје се ријечи и т. д." *(овде стр. 58.) у* „Писмима" *не чини за себе одељак; стихови на стр. 198а (овде стр. 58.) у* „Писмима" *су у засебним врстама.]*

[Писмо Саве Текелије, које помиње Вук у овом чланку, види даље под бр. XXXIX у овој књизи.]

[На овај чланак Вуков изишло је неко „примѣчаніе" Петра Кирића, *из Ковина, у* „Сербском Народном Листу" *за год. 1842., бр. 44., стр. 350., у одељку* „Кньижество;" *али на то Вук није одговарао.]*

XXXI

[У Павловићеву „Сербском народном листу“ за 1842. годину штампано је у 20. и 23. броју, на стр. 157. и даље, ово:]

ПРАВДАНЂ 157а.

различностій у ч. 31. срв. нар. листа 1841.

о Србскимъ Народнымъ Песмама.

Amicus Plato, amicus Aristoteles,
sed magis amica veritas.

За дужность мою почитуємъ я предъ лицемъ света правдати противъ осуђеня| оно, што самь у 31. Ч. Нар. Листу п. г. о Србскимъ 157б. Народнымъ Песмама явно казао. И будући да сви Читательи неђеду то Число С. Нар. Листа садъ при руцы имати, а на што се исто односи и шта є на то слѣдовало, на други є опетъ мести изишло: то ђу найпре целу стварь да у краткомъ овде изведемъ.

У Бечкимъ Новинама Г. Рецензентъ новогъ изданія наши Народны Песама тако се по нечему изразіо, да се мени ніє у реду видило. Жао ми є, што немамъ при руцы оногъ Числа Бечки Новина, у комъ є то было, да овде наведемъ: но у место тога послужит' ђу се самога Г. Рецензента преводомъ, кои є онъ одъ свои речій у Одговору своmъ дао, и где између другогъ стои: *„Србльи онда іошть ни єдногъ Сбора свои песама нису притяживали. Оне су и на собственой отеческой земльи мало познате быле. Іошть тако нико ніє осеħао, какво сокровиште у ньима сакрывено лежи. А и сами Списательи Србски не могоше онда погледъ свой на народно сокровиште управити, или што є требало много друго за првый развитакъ народа нуждніє да се каже, или што се обычно собственно манѣ уважава, а може быти и манѣ познає. Они су їй* (те песме) *превидили и оставили недодирнуте. Текъ у другой десетини овогъ столѣтія ступи изъ средине народа човекъ, кои одъ детинства съ народомъ Србскимъ живеħи прилику є имао, истый - народъ — и све нѣгове обычає познати, любке песме певаюħи лепотица или юначке песме изъ уста србски Барда у свою чувства пуну душу углубити. Кадъ су Србльи сили Турака* 1813 *уступити морали, више Поглавица народа оставе своє отечество,* 158а.

међу коима се и Г. Вукъ Стефановићъ Караџићъ налазіо. Онъ дође у Бечъ и овде, одъ части наговоромъ своій собствены земляка одъ части наговоромъ странны, последув давнашньой жельи и издa првый сборъ Србск. Нар. Песама год. 1814.“

Я самь у поменутымъ Различностима укорео, да то све ніє истина, но да є покойный Мушицкій првый быо кодъ насъ, кои є, важность наши Народны Песама увидивши исте купити почео, и Г. Вукъ Караџићъ да є одъ нѣга на то упућенъ и доведенъ быо, да Србске Нар. Песме на светъ изда. Па самь рекао између другогъ: „Да ли се не може Г. Вукъ и нѣгова коя заслуга похвалити, безъ да се цео народъ понижава и онъ тако надъ целымъ узвышава? Овамо се тужимо и вичемо, да иностранцы о нама коєкаква уместо правы понятія имаю: а овамо кадъ годъ добыемо прилику, да имъ што о нама знати дамо, а мы имъ коєшта казуємо, тако, да заиста не могу честито што о нама мыслити. Ко намъ є дакле крывъ и докле ћемо тако?“

И то є, што садъ мени правдати валя, нарочито оно, да ніє истина све, што є у Рецензіи и као што є речено.

Правданѣ є само съ доказателствама основано, иначе мало значи. И я ћу дакле овде єдну сведочбу, кою за сада имамъ, прво да наведемъ, а та є сама *„Мала Простонароднѣа Славено-сербска Песнарица, издана Вуком Стефановићем. У Віены* 1814.“ У исте *„Предсловию“* стои ово одъ Г. Вука Стефановића: *„Прие осам година я сам чуо у Карловцыма Сремским (у месту, гди сам се я онда са іош неко-*
1586 *лико Сербиянаца| находио и гди сам на мою велику и незаборавльену жалость познао, да има на свиету іош више наука осим нашега Псалтира (Часослова) гди захтеваше Господин, садашньи Архимандрит Лукиан Мушицки, да му напишемо, ако кои зна, прости песана Сербски. Я сам истина онда имао у памети различнога рода песана, пет пута више а десет ясние, него сад; али му ни єсам смио ни єдне написати и дати; єрбо сам цело мислио, да се он чрез то подсмева нама, као момчадма, коя су по шуми код свинья, код коза и код оваца одрастла.“*

„По том, кад є мене бедно сиромаштво од наука разставило и у отечество одтерало, нашао сам онамо єдну велику Песнарицу (од Качића) са Латинским писменима печатану, кою како сам узео у руке и видио, да су песне, и баш онакове исте, какове наши Сербльи код ватре седећи уз гусле певаю, одма сам почео сумньати, да є Господин Мушицки с нама шалу проводио; а кад сам ону Песнарицу сву прочитао, онда сам тек почео нъегово намеренье догадьати.“

То су одъ слова до слова речи самога Г. Вука г. 1814, коє нека изволи садъ почитаємый Читатель са горньимъ речма Г. Рецензента упоредити и сравнити, па ће видити, єсамь ли я имао право у момъ наведеномъ укору или ни самь. И я бы желіо, да бы се само овай изводъ Г. Вукови речій на немачки превео и онде на светъ дао, гди є поменута рецензія на светъ дата; па позывамъ и молимъ Г. Рецензента, да намъ ту любовь учини, кадъ є ону прву учиніо, те онакво извѣстіє о Србльима а нарочито о Србскимъ Ученыма свету, и особито страннomъ, дао.

Я самъ мое правданѣ само на онымъ речма Г. Вуковимъ оснывамъ 179а
и основати могу, особито што е овде речь о дѣлма и временма, кадъ мене као и Г. Рецензента іоштъ ни на свету ніе было. Г. Рец. каже садъ г. 1841, да до Вука наше Народне Песме на собственой отеческой земльи слабо су познате быле, нико ніе осеѣао, какво сокровиште у ньима сакрывено лежи, и сами Списательи Србски нису на ньи гледали, нису ій познавали, ни су уважавали. А Г. Вукъ самъ е г. 1814 при првомъ покушеню своміъ са издаванѣмъ Нар. Песама казао, да е покойный Мушицкій на шесть година пре тога веѣъ купіо просте народне Песме наше, — онда, кадъ Г. Вукъ текъ е дознавати почео, да има на свету и выше наука осимъ Псалтира и Часослова, и кадъ е онъ то, што Мушицкій тражи и купи Нар. Песме, за подсмей само држао. па текъ после година едва догаѣати почео овога намеренѣ.

То е о самомъ купленю наши Нар. Песама и о идеи, да се такве чрезъ печатню на светъ издаду, у чему ясно се види, да ніе Г. Вукъ првый быо, нити да е ту идеу онъ изъ Сербіе донео; еръ осимъ Мушицкогъ и Качиѣъ е давно веѣъ пре тога свой сборъ Нар. Песама на светъ издао, кои е такоѣе помогао Г. Вуку, као што и самъ признае, да и онъ кадгодъ увиди колико толико важность наши Нар.| Песама, па да по- 179б
куша такве чрезъ печатню на светъ издати и продавати.

Али познаванѣ и уважаванѣ тога блага, мыслимъ, не состои се само у томъ, да се оно подъ чіимъ именомъ на печатню дало, иначе бы се мыслити и реѣи морало, да и данасъ нико одъ насъ не уважава Нар. Песме, осимъ оногъ едногъ или два човека, подъ чіимъ су они именемъ напечатане, а то бы, судимъ, неправо и за остале люде увредително было. Еръ по момъ мнѣнію веѣма показую, да свое Нар. Песме уважавао они, кои ій напечатане за скупе и прескупе новце купую, него онай, кои ій тако продае.

Я не знамъ, како су србльи пре 1814 године уважавали свое Нар. Песме, еръ онда нисамь ни на свету быо, али ако е истина да су исте онда спеване и леване бывале, више, него садъ, то е безъ сумнѣ доказателство, да су ій не само познавали, но и уважавали и любили, па и осеѣали, какво имъ благо у ньима сакрывено лежи, ако и нису умели то или на какво мѣрило измерити, или анатомически разчленити. — Моя н. п. мати знала е и певала многе народне песме, ако и ніе Вукове Песнарице читала, нити знала, за ову: а моя сестра може быти, да е читала и читала, и да чита исте песме у кньиги, али ій не пева. Садъ коя ій веѣма уважава? А тако е сматраюѣи на цео народъ. Мы наше песме пре тога нисмо имали у кньигама, али смо ій имали у памети и у усти, у глави и у срдцу: садъ ій уместо тога имамо у кньигама лепо напечатане и везане, па у ормаима затворене! Пре тога смо ій едно одъ другогъ на паметь учили, па певали ій и съ ньима се услаждавали: садъ то све манѣ чини|мо, и само ій у кньигама читамо, па све манѣ 180а
ій на паметь знамо, дакле и све манѣ се съ ньима услаждавамо и све манѣ милину ньину осеѣамо и осеѣати можемо. Еръ оно, што е пре было, па изумире, садъ намъ кньиге не могу да замену, кое и по себи у той мери се не могу никада разпрострети, али тымъ манѣ по скупоѣи своей. Лако може свашта и врло лако преѣи изъ живота у кньиге, али теже прелази шта изъ кньига у животъ.

Србльи су и пре Вука имали Сборъ Народны Песама напечатанъ одъ Качића, у рукописима безъ сумнѣ выше ньи, као што садъ друге песме, кое се певаю, преписую; а у памети, колико є ньи было, кои су свакій свой Сборъ одъ по неколико исти песама имали? Нису оне на собственой отеческой земльи пре Г. Вука мало познате быле. Не да ни єданъ нiє, него є многiй и свакій є Србльинъ осећао, какво сокровиште у ньима лежи, нити є то сакрывено лежало. Одъ учены пакъ наши, и то право учены, было є пре Г. Вука людій, кои су мыслили, да то благо валя у єдно скупити па чрезъ печатню на светъ издати, — онда, кадъ Г. Вукъ о таквому чему не да мысліо, него ни понятія имао нiє, ни кадъ є чуо за такво што.

А ако се о коме реħи може, да є исте песме слушао певати и знао за ньи, али нiє уважавао, нити осећао, какво є сокровиште у ньима; то о Г. Вуку; — кои самъ о себи каже, да онда, кадъ є Г. Мушицкій купіо и одъ ньи тражіо прости песама, онъ є *„исть пута више тій песама знао, и десеть пута яснiє,"* него после осамъ година, кадъ є
1806 самъ неколико ньи напечатати дао и на светъ издао. Дакле види се, да є онъ те и любке и юначке песме врло слабо *„у свою чувства пуну душу углубіо."* А види се, и да нѣгова желя, да Сборъ исты Песама чрезъ печатню на светъ изда, г. 1814 нiє башъ тако *„давнашня"* была. А єли и Г. Вукъ пре г. 1813 и те године какавъ Поглавица у Сербiи быо, то се овогъ разговора ништа не тиче.

Г. Рецензентъ као што съ єдне стране одрыче, да су србльи познавали свое Нар. Песме, да су осећали, какво благо у ньима лежи па и сами учени и Списательи Србски да су iй познавати и уважавати знали, па и погледъ само на ньи управили; тако съ друге стране тако представля Г. Вука, да они, кои узчитаю, а не знаду, шта є у ствари као годь што ħеду имъ се морати сви остали Србльи, неучени и учени као неки тиквани учинити, тако о Г. Вуку мораю мыслити, да є онъ са тысућу степепа све сонароднике и современике свое превазишао, да є онъ єданъ толико разума и осећаня имао, те є важность тій песама увидіо, и то сасвимъ самъ одъ себе, и исте у свою душу сасвимъ удубіо.

А осимъ наведены речій самога Г. Вука, онъ у истомъ Предсловiю своmъ прве Песнарице одъ г. 1814 тако говори, да свакій види, да онъ и онда іоштъ велико мнѣнiє о важности тій Песама нiє имао, и да се бояо, да ко не рекне: „Гле шта є овомъ пало на умъ, те сльепачке песне издає, па да є само зато текъ неколико тій песама напечатао и издао, што се бояо, *„да и ово не буде много."*

Изъ чега се довольно види, да Г. Вукъ нiє болѣ познавао ни уважавао важность тій песама, него друга нѣгова браħа, а ни близу онако као што є покойный Мушицкій.

И я самь само почитанiю овога за любовь, и за любовь осталимъ Србльима, осимъ Г. Вука, а найвыше за любовь светой истини оне явне речи Г. Рецензента укореo, кога самь исто тако прiятель личный, као што самь непрiятель свега онога, што нiє право.

П. А. Поповиħъ.

*[У 25. броју **„Сербскога Народнога Листа“** за год. 1842. стр. 196.—197., у одељку* „Књижевно,“ *штампао је Сава Текелија чланчић:]*

Свакомъ свое. 196б

Србскимъ пѣснама дале су поводъ Россійске пѣсне. Я 1811
године бывши у Россіи донесемъ собомъ єдну книгу| Рускіи пѣсама, кое 197а
мени су тако угодне быле, да самъ свакому препоручивао, да бы наше
Србске пѣсме скупляли, и печатати дали. Првый є быо Стефанъ Живановичь.
кои кадъ ми е Телемаха предао, обѣщао се, по моимъ совѣту
трудъ свой, да ій изкупи, 1814 я самь быо у фрушкой гори по Монастыри
по коима є мене Мушицкій пратіо, выше отъ недѣлѣ дана, я самь
єму то же препоручивао, да бы онъ по примѣру Россійскій пѣсама и
наше изкупіо, ибо я само у шокачкима календарма самь ій налазіо, и
онъ се обѣщао. Но онъ мени хотя самь выше пути съ нимъ о томе говоріо
нiє казао, да є хотя єдну написао. Ето вамъ изворъ, ето поводъ
Србскій пѣснама, слѣдователно ни Мушицкому, ни Вуку преписати нетреба.
что нiє ныно, но Рускiнмъ пѣснама.

С. Т.

---

*[На оба ова чланка Вук је одговорио у 20. и 21. броју **„Пештанско-будимскога Скоротече“*** за 1842. год., стр. 117 и др., чланком:]*

ПРАВИ УЗРОК И ПОЧЕТАК [1176]

СКУПЉАЊА НАШИЈЕХ НАРОДНИЈЕХ ПЈЕСАМА.

од Вука Стеф. Караџића.

Г. П. А. Поповић (у 20. и 23. броју Српскога народнога
листа од ове године) препирући се с Г. Ђорђијем І.
Петровићем о нашијем народнијем пјесмама навео је моје ријечи
из предговора *к малој простонародној пјеснарици.* Будући
да Г. П. А.| Поповић сам каже, да је ову цијелу расправу 118а
подигао највише *за љубав светој истини;* за то и ја морам
из тога истог узрока (т. ј. *за љубав светој истини*), и то не
само за данашњи нараштај, него и за потомство, оне моје
ријечи протолковати.

Да је покојни Лукиан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије,

[* **Пештанско-будимскій скоротеча**. Год. І. 1842. Издае *Димитрій Іовановичь*. У Будиму, Словима кр. Свеучилишта Пештанскогъ. (Тако до 36. броја, а од 37. броја: Пештанско-будимскій скоротеча (Courrier). Издаватель Димитрій Іовановићъ. Учредникъ Милошъ Поповићъ (Bastei-Gasse Nr. 349. У Пешти Словима Байнеловымъ.) — На 4°, у два ступца, 332 стране, 52 броја.]

која смо се онда налазила онђе, то је цијела истина: а да је оно његово питање мене у Бечу послије 7—8 годи навратило, да наше народне пјесме почнем купити и шт пати, *то није истина*, него је томе прави и једини узрок *Копитар*.

Ја сам дошао у Беч његђе око половине јесени 18 године, и написавши онђе малу књижицу (*као писмо Ка Ђорђију Петровићу*) пођем да је штампам на свршетку године. Овај рукопис мој дође Г. Копитару, као Цензору руке и познавши он из њега (као што је сам онда говор и сад као што говори), да сам ја човјек од народа, и да другчији од свију Срба, које је он донде виђао и познав дође к мени, да ме види. И тако познавши се са мном, говори ме мало по мало не само да пишем *народне пјес* него и *ријечи и Граматику*. Наговарајући ме на прво до сио ми је не само Качићев разговор угодни народа Слов скога, него и Фортисово путовање по Далмацији, и Ердер Stimme der Völker, гђе је била наштампана пјесма о пле нитој Асан-Агиници; а за ријечи донијо ми је читав рис х тије исјечене на једнаке листиће у осмини. Било је онда у нијех Срба у Бечу, који су сав овај посао држали за б послицу и говорили ми у очи, да не кварим хартије у зал но мени се учини боље и милије послушати Г. Копита него њих. Г. Копитар каже, да је наше народне пјесме с шао његђе од Хрвата граничара, и да је најприје молио ов у Бечу некаквога Ранковића, ко[ј]и је био официрски син
1186 границе, да му коју напише, по томе да је наговарао Ф шића и Давидовића не само на скупљање народнијех пјеса него и на писање Рјечника и Граматике; но да је сва н гова молба и наговарање било у залуд, јер ни један од менуте тројице нијесу били за то. Тако што се тиче прв узрока и почетка мога скупљања нашијех народнијех *пјеса ријечи и правила у језику,* то је једина заслуга Г. Копита за то сам и казао у предговору к другом издању пјеса на страни LXII: „Почетак скупљања ови народни пјеса (као и остали свију моји књижевни послова) био је у Бе 1815 године изненада.“

Што сам ја онђе у предговору к малој простонарод пјеснарици, као и послије у посвети друге књижице нашиј пјесама Г. Копитару, казао у овоме смислу за Мушицко оно су били само ђачки комплименти. Не знам како је

другијех народа, али је у нас било књижевника, и сад их има, који су *напријед* добили славу за оно, што ће учинити. Тако се и Мушицки још као архиђакон почео славити за Славенску и Српску граматику, за Библијски Рјечник, за Српску Литературу и Поезију, *што ће написати*, и то све боље него ико други што би учинио. И то је био један између највећијех узрока, за што Мушицки за живота свога није издао никакве књиге. Он би за своју Славенску граматику, макар каква да би она била, добио толико новаца, да би могао најмање половину дуга Шишатовачкога намирити; али га сви пријатељи његови нијесу могли на то наговорити: јер се бојао, да не изгуби своју славу. Тако сам и ја онда, гледајући, као и многи други, више на то, *ко* говори, него, *шта се* говори, тражио препоруку и покровитељство у хвали Мушицкога. По ријечима мојима у предговору к другој књижици нашијех народнијех пјесама (у Бечу 1815) могао би свагко помислити, да је Мушицки скупио и мени дао Бог зна колико нашијех народнијех пјесама, а ја сам послије у предговору к четвртој књизи (у Бечу 1833.) за живота његова показао, да ми није дао више од 3—4 пјесме, које су тако рђаве, да их нијесам могао штампати осим оне о Донаверту (у Даници за годину 1826). 914

Да ја оне вриједности нашијех народнијех пјесама, коју су Грим и Гете и Копитар у њима нашли и свијету је [по-]казали, нијесам познавао ни онда, кад сам прву ону књижицу штампао, то је цијела истина; али се јамачно може рећи, да ју је Мушицки *много мање* од мене познавао. *Много мање* велим за то, јер сам се ја родио и одрастао онђе, гђе су се пјесме јуначке пјевале и казивале (као усред Ерцеговине), и знао сам их још из ђетињства силу Божију, и разумијевао сам их све онако добро, као што их и народ разумије, и миле су ми биле, као што су и осталом народу; а Мушицки, као Бачванин, који је у ђетињству из села изишао, и млад се покалуђерио, могао је коју чути гђе мимогред од какве жене у Бачкој или од слијепца или сљепице пред црквом; али заиста нити је какве знао, нити их је разумијевао (а камо ли да је њихову праву вриједност познавао). И ја, који сам послије (1815—1816) с њиме живљео, могу казати, као њеко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве вољe нити их читати, ни слушати! Он је на молбу моју добављао у Шишатовац 1815. године

слијепца Филипа Вишњића, те сам од њега писао пјесме, и ја сам оне исте године за то доводио ондје Тешана Подруговића; и он нигда није могао једну читаву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио, и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је био томе узрок, што се из младости навикао на Славенски језик и на мисли и стихове другијех народа, па му се оно
119б наше све чинило *просто и ниско,* као што је и мени много| пута говорио, да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *простонародни* списатељ. Кад би Мушицки и *послије* познавао сву праву вриједност нашијех народнијех пјесама, онда би он њиховијем духом и језиком пјевао своме народу, а не би Римскијем размјером, за који још остаје питање, да ли се у нас може пјесмом назвати, и онако мјешовитијем језиком, који управо узевши није никакав језик. Читатељи се ласно могу опоменути језика у његовој родољубивој оди *Михаилу Витковићу* (у Будиму 1811.), која се почиње:

„Здѣ, гди затворив священне школе двер
„Девстый ево проводим нынѣ крат“ и т. д.

А што се послије он у Српском језику мало поправио (колико је могуће било), томе је узрок његово познанство и живљење са мном (ово се може посвједочити различнијем свједочанствима).

[125] Видећи сад без и какве сумње, да Мушицки није по-
126а знавао ни нашијех народни|јех пјесама, а камо ли вриједности њихове, заиста би вриједно било дознати, како је он дошао на ту мисао, да пита за њих. Сам од себе он јамачно није на то дошао, него или читајући Ердера, или по напомињању каквога другога иностранца, као што є покојноме митрополиту Стратимировићу по писму Шлецерову било дошло у главу, да саставља *Српски Рјечник и Бугарску Граматику.* Шлецер се тужио Стратимировићу, што нема никаква Рјечника ни Граматике Српскога и Бугарскога језика. Стратимировић, да би угодио Шлецеру, који му је посветио другу књигу Нестора, и којега се он није стидјео са собом испоредити, говорећи: „Ја смо и Шлецер једини људи у Европи,“ договори се са својијем дворанима, да начине Српски Рјечник и Бугарску Граматику, и то ево овако: да скупе оне ријечи, којијех у Рускоме и у Славенскоме језику никако нема, па да их уметну међу Руске и (данашње) Славенске, и тако-

Шлецеру да наштампају Српски Рјечник; и да би се то лакше
учинило, подијеле посао по словима, с којима се кога име и
презиме почињало, н. п. Лукиану Мушицкоме препоруче се
ријечи, које се почињу са Л и М, Јосифу Путнику са Ј и П,
Стратимировић узме С и т. д. А за Бугарски језик прими
се професор Лазаревић да иде на другу годину у Бугарску,
да научи што Бугарски и да напише Граматику, и митрополит
му обрече на тај пут дати двјеста дуката. Послије тога радоснога
договора на неколико дана дође први Путник, и, као
што је био шаљив и слободан господичић, бацивши пред
митрополита хартију, на коју је био написао неколико ријечи,
каже управо, да тај посао није за њега, и да су га они преварили,
будући се највише ријечи почиње са П. У том ваља
да се и Стратимировић био наситио овога посла, те овај Путников
изговор прими смијући се, а остали то једва дочекају;
по том и Лазаревић, изговарајући се слабошћу здравља, udari
натраг од путовања у Бугарску, и тако овај сав посао остане. 1266
као лисичина војска. — Ово је све мени овако приповиједао
покојни Мушицки, који ми је и дао оно (око 50, а може
бити и више) ријечи, што је он био скупио, међу којима се
опомињем да је била *лула* и *мавиш* (ове ријечи мислим да
су још негдје међу мојијем хартијама, него ме мрзи сад преметати
и тражити их). Може тко рећи, да сам се ја удаљио
од онога посла, о коме је овдје говор; али се надам, да ће
ми то сваки паметан читатељ опростити радо, јер и ово иде
у историју наше литературе. Сад опет да се вратим к нашијем
народнијем пјесмама.

Да народу нашему нијесу миле своје пјесме, које он спјевава
и пјева, не би их могао ни имати; али се по томе опет
не може рећи, да он познаје и њихову праву вриједност, какогод,
н. п. ни то, да народ какав познаје сладост и богатство
језика, којијем говори. Баш ако је који од нашијех књижевника
и *написао* коју нашу народну пјесму, ни то још није
знак, да је он познавао праву вриједност њихову. Митрополит
је Стратимировић мени дао двије народне пјесмице *својом*
руком написане, а у исто вријеме читајући у другој књижици
нашијех народнијех пјесама 82. пјесму карао ме је, што
мјесто „*старога* властеља“ нијесам написао и наштампао „*старо-*
гаго;“ а кад сам му ја одговорио, да народ тако пјева и говори,
и да ја то нијесам смјео из много узрока поправљати
ни кварити, он ми је рекао: „Ако пијан човек посрне и падне,

не ваља и ти за њим то да учиниш, него ваља да се чу
и другога да опоменеш, да се чува." По том ме је стао
рати, за што није: „*Мириши* му душа," него *мирише* и т

Што сам ја казао онда у предговору, да сам се бој
да ми ко не рекне: „Гле! шта је овоме пало на ум, те с
пачке пјесме издаје" и т. д., није ономе толико било узр
127а што нијесам познавао вриједност нашијех народнијех пјеса
колико, што сам познавао, како су наши књижевници
остали варошани у Сријему, у Бачкој и у Банату мислили
нашијем народнијем пјесмама (особито јуначкијем). И о
страх мој није био у залуд: осим многога којечега, што
говорено, мени су из двије најзнатније Српске општине у М
царској *писана писма,* у којима ми се међу осталијем по
гама наводи и то, што сам купио *слепачке пјесме.*

Судећи само по овоме, што је овдје речено (не спо
њући још много којешта, што за сад нијесам рад говорит
прије би се могло по правди рећи, да народ наш ни
још не познаје праве вриједности својијех народнијех пјеса
него да ју је и прије свагда познавао (као што Г. П.
Поповић мисли и говори). Од људства, које народ наш
правом смислу саставља, то се ни искати не може; а и м
самијем књижевницима много их више има, који о томе
воре само по туђијем ријечма, него који то сами управо позна
У нашијем је народнијем пјесмама за нас најдрагоцјенија
стота и *сладост* нашега језика: кад би књижевници наши
познавали, онда они не би кварили и грдили највећу дра
цјеност свога народа, свој народни језик, него би се труди
научити га из народнијех пјесама. А и осим ове истин
мјере, којом се најбоље може измјерити, колико који од
шијех књижевника познаје праву вриједност својијех нар
нијех пјесама, Г. П. А. Поповић и тиме свједочи, да ни с
не познаје оно, што брани, како каже, да су *Качићеве* пјес
народне пјесме. Истина, да је Качић своје пјесме спјевао
зиком и духом нашијех народнијех пјесама, али опет, ко
иоле зна, *какве* су наше народне пјесме, одмах сам мо
познати, да његове пјесме нијесу народне пјесме (као што
казано у предговору к првој књизи другога изданија нашиј
народнијех пјесама у Липисци 1824. на страни XXXVIII
127б Г. П. А. Поповић може по своме обичају ласно ре
да ја тијем срамотим народ наш, што кажем, да би се
правди прије могло рећи, да он ни сад не познаје праве в

једности својијех пјесама, него да ју је и прије свагда познавао; али когод има здрав разум и по његовијем правилама судити хоће, онај ласно може виђети, да у томе никакве срамоте нема народу нашему, какогод ни народу Грчкоме у ономе, што се приповиједа, да је Омир од прошње живљео (а сад да је жив, ишли би цареви и краљеви да га виде). Прије би се могло по правди рећи, да народ наш срамоте његови књижевници, који њега и језика његова не познају и мјесто користи чине му штету; но ни та се срамота не лијепи врло за народ, једно за то, што се и то погледавши на опстојатељства може оправдати, а друго, што ће народ, ако буде воља Божја те срећан кад постане, добити бољијех, достојнијех, књижевника, који ће му и у томе образ освјетлати.

Ово је само, што се тиче мојијех ријечи, које Г. П. А. Поповић спомиње; а у осталоме ако Г. Ђ. I. Петровић с његовијем ријечима гђе није задовољан, нека њих двојица расправљају, како им драго. Против овога, што сам ја казао, може Г. П. А. Поповић, или макар ко други, говорити и извртати, шта му драго; али се од овога не може одбити ни једна ријечца, јер ово нијесу моје *мисли*, него је истинито приповиједање онога, *што јест*. Многе од овијех ствари ја не бих нигда ни спомињао, да ме није Г. П. А. Поповић натјерао, а ни сад их не спомињем ни за што друго, него *„за љубав к светој истини,“* и то највише за оне нараштаје народа нашега, који не ће мене (ако сам се и родио у Србији, или као што је онај 1818. године казао у њемачкијем новинама, у Јадру у *Турској*) држати за пасторка, а Мушицкога за сина, него обојицу за праве синове. Ја Мушицкога поштујем више и истинитије него Г. Поповић,| јер нити га поштујем коме за инат, нити за оно, што ни сам не познајем, већ за његову љубав к народу своме и за његове *праве* заслуге (не спомињући наше пријатељске љубави). 128a

У Бечу 20. Јунија 1842.

П.П. Пошто је ово све било написано, читао сам у 25. броју С. народног листа, гђе и Г. С. Т. говори о узроку и почетку скупљања нашијех народнијех пјесама. Ја ћу му па оно узгред овђе казати ово: 1) Кад је њему Стефан Живковић (кога сам ја о своме трошку из Панчева у Беч довео и овђе око по године држао) предао Телемаха (који је мене стао више од сто дуката), онда је моја мала *простонародна*

пјеснарица већ била *на свијету:* и тако је Стефан Живковић онда могао њему обрећи, да ће се наше народне пјесме искупити *чрез мене,* за кога је знао, да сам прије по године тај посао већ почео, а не *он* да ће их искупити. 2) Мени је Мушицки 1815. године заиста предао нееколико нашијех народнијех пјесама (као што сам казао у предговору к IV. књизи на страни XXVI.); но јели он оне пјесме имао и 1814. године, кад је Г. С. Т. пратио по Фрушкогорскијем манастирима, или му их је *послије* њеко од њекуда послао (јер он својом руком није писао ни једне) то ја управо незнам.

В. С. К.

[Речи и поједина слова у угластој загради додана су према исправкама, штампаним у 28. бр. „Пештанско-будимскога скоротече" *за год. 1842., а и према другим исправкама, означеним у Вукову примерку 20. и 21. броја* „Пештанско-будим. скоротече." *Сем тога исправљено је:* ријечма (*м.* рјечма, *овде стр. 70., р. 23.*) *и* освјетлати (*м.* освјетлити, *стр. 71., р. 13.*), *а остављена су нека слова старога правописа, која је Вук пропустио исправити.]*

XXXII

*[1. У Павловићеву „Сербском народном листу“ * за годину 1841., бр. 23., стр. 180.—182., изишао је без потписа овај Тиролов чланак:]*

Нѣколико рѣчій о Србскимъ Споменицыма и ньіовомъ Псевдо- 180б Сабирателю Павлу Карано-Твртковићу.

„Благословенный Утукъ, кои човека у чувство приводи.“
Т..

Кадъ смо читали обявленіє Г. Тирола на „*Србске Споменике*,“ были смо се врло обрадовали, тимъ више, што смо се надали, да ће намъ онъ у предговору овы Споменика и то казати, како су ове србске драгоцѣности до нѣговы руку дошле, и гди се Подлинницы па'оде и видити могу, да бы ій тако любительи исторіє и древностій съ напечатаныма сравнити, и о суштествености ньіовой увѣрити се могли. Но у надежди преварили смо се яко; єръ у овыма Србскимъ Споменицыма, кадъ су на свѣтъ изишли, не само што нисмо предговоръ (у коємъ бы се поредъ осталога и о Палеологіи говорити морало) нашли нисмо, него смо іоштъ на велико удивленіє наше, видили, да є изъ заглавія, коє предъ нама већъ напечатано имамо, и само име Г. Тирола избачено, и на мѣсто нѣгово сасвимъ страно и нечувено као сабирателя овы драгоцѣностій ставлѣно. Нама є врло добро познато, кто є ове србске драгоцѣности преписао, и како су Г. Тиролу дошле съ томъ препорукомъ. да се за изданіє ньіово поста'ра; зато мыслимъ, да смо дужни то обе- 181а лоданити. у толико више. што намъ стидно быти мора, да заглавіє овы драгоцѣностій, на коє смо одавно жельно изгледали. име пукога и таквога човека краси, кои єдва читати и нешто мало хіероглифически писати уме.

[* **Сербскій народный листъ**. Год. VI. 1841. Учредникъ и Издаватель *Θеодоръ Павловићъ*. Писмены Кр. Свеучилишта. — На 4°, у два ступца, 51 број, 407 страна.]

Єданъ поуздaный србскій Литераторъ и Филологъ, коєга с
изъ довольнога узрока, по собственой жельи нѣговой, засадъ з
мора, случайно, но срећомъ добіє приступа у Дубровачку архи
коiой су се *старе Рисовулѣ, Дипломе* и *Повелѣ* Србскій и Бос
Царєва и Кралѣва, Босански, Херцеговачкій, Далматинскій Банова
зова. Войвода и бывше Дубровачке Республике и нѣны Властели
хранявале, и ту нашавши за србску исторію и єзыкословіє драгоцѣ
съ найвећимъ прилѣжаніємъ и точношћу препише и за печатню
готови. Но неимавши никаквога способа и средства, да ій самъ на
изда, повѣри то своє драгоцѣно собраніє Босанскоме Іерею Г. І
Карано-Твртковићу, -- кои є у то доба по Адріатическимъ примор
краєвима ходіо и бродіо, хваливши се свуда, како се онъ у вел
уваженію на'оди кодъ Србскога Двора — и замоли га, да ій і
томъ подпомагателю (?) слабачкогъ кньижества нашегъ однесе, и
тайствомъ пріятеля свoй приволи га, да нуждный трошакъ на изд
овы драгоцѣностій обычнимъ великодушіємъ своимъ жертвує. Ни є н
овде садъ казывати, како є о овымъ драгоцѣностима Србскимъ Р
Генералный Консулъ у Београду Г. Герасимъ Ваштенко, предвари
181б у Петрсбургъ Министерству народнога просвѣштенія писао, жел
да се оне гди у Руссіи печатаю, него се толико само навести мо
є Г. Тиролъ старанѣ издаваня овы драгоцѣностій на себе приміо. и
варително нѣколико Диплома изъ ньи средствомъ Србскогъ Лѣт
(Часть I. год. 1838) и Голубице (Часть I. г. 1839) обелоданивши
явленіє на ньи издао и Пренумеранта скуплятн почео, тимъ поуз
што є онъ то само съ одобреніємъ Господара Єфрема Обреновића
чинити могао. Истый Г. Тиролъ, кои є ове драгоцѣности подъ заглав
„*Србски Споменицы*“ издати обявіо, морао є наскоро Београдъ
вити, и са своимъ питомцемъ Милошемъ, сыномъ предпохвалѣнога
сподара Єфрема, и унуцыма Княгинѣ Любице Милоша Обреновића
Одессу одлазити, и збогъ наглогъ и непредвиђеногъ одлазка свогъ
говоръ и посвету Меценату написати ни є имао кадъ; зато онъ ово
заєдно съ корректуромъ препоручи Г. Димитрію Исайловићу, Начал
оддѣленія Попечителства Просвѣштенія, съ томъ молбомъ, да у
говору и то обелодани, како є ове драгоцѣности єданъ поуздaный
скій Литераторъ и Филологъ изъ Дубровачке архиве, коя се садъ у
на'оди, преписао, и преко Іереа Павла Карано-Твртковића у Беог
послао, да се печатаю. На што є садъ, у одсуствію Г. Тирола,
тано веђъ заглавіє овы Споменика изменѣно, и на нѣму друго и
стойно име ставлѣно, ни є кривица Издателя, него є безстидна пр
льивость човека, кои ни понятія о оваковимъ драгоцѣностима нем
182а кои є само кирію заслужіо, што ій є изъ Тріеста у Београдъ| доне
самъ собомъ Господару Єфрему у руке предао.[1])

---

[1]) У овыма „Србскимъ Споменицыма“ нѣка примѣчанія су одъ Пре
теля, кои є своє име затаіо, а друга су опетъ одъ Издателя Г. Тирола; н
главію стоя име Господара Єфрема као Издателя, а „собрани трудомъ *П
Карано-Твртковића, свештеника, рођеногъ на Тврткову брду, Бањалучке
у Босни, близу града Яица*“!!! Шта се дакле садъ изъ овога види
Заиста врло намъ є жао, што казати морамо, да є сабиратель и преписател
драгоцѣностій непознатый нашъ Филологъ, кои є своя кньижевна занятія у

Нѣгово Сіятельство, Господаръ Єфремъ Т. Обреновићъ, Президентъ Совѣта Княжества Србскогъ, ни є иждивеніє за ове драгоцѣности као какавъ обычный кньигоиздаватель дао, и користи одтуда тражіо, као што на заглавію стои, него є као Меценатъ Србскій савъ трошакъ на ползу просвѣштенія и славе народне ради жертвовао, а целый приходъ изъ милосердія томъ бѣдномъ славолюбцу Іерею Павлу Карано-Твртковићу поклоніо, за коє ће му Родъ и потомака слава заиста велику принети награду. А што є Господаръ Єфремъ допустіо, да се заглавіє измене, и име маловажнога човека као *лажльивоги* Сабирателя стави, на свакій є начинъ довольно извинѣнъ; єръ су га безсумнѣ у томе обманули невештн, и недостойни люди.

Ово ће быти, надамъ се, у толико пріятніє любительима историє и древностій знати, што є Г. Бодянскій, кои є прошавше єсени у Београду быо, и те исте Споменике видіо, у своме писму къ Журналу Министерства народнога Просвѣштенія пріюженомъ, казао, да є у Бечу за нѣке Славенске старе Рукописе и Грамоте чуо, али ій збогъ одсутствія Библіотекаревогъ видити ни є могао, незнавши, да су то Подлинницы овы, у Београду напечатаны, Србскій Споменика. Г. Шафарикъ занимао се такођеръ съ преписиванѣмъ овы Србскій драгоцѣностій; но съ издаванѣмъ є одма престао, како є Тироловo обявленіє добіо, да бы ій тако съ овима у Београду напечатанима найпре сравнити могао. Подробности о овымъ Србскимъ Споменицима очекуємо садъ одъ овога ученога Славянина, кому ће зато савременицы и потомцы млого благодарити.[1]) 1826.

[2. О овој ствари писао је и Надеждин у 77.—78. бр. „Сѣверне Пчеле“ *за 1842. г., на што је издавач* „Срб. Споменика“ *одговорио у* „Додатку къ Србскимъ Новинама,“* *бр. 27. за 1842. год., стр. 103.—104., чланком:]*

ОДГОВОРЪ Г. НАДЕЖДИНУ. 108а.

У Сѣверной Пчели, ч. 78. одъ 8. Априлія изясніо се Г. Надеждинъ, да я немамъ права на присвоєніє Србски Споменика. Ово є дирнуло у мою честь, по томе, што дає людма мислити, да самь я себи нешто неправедно присвоіявао, што ми непринада и непристои. Мени є честь и добро име света ствaрь, као и свакомъ поштеномъ човеку што

своимъ Лѣтопису и Родолюбцу печатао, а Издатель, као што обявленіє сведочи, Г. Тиролъ; Господаръ Єфремъ є добротворъ, а Павле Карано-Твртковићъ безстида Псевдо Сабиратель!!

[1]) Мы чекамо удобнію прилику да и мы о овымъ *Споменицима* нешто проговоримо. *Уред.* 1826.

[* **Новине србске.** 9. година. 1842. Издано и печатано у типографіи княжества Сербіє у Бѣограду — На 4⁰, у два ступца, 416 страна, 52 броја. Уз ове новине долазио је **Додатакъ къ србскимъ новинама,** од кога су у 1842. години такођер изишла 52 броја, у 4⁰, стр. 214.

103б треба да буде. Зато нека ми не замѣри ученый Г. Надеждинъ, што се я за обрану мога имена подижемъ, и явно кажемъ, да онъ съ тымъ мени велику неправду предъ светомъ чини. Я самь у предговору на издане Споменике ясно казао, да мы већу часть оные Диплома благодарити имамо єдноме Србину и пріятелю, кои є ньи скупіо, преписао и мени предао, да ій у Београдъ, да се печатаю, донесемъ, а остале да самь одъ други самъ добавіо и онима приключіо. Зове ли се ово, ствaрь єдну присвоявати, на кою права немамь? Али ће ми може быти Г. Надеждинъ на ово рећи: То є добро; али зашто стои на заглавію „собрани трудомъ Павла Карано-Твртковича?“ И на ово ево проста узрока. Я нисамъ никада кньига издавао, нити самь се спремао, да кньиге издаємъ. зато нисамь ни умѣо самъ судити, како валя ставити, кадъ се ствари овако одъ други добавлѣне на светъ издаю; него самь читао: „Народне Пѣсме одъ Г. Вука Стефановића Караџића издане,“ па видећи да на ньима стои „скупіо и на светъ издао“ ни самь ни мало посумняо и я тако по томе ставити, што знамъ, да нѣму у томе нико замеріо до данасъ зато ніє; но шта выше да га цѣо свѣтъ за скупителя Народны Пѣсама признає. И на ово самь се я съ тымъ выше угледао, што самь суште подобіє измећу нѣговога и мога посла видіо; єръ и онъ є већу часть пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо, као што є доцніє самь то признао у предговору на друго изданіє своє; а и я самь већу часть Диплома одъ добры Србаля преписаны добавіо; па самь судіо, што є онъ за пѣсме написати могао, да то и я за Дипломе казати могу; нити самь се надао, да бы могао законъ ученога свѣта тако непостоянъ быти, да оно мени одрыче, што другому у пуной мѣри дає. Г. Вукъ у првимъ изданіяма Србски Народны Пѣсама ніє ни признао, да є одъ други Србаля пѣсне преписане добыо, и опетъ ни коме одъ учены не пада наумъ, нѣга присвоителѣмъ туђе ствари назвати, као ово садъ мене; што бы се заиста съ већимъ правомъ чинити могло. Я самь и тога велико подобіє послова и трудова мои съ трудомъ Г. Вука налазіо, те самь се у томе као съ ньимъ спородити тежіо, што смо мы
104а као оба не имавши прилике наукама обогатити се, као неучени са скупляньѣмъ туђи послова предъ ученый свѣтъ изишли, и што смо обоица у томе єднога Учителя и руководителя Г. Лукіана Мушицкогъ, ученогъ Србина, имали. Садъ нека сваки разсуди, могули се я по овоме присвоителѣмъ туђе ствари назвати; и ніє ли право, да ученый свѣтъ и мени допусти, што другоме дає и исповѣда? Я истина нисамь ученъ човекъ, али мы здравый разумъ каже, да што є за єднога право, валя и за другога право да буде, и кои то недопушта, онай се праведно неправеднымъ предъ светомъ назвати може: као ово Г. Надеждинъ што є мени предъ светомъ неправду учиніо.

А што є пакъ Г. Тироль говоріо противъ мене у Народнѣмъ Листу, ч. 23. год. 1841. то ми онъ самъ каже, да су му други неки лажно писали, и да є онъ изъ незнаня тако учиніо; коє ћу я другій путъ о томе обширніє говорити.

Павелъ К. Твртковићъ.

[У „Пештанско-будимском Скоротечи“ за год. 1842., бр. 24. и 25., стр. 146. и др., одговорио је Вук Карано-Твртковићу овим чланком:]

Г. ПОП ПАВЛЕ КАРАНО-ТВРТКОВИЋ 146а

и

„СРБСКІИ СПОМЕНИЦЫ“

од Вука Стеф. Караџића.

У Бијограду је 1840. године наштампана драгоцјена књига *„Србскіи споменицы* или старе рисовулѣ, дипломе, повелѣ, и сношенія Босански, Херцеговачки, Далматински, и Дубровачки Кралѣва, Царева, Банова, Кнезова, Войвода и Властелина.“[1]) На број свега овдје има 180 споменика: најстарији је ***Кулина*** бана Босанскога од године 1189., а најновији ***Ђорђија II. Бранковића*** од године 1689. Првијех 174, који су, готово сви, договори и друга којекаква свједочанства између Дубровачке *опћине* (републике) и различнијех поглавица наро|да нашега, преписао је *један* човјек, и послао их у Србију 146б
Његовоме Сијатељству Господару *Јефрему Обреновићу,* да би их он о своме трошку наштампао. Онај, по коме је ово послато с мјеста, њекако се разбије, те не отиде, куд је пошао, него рукопис у путу преда другоме, а овај трећему, Г. *Попу Павлу Карано-Твртковићу*, родом из Босне, који га заиста однесе и преда ономе, коме је послат. Шта је и како је казао Г. Твртковић Господару Јефрему, кад му је рукопис предао, то ја за сад управо не знам; само толико знам, да је Господар Јефрем примио рукопис, као своју ствар (као што је по правди и била његова), и изнајприје га био дао, да се пошаље у Русију и онамо да се штампа.[2]) Но Г. Д. П. Тирол. који је онда код Господара Јефрема био домаћи учитељ, помисливши, да се при издавању овакве књиге може што добити,

[1]) ***Властелина*** погрјешка је, јер ***Властелин*** у множ. броју ***губи ин*** (као н. п. ***Србин*** или ***Србљин*** и многа друга овака имена), као што се види и у овијем споменицима на много мјеста. 146а

[2]) За ствар ову и за нашу литературу било би много боље, да је књига ова штампана у Русији, као што је било одређено; јер би онамо дошла у руке човјеку, који посао овај познаје и разумије, и који би, ако ништа више, барем додао јој рјечник од свију њезинијех ријечи, којијех нема у Руском језику. За нас би потребно било повадити из ње и имена ***од мјеста и људска имена и презимена,*** и о свему казати, што се више може дознати. Г. Шафарик би данас био најприличнији за тај посао, и вриједно би било, да му ко обрече пристојни дар за тај труд. 146б

врати рукопис натраг, и у прољеће 1839. године изда објављеније, да ће га он у Бијограду штампати на пренумерацију. Господ. Тирол још у почетку препоручи коректуру ове књиге Госп. Димитрију Исаиловићу; а како он онога љета отиде са сином Господара Јефрема у Одес, тако Г. Исаиловић остане прави издаватељ њезин. Но кад Споменици 1840. године изиђу на свијет, а то на њима стоји, да су *„собрани трудом* Павла Карано-Твртковића!“ Коме је год ова ствар била иоле по-
147а зната, свак се морао томе чудити, а Г. Тирол, који је онда ову ствар ондје најбоље познавао, имао је право не само чудити се, него и срдити, особито ако се у Одесу поред објављенија свога хвалио, да је он оставио ове споменике у Бијограду да се штампају; и за то прошавше године напише, и у 23. броју С. Н. Листа (1841.) наштампа о томе повелики чланак, у коме покаже цијелу ствар готово онако, као што је била, и Г. Твртковића, што је „изъ Заглавія и само име Г. Тирола“ избацио, а мјесто њега своје („име маловажнога човека и *лажљивога* Сабирателя“) метнуо („да га краси заглавіє овы драгоцѣностій“), изружи доста грубо, **али правду** говорећи, н. п. да је он човјек, „кои єдва читати и нешто хіероглифечески писати уме;“ и, „кои ни понятія о овакимъ драгоцѣностима нема, и кои є само кирію заслужіо, што ій є изъ Тріеста у Београдъ донео, и Господару Єфрему у руке предао;“ и тако да је њихов „Псевдосабиратель,“ а „Издатель“ да је он сам (Г. Тирол).

Никола Ивановић Надеждин, један између првијех Рускијех књижевника, који је лани путовао и по нашијем крајевима, и који је у кратко овдје споменуту историју овијех Споменика слушао, осим другијех различнијех људи, и од самога Г. Тирола, напоменуо је мимогред у Сјеверној пчели (№го 77—78, 1842.), како се Г. Тирол и Г. Твртковић препиру око Споменика, а ни један да нема право присвајати их. Г. Твртковићу се ово учини криво, или управо рећи, срамота, и за то у додатку к Бијоградскијем Новинама (№го 27. 1842.) наштампа *„Одговор Господину Надеждину.“* Но какав одговор? Онако основат на истини, као што је и право, по коме присваја Споменике. Он каже, да је читао на Српскијем народнијем пјесмама гдје стоји: „скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић,“ и да зна, да је Вук „већу часть пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добио, као што є
147б доцніє самъ то признао у предговору на друго изданіє своє,“

а и он да је „већу часть Диплома одъ добры Србаля преписаны добавьо,“ и тако кад је Вук (који „у првимъ изданіяма Србски народны пѣсама ніе ни признао, да е одъ други Србаля пѣсне преписане добио, и опеть никоме одъ учены непаде на умъ, нѣга, као ово садъ мене присвоителѣмъ туђе ствари назвати, што би се заиста съ већимъ правомъ чинити могло“) могао казати, да је скупио и издао народне пјесме, и он да може казати то за Дипломе или споменике ове; и да се није „надао, да бы могао законъ ученога свѣта тако непостоянъ быти, да оно“ њему „одрыче, што другому у пуной мѣри дае.“ и тако да му је Г. Надеждин „предъ свѣтомъ неправду учиніо“ и т. д.

Ово је довде све био предговор, а сад ево правога одговора мога Г. Твртковићу:

1) *Није истина*, да сам ја „*већу часть* пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо.“ Сватко може видјети из мога предговора к IV. књизи, на који се позива Г. Твртковић, да међу 479 пјесама у прве *три књиге* другога изданија (у Липисци 1823—1824) нема више до 33, што су ми од другијех преписане дошле, а остале сам све ја писао својом руком.

2) Исто тако *није истина*, да ја у првијем изданијама нашијех народнијех пјесама нијесам признао, да сам од кога пјесме преписане добио: не стоји ли на крају предговора к *другој* књижици првога изданија (у Бечу 1815.) благодарност моја не само за краљичке пјесме пријатељу моме Максиму Ранковићу, него и за јуначке слијепцу Филипу Вишњићу и Тешану Подруговићу, од којијех сам их преписивао?! Сад читатељи сами нека суде: кад Г. Твртковић говори оно, што није истина у стварима, којијех је свједочанство свијету пред очима, колико му се може вјеровати у ономе, гдје (он мисли, да) никаква свједочанства нема!

3) Па баш и да сам ја онолико пјесама преписанијех добио од другијех људи, колико Г. Твртковић каже, опет се *његово* скупљање Диплома не би могло испоредити с *мојијем* скупљањем пјесама; јер су пјесме људи, понајвише пријатељи моји и на моју молбу, мени преписивали и слали, да их, коју од њих не узимам, и коју нађем за вриједну, помијешам са мојијем пјесмама и издам на свијет (то се зна, под својијем именом), као што сам и остале прије издавао. А Споменици 148a

они нити су на препоруку и молбу Г. Твртковића скупљени, нити су њему предати или послати да их *он изда*! Него их је 174 преписао сам од себе човјек, који онда за Г. Твртковића није био ни чуо да је жив на свијету, и послао их Господару Јефрему, као што је већ казано; а и онијех шест на крају јамачно нијесу предати *њему* (Г. Твртковићу), да их *он* наштампа, него су додати у друштво к онима првима. Сад се тек види, да је Г. Твртковић заиста био наумио, да превари не само читатеље и онога, који је Споменике оне преписао, него и самога Господара Јефрема; јер иначе како би он могао казати у предговору своме (на страни XXII.), да су Дипломе ове *њему* повјерене, да их *он* у Бијоград у наштампа; и да их је *он* Господару Јефрему поднијо *на дар*!!! Но сад је у овоме одговору Г. Надеждину мало спустио, јер не каже, да су *њему повјерене*, да их *он штампа*, него да су му *предате*, да их у Бијоград донесе, да се ондје *штампају*! Ово је много ближе к истини.

4) Вриједно је овдје споменути, како је Г. Твртковић изнајприје у Бијограду приповиједао (и мени 1839. године дао *написано*, да ја од себе *штампам* = дакле огледао и мене да превари!), да је ове дипломе *он* нашао у Босни правећи цркву. Од тога је јамачно изишао онај глас (1837) у Францускијем новинама, који се послије по свој Европи био разнијо, како су калуђери у Црној гори нашли у земљи сандук

148б с раз|личнијем старијем рукописима, и продали га у Србију и т. д.

[153б] 5) Што Г. Твртковић на свршетку овога свога одговора каже, као да се Г. Тирол сад каје, што је оно у 23. броју С. Н. Листа о њему и о споменицима казао, и да ће он (Г. Твртковић) „другій путь о томе обширніе говорити,“ на то бих му ја рекао, да се у *залуд* не мучи, јер се *њему* у томе не вјерује ништа, докле год Г. Тирол то сам не каже и од својијех ријечи не удари натраг; па и онда престало би само свједочанство Г. Тирола, а ствар у свему остала би онака, као што и јест.

6) Кад сам мало прије споменуо *предговор* Г. Тртко-

154а вића к овијем Споменици|ма, да кажем узгред и о њему коју ријеч. У Бијограду 1839. године рече мени Г. Твртковић, за што не пишем што и о Босни, него све о Србији и Црној гори, на то му ја одговорим, да Босну не познајем толико, да бих о њој могао што писати, већ он нека ми побиљежи, н. п. воде, планине, градове и вароши, и имена другијех мјеста

(као што је н. п. у Србији Мачва, Браничево, Шумадија); по том, ако зна, колико има нашијех нурија, колико ли цркава и намастира и т. д.; па те биљеге нека донесе мени, те ћу их пречистити и у ред намјестити, и по том наштампати, казавши, да ми је грађу за то он дао. Послије њеколика дана донесе ми он на по табака с једне стране написато, које се почиње с овијем ријечима: *„Турска Босна,“* по том одмах, како је *он* правећи цркву нашао ове дипломе, и како је пребјегавши од Турака донијо их у Србију и поклонио Господару Јефрему и т. д. С овом хартијом нађе он мене у грозници, но кад видим, шта се у њој пише за дипломе, нијесам се ни онако болестан могао уздржати да се не насмијем, по том оставивши под главу ону хартију (и ево је сад преда мном), кажем му управо, да ја историју онијех диплома знам боље од њега, него он мени да напише што о *земљи* и о *народу* у Босни. Послије њеколика дана дође он опет к мени, но не донесе ми ништа, и на питање моје о томе одговори ми, да је приповиједао ондје Г. Ј. Х., шта смо нас двојица уговорили, и да му је он казао, да њему донесе поменуте биљеге, и да ће их он пречистити и у ред намјестити. Ја то, једно због моје главобоље и слабости очиње, а друго, што се по овоме почетку нијесам ни надао ничему честитоме, једва дочекам. И тако постане: *„Додатакъ къ Србскимъ Споменицыма или кратко землѣописаніе о Босни сочинѣно трудомъ Павла К. Твртковића, свештеника, рођеногъ на Твртковомъ брду| у Баня-Лучкой Наіи у Босни. 1840.,“* (девет 1546 листа и пет врсти и по), који се послије као предговор приложи *гдјекојијем* књигама овијех Споменика. Како о Босни немамо наштампано ништа честито, тако се може рећи, да у овоме додатку има о њој доста лијепијех ствари; само штета, што се читатељ у свему не може поуздати, да је баш онако. Гдјекоје мале погрјешке ја сам опазио, и ево их овдје назначујем: а) криво су написана имена: *Жевча, Милѣцка, Нерента, Треберићъ* и *Требинь* мјесто: *Жевче, Миляцка, Неретва, Требевићъ* и *Требинѣ* (тако може бити да би и *Брчко* и *Високо* било правилније — по говору народноме — него *Брчки* и *Високи*); б) *Жабљак, Спуж* и *Подгорица* не иду у *Босну,* него у *Зету,* и припадају пашалуку *Скадарскоме*; в) а највише и највећијех погрјешака биће у *броју* (колико у коме *мјесту* има душа, или колико је сахата једно мјесто далеко од другога). Тако н. п. стоји, да у Босни и у Ерце-

говини „восточногъ вѣроисповѣданія Парохія може имати преко 1937 (даклем толико и самијех *пароха*!), одъ кои свака одъ 100 до 300 и выше домова има. А по средини Босне и Ерцеговине быва по 100 и выше душа у єдномъ дому.“ Тако кад би се узело у средњу руку по 150 кућа у нурији или парохији, а у кући по 5 душа, изишло би 1,452.750 душа! По епархијама стоји број нурија овако: у Сарајевској 894, у Мостарској 400, у Зворничкој 300, а у Новопазарској 340; а један пријатељ мој, који је с пређашњијем Сарајевскијем владиком био познат врло добро, казивао ми је, да у Сарајевској епархији има (само) 240 нурија, у Мостарској 58, а у Зворничкој 80: које је сад од овога двога истинитије, то ће се видјети по времену, а ја бих заиста волео, кад би прво било истина, а друго погрјешка. И ја сам напомињао,
155а да народ наш живи у задрузи, и опомињем се кућа, у којима је било преко *тридестеро* чељади; али „по 100 и выше душа“ у *једној кући* не знам налази ли се гдје (али опет не велим, да то не може бити). Истина да читатељ ваља да мисли, да се ово (као у *Турској* и од човјека, који се није за то приправио ондје на мјесту) назначује само *од прилике*, али се опет, који ствар управо познаје, па гдјекојијем мјестима мора насмијати, као н. п. кад види да „*Жаблякъ* лежи к востоку на 13 сатій одъ *Столца*!“ Столац је на путу између Мостара и Дубровника, а Жабљак с ону страну Црне горе на утоку Мораче у језеро Скадарско: и тако је између њих не само половина Ерцеговине, него и сва Црна гора!

7) Ако Г. Тртковићу буде мрзак овај мој одговор, нека не криви никога другога, до себе и свога адвоката, који му је писао онај одговор Г. Надеждину. Из свега се онога одговора његова види, да се адвокат његов нимало није старао, како би њега оправдао, него је само гледао, како ће том приликом мене по своме мишљењу осрамотити, не марећи нимало, што ће уз то њега још већма упропастити; и по овоме судећи слободно се може рећи: ако су и остали сви адвокати овакога срца и оваке савјести, као што је овај његов, тешко ономе, кога они бране!

У Бечу 6. Августа 1842.

[Речи у угластој загради додане су према исправци у 28. броју „Пештанско-будимскога Скоротече“ *за год. 1842.; друге исправке учињене су и према оном, што је Вук означио у свом примерку 24. и 25. броја* „Скоротече“ *за год. 1842.]*

XXXIII

[У Јовановиќеву ***Пештанско-будимском Скоротечи*** *за год. 1842. штампао је П. Нинковиќ у 32. броју, стр. 196.—197., чланчиќ:]*

ЗАДАТАКЪ СРБСКОМЪ ФИЛОЛОГУ.[1]) 196б

1. Може ли се место *щ* употребити *шч*? слѣдователно є ли *щ* излишно?

2. Може ли се *щ* свуда у *ќ* ил' *шт* променути? 197а

3. Глаголи, кои излазе на *тати*, као: читати, какотати, облетати, шетати се, решетати, кои се окончавају у настоєћемъ времену на *тамъ*, а кои на *ќемъ*?

4. Може ли се причастіє настоєћегъ времена по прописаномъ одъ Г. Вука правилу одъ 3-егъ лица мн. ч. правити и то у свакомъ глаголу?

5. Може л' се свуда онако писати, као што се изговара, или не?

П. Нинковићъ.

[На ово је у 47. броју ***Пештанско-будимскога Скоротече*** *за год. 1842., стр. 289., изишао овај Вуков:]*

ОДГОВОР[*] 289а

НА

„Задатакъ Србскомъ Филологу"

(у 32 броју [Пештанско-Будимскога] Скоротече [од год. 1842]).

1) У Српскоме језику не може се *шч* употребити мјесто *щ*; а ко томе узрока не зна, онај нека прочита оно, што је

---

[1]) Кои бы хтео разрѣшити овай задатакъ, по|низно се умолява, да съ кратким примѣчаніяма и достаточнымъ изясненіяма свое мнѣніє искаже. — Ово пакъ дѣло у толико ми се већма види да є свакогъ, зрелогъ разсужденія достойно, што є главнымъ предметомъ отмѣніи књижевника постало. 197б

[* Овај је Вуков Одговор доцније штампан у књизи „Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.," у којој је он на стр. 54.—59. као пети чланак. Овде се сада штампа по оном у „Скоротечи," а све што је у „Писмима" ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „Пешт. будимском Скоротечи," а изостало из „Писама," стављено је у шарену заграду.]

о изговарању овога слова (*щ*) до сад писано (н. п. у предговору к Српскоме рјечнику на страни XXXIV.[1]).

---

54 [1]) Слово *щ* Руси изговарају *шч*, а ми и Бугари *шт*, н. п. *штит*, *штука*,
штене и т. д.; а и у читању црквенијех књига тако га изговарају наши свеште-
ници по Црној гори, по Херцеговини, по Босни, старији и по Србији, а може
бити да би им се од старијих нашао који друг и у Сријему и у Бачкој и у Ба-
нату: ја сам слушао покојнога архимандрита Кенгелца гдје *аще*, *еще*, *щедрота*,
чита *аште*, *јеште*, *штедрота* и т. д. Као што су наши књижевници исквариди
много којешта друго народно, тако су и ово. У *првоме* буквару, који је у Мле-
цима наштампан за Српску дјецу (по свој прилици између 1760 и 1770 године.
јер на овоме, кога је мени поклонио пријатељ мој Димитрије Владисављевић.
учитељ Тријестански, нема првога листа), стоји на 8 страни, да се щ изговара
„*шча*." Из овога се буквара по свој прилици у народу нашему почело учити, да
се *слово* зове *писмя*. Вриједно је још споменути, како се овдје и то криво почело
учити, да се *дь* изговара као *ђ*, а *ть* као *ћ*: на страни 14 и 15 стоји: „Серби
„имутъ еще единое писмя, которое имъ нуждно быти кажется; начертаніе онаго
55 „есть ҥ ћ. Писмя сіе| имѣетъ произношеніе въ слогахъ двоякое. Первое произно-
„шеніе бываетъ како у Россіановъ **ть** и тогда именуютъ его: **тьервъ.** Второе
„произношеніе како **дь** именующе его **дьервъ.** Въ случаи произношенія перваго
„многшіе, да и по справедливости, прибавляютъ ему тонкое **ь** напр. **хоћьу,**
„(хотьу, хощу) **веће** (веть, уже) **будућьи,** (будучи) и протч. Въ случаи втораго
„произношенія ставятъ у него дебелое **ъ,** како **чаћъ,** (сажа) **ћъяво** (дьаволъ) и
„протч.;" а на страни 27: „Въ чтеніи тако политическихъ, како церковныхъ книгъ
„надобно знати изговарывати слѣдующія въ реченіяхъ приключающіяся: **дь, ть,**
„**ль, нь; дь,** изговарывается како у Сербовъ **ћъ,** (смотри Гл. 1 прим. VIII.)
„**господь,** говори **госпоћъ, ть,** како **ћь,** (смотри тамже) **правость,** говори
„**правосћь; ль,** како **святитель, мель; нь,** како **пань, яворань, конь,** (из-
„говарыванія Сербскія. Али ја не знам шта је *яворань*, ако није погријешено
„мјесто *заворањ*). Тако произношеніе бываетъ, и когда приложится къ нимъ **а,**
„**и, ю, я,** на пр. **господћъа,** (госпожа) **хоћью,** (хощу) **будућьи,** (будучи)
„**свећья** (свѣща) и протч." Још ћу споменути нешто са стране 19, 20 и 21. које
показује, како су наши онда читали црквене књиге: „Когда отрокъ начнетъ учи-
„тися составляти слогами реченія и потомъ отъ сеяжъ главы читати; надобно
„прилѣжнейше наблюдати чтобы онъ всякій слогъ яснымъ гласомъ и всякое рече-
„ніе по удареніямъ и чисто, т. е. тако вовсемъ како напечатано изговарывати
„обыклъ; а не слѣдовалъ бы онымъ, которые нѣкія писмена въ реченіяхъ пре-
„вращаютъ во иныя, нѣкіяже и со всемъ оставляютъ, напр. **во имя** говорятъ
„**ва име;** писмя **о** премѣняютъ на **а,** а **я** на **е,** что ни Сербскому простому, ни
„Славенскому чистому не согласуетъ: ибо по Сербски предлогъ **во** и **въ** гово-
„рится **у,** како **во имя, у име, въ мѣсто, у мѣсто.** Реченія **хвала, хвалю**
„**тя, хрістосъ,** изговарываютъ **вала, валю те, рістосъ,** и тако писмя **х** со
„всемъ оставляютъ, что не токмо свойству языка нашего противно, но и самому
„слуху не весьма пріятно. Нѣкіеже хотяще реченія **хвала, хвалю тя** произ-
„нести лучше протчихъ, и по ихъ мнѣнію учтивѣе, говорятъ: **фала, фалю те,**
„а сіе како и первое свойству языка противно; тѣмъ болѣе удивлятися, что писмя
56 „**ф** употребляютъ тамо, гдѣ ненадобно, а гдѣ нуждно, оставляютъ;| не упоминая
„еще, что реченіе **хвала,** часто и не къ стати употребляютъ, когда вмѣсто бла-
„годарствую, кажутъ **вала,** или, по ихъ мнѣнію учтивѣе **фала,** и **лепо зафа-**
„**люемъ,** хотя нѣкіе книжные и **захвалюемъ** говорятъ. Еще реченіе **плоть,**
„читаютъ **плтъ,** а **лѣпота** кажутъ **лепота, лѣпый** или **лѣпъ** говорятъ **лепъ,**
„безъ разсужденія что **лѣпъ** и **лепъ** имутъ въ Сербскомъ языкѣ своя особенныя
„знаменованія; первое значитъ красоту вещи, а другое то, что смѣшеніе земльи
„съ плевелью и водою, которое ногами удѣлающе поставляютъ на стѣну дома изъ
„древесъ сложеннаго; и протчія многія языку не свойственныя и слуху непріятныя
„находятся, отъ чего отроковъ прилѣжнейше отвращати надобно." У осталоме
овај је буквар бољи од нашијех садашњијех буквара: у њему су и црквена и
грађанска слова, послије срицања и читања има мали **катихисис** с различнијем
молитвама, по том је грађанскијем словима мала **аритметика,** па „ѡ Гра-

2) Гдје се у језику нашему Славенско *щ* претворило у *ћ*, гдје ли је остало, те се изговара *шт*, то се мора из народнога говора научити и знати. Врло мало ријечи има, у којима се може чути овај изговор на *обадва* начина, као н. п. што се у Сријему и у Бачкој {и у Банату} говори *општина*, а по западнијем крајевима народа нашега *опћина и опћински:* први је овај изговор јамачно узет из Славенскога језика (као и *свештеник* мјесто *свећеник*), а други је управо по својству нашега језика.

3) Који глаголи од онијех, који се у накл. неопр. свршују на *тати*, у садашњему времену имају *там*, који ли *ћем*, и у томе је тешко поставити правило за онога, који не зна. Ови глаголи нијесу сами, него иду у ред онијех многијех глагола у нашему језику, којијех накл. неопр., и остало, што од њега постаје, иде по *првоме* спрезању, а вријеме садашње и оно, што од њега постаје, по *другоме*, пак се у садашњему времену (пред *е*) претвара *г* и *з* у *ж*, *д* у *ђ*, *к* и *ц* у *ч*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*, а послије *б*, *м* и *п* дође још и *љ*, н. п. *стругати стружем*, *мазати мажем*,| *глодати глођем*, *викати* 2896
вичем, *мицати мичем*, *писати пишем*, *метати мећем*, *зобати зобљем*, [*рамати* (*храмати*) *рамљем*,] *капати капљем*. Међу ове глаголе иде и *искати иштем* (и *ишћем*) и т. д. Гдјекоји оваки глаголи имају садашње вријеме и на *ам* и на *ем*, н. п. *шетам* и *шећем*, *дријемам* и *дријемљем* и т. д. У нашијех глагола мора се знати[,] ако ништа више, барем накл. неопред. и садашње вријеме; и колико се ово на први помишљај чини ласно, опет ја сумњам, да ли би се међу данашњијем [нашијем] књижевницима могла наћи тројица, који би то знали у свакога глагола: ја први, који готово тридесет

жданскихъ вещахъ:“ I. *о времени* (гдје је додато и имена *четырехъ елементахъ* и *седмыхъ металъ*), II. *о географіи* III. *о исторіи*; а за овијем, опет црквенијем словима, читав календар („Мѣсяцословъ“), и најпослије на једноме листу (такођер црквенијем словима) „прибатокъ“ у коме је назначено, кад су се догодили знатнији догађаји (први је „изобрѣтеніе хартіи“), а пошљедњи „во время Махомета „пятаго взяли тѹрки ѿ цесарцевъ паки Бѣлградъ 1739.“) Вриједно било би знати, ко је писао овај буквар: ја бих рекао, да је *Захарије Орфелин*, јер сам имао један календар (по својој прилици *први Српски*, на којега заглављу у сриједи стоје слова З. О., а даље 1760 и не опомињем се још колике године, и у томе се календару објављује овај буквар са још њеколико књига.| И овај календар (који 57
сам ја 1835 године заборавио на Цетињу, него ћу молити Г. Димитрија Милаковића да ми од њега пошаље пријепис, а књижица нека остане ондје у владичиној библиотеци), особито што се тиче у њему ствари, није гори, ако није бољи, од нашијех данашњијех календара. Ове су обадвије књижице, као и онај Млетачки *магазин*, врло важне за историју наше књижевности.]

година о томе мислим, познајем два глагола, у којијех то не знам управо[1])].

4) Ја не познајем још ни једнога глагола, у кога се причастије [причестије[2])] садашњега времена не би могло начинити од трећега лица множ. броја, а ко познаје који, нека га покаже.[3])]

5) „Може *л'* се свуда онако писати, као што се изговара, или не," о томе је у нас напомињато много пута, и сад, кад би се што на ново говорило, морало би се оно све опет казати и јоште што додати, и тако не би могло бити „съ краткимъ примѣчаніемъ," за то се оставља за други пут. Надам се да се Г. *П. Нинковић* не ће за то срдити, особито кад помисли, да један може *питати*, што хиљаде не могу *одговорити*.

{Ненад Новковић.}

---

58 [1]) По праведној жељи Г. Е. Јоанновића (у ч. 4 П. Б. Скоро|тече од године 1843) ево их сад овдје додајем: каже се *ври* лонац, и *вру* лонци; тако се говори: *зри* грожђе, и *зру* јабуке. Ово говоре једни исти људи у чистоме народу; а оно је са свијем друго што се на једноме мјесту говори овако, а на другоме онако, као н. п. што се по западнијем крајевима говори *живем живсти*, а по другијем *живим живљети (живети* и *живити)*; што се у Црној гори говори *жнијевем*, а у нас амо *жњем* и *жањем* и т. д. А није лакше ни у глагола *вршем* и *мрем* погодити како имају остало све.]

[2]) Ово је *Славенски* по старијем *нашијем* (југославенскијем) рукописима и штампанијем црквенијем књигама, а кад би се хтјело посрбити по народноме говору, онда би ваљало начинити *причешће*. Ако би онда ко запитао: како ћемо разликовати *причешће* die Communion и *причешће* das Mittelwort, ја бих му одговорио: онако, као и Руси сад што разликују *причастіе* святаго духа и *причастіе* у Граматици.]

[3]) Ако ћемо у томе слушати оне наше књижевнике, који говоре, да је за ухо пријатније *метајући, глодајући* и *стругајући*, него *мећући, глођући* и *стружући*, онда би ваљало послушати и Саву Текелију, који гласа *ћ* не ће никако, него каже, да мјесто њега **мѫжественный глас за Славяне есть щ**. Какогод што њеко вели, да *стрижући* „ніе злогласіе," а *стружући* да „есть злогласіе," тако би њеко други могао (и имао право) рећи, да *стружући* „ніе злогласіе," а *стрижући* да јест, а ја бих рекао, да се мјесто тога препирања, у коме сваки суди по своме *вкусу*, посавјетујемо: или је од глагола *стрижем стрићи* треће лице мн. броја сад. времена правилније *стригу* или *стрижу*? Ако је правилније и обичније од *печем пеку*, него *печу*; од *вучем вуку*, него *вучу*; од *течем теку*, него *течу*; од *сијечем сијеку*, него *сијечу*; онда мора и од *жежем* бити *жегу* (а не *жежу*) и од *стрижем стригу* (а не *стрижу*, као што се још из дјетињства опомињем народне пословице: „О шкрипову дне, кад се бараци *стригу*"): и тако *стри-*
59 *гући* а не *стрижући*!? Ја признајем, да се и| моме уху чини љепше и обичније *стрижући* него *стригући*; али опет то не смијем мислити, да моје ухо у томе има бољи вкус од свега народа. Кад бисмо глагол *стрижем* говорили и слушали тако често, као *вучем* или *сијечем*, онда нам заиста не би било необично *стригу, стригући, стризи*, као што није ни *вуку, вукући, вуци; сијеку, сијекући, сијеци*.]

XXXIV

*[1. У „**Додатку къ Србскимъ Новинама**“ за год. 1842., бр. 26., стр. 99.—100., штампан је овај чланчић:]*

Грамматическо и Єзыкословно мало примѣчаніє. 99б

У *Додатку Сербскій Новина* читамъ праведанъ укоръ необычногъ и поквареногъ изговараня: ***ћакъ, ћовекъ, ћело*** и т. д.; и неправеданъ укоръ провинціялногъ изговараня: ***хочу, нечу, ичи*** и т. д.; но читамъ таки у додатомъ літерарномъ Обявленію: *Народнѣ*; читамъ у єдной кньиги, а іоштъ выше говорити чуємъ: тымъ послу; у *овымъ* времену; у *Новымъ Саду* и т. д.; читамъ готово свуда: *могао, рекао,* ***пошао, ишао, стигао, вукао, стекао, нашао*** и т. д. при речма, коє у неопредѣлителномъ ***ћи*** имаю. Моє бы о томъ мнѣніє ово было. Што годъ Цинцари съ нашимъ єзыкомъ чине у изговору: ***ћовекъ, ћело*** и т. д., то чинимо и мы Списательи у писаню: ***народньи, чистоћа*** и т. д. *Хочу* (хощу) и ***нечу*** много се далѣ за єданъ ироническій народъ болѣ приличествує, него ли наше женскомекано ***оћу*** и ***нећу,*** и, већъ као примлѣнъ у народу провінціялізмъ, укора не терпи. Зашто дакле да умекшавамо и онде, гди народъ то не чини, као: ***народнѣ*** и т. д., што є Мушицкій већъ карао? Кадъ већъ гдикоє такове речи терпити морамо збогъ свеобщегъ обычая, н. пр. последный и т. д.? — Далѣ правилно є: ***тымъ посломъ, овымъ временомъ, Новымъ Садомъ*** и т. д., а: ***томъ послу, овомъ времену, Новомъ Саду*** и т. д. И овде простъ народъ селскій редко погреши, него мы съ брда дола сбубани Србльи варошани. — Найпосле: ***Могао, вукао***, ишао и т. д. не заслужує одобренія: 1. откудъ оно ***а?*** — 2. Морало бы се у Грамматіки рећи: причастіє прошлогъ времена прави се изъ неопредѣлителногъ начина, преврћући ***ти,*** у ***о, ла, ло;*** само глаголи на ***ћи*** пріимаю ***ао, ала, ало.*** 3. морало бы се| тако исто у Грамматики рећи: выштествено число овы причастія 100а прави се, као и женскій и средный родъ єдинственногъ, преврћући ***о, ла, ло,*** у ***ли, ле, ла;*** или у ***ла,*** и ***ло;*** но глаголи на ***ћи*** морают оно (силомъ уметуто) ***а*** опетъ свуда изгубити. Нашто толика, безнуждна, правила, изятія и т. д. и за насъ, а камоли за странна, кои намъ єзыкъ учи?

К. П.

[2. У „Додатку къ Србскимъ Новинама“ за год. 1842., бр. 31., стр. 127.—130., штампао је В. Радишић овај чланак:]

[127б] **ФИЛОЛОГИЧНЫЙ ПОГЛЕДЪ**[1])

НА ОКОНЧЕНІЯ ЕСТВО, СТВО И ТВО У СРЕДНЬИМ' СУШТЕСТВИТЕЛНЫМ, И ЕСКІЙ, СКІЙ И КІЙ У ПРИЛАГАТЕЛНЫМ' ИМЕНИМА.

Кодъ наши списателя жива є мука са овыма оконченіяма. Єдни пишу: *друж-ество, юнач-ество* и т. д. други: *друж-ство, юнач-ство* и т. д. трећи: *друж-тво,* или *друш-тво, юнач-тво,* или *юнаш-тво* и т. д. а четвртый кое пре одъ ово трое украбе. Исто тако кодъ насъ овай пише: *муж-ескій, юнач-ескій* и т. д. онай: *муж-скій, юнач-скій* и т. д. трећій: *муж-кій,* или *муш-кій, юнач-кій,* или *юнаш-кій* и т. д., а четвртый кое му пре падне подъ перо. Сместити дакле ову разметнуту неправилность у правила быће посао овогъ *Филологичногъ погледа,* кои ће, надамъ се, поуздано одредити, кад' кое одъ поменуты оконченія треба писати, и кад' ће свако одъ овы быти на своме месту? Я будући тврда мнѣнія, да се Србскомъ єзыкоиспытателю валя обзирати и на савъ осталый Славенскій єзыкъ, ако є радъ у своме послу имати напредка, оћу се у овомъ момъ *Погледу,* кои ради више о правилности Србскога, машати и за цркевено-Славенскій єзыкъ.

128а Одъ поменуты оконченія *ство* и *тво* кодъ Суштествителны, а *скій* и *кій* кодъ прилагателны имена єсу одъ оны *ество* и *ескій* природнія и обычнія.

а) У оконченіяма *ство* и *скій* почетно писме *с* єсть предъ писмама *т* и *к* дометакъ, кои є природа поискала, да ньимъ произведе благогласность и єдрину у изговараню исты оконченія, кад' пред' ньима у корену речій леже овы деветь тавногласны писмена: *б, в, ј-й, л, м, н, п, р, ф.* За то дакле Срби и говоре и пишу: *роб-ство* и *робскій, Славство* и *Дунавскій,*[2]) *своj-й-ство* и *раj-й-скій, ђавол-ство* и *ђаволскій, кум-ство* и *Рим-скій, тиран-ство* и *тиран-скій, Арап-ство* и *Арап-скій, цар-ство* и *цар-скій, философ-ство* и *философ-скій,* и о. п. — Знало се ово правило и у цркевено-Славенскомъ єзыку, те се и у нѣму писало и пише: ра́б-ство и ра́б-скій, жидо́в-ство и жидо́в-скій, і҆ере́й-ство и і҆ере́й-скій, а҆по́стол-ство и а҆по́стол-скій, лихои́м-ство и Содо́м-скій, та́ин-ство и вселе́н-скій, є҆пі́скоп-ство и є҆пі́скоп-скій, ца́р-ство и ца́р-скій, фїло́соф-ство и фїло́соф-скій, и о. п.

Нашъ Србскій єзыкъ, осимъ поменуты овы деветъ писмена, полаже оконченія *ство* и *скій* и после у корену речій лежећег' ясногласног' *о,* и Србски тавногласны *ль, нь,* н. пр. *имао-ство* и *ссо-скій, приятель-ство* и *приятель-скій, прогань-ство* и *конь-скій.* Видити є и у цркевено-Славенскомъ єзыку, где се пише кад'кад', место довол-ство, довољь-ство,

[1]) Погледъ овай подносимъ я као грађу за Србску Граммати ку.

[2]) По природноме правопису у прве две речи писме *б,* морало бы се претворити у *п,* а у друге две писме *в* у *ф.*

кое наличи на Србско *иријатель-ство;* но нигде нема тамо: благодѣнь-ство, ꙋмѣнь-ство и о. п. да буде подобно са Србскимъ: *ироганъ-ство* и т. д.

Такође и после у корену речій лежеђи тавногласны писмена *д* и *т*, лепо стое окончеңія *ство* и *скій*, како у нашемъ Србскомъ, тако и у црквено-Славенскомъ езыку, н. пр. *господ-ство* и *господ-скій, брат-ство* и *брат-скій:* срόд-ство и ӑд-скїй, брáт-ство и плóт-скїй и о. п. Но мы, кад' бы строго гледали на благогласность, могли бы ово *д* и *т* претворити у *ц*, и тако писати не безъ правила окончеңія *тво* и *кій*, н. пр. *люц-тво* и *люц-кій, брац-тво* и *брац-кій* и о. п. Ако ко мысли,| да 128б
бы се овако кваріо коренъ речій, онъ нека држи, да се квари коренъ речій, и кад' пише: *друг-ж-ство, враг-ж-кій, старац-ч-кій, юнак-ч-тво* и о. п.

б) Окончеңія *тво* и *кій* после у корену речій лежеђи тавногласны писмена *с, ж, ч, ш*, изоставляю писме *с*, изъ узрока, што полаганѣ едног' до другог' равногласна писмена *с* кварн благогласность речій, и што се, у писменима *ж, ч, ш*, ако не по дѣйству *(ἐνεργείᾳ)* а оно по сили *(δυνάμει)* веђъ еданъ путъ налази писме *с*, кое, кад' бы се и предъ окончеңіяма *тво* и *кій* у овом' случаю полагало, удвоявало бы шуштанѣ речены коренити писмена, и кварило благогласность. У оваква писмена спадаю и *г* и *з* претворена у *ж*, *к* и *ц*, претворена у *ч*, и *х* претворено у *ш*. Изъ овогъ основа Србскій народъ добро говори, а списательи намъ се држе правилности кад' пишу: *искус-тво,*[1]) и *пас-кій, муж-тво* и *муж-кій,*[2]) *свирач-тво* и *свирач-кій, раскош-тво* и *гайдаш-кій, друг-ж-тво* и *враг-ж-кій,*[3]) *витез-ж-тво* и *витез-ж-кій,*[4]) *юнак-ч-тво* и *юнак-ч-кій,*[5]) *старац-ч-тво* и *старац-ч-кій,*[6]) *сиромах-ш-тво* и *сиромах-ш-кій.*[7])

Скроительи црквено-Славенскогъ езыка, здраво загледани у окончеңія *ство* и *скій* и| преко благогласности любеђи етимологію, и где ове 129а

---

[1]) У црквено-Славенскомъ езыку *искуство* зове се ӥскꙋсъ.

[2]) По природномъ Србскомъ Правопису морало бы се овде *ж* претворити у *ш*, безъ да се иоле поруши коренитость коя се не руши ни кадъ пишемо одъ *сиромахъ, сиромаш-кій.* Я држимъ, да се (кад' благогласность иште!) свако писме сме претворити у друго поне еданъ путъ, ако не више пута. И што да се она не промеђу и више пута, кад' знамо, да се она (за любовь благогласности!) и између, као у реч'ма: *пре-д-емъ, пре-сти; в-д-емъ, в-сти; и-д-емъ и-сти, ко(н)-чіяшъ.* и т. д.

[3]) И одъ собствены Сушт. имена: *Иригъ, Футогъ, Чуругъ* и т. д. бываю прилагателна: *Ириж-кій, Футож-кій, Чуруж-кій,* и т. д. валяло бы дакле да е и одъ *Прагъ, Праж-кій,* као што е и одъ *Параге, Параж-кій.*

[4]) Собствена Сушт. имена: *Енглезъ, Француз*ъ, *Паризъ,* промеђуђи се у Прилагателна на *кій*, изванъ правила овога оставляю свое корено *з* у првобытности: н. пр. *Енглез-скій, Француз-скій, Париз-скій.* Правило благогласности ође, да се *ово з*, претвори поне у *с*, па да буде *Енглес-кій, Француc-кій, Парис-кій.*

[5]) Тако и одъ *Осекъ, Сурдукъ, Илокъ,* и о. п. бываю по правилу Прилагателна: *Осеч-кій, Сурдуч-кій, Илоч-кій* и о. п.

[6]) Тако одъ *Пакрацъ,* быва *Пакрач-кій.*

[7]) Тако одъ *Влахъ Влаш-кій* и о. п.

никако нема (као ни у *ство* и *скій*), ово уредно правило нису знали точно обдржати. Почему писали су они двоумећи часъ искѹс-ство, а часъ искѹ́с-тво,[1]) и грешећи са писанѣмъ: царица юж-ская (Лѹк. Гл. 11. ст. 31) Ефе́с-скій гра́дъ (Дѣя́н. Гл. 19. ст. 35) и т. д. Ово исто двоумлѣ іошъ и данасъ држи млоге наше и Србске и црквено-Славенске списателѣ,[2]) те имъ извлачи изъ пера писанѣ: ***друж-ство, юнач-ство, муж-кій, враж-кій,*** Ни́ш-скій, Вла́ш-скій и о. п. Такова една сметня влада іошъ и у означавајућима качину[3]) овыма прилагателныма: де́рз-скій, ме́рз-скій, коя (сметня) чудо е, како ніе упливала и у: бли́з-кій, ни́з-кій, ѹ҆́з-кій и т. д. Но ова црквено-Славенаца неправилность, колико е годь съ едне стране велика, толико она съ друге стране исчезава и постае непримѣтителномъ према досетљивости, по коіой су изумели идуће красно правило за окончені́я *ство* и *скій* кад' предъ њима леже у корену речій, *ж, ч, ш,* было то по првобытности, было по претвори. Видећи речены Скроптељи, да имъ е после овы писмена тежко было изговарати *ство* и *скій*, а неради се опетъ расстаяти са назови-првобытнымъ у овыма писменомъ *с*, узму у помоћь ясногласно писме *е*; ово уметали су они између густы и шумны у корену речій лежећи писмена *ж, ч, ш,* и између окончені́я *ство* и *скій*, те произвели двосложно окончені́е *ество* и *ескій* и писали: мѹ́ж-е-ство и мѹ́ж-е-скій, вра́ч-е-ство и вра́ч-е-скій, сѹпрѹ́г-ж-е-ство и сѹпрѹ́г-ж-е-скій, Кня́з-ж-е-ство и Кня́з-ж-е-скій, мѹ́ченник-ч-е-ство и мѹ́ченник-ч-е-скій, страда́л'ц-ч-е-ство и страда́л'ц-ч-е-скій, мона́х-ш-е-ство и мона́х-ш-е-скій и о. п. — Сад' ће можда ко
1296 рећи, да ово *е* ніе уметнуто, него е характиристично *е* Звателнога Падежа, иза кога се пише *ство* и *скій*, па се ображава: Кня́же-ство и Кня́же-скій, мона́ше-ство и мона́ше-скій и о. п. Но колико я мое горнѣ правило држимъ за основано, толико ово мора быти и есте неосновано. Да е овыма именима изворъ Звателный Падежь, онда заиста не бы было, нит' подъ а) правилама: ра́б-ство и ца́р-скій и о. п. но рабе́-ство и царю́-скій и о. п. нит' овде подъ б): оте́ц-ч-е-ство, мѹ́ж-е-скій, кни́г-ж-е-ство, влады́к-ч-е-скій и о. п. но ѻ҆тче-ство, мѹ́жѹ-ство, кни́го-ство, влады́ко-скій и о. п. По томъ какавъ е Звател. Падежь и у именима: рожд-е́-ство, е҆ст-е-ство̀, нѣ́ж-е-ство, при́ш-е-ство и о. п.? И одкуд' най после звателный Падежь у Србскима речма: *чудес'-тво, небес'-кій*, кое бывају изъ имен. множ. съ одметкомъ крайног' ясногласног' писмена *а?*

Редъ е сад', проговорити нешто и о писмену србскомъ *ћ*, кад' и после овога писмена имамо Суштествителны на *ство* или *тво*, пытанѣ е, да ли треба у њима држати *ство*, да ли *тво?* Писме *ћ*, приближава у велико

---

[1]) Нашъ Богословъ Рапћъ, кои е био и люблѣно чедо филологіе, утекао е исподъ ове сумнѣ, и наишао на правило, те правилно писао у своме Цвѣтнику искѹ́с-тво (стр. 256) и ѡ҆па́с-тво (стр. 361).

[2]) Ниси ми ты у реду овы. Србскій Парнасъ осветлившій Мушицкій, нашъ великій и езыкозналче! По правилу ты пишешъ: Дѣ̂ти Гре́ч-кія, Вла́ш-кія (види Стихотв. Муш. кн. друг. стр. 58.).

[3]) Ову црквено-Славенци зову ка́чество, а наши млоги списатељи *каквоћа*. Но кодъ мене: као што одъ *млогъ* быва *млог-ж-ина*, одъ *якъ*, *як-ч-ина*, одъ *великъ*, *велик-ч-ина* и т. д. тако по сразмерицы одъ *какъ* излази *как-ч-ина*, одъ *коликъ* *колик-ч-ина* и о. п.

природи оны писмена, у коима по сили *(δυνάμει)* лежи писме *с*. Основаюћи се дакле на правила и аналогію, чувану у овомъ *Филологичномъ Погледу* између Суштествителны на *ство* и *тво*, и Прилагателны на *скій* и *кій*, велимъ я, да: како пишемо: *Поповић-ка, Павловић-ка, Спасић-ка* и о. п. тако сразмерность и благогласность ишту, да пишемо одсада и: *могућ-тво, покућ-тво* и о. п. а не *могућ-ство, покућство* и о. п.

Има у Србіи места, где се дає чути у народу (особито у тако званыма Шоповима, кои єзычно гласоударанѣ врло є наликъ на Црквено-Славенску просодію) и редко окончеціє *сто* место *ство* или *тво* у реч'ма: *ђавол-сто, дру-сто, сро-сто* и о. п. И ово се ясно судара са Црквено-Славенскимъ окончеціємъ *стій*, место *скій* у имен. множ. н. пр. людстїи, Ісраилстїи, землстїи и о. п. Но Црквено-Славенски єзыкописци были су у овоме осмотрени, те чували корену речь у целости, а само се са окончеціємъ *скій* играли. Тако се нашъ народъ клиза и кад' говори, а списательи намъ доста грешe, кад' пишу: *бра-ство, сро-ство, бога-ство, госпо-ство* и о. п. у време, кад' се ова погрешка дає избећи помоћу 180а. правила, изложеногъ у овомъ *погледу* подъ а) у писменима *д* и *т*. И овомъ приликомъ опоминѣмъ я читателя да узме на умъ, колико є и нашемъ народу на срцу целость окончецiя *ство*, збогъ кога радо (ма то было и безъ разлога!) оставля даж' и коренитость речій.

Што се тиче подъ а) изложены правила за окончецiя *ство* и *скій*, та су, не само за нашъ Србскій и Црквено-Славенскій єзыкъ, но и за сва остала Славенска *наречія*, тврда и непокретна. О Правилама пакъ подъ б), изложеныма за окончецiя *тво* и *кій*, велимъ, да су такође на своме месту, особито у погледу нашегъ Србскогъ єзыка; а окончецiя *е-ство* и *е-скій*, да су само за црквено-Славенскій єзыкъ. Но при свемъ томъ, кад' є старый обычай ячій одъ новы закона, за Србскій є нашъ єзыкъ лепше црквено-Славенско: *бож-е-ство, торж-е-ство* и о. п. него строго законо: *бож-тво, торж-тво* и о. п. Тако є! кад' две реке єдна покрай друге теку, па свакій часъ єдна другу додирую, ніє могуће, да єдна другой не предаю и своє воде. За оне, кои бы сад' мислили, да є слободно, колико годь ко оће, пресипати изъ црквено-Славенскогъ у Србскій єзыкъ, наводимъ я мудрога Корая пытанѣ: *Μέχει πόσου;* т. є. *До колико?*[1]) кад' и у црквено-Славенскомъ єзыку, место Гаій стои написано Гаїє (къ Рим. Гл. 16. ст. 23.), треба ли онда у нѣму да буде и: Димитріє, Арсеніє и о. п. место Димитрій Арсеній и о. п.? —

У Цариграду 13. Юлія 1842.

В. Радишићъ.

---

[1]) Ово пытанѣ учиніо є умный Корай своима новыма Еллинима, а особито онима, кои су безъ разлога трпали изъ Еллинскогъ старогъ у новый єзыкъ, те га тако кварили, и правили (по речма истога Корая) читаве макароне! види *Кор. Ἄτακτα. τόμ. ΙΙ. Προλεγόμ. σελ. κα!*

*[На оба ова чланка Вук је одговорио у **„Пештанско-будимском Скоротечи“** * за год. 1843., бр. 5. и 6., стр. 27. и др., овим чланком:]*

276 КРИТИКА У ЈЕЗИКУ[1])

I.

Г. *Вукашин Радишић* [Вукашин Радишић], говорећи (у
додатку к „Србскимъ новинама“ Nr. 31[,] 1842.) о сушт. именима на *ество*, *ство* и *тво*, и о прил. на *ескій*{,} *скій* и
кій[2])[,] врло паметно говори о *претварању* и *изостављању* слова,
и томе ће по свој прилици бити узрок, што зна Грчки; али
је за чудо, што се у самоме дјелу слабо држи онога правила,
које код другога одобрава и хвали, н. п. за Раића каже, да
је био „люблѣно чедо филологіє“ што је написао *искуство*, а
сам пише *расстаяти се!* Из осталога пак види се, да је много
читао *Славенски;* него штета, што он познаје само *данашњи*
Славенски језик! Кад би познавао и *стари*, онда не би могао
28a казати, да је „старый¦ обычай{“} писати *мужество и мужескій, супружество и супружескій*[“] и т. д.[,] него да је ово
е[,] према старини, од јуче уметнуто у Русији, а у старијем
рукописима, као и у многијем штампанијем књигама[,] свуда
мјесто њега стоји *ъ*, које је према Рускоме језику промијењено
у *е*, а према Српскоме ваљало би да је *а*, н. п. старо (или
управо) Славенски *отъчьство*, садашње [данашње] (или Руско-Славенски) *отечество*, а Српски *отачаство*. У нашему народном
језику{,} у овакијем се ријечима умеће *н* између *а* и *ство*[,]

---

276 [1]) Ово је писано по 31. броју новина Бијоградскијех [(од године 1842)] за главно засједаније [за главну сједницу] друштва Српске словесности.

[2]) Не знам, да ли је ко досад [до сад] напомињао, да у нашему језику нема узрока писати имена прил. на крају са *ый* и {са} *ій*. У Славенскоме и у Руском језику томе је узрок, што се прил. имена у женскоме роду свршују на *ая*, а у средњему на *ое*, н. п. *зеленый, зеленая, зеленое*,[;] *широкій*[,] *широкая, широкое;* а ми кажемо: *зелени, зелена, зелено; широки, широка, широко.*

[* **Пештанско-будимскій Скоротеча** (Courier). Год. II. 1843. Издаватель *Димитрій Іоановићъ*. (Bastei Gasse Nr. 349.) У Пешти словима Баймеловымъ. — На 4°, у два ступца.

Овај Вуков чланак доцније је штампан у књизи „Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије **Писма** вис. госп. Платону Атанацковићу и т. д.,“ у којој је он на стр. 47.—54. као четврти чланак. Овде се сада штампа по оном у „Скоротечи,“ а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „Пешт. будим. Скоротечи,“ а изостало из „Писама,“ стављено је у шарену заграду.]

н. п. *божанство, свједочанство* и т. д. У Црној гори ја сам слушао
[слушао сам] управо *отачаство,* као што стоји и у дипломи вла-
дике Саве Вуку Радоњићу (мрзи ме сад преметати, да кажем од
које године), а и у Раићевијем поученијама (у првој књизи
на страни 13). Тако би, н. п. од *пророк* Срйски било *проро-
чанство* (као *свједочанство*) или *пророштво* (*као јунаштво*), а
прил. *пророчки* (*као јуначки*). *Од отац* Раић има у поучени-
јама *отачаскій* (I, 34.), но то је посрбљено или, управо, пре-
ведено *отъчьскій* или *отеческій,* а према својству нашега језика
мислим да би најбоље било по правилу: *отачки* (као *мртвачки.*)
Од гдјекојијех сушт. имена може бити да би се могло прил.
начинити и на *ни* (мјесто *ки*), н. п. кад се каже мотично
[*мотично*] држало, ваља да би се могло казати и *граматична*
погрјешка? А тако и Г. Радишић у натпису овога чланка [свога
чланка] има „*филологичный* погледъ.“ Тако ја мислим, да ми
можемо бити (и по својству нашега језика ваља да будемо)
и без сушт. имена на *ество* и без прил. на *ески* (*чудество и
небески* јамачно ће бити од *чудеса и небеса*). — Што се тиче
онијех и сушт. и прил. имена, која се производе од ријечи,
у којима је (или дође) на крају *ћ,* о онима се мора рећи која
ријеч особито. Ја сам се родио и одрастао у селу, које| се 286
зове *Тршић,* и јамачно се опомињем, да се прил. говорило
без *с,* н. п. *Тршићка* планина, *Тршићке* свиње, *Тршићки* ви-
ногради; али *покућство* не опомињем се да сам чуо без *с*
(*покућтво*), и чини ми се, да нико не би тако рекао. А што
се и мени чини љепше и обичније *Пећски* (од *Пећ,* гдје је
била наша патријаршија), него *Пећки,* може бити да је томе
узрок, што ову ријеч нијесам често слушао,[;] као што многи,
н. п. пишу и говоре у *руци,* а не смију да кажу и да напишу
у *Америци,* него у *Америки!* Но *Поповићка, Павловићка,
Спасићка* и остале оваке ријечи ја мислим да не иду у овај
ред, него [него да] се производе са самијем *к*[*а*] (без *с*), као н. п.
бољар-ка, воденичар-ка, варош-ка, Цетињ-ка и т. д. За чудо
је, како је могло бити, да Г. Радишић прије него је ово почео
писати није читао у Даницама [даницама] за годину 1827{.}
и 1828{.} што сам ја о *овоме* послу говорио; а по ономе
може бити да би сам дошао на све ово, што сам до сад овдје
казао. — Ја нијесам противан ономе, што он вели, „да се
Србскомъ Єзыкоиспытателю валя обзирати и на савъ осталый
Славенскій Єзыкъ, ако є радъ у своmъ послу имати напредка,[;]“
али мислим, да и то ваља признати, да Српски језикоиспита-

тељ мора знати и *стари* и *нови* славенски [Славенски] језик, [а] *особито свој народни.* Ако свога народног језика он управо не зна, Славенски ће га прије навести на погрјешке, него ће му помоћи, макар га како знао; јер се Српска Граматика не може писати по Славенском језику, него се могу само правила једнога језика испоредити с правилима другога, особито да се човјек на гдјекојијем мјестима увјери, шта је правилније. Ја сам се из почетка чудио, како архимандрит Раић, кад је у онијем поученијама знао Славенске ријечи онако по-
29a србљавати (особито оне, којијех у нашем| народном језику нема никако, н. п. *маздовоздаяніе, существо*), није могао доћи на ту мисао, да пише управо народнијем језиком; а послије ми је тек пало на ум, да он оно није чинио за то, што је знао народни језик, него, што се опомињао, да су се оне ријечи *онако читале у Србуљама!* — *„Гаіе“* (к Римљ. 16, 23.) мјесто *Гаій* по свој прилици се њекако увукло из Српскога језика. У манастиру Студеници на олтару с лијеве стране двери стоје од старине намолована два Свеца [свеца] с овакијем натписима на *іе* (мјесто *ій*)[:] за једнога се јамачно опомињем, да је *С. Меркуріе* [Меркоуріє], а за другога *чини* ми се да је *Мардаріе* [Мардаріє]. Кад ја то лани покажем ондје Николи Ивановићу Надеждину, он ми одговори, да се и у Русији налази такијех имена (и у самоме најстаријему Славенскоме Мјесецослову [мјесецослову] уз Остромирово јеванђелије — из XI. вијека, — који је наштампан у Глаголити Г. Копитара), и да су може бити онамо дошла, Бог зна кад, у рукописима из нашијех крајева. Код овијех се имена може споменути, да се у народу нашему говоре и на *ија,* н. п. *Антоније* и *Антонија*: {отуда} и у осталијем падежима *Антонију* и *Антонији,* и прил. *Антонијев* и *Антонијин* и т. д.; но ја бих рекао, да је правилније прво од другога.

346 II.

У додатку к онијем истијем новинама [Nr.] 26{.} (1842) говори њекакав Г. К. П. (под натписом: *„Грамматическо и Єзыкословно мало примѣчаніе“*) између осталога и о *могао,*
35a *рекао,*| *пошао, ишао, нашао, вукао, стекао* и т. д., и каже, да то „не заслужує одобренія“ *прво* за то, што ономе *а* пред *о* нема мјеста ондје, а *друго*{,} и *треће,* што би у Граматици сметало у састављању времена. Кад бих ја ово сад први пут чуо од Г. К. П., ја бих казао, да не заслужује никаква од-

говора ни спомена, као ни оно остало,[;] но будући да сам {ја} од гдјекојијех првијех нашијех књижевника не само чуо, да овако мисле, него и читао, гдје по овијем правилима и пишу: *мого, реко, дошо*{,} и т. д.,[;] а то је управо против мене, који сам писао и пишем (и налазим, да ваља писати — као што се у народу највише и говори) *могао, рекао, дошао, тресао*, као и *котао, сврдао, витао*[,] *орао, мисао* и т. д.[;] зато [за то] мислим да је вриједно, а и дужност моја, на то што одговорити. И тако,[:] 1) Само онај, који овога посла не разумије, може рећи, да овоме *а* нема мјеста. {У староме је Славенском језику у оваквијем ријечима (које се у њему налазе) ъ мјесто овога *а,* н. п. *рекълъ, пришьлъ, котълъ, орълъ, мысьлъ, свѣтълъ* и т. д. У данашњему Славенском језику пометано је у гдјекојијем ријечима (према Рускоме језику) *е* мјесто ъ, н. п. *пришелъ котелъ орелъ*, а у гдјекојима је избачено само ъ, па остало онако, н. п. *реклъ, мыслъ свѣтлъ.* У нашему пак езику, као што је више пута говорено, свуда је на оваквијем мјестима *а* мјесто Старославенскога ъ н. п. *рекао, дошао котао, орао, мисао, свијетао* и т. д.} [И овдје се морају узети у помоћ разлике између старога и данашњега Славенског језика. Какогод што је у ријечима старославенскога језика: (н. п.) пришьлъ, орьлъ, у данашњему Славенском језику (по Рускоме нарјечију) є а у Српскоме *а*, тако је у нас *благогласија ради* уметнуто *а* пред *л* и у ријечима: рєклъ, пєклъ, моглъ, мꙑсль, свѣтлъ и т. д., те је постало *рекао, пекао, могао, мисао, свијетао* и т. д.] Да ово *о* на крају у нашему језику постаје од *л,* то ваља да зна сваки наш књижевник; најзападнија браћа наша (*Чакавци,* који мјесто *што* или *шта* кажу *ча*) говоре управо: *рекал, пришал* и т. д.;[,] а даље у премјењивању кажу и они, као и ми: *рекла, рекли; котла, котлу* и т. д. Ко из овога још не разумије и не признаје, да овоме *а* овдје има мјесто, онај би| могао рећи, да 356
ни у другијем ријечима нема мјеста оваково *а,* које се даље у премјењивању ријечи изоставља, н. п. у *ован* (*овна, овнови, овнујски*), *раван,* (*равна, равно, равнина*), *чворак* (*чворка, чворковић*){,} и т. д. А ко не разумије ни по овоме, онога Бог нека обавијести! По гдјекојијем мјестима народа нашега, а особито у Сријему и у Бачкој и у Банату, изоставља се у говору *а* испред *о* не само у оваквијем ријечима (гдје је уметнуто ради благогласија), него и у осталима (гдје је постојано), и тако се говори: *мог'о, рек'о, дош'о, кот'о, Пак'о* [*пак'о,*]

сврд'о, вит'о,[;] *пис'о, коп'о, трч'о* и т. д., [;] а ја сам напоменуо у предговору к пословицама, да се по југо-западнијем [југозападнијем] крајевима народа нашега у овакијем догађајима у говору изоставља *о*{,} па се говори: *мога'*[,] *река', доша', копа', писа'*[,] *трча'*{,} и т. д. Кад се дакле једне ријечи у народу говоре двојако и тројако, не треба ли онда Списатељи [списатељи] да пишу онако, као што је најправилније? Још је вриједно за оваке наше филологе напоменути, да Руси у мушкоме роду говоре и пишу, н. п. *рекъ, могъ, потресъ,* а у женскоме и даље: *рекла, рекли*; *могла, могли*; *потресла, потресли* и т. д. Ваља да би Г. К. П. са осталијем својијем јединомисленицима казао и у овакијем догађајима: откуд, и што ће *л* у женскоме роду и у осталијем промјенама кад га нема у мушкоме? 2) Нек се Г. К. П. у овоме догађају нимало [ни мало] не брине за правила о састављању времена. Ко је за тај посао, наћи ће он, како то бива по својству језика; а ко за то није, ономе ће све сметати, а ништа му не може помоћи. Ко је год рад, да се мијеша међу књижевнике свога народа, ваљало би да зна, *како* се у право [управо] говори, и како [*како*] писати ваља по својству народнога језика; а *за што* [*је*] онако, и *откуда* је што по-
86а стало, то је посао| другијех људи, од којијех је један у сто година доста за сав народ наш од све три вјере.

Што наши књижевници не знаду свога народног језика, то је несрећа, која би се могла изговорити,[;] и против које би се човјек могао помоћи надати; али што слабо који може да призна своје незнање, него сваки готово, и највећа незналица, мисли, да зна управо, као што треба, и хоће друге да учи и епоху да чини, то толико [колико] је тешко изговорити, колико [толико] убија надежду, да ће се од те несреће на скоро моћи излијечити.

У Бечу 16{.} Августа 1842.

{**Вук Стеф. Караџић.**}

71

XXXV

[У „Сербском народном листу“ за год. 1843., бр. 19., стр. 146.—149., штампан је овај чланак:]*

Г. ВУКЪ СТЕФАНОВИЋЪ КАРАЦИЋЪ, НАРОДНЕ ПѢСНЕ, И СРБСКИ СПОМЕНИЦЫ. 146а

Одъ Павла Карано-Твртковића.

На празнословіє Г. Вука Караџића, печатано у 24. и 25. числу Пешт. Будимскогъ Скоротече год. 1842. по предмету Србскій Споменика, имао бы я млого лепше полѣ противъ лица истогъ Гдна и нѣговы художества говорити; кадъ бы пристояло за нѣговимъ примѣромъ поводити се, и кадъ небы болѣ было, на важность Кньижества, о коме є ріечъ, и на важность читаюћегъ света, предъ коимъ се води ріечъ, мотрити; И потоме, премда признати морамъ, да є Г. Вукъ К. човекъ рієдакъ (єрбо други люди у свієту вѣштиномъ и срећомъ безъ науке задобываю често достоинства грађанска, военна, богатства, а онъ є безъ науке ученъ предъ свієтомъ постао, што іоштъ нико ніє) я ћу отступити отъ вопроса личне похвале, отступићу и одъ самогъ вопроса народны пѣсама, о коима ніє управо овдѣ рієчъ, и за коє знасе да по самомъ слогу свомъ нису саставъ Вуковъ; да по намишляю собранія єсу изворъ Мушицкогъ, да по труду самогъ собранія єсу дѣло многи други, кои се не споминю; слѣдователно да Г. Вукъ у ньима само зато неможесе назвати празанъ именосацъ; што є пренумераціє листъ писао, изъ пренумерація штету или хасну своіомъ учиніо, што є око штампаня бавіо се, коректуру држао, и после кньиге разаслао.

Овдѣ є главанъ предметъ Србски Споменицы и вопросъ: како су изнађени, и на светъ издани? Я по чистой моіой совѣсти ево исповѣдамъ предъ свієтомъ ціэлу стваръ. 146б

Я самъ човекъ простъ и неученъ, другъ Г. Вука; — у мени се само желя породила, виђети мой родъ слободнымъ, изображенымъ; и

[* **Сербскій Народный листъ.** Год. VIII. 1843. Учредникъ и Издаватель *Θеодоръ Павловичъ*. Писмены кр. Свеучилишта. — На 4°, у два ступца, 51 броj, 41[illegible] ст[illegible]на.]

зато самъ жертвовао се роду, и предао на путешествіе по свієту: да истражуемъ и сабирамъ, што бы гођъ важно за народностъ нашао, — я у томъ послу ніесамъ тражіо, да се за ученогъ у свієту примимъ; нисамъ ни нужде имао; ербо за една пожертвованія моя, и опастности кое самъ преживіо довольно самъ утѣшенія добіо.

Тако године 1835. дођемъ я изъ Сербіе у Горньи Карловацъ сада блаженопочившему и славному Г. Епіскопу Лукіану Мушицкомъ, гди и коме я цело мое житіе исповѣдимъ: на кое ми Г. Мушицкій каже: да е онъ Вука Караџића упутіо, да народне Србске пѣсне сабира, кое Вуку нигда, као простомъ човеку, и у оно време ненаученомъ, ни на паметъ небы дошло, као што и самъ признае, и предъ выше важны лица зымусъ у Земуну каже (у поведеномъ некомъ разговору о свиняма) да му е 20. година было, кадъ е у Тршићу буядъ, или другче папрадъ свиняма копао! На кое самъ му я одговоріо: тако вальда си тада и Физику и философію совршавао, и за докторатъ се преправляо?! — Тако Г. Мушицкій онда настави, и ты оче, одаюћи по свѣту можешъ томъ приликомъ на ползу быти кньижеству Србскомъ; изтражуй и збырай старе славенске рукописе, и свакояке друге древности, гди нађешъ.

147а И тако по истомъ томъ совѣту Гд. Мушицкогъ почнемъ я распытивати за старе србске рукописе, ђе путуюћи у Црну-гору дођемъ у едно знатно место у Далмаціи едномъ добромъ Србльину, и у пытамъ за Дубровачке рукописе, кои ми и покаже неколико, и даде ми до 40. таковіе, и рече „Ево брате носи у Црну гору, кудъ садъ путуешъ, или у Србію, ако кадъ отидешъ, и сохрани ій ђе знашъ, еръ кодъ мене могу пропасти, и никомъ неказуй одъ кога си ій добіо“ Ясамъ му одговоріо, да ћу ій дати Г. Ефрему на сохраненіе, и заклетвомъ потврдіо самъ, да казати никомъ нећу одъ кога самъ ій добіо. Предаваюћи ми ове рукописе тай реченный Србинъ; оставіо се при себы неколико таковы нека му се нађу; и будући да ніесмо тадай имали разговоръ о печатаню овы, кое е мени дао, зато када самъ ій хотео издавати, писао самъ му, и пытао га, оћу ли му име у изданію ставити, кои ми е, и колико ми е рукописа дао: одговоріо ми е, да нипошто неставлямъ. Истый овай Србинъ живъ е и данасъ, и да га богъ іоштъ дуго поживи! — Потомъ одаюћи я кое куда за неко вріеме, дођемъ и за тогъ у Тріестъ Г. Димитрію Фрушићу Доктору, славномъ родолюбцу, комъ покажемъ добывене рукописе, на кое ми даде и онъ близу сто таковы подъ печатомъ: „Ево рече, и ово су рукописи стари Кралѣва твогъ отечества, кои су преписани изъ Бечке Архіве,[1]) носи ій Г. Мушицкоме, нека ій прегледа,
147б па како ти онъ рече, онако поступай, и неказуй другомъ одъ кога су добыте.“ По овоме налогу Г. Фрушића, донесемъ я те рукописе Г. Мушицкомъ, кой, кадъ ій прегледа, съ пожеланіемъ ми рече, да ій носимъ у Србію, и подъ моимъ именомъ ій печатати дамъ. Тако ій я пренесемъ у Србію, но као човекъ сирома, немогнемъ ій печатати; него ій поднесемъ любителю Кньижества, Господару Ефрему Обреновичу, да ій онъ о свомъ трошку на свіетъ изда; као што тако и буде изданно нѣговымъ иждивеніемъ, а собрано трудомъ моимъ; еръ самъ я и у Београду не-

---

[1]) Мого самъ доцніе разумети, да е и Докторъ Шафарикъ изъ исте Архіве и оригінала све преписао, и свомъ стрицу Шафарику у Прагъ послао.

колико овы рукописа прибавіо ће самъ у кога нашао, и 5. самъ оригінала съ друге стране набавлѣни, предао истомъ Меценату Г. Єфрему.[1]) Овако є ово исто было, а не како Г. Вукъ (у Скоротечи) каже, да су одъ некудъ богъ зна преко колико руку послате Г. Єфрему, да ій штампа, овако су овы Споменицы на свієтъ изышли: а єсу ли изъ єдногъ мѣста, или изъ выше преписивани, и єли ій єданъ или выше ньи преписивао, то я незнамъ, знамъ само и кажемъ: како су до мене дошли. — И садъ незнамъ, како може овђе о Г. Тиролу рієчь быти, — ако я имамъ право, подъ моимъ именомъ издати; то наравно Тиролъ таково у исто доба имати неможе; и ако поредъ свію пожертвованія мои ніесамъ ни я за то достоинство порастіо, — како може о Г. Тиролу и рієчъ быти, коме єдино обсто|ятелство, што є приликомъ кодъ Г. Єфрема учителѣмъ быо, 148а све є достоянство? И зато, кадъ су већъ Споменицы на свієтъ изышли, кадъ самъ садъ — ако є пре недостаточно было, показао целу стваръ порекла, — небы требало да ова три имена: Вукъ, Твртковићъ, Тиролъ діеле мейданъ по литератури, не треба да млого гласамо; єръ на последку светъ ће ту чудновитостъ спазити: да су међу Србима само они членовима учены дружтва по страномъ свієту постали, кои су неучени, но єданъ вештиномъ, други пожертвованіємъ, трећи съ ліепимъ случаємъ: и тако о Споменицыма нека буде конацъ.

Будући да Г. Вукъ нешто узгредъ о Босни говораше; то нека ми дозволѣно буде, овде изванъ реда додати и о томе двіє три рієчи. Што Г. Вукъ каже, да самъ я нѣга понуђавао, да што гођъ о Босни напише, ово я ніесамъ ни помисліо; єръ знамъ да онъ, како одъ Географіє, тако и одъ Статистике, а іоштъ манѣ одъ важны догађая ове землѣ (Босне) ништа незна: но да є онъ мене понудіо, то є истина, да му я побилѣжимъ гди што о Босни, као важніє случаєве, Географію, число народа, монастыра и т. д. а онъ ће пречистити; — на коє самъ му се я насміяо выше, него кадъ є онъ болестанъ быо, моме написаномъ листу, гди у нѣга способность да то учини, као и у мене! Оваке ствари я заиста ніесамъ ни помисліо дати Вуку, да ій онъ пречистһава, коє бы и я самъ учинити могао; но способніимъ людма кадъ имамъ што дати, да ћу да ми пречисте, као и Вуку што пречистһаваю други нѣгова сочиненія.

Далѣ гди Г. Вукъ каже, да є ліепа стварь додатакъ овы Спомeника, но да се неможе читатель у свему поуздати, и наводи да є погрѣшка у написанымъ именама: Шевча, Милѣцка, Нерента, Треберићъ, и Требинь: него да бы требало рећи: Жевче, Миляцка, Неретва, Требевићъ и Требинѣ, и Брчко и Высоко; — ту се онъ вара. Народъ Босанскій у право говори: Жевча, као што є и написано у додатку, а не Шевча, или како Г. Вукъ мисли Жевче, Милѣцка, а не Миляцка; тако и Нерента, Треберићъ и Требинь; а не Неретва, Требевићъ и Требинѣ; Брчки и Высоки, а не Брчко и Высоко, н. п. идемъ у высоки, а не у высоко, у Брчки, а не у Брчко; ово заиста знамъ болѣ, како се у Босни говори, него Г. Вукъ што мисли. — Што се пакъ тиче вода, планина, 148б

[1]) Овы су Оригінали єданъ Стефана Уроша одъ годиве 1254. Августа 23. други Вука Бранковића, были, а прочa три кои ми сада на умъ да іи кажемъ немогу доћи; што су после и у Тирола были.

числа народа, я нiесамъ ни казао, да самъ све точно изброяо, и измѣрiо, нити самъ учио землемѣрiе, нити способности къ тому имамъ; а Г. Вукъ кадъ е способнiи; некъ иде, па нека измѣри, — него одъ прилике написао самъ и погрѣшiо, и то зато; што у Босни од едне парохiе начини се млого пута петъ, а выше пута, кадъ турцы попове расћераю, или iй изсѣку одъ десетъ една буде, што у моме мѣсту за мога времена, или пребытiя тамо, 25. насъ попова было е, а садъ само три. — А што се тиче душа у едноме дому, то могу слободно казати, да знамъ до 50. домова, ће заиста по сто душа има, вань да буду одъ скора турцы разћерали; — Погрѣшiо самъ у томъ, што самъ написао, да Новопазарскiй Владыка сѣди у Новомъ пазару, почемъ е частъ Новопазарске Наiе
109 године| 1833. одкинута подъ Сербiю, (као и одъ Зворничке) Новопазарскiй Владика премѣстiо се у Призренъ.

Садъ ако съ овымъ нiесамъ Г. Вуку доста доказао, него буде више што тражiо, яћу му драговольно удовлетворити; премъ да нiесамъ за нуждно налазiо, ни ово одговорити, као што нiесамъ ни Гд. Тиролу одговорiо, кои е у Народномъ Србскомъ листу числу 23-ћемъ 1841. онако неправедно противъ мене говорiо; а после у свомъ коментару на писмо Надеждиново печатаномъ у изванредномъ додатку къ Београдскимъ Новинама, год. 1842. Маiа 20. признао, да самъ я Споменике у Београдъ донiо, и да онъ нiе ни собиратель ни издатель тiю, и премъ да е Г. Вукъ, кадъ е овде у Земуну ове зыме быо, желiо, да се я тогъ одговора проћемъ, говорећи, да е оно, што е онъ мене (у Скоротечи) ружiо неправедно, већъ заборавлѣно; — на кое му я одговоримъ, да самъ заборавiо, подъ именомъ Гд. Вука, или Тирола Споменике издати.

---

*[На ово је Вук одговорио у 27. и 28. бр. **„Сербснога народног листа“** за год. 1843., стр. 211. и др., овим чланком:]*

111б

ОПЕТ

Г. ПОП ПАВЛЕ КАРАНО-ТВРТКОВИЋ

и

„СРБСКIЙ СПОМЕНИЦЫ.“

Господину учреднику Србскијех народнијех новина. У 19. Числу Српскога народнога листа опет доказује Г. поп Павле Карано-Тврtковић, да је он скупио Српске споменике и мене ружи, што сам прије казао, да то није истина, на које доказивање и ружење шаљем вам овај мој одговор с молбом, да бисте и њему дали мјесто у Српском народн. листу. Што се тиче саме ствари (у овоме одговору моме), надам се, да [ни Ви ни Г. Цензор] не можете ништа против ње имати, кад сте оно Господ. Твртковића онако наштампати дали; што се пак тиче начина писања и нарјечија, ја бих највољео, да се

наштампа од слова до слова овако, као што пишем (па у мој одговор све, што не буде ваљало), ако ли ви то не ћете, а ви поправите, како вам је воља, само ријеч коју немојте да ми изоставите или са свијем да промијените.

Ево сад мога одговора:

1) Штогод Г. Тртковић говори о споменицима против онога, што сам ја о њима казао лани у 24. и 25. Числу Пештанско-Будимскога Скоротече, он све *лаже*, и будући да вели, да оно исповиједа пред свијетом *по чистој својој савјести,* то с тијем очевидно свијету показује, да он или *савјести нема никако,* или да *не зна шта је савјест.*

2) К ономе, што сам ја о споменицима казао онда, додаћу сад и ово, да је човјек онај, који је споменике нашао и преписао, писао Господару Јеѳрему на| њеколико мјесецизиа прије него је Г. Твртковића видјео први пут у животу своме, да ће му их послати и питао га, како би се то најлакше могло учинити. Докле се Господар Јеѳрем промисли и њему на то одговори, у том он споменике, као што сам онда напоменуо, пошаље у Трijест доктору Фрушићу, а Фрушић послије замоли Г. Твртковића, који је оданде у Србију полазио, те их узгред понесе и преда Г. Јеѳрему, коме су и послани с мјеста. Што Г. Тртковић каже, да му је до 40 споменика предато у Далмацији, а 100 у Тријесту, то он само замеће траг, да би му се лаж боље примила: *све* је оне споменике (174 на број) њему предао Фрушић (као што сам вели) *под печатом* и под натписом на Господара Јеѳрема. Како се пак Г. Твртковићу допустило, да на споменицима метне своје име, као *скупитељ* њихов, то ја остављам Господару Јеѳрему и Г. Димитрију Исаиловићу, који су се с њиме око тога гонили, нека они кажу.

3) Јамачно Г. Тртковић лаже и оно све, што каже, да му је говорио Л. Мушицки. Н. п. како би Мушицки могао препоручити човјеку, који једва натуцајући Српски чита, а још теже и горе пише, да *истражује и сабира старе славенске рукописе?* Како ли би му могао казати, да споменике оне даде штампати *под својијем именом?* И за што би му то казао? Ако је он и Мушицкоме лагао, као сад што лаже свему свијету, да је оне споменике он скупио, шта му је онда требало говорити, да их штампа под својијем именом, кад би он то и сам учинио; ако ли је он Мушицкоме управо казао, ко

212б су| господари од онога рукописа, како би Мушицки и по каkоме праву могао њему казати, да га штампа под својијем именом? Кад је споменике други човјек нашао и преписао и рукописе од њих другоме послао, те их о своме трошку на свијет издао, њему (Г. Тврtковићу) нико на свијету не може дати права, да се назове њихов скупитељ нити да има око њих и какву другу заслугу, осим што их је из Тријеста у Србију донијо, као аманет, и предао ономе, коме су послани; ту не помажу ни *„пожертвованія“* и кад би заиста била онака и онолика, као што он приповиједа. Тако Г. Твртковић и на више мјеста говори против себе, као што се у лагању често догађа, н. п. најприје каже, да му је онај Србин, кад му је до 40 споменика предао, казао, да никоме не казује, од кога их је добио, и да је он то заклетвом потврдио; а послије опет каже, да га је у писму питао, „хоће ли му име у изданию ставити!“ Тако се срди и ружи, што људи доказују, да он споменике није скупио, а сам каже, да му их је у Далмацији један Србин дао до 40, а Фрушић у Трјесту 100, и да *не зна, „есу ли из еднога мѣста, или изъ выше преписивани, и ели ій еданъ или выше нъи преписивао“!!* Кад би истина било, да он не зна, гдје су споменици преписивани, ни ко их је преписивао, онда би ваљало да вјерује људима, који то знаду и који су знали прије него је он рукописе оне у руке добио, и у говору о томе да ћути пред њима.

[217б] 4) Кад се види, како Г. Твртковић лаже пред свједоцима, који се сваки час с њиме могу суочити, онда се човјек престаје чудити његовоме лагању у стварима, гдје он зна (или само мисли) да свједока нема никако. Тако н. п. без икаква стида и страха лаже, да сам ја, одвраћајући га од овога одговора, казао, да сам га у Скоротечи *„неправедно“* ружио! Ја сам њему *својски* говорио, да ће зањ бити боље, да се прође свакога одговарања, али о *неправедном* ружењу од мене није било ни спомена, него сам му још додао, да ће се он још већма осрамотити макар шта одговорио, једно за то, што се против онога ништа паметно и по правди не може одговорити, а друго, што су људи оне моје (*истините*) ријечи већ и заборавили, пак би се онда које његовијем одговором, које мојијем одговором на његов одговор наново опоменули. То сам ја њему говорио још зимус овдје у Земуну, а прије четири недјеље у Новоме Саду, кад је он пред Г. Г. Стефаном Радичевићем и Димитријем Исаиловићем приповиједао, да је одго-

вор већ послао у Скоротечу, додао сам к о|нијем узроцима 218а
још и ово, да ће он мени с новијем одговором наново дати право на свако (истинито) грубијанство против себе. На то је он пред реченом господом и још пред више лица казао, ако му се одговор не наштампа докле он отиде у Пешту, да ће га узети на траг; но он га ваља да и узме натраг, па га даде у С. Н. Лист. Сад сватко може виђети, да је Г. Тртковић мене, против моје воље, нагнао, да му одговарам сад *овако,* као и оно прије *онако.* Жао ми је, што сад нијесам у Бечу, да додам овђе и оно, што ми је написано дао о Босни, па сад каже, да није истина; но то се може учинити и други пут, ако затреба. Тако Г. Твртковић лаже и остало све, што у овоме одговору каже да је преда мном говорио.

5) Што се тиче онијех имена у Босни: *Жевче, Требиње, Требевић, Миљацка* и *Неретва,* ја сам и прије за цијело знао, да се управо Српски тако говоре, а послије су ме у том на ново увјерили и утврдили у Бечу Јово Бесара из Сарајева (кроз које Миљацка тече и из којега се Требевић види) и сад овђе у Земуну Тома Ћуковић из *Требиња* и два Турчина Бошњака из *Жевча.* За *Брчко* и *Високо* ја сам онда казао: *„може бити* да би по говору народноме тако било приличније него *Брчки* и *Високи,“* а сад сам се и о томе *увјерио за цијело,* и није друкчије. Ако је ко рекао *Жевча* мјесто *Жевче,* то је такова погрјешка, као гдјекоји што реку, а и пишу, *Ужица* мјесто *Ужице; Нерента* (по Талијански) мјесто *Неретва* било би од прилике тако, као да ко у Српском језику
напише *Зара*| мјесто *Задар,* или *Спалатро* мјесто *Спљет,* или 218б
Семендрија мјесто *Смедерево,* а *Треберић* је (мјесто *Требевић*) [од прилике онако, као што се приповиједа да је њекаква баба казала *звижденик* мјесто *свештеник*]. Ја ово не говорим за Г. Твртковића, који мисли и каже, да *„заиста“* зна боље од мене, него само за читатеље, па они нека вјерују који коме од нас двојице воли.

6) Ово је мој одговор што се тиче *ствари;* што пак Г. Твртковић наново бунца о скупљању нашијех народнијех пјесама и мене на различне начине као ружи и срамоти, оно ја мимоилазим, као н. п. да је гдје на путу псето на мене залајало или магарац да се раскривио. Г. Твртковић је у овој цијелој распри само то крив, што [је луд и безобразан, те] овако наочиглед лаже; што се пак *овако против мене* пише, томе су криви они људи, који за њега толико маре, колико

и за мене, него му оваке одговоре пишу само за то, да могу на његово име мене ружити и, као што они мисле, срамотити. Мени ни мало није жао, што они мене руже, али ми је врло жао, што ја овако морам одговарати; и само се тијем тјешим, што сватко може видјети, да ја у томе нијесам крив, него да ме нагоне. Као што Г. Тиртковић сад у овоме одговору напомиње, да о нашијем народнијем пјесмама „ніе управо овдѣ рѣчь," тако је он [и] лани могао помислити и у одговарању *Николи Ивановићу Надеждину* тога се држати, па онда нити би он мене ондје споменуо (а камо ли ружио), нити би мени, поред мојијех различнијех послова и другијех сметњи, за сад (а може бити игда) пало на ум, да описујем историју Српскијех споменика; или барем, кад су га онда непријатељи,|
219a. и моји и његови, навратили на онаки одговор, сад да је знао и хтјео чувати се и мировати!

У Земуну 30. Маија 1843.

В. С. К.

[У овом чланку било је преко педесет штампарских грешака; Вук их је у свом примерку све исправио, те се и овде штампа тако исправљено. Оно, што је у угластим заградама додано је према рукопису овога чланка, који је нађен у Вуковој посмртнини. У тачки 5. реч Јово Бесара *(овде стр. 103., 17. врста) исправљена је према том рукопису место* Ђорђије Бесара, *како је било у* „Скоротечи." *У место последњих речи:* и мировати *у рукопису стоји:* и с миром сједити.*]*

XXXVI

ВУКОВ ОДГОВОР

НА

УТУК

Г. М. СВЕТИЋА [*]

У БЕЧУ,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА 1843.

[На 8-ни, 1 лист и 32 стране]

I. [1]

У почетку прољећа 1838. године пружи мени Г. Ђорђије Кирјаковић у Новоме саду 5 *Ситница језикословнијех* Г. *Ј. Хаџића* = *М. Светића.* Кад га ја, који сам оно већ био читао у Вуковару и мало му се насмијао, запитам, што ће ми толико, он ми одговори, да му је Г. Хаџић (који је онда био у Србији) казао, да ми толико даде, да пошаљем, коме знам; онда ја примим књижице и смијешећи се рекнем: „Добро! Од толико људи, којима ћу ја ово разаслати, да ако се један нађе, те га за то поштено испсује.“ Онда Г. Кирја-

[* *Овај* „Вуков Одговор“ *штампан је у* „Пештанско-будимском Скоротечи“ *за год. 1843., бр. 33., 37., 39., 43. и 45., стр. 199. и др., под натписом* „**Одговор на Утук г. М. Светића** одъ Вука С. Караџића.“ *При прештампавању у засебну књижицу, Вук је: исправио многе штампарске погрешке; означио римским бројевима одељке; штампао црквено-словенске речи словенским, а не грађанским, слововима, као што је било у* „Скоротечи;“ *на више места скратио реч* „господин;“ *уз годину ставио тачку. Разлике између ова два издања наведене су на својим местима у угластим заградама: веће под линијом, а мање у тексту. — Светићев* Утук *види у овој књизи под бр.* XXIX, *стр. 40.]*

ковић, као мало зачуђен, одговори: „Г. Хаџић каже, да про-
тив тога нико на свету ништа не може рећи.“ На то му
ја, опет смијешећи се и као у шали рекнем: „Ако ми добијете
од Г. Хаџића допуштење и обећање, да се не ће срдити, ја
ћу му на ово што одговорити.“ Г. Кирјаковић с великом ра-
дости обрече то учинити, и на томе остане. Кад се ја у почетку
оне јесени вратим с пута по Хрватској и по Далмацији, стигне
ме овдје писмо од Г. Кирјаковића, у коме ми напомиње моје
обећање и каже, да је с Г. Хаџићем о оном говорио, и да
он већ пита, *кад ће то бити* (то готово значи: *не ће бити
никад*). Ја сам поред мојијех осталијех послова, а особито
2 поред моје гла|вобоље и слабости очиње, ове *ситнице*, као
ситнице и беспослице, већ одавно био заборавио. Но кад при-
мим овако писмо од Г. Кирјаковића, учини ми се срамота од
своје ријечи на траг ударити (ако сам се и зарекао више у
шали, него од збиље), и тако прочитавши оне ситнице још
једном, напишем у мјесецу Септемврију: „*Одговор на ситнице
језикословне* Г. *Ј. Хаџића* = *М. Светића.*“ Но док се ово
на чисто препише и за штампу приуготови, ја се разболим,
и тако заостане, те се наштампа чак у Фебруарију 1839. го-
дине. Ово је права и истинита историја онога мога одговора,
које Г. Кирјаковић, што се њега дотиче, може посвједочити.
Из овога се може виђети, да није истина ни оно, што Г.
Светић у Утуку наговјешћује, као да је мене њеко наговорио
и поткупио, да одговор онај пишем; нити оно, што су његови
пријатељи послије били разгласили, да сам га ја у Бијограду
молио за опроштење и да сам се изговарао, да сам на то на-
говорен.

На онај одговор мој напише Г. Светић *одмах* и у мјесецу
Марту наштампа и у Бијограду и у Новоме саду „*Утукъ, или
одговоръ на одговоръ на ситнице езыкословне одъ М. Светића*
(у почетку Марта 1839).“ У цијеломе Утуку од 12 листа на
великој осмини најзнатнија је и готово једина ствар *срдња* Г.
Светића на мене, што сам се „на срамоту рода свога“ усудио
с „нечувеномъ подлостю и безобразлукомъ“ дирнути у његову
личност, у *чест* и у његово *добро име*; и за то његова *грдња*,
као освета мени: нема стране, на којој не стоји, н. п. да *Вук
3 не зна судити ни мислити*; или, *да лупа, као*| *путо о лотру*;
или, да *бунца, као баба у болести*; или, да *развали уста, па
говори којешта* и т. д. А пошто је овакијем ријечима своје
срце искалио и већ бојаги доказао, да Вук „ништа не зна,

почемъ є одъ странны' єзыка' и одъ сваке науке чистъ," онда броји његове пријеваре и лажи, којима је *полак свијета напунио* и накитивши се и нашаравши туђијем перјем незаслужену славу придобио, и: 1) Да му је Лука Миловановић прву Писменицу скрпио; 2) Да му је „Г. Сима Милутиновић припѣвъ *„Србска мома ил' є дома"* за прву часть Пѣснарице начиніо, а онъ подъ своимъ именомъ издао, и срдіо се, кадъ є Г. Милутиновић исто као своє печатати дао;" 3) Да је он, „осим' Србскога єзыка и нѣшто мало нѣмачкога, кога є доцніє одъ своє жене постизавати научіо, ништа друго незнајући, Рѣчникъ србскій нѣмачкій и латинскій главомъ Г. Копытара издао;" 4) Да је „ишао одъ мѣста до мѣста, те молякао люде, да му по кою пѣсму народну на нѣмачкій єзыкъ преведу, као што се и Светић опоминѣ између осталога да му є *Бой на Лозници* и *Косовку дѣвойку* превео, и кои є Грамматику Србску на нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола измаміо, те то све у Германію носіо, па Гримму, Талвіи и другима подъ свой еспапъ продавао;" 5) Да он „сву снагу и силу свою у *љ, њ, ђ* и *ј,* полаже, и премда є *ђ* Мушицкій скропо, опетъ онъ себи приписує, и премда се ꙉ у старим' кньигама, (као и у Посиловића наслађенію духовномъ одъ године 1682.) налази, а онъ га є у Пословицама своима употребіо, опетъ по обычаю своме ніє казао, да га є гди нашао, него да га засадъ ниє другчіє умео начинити;" 6) Да он „тврдо мысли и држи, да она важность и цѣна, кою учени люди народним' пѣсмама приписую, нѣму припада, а не види да онъ у томе ништа друго ниє, него скупитель и обычный преписиватель, и іоштъ нѣшто манѣ, почемъ є многе пѣсме одъ други' преписане добыяо, и само у типографію односіо, а одъ кога ій є добыо, прећутао;" 7) Да је он „многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту разпрострео, коє су по несрећи покрай незнаня иностраннаца о нашима стварма за истину прошле, тако да ће правоме Историку велика мука бити, докъ се оне лажи изъ историє Србске очисте, и изтисну," 8) Да се он, „кои нема никакова понятія о наукама и страннима єзыцима," и „кои ни єдне врсте, коя бы къ поезіи, или прози у строгомъ смыслу припадлежала, написао ниє," усудио Светића да ружи, „међу найгоре списателѣ поставля, и фушеромъ и шарлатаномъ назива." и „о совршенству Музе Светићеве да суди" и т. д. (послије ћемо видјети, колико су истините ове све његове ријечи).

Ево овијем је и оваkијем мислима и ријечима Г. Светић напунио свој Утук, а о самој ствари, о којој сам ја говорио, гдје је год што казао, учинио је *нове* погрјешке, које потврђују све моје пређашне мисли и ријечи; за то ћу ја сад овдје напоменути само гдјекоје његове оваkове погрјешке, а оно пређашње остаје све онаkо, као што сам онда рекао.

Будући да се Г. Светић највише срди на мене за то, што
5 сам (као што он мисли и го|вори) дирао у његову *личност;*
за то ћу, да би читатељи лакше судити могли, има ли он у
томе право, или ме само бједи, овдје на ново да поставим
сва моја *грубијанства,* која сам му онда казао. Ево их редом:
1) Кад он казујући оно, што су други већ казали, овога по-
сла управо не разумије, а шта би у њему знао казати, да
прије њега нико ништа о томе није писао? 2) Да би он много
боље и паметније учинио, да је гледао, *говорни* језик сам боље
да научи (макар само *како* бива, а просто му *за што* онако
бива) и у писању каква год правила (ако не за друге, а оно
барем за себе) да постави, него што се другима намеће за
учитеља у ономе, што сам не зна. 3) Да тражи себи славу
у туђем послу, као прије нечувену новину и своје измишљење
казујући оно, што су други већ прије казали. 4) Да се није
знао, пишући *„обраҗаванје Србски речій,“* помоћи мојијем по-
слом, као што би се помогао човјек, који ствар ону разумије;
него је и оно, што сам ја право казао, испреметао и замрсио,
и толико погрјешака учинио, да му је све дјело од њих ша-
рено, као говор човјека, који бунца, на рекне по коју ријеч
паметно, па онда што лудо и наопако, па опет тако. 5) Кад
би се старијем рукописима могло доказати, да је *кон,* као што
он каже у језикословнијем ситницама, најприје било *кън* или
кнъ, онда би *кон* била ријеч нова по сјеверноме нарјечију, а
по јужноме ваљало би да је *кан;* ако ли се то правијем свје-
дочанствима не може доказати, него он само *мисли* да је тако,
6 ваља му одбити на дару, као и остало све, што други|ма ка-
зује, а ни сам не зна. 6) Да на сујету његову може бити нико
не би могао начинити приличније сатире од оне, коју је он
са *својом* Музом себи начинио; и да човјек, кад оне његове
и Музине ријечи прочита добро мислећи, мора казати, да је
Муза краткоумнија и безобразнија од свога љубимца. 7) Да
он иде у ред онијех списатеља, који не знаду имена склањати
ни глагола спрезати. 8) Да би он у ученоме свијету био прави

фушер и шарлатан, кад не би ништа друго боље знао од Српскога језика и од етимологије.

Да онај одговор мој, с оваковијем мислима и ријечима, није био врло учтив, то ја признајем; али когод управо познаје Г. Светића и разумије његово намјерење и тежење, и његове мисли и говоре, како о себи и о својијем пословима, тако и о мени и о мојијем, он мора признати, да је Г. Светић онаки одговор заслужио и да се од мене друкчијему није могао надати. Но поред свега тога ја сам се старао, као што сам и у самоме почетку одговора казао, да у личност његову не дирнем, него само да говорим о његову послу и о његовијем погрјешкама; и сад мислим, да у томе нијесам погријешио. По мислима онијех људи, који су писали штогод о *правилима* у овоме послу, у личност списатељеву дира се онда, кад се у рецензији говори за списатеља оно, што се из књиге његове не може дознати ни доказати. Тако, н. п. рећи списатељу да *не зна* или *не разумије,* да *лаже,* да је *безобразан* или *сујетан,* да *тражи славу у туђем послу,* да је *фушер* или *шарлатан* и т. д., то су све само *грубијанства,* али се с тијем у *личност* његову не дира, *ако се то из његове књиге видјети* и *доказати може и доказује.* По овоме правилу ја сам одговор онај Г. Светићу писао, и по овоме читатељи нека суде: или сам ја дирао више у његову личност у моме одговору, гдје сам говорио само о ономе, што је под његовијем именом наштампано, и гдје је све, што је год речено, основато на његовијем ријечима или погрјешкама; или је он у моју у своме Утуку, гдје спомиње ствари не само које у посао овај никако не иду (као н. п. да сам ја од жене своје [моје] учио Њемачки), него и онаке, које су *сама лаж* (као што ћемо послије видјети); — који ли је од нас двојице наличнији на „пакостно дериште,“ које „како бы се улице дочепало све мотри, да се каменомъ или блатомъ [батиномъ] на човека баци:“ ја, којега он једва нагони, да му (*бранећи се*) одговарам послије *много мјесеци и година;* или он, који је *први на мене стао насртати,* и који није могао дочекати док се одљути, него је одмах онако у љутини перо спопао и Утук писао; — који ли је наличнији на „найбезобразніе пилярице Бечке:“ ја, који сам му казао неколико грубијех (али *правијех*) *истина*; или он, у којега се Утуку од 12 листа не налази готово ништа осим ружења и псовања. Кад се ово све једно с другијем испореди и расуди, надам се, да ће сваки читатељ признати, да за Г. Светића и

за његов одговор управо приликују оне ријечи: **Ругала се сова** сјеници: Иди кучко главата!

Прије него и што даље о овоме станем говорити морам
8 признати, да не знам, шта у Г.| Светића овдје значи *Утук*, како ли ову ријеч ваља читати. Да је од глагола *утући*, то се види; али глагол овај има различна значења. Ако ваља читати *у̏ту̑к,* онда је Г. Светић морао мислити, да ће ме овијем одговором *убити* или *утући*: а ја, хвала Богу, нити сам убијен ни утучен, него ме ево жива и здрава; ако ли ваља читати *у̏тук,* онда је морао мислити, да ће ме њиме заварчити или уплашити, да му пигда више ни на што не смијем одговарати, а ја му ево опет одговарам: и тако макар шта он мислио, морао се преварити и само име одговору своме *лажљиво* дати. И тога јединога ради, да би се читатељи увјерили, да их је Г. Светић *првом* ријечи одговора свога (самијем именом његовијем) почео *варати,* ваља да му штогод одговорим, макар и послије четири године.

II.

Ја опет кажем Г. Светићу, да је у цијеломе његовом философирању и етимологизирању о ријечи *кон* све оно, што други (које он бојаги није читао!) прије њега нијесу казали, само његова фантазија, као и друго много којешта. Ако је најприје, као што он каже, било у Славенском језику *кън,* па од тога послије постао *кон*, онда је без и какe сумње *кон* по нарјечију сјеверноме, а по јужноме ваљало би да је *кан* (као н. п. *сънъ, сонъ, сан*). Што Г. Светић у Утуку наговјешћује,
9 да *кон* није Славенскога коријена, то у овоме дога|ђају не значи ништа; јер у Славенскоме језику има ријечи на стотине, којима би се коријен могао тражити у језику Латинскоме, Јелинскоме и Санскритскоме, па оне опет све у нашијем нарјечијама иду свака са својом врстом. Кад би се, н. п., ријечи нашој *дан* тражио коријен, ваљало би је испоредити с ријечју Санскритском *динам,* с Јелинском *δην* и с Латинском dies; па је опет у старомe Славенском језику *дънь,* у сјеверноме нарјечију *день,* а у јужноме *дан.* Тако би исто и од *кън* морало бити *кон* по сјеверноме нарјечију, а по јужноме *кан.* Ако Г. Светић ово не може или не ће да призна, ја му нијесам крив, што се плете у посао, којега не разумије, или што би на силу хтјео људе да увјери, да зна и оно, што не зна. —

Тако је исто смијешна његова етимологија у ријечима: *променути, вѣ'ти* и *вѣ'нути,* и *ма'на* и *ма'нити.* У цијелој тој ствари ово је истина, да су људи (понајвише књижевници), који управо не знаду свога језика, него га *кваре,* мјесто *променити* узели *променути* (н. п. према *кренути, минути, венути*); а мјесто *споменути, бринути се, манути* и т. д. узели су: *спомените, бринити се, манити*: даклем управо *наопако,* као н. п. у Бачкој што се каже *прико* Дунава, и *боле* ме глава; а *мана* или *махана* ријеч је Турска! Остало све, што Г. Светић о овоме извија, само је за оне људе, који знаду мање од њега, па да се чуде његовој мудрости и етимологији; а који знаду онолико, колико и он, и више од њега, они се морају смијати ономе. *Променути,* као и *оканути* се, и остале многе ова|кове ријечи, ја сам најприје чуо у Сријему; а да 10
је *променити* правилније, о томе онога, који друкчије не може да разумије, може увјерити и Славенски и Руски језик.

Да је Г. Светић *прије* написао своја *„образжаваня Србски рѣчій"* него ја моја *„Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику,"* и да је мени то „добро познато," то сам ја први пут чуо од њега из Утука! Свијету је познато, да је мој посао наштампан године 1827., а његов 1829., и ја сам најприје за његов посао чуо око половине онога љета у Крагујевцу од Г. доктора Стејића, који га је читао у Шапцу, а сам сам га у руке добио у Бијограду на свршетку оне године. — Г. Светић каже, да је моје главно тежење било само: „скупити и изброити главна свршиваня суштествителны' и прилагателны' имена'," а његово намјерење да је било: „показати, како се читави редови рѣчій образжавају, опредѣлити, шта управо у ономъ виду значе, и како се одъ подобны у значеню рѣчій разликую:" и тако да је он, као „онай пливачь, кои куша на дно воде загнюрити се," а ја да сам, као „онай, кои по површʼю плива." Овако мисли и говори Г. Светић, а други њетко може бити да би му на то рекао, да сам ја мојијем простијем начином за паметне и у овоме послу вјеште људе учинио оно исто, што он каже да је рад био учинити. Кад су ријечи скупљене и једнаке с једнакима у редове постављене, ласно је онда наћи значење ономе, који језик иоле зна; за то сам ја ондје значење ријечи назначивао само на онијем мјестима, гдје сам| видјео, да се може 11
казати о мало ријечи. Који пак од нас двојице дубље плива, у томе Г. Светић не може бити судија; јер и патка кад за-

гњури главу у воду, а реп и ноге дигне изнад воде, мисли, да је заронила у морске дубине. Да би дакле читатељи, као праве и безмитне судије, о овоме послу могли судити, ево овдје два примјера на поредо из мога и из његова посла:

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

61) СТВО.

(Даница за годину 1828. страна 72—74).

„а) Без и кака изузимања (од различни ријечи) н. п.

Богомољ-ство	пијан-ство
везир-ство	пјан-ство
врагол-ство	побратим-ство
доброчин-ство	поглавар-ство
ђавол-ство	познан-ство
ђевер-ство	покућ-ство
задовољ-ство	поочим-ство
злочин-ство	посестрим-ство
игуман-ство	старјешин-ство
јаран-ство	сужањ-ство
калуђер-ство	трој-ство
кум-ство	ћесар-ство
лаком-ство	цар-ство
лукав-ство	и т. д.
пријатељ-ство	
непријатељ-ство	

б) У оваким ријечима, произведеним од ријечи, које се свршују на *д* или *т*, често се у говору изостављају ова оба слова (*д* и *т*), н. п.

богат-ство	и	бога-ство
брат-ство	-	бра-ство
војвод-ство	-	војво-ство
господ-ство	-	госпо-ство
људ-ство	-	љу-ство
проклет-ство	-	прокле-ство
старосват-ство	-	старосва-ство.

12 в) Које се ријечи свршују на *г, з, к,* или *а* мјесто *ах,* у оније се по обичају претвори *г* и *з* у *ж, к* и *ц* у *ч,* а послије *а* (мјесто *х*) изиђе *ш;* али се даље овака имена од њи производе двојако:

α) У ђекоји мјесто свакога од поменути слова на крају дође *ш,*

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

4) СТВО.

(III. ч. [С.] љетописа за годину 1829. страна 81).

„4) *Ство.* Значи *а*) множину или скупштину онога имена, ком се пришива, кад се са существителным слаже, н. пр. братство, људство, дружство и пр. *б*) кад се са глаголом сложи, значи свойственост за себе сматрану, н. п. братимити братимство, сродити сродство, господство, чувство или чу'ство. — Но има на *ство* и таковы речи, кое и єдно и друго значенье имаю, и то из тога узрока, што се и од суштествителног имена, и од глагола єднако производе н. п. кумство од кум и кумити; дружство од друг и дружити.“

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

а у производноме слогу *с* се слабо чује, него само *тво* н. п.

друштво	мјесто	друж-ство
јунаштво	—	јунач-ство
кнештво	—	кнеж-ство
млоштво	—	млож-ство
момаштво	—	момач-ство
сиромаштво	—	сиромаш-ство.
старјештво	—	старјеш-ство.

β) У ђекоји се пак пред *ство* уметне *ан*, н. п.

бож-ан-ство	рож-ан-ство
велич-ан-ство	свједоч-ан-ство
отач-ан-ство	човеч-ан-ство

Тако је у *чудество* (од *чудо*) уметнуто *е* (ако није од *чудеса?*).

г) У ђекоји се имена производе од прилагателни посвојителни, н. п. *братин-ство, краљев-ство*, *очин-ство, попов-ство. Братимство* је од *братим* (као *побратим*), премда се само не говори.“

70) ИШТЕ.

(Даница за год. 1828. стр. 80—81).

а) Од имена суштествителни, и то:

α) Које значе мјесто, ђе је што било, н. п.

бостан-иште	муар-иште
буњ-иште	намастир-иште
ватр-иште	манастир-иште
13 вашар-иште	огњ-иште
воденич-иште	панађур-иште
град-иште	разбој-иште
двор-иште	ротк-иште
збор-иште	роч-иште
игр-иште	рп-иште
јечм-иште	руднич-иште
конопљ-иште	сел-иште
кућељ-иште	стрн-иште
кукуруз-иште	суп-иште
купус-иште	ћетен-иште
кућ-иште	цркв-иште
лан-иште	шенич-иште
лубенич-иште	и т. д.

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

8. ШТЕ.

(III. лет. за год. 1829. стр. 80—81).

„8. *Ште*. Означава место онога 13 существителнога, ком се пришива, н. п. Кућа кућиште (der Ort, wo das Haus ist, oder war, — Hausplatz), тржиште (Marktplatz). Кад е пак потреба *од глагола* начинити оваку реч, то свагда найпре мора се од глагола начинити существително име, па томе додати *ште*. То быва или *а*) по крою првобытноме, као н. п. рочити *рок* рочиште, ток точиште, позор позориште, или *б*) изводи се существително на *ло*, и после се пришіе *ште*, н. п. седати седало седалиште; шетати шетало шеталиште. Ако ли оће да ово *ште* значи и *место и ствар*, коя се онде налази, заедно, то треба од суще-

ВУК 1827. ГОДИНЕ.

Међу ове ријечи иде и *даниште* (ђе се *дан* проводи), и *иланд-иште* (ђе се *подне—пладне* проводи?). *Буњиште* је произведено од самога коријена (а не од *буњ-ак*). *Љетовиште* (ђе се *љетује*), *маковиште* (мјесто *мачиште*), и *спасовиште* (ђе се празнује *спасов дан*) имају **ов** пред *иште*.

β) Које значе држак од чега, н. п. *кос-иште, оств-иште, сап-иште.*

γ) Различног значења, н. п. *дер-иште, јер-иште, ирт-иште, сир-иште, сукн-иште.*

δ) Од глагола (од времена давно прошавшег), и значе такођер мјесто, ђе се што радило, н. п.

играл-иште	рвал-иште
пјевал-иште	скакал-иште
потркал-иште	

Међу ове ријечи иде (по производу) и *сметл-иште.*"

СВЕТИЋ 1829. ГОДИНЕ.

ствителног найпре начинити *прилагателно притежателно* на *ов, ова, ово,* н. пр. *вла ов,* вловиште."

По ова два примјера могу сад читатељи судити и о оста-
14 ломе овоме нашем послу, и пре|судити, који је од нас двојице више показао „како се читави редови рѣчій ображавају," који ли у том мање погрјешака има, и тако који је дубље пливао; а ја ћу само да назначим овдје оно, у чему мислим да је Г. Светић погријешио: 1) Напоменуо сам још онда у одговору, да ријечи ове у другоме примјеру нијесу произведене са *ште,* него са *иште.* 2) Кад је н. п. *рочиште* од *рок, збориште* од *збор, игриште* од *игра,* ја не знам, за што се и за ове ријечи не би могло казати, да су произведене од *суштествителнијех* имена? Нити ја могу вјеровати, да се баш *за то* „найпре мора од глагола начинити существително име," да би се од њега по том могло начинити оно на *иште.* 3) Ја мислим, да је много правилније казати, да су ријечи оне на *лиште* (н. п. *пјевалиште*) произведене од глагола (као што сам и онда казао), него да се од глагола најприје производи име сушт. на *ло,* па послије од њега ово на *лиште;* и то ја мислим из два узрока: прво, што има ријечи на *лиште,* према којима онијех на *ло* или нема никако, или друго што значе, н. п. *рвало* и

шетало (као *мјесто*, гдје се *рве* и *шета*) ја до сад нијесам чуо никако, а *играло* и *пјевало* значи што *друго;* а друго: кад би се ове ријечи заиста производиле од сушт. имена, онда ни њима не би требало особито правило. 4) Кад се пише о Српскоме језику, мислим да би ваљало за примјере узети све оне ријечи, које су у њему познате, а Г. Светић има овдје у примјерима ријечи, које ја до сад нијесам чуо или у народу нашему, или нигдје| никако, н. п. *позориште* пишу наши књи- 15
жевници, али у народу ја до данас нити сам чуо ове ријечи, нити коријена, од којега је он производи (*позор* и *позрети* или барем *зрети*). *Седалиште* од *седало* (гдје кокоши *сједају*) могло би се начинити, али ја у народу ни ове ријечи до сад нијесам чуо, и по свој прилици биће је Г. Светић узео из Псалтира („и на сѣдалищи гꙋбителей не сѣде“); тако исто може бити да је и *тржиште* превео од *торжище*, јер премда у нашијем народнијем пјесмама има ријеч *трг*, али не значи Markt, него die Waare, а Markt се у народу нашему зове: *вашар, панађур, пазар, сајам, дернек. Ток* ни *точиште* ја до данас нијесам чуо никако, но будући да су познати глаголи, од којијех би се ове ријечи могле произвести, за то и не знам управо, или у народу имају и што значе, или је и њих Г. Светић начинио; а *вловиште* нити сам кад чуо, нити знам, шта значи, нити се могу начудити [и досјетити], како је он, особито као Бачванин, могао доћи на ову ријеч! Чисто ми је жао, што није метнуо више овијех примјера, барем да бих могао боље дознати, шта управо мисли; јер има већ близу тридесет година, како ја по народу нашему ријечи тражим и купим, и још нијесам чуо нигдје ријечи на *иште,* од којијех он поставља за примјер *вловиште!* Да ли је Г. Светић оваке примјере пометао за то, што ријечи народнога језика управо не познаје; или, што је мислио, да је за њега, којему Музе на грудима спавају и с којијем у друштву раде, мало, да показује само како су ријечи постале, него| да ваља што да по- 16
каже и из своје главе, како би могло или морало бити; то ја за цијело не могу казати.

Ја не знам, како ћу се с Г. Светићем разумјети за *речію* и *властю:* Ја сам онда казао, и сад кажем, да то ни једно није Српски твор. падеж; а он каже, да јест обоје, и још, што је најсмјешније, хоће то да докаже мојијем ријечима и примјерима из Граматике! У мене су примјери, као што сам каже, *ствари* или *стварју,* и *мисли* или *мишљу,* по којима би

морало бити *речи* или *речју* (речю), и *власти* или *влашћу* (а према *речію* морало би бити и *властію*). Из овога се види, да Г. Светић мисли, да се „образкательна карактеристика *ю*“ додаје у оваковијем ријечима послије *и*, а не зна, да се самогласна слова (која су сама по себи производни слогови) у склањању изостављају код свију имена, која се на њих свршују, и различни падежи постају „съ додаткомъ образкательне карактеристике“ на *полугласно* слово. Што он пак каже, да „по основу коренитости рѣчій не може се допустити,“ да се у *власт* у твор. падежу претвори *с* у *ш* и *т* у *ћ*, да рекнемо да је то право по вољи онијех књижевника нашијех, који мисле да боље знаду, што је лијепо, него сав народ, и који благогласије у туђијем језицима хвале, а у своме га из незнања презиру и грде; но по томе правилу ваљало би да он и на страни 4. не пише „*пожешћа*“ него *п о ж е с т я* (?). Да ли ме сад Г. Светић разумије? И да ли још не признаје, да сам право имао, што сам му казао, да иде у ред онијех списатеља,
17 који *не| знаду склањати имена?* А ако му се чини, да *промјенути није* доста истинит примјер, да *не зна сарезати глагола,* ево му другога: у *Суду о Грамматики Г. Вѣкослава Бабукића* на страни 28. каже, да „одъ *видим* не иде прошасто трајуће време *виђах виђаше*, него е то глаголъ за себе *виђати виђамъ* и т. д.“ Ето неоспоримога знака, не само да Г. Светић *не зна сарезати глагола,* него, и како се намеће друге да учи и да поправља и у ономе, што они знаду боље од њега! Од *вйдйм* говори се *вйђах* (н. п. ја лани *виђах* боље, него сад; кад дођосмо у оно село, још се *виђаше* сунце), а од *вйђам вйђах вйђаше* и т. д.; а *рађах* и од *радим* и од *рађам* говори се једнако. Но оваковe ће ситнице по свој прилици бити за Г. Светића „Шпанска села.“ А ја се усуђујем запитати га још и за мање ситнице, н. п. да ли је „*расаростреo*“ (стр. 23.) добро написано према народноме говору и својству језика нашега? Да ли „*Добровсковим'*“ није погрјешка (мјесто *Доброевскога*)? Да ли је добро речено „*поноћ превалила*“ (мјесто *поноћи превалило*)? Ако ћемо узети, да и наш језик има своја правила, која се не могу преступати и ногама газити, онда су ово све погрјешке; ако ли Г. Светић има право, да не мора пазити на правила и својства језика, него да може писати, како зна и како му је кад воља, а други сви да морају признати, да је све добро и најбоље какогод он хоће и мисли и говори, онда му не треба ништа примити за зло; али

ни он не треба да се срди, ако му ко рекне, да је *ђак бабе Смиљане,* и да *узакоњава погрјешке* и квари језик народа свога.

Г. Светић каже, да су оне неједнакости његове (*сообшта-* 18 *вам и сообщити, вообште и вообще, Немачкой и Немецкій и старонѣмачко, Серби и Србаля* и т. д.) мале ствари, и „док намъ печатнѣ мало уредніе буду, те узимамо факторе, слагаче и коректоре свуда врстне људе, све ће такове маленкости и они у єднакость дотерати.“ И ја велим, да су то мале ствари; али опет може бити да су у данашњему стању наше литературе веће, него, н. п. откуда су постале ријечи *кнез и књига.* Но ја не знам, како би Г. Светићу у овоме послу помогли фактори и слагачи и коректори: мени би они могли помоћи, јер како би видјели *ди* мјесто *да,* и *цвѣтъ* мјесто *свѣтъ, и осим'* мјесто *осим,* знали би одмах, да су то штампарске или писарске погрјешке; али у њега кад би видјели, н. п. *сообштавамъ и сообщити, Немачкой и Немецкій и старонѣмачко,* како би могли дознати, које од тога он држи за најбоље, кад и сам каже, да Срби говоре и *Немецкій,* и да се нарјечија могу мијешати, како је коме воља? Даклем Г. Светић жели факторе и слагаче и коректоре, који би у Српскоме језику и у писању књига били вјештији од њега! И то није рђава жеља; али нека ми он каже, како ће такови људи постати, докле списатељи најприје не поставе у писању правила и сами се у њима не утврде?

Кад Г. Светић (на страни 16-17) доводи узроке, за што мисли, да није потребно држати се једнакости у нарјечијама, он тијем показује, да то све зна, само не ће за такове ситнице да се брипе; али кад мало даље вели, да| у њега *векъ* 19 и *дѣло* није другојачије, него у Вука *ријеч* и *реќи* и *рекох,* онда тек показује, да онијем изговором тражи своје незнање да покрије. *Ријеч* и *реќи* и *рекох* то је опако, као у јеванђелију: рече Господь и рѣша же ученицы! То је оно, што ја нашијем књижевницима проповиједам већ има двадесет и пет година, и Г. Светић, који мисли да је први између њих, још не зна, а стиди се признати своје незнање, него под различнијем изговорима каже, да не треба на то пазити, већ нека се мијеша и пише како је коме кад воља, било макар по коме нарјечију, или *не било ни по каквоме,* као и сам што чини, н. п. *овде, гди, рѣчь, волети, видити, разумѣо, размѣрица, вѣнути* (!) и т. д.

III.

Баш и кад би све оно било истина, што Г. Светић на свршетку Утука свога мене криви, опет он с онијем не би себе ни најмање оправдао нити би погрјешке своје умалио, него би само *и* мене окривио; а камо ли кад се види, да је оно онако само у његовој глави и по његовој вољи, а само у себи да је све другојачије. За највише онога његова говора читатељи су и сами могли познати, да се говори само из освете и из зависти и пакости; али да би се о свему лакше могло дознати управо како је, ваља и ја, као оптуженик, да кажем, шта је у чему од онога истина, шта ли је лаж. И тако:

на 1) Кад би Лука Миловановић ону моју прву Писменицу
20 био скрпио, он би је под сво|јијем именом и издао; а кад бих ја
његов посао *за живота његова* под својијем именом издао, како
би он иза тога [он по смрти својој] смјео оставити мени у рукопису
свој *Опит о сличноречности,* да га *по смрти његовој* на свијет
издам? Ако ћемо узети, да је онај што скрпио, којега човјек
у чему запита и с њиме се посавјетује, онда би се сто пута
прије могло рећи, да сам ја Г. Светићу скрпио оду *„имену
Милош“* и Л. Мушицкоме оду *„Вуку Стефановићу“* (XII, стране
29-34), него да је Лука мени скрпио ону Писменицу. Што
је у оној Писменици најзнатније и готово једино (т. ј. примјери
од склањања имена и од спрезања глагола), оно сам ја
написао још у почетку оне године у Бечу, прије него сам се
онога прољећа с Луком у Будиму састао, и што сам у њега
управо узео, казао сам у предговору; а од поменутијех ода
без мене не би ни једне ни било на свијету никако. Оду „имену
Милош“ ја сам 1821. године враћајући се из Србије *наручио*
Г. Светићу у Пешти, и све главне мисли, из којијех је она
састављена, казао сам му да каже. А ода она Мушицкога постала
је овако: у манастиру Шишатовцу један пут (1816. г.)
за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке говорећи, не
само да хајдукују по Турској, него и да прелазе преко Саве
у Сријем, да срамоте народ свој и т. д.; ја сам пак хајдуке
бранио доказујући, да је највише криво Турско правитељство,
што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за
невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи,
и да међу њима има добријех и поштенијех људи, који тек у
21 дру|штву мало помало стану зло чинити; да су хајдуци и у
почетку буне на дахије (1804. г.) били народу од велике по-

моћи и користи и т. д. Овако бранећи сваки своје мисли дође готово до свађе, и Мушицки се тако расрди, да престане говорити са мном. Послије ручка отидемо с гостима, који су се ондје десили, у Петковицу (мали манастирић на Шишатовачкој земљи), вратимо се пред вече натраг, вечерамо и отидемо сваки у своју собу спавати не проговоривши један с другијем ни једне ријечи. Сјутрадан испред подне ја изиђем пред манастир и ондје станем с њеким, у томе он отворивши прозор промоли главу из собе и смијешећи се запита ме, шта оно ја кажем да чине хајдуци, кад чују кукавицу гдје кука. На то му ја одговорим, као што сам му и прије казивао, да се за хајдуке зло проричe у оној години, кад кукавица изиђе рано те кука по црној шуми, а да их њезин глас по зеленој шуми врло весели, и да је то знак, да се одмећу и скупљају. Кад се послије ручка састанемо у његовој соби, он ми прочита *почетак* оне оде. Видећи ја тако да смо се помирили и да је он попустио и мени дао за право, станем му на ново [наново] казивати, од какове су помоћи били хајдуци у почетку буне на дахије, по том Српске бојеве с Турцима и т. д. Њешто је од овога мога казивања он биљежио, а њешто је одмах преда мном у стихове намјештао: и тако за њеколико дана постане она ода. Да је ово све овако, о томе се може сватко увјерити, н. п. кад помисли, шта би онда без мене знао казати Г. Светић о *Ћаја-паши,* о *Марјаш-паши,* о *Чачку* и о *Дубљу;*| шта ли би Му- 22
шицки о бојевима на *Штубеку* (или Штубику), на *Свилеуви,* на *Сјеници,* на *Чучугама,* на *Прахову,* на *Варварину,* на *Суводолу,* на *Пониквама;* и ја ни о чему томе не бих ни споменуо, да ме Г. Светић не нагони.

на 2) Ја смо и Г. Симо Милутиновић живљели у Србији за времена Црнога Ђорђија као два рођена брата, један смо другога звали братом, и његова је мати мене звала сином. Кад он у почетку 1814. године дође у Беч, гдје сам ја онда приправљао за штампу прву књижицу нашијех народнијех пјесама, знајући да стихове ласно пише, рекнем му, да ми начини њеколике врсте под онај образ, који сам био намислио додати уз књижицу. Он начини такова два три потписа, и ја од њих изаберем онај: *„Србска мома, ил' в дома"* и т. д.; но не само што ја под оно нијесам потписао свога имена, него сам још многима, кад се разговор догодио (особито кад сам чуо, да гдје ко мисли, да је и оно *народна* пјесма), приповиједао, ко га је начинио, а многима је то и онако познато

било, јер се није кријући радило, већ у друштву пред више људи. А да се Г. Сима име онда метне под оно, то нити је он жељео, нити смо и један од нас могли мислити, да је нужно, јер онда у нашој литератури нити је ко знао за мене ни за њега, нити смо могли мислити, да ће се код оноликијех и онакијех нашијех књижевника из царства Аустријскога о нама двојици и о нашијем пословима говорити кад овако, као данас што се говори. Још се већма човјек мора чудити, с каквијем
23 образом и по каквијем свједочанствима може Г. Светић| казати, да сам се ја „срдіо, кадъ є Г. Милутиновић исто као своє штампати дао," кад ја нити сам и коме на свијету казао. да се срдим, нити сам то гдје наштампао? И за што бих се срдио? Зар би онај посао мој без онога потписа што изгубио? Да сам ја о ономе послу онда знао мислити овако, као сад што мислим, ја бих мјесто онога потписа написао: *Јадранска* или *Ресавска дјевојка,* као што је један господин и пријатељ мој и наваљивао. Тако Г. Светић и друго много којешта говори само за то да је онако, што он онако мисли и хоће!

на 3) Да је Г. Копитар мени толковао Рјечник Њемачкијем и Латинскијем језиком, то сам ја у предговору казао прије Г. Светића; тако: „Првоме овна, а другоме рог." Колика је пак моја заслуга, што сам ријечи оне скупио и с помоћу Г. Копитара на Њемачки и на Латински језик превео и по том наштампао; колика ли је Г. Копитара, што ме је наговорио да их купим и што их је на поменуте језике са мном преводио, то Г. Светић онда нека нам кметује, кад га позовемо и замолимо, а незван нек се не намеће; и по свој прилици слабо ће и од осталога свијета, и данашњега и потоњега, добити за то друкчију благодарност. А осим тога, ми се (ја и Г. Светић) не препиремо око Латинскога ни око Њемачкога језика, већ око нашега Српскога. У царству Аустријскоме има Срба на стотине, који Латински и Њемачки знаду онако, као Г. Светић, а свога народнога језика не зна ни он, који мисли да је први међу њима. Што пак Г. Светић каже, да сам ја „одъ странны'
24 єзыка' и одъ сваке науке чистъ,"| он мисли тијем мене да срамоти, а управо може бити да срамоти себе, а мене да хвали; јер само показује, да нијесам ишао у школу онолико година, колико он, а потомство, на које прави списатељ у писању највише ваља да мисли, нити ће питати *ко* је ни *откуда* је ко, ни шта је *учио,* него ће по послу свакога судити, шта је који

знао, као и данас што раде паметни читатељи, особито они, који нас двојицу лично не познају нити маре за наше личности.

на 4) Да је Г. Светић на молбу моју од ријечи до ријечи у прози превео на Њемачки језик *Бој на Лозници* и *Косовку дјевојку,* и да је мени превод тај дао, то је истина; али није истина, да сам ја превод онај „Талвіи *подъ свой есиаагъ продавао.*“ Пошто се ја 1824. године вратим из Германије, знајући да Талфија[*] преводи наше народне пјесме на Њемачки језик и желећи јој, макар најмање, труд олакшати, замолим Г. Светића, који је онда био ђак овдје у Бечу, да јој у прози стих по стих вјерно преведе коју од нашијех пјесама. Он то учини, и ја превод његов, као што ми га преда, пошаљем Талфији, казавши јој, да је то на моју молбу превео пријатељ мој, по имену тај и тај. Јели Талфији онај превод дошао на вријеме и колико јој је био од помоћи, то ја не знам. Г. Светићу ваља да је жао, што Талфија у преводу своме није споменула његово име, па се каје, што сам га намолио да јој помогне у послу, који се тиче части и славе народа нашега! Он тијем очевидно показује, да му је много више стало за својом сујетом, него ли за части и славом народа свога. — Исто тако није истина, да сам ја „Грамматику Србску на нѣмачкій єзыкъ преведену одъ Г. Тирола *измаміо,*“ ни да сам је „Гримму *подъ свой есиаагъ продавао.*“ Г. Тирол сам каже (III. ч. Српскога љетописа за годину 1827. на страни 133-139), да је ону (*моју* Српску) Граматику мени за љубав и на молбу моју превео од ријечи до ријечи, колико је знао и могао, па превод онај мени *поклонио.* Ја сам и прије знао, да многи иностранци желе учити наш народни језик, особито због народнијех пјесама, за то сам, спремајући се у Германију, и намолио Г. Тирола, да Граматику ону преведе на Њемачки језик, да бих по том каквога ученог Нијемца лакше наговорио да је изда на свијет. Кад се у Липисци на ново увјерим, да најзнатнији Њемачки књижевници, као н. п. Гете, питају за књиге, из којијех се језик наш може учити, замолим покојнога доктора Фатера, који је много Граматика различнијех језика писао, не би ли се примио, да превод онај Српске Граматике preради и на свијет изда, но он ми одговори, да би то радо учинио, али не ће моћи наћи ферлегера, јер књижари тешко примају Граматике да их о своме трошку штампају. По

[* У „Пештанско-будимском Скоротечи“ *ово име пише свуда:* Талфј.]

том замолим за то у Европи славнога Граматика Г. Јакова Гримма, који ми одговори, да ће труд тај драговољно примити на себе, и да се нада, да ће се Берлински књижар Ђорђије Рејмер њему за љубав примити да је штампа. Докле он превод онај, који му ја одмах предам, поправи и за штампу приправи, дотле му дође и од Рејмера повољан одговор с наредбом, да се Граматика штампа у Хали, да бих ја могао поправљати
26 штампарске по|грјешке. И тако она изиђе на свијет не само не примивши за труд око ње ни Г. Гримм ни ја ни једне крајцаре, него још хвалећи Рејмера што је се прими. А ја каkогод што сам Талфији писао, ко је превео оне пјесме, што сам јој послао, тако сам казао и Г. Гримму, ко је превео Граматику, и то бих и данас могао посвједочити једнијем писмом његовијем, у коме ми пише: „in dem Manuscripte Ihres ungrischen Freundes“ и т. д.

на 5) То Г. Светић каже, да ја полажем „сву снагу и силу своју у *љ, њ, ђ* и *ј.*“ Колико пак ја имам право, што *ђ* себи приписујем, то се најбоље може пресудити из овога, што ћу сад да кажем о постању тога слова. Намисливши ја да начиним за Српски Рјечник нове знаке за оне гласове, који се у говору нашему налазе а поред свега мноштва Славенскијех слова пишу се с крпежом против својства језика, договарао сам се о томе не само у разговору с Г. Копитаром, него и преко писама с Глигоријем Гершићем, с Павлом Соларићем и с Лукијаном Мушицкијем. За *љ* и *њ* пристану сви, да је овако најприличније, као што се налази и у старијем Славенскијем рукописима и као што сам ја још у Писменици од прилике предложио; за *ђ* пак од свију примјера, које смо сваки по своме мишљењу показивали, учини се мени и Г. Копитару најприличнији онај, који ми пошаље Мушицки, по којему послије ја наручим те се мало *ђ* изреже за штампу готово у свему онако, а велико (Ђ) доста друкчије, према осталијем великијем словима. Тако кад се помисли, да сам ја Мушиц-
27 коме *ђ наручио,* и| да га је он начинио *за мене, за моју потребу и на моју молбу* или *препоруку;* а уз то још кад се помисли, да Мушицки прије, док се није са мном удружио, не само *ђ* није тражио, него је и *ћ* прогонио а мјесто њега писао *тъ* и *чь,* н. п. „*братьи*, сестрицам’ *иѣва’чьеш* (у оди М. Витковићу 1811. г.); онда мислим, да ме нико не може окривити, што *ђ* приписујем себи. Ако ли поред свега тога пресуди ко друкчије о томе, нити ћу се ја на то срдити, нити

ћу се око тога даље препирати. Само завист Г. Светића приписује мени у томе њекаку славу и без тога срамоту, а ја мислим и кажем: камо срећа, да је ко сва три ова слова прије мене начинио и ј узео, те се ја не бих за ово морао мразити с људма, особито с којекакијем свезналијем надрикњигама, који не могу или не ће да признаду, да сам ја она слова правио, а гдјекоја изоставио, за невољу, да бих угодио разуму и својству језика, или би само хтјели[*] друге да увјере, да сам ја оно чинио од беспослице или за то, што на једно слово мрзим а друго волим, или Бог зна још за што друго! — Што се тиче ꙉ, оно се не налази само „у старим' књигама," него и у најновијима, које Босански Срби закона Римскога у Млецима штампају и по Босни читају; и за то мислим, да по здравоме разуму нико не може рећи, да сам ја с онијем ријечима: „ꙉ и Ꙓ значи ђ и Ђ. У црквенијем словима за сад нијесам знао овијех слова (ꙉ и Ꙓ) љепше начинити," хтјео читатеље да преварим, као да сам га ја први измислио. Колико због мојијех очију, толико и што мислим, да тако ваља, ја се старам, да све, штогод пишем, напишем колико се више може о мање ријечи, за то ме је мрзило, а чинило ми се, да није ни од потребе приповиједати, гдје се ꙉ налази, како ли се онамо чита. А најпослије ја сам ова слова опет морао у Будимској штампарији наручивати и правити, јер их ондје није било.

на 6) И то само Г. Светић каже, да ја мислим и тврдо држим, да она важност и цијена, коју учени људи приписују нашијем народнијем пјесмама, мени припада; имам ли ја пак каку заслугу, и колика је она, што сам оне пјесме скупио и на свијет издао и тако од заборава и пропасти сачувао, за то Г. Светића нити је ко до сад питао, нити ће га у напредак питати, а још мање, као мога познатога супарника, за судију у том примити. Пјесме су већ штампане, књиге се по народу разишле, људи их на хиљаде читали и многи на памет учили; па сад све да се спале, ни ја их на ново не бих могао управо онако скупити да ми ко сто хиљада дуката у помоћ даде; јер су многи они моји пјевачи и пјевачице однијели њихове пјесме са собом на они свијет, н. п. Филип Вишњић, Тешан Подруговић, старац Милија, шљепица [сљепица] Стјепанија и т. д. — Кад се не би видјело, да Г. Светић тражи корист своју у свађи и омрази другијех људи, могло би му се рећи, да није нужно,

[* *Место*: или би само хтјели *у* „Скоротечи" *стоји*: или барем хоће.]

да се он брине за моје помагаче у скупљању пјесама.[*] Као што сам у IV. књизи казао, од кога сам коју од штампанијех донде пјесама преписао или добио, онако мислим и на свршетку овога новог издания (наскоро, ако Бог да) казати и за остале, које на ново буду штампане; онда мислим такођер казати што и о *штампању* нашијех пјесама, из чега ће се видјети, да ни то није било тако ласно (а камо ли пробитачно), као што Г. Светић мисли и наговјешћује.

на 7) Ја сам се из родољубиве ревности трудио, да скупим и од заборава сачувам знатне догађаје народа нашега у данашњему нараштају; поред тога трудио сам се колико око тога, да би се Срби боље познали између себе, толико и да би остали народи познали њих с најбоље стране (колико је могуће не вријеђајући истине). И с великом радости видим, да су ови родољубиви трудови моји награђени богатијем плодом, и с поносом бих могао казати, да је готово све, што свијет има достојно знања о данашњему народу нашему, од мене или чрез мене. Ја се овдје сам опомињем оне наше пословице: „Ко се хвали, сам се квари;“ и у том се правдам ријечима апостола Павла: „Бꙑхъ несмꙑсленъ хвалѧсѧ: вꙑ мѧ понꙋдисте.“ (II. Коринћ. XII., 11.) А коме се учини, да ова моја хвала није истинита или да је претјерана, нека се опомене (осим народнијех пјесама и уза њих различнијех биљега) само *Српскога Рјечника* и у њему обичаја народа нашега, који су већ превођени на различне Европејске језике; мало прије спомињате *Српске Граматике на Њемачком језику; Живљења народа нашега под Турцима* (у Даници за годину 1827.); *Буне на дахије* (у Даницама за годину 1828. и 1834.); *Грађе за Српску историју нашега времена;* Die Serbische Revolution von Leopold Ranke; Die letzten Unruhen in Bosnien (historisch-politische Zeitschrift von Leopold Ranke 2. Buch 2. Heft 1833); Montenegro und die Montenegriner, ein Beitrag zur Kenntniß der europäischen Türkei und des Serbischen Volkes. У свима овијем пословима главно је, или управо рећи једино, моје намјерење било *корист* и *слава* народа нашега; но мислећи, да само оно може донијети праву и постојану славу, што је *истина*, трудио сам се, колико је више било могуће, да истину изнађем и против ње ништа да не кажем. Но поред све оваков мисли

[* *Ова тачка гласи у* „Пештанско-будимском Скоротечи“ *(бр. 45. стр. 257б.) овако:* Кад Господин Светић не би био адвокат, могло би му се казати, да није нужно да се он брине за моје помагаче у скупљању пјесама.]

и жеље опет не могу рећи, да се не би нашло, да сам, особито у каквијем ситницама, гдје погријешио, не могући истине дознати; али ја мислим, да оваковe погрјешке, које човјек учини нехотице, и каковијех може бити у свакој историји има, нијесу *лажи;* за то не признајем, да сам „многе лажи историческе о Србскомъ народу по свѣту распрострео.“ И доклегод Г. Светић *све* оваке лажи не покаже, он остаје опадник, као и у осталијем догађајима, гдје говори оно, што није истина; а кад их све поброји, онда ћемо гледати, јесу ли заиста *и* погрјешке, или само он мисли и хоће да јесу; па ако се нађе да јесу, онда ћемо оставити читатељима нека суде, да ли су онаке и онолике, да се њих ради мора презрети и у ништа учинити све остало, што сам погодио и казао као што јест. Пошто [Кад] сам ја описао догађаје из онијех година, *кад* у Србији није било ни новина, ни протокола, нити оволико писара и пискарања, као данас; сад и Г. Светић може бити историк, барем онаки, као што је и етимолог.

на 8) Г. Светић мени узима за највеће *незнање* и за највећи *безобразлук,* што сам се усудио изрећи ону пресуду[*] 31
о *Музи његовој* и што сам га поставио *међу најгоре* списатеље и назвао *фушером и шарлатаном.* Што се тиче пресуде о Музи, и у томе ја остајем на ономе, што сам прије казао, и увјерен сам, да сви паметни и у овоме послу вјешти људи мисле онако, као и ја. А што Г. Светић то *не ће* или *не може* да призна, него још одмах иза онога мога одговора и његова Утука даде на ново у новине *„Опетъ моя Муза,“* ја бих по ономе рекао, да он не само што сам не може да разликује, што је *пристојно* што ли је *срамотно,* него и кад му то други напомене и раздроби, опет није кадар да позна. Ово је о његовој Музи и о мојој пресуди; сад ћемо даље. *Фушер* се зове човјек, који управо не разумије свога посла (као н. п. што се каже за рђавога молера да је *мазало); а шарлатан* се зове онај, који је фушер, па се још сам хвали и хоће силом људе да увјери, да зна оно, што не зна. Ја пак нијесам онда казао, да Г. Светић *јест* фушер и шарлатан, него сам рекао, да *би* (у ученоме свијету) *био то, кад не би друго ништа знао боље од Српскога језика и од етимологије.* Из тога се види, да сам ја мислио, да он зна њешто друго (н. п. права Ње-

---

[* У „Пештанско-будимском Скоротечи“ (*бр. 45., стр. 2586*) *нема реченице*: што сам се усудио изрећи ону пресуду.]

мачка или Маџарска) боље од Српскога језика и од етимологије: и тако, да још није фушер и шарлатан. А да ја у онијем мојијем ријечима нијесам погријешио, то би и Г. Светић, као јуриста и судија, могао доказати, само кад се не би њега тицало: н. п. кад би какав јуриста у своме послу учинио оваке и оволике погрјешке, као што Г. Светић чини у Срп-
32 скоме језику и у| етимологији, какав би то жалостан јуриста био! И не би ли му се по правди могло казати, да је у томе послу *фушер?* А кад би такови јуриста још мислио и безобразно се трудио друге људе увјерити, да је он први јуриста на свијету и да су сви остали према њему ништа,[:] какво би му се мање или поштеније име могло дати, него, да је *шарлатан?* И што се год Г. Светић буде више врцао и копрцао против онога мога суда, он ће се све више заплетати, као пиле у кучине, и све ће више истину онијех мојијех ријечи сам доказивати; јер ја оно нити сам казао у љутини, нити коме за инат или за љубав, него сам најприје добро испекао, па онда рекао мислећи, да је боље казати и мање, него више, само да остане истина за свагда. Али при свему томе ја опет нити сам прије казао нити сад мислим, да је Г. Светић *између најгоријех* списатеља нашијех, него сам казао и сад кажем, да је *између првијех*. То сам ја све казао онда, а сад још додајем и ово, да је Г. Светић био онаки до онога мога одговора и до његова Утука, а од онда у напредак ако постане бољи, то ће бити моја радост и дика. А он би могао постати бољи, само да избије себи из главе, да је већ све научио и да зна боље него и ко други.

В. С. К.

[У овом су чланку исправљене и ове погрешке: књижица (*м.* кньижица, *стр. 1., овде стр. 105, врста 16.*), има ли (*м.* имали, *стр. 5., овде стр. 108., вр. 9.*), којега (*м.* које га, *стр. 7., овде стр. 109., вр. 4. оздо*). *И у цитатима из Светићева Утука исправљене су знатније погрешке, а остављено је само* (*на стр. 111. и 114.*) редови (*м.* родови).*]*

[Светић на ово није непосредно одговорио. Тек после његова чланка „Изгледи Сербіє" *у* „Србском Улаку," *који је изишао без потписа, и Вукова одговора на тај чланак, изишао је Светић с* ***Утуком II,*** *у коме се тек одзива позиву Вукову (стр. 125. ове књиге):* ***да покаже историјске лажи, које је Вук по свету распростро;*** *на друге Вукове приговоре није ни том приликом одговарао. Више о том види под бр. XXXVII у овој књизи.]*

XXXVII

[На чланак „Изгледи Сербіе," *који је штампан у бр. 1., 2., 5.—10., 12. и 14.* **„Србског Улана"** * *за год. 1843., стр. 4. и др., Вук је одговорио књижицом:]*

ВУКОВ ОДГОВОР

НА ЛАЖИ И ОПАДАЊЕ У СРБСКОМЕ УЛАКУ[**]

[Прва половина тачке 2. овог одговора (стр. 15.—18.) тиче се српског језика:]

Није истина, да сам ја *„писајући"* Милошево житије 15
„Србскога Кнеза преобразіо у Княза." Кад сам се ја 1820 године с Милошем у Крагујевцу познао, на печату је његовом стајало: „Милошъ Обреновичъ *Князь* Сербскій;" и ја сам Г. Лазару Теодоровићу и покојноме Николи Николајевићу говорио, да би у нашему језику и народу и за нашега владаоца| било 16
љепше и приличније *кнез,* него *князь,* а они су ми одговорили, да је онда било паметнијих људи, кад се о грађењу онога печата договарало (не знам кога су мислили, ако нијесу Михаила Германа, који је може бити онај печат његдје и начинио и у Србију донијо). Но поред свега тога не само што сам ја

[* **Србскій Улакъ.** Serbischer Courrier. 1843. Учредникъ и Издаватель *Максимъ Симоновичъ.* Печатано у књигопечатњи Княж. Сербіе. — На fol., 43 броја, 174 стране. Штампао се на српском и немачком језику у два ступца.]

[** **Вуков Одговор на лажи и опадање у Србскоме Улаку.** У Бечу, у штампарији јерменскога манастира 1844. — На 8-ни, стр. 38. Ово је одговор на чланак „Изгледи Сербіе," у ком је реч о кнезу Милошу, а дотиче се и Вука и његове књиге „**Милош Обреновић,** князь Сербіи, или **Грађа за српску историју** нашега времена" (1828.), па се износи и писмо Вуково упућено кнезу Милошу 18. априла 1832. год. С тога што се ова полемика тиче историје, овај ће се Вуков одговор, заједно са Светићевим одговором „**Утук II** или Одговоръ на Вуковъ Одговорь на лажи и опаданѣ у Србскоме Улаку, (1844)," штампати међу историјским списима Вуковим.]

Милоша у писмима дуго времена по том називао *кнезом,* него сам тако и штампао кад сад му у Липисци 1823 године посветио III књигу нашијех народнијех пјесама. А кад видим послије, да гдјекоји ове моје родољубиве мисли изврћу и толкују, као да ја с тијем гледам да умалим и понизим власт и господство владаоца народа свога, онда и ја за невољу пристанем за другима. Но једнако мислећи и чисто осјећајући, да се ријеч *князь* не слаже с ријечима језика нашега, на заглављу онога житија Милошева 1828 године наштампам је црквенијем словима (кнѧзь), да се познаје, да није Српски. Тако не само што ја нијесам *„Србскога Кнеза преобразiо у Князя,“* него сам се томе противио, и данас кад би ме хтјео ко слушати ја бих казао, да се наш владалац у нашему језику не зове *князь* него *кнез.* Ја ово не мислим из онога узрока, као Г. Св., т. ј. да бих власт и господство нашега владаоца умалио и понизио, него за то, што је *кнез* ријеч наша по јужноме нарјечију, а *князь* је Славенска, по сјеверноме и Бугарском нарјечију (као н. п. *клетва* и *клятва, месо* и *мясо, пет* и *пять* и т. д.). Ми видимо из различнијех старијех свједочанства, да је у народу нашему *кнез* значио оно исто, што
17 данас у Русији значи *князь;* Лазар је управљао земљом и народом какогод краљ или цар, па опет на печату његовом стоји *кнезь,* као што се и данас у народу зове, а у пјесмама се назива и *кнезом* и *царем,* а жена његова, Милица, само *царицом.* Ја сам гледао у Москви једно писмо Светогорскијех калуђера, у коме се *Петар Велики* назива *кнезом.* Истина, да су се у народу нашему, од како су Турци њиме обладали, кнезови умножили, и власт им се и господство умалило; но ја мислим, да је боље својој ријечи повратити изгубљену важност, него ли је себи тражити под туђом ријечи. Овако мислећи ја бих пошао још и даље, и казао бих, да би у нашему језику ваљало узети и *вијеће* мјесто *совјет* (Regierungsrath)! Какогод што је *кнез* и *князь* једна ријеч, тако је и *вијеће* и *совјет* од једнога коријена, само што је ова прва ријеч (са својијем глаголом *вијећати*) позната у народу с тијем истијем значењем, које се ријечи *совјет* даје, и не само што се тако узимала у Дубровачкој републици, него и у Русији у Новгородској *вѣче.* — За *началник* мјесто *начелник* (коме је мало *управитељ, заповједник, уредник, поглавар, поглавица, старјешина*) готово би се могло рећи, да иде у *кварење језика.* Вриједно је овдје споменути, да ми је један господин у Бијограду

приповиједао 1839 године, како је онда на скупштини прекорио њекаке депутирце, чујући гдје говоре *начелник* мјесто *началник*, рекавши им: „Како бар ви, који на скупштину долазите и око *началника* се налазите, не знате ту ријеч изговорити, као што треба, него кажете *начелник*?“ А они му 18 одговорили: „Опростите нам, господине, ми смо прости људи, пак смо тако научили.“ — *Окружіе* мјесто нахија (или наија) још је горе, него *началник* мјесто *начелник*. Истина, да је *нахија* ријеч Турска или Арапска, али је посрбљена и позната по народу не само у Србији и у Босни и Херцеговини, него и у Црној гори, а *окружіе* је *превод* од ријечи Bezirk и Kreis, па још превод *против* својства језика нашега (јер *окружіе* по Српскоме морало би бити *окружје* или *окружје*, као н. п. оружје)! — Ја се прије надам, да ће се ко у данашњему стању наше литературе насмијати овијем мојијем мислима и ријечима, него ли да ће се оне одобрити и примити: већ само поред оне биједе и опадања Г. Св. казујем, како ја мислим; и будући да су ове моје мисли од обране мало по мало изишле на народност нашу, тако ћу да додам овдје још и ово, што сам у овакијем мислима писао на свршетку 1841 године, кад је Изет-Мехмед-паша, поставши Велики везир, почео старо турковање повраћати.

130

XXXVIII

[У Павловићеву ***„Сербском народном листу“*** * *за год. 1844., бр. 42., стр. 333.—335., штампан је овај Вуков чланак:]*

333 „ПЕСМЕ МАРКА КРАЉЕВИЋА“

У Будиму су прије осам година прештампане из *друге*
334 и *четврте* књиге пређашњега изданија све пјесме о *Марку Краљевићу* под именом: *„Песме Кралѣвића Марка* совокуплѣне изъ различити юначки песнарица. Изданіемъ Константина Каулиціе, Книгопродавца Новосадскога. (Serbische Heldenlieder) у Будиму Писмены Крал. Всеучилища Пештанскогъ. 1836.“ (на осмини 125 страна). Да су пјесме ове прештампане вјерно, од слова до слова, онда ја овдје не бих ни спомињао неправде, коју ми је књижар с тијем учинио свога добитка ради; али су оне тобожњијем *поправљањем* тако *исквареме* и *нагрђене*, да је криво по сав народ наш и срамота готово по све наше књижевнике данашњега нараштаја. Не само што је Г. Каулиција, или неко други на његову молбу или за плату, у 25. пјесми из II. књиге (*Марко Краљевић у Азачкој тавници*) додао на крају *из своје главе* 36 стихова (те пјесму тобоже довршио), него су и у другима многе ријечи (на стотине) измијењане и читави стихови нагрђени. Ја ћу овдје чуда ради додати само неколико примјера, које сам опазио гдје сам у књижицу загледао, а сву је редом нијесам ни читао. Тако н. п. у пјесми *Сестра Леке капетана* (стих 470—477):

[* **Сербскій народный листъ.** Год. IX. 1844. Учредникъ и Издаватель *Ѳеодоръ Павловичь.* Писмены кр. Свеучилишта. — На 4., 51 број, 404 стране.]

У ОРИГИНАЛУ	ПРЕШТАМПАНО
Шта с' видио, шта си смиловао	Шта с' видіо шта си смиловао
А на томе војводи Милошу,	*На томъ твоме* Војводи Милошу,
Ђе је виђен, ђе је снажан јунак;	*Ди* є виђенъ *дил'* є снажанъ юнакъ,
Јеси л' чуо, ђе причају људи,	*Нисил'* чуо *шта говоре* люди,
Ђе ј' Милоша кобила родила,	*Да є Милошъ одъ кобиле рођенъ,*
А некака сура бедевија,	*И то нека* сура бедевія,
Бедевија, што ждријеби ждрале,	Бедевія што *ждреби ждралѢве*
Нашли су га јутру у ерђели	Нашли су га *зоромъ у ергели*

Тако у цјесми *Марко Краљевиђ и Арапин* (стих 5.—6.):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО
Ударио стакла у пенџере,	*Прилепіо* стакла *на* пенџере,
Простръо је свилом и кадифом	*Простре* є *свилу и кадифу*

За *хартију* би се могло казати *прилепио* на пенџере, а за *стакло* се говори *ударио* у пенџере; тако је у оригиналу смисао, да је Арапин простръо (застръо) *кулу* свилом и кадифом, а не *свилу и кадифу*! Тако у пјесми *Женидба Марка Краљевића* (стих 6.):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО
А не може служит' мрка вина	А не може служит' *Марка віномъ*(!!!)

А у пјесми Смрт Марка Краљевића (стих 69):

МЈЕСТО	ПРЕШТАМПАНО 335
Л'јеп ти бјеше, ја за мало ода	*Лівпъ ты бяше я за мало доба*(?!!)

Тако је прештампано *„чинишъ* задужбине" мјесто *„градиш* задужбине," а у Српскоме је рјечнику (код ријечи задужбина) назначена разлика између градити и чинити задужбину! Тако је у пјесми *Марко Краљевић и Муса Кеседија* (у стиху 10.) од *„одврћ'* ћу се" начињено *„одврт'* ћу се"! Тако је у пјесми *Урош и Мрљавчевићи* (у стиху 71.) од *сагр'јешио* начињено *согрѢшіо,* а у пјесми *Марко Краљевић и кћи краља Арапскога* (у стиху 4) од *згријешио* начињено *согрешіо*; а и Француз у Паризу, који је иоле учио познати разлику између Славенскијех нарјечија може знати, да у овакијем догађајима није Српски *со* (него *са,* или *су,* или *с* — које се гдјекојијем словима претвори у *з*, као и *з* у *ж* —)! Тако је у пјесми *Смрт Марка Краљевића* (у стиху 109) мјесто „нек се цркве красе" прештампано „нек се цркве красу!" Тако је у пјесми *Марко Краљевић и кћи краља Арапскога* на два мјеста (у стиху 35.

и 37.) од „По *том*“ начињено „По *тим*“*!* А у тој истој п сми (у стиху 16) од „*извадисмо* кавгу“ начињено је „*за дисмо* кавгу“! По народноме говору *кавга* се не може *за дити,* него се *заметне, учини, огради* и (у пјесмама) *изва,* а *људи се заваде,* те постане кавга! и т. д.

Кад се ова ствар расуди са свију страна, онда се мо казати, да је ово право мјерило жалоснога стања данаш наше литературе. По овоме сад сваки паметан човјек мо промислити: кад се овако чини с народнијем пјесмама, к су наштампане, по свијету се разишле и на различне јез превођене, а шта би од њих било, да су их оваки наши к жевници скупљали и први пут штампали?

В. С. К.

[Вук је овај чланак прештампао у својој другој књизи „С ских народних пјесама“ *од год. 1845. као напомену 48., уз пе* „Марко Краљевић у Азачкој тамници“, *стр. 384.—387. (у државн издању стр. 373.—376.).]*

XXXIX

*[1. У **„Подунавци“*** за год. 1845., бр. 25.—29., 31., 32., 35. и 41., стр. 103. и др., штампао је Василије Лазић овај чланак:]*

О ЧИСТОТИ И ПРАВИЛНОСТИ ЄЗИКА СРБСКОГА 103a

Давнашнѣ су моє мисли, єзикъ нашъ одъ туђихъ рѣчій, и израза чистити; на мѣсто свега, што є туђе, наше уводити; што є годъ србско, присваяти; ни за єданъ предѣлъ се не везати; изъ свега, што є србско, на коємъ се годъ краю говорило, бирати найболѣ, и найправилниє; єзикъ нашъ по потреби и свега славенства рѣчма сходно свойству єзика богатити; у томъ сматраню и саму новоповучену линию између браће наше южне и сѣверне преступати; и тако съ временомъ єзикъ єданъ књижевни, чисти, богати, и општи произвести. Я самь ову желю мою и прошле године изявио читаюћой части рода нашега. А сада приступамъ къ самому дѣлу. Мило ће ми бити, ако ми се ко буде на овомъ путу 103б
придружио, или ме и са своима мнѣніяма буде срѣо. Прибавлѣну грађу лагко ће бити после у редъ системне науке ставити.

Зашто да говоримо, и пишемо: мердевине, кадъ є ово рѣчь турска, а имамо чисту србску рѣчь, коя се и у многимъ предѣлима србства употреблява: лѣстве, лестве, листве, и листвице. Тако тестера є турски, а србски пила. Ексеръ є турски, а србски клинъ, древени, гвоздени; и ако є мали, клинацъ, и клинчићъ.

Зашто да говоримо: Петаръ мрзи на Павла, безъ да га добро познає; кадъ є ово начинъ говореня, судећи по найближему, нѣмачки; а србски се говори: Петаръ мрзи на Павла, а добро га и не познає — или: и не познаваюћи га добро — или: и не познавши га добро. Тако: я држимъ, да є то добро; туђъ є начинъ израза, а србски є: я мислимъ, или, я судимъ, да є то добро. Тако: Якова држе за учена човека, ни є србски начинъ изражаваня, него: Якова суде, или сматраю, или цѣне ученимъ човекомъ.

Зашто да говоримо, и пишемо: сикира, када є правилниє сѣкира, или секира: одъ сѣћи, или сећи, а и латински є securis. Тако рана, или

[* **Подунавка.** 1845. Учредникъ *Милошъ Поповићъ.* Издано и печатано у Правителственой Књигопечатњи у Београду. — На 4-ни, 52 броја, 216 страна.]

раана кадъ значи пиђу, или крмъ, неправилно се пише, него хран
зашто храни животъ. Тако када знамо сви, да друго значи: онъ га
ранио, а друго: онъ га є хранио, зашто да се не држимо правилности. Ш·
се у нашимъ предѣлима буква *х* изговара тако танко, да се єдва чу
то не смета ништа правилности обштега єзика; зашто по другимъ стр
нама, гдѣ такође прави Срби живе, изговара се и покрупние; а и мно
друге гране славенства изговараю га сасвимъ ясно, и какогодъ л
тинско ch.

107a Тако *курякъ* є од турске рѣчи *куртъ,* а србски є: *вукъ. Каи*
є одъ турскога *каиу,* а србски є: *врата, двери. Кадаръ* є турски,
србски: *способанъ, могућь, може. Безъ* є турски, а србски: *платн*
рубиште. Ћоравъ є одъ турск. *ћоръ,* а србски *слѣпъ, єдноокъ. Ту*
быт ће одъ турск. *отура,* србски *сѣдиште. Дура* є тур. а србск
стани, стой. Таки є тур. а србски: *съ мѣста, тай часъ, овай, он*
часъ; изъ онихъ стопа, изъ овихъ стопа. А и рѣчи *ома, одма* быт
одъ турск. *олмалъ,* ако іи и доводе нѣки одъ: *одмахъ,* или *одмах*

Законъ донети, изражење є латинско, а србско: *законъ устан*
вити, дати, прописати, изрећи. Ђорђе свашто претерує говори се
нѣмачкому; а србски є: *Ђорђе ни у чему не има праве мѣре;* ил
не зна мѣре; или: *не има разлога;* или: *никада се не зна умѣрит*
или: *не умѣрава се. То є претерано,* србски се каже: *то є преко мѣ*
прекомѣрно, пренапето, надмено, преузвишено, сувише речено, уч
нѣно. Онъ му пребацує, и то є германисмъ, а србски є: *онъ га ко*
укорава. Ова є рѣка богата на рибу; а *она є руда богата на злат*
и то є германисмъ, замененъ србски овако: Ова є рѣка богата *у риб*
или *рибомъ;* или *изобилує рибомъ;* а тако и руда є *богата у злат*
или *златомъ,* или *изобилує златомъ.* Умѣсто: човекъ *одъ велике спосо*
ности, говори се србски: човекъ *велике способности.*

Младићъ около двадесеть годіина, ово є по моєму мнѣнію пр
вилние, неголи: *око, или околъ двадесеть годіина,* зашто судимъ,
є рѣчь *около;* а *околъ,* и *око,* да су окрньци. Тако пишу гдѣкои: к
као, кано; а я мислимъ, да є найправилние *како и,* или *какогодъ,*
пр. говори *какогодъ* разуманъ човекъ, или: *како и* разуманъ човек
107б правие є, неголи: говори *ка* разуманъ, или *као* разуманъ, или *ка*
разуманъ човекъ. Зашто права є рѣчь *како;* а *ка,* и *као* нѣни
окрньци; а *кано* мало те нису саставили наши стари прости поете и
двѣ рѣчи: *као оно,* н. пр. као оно што ти рече. А када се говори: о
є дошао овамо као дѣте; онда се у чисто србскомъ говору сасвимъ из
ставля *као,* и говори се: онъ є био дѣте, када є овамо дошао; или: о
є іоште у дѣтинству — или: онъ є іоште дѣте — или: онъ є іош
дѣтетомъ овамо дошао. Тако мислимъ, да би правилние поступали, ка
би писали *колебка* умѣсто *колевка,* зашто она рѣчь има свой коре
у глаголу *колебатисе.* Тако и глаголи *утопитисе* и *удавитисе,* не има
єдно значеніє; но када є ко погинуо у води, треба рећи: *утопио с*
а кадъ є ко погинуо стиснутъ за шию, треба рећи: *удавио се,* и
удавлѣнъ є. Суштествителнима одъ овихъ глагола дає већъ и самъ прос
народъ разлику, и тако већъ не говори *удавлѣникъ* умѣсто утоплѣни
111a *Сачма* є турски, одъ глагола *сачмак,* значећега *просипати;*
србски *олово, гмиза, осєчци.* Гдигди говоре Срби: *одъ заманде,* а

є турски, и значи: *одъ давна, одъ давнашньихъ времена. Дурма* є турски, значи *непрестано. Баръ* и *баремъ* всу рѣчи туђе: *бари* говори Турчинъ; bár Маћаръ, и увукле су се яко у србски єзикъ, но не у друга славенска нарѣчія. Славенски се каже: *поне;* русски: *по крайнѢй мѢрѢ;* србски: *само, найпосле, ако ништа друго, ако ништа више, по найманѢму. Меігръ, међеръ* є турски, а србски *можно, може бити,* славенски *негли. Баяги* є тур. а слав. *сирѢчь;* рус. *аки, аки бы;* срб. *како и, како да, како да би, како да не;* нѣм. als wenn, лат. quasi, ac si. *Адетъ* тур. а срб. *обичай. Инди* тур. а срб. *и тако.* Многи говоре, да є и *дакле, даклемъ, дакленъ*, србска рѣчь, а намъ се види, да є пре туђа по тому, што се само чуе у србскомъ, а ни у каквомъ другомъ славенскомъ нарѣчію, кодъ толикихъ различнихъ народа славенскихъ; и да є узета одъ италіянскога dunque. *Сокакъ* є тур. а срб. *улица,* одкуда и Маћаромъ utza.

По многима кньигама нашима читамо израженія, овому подобна: н. п. Садашня су наша мнѣнія о гдикоима стварма много правия одъ они наши предака. Ово израженіє: одъ они наши предака — als die unserer Vorfahren — єсть прави германисмъ; а србски се говори овако: 1116 Садашня су наша мнѣнія о гдикоима стварма много правия одъ мнѣнія нашихъ предака. Или: Садашня су наша мнѣнія о гдикоима стварма много правия неголи нашихъ предака. Тако: више треба уступати погрѣшкама дѣтце, неголи онима одрастли людій — єсть такођe туђинство, а наше є овако: више треба уступати погрѣшкама дѣтце, неголи одрастлихъ людій (сасвимъ изоставляюћи мѣстоименіє онима). По нашима канцелларіяма обично се пише овако: Умолявамо Високославно Попечительство званично, да би Оно изволило — — а србски треба реħи безъ: *Оно* овако: Умолявамо В. Славно Попечительство званично, да би изволило — —. У Београду се често говори: Дай єдну ватру, каву, воду и т. д. Ово є начинъ говореня турски, bir kave, а србски є: Дай ватре, каве, воде и т. д. *Молимъ за опроштенѢ,* и то є туђинство, а наше є: *Молимъ опроштеня,* или, молимъ, опростите. *Молио насъ є за допуштенѢ, иħи дома,* и то є туђе, а наше є: *Молио є одъ насъ допуштеня, иħи дома.* Тако се сачинява и глаголъ *просити* и *искати.*

Међъ и *међу*. Цѣла є рѣчь *међу,* а окрнякъ є *међъ*. Зато є правилниє реħи: *међу нама,* неголи *међъ нама.* А повтамъ на часть ньихова слобода. *Докъ* и *докле.* Цѣло є *докле,* а окрнѣно є *докъ.* И тако правилниє є реħи: *докле не заспи,* неголи, *докъ не заспи. Противъ* и *противу,* прво є умалѣно, а друго є цѣло, а правилно. *Посо* и *радъ.* Сматраюħи духъ свеславенскога єзика, узимамо обе ове рѣчи у неправомъ смислу. *Посо,* и *посолъ* долази одъ глагола *слати, послати,* и по тому значи *посолство, посланство, налогъ, заповѢдь работе,* или *дѢла,* а не саму *работу,* или *дѢло. Радъ* долази одъ *радити;* а *радити* значи *радъ бити што дѢлати;* или *бригу носити о дѢлу,* или *работи,* и тако означава *радость;* или бригу о работи, а не саму *работу, трудъ* или *дѢло.* Нашъ є народъ, може бити, обичномъ фигуромъ узео волю и заповѣдь работе за саму работу. Простъ народъ често говори образно. Ово се на источнимъ єзицима понайвише види. Но єзикъ реални, истинити, строги, треба да има за сваку мисао праву, и опредѣлену рѣчь; а тропе оставля поесіи, и себи само кадкадъ за зачинъ, съ мудромъ

штедньомъ. И тако у мѣсто *посла* и *рада* треба намъ у книжевному
єзику употреблявати рѣчи *работа, трудъ, дѣло;* и умѣсто *радити, по-*
112а *словати,* рѣчи *работати, трудити се, дѣла ти, творити, чинити, го-*
товити, мучити се. Правилниє є писати *дкерь* и *дки,* нежели *кѣер* и
кки када погледимо мало далѣ одъ насъ, и на све друге Славяне.

[113а] *Текъ* є турски, а србски *само, како* н. п. онъ има *само* две ябуке,
[113б] умѣсто *текъ* две ябуке; *ка|ко* є дошао, разлютио се, умѣсто *текъ* што
є дошао. Кашика є тур. *кашикъ,* а срб. *ложица,* и служитисе єдномъ
ложицомъ, *полагатисе. Душманъ* є тур. а срб. *неприятель, врагъ,*
злотворъ, крвникъ. Тур. *ага* срб. значи *господаръ.* Сайбія є тур. *са-*
хибъ, а срб. *господаръ, собственикъ. Кесе* и *кисе* є тур. а срб. *мехуръ,*
мађ. zsacsko, *врећица. Угурсузъ* тур. є *хърсъзъ,* а срб. *крадацъ, крад-*
љивацъ. Цепъ є тур. *џебъ,* а срб. *тоболацъ.* Турски *куртармакъ* значи
срб. ослободити, опростити, избавити: и тако *куртала* быт ће: *ода-*
пиньи, помагай, стани; курталисатисе срб. *опроститисе, ослободи-*
тисе. Башча є тур. од *багхче,* а срб. *градина, садъ, вртъ, вртоградъ.*
Саатъ, или *сахатъ* є тур. а срб. *часъ. Чоя* є тур. *чуха,* а србски
сукно. Черегъ є тур. *чейрекъ* а срб. *четвртъ. Аманетъ* є тур. а срб.
остава. Ханъ и *мейханъ* є тур. а срб. *крчма, гостиница, пивница.*
Ракамъ є тур. а срб. *число. Катъ* є тур. а срб. не били могло бити
сиратъ, горница. Каламъ є тур. а срб. перо, цевъ; цепъ, прицепъ, при-
цепакъ, када значи накаламлѣно дрво; а гдигди говоре и *наврта,* и на-
врнути. *Камишъ* є тур. а срб. *трска, цевъ. Конакъ* є тур. а срб. *оби-*
талиште, дворъ.

Ви изгледате сасвимъ добро, или здраво, германисмъ є, а србски
се каже: *Ви се видите сасвимъ здрави;* или: *ви сте видити сасвимъ*
здрави. Ово мастило изгледа беличасто, и то є понѣмчено, а србски
є: *Ово се мастило види беличасто;* или: *ово є мастило видити бе-*
личасто; или: *ово є мастило по виду беличасто;* или: *ово є мастило*
беличасто. А *изгледа* тако стои овдѣ смѣшно, какогодъ и *извирує.*
Шта кошта то, туђе є израженіє, нѣм. ?oſtet, лат. constat, а србски:
Пошто є то. Шта є цѣна тому. То ме ни є никаква труда *кошталo,*
нѣмачки є, а срб. *стало.* То *кошта* 100 ф. нѣмачки є, а срб. *важи,*
114б *важно є, заслужує.* Овако исто судимъ и о рѣчма *вреди|* и *вредно*
є; и чудећи се, како би мого нашъ народъ рѣчи *вредъ,* коя значи *обиду,*
штету, дати сасвимъ противно знаменованѣ *цѣне,* и *важности,* прела-
зимъ на ту мисао, да є овде *вредъ* и *вредно* узето одъ нѣмач. werth.

Съ, или *са* додає се по правилу падежу Твор. када желимо ньимъ
означити дружтво; а када смо ради ньимъ назнаменовати орудіє, упо-
треблявамо га безъ овихъ предлога. Тако германисми су, када се по
Новинахъ пише: *Съ тимъ ни є ништа поможено. Са* овимъ числомъ за-
ключує се теченіє народнога листа. Погрѣшно число заменює *са* исправ-
лѣнимъ. Чисто србски пише се све ово безъ предлога *съ* или *са. Чи-*
нови и Редови хтело є бити латинско status et ordines, но за десетъ
година ни є могло, зашто status значи состоянія die Stände, а ordines
слав. чинови, а срб. редови: и тако чинови и редови рећи ће *Чинови*
и Чинови или *Редови и Редови.*

Іошъ, іошъ, іоште, іоштеръ. Ово є све єдна рѣчь, само часъ
окушена, часъ продужена у неколико писмена на сврщетку. Сматраюћи,

ко говори већа часть славенства, судимъ, да е *іоште* правилно, а све ›уго неправилно; а у езику кньижевномъ треба да е све правилно, и гредѣлено. Говоримо *безъ* и *брезъ*. По моему мнѣнію *безъ* е правилно, *брезъ* неправилно: и тако *безъ тога* треба писати, а не *брезъ тоги*. *Ӏаръ* и *поклонъ* треба разликовати: Петаръ да Павлу *даръ*, а Павле чини зато Петру *поклонъ*! еданъ дарує, а други се зато покланя: и зато треба у кньижевномъ езику говорити: Петаръ е даровао Павлу кньигу — или Петаръ е даривао Павла кньигомъ — а не Петаръ е поклонио Павлу кньигу; зашто *поклонити* не значи ништа, но *поклонитисе*, значи сагнутисе. Што се простъ народъ служи фигурама, кадкадъ сходнима, а кадкадъ и несходнима, на то нетреба гледати езику изображеному. *Дохитити* и *захитити*, мислимъ, треба намъ писати, а не *доитити*, и *заитити*, зашто коренни глаголъ, одъ коега се ови производе, есть *хитити*, *хитати*, и значи *хватати*, *захватити*. Умѣсто *расть*, треба писати *дубъ*, одкуда произилази и цѣла *дубрава*; а *расть* значи *растенѣ* der Wuchs, и може се употребити за славенско *возрасть*, или за свако *растѣніе*. Не треба писати *тска*, но *тстка*, зашто права е рѣчь *тсть*, и када е мала, *тстка*. Изгублѣно *т* има се приписати лагшему изговору, на кои често тежи простъ народъ и по угодности своіой, и леньости, и незнаню.

Конаковати е одъ тур. рѣчи *конакъ*, у насъ се употреблява за 118б
србске рѣчи *пребивати*, *ноћи|ти*, *преноћъ имати*. *Чаршафъ* е тур. а 119а
срб. *простирачъ*, *простирка*, *понява*. *Іорганъ* е тур. а срб. *покривачъ*, *покривало*, *покровъ*, *покровацъ*. *Ћебе*, *кебе* е тур. а срб. *вунени* или *струнни покривачъ*. *Чорба* е тур. а рус. и слов. *поливка*, срб. *юха*? лат. ius, срб. *вареникъ* Weinsuppe. *Ћевапъ* е одъ тур. рѣчи *кебабъ*, срб. *печенѣ*. *Амма* е тур. а срб. *но*, *али*. *Кіяметъ* е тур. а срб. *воскресеніе*. *Ябанъ* е тур. Ausland, удалѣна, земля страна, дальни путъ: отишао е на *ябану*, често значи: *на страну*, *одъ куће*. *Белли*, *белли белли*, или *безъ белли*, одговара се турски, како и нѣмачки ja, срб. *есть*, *истина*: Овако по турски често и Срби у насъ одговараю. И одтуда сумнямъ, да неће и *збиля* произлазити одъ овихъ турскихъ рѣчій, зашто я не постизавамъ, како би се могло одъ *быти* производити *збиля*, *озбиля*, *озбильски*, *озбильность*, како неки веле. *Рахатъ* е тур. а срб. *угодно*, *по вольи*, *поволъно*. *Хаберъ* е тур. а срб. *гласъ*, *вѣсть*. Душекъ е тур. *душекъ*, а срб. *постеля*. *Багхлама* е тур. а срб. значи сваку свезу, зашто глаголъ *багхламак* значи *везати*. *Салтъ* е тур. а срб. *самъ*, *празанъ*. Чичакъ е тур. *чичекъ*, а срб. значи *цвѣтъ*. *Ћупрія* е тур. а срб. *мостъ*. *Чесме* е тур. а срб. *источникъ*, *студенацъ*, *кладенацъ*. Ћитапъ е тур. *китабъ*, а срб. *кньига*. *Капакъ* зову турци, што ми *поклопацъ*. Кутія, тур. *куту*, нѣм. Dose, слав. *ковчежецъ*.

Бобъ ми нигда *не чини добро*, када га годъ емъ, израженіе е нѣм. а срб. бобъ ми нигда *не прія*. — То е нуждно *за хармонію*; правилние се каже србски: то е нуждно *хармоніи*. То е *за насъ* полезно; правилние се каже: То *намъ* е полезно. Я самъ *на васъ* дуго чекао; правилние е: я самъ *васъ* дуго чекао. Што самъ годъ о Петру говорио, то могу и о Павлу *потврдити*; свойственние е: — то могу и о Павлу *рећи*, *казати*. Онъ не може ту казнь *издржати*, и то е германисмъ, а србски: — *претрпити*, *поднети*. Ти му ниси благодарио *за*

указану милость; правие: *на указаной милости.* То е *за вась* з правие: *то е по вась зло.* Ньиова е стваръ зло *испала;* чистие србс *зло се сбила, догодила, свршила, окончала.* Овде се *држе* упражне у музики; правие — *биваю* —. Простъ човекъ много *држи на сан* чистие србски: — много *уважава, цѣни сань.* Ђорђе много *зида* свой разумъ; србски: — много се *осланя на* — или много се *узда* свой разумъ.

Рѣчь *валяти* узима се у насъ у различномъ смислу: То *вал* умѣсто: то *е добро;* то *не валя,* умѣсто: то ни *е добро,* то *е зл худо; валя ми* нѣи, умѣсто: треба ми; — онъ еданъ *валя* за двоиц умѣсто: — *важи* — *валя да е,* или *валь да е,* умѣсто: *може бит*
119б *да е;* и прилаг.| *валянь* човекъ, *неваляла, невалянна* жена, умѣст *добаръ,* — *зла* —; па и ако е много распрострта ова рѣчь по ези србскомъ, ничимъ манѣ, кадъ е ни е найђи у другима слав. диалектим а и у србскомъ ни е іой изнайђи корена, мислимъ, да е узета пре италіянаца, и француза одъ латинскога *valet.* На мѣсто: *рђава* нарав *рђаво* срдце, треба намъ употреблявати у кньижевномъ езику: *зла* н равъ, *зло* срдце; зашто у правомъ смислу *рђаво* е само оно, што *зарђало;* и фисическа рђа могла би се узети за морално зло само весма преносномъ смислу, и не реалномъ езику. Я незнамъ, каква сила била Хрватомъ, а за ньима одъ некога времена и Срблѣмъ, писат *породица,* када ми сви за рѣчь *фамилия* имамо довольно замѣна, ст рыхъ, чисто славенскихъ рѣчій: *колѣно, племе, коренъ, лоза, род крвь;* и када *породица,* образовано како и *богородица,* пређе би мог значити *породилю* неголи *фамилию.* Бити безъ родителя, и бити бе иманя две су у свѣту, сасвимъ различне ствари; и зато треба да се и езику сасвимъ разликую. *Сиротче* е Србину лице, кое не има или отц или матере, или ни еднога; прилагат. *сиротань, сиротна* или *сирот сиротно* или *сирото. Сиротиньскій отацъ* онай, кои носи бригу о т кима лицама; *сиротиньски новци* они, кои принадлеже такимъ лицам Свимъ овимъ е коренъ *сирый.* И зато када намѣравамо означити ли кое се лишава иманя, не треба намъ писати *сирома;* сиромашанъ човек *сирота* жена, *сирото* дете, arm, сиротиня, сиромаштво Armuth, но *оск данъ, убогъ, худъ,* неимућъ човекъ, *скудость, убожество, неимућст нищета.* Правилние е по моему мнѣнію *таштитисе,* неголи *пашт тисе.* Правилние *пестница,* неголи *песница,* зашто недолази одъ *пе* но одъ *песть, пясть,* старославенске рѣчи. *Т* е овде пропало како у рѣчма крстъ, прстъ, постъ, гостъ, радостъ, жалостъ и т. д. кодъ неки Србаля, кои говоре: крсъ, прсъ, посъ, госъ, радосъ, жалосъ.

131а *Ћоше* и *буџакъ* е тур. а срб. *угаль, кутъ.* Тесте е тур. *десте,* срб. *дванаестина?* Турски *сармак* значи срб. *замотати,* и одтуда бити дошла *сарма, надевенъ купусъ. Аршинъ* е тур. а срб. *лакат* Миразъ е тур. *мирась,* а срб. *наслѣдіе. Зерзеле* е тур. а срб. *тру землѣ* и ни ели одтуда гора *Герзелезъ?* Изунъ е тур. *изнъ,* а ср *допуштенѣ.* Сирђе е тур. *сирке* а срб. *оцеть,* мађ. etzet, лат. acetu *Иплик* е тур. а срб. *жица, конацъ,* а одтуда и *тирипликъ. Боя* е т а срб. *шара. Дембель* е тур. *тембель,* а срб. *лѣнштина. Дери* е т а срб. *кожа,* и одтуда ће бити име *Дера* и глаголъ *дерати,* кои зна *оголити,* неправилние *огулити, кожу свући, снимити;* зашто србс

глаголъ *дерати, раздерати,* има сасвимъ друго значенѣ. *Пенџере* є тур. а срб. *прозоръ*. Калупъ є тур. *кальпъ*, а срб. *крой, направа, видъ*, нѣм. Form. *Бичакъ* є тур. а срб. *бритва*. *Пешкиръ* є тур. а слав. *убрусъ*, срб. *утирачъ*. *Табакъ* є тур. а срб. *кожаръ*. Есапъ є тур. *хисабъ*, слав. *счетъ*, нѣм. Rechnung. *Сой* є тур. а срб. *родъ*, мађ. fèle. *Џевабъ* є тур. а срб. *одговоръ, обясненѣ*. *Тазе* є тур. а слав. *свѣжи*, срб. *скорашньи*. Муштерія є тур. *миштери*, а срб. *гость, купацъ*. *Хаккъ* є тур. а срб. *право, плата*, н. п. *хаккъ* му є; одби му одъ *хакка*. *Калфа* и *ортакъ* є тур. а срб. *другъ*. *Чиракъ* є тур. а срб. *слуга*. *Мизакере* є тур. а срб. *разговоръ*, и чує се у насъ, када се н. п. на кога обрецнемо: *шта мизакерашъ еднако?* Андракъ ће бити франц. un dragon; а срб. змай, бѣсъ. Тако и *деканчина* одъ франц. déhanché, кои се єдва вуче, што има бедра сломлѣна, или изврнута. Ево све три ове рѣчи у примѣру: шта мизакерашъ, когъ андрака, деканчино єдна?!

Ту нисмо ништа *знаменитога* нашли, латинисмъ є, а србски: — ништа *знаменито* —. Я самъ га ючеръ *учио познати*, германисмъ є, а срб. — ючеръ *познао*. Онъ никада не *тражи* другога увредити, туђе є, а наше: — *ни є радъ, не жели, не тежи* увредити. Имао є *хиляду* мука около тога, ни є наше израженіє, но: — *триста* мука —. Слушао самъ *га хвалити*, нѣм. а срб. слушао самъ *похвале о нѣму*; или: слушао самъ *многе, кои га хвале*. И *допадами се*, бит ће више по нѣм. а срб. *мило ми є, мили ми се,*| *по волъи ми є, поволъно ми* 1316
є, у срдцу ми є, у души —.

Сипати и *лити* кадкадъ мешовито употреблявамо, и тако неправо говоримо: *насипи* чашу, но *нали*; све се течне ствари лию, а нетечне сипаю. Противу природе ствари є, када се пише: *огрезнули у ватри*, зашто само у води може се огрезнути, и другима течнима, или сматрали глаголъ *грузити погрузити*, кои значи потопити, замочити, или суштествително *грезъ, грязъ*, коє значи калъ, калюгу. Многи говоре и човекъ *могућъ*, и стваръ *могућа*; а найболѣ би се разликовале ове две мисли, єдна могућства, а друга можности, када би постояно при томъ остали, да намъ *могућъ* знаменує суштество, коє што може, mächtig; а *можни* вештъ, коя може бити, möglich. Ако би рѣчь *терати* и могла оно значити, што *гонити*, опетъ мислимъ, да овой рѣчи пристои преимућство у кньигама, када и на свеславенство погледамо, не стрепећи ни мало, да ћемо се увалити у єзикъ нашъ црквени славенски, зашто и найпростіи, некньижеванъ Србинъ говори: *изгонъ, прогонъ, проганятисе*. *Вѣрозаконъ* не треба ни мало ковати, и примати Србину, зашто ми имамо за религію рѣчи: *вѣра, законъ, вѣроисповѣдь, благочестіе*. Ако би ко помислио, да *є благочестіє* страшно славенска рѣчь, нека се и опомене, да су *благо* и *честь* и србске рѣчи, и да ова сложена србска рѣчь много болѣ изражава идею сложене грчке рѣчи *'Ευσέβεια* одъ religio и зато, што се у лат. єзику не даю тако слагати рѣчи bonum и religio, како су сложене у грч. и срб. и како имъ треба бити сложенимъ, када хоћемо, да намъ означе найвишега *блага честь*; далѣ *вѣрозаконъ* значи Glaubensgesetz, а ово ни су хтели рећи стари наши вѣроучительи, зашто религию составляю и вѣра, и законъ или любовъ, и надежда, све троє, а не самъ законъ или правило вѣре. Правилниє є писати *лагко*, неголи *лако*, што одъ *лако* и *алко* производе се рѣчи *лакомъ, лакомство*. *Еда*

и *едали* цѣле су рѣчи, а *дали, даль* и *да* огризци. Правилние є говорити *врвца*, умѣсто узице, неголи *врбца*, зашто не долази одъ *врб*‹ но одъ *врва*, старе славенске рѣчи, коя значи *уже, узе, узицу:* одкуд и *лонце поврсти*.

134б Силав тур. *силах*, срб. *оружiв*. *Санать* є тур. а срб. *рукодѣлі*‹ Тур. *кин* значи *лютость* и одтуда *кинити* значи *лютити*. Темель є гр‹ *θεμέλιον*, а срб. *основъ*, а основа є у тканю. *Милякъ* є тур. *милк*, срб. *добро, благо, иманѣ*. Тур. *Инадци* значи *упоранъ, свадљив*‹ Тур. *оџак* срб. є *димникъ, огньиште*. Тур. *авлу* лат. aula, срб. є *двор*‹ Тур. *оюк*, значи *шуплѣ, издублѣно*, и одтуда *олукъ* и *люка*. Тур. *ди*‹ *беръ* значи *лѣпъ*. Турци зову учинѣну кожу *мешин*, а славенска є рѣч *мѣхъ*, срб. *мехови*. Тур. *бекяр*, срб. *неженѣнъ*. Тур. *ейренмек* знач‹ *учити*, и одтуда ће бити *ремекъ*. Ћефъ є тур. *кейф*, а срб. *воля*. Ту‹ *нишан*, срб. *знакъ*, и одтуда *нишанити* : у *знакъ бити, гађати*. Турц‹ кажу *манца*, што Срби *обѣдъ*. Тур. *кусур*, срб. *скудость, недостатак*‹ Тур. *окка*, срб. *мѣра*. Тур. *дувар*, срб. *зидъ, стѣна*. *Ђумрукъ* є ту‹ а слав. *мито* и *митница*. Касапинъ є тур. *кассаб*, а срб. *месаръ*. Ту‹ *мазли* значи *благъ, кротакъ*, и одтуда *мазити*, срб. *нѣжити, разнѣ жити*. *Дикикъ* є тур. *дакике*, и значи *минутъ* (часакъ). Поганъ коньск‹ зовесе гдигди *вушкія*, тур. є *фишки*. *Трудъ, муку*, зову Турци *замет*‹ *Урнекъ* є тур. а слав. *образацъ*, рус. *узоръ*. *Калпакъ* зову Турци *кап*‹ Комшія є тур. *комшу*, а срб. *сусѣдъ*. Тур. *файдали*, срб. *полезн*‹ *користно, пробитачно*. Тур. *соба*, срб. *пећь*. Папуче є тур. *пабуч*‹ нѣм. Pantoffel. Ћуракъ є тур. *кирк*, срб. *кожухъ*. Тур. кажесе *бибер*‹ лат. piper, нѣм. Pfeffer. Дудукъ є тур. *дидикъ*, срб. *цѣвь*. Калдрма тур. *калдъръмъ*, срб. *покаменѣнъ путъ*. Узрокъ є нѣм. Ursache, а ср‹ *причина*, одъ предлога *при*, и глагола *чинити*. И Влахъ говори *при*
135а *чина*, а ми се клонимо| наше рѣчи; одтуда и *проузроковати* verursache умѣсто *причинити*.

Може да буде, може да дође бугарисмъ є, а срб. *може бити може дойћи*. Тако и *хоће да буде, хоће да дође*, умѣсто *хоће бити хоће дойћи*. И *мрдати* є бугарска рѣчь, а є ли *дрмати* србска сам зато, што су прва три писмена другоячiє поређана, сумнямъ; а о рѣч *тресити, трескати*, ни є сумнѣ.

Мало не свуда говоре: обтужену страну *преслушати:* а правилн‹ би требало говорити: — *саслушати*, зашто *преслушати* управо знач‹ *непослушати;* мало не подобно значенѣ има предлогъ *пре* и у рѣчм‹ *превидити, пречути*. *Море* лагко є исто тако србска рѣчь, како ‹ *може*, н. п. море бити, може бити, зашто имамо у слав. нарѣчiяма при мѣра, да *р* прелази у *ж*, н. п. *добре, добже;* но *мора* тежко ће бит‹ србска рѣчь, и тежко ће имати коренъ у буди коємъ нарѣчiю слав., ‹ тога ради опиявајући є се, болѣ ће бити умѣсто: *морамъ писати*, упо треблявати изражения: *треба ми* писати, *имамъ, дужанъ самъ, обвезан самъ, принужденъ самъ, нужда ми є, надлежи ми* писати. И маџ єзикъ не има глагола müssen, debere. Говори се често: гди *не има* слоге *не има* ни напредка; ту *не има* никога; доста *има* на свѣту злих‹ людiй; гди *има* трудолюбия, ту *има* и блага — но све ово говори с‹ съ глаголомъ *всть*. Н. п. гди *ни є* слоге, ту *ни є* ни напредка; ту *ни є* ни кога; доста *є* на свѣту злихъ людiй; гди *є* трудолюбiє, ту *є* и благо

и я судимъ, да є начинъ говорити и писати съ глаголомъ *єсть*, много више распростртъ у Славяна, и много свойственніи духу слав. єзика, нежели съ глаголомъ дѣйств. *има*, покрай кога се тай часъ диже питанѣ: ко има? У насъ се и говори и пише данасъ: *доброга и доброгъ*, и *добра* човека: Родит. пуни *доброга*, находи се по свима слав. диалектима; а усѣчени *добра* употреблява се у старомъ слав. и нашемъ србскомъ; а трећи Род. *доброгъ* не налази се нигди више, но само у Србаля: пакъ готово и по тому може се сумняти, єли то правилни падежъ, или є само окушенъ простимъ народомъ лагшега, и угоднєга ради изговора, како смо и досадъ на више мѣста видили; сумня се ова іоште основаніомъ указує, када погледимо на природу склоненія, и самимъ окомъ, и ухомъ увѣримо се, да се много болѣ слаже: доброг*а* човек*а*, и добр*а* човек*а*, гди се и суштъ. и прилаг. окончава на *а*, нежели доброгъ човек*а*, гди єдно излази на *ъ*, а друго на *а*. Добаръ *вечерь* правилниє є, нежели 135б *вече*, зашто два вечера, шесть вечерій, вечерньи, вечерняча може само одъ сушт. *вечерь* производити се. *Вećъ, веćе, веćемъ*, употреблявамо и за ſchon, jam, и за ſondern, sed: н. п. єли *веćъ* ту; ни є лудъ, већъ пустъ; а болѣ чине они, кои га, и то само већъ нарѣчно употреблюю за *више*, зашто долази одъ *велики*; а Србльима *веćма* и *больма* єдно значи. И онда за jam може се узети *готово* bereits а за fere, ſaſt *мало не*. *Или, али, оли, иль, аль, оль*, све шесторо єдно значи, и само єдно треба у насъ да буде: *или*.

Дертъ є тур. а срб. *мука, єдъ*. *Мейданъ* є тур. а срб. *мѣсто*. [145а] *Іогунъ* є тур. (и одтуда іогунастъ, іогуница, іогунство, іогунитисе); а срб. *неотесанъ, тврдоглавъ, невратъ*. Ястукъ є тур. *ясдъкъ*, срб. *подглавникъ*. *Нахія* є тур. а срб. *предѣлъ, край, околина, окружіє*. *Сичанъ* є тур. а срб. *мишъ*, узето є за отровъ противу мишева. *Ягма* є тур. а срб. отиманѣ. *Хайдъдъ* зову Турци *разбойника*. *Лакърди* є тур. а срб. *разговоръ*. *Пиринчъ* є тур., нѣм. Reiß, рус. сарачинское пшено, срб. сараценица? *Халка* є тур. а срб. *прстенъ, брньица*. Яракъ є тур. *яръкъ*, срб. *прокопъ*. *Чилъ, а, о*, єсть тур. чій, срб. *жестокъ, необузданъ*. [145б] *Бейгиръ* є тур. а срб. *конь*, и єдали ни є одтуда айгиръ, срб. ждребацъ. Мелемъ є тур. *мелхемъ*, срб. *помазъ? Хазна* тур. *казна* рус. cassa у многима єзицима, а срб. *неньезница, новчара? Бацакъ* є тур. а срб. *голени*, ни є ли одтуда и *батакъ*. Ћилитъ є тур. *ќилидъ*, срб. ключаница. Курюкъ є тур. *куйрукъ*, срб. *коса?* но не власи: тако разликую Русси. *Џанъ* є тур. а срб. *душа*; одтуда џаномъ! душо, срдце моє! Чатма бит ће одъ *чатлакъ* тур. а срб. цепаница, цепане тачке. *Челикъ* є тур. а срб. *оцило*. *Бой* є тур. а срб. *растъ*, или висина човека, statura: одтуда кућа на єданъ бой, на два — а срб. на єданъ, на *два спрата* по словачкому, на *две* горнице по славенскому. *Харачь* є тур. а срб. *данакъ*. *Кумашъ* є тур. а срб. вештество, лат. materia. *Фодулъ* є тур. и мађ. а срп. *високоуманъ, поноситъ, кичельивъ*. *Кавга* є тур. а срб. *свађа*. Чорапа є одъ *чорабъ* тур. а срб. *наногвице? Трампа* є тур. а срб. *размѣна*. Исе є тур. *хиссе*, а срб. *часть*, део.

То расте *са свакимъ даномъ*, по нѣм. є, а србски — *сваки данъ*. Ни є основано нѣгово *потврђиванѣ* узето є одъ нѣм. Behauptung, а болѣ є србски: ни є основана нѣгова *речь*, нѣгово *изреченіє*. Новопреведене речи: *ратна* лађа, ратни совѣтъ одъ Kriegsſchiff. Kriegsrath; никада не

могу добити важность старихъ речій: *вовнна* лађа, *вовнни* совѣтъ, ако и єсу све произведене одъ две єднозначне речи: *рата* и *войне*. То исто суди србско ухо и о речма: *нагнуће*, и *наклонность*, ако и значе обе єдно, у нѣм. Neigung. Ништа друго и о речма: *припрека*, и *препона*, умѣсто слав. *препятствія*. Два *виђеня достойна* града по нѣм. є, а срб. *два угледна, два узорна* града. Онъ води трговину *съ воловима, са*
146а *свинями, съ брашномъ*, ни є тако добро, и чисто србски, како ка|да се каже: води трговину *воловима, свинями, брашномъ*.

Мучати значи не говорити; а глаголи *ћутити, чути, чувствовати, шутити*, са свима своима суштествителнима, *ћутъ, ћудъ, чувство, шутня* и т. д. єсу другога, а єднога корена, и долазе одъ слав. *ощутити, ощущати*, кои значе осетити. И како є различна мисао *мучанѣ* одъ мисли *осећаня*,[1] тако треба и речма бити различнима, коє изражаваю ове мисли. То хоће єзикъ опредѣленъ. А народъ, наклонѣнъ на поесію, лагко є мого смешати ове две идее, па и речи, коима се оне изражаваю. Зашто човекъ, докле дубоко што ћути (или чувствує, или осећа), обично мучи. Много іоште лагше мого є народъ, судбиномъ исцепканъ, и разсеянъ, измешати у глаголу *ощущати* писмена щ, ш, т, ћ, ч. — *Є, єстъ, єсте;* прва два окончанія глагола могу се употреблявати у трећ. лиц. чис. єдин., а треће окончаніє у вт. лиц. ч. м. и тако добро є рећи: истина *є*, или *єстъ* истина, но ни є добро: *єсте* истина; а добро є: ви *єсте* любительи истине. Засада се іоште безъ разлике употреблява и *є*, и *єстъ*, и *єсте* у тр. лиц. ч. є. како што се и све скоро пише безъ разлике, и какогодъ ко хоће. Мало да ни су по неизбѣжной нужди две ове грѣшке у нашемъ єзику учинѣне, именно што су найстаріи наши писци писали славенски, мало обзирући се на то, како имъ говори народъ; а новіи узели писати, како народъ говори, понайвише слабо мотрећи на свойство, и правила єзика. А све ће ово красно изравнати младежъ, мила надежда рода, чиста іоште одъ обе ове погрѣшке, како буде сазнала духъ славенскога єзика, промѣне славенскихъ диалекта, и коренъ собственнога нарѣчія. Но иначе никада ништа! И чудитисе, и смѣятисе може човекъ, када погледи, гдѣ нѣки учени и говоре и пишу, и у школама уче, да дат. и твор. у множ. числу имаю єднаки бити, и тако да смо обвезани говорити: заповѣђено є *грађанима, ученицима, Крагуєвчанима, Новосађанима, Србльима, Нѣмцима*, а нипошто: *грађаномъ, ученикомъ, Крагуєвчаномъ, Новосађаномъ, Срблѣмъ, Нѣмцомъ*. А и овако говори нашъ народъ; и ово є прави дателни падежъ числа множ. и кодъ нашега народа по Хрватской, и Далмаціи, и у Русса, и Словака, и у Славяна уобште. Ако би кои и допустили, да се то може трпити кодъ суштествителнихъ, коя иду по овому склоненію; ништа манѣ многи би се, може бити насмѣяли, када би имъ ко рекао, да подобни
146б дат. може бити| и кодъ другихъ суш. н. п. *женамъ, слугамъ*, умѣсто *женама, слугама*. Не знамъ, били и онда ова речь прошла безъ смѣха, када би се ко позвао и на Руссе, и на Хрвате, и на Словаке, и на друге Славяне, кои говоре: нашимъ *женамъ*, вашимъ *людемъ* и т. д. Сумнямъ, били и онда ко послушанъ био, када би доводио, да су и зато природніи дателни на ъ кодъ сушт., што се и дателни кодъ прилагат.; мѣстоим. притяж.; и числит. поряд. свагда свршую на ъ: и да є тога ради благогласниє: *краснимъ женамъ, нашимъ*

.юдемъ, добримъ ученикомъ — неголи: *краснимъ женама, нашимъ ьюдма, добримъ ученицима.* Надати се само много би човекъ нешто на ›во доказательство, што се и у народ. пѣсн. кодъ Црногораца налази: *Арамбашамъ даше старѢшинство* — а не *арамбашама.* Толика є данасъ понайвише наклоностъ обичаю говора, а ненаклоностъ правилу! Манѣ и труда стає прва! Правилниє є писати: *грохотомъ* се смиє, неголи *гроотомъ* или *гротомъ;* правилниє *грохти* му грло, неголи *грокти.* Ни є тако правилно писати *сна,* или *сная,* како *снаха,* одкуда после бива *снаша, х* на *ш.* Тако и ни є правилно писати *соа,* или *соя,* но *соха,* одкуда после бива *сошица, х* на *ш.* Умѣсто *обраница* треба писати *обрамница,* гди є коренъ *раме.*

Хаммалъ є тур. а срб. *носиоцъ. Сакаџія* є тур. а срб. *водо-* [1816
ноша. Яглукъ є тур. *яглъкъ,* а срб. *рубацъ, утирачъ, ручникъ. Берекетъ* є тур. а срб. *изобиліе, плодородіе, напредакъ. Ђутуре* є тур. а срб. *єдно на друго, гомиломъ.* Бадава є тур. *бадихава,* а срб. *безплатежно,* другда *суєтно, безилодно, напразно, уєтаръ, наташте.* Тур. *пакъ* значи срб. чистъ, *напакъ* нечистъ, поганъ: и неђели одтуда бити наше *наопакъ, изопаченъ, наопако,* кое би се могло заменути речма: *несгоданъ, развраћенъ, извраћенъ на наличіє, у зао часъ. Рая* тур. а срб. *подданници.* Язукъ є тур. *ясакъ,* а срб. *забрана, запрећено што, грѣхъ.* Кирія є тур. *кира,* срб. *наямъ, аренда. Хайванъ* тур. значи срб. *скотъ, дивячъ;* и одтуда ће бити *аймана. Тамамъ* є тур. а срб. *савршено, равно, точно. Перде* зову Турци *завѣсу. Терази* є тур. а срб. *вѣси. Кола* зовусе тур. *араба,* и одтуда *арабаџія, рабаџія,* срб. *возиоцъ, возаръ.* И кочіє су тур. *кочу,* мађ. kocsi, срб. *кола, колесница.* Аџія, *хаџџъ* зову Турци *путника* по светима мѣстама; *хаџилукъ* путованѣ у света мѣста. Тур. *беязъ,* срб. *бео:* и одтуда у дунавкама *бѣли хлѣбъ* зову гдигди Србльи *беязъ. Барабаръ* є тур. а срб. *раванъ, єднакъ. Ибрикъ* є тур. слав. *ручка,* рус. *кружка. Ђргъхадъ,* ›ргатинъ, є тур. а срб. *надничаръ, тежакъ. Ашџи* є тур. а слав. *варникъ,* рус. *поваръ,* бугар. *гутвачъ* одъ готовити, или *сокачия* одъ сока, ›ако и мађ. szakács; зашто што говоримо србски куваръ, и *кувати,* то ›олази одъ Ꝁoфеп, coquere, срб. *варити, обарити* (гди є нестало пимена *в* ради лагшега изговора) *готовити, увиђати;* како и *куина* одъ ulina, Rüфe, просто Rüфel, слав. *варница,* рус. *по|варня,* бугар. *гутвакъ,* 182a
›окварено *мутвакъ.* У Србаля тежака зове се жена, на кою є редъ доıао готовити єла, *редуша;* а ко о сватби готови, зове се простачки *аримесо. Ада* є тур. а срб. *островъ, острово. Ейри* є тур. а срб. *кривъ,* одтуда *іера* и *изіерио се,* срб. *кривовратъ, искривлѣнъ, искривіо се.* ›латъ є тур. *алетъ,* срб. орудіє. *Єлчи* є тур. а срб. *посланникъ* (поленикъ). *Амма* є тур. а срб. *но:* н. п. амма ниє тако. *Айлъкъ* є тур. › срб. *мѣсечно:* н. п. мѣсечна плата. *Барутъ* є тур. а срб. *прахъ, ›ушчани прахъ,* подпрашити пушку. *Бакъра* є тур. а слав. *мѣдь. Бахшишъ* є тур. а срб. *даръ,* кадкадъ *напитакъ. Бардакъ* є тур. а срб. *›рчагъ, водоносъ.* Тур. *бурне* значи *носъ;* и одтуда *бурнотъ* значи ду›анъ за носъ, *кихало? Баталъ* є тур. а срб. *оветшало, опало, за›уштено. Бенъ* є тур. а срб. *простакъ, простачки:* н. пр. бено єдна! еначе! Пеливанъ є тур. *пехливанъ,* а срб. *огласитель, гласникъ,* нѣм. ›erold. Барякъ є тур. *байракъ,* слав. *хоругва,* срб. *застава?* по рус.

праиоръ, прапорацъ, прапорче. Бркъ ће бити тур. *бойъкъ*, срб. *нау ницe. Текiв* є тур. а срб. по грч. *монастиръ. Аисъ* є тур. а срб. *т ница; аисеникъ* тур. а срб. *сужникъ*.

Пише се и милостивомъ, и милостивоме, и милостивому Господи Милостивому зато є, реко би, найправилнiє, што є найближе свимъ с венскимъ диалектомъ; што ту има сличность, да се окончава, како нѣгово суштествително на *у* и што добро стои како пунимъ прил телнимъ, тако и усѣченимъ, н. пр. ни мудру теци, ни луду остави. М лостивоме у Дат. чини се зато добро, што се свршує буквомъ *е*, ко найблагогласния међу свима самогласнима; но съ друге стране єдно има оне сличности у окончанiю са своимъ суштествителнимъ — др буква *е* ниє постоянно окончанiе прилагателнимъ именамъ у Дат. Єд н. п. не може се рећи садашнѣме, дужеме, настаюћеме, наставшеме в мену, нарочито што єдно *е* иде предъ падежнимъ *е* — найпосле шт у Дат. одступа одъ духа обштеславянскога єзика. Милостивомъ у Д Єдин. лишава се свега, што смо напоменули, то єсть и характера с вянскога, и сличности, и благогласiя; и само у Сказ. Єдин. стои доб Но найшарения є неправилностъ, када се ово све троє, како и би измеша, н. пр. я самь нашемъ доброме и милостивому господину вѣран Неправилна ова шара бива и съ Родит. и Вин., о коємъ смо говори Н. пр. я самь нашегъ доброга госта, и вашега правогъ приятеля
1826 здравио. Тако се тумара и съ Твор. Множ., о комъ ће доћи речь: пр. ти си се сложио са свима нашимъ найвећима непрiятельима, и свимъ вашима найвећимъ варалицама. Пиши сада Грамматику, и у коигодъ можешъ, по такима правилама!!

Да є правилнiє писати у Твор. Множ. съ добрима женама, в нима мужевима, маковима зрнама, неголи съ добримъ женама, вѣрн мужевима, маковимъ зрнама, доста се мислимъ, изъ досада, коє о коє на другомъ мѣсту реченога, ясно види. Ако хоћемо єданпутъ єз правиланъ, и опредѣленъ, не треба намъ ићи до вѣка слепо за он што намъ є починила по єзику слобода пѣсмотвораца, а и гнила ч угодностъ простоте.

Но шта ћемо съ Родит. Множ. како кодъ сушт. тако и прил Пишу у Црной Гори: много *ябукахъ, уредбахъ, писателяхъ;* пише гд и у Австрiи: много *ябуука, уреедба, писателя;* находи се у На Пѣсм. Црногор. и много воловъ, овновъ; а понайвише пишу много *ябу уредба, писателя* — или много ябука', уредба', писателя'. Прв болѣ од последнѣга, зашто се приближуе нешто изговору народа; и д є болѣ одъ последнѣга, зашто иде iоште ближе за изговоромъ; тре чисто славянско; а последнѣ ниє никако. Род. Множ. или имало себи капицу, или остало гологлаво, особито што му капа и не стои, би требало, по тому, што се последньи слогъ и не протеже, колико п последный, ако знакъ тай има силу протегнути слогъ; и што букв треба уписати, ако се мисли, да има мѣсто у говору србскомъ или к треба никаквимъ знакомъ у писму замѣньивати, ако се мисли, да у вору мѣста неима — предпоставляюћи, да она *облечена* то хоће Тако пише гдикои лютихъ звѣрова, гдикои лютиєхъ, други лютиє понайвише люты, или люты' звѣрова. Изъ свега овога види се, да *люти* треба у Род. Множ. iоште нешто додати, а тай додатакъ саст

іайвеће части Славяна у самомъ *х*. Ако найпре тако сви, и одсвуда, і можемо, склоненія наша, и сопряженія, и у обште савъ єзикъ не отресемо, опредѣлимо, и на извѣстна правила се не сложимо; суєтно Матица обриче дукате за Грамматику, и суєтно ихъ може ко и одвући.

Када у сложенима речма говоримо *биволъ, Суводолъ*, не били било авилниіе писати и *волъ*,¦ *долъ*, неголи *воо, доо*, као неки починю пи- 183a
ти? Починю писати и *окоо руке*, умѣсто *около;* а съ друге стране етъ не мили имъ се, и не пишу *боо* умѣсто *болъ*. Говоримо *потиіо* седи, а нисли правилниіе *потихо;* само одъ тихо може се образовати шина; а одъ тиіо никако. Тако речи *лиіо* коренъ є *лихо*, коє значи *лишно, сувише, преко потребе:* и одтуда речь *лихва*, одъ коє се іоги туђе. Више є обшта речь Славяномъ *хитро* неголи *хитно*, и *хи-шти, ухитрити, похитрити*, неголи *хитити, ухитити, похитити* и *итити, у, по* — а єдно значи. И одъ речи *бдити* многи односе аву, какогодъ одъ високославенске; а када би само уметнули *у* после било би *будити*, какошто ништа друго и не значи, нежели *буданъ ти*, а то є све право србски, како и овимъ єдинокоренне речи *бо-юсть, бодаръ* конь, *бадни* данъ. *Тврдъ* значи намъ часъ тѣло *тврдо*, съ човека *прештедљива;* а зашто тако да плетемо, када богати нашъ икъ има за *тврда човека* речь *скупъ*, кою є и Влахъ одъ насъ узай-іо, па каже *скумпъ*. А што сада зовемо *скупо*, треба да се зове *драго, иноцѣнно*, како што и Мађ. каже по нашему drága. Власи кажу нашки *новатъ*, а ми се нашега одмећемо, и говоримо *кривъ*, па тако замр-ємо мисаљ фисичне *кривине* са мислю моралне *винъ*, мало мислећи, *вити* и *кривити* єсу подъ єдну мѣру наше речи. *Скрнавъ* говори се народу, а да се утисне само єдно *в*, било би *скврнавъ*, права србска чь одъ *скверни*. Говори се *штица*, а да се напише *штитца*, ето ти чи, коіой є коренъ *штитъ*. Чуе се у говору и *блесанъ*, а нисли то *азанъ*, то єсть *глупъ* и одтуда *соблазнъ* пре неголи одъ цинц. и влаш. *естематъ*.

[2. У „Подунавци“ за год. 1845., бр. 31., стр. 129.—130., тампан је овај чланак Јов. Ст. Поповића :]

О Србскимъ рѣчма предѣлнымъ.[1])

Рѣчи, коє се не чую обште у народу, него у поєдинымъ само [129б]
стима или предѣлима, и коє се по томе предѣлне, или Провинціализми у, обично немаю довольно уваженія, и сматраю се као такове, коє поне у кньигама, гдѣ се чистота єзыка строго захтѣва, не могу упо-бляввати. Да такове рѣчи понайвише рђаво одступаю одъ правогъ и стогъ єзыка, то є истина; примѣри могу быти: селдо (седло), идеду, иду, доксатъ, и тако далѣ. При свемъ томъ налази се међу овымъ има и таковы, коє су праву чистоту задржале, гдѣ на противъ обште

[1]) Сообштено Друштву Србске Словесности.

употреблѣна истогъ значеня рѣчъ или є туђа, или, подъ испытъ ме у вредности губи. Ово постои навластито кодъ Србаля, будући положенію яко одцѣплѣни, и тако є єданъ предѣлъ одъ єдногъ, одъ другогъ сусѣдногъ народа гдѣкоє рѣчи или израженія попрійм видъ имъ потомъ обштности придао, гдѣ є напротивъ иста рѣчь у гомъ манѣмъ предѣлу или мѣсту у првобытности остала.

Много ће дакле къ чистоти Србскогъ єзыка припети, ако с кове предѣлне рѣчи, навластито оне, о коима се лако доказати да су кореномъ Србске, покупе, и читаюћемъ свѣту сообште; а мѣръ, по комъ се вредность и чистота какове рѣчи увидити може, я є старый славенскій єзыкъ, или друга Славенска нарѣчія.

1804 Я самь предузео за примѣръ неколико таковы рѣчій навести се, колико ми є познато, само у мѣсту мога рођеня, Вршцу, говоре коє се по другимъ мѣстима ређе чую, а од какове су оне важности саме освѣдоче.

Клюкати, обично *муляти.* Муляти значи рукама гнѣчити, а кати особитымъ орудіємъ, коє се *клюкало* зове, а не муляло. Одъ гола клюкати чує се и по другимъ мѣстима суштествително *клюк*

Плизимъ (обично *клизимъ*). Коренъ рѣчи клизити я незна за вредность плизити євствує ми славенско поползнути. Говори Вршцу и преносно: оплизо, место пропао, умр'о, нестало га.

Титра (у Срему *пилякъ*). Титранѣ є обична дѣчина игра у В съ петъ малы камичка или четвороугальны 5 комадій лѣпо угл цыгле, коє се титре зову. Обично се чує іоште: *титрати се* съ и то преносно; али у правомъ смыслу као и суштествително задр се у Вршцу.

Тулузъ (у Срему *чоковъ*). Цѣло стабло, на комъ кукурузъ зове се тулузина, (тако се на пр. каже: тулузиномъ стоку ранити пакъ парче, гдѣ су зрна усађена, кадъ се кукурузъ окруни, зов *тулузъ*. Єли ово болѣ него чоковъ или шепурина, лако се може ви

Крецавъ (обично *кудравъ*). Кудравъ є онай, кои се ніе очеш или коме є коса гргуляста, али онай, коме є коса оштра и ситно врчена, (crispus) зове се *крецавъ*.

Качка болѣ *скачка* (у Срему *пильцыка*). У Вршцу се обично кача єдно кратко дрвенце, заоштрлято и съ єдне и съ друге стран коима се штапомъ удара, те одскаче, (опетъ игра). Я самь држао, ова рѣчь Влашка, єръ се при играню Влашки и брои: „кача уна, дой, трей,„ али кадъ самь одъ Влашке дѣце у Карансебешу чуо к лако самь се увѣріо, да є рѣчь Србска, од скакати. Да пакъ у шкомъ єзыку много рѣчій има Србски, коє су се кодъ насъ изгубиле: часу (сатъ) кую (ексеръ) подъ (таванъ) трнокопъ (будакъ) я самь путъ у народномъ Листу напоменуо; но садъ самь науміо све Србске покупити, коє се у Влашкомъ налазе єзыку.

1806 *Салутакъ* (обично *шлюнакъ*). Ситанъ бѣлый, болѣ жућкастый ка на подобіє крупногъ пѣска зове се *шлюнакъ*, а великій се зове *салу*

Личимъ (у Срему *наликуємъ*). Личити доводимъ одъ лица, а ковати одъ наличя, болѣ є дакле личити, съ протегнутымъ првымъ сло

Булюна!

Мацыно злато. У пѣсковитомъ камену налазе се танке нѣке таблице, бѣле или жуѣкасте, кое се лако сломити могу, и кое се у Вршцу зову: Мацыно злато.

Булюна (сова) ово е наименованіе по природи дато.

Првача. Онай, кои е што првый учиніо, зове се првача. Употреблява се и глаголъ *првачити,* я самь првачіо, онъ е првачіо и т. д.

Машка. Одъ *измашити* постои суштествително *машка.* Тако дѣца обично, кадъ се лопте играю, брое машке.

Трепелька (петелька).

Волимь или *волемь.* Рѣчь се ова употреблява у мѣсто „имамъ што радо" у степену положителномъ; у Вршцу се узима у степену сравнителномъ, и значи malo, н. пр. я милуемъ и Петра, али волимъ Павла; волимъ Француза него Енглеза.

Обга (юфка). Да е юфка Србска рѣчь, я не бы смео добаръ стати, обга, чини ми се, долази одъ обвіяти, быће дакле правилніе *обвга* као и *обвоякъ* (обоякъ).

Смрека (веня).

Оволико засадь. Кадъ бы се изъ свію предѣла манѣ познате, но чисте и Србске рѣчи покупиле и издале, ніе сумнѣ да бы езыкъ нашъ много добіо. Тако бы добро было, да се покупе гдѣкоя наименованія села, мѣста, рѣка, брегова и т. д. коя иначе нису у употребленію као на пр. Врачевъ Гай, широко било, избиште, средиште, честинъ, желѣзникъ, домогледъ и т. д. На овай бы се начинъ езыкъ Србскій яко обогатити мого, добивши рѣчи не туђе, или измышлѣне и начинѣне, него свое рођене, кое у народу леже безъ употребленія.

І. С. Поповићъ.

[На оба ова чланка Вук је одговорио III-ћим и VII одељком књиге:]

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

и

САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ

ПИСМА

ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНОМЕ ГОСПОДИНУ

ПЛАТОНУ АТАНАЦКОВИЋУ,

ПРАВОСЛАВНОМЕ ВЛАДИЦИ БУДИМСКОМЕ

О СРПСКОМЕ ПРАВОПИСУ,

СА ОСОБИТИЈЕМ ДОДАЦИМА

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

У БЕЧУ,

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА 1845.

[На 8-ни, страна 95.]

I.

[На првом је месту у овом одељку писмо Вуково П.и
Атанацковићу; оно је овде штампано под бр. XXX., под нат
„Изъ писма едномъ члену Матице Срб. писаногъ.“ *Види на стр. 5*
њим долази ово Текелијино писмо:]*

[ВЫСОКѠ ПРЕѠСВѦЩЕНѢИШЫИ ГДИНЕ!]

[9] [Извините закоснение ѿвѣта моегѡ сверхȣ Вашегѡ д
цѣннагѡ Писаниѧ, зимница бо нѣсколикѡ днеи во одрѣ у
жашема, и нынѣ еще не со всем здрав. В том писмѣ извол
изѧснитися, акѡ] вы ненадѣялися [томȣ] мȣчение во уст
лению {установлении} писаниѧ; аз имѣю честь вам опомѧ
Стіхи их писах Гдинȣ єпкпȣ {опомянути Вамъ стіхи, писа
мном Г. Епіскопу} Мȣшицкомȣ, [и сообщих Гд. Сȣботі
„кто скок изгȣби, и правог посрне с' пȣта — бл
маглом сметен без прта {*пута*} по снѣгȣ — па
ѧмȣ доцне се раскаѧ — тревенник что остави.
и есть; мы оставили наблюдати правила ученагѡ нашег{о} ѧз
училися иностранномȣ; нынѣ хощем писати нашим ѧзы
и нынѣ топерво {топрв} видим, акѡ его незнаем, стȣд на
падает признатися ѧкѡ незнаем свои ѧзык, и чтобы зак
невѣжество наше, хȣлим го, акѡ Лис гроздие. Ut sapere
antur, coelum vituperant. Прежде 26. Лѣт аже писах п
нȣтом{у} Г[д]. Мȣшицкомȣ, иже болшею причиною бы
что младеж ѿважилася не по правилȣ писати, но ищет ѧ
Архманд. Кенгелац угрожаше глаголѧ: „акѡ пишут по
вилам баби Смилѧне {Смиляны:}“ егда правила св
ѧзыка незнают, и такѡ берȣтся за простѣйших нарѣчиѧ,
рены сȣщыи {суще}, что хотѧ какѡ хȣдѡ и превратнѡ пи
всегда добрѣ бȣдет, обаче и ѿ сегѡ младеж хȣже дѣлает
такщи нарѣчиѧ, аже знают, воеже прочиѧ, аже незнают, ск
бабы Смилѧне прекрили {Смиляны прекрыти}, и пишȣт акѡ
баби глаголют! Но зачем ученыи людие им слѣдȣют, и себ
нос вести пȣскают, томȣ дивсе о! Свѣтȣ! Не лȣчш

[* Писмо је ово штампано најпре грађанским словима у 31. броју
скога народнога листа“ за год. 1842., стр. 246, под натписом „Писмо єдномъ
Матице,“ али не у целини. Овде се штампа по оном у „Писмима,“ а веће су р
означене заградама: шареним оно што је у „С. Н. Листу,“ а угластим он
тамо нема. Правописне разлике (*и* м. *ы*, *е* м. *ѣ* и т. д.) нису означиване.]

похвалнѣе бы было нам возвратитисѧ нашемꙋ правилномꙋ Славенскомꙋ ѧзыкꙋ, еже есть истинныи С{е}рбскіи, Рꙋсси бо ѿ нас взѧша, и предѣлаша по своемꙋ, обаче основаніе| наше остало, и 10
аще внимаем, видим, акѡ Рꙋсси мало премѣниша, ибо кромѣ что {в}мѣсто .е. наше употреблѧют .ѣ. и .ѧ. прочее все наше. Просвѣщеніе прежде у нас бѣ, прежде Типографіа нежели в' Россіи, еже и Добровскіи изповѣдает {исповѣдует}, и Єvангеліѧ во Белградѣ Албанском печатана свидѣтелствꙋют; оставим толкѡ {токмо} Рꙋсское ѣ и я, и возмем наше .е. тои час увидим, акѡ Славенскіи ѧзык есть С{е}рбскіи ученныи.

Ащеже Славено-С{е}рбски писати не бꙋдем, по коегѡ нарѣчїѧ правилꙋ писати бꙋдем? Херцеговским? Хорватским? Далматинскїим {Далматійским}? Сремским бабскїим? либо дерчадскїим? Обаче сїи сꙋть предѣлныи, provinciales, или не ученныи; Хера бꙋдет искати Херски, Хорвати со всѣми мꙋченїѧми своими желают остати при Хорватскіим, Сремац {Хорватском, Сремцы} и прочїи при своем, обаче ученныи нѣмци не такѡ мнют. Г[д]. Sode рече: „Weg mit provincialismen, der Deutsche muß eine Sprache haben," не бꙋдем ли и мы пріимити упутствованіе сіе? Другїи же ученныи Нѣмец рече: Es ist wahr, daß nur kleinliche Geister die Sehnsucht nach provincialnationalitaeten hegen, не посемꙋ ли здѣлали нѣмци? Французи, и прочїи народи, оніи бо по своим провинціам разнѡ глаголют, что мы ученномꙋ ѧзыкꙋ учившисѧ их со всем разꙋмѣти неможем, обаче вси нѣмци с' Adelungom, Vielandom равнѡ пишꙋт, такѡ французи с' Voltairom, Bayli, Raccinom ед[и]накѡ пишꙋт, здѣлавши во Академїи своеи Лексикон; не такѡ ли и Магѧри послѣдоваше? Мы имѣем изображеныи ѧзык, числом токмо Лексикона оскудѣем, которїи, аще бы имѣли, вѣрнѡ и младеж бы наша писала по правилꙋ {вѣрно бы и младеж наша по правилу писала}. Хорвати и прочїи югославѧни скорѣе бꙋдет пріимити Славенскіи ѧзык, по томꙋ, что стꙋд им не бꙋдет по изображенагѡ ѧзыка правилꙋ писати, хотѧ их нынѣ удержает страх мнѣніѧ тогѡ, чтобы и вѣрꙋ премѣнили.

Посмотрим какѡ прежде 50. лѣт ученыи наши вси Сла- 11
венски писахꙋ, и вси знающїи читати разꙋмѣша их, даже и жени, нынѣже какіѧ соблазни, какіѧ {какова} хꙋленіѧ и ѿвращеніѧ ѿ Славенскагѡ ѧзыка не чтим ѿ младежи нашеѧ? праведнѡ рещи можем, акѡ 50. лѣт назад бросихомсѧ, и на правыи пꙋть дондеже пріидем, и другїи 50. лѣт преидꙋт, аще небꙋдем мꙋжи по Horatiu: et tenacem propositi virum nec Civium ardor

prava suadentium, nec instantis vultus tyranni mente q
solida пȣстим блебетати, мыже правило наблюдаем.

Младеж наша за мȣченіе почитает узнати, гдѣ и, і, v, писати должно есть, на против в' магьарском ѧзыкѣ {язы нечтȣт быти мȣки, гдѣ ö, гдѣ ü писати требȣет, что с ѿ англиском ѧзыкѣ {языцѣ}, гдѣ единое слово *o* болше ѿ правил[а], и изѧтіѧ имѣет, и хотѧ с' мȣченіем великим, о трȣдимсѧ научити право 'писати, во своемже ѧзыцѣ три с мȣченіе нам несносно есть. Естли сіе любов своемȣ ѧзыкȣ? е спѣшити ко изображенію ѧзыка своего?

В' призрѣніи слова *е*, что иныи пишȣ{т} .э. другіе {дру .є. третіе {третіи} *іе*, в' том никакіѧ бѣди не нахожȣ, ибо в' началѣ рѣчи, и на концѣ послѣ самогласнаго у нас всегда есть, н. п. єдин — веліе, благое; во иностраниххже рѣчеи {рѣ остает по иностранномȣ. По семȣ мнѣ видитсе {-ся} ѧко Р новіе {новіи} не имѣют причини писати в' началѣ .Ѣ. во м *е*, пишȣт бо ѣздит во мѣсто єздит. Из сего видитсѧ ѧ ѧко вы в' том не избрасте мȣжеи соѿвѣтніѧ {соотвѣтных} Г Шафарика и {Г.} Копитара[1]); оныи правда ученыи [людіе] с но оныи не мы, им Славенскіи ѧзык с' вѣроизповѣданіем [вѣ
12 нѣсть союжен[ыи], намже Славенскіи ѧзык есть ѧзык вѣри и Рȣсси с почитаніем великим имѣют, ѧко Петр I. томȣ ѿрѣзати повелѣ, иже едино слово погрѣшит в' печатнѣ. І мѣтити можем, ѧко ѿ того времени {времене}, что не наблю правила вѣри держати, и ѧзык церковныи не токмо прен гаем, но даже хулим.

Двоегласніѧ {Двоегласная} Слова имѣем ѣ, {Ѣ,} ы, ю правда, ѧко сіе послѣдное неудобно[е] есть, обаче жаль, пренесли глас ѿ ѫ на ю, не поставивши другое знаменіе мѣсто .ѫ. не лȣчше бы было словȣ .ю. оставити свои глас .іо. в' мѣстоже ѫ изобразити н. пр. іȣ, обаче нынѣ семȣ сл вати почти невозможно. Влахи имѣют и нынѣ во своем ѧз {языцѣ} ѫ, и ѱ, обаче слова сіѧ во их глȣхіѧ {глуха} н. пр. мѫнъ глаголют почти ѧко м'на.

. Аз непонимаю зачем .ь. не содержати умѣкшаніѧ {у шенія} ради слов, егда всѧк ѿ искони до нынѣ чтет день, ѧтель, пȣть, с' умѣкшаніем слова *н*, *л*, *т*. На что нам ћ *љ*, *њ*, *ј*. не болшее есть {болше ли} едино слово имѣти

[1]) Господин је Атанацковић у писму своме јавио Текелији, да би овоме послу рад договорити и с Шафариком и Копитаром.]

мѣсто десѧти. {десяты? —} [По семꙋ аз вам конечнѡ изѧснꙋю, акѡ аще из Лѣтописа матице етіѧ слова не изостанꙋт, то аз, и всѧ моѧ изостати бꙋдꙋт ѿ Матице.]

К' присмотренію писма {слова} ъ, аз до нынѣ тогѡ мнѣнія есмь не употреблѧти ъ, дотолѣ, дондеже извѣщен не бꙋдꙋ ѿ нꙋждѣ егѡ. Зачем наполнѧти лист с' непотребними. Правда старыи наши даста емꙋ глас писмѧ {писмене} а, такѡ оц҃ мои читаше „ка тебѣ Богородице, такѡ Митрополитꙋ Ненадовичꙋ ученоме {ученному} человѣкꙋ, иже граматикꙋ, и многіѧ книги печаташе в' Римникѣ, ꙋмирающемꙋ послѣдніѧ рѣчи бахꙋ „Мир васем." Влахи тоиже глас дают емꙋ ѧкѡ (а) либо смѣшаныи {смѣшано} *а* и *е*, обаче аз ни в' Россіи, и нигдѣ во Славлѧнах не ꙋслишах глас слова (ъ). Иныи глаголют, ѧкѡ нꙋждно есть с' ним разлꙋчити {разлучати} род мꙋжескіи ѿ женскагѡ, обаче аз потребы тоѧ не нахожꙋ, доволнѡ бы бо было {бо было бы} женскіи пол ѡзначити со .ъ. мꙋжескіиже оставити 18
без того. Аще в' старинніѧ {старинная} времена нꙋж{д}но бѣ, егда писахꙋ к' единѣи чертѣ долгои нераздѣлѧѧ единꙋ рѣч ѿ дрꙋгіѧ, тꙋ бо егда окончашесѧ рѣч словом безгласним, слѣдꙋющіѧ же начинает самогласним, какаѧ {каков} бы мѧтежь в' том был[а], аще бы (ъ) небыло, обаче нам нынѣ егда рѣчи раздѣлѧем, ъ со всем непотребно есть. Аз имѣю образ Царѧ Ꙋроша, гдѣ емꙋ тропар находитсѧ, в' коем рѣчи без раздѣленіѧ писани сꙋть, из чего догадаюсѧ, что ѿ тꙋдꙋ сꙋществꙋетъ ъ. Обаче аз никомꙋ припѣствовати {препятствовати} нежелаю писати ъ, тим {тѣм} ненарꙋшаем наш ѧзык, и можнѡ оставити волы каждагѡ.

На конец желаніе мое есть *ћ*, *ђ*, *ј*, *њ*, *љ*, *ть*, *э*, *є* со всѣм изоставити: — ъ каждомꙋ по волы, тоже оставити Хорватима Хорватисмос {таже оставити Хорватісма} и сим подобно кованіе неподобних {неподобныя} рѣчеи, егда имѣем во Славенском[ꙋ] готовіѧ: такѡже ꙋклонѧт{и}сѧ по возможности греческаго ћаћанѧ, ћећенѧ, было то писано со ћ, либо со ъ, особливо в' причастиѧх, гдѣ мꙋжественыи глас за Славѧне есть щ тѣм болше, ѧкѡ простыи народ с' причастиѧми не говорит; и все еже С{е}рблин читати ꙋмѣющи разꙋмѣти может по Славенскомꙋ писати. Пѣсни народніѧ ꙋдержати во своеи простотѣ, ꙋмнаѧже ѿ ученых людеи сочиненіѧ приближати ꙋченомꙋ ѧзыкꙋ. И сіѧ сꙋть мнѣніѧ, и желаніѧ моѧ, ѧже, аще одобреніе ваше

обрѧщѹт, обгобзоватисѧ бѹдѹ радостію. Иже имѣю честь с' сокопочитаніем быти

В[ашего] В[ысоко] Пр[еосвѧщенства]
покорнѣйшый слѹга
Савва Текели с. р.

Во Прадѣ 14. Феѵр. {Февр.} 1842.

---

[14] II.

У сједници друштва Српске словесности 21 и 27 Маија о. г. сам говорио подоста о Српскоме језику, но будући да су се о сво говору моме и осим новина Бијоградскијех разносили *различни* гласс како ондје у Бијограду, тако и на овој страни до саме Пеште и Буди: за то сам намислио овдје да кажем све како је било. И тако пр мећем писмо, које сам писао Његовом Високородију Господину *Пау Јанковићу*, попечитељу правосудија и просвјештенија и президев друштва.

ВАШЕ ВИСОКОРОДИЈЕ,
ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ ГОСПОДИНЕ!

На високопочитајемо писмо Вашега Високородија 24 Августа пр. г. под №. 9 част имам одговорити, да за мене бити велика радост, ако будем могао и најмање би у помоћи друштву Српске словесности.

Што се пак тиче Српске *терминологије*, коју је друшт за сад изабрало за посао свој, ја бих рекао, да то није н боља избор. Терминологија је поље дуго и широко, коме ласно не може на крај доћи; а не знам, би ли се и једа народ у Европи могао наћи, који се трудио, да је са свиј преведе на свој језик. Осим тога прављење је новијех рије тежак посао за свакога човјека, а особито у нас, гдје књ жевници нити свога народнога језика управо знаду нити хо да га уче, него га окрећући сваки по своме кривоме знан или, управо рећи, по својој вољи, једнако кваре и грде. ко изиђе на пазар, па да стане куповати за кућу своју ра личне ствари не знајући, шта у кући има, шта ли нема, то би се сви људи смијали, а то ни мало не би смјешније би него кад књижевник хоће да измишљава нове ријечи за как

језик не знајући, које ријечи у језику имају које ли немају. Н. п. шта ћемо ми да тражимо *причину*, кад имамо *узрок*? Шта ћемо да правимо *безумство*, кад имамо *безумље*? Што ће нам *слово* („поборно“), кад имамо *ријеч* и *бесједа*, и кад *слово* у језику нашему значи са свијем друго? Што ће нам *началник*, кад, осим многијех другијех ријечи тога значења, имамо *начелник* (према својству језика нашега)? [1]) Па и кад буде потреба нове ријечи правити, ваља их правити од народнијех ријечи и по својству народнога језика, према осталијем ријечима, а, н. п., *двобрачіе* и *двосупружіе* нити су од народнијех ријечи, нити су по својству народнога језика начињене.[2])

За то бих ја рекао, да се друштво окани терминологије и свакога измишљавања новијех ријечи, већ то нека чине професори сваки у својој науци, и списатељи сваки у својој потреби; па *човјек* сам за себе ако и погријеши, није велике срамоте, а *друштву* се никакоме не допушта да може погријешити. И будући да оно, што друштво чини, ваља да је без погрјешке и да онако остане, за то не смије нико да га поправља, и тако би друштво Српске словесности потврђивало погрјешке нашијех данашњијех књижевника и, против свога 16 намјерења, помагало би им кварити језик; а од појединијех људи ако један и погријеши, други ће га поправити, н. п. један ће казати *двобрачіе* и *двосупружіе*, а други ће рећи да је боље *двоженство*; један ће превести с Њемачкога језика *браколомство*, а други ће рећи да је боље са Славенскога *прељубочинство*; један ће рећи *постройница* и *постройственица*, а други ће казати да је боље задржати *архитектура*, као и *анатомија* мјесто *изудница*; и тако ће посао овај мало по мало све боље и лакше напредовати.

Мјесто измишљавања ријечи за *називословный рѣчникъ* ја мислим да би друштво Српске словесности најбоље учинило за сад, кад би се потрудило, да би књижевници наши познали и научили свој народни језик, и то како у *ријечима* тако и у *мислима*. Сви се готово списатељи наши једнако туже, да

[1]) Јер ми не кажемо *начати*, *зачати*, *почати*, *почитак*, него: *начети*, *зачети*, *почети*, *почетак*: и по томе се у Црној гори говори и *начелник*.

[2]) Јер у Српскоме народном језику нити што значи *брак* ни *супруг*, нити има ријечи, које се свршују на *ије* осим њеколико, које су узете из Славенскога језика и које се понајвише говоре и на *ије* и на *ње*, н. п. *преображеније* и *преображење*, *богојављеније* и *богојављење* и т. д.

у нашему језику нема ријечи за њихове мисли; али томе ниј
толико крив језик, колико су криви они, што ријечи језик
свога не познају, а још више, што не *мисле* Српски, него
17 Њемачки или Латински.[1]) Кривица би се ова могла тијем
оправдати, што су они провели младост учећи науке на овијем
туђијем језицима, али се ласно не може оправдати, кад ко
незнање своје не ће да призна, него мисли и на силу друге
људе хоће да увјери, да зна оно, што не зна. Ја не велим,
да ми у писању књига можемо са свијем бити без Славенскијех
и без новијех ријечи, него бих рад, да се ријечи таке
не узимају и не измишљавају без невоље; а признајем и то
да је данас тешко и претешко писати чисто Српски, и да ј
сто пута лакше писати по својој вољи какогод, неголи на
родни језик учити и његовијем се правилима и својствима п
коравати; али ваља помислити, које је од овога двога п
метније и за народ боље. — Први Српски списатељ, био с
Доситије или Орфелин, или други који му драго, како
почео писати, одмах је почео и језик свој *кварити*, и то кв
18 рење траје и, управо рећи *напредује*[2]) још до данашње

---

16 [1]) И ово је највећи узрок што наши списатељи не знаду писати чис Српски. Да је Српски законописац управо познавао народ, за који пише зако и да је знао, како народ мисли и говори о онијем стварима, које он пише, мачно би он, н. п. оно „*о правама и дужностима супружника*" (од параграф 59 до 112) могао написати и без *супруга* и без *супружника* и без *супруге* и *супружескій*, и без *брака* и без *брачный* и без *браколомства*, и без *прописан* *исиыта* и без *увести у књигу*, и без *парохів* и без *парохіялный*, и без *разн* *пола* и без *невинна* и без *союза* и без *торжественно* и без *соразмѣрно* и без *схо*,
17 и без *неизвѣсно* и без *злоковарно* и без *спорно*, и без *началства* и без *уза* *ногъ и непринуђеногъ согласія сачетавајући се*, и без *дѣйствования свирѣпимъ у* *тачнимъ средствама*, и без *препоне* и без *отсутства* и без *отсутствујућегъ*, и без *р* *рѣшенія* и без *разрѣшити* и без *рѣшавати*, и без *примѣтити* и без *наблю* *вати* и без *навѣстити* и без *пренебрегнути* и без *дозволити* и без *опредѣлити* без *согласити* и без *развести* и без *разводити* и без *разведенія* и без *развода* без *дозволеня* и без *дозволенія* и без *обитавания* и без *вниманія* и без *преп* *ствія* и без *оглашенія* и без *преступленія* и без *обрученія* и без *управленія* и *заточенія* и без *истеченія* и без *опредѣленія* и без *прошенія* и без *заключенія* без *удаленія* и без *разстоянія* и без *примиренія* и без *смотренія* и без *уништ* *женія* и без *снабдѣнія* и без *призрѣнія* и т. д. Ако у нашему народном јези нема ријечи, н. п. за *математику* и за *хемију*, ваља да има за *женидбу* и *пуштање жена*, јер се Срби жене и жене пуштају Бог зна од колико стоти година.

18 [2]) Ја сам казао још прије 6 година, да су најглавније (иј готово *све*) п грјешке у језику нашему постале од нашијех дојакошњијех списатеља и књ жевника, и тако да је у нас језик оно искварило и нагрдило, што га је у др гијех народа угладило, очистило и у његовијем природнијем правилима утврдил Да не спомињемо *наштампанијех књига*, него кад људи прости чују да какав г сподин говори друкчије од њих, они мисле да је оно најбоље, и одмах прима његове ријечи, да би се барем у томе изједначили с њиме: тако је народ на попримао од Турака многе ријечи, мјесто којијех је имао своје, н. п. *ћуприј*

дана. Наш је устав права светиња у смислу народне правице и слободе, али је у њему језик *никакав*; а то би се готово могло рећи и за друге гдјекоје исто овако по именима и садржајима својима драгоцјене књиге, па и у самијем *школскијем* књижицама, које су писане за *дјецу*, има: *движеніе*, *раствѣніе*, по *истеченію* године, *опоминанія суетна*, *любовію тронутъ*, *писмена*, *числа*, *многочисленно*, *собраніе*, *сокровиште*, *совѣсть*, *сожалуй*, *создао*, *сотворіо*, *преизрядный*, *чадо* и т. д.[1]) До сад само наши књижевници, који су се изродили и одрасли у царству Аустријскоме по варошима и по градови|ма, 19 нијесу знали разликовати шта је Српски шта ли није; а од сад, поред овакијех књига, мора се изгубити та разлика и у осталоме свему народу. И само писање слова *ѣ* у онијем ријечима, у којима га народ *нигдје* не изговара (н. п. *лѣкъ*, *лѣвъ*, *свѣяти*, *смѣяти* се. *Бѣоградъ* и т. д.) ја бих рекао да иде у *кварење* језика: кад би за Српска уста било лакше и за Српско ухо љепше *љек* него *лијек* или *лек*, и *Бјеоград* него *Бијоград* или *Београд*, заиста би то народ тако задржао, а не би мијењао. Доиста је чудно и смијешно, да ми *благогласије* у туђијем језицима хвалимо, а у своме га језику кваримо и грдимо.[2])

мјесто *мост*, *миздрак* мјесто *копље*, *бешика* мјесто *колијевка*, *пешкеш* мјесто *дар*, *земан* мјесто *вријеме*, *адет* мјесто *обичај* и т. д. Тако је народ наш у Сријему и у Бачкој и у Банату безбројне погрјешке у своме језику попримао од својијех списатеља, попова, учитеља и од осталијех знаменитијих људи. Ово је кварење језика у царству Аустријскоме ишло полако, јер се нашијем језиком није много писало; али како се у Србији по различнијем канцеларијама отворило и (може бити и *сувише*) умножило писање, постале велике Српске школе, постало друштво Српске књижевности, постала државна штампарија, у којој се штампају новине и друге различне ствари без престанка, а све ове послове раде и управљају понајвише онаки људи, какови су језик наш на овој страни кварили, тако се управо може рећи, да кварење језика иде сад много брже.

[1]) Ово је из *Буквара*, који је наштампан у Бијограду 1844.

[2]) У овакијем догађајима гријеше и наша браћа Римскога закона пишући 19 једно самогласно слово ě на онакијем мјестима, гдје су по народноме говору *два слога*, н. п. rěč (мјесто riječ или rieč), lěk (м. lijek или liek), cvět (м cvijet или cviet), bělo (м. bijelo или bielo) и т. д. Ја сам се још прије неколико година о овоме разговарао у Карловцу са Г. Ант. Вакановићем, и он је одмах признао, да ја имам право. И прије сам ја говорио, да не мрзим ни на једно нарјечије нашега језика, само мислим, да их не треба мијешати и пишући ријечи ни по какоме градити још некако ново, којега у народу нема никако. А кад бисмо се договарали, које би нарјечије било најприличније да га у писању књига сви примимо, ја бих рекао, *ово* јужно: оно од запада у Сријему допире до Вуковара и уз Дунаво готово до Будима, а од југа у Србији готово до Бијограда (у Буковику слушао сам 1839 године гдје људи и оданде и из оближњијех села говоре: *дијете*, *бијело*, *лијепо* и т. д.); осим тога главнога узрока могу се још споменути и ови: 1) да су готово све наше народне пјесме у њему постале; 2) да се ни у једноме другом нарјечију гдјекоје ријечи различнога

20 Није ли сад већ дошло то срећно вријеме за нашу књи-
21 жевност[1],) да се престане језик наш кварити, и да се почне поправљати оно, што је до сад искварено? Кад бисмо се ми сад упутили у напредак, онда бисмо се за прошавше тумарање могли тјешити и тијем, што су и Руси ишли од прилике овијем путем, само што су они и у овоме били од нас срећнији и паметнији. Они су из почетка писали готово више

значења словима не могу разликовати, као н. п. *сједим* (ich sitze) и *сиједим* (ich werde grau), *запјевати* (anfangen zu singen) и *запијевати* (wehklagen), тако *отпјевати* и *отпијевати, попјевати* и *попијевати* и т. д.; 3) оно је најближе и Славенскоме нарјечију, од којега многи вичу да се не треба удаљавати; а 4) оно
20 је нарјечије и у Дубровачкијех списатеља, и тако се само чрез њега можемо ујединити с нашом браћом Римскога закона, која с радошћу нама руке пружају: ми сви ваља да се трудимо, дотле да дотјерамо, да нам језик у књигама буде тако једнак, да се свака књига може од слова до слова прештампати од Латинскијех слова Славенскима а од Славенскијех Латинскима, пак ћемо онда (и само онда) бити један народ и имати једну књижевност, као н. п. Нијемци закона Римскога и Луторанскога (а кад нам се по времену придруже и она по роду и језику браћа наша закона Турскога — по Босни и по Херцеговини — онда ћемо бити као Нијемци закона Римскога, Луторанскога и Калвинскога, па од свију свачијој вјери част и поштење, а од свакога своме владаоцу покорност и вјерност). Когод опази у томе и каку сметњу, нека слободно каже, пак ћемо се сви старати да је с пута уклонимо: тако се и ја ево усуђујем казати, да они немају право што пишу *а* пред *r* на онијем мјестима, гдје се не изговара, н. п. *varsta, parvi, parst, bardo, garlo* и т. д. За што да се пише слово, које се не изговара? А осим тога многе се ријечи различне и у изговору и у значењу не могу у писању разликовати, н. п. *тарнути* и *трнути, таркати* и *тркати, сарма* и *срма, барка* и *брка* и т. д. Гдјекоји сад над таково *а* (које се не изговара) мећу знак (*ȁ*), да би читатељи знали, *да га не треба изговарати*, но то је још смјешније: није ли боље и паметније не писати га, неголи га писати па читатеље учити [illegible] га не треба изговарати? А прости читатељи, који по правди и по разуму, ми[illegible] да се свако написано слово у читању мора изговарати, опет га изговарају: та[illegible] може бити да је од села *Грчин* (у Бродској регементи) постао *Гарчин* [illegible] Гдјекоји се у томе правдају говорећи, да слог ни ријеч не може бити без [illegible] могласнога слова; али ето у нас може, па не само у нас, него и у Чеха, [illegible] у књигама оне западне браће наше, која су писала глаголитскијем словима, мо[illegible] се наћи примјера од тога. Још већма немају право они, који у поменутијем [illegible] гађајима пишу *е* мјесто *а* (такођер говорећи, да га не треба изговарати): [illegible] кад би се које од ова два слова изговарало, то би у нашему јужноме нарјечи[illegible] јамачно било *а*; а осим тога и они многе у изговору и значењу различне ријечи морају једнако писати, па читатељи нека *погађају* како их ваља читати, н. *дернути* и *дрнути, керче* и *крче, Церница* (варош у Херцеговини) и *Црница* ([illegible]
21 хија у Црној гори) и т. д. Овдје сад морам напоменути још једно. Данашњи Илирски или Загребачки правопис бољи него сви дојакошњи и остали садаш[illegible] правописи јужнијех Славена Римскога закона, али још није онаки, какав би тр[illegible] бало да је: они би ваљало према Латинскијем словима да начине осам новије[illegible] слова (мјесто *ђ, ж, љ, њ, ћ, ч, ш, џ*), а č, ć, ž, š и ě да изоставе, па би та[illegible] они имали најсавршенији правопис на свијету, и по правди би могли казати, [illegible] је њихов правопис бољи и од Славенскога. Кад би се ово поправило, то Гаје[illegible] славу не би умалило, него би је још умножило.

[1]) *Књижевност* мислим да је боље и правије него *књижество* једно за т[illegible] што *књижество* не значи *литературу* него од прилике Bücherwesen, а *књижевно*[illegible] (од *књижеван*) значи управо *литературу*: а друго, што је ријеч *књижество* н[illegible] чињена против својства језика нашега (мјесто *књижаство* или *књижанство*).

енски него Руски, но послије су се све приближавали,
ι се једнако приближавају к народноме језику; за то ми
разумијемо Ломоносова и Државина, него Крилова и
кина. А и то је овдје вриједно споменути, да је Русима
о лакше узимати Славенске ријечи него нама; јер су они
енски језик најприје поправили према своме народноме:
: царство Душаново остало, па да су наши стари само
нко Славенски језик посрбили, колико су га Руси пору-
, и нама би сто пута било лакше узимати Славенске ри-
и много се не би ни познале у Српскоме језику.[1])

Ово су само мисли моје, које сам се усудио преко Ва- 22
Високородија представити друштву Српске словесности.
во чиним само из љубави к нашему народном језику, и,
члан[2]) друштва тога, по дужности; и примићу за осо-
срећу, ако ово моје њеколико ријечи макар најмање
сти учини језику и књижевности народа нашега.

У Бијограду 18 Маија 1845.

Вук Стеф. Караџић.

Прије овога мога писма прочитано је писмо Г. Петра
ића, и то највише на моју жељу, јер сам ја још напријед
етару друштва, Г. Јовану Стеићу, за то говорио, а и онда

[1]) Н. п. како су Руси начинили од **отьцъ отецъ** и од **отьчьство отечество**,
ш наши стари начинили *отац* и *отачаство* и т. д. Когод не познаје овијех
а између старога и данашњега Славенскога језика и између Српскога и 22
ова, онај не може бити добар учитељ ни у Славенскоме ни у Српскоме
. Прије 20 година ја сам (у даници за годину 1826) наштампао о овијем
ама повелики чланак (*Главне разлике између старога Славенскога и Срп-
зика*), и опет највише нашијех учитеља Славенскога језика и другијех
вника мисли и говори, да је оно све *покварено* и *из незнања без и каквога
ла* пописано, што је год у Србуљама друкчије него у *данашњему* цркве- 23
зику! Коме би за тијем било стало, одакле ће научити ове разлике, ономе
могло *сад*, осим поменутога мога чланка и Г. Шафарика Lesekörner, имено-
ного књига, као н. п. Г. Фр. Миклошића Radices linguae Slovenicae ve-
lialecti, и S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum; а особито
мирово јеванђелије (од године 1057), које је наштампано у Петербургу 1842
, и *Рејмско* јеванђелије, на којега су се рукопису до революције заклињали
уски краљеви при вјенчавању на краљевство, пак се сад (1843 године)
ом Руского цара на камену изрезало и наштампало (facsimile). Истина да
ошљедње двије књиге не може сваки наш књижевник ласно ни добити ни
и, али се може набавити по једна за свако по књижевности знатније мје-
арода нашега, као н. п. за Бијоград, за Карловце, за Нови сад, за Загреб,
ијест, за Цетиње.

[2]) Кад кажемо *чланак*, и *члан* у винограду, зашто да не кажемо *члан* и у
значењу? То је та иста горња ријеч, само што у овоме смислу код нас
била позната од прије.

у сједници кад су гдјекоји почели говорити, да се не ч
него да се остави у архиву, будући да се зна, шта је у њ
молио сам да се прочита, јер ја не знам шта је у њем
и други сви нека га чују од ријечи до ријечи. У писму
Матића гдјекоје су се мисли слагале са свијем с овима
јима, особито што се тиче прављења новијех ријечи. Ка
23 оно прочита и гдјекоји већ намјесте уста да му се сми
ја рекнем, да Г. Матић, узевши једно с другијем, има пр
и станем то доказивати ријечима овога мога писма. На
рече Г. Јован Хаџић, да је он још из почетка био проти
томе прављењу новијех ријечи, но да није могао ништа у
нити; и тако се почне о томе и уопћено о Српскоме јез
читава распра, у којој сам ја по њеколико пута говорио
ово, што сам у писму казао. Кад најпослије Г. презид
стане купити гласове, против десетине, да друштво ријечи в
не прави, остану само четворица, да се праве као и до
По том се прочита и ово моје писмо, и будући да је
све, што се у њему налази, мало прије говорено и пре
сано по њеколико пута, тако се о њему није имало шта в
ни говорити.

И с онијем ријечима: „Мјесто измишљавања ријечи
„„*називословный Рѣчникъ*““ ја мислим да би друштво Ср
24 „словесности најбоље учинило за сад, кад би се потруд
„да би књижевници наши познали и научили свој наро
„језик, и то како у *ријечима* тако и у *мислима*,“ ја
управо мислио, да би ГГ. чланови друштва најприје с
почели учити Српски језик; но будући да су ме многи
њих криво разумјели помисливши, да ја предлажем да д
штво пише Српску Граматику, за то намислим наново т
кажем у идућој сједници, и да се потрудим не бих ли
чланове на то наговорио. У име тога ја сам ово говори
сједници 27 Маија:

„Господо часна! Бог зна, кад ћу ја опет имати
„овдје међу Вама сједити, за то се молим, да ми допус
„још мало поговорити о мојијем мислима, које сам онома
„имао част и писмено предати и о њима устмено говорит

„Друштва је овога, по уставу његовом, главно намјер
„старати се за наш народни језик.

„Да је језик највеће благо свакога народа, о томе
„потребе говорити, особито у данашње вријеме, кад вид
„шта се у сусједству нашему ради око тога; а и то ћете

„сви признати, да се у свакоме језику највише пази на правилност, на чистоту и на особине његове; како се пак мало „и рђаво у нас пазило до сад на та својства језика, ја сам „напомињао ономадне, а сад ми допустите, да оно још боље „потврдим погрјешкама из *читаонице* и из *Њемачкога буквара,* „које су књижице писане и наштампане у Бијограду (прва „1839 а друга 1842 г.) за школе у Србији[1]).

---

[1]) Из овијех књижица ја сам напоменуо само *неколико* погрјешака, али 24
их у објема има толико много, да се *ондје* не могу *поправити*, него би се мо-
рају све прерадити кад би се хтјело начинити као што ваља. и кад би се
хтјеле напоменути и поправити све њихове погрјешке, морала би се написати 25
читава књига, него ћу само за примјер напоменути *штогод*, и ево најприје из *чи-
таонице*: на страни 46 „Човекъ прекопава или преврће землю ашовомъ и мо-
„тикомъ. после меће у ню сѣмена и зарива їй. — Богъ їй заліива кишомъ, пада-
„ющомъ съ неба, и грѣє землю сунчанымъ лучама. — Тако израшћує сѣме, кое
„после пушта коренъ, и дає стабла више или манѣ дебела, изъ коій излазе гран-
„чице.“ Овдје је више што не ваља, него што је добро, али да споменемо само
главне погрјешке: ја мислим, да се у Србији *ашовом* слабо земља прекопава и
преврће; свиња *зарива* што, а човјек *покрива* или *закопава* или *сије*; мјесто
„*падающомъ съ неба*“ боље би било Српски казати, особито за дјецу: *која иде
из неба*; сјеме не *израшћује*, него најприје *клија*, па *никне*, па онда пушта
доље коријен, а горе расту стабла и т. д. Ако ли би ко рекао, да се и онако
може казати, ево још два друга примјера, за које мислим да их нико не ће моћи
бранити: на страни 44 „Црви не имаю такође црвене крви, *а ни ногу*, *будући*
„и не ходе, већъ *пузе*.“ Ко може пек се не смије овоме смислу, а осим тога
црв у Српском језику не *пузи*, него *гамиже* (гмиже) или *мили*. На стр. 50
„Одъ *првы оны четыри частій* свѣта“ (мјесто: Одъ *прве оне* четири *части* свѣта).
Ријечима, које не иду у Српски језик, као н. п. *поне, разстояніе, биліе, востокъ,
воздѣлава, причина прозябателногъ движенія*, нема ни броја. *Њемачки* је *буквар*
слабо што бољи од *читаонице*, него по величини погрјешака може бити да је још
гори и смјешнији од ње. н. п. Die Herzgrube преведено је *срчана ямица* (а то
се у народу зове *лажичица* или *жличица*), Scheere *сѣчнице* (а народ каже *ножице*),
Aue *зелено полѣ* (а то се Српски зове *лука*). Quaste *ройта* (а то се Српски зове
кита, н. п. на фесу, а *ройта*, ни ја управо не знам шта значи, и по свој при-
лици биће ријеч Маџарска), Sprosse *клица* (мјесто *младица*, а клица је der Keim),
Gekröse *црева* (истина, да су оно, што се у Нијемаца под именом *крезл* продаје
и једе, *телећа* цријева неисукана, него испорена онако, као што стоје у телету;
али Gekröse у првом анатомичком значењу — Латински mesenterium од Грчкога
μεσεντέριον — по свој прилици биће наш *опорњак*, т. ј. она дугуљаста марамица,
за коју су цријева у наоколо прирасла. У Шумадији у селу Буковику слушао 26
сам гдје сељаци јагњећи опорњак зову *краљица*. — Како овакє ствари, за које
или се не зна како се Српски зову или се једном ријечи не могу ни казати, као
н. п. Nadelholz, тако и оне, које у Србији нијесу познате, као н. п. Orgel,
могле су се изоставити у Њемачкоме буквару, који се пише за *Српску дјецу*).
По гдјекојијем погрјешкама могао би човјек рећи, да онај, који је преводио ову
књижицу, није знао добро ни Њемачки, н. п. Mütze превео *шубара* (мјесто *капа*,
а *шубара* је Pelzmütze), Stemmeisen *гвоздена ћускія* (а то је *длијето* или *глијето*),
Geyer *ждраль* (мјесто *јастријеб*, а *ждраль* је der Kranich), Quark *сириште* (а
то значи њекакав *сир*), Quarz *кварцъ руда* (а то се Српски зове *бјелутак*) и т. д.
— Који људи не разумију свога посла боље од онијех, што су ове књижице пи-
сали, кад би им се морало плаћати радили не радили, ја мислим, да би им за
невољу боље било дати и двије плате да не раде.

25 „Друштва је дакле Српске словесности прва дужност,
26 „језик наш очисти од свега туђега, да утврди његова п
„вила, и да нашијем књижевницима, особито учитељима, с
„сатељима и писарима покаже прави пут у овоме дјелу;
„будући да многи од чланова друштва овога, из узрока, к
„би се ласно могли оправдати, сами довољно не познају о
„у чему су дужни друге упућивати; за то ја мислим, да
„друштву сад најпрече, да оно само народни језик наш поз
„и о њему управо мислити почне. Никоме нигда није ср
„мота учити оно, што не зна. Г. је Стеић показао, да се јез
„наш може научити: у његовој је првој књизи, Макровиоти
„био језик врло рђав, а у потоњима је све бољи и бољи;
„још су боље то показала гдјекоја наша Илирска браћа
„Загребу, као н. п. доктор Деметер и Станко Враз, који н
„јесу рођени Срби, па Српски тако пишу, да им међу н
„шијем списатељима није ласно једнаке наћи. Како друшт
„призна, да народни језик ваља учити, оно ће одмах поче
27 „напредовати у томе. Из почетка би друштво могло читат
„н. п. Lesekörner Г. Шафарика и друге књиге, које су писа
„о језику нашему, по том би могло најновије књиге крит
„зирати, испрва само устмено за своју науку, а по том и
„журналу за остале књижевнике и за све читатеље. И та
„би се могло мало по мало дотјерати, да се и у нашој кн
„жевности може казати: Ово је Српски, а ово није Српск
„и по том бисмо имали доста књига, из којијех би иностран
„могли познати и научити наш чисти народни језик; тако
„друштво учинило језику и књижевности народа нашега н
„исказану корист, а себи и правитељству, које ће му с трошк
„помагати, освјетлало би образ и оставило вјечни споме
„Ако ли друштво Српске словесности остане при тијем м
„слима, да његови чланови не треба да уче народнога јези
„и да знаду све, него само друге да уче, и по такијем
„мислима узради, као што се до сад и на оној страни
„овдје радило, онда ће оно бити на штету нашему народн
„језику, а себи и својима на срамоту; и онда ће се исп
„нити оно, што су говорили гдјекоји учени Руски путни
„да ће доћи вријеме, кад ће Срби из Сријема, из Бачке
„из Србије ићи у Загреб да уче Српски. Они су ово го
„рили по што су виђели, како се у Пешти и овдје мисли
„ради о језику нашему. Може бити, да многи од Вас мис
„да ово не може бити; али и ја ево пред свима Вама каже

,ако ми у томе послу једнако узрадимо овако, као што смо
„до сад радили, а Илири ако само овако узнапредују, као
„што су до сад напредовали, онда не само то може, него ће
„морати бити. До Вас, Господо, стоји, да то буде или да не
„буде, пак сад Бог Вам а душа Вам!“

На ову бесједу моју подигну се одмах она Господа чла- 28
нови, који нијесу хтјели пристати, да се друштво окани прав-
љења новијех ријечи: њих су се ондје десила онда само тро-
јица, но мјесто четвртога придружи им се Г. Јован Хаџић,
који изговори читаву предику, како се Српски списатељи ди-
јеле по томе на двоје, што једни у писању ријечи гледају
на коријен или етимологију, а други не пазе на то ни мало,
него се држе изговора и тако пишу *Србин* и *Српски* и т. д.
Да Г. Хаџић није мене овдје ни споменуо, свак би морао
помислити, да он то говори против мене; али он то није ни
крио, него је поименце мене поставио пред ове друге, као
и себе пред прве. На то сам ја рекао: 1) да у бесједи мојој
нема мјеста, на које би приликовао овај говор Г. Хаџића,
јер сам ја говорио о *језику уопћено,* а како ћемо *ријечи*
писати, по коме *нарјечију,* и друге оваке (према главној ствари)
ситнице, оставио сам за други пут; а 2) да и она Господа,
што мисле и говоре, да се у писању ријечи држе коријена
или етимологије, немају у томе никаквога правила ни посто-
јанства, него пишу како им кад изиђе из пера: на једном
мјесту по коријену, а на другоме по говору (као и ја што
пишем) као н. п. у поменутоме Њемачком букварну на страни
19 *„гусчів* перо“ и (одмах у другој врсти) *„кошчица* одъ
трешнѣ;“ у Српском букварну на стр. 47 *„очине* заповѣсти,“
на стр. 53 „данъ рођеня *очина,*“ а на стр. 57 и 58 „данъ
рођеня *отчина*“ и т. д. И тако Господа та, која мисле и го-
воре, да у писању ријечи не треба пазити на изговор, него
на коријен, ваљало би најприје у томе да поставе правила,
и сами да их се држе, па онда друге да криве што их пре- 29
ступају.[1]) И она су друга три Господина говорила којешта

---

[1]) Ово су они књижевници наши, који тобоже све говоре о правилу, а у 29
самоме дјелу нити каквога другог правила хоће нити познају осим своје воље,
да све мора бити добро, какогод кад напишу. Кад бих ја у овој ствари постав-
љао правила за *њих,* ја не бих знао шта бих оставио од мога данашњега начина
писања осим, да се у склањању, а и у другијем гдјекојијем догађајима не пре-
тварају она слова, која су по гласу налик једно на друго, н. п. *б* и *п,* *ж* и *ш,*
г и *к,* *з* и *с,* *д* и *т* (па и овдје не знам што бих им друго могао казати за *мозак*
мозга, него да се пише тако, као што се говори. Ово је опет знак, да правда и
истина имају само по један пут, а лаж и будалаштина имају их колико ко хоће;

30 трудећи се доказати, да наш народни језик нема ријечи мисли ученијех људи, и за то да они у њему немају і учити, већ нека пише како који зна и хоће (као и до што се радило), а ситнице којекаке да се оставе потомс нека оно поправља (ово је и Г. Хаџић говорио). На ово (ја рекао: „Макар како ми добро и паметно радили, опет њешто остати и за потомство; али за што да остављамо потомство оно, што ми можемо и што смо дужни чинити Г. Јанко Шафарик је казао: „Ми би писали чисто Српс али не знамо.“ На то сам му ја одговорио: „Кад би (остала Господа тако мислила и рекла, онда се не би треб(о том препирати, него бисмо гледали како ће се учити о што се не зна; али ето чујете што они говоре.“ — И т: послије дугога препирања друштво мјесто свега мога пр лагања пристане на то, да се купи грађа за Српску *фраз логију*. Кајем се, што нијесам искао, да се купе гласови, за цијело мислим, да би с моје стране били ГГ. Л. Зуб Ј. Стејић, Ј. Шафарик, С. Николић, И. Стојановић, К. Бр ковић и К. Николајевић: и тако може бити да би се прим(од ријечи до ријечи оно, што сам предлагао, т. ј. да члан(друштва управо уче Српски.

III.

ЧИШЋЕЊЕ И ПОПРАВЉАЊЕ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

Управо кад сам размишљавао, под каквијем бих имс(овдје узгред поправио још њеколико ријечи, нађем у По

за то сам горе и рекао: за *њих* кад бих у овоме правила постављао). Шт(пак тиче изостављања једнога слова пред другијем. и претварања онијех с: која по гласу нијесу тако налик једно на друго, али су изнутра по прир својој сродна и у различнијем догађајима претварају се једно у друго, н. у *ж* и *з*, *д* у *ђ*, *т* у *ћ*, *з* у *ж*, *с* у *ш*, *к* у *ц* и *ч* и т. д., морао бих задржати као што се говори, јер бисмо иначе на срамоту уму људскоме кварили свој ј и против његова својства и благогласија градили други. И Славенски и Ср језик пуни су примјера о изостављању и претварању слова. н. п. *владати* і *задати*, *свући* и *обући*, *вјешати* и *објесити*, *обрнути* и *вртјети*, *кренути* и *тати*, *погинух* и *погибох*, *плинути* и *пливати*; мыслити и размышляти, изво(нѣходъ, размѣна и распятие, носъ и ноздри; *вучем*, *вукао*, *вуци* и *вући*; *ј(јуниче* и *јунаци*; *књига*, *књизи* и *књижица* и т. д. Ово су све примјери. пр којијех не смије рећи нико ништа. Тако се у Српскоме језику претвара, *д* у *ђ* и *т* у *ћ*: *досадити досађивати*, *упутити упућивати*; а *з* пред *ђ* прет се у *ж*, као и *с* пред *ћ* у *ш*: по тијем правилима од *грозд* постане *грожђ(лист лишће* и т. д. И у осталијем свијем језицима има овакијех примјера. што писари и списатељи новијих народа нијесу правила у овоме држали тврдо као стари Грци, који су били са свијем чисти од етимологичке пед: рије. Кад дакле пишемо од *Грк Грчки* и од *Њемац Њемачки*, каква је погрј(писати и од *Србин Српски?* *Србски* се налази у многијем дипломама наш краљева и осталијех владалаца, а ваља да смо толико кадри признати, да і стари онијех времена нити су били гори ни луђи од нас.

навци од 23 Јунија чла|нак Г. В. Лазића *„О чистоти и пра-* 31
вилности єзыка Србскога,“ и одмах помислим, да му, по жељи
његовој, изиђем на сусрет. Најприје му морам казати њешто
о гдјекојијем ријечима, које он поправља.

Од свега, што је казао, ја мислим да има највише право
за *„безъ* да га добро познає.“ „Законъ *донети“* у ономе смислу
ја до сад нијесам ни чуо, али и *прописати* мислим да не би
било много боље. Ни „руда богата *на* злато“ нијесам чуо, и
није Српски. И „онъ му *пребацує“* Српски се каже: *кори*
га (а не *коре*). *„Претерує“* јамачно је у народу познатије и
обичније него ли „не *умѣрава* се;“ а тако је боље и „Якова
држе за учена човека,“ [1]) него *„цѣне ученимъ човекомъ.“*
Тако би боље било оставити и: „молио насъ є за *допуштенѣ,*
ићи дома,“ него ли казати, да је мјесто тога наше: „Молио
є одъ насъ допуштеня, ићи дома.“ *Искати,* а да рекнемо и
просити, каже се *шта* или *чега,* али *молити* свагда се го-
вори *за што,* а најобичније је с глаголом, н. п. *молим те,*
да ми учиниш (или: *учини ми*) *љубав.* *„Умолявамо“* је Ње-
мачко ersuchen, и по Српски управо би значило erbitten. Ја
бих опет казао, да *одмах* није ријеч Турска (од *„олмалъ“*),
него Српска од *мах.* За *таки* прије би се могло рећи да је
од Грчкога *ταχὺ* него да| је „Турски,“ а у нас је народ 32
ова ријеч дошла од њекуда од овуд, са сјеверозападне стране,
јер сам је ја (у осамнаестој години живота мога) најприје
чуо у Сријему, одакле је од скора пренешена у Србију. А
и *дакле* чини ми се да је одовуда пренешено у Србију, а
јели од Талијанскога dunque, или није, за то се не ћу пре-
пирати. *Осечци* нијесу *сачма,* него су комади *исјеченога* пуш-
чаног зрна. За *„рубиште“* (мјесто *без* и *платно*) ја бих рад
знати, да ли се та ријеч говори гдје у народу, или ју је Г.
Лазић сад начинио, јер је до сад нијесам чуо. Јели наш *тур*
од Турске ријечи *отур* (сједи), о томе не ћу ништа говорити;
али *сѣдиште,* колико ми је до сад познато, значи *мјесто* гдје
се *сједи.* Истина да би било посмијешно, али би било много
приличније, кад би ко тражио сродство нашега *тура* са овом

[1]) Само се за старе Грке не зна, да су од кога примили науке и уза њих 31
гдјекоје ријечи и начине говора, а остали сви народи, који су послије примали
науке један од другога, попримали су и њешто од обога тога, тако су н. п. Ла-
тини примили од Грка, Нијемци од Латина, Руси од Нијемаца: тако ћемо и ми
морати којешта примити из другијех језика (и већ смо гдјешто и примили), само
се треба старати и чувати, да не примамо ништа *без невоље.*

истом Славенском ријечи у значењу *дивљега вола* (Auerochs) и са Дубровачком *турицом*,[1]) него што Г. Лазић каже, да је
33 *тур*| „одъ турск. *отура*, србски *сѣдиште*." *Око* поред *около*, и *као* поред *како*, и *док* поред *докле*, ја мислим, да је све добро и красно, и да то ни једно не треба гонити из језика нашега. Може бити да је наш *посао* (а не *посо*) и Руски *посолъ* од једнога коријена, али су у значењу ове двије ријечи врло различне једна од друге: *посао* у нас значи *рад*, као и *пословати радити* (arbeiten); а да *радити* не значи *пословати* или *дјелати*, него да „значи наш *радъ бити* што *дѣлати*, или бригу *носити о дѣлу*, или *работи*," то може рећи само онај, који не гледа, шта ријечи у народу значе, него шта би, по његовијем мислима, морале значити. *Двери* Србљи зову само средња врата на олтару у цркви, па и то би по својству Српскога језика ваљало казати *двари* (као што се и у Далмацији више Цетине *Задварје* — Талијански Duare — зову зидине од старога градића, који је био као *врата* од свега доље краја до града Омиша на мору). Кад бисмо почели писати *колебка* (мјесто *колевка* или *колијевка*) и *дћеръ* и *дћи* (мјесто *кћер* и *кћи*), онда би нам се управо могло рећи, да *градимо* језик; и не би се остало само на томе, него би друга браћа, сваки по своме вкусу, нашла и више такијех примјера.

34 Ја и Г. Лазић сложни смо у томе, да језик наш ваља чистити и правила његова истраживати и утврђивати; али се у том не слажемо, што ја мислим, да језик наш најприје

---

[1]) У Дубровнику за времена републике ишло је уз месојеђе осим различнијех машкара троје чељади, којијех су имена била: *чороје*, *вила* и *турица*. Чороје је имао хаљину чупаву, по којој су били испришивани којекаки репови, а највише лисичји, а у руци је имао зелену гранчицу или киту цвијећа. Вила је била обучена у бијелу женску хаљину, по којој је опасана црвеном пантљиком, а таком су јој и рукави више лаката били свезани; на глави је имала бијело покривало и вијенац од цвијећа, а преко лица, на коме је била маска, црвеном пантљиком наоколо опшивен комад суре чохе, који је подизала кад је играла, а кад би пошла, опет би га спуштала; у руци је носила као лук на три угла искићен сав цвијећем. У турице није се људска глава ни виђела, него је више ње на дугачкоме чупавоме врату била коњска с великијем зубима, која је тако начињена, да су се уста оздо могла ласно отворати и затворати; а ноге је имала чупаве и на дну као у тице. Уза њих је ишао човјек један с бубњем,
33 те је уњ једнако ударао. Они су| излазили први пут на сретеније и по том свакога свеца до часнога поста; први дан су пролазили и кроз саборну цркву, а на светога Влаха (који се зове и свети *Блаж*, и пада 3 Февруарија по Римскоме календару) излазили су и пред кнеза. Идући по улицама гдјешто би се устављали те су вила и чороје играли, а турица је једнако клоцала својијем зубима. Прости људи по Дубровнику приповиједају, да је такова животиња, као турица, заиста негда била, па је ухватили и убили; књижевници пак њихови кажу, да се то чинило за успомену негдашњему ратноме богу *Туру*. Може бити да ћемо о овоме други пут што и више говорити.

ваља чистити од онијех погрјешака, које су наши књижевници унь увели, а он хоће да поправља *и народни језик,* не разликујући оно, што су књижевници наши, понајвише нашега нараштаја, увели у један дијел народа нашега, од онога, што је у *свему* народу *Бог зна од колико стотина година.* Који од нас двојице више има право, то ћемо оставити другима нека суде и пресуђују, а ја ћу ево овдје да покажем још примјера од мога чишћења и поправљања.

1) Садашњи списатељи наши понајвише пишу: *дванайсть, тринайсть, четрнайсть* и т. д., а ја мислим да је правилније и у народу обичније *дванаест, тринаест, четрнаест* и т. д. Ја сам се прољетос у Карловцима о томе разговарао с неколицином од ученијех Срба, и једни су одмах казали, да *ни они сами* не говоре на крају *айст,* него *аест* или само *ест* (*дванаест* или *дванест*).

2) Готово сви наши садашњи списатељи пишу имена средњега рода у дат. и у твор. и сказ. падежу мн. броја на *ама,* н. п. *перама, пољама;* а у народу је обичније на *има: перима, пољима* и т. д. И о томе сам се разговарао у Карловцима, и истина да су из најприје многи били против мене, али кад сам узео за примјере ријечи, које се често говоре, н. п. *врата, уста, леђа, њедра, кола, плеће, јаје, брдо,* понајвише их је одмах признало, да је обичније за *вратима,* него за *вратама*; на *леђима,* него на *леђама*; у *ње|дрима,* 25 него у *њедрама*; на *колима,* него на *колама*; на *плећима,* него на *плећама*; лежи квочка на *јајима,* него на *јајама* и т. д. Само оне ријечи средњега рода, које се свршују на *ије* (каковијех у Српскоме језику управо и нема, него се узимају из Славенскога), у овијем падежима имају *ама,* н. п. *наријечијама, поученијама.* А тако би морале имати и оне праве Српске ријечи на *је* (н. п. *обиљежје, уздарје, класје, наручје, подушје*), које би се склањале у мн. броју, али се највише њих склања само у јединственоме.

3) Гдјекоји наши списатељи пишу у *скупи,* а ја бих рекао, да се у народу каже у *скупу,* н. п. јесу ли сви у *скупу*? (то сам слушао у народу Бог зна колико пута).

4) У Сријему и у Бачкој и у Банату *говори* се и списатељи из онијех крајева пишу *пужати* (се), а у осталоме народу говори се *пузати,* и ово је друго јамачно правилније, јер је *пузати пужем* како год, н. п., *мазати мажем* и *ре-*

зати режем. По свој прилици су ово књижевници наши покварили мислећи: кад се говори *пужем,* ваља да се каже и *пужати.*

5) Тако се по споменутијем горе крајевима *говори* и пише *јашити јашим* мјесто *јахати* (или *јаати* или *јати*) *јашем,* и *миришити миришим* мјесто *мирисати миришем. Јахати* је
36 *јашем* као *махати машем,* а *мирисати миришем*[1])| као *писати пишем.* Ја сам се прије њеколико година *о јашити јашим* препирао у Карловцима са свијем ондашњијем професорима, и гдјекоји су казали, да би се и у Сријему могло чути, н. п. *јашу* људи на коњма; али и кад то не би било истина, свак може дознати, да је *јахати јашем* правилније и у више народа обичније него *јашити јашим,* како год и *мирисати миришем* него *миришити миришим,* и да су ове ријечи исто онако покварене, као *пужати.*

6) У помињатоме Бијоградскоме Српском буквару на страни 47 од оздо у другој врсти стоји *расту,* а у осмој *нарастіо.* Према *расту* ваљало би да је *нарастао,* а према *нарастіо* морало би бити *расте*: једно мора бити погрјешка или барем горе од другога, и ја бих рекао, да је *растем расти* (у овоме смислу, кад значи wachsen) боље него *растим растити.* Истина да би онда *растем* био, може бити, једини глагол, у кога је друго лице накл. запов. као и накл. неопред.; али се мени чини да је у народу тако најобичније, н. п. *расту кукурузи, расте трава,* јеси ли велики *узрастао? Расла*[2]) јела насред Сарајева — и т. д.

---

[1]) Покојни митрополит Стратимировић читајући једном у Карловцима преда мном ону краљичку пјесму:

Овде нама кажу
Старога властеља,
Кад у цркву иде,
Жубори му брада,
36 Као жуборика;
Кад из цркве иде,
Мирише му душа,

Код *Старога* властеља рече ми: „За што не *стараго* него *старога?*“ А кад му ја одговорим, да се тако говори и пјева, он рекне: „Ако пијан човек поерне и падне, не ваља да и ти то чиниш, него ваља да се чуваш и другоме да кажеш нека се чува.“ А код „*Мирише* му душа“ рече: „За што не *мириши,* него *мирише?*“ А кад му ја одговорим, да се и то тако говори и пјева, и да је правилније *мирисати миришем* (као *писати пишем*), него *миришити миришим,* он више ни ријечи, него настави даље читати.

37 [2]) Многи ће наши филолози рећи, да не треба писати *рас|ла, расло, расли, расле,* него *растла, растло, растли, растле,* јер је од *растем, растао;* а ја кажем.

7) Највише нашијех књижевника пишу *стојати* (*стояти*), а мени се чини, да је у народу, особито изван Сријема и Бачке и Баната, обичније *стајати* (*стајах, стајаше, стајао* сам и т. д.): што се у садашњему времену каже *стојим,* на то не треба гледати, нити *стајати стојим* треба мијешати са *стајати стајем.* 37

8) Познато је, да сад већ многи говоре и пишу *боле* ме глава, *болу* ме ноге, а ја сам то први пут чуо у осамнаестој години мога живота из Доситијевијех књига („не *болу* ли те уста"). Глагол је овај управо *бољети* (*болети*) *боли,* па књижевници наши ваља да су помислили: кад се каже *болео* ме зуб, ваља казати и *боле* ме, и тако су га покварили помијешавши садашње вријеме с накл. неопред. Као *бољети боли* иде и *вољети волим.*

9) Многи списатељи наши пишу *корети корем,* а може бити да се тако гдјешто и говори; али је то покварено, јер највише народа говори, као што је и правилније (према Славенскоме и Руском језику) *корити корим*; тако су и од овога сложени глаголи: *прекорити, укорити* и *покорити.*

10) Од глагола *умети умем* у трећему лицу множ. броја садашњега времена понајвише| пишу *уму,* а ја мислим да би правилније било *умеју,* и све ми се чини да сам у народу тако слушао: старославенски је оумѣѭтъ, Руски *умѣютъ,* а Српски по јужноме нарјечију *умију*: тако мислим да би и по сјевероисточноме морало бити *умеју*; а како је од *умем,* тако мора бити и од *разумем, смем, приспем, доспем.* 38

11) Ја сам у одговору на *Утук* Г. М. Светића (на страни 9 и 10) доказао, да је правилније *променити* него *променути,* и Г. је Светић, послије свега пређашњега свога доказивања, да је друго правилније од првога, то признао, јер у *грађанскоме законику* има *промѣнити, замѣнити* и т. д.: и ваљало би да се у томе угледају нањ и остали сви наши списатељи. А како год што не ваља *променути* мјесто *променити,* тако не ваља ни *оканути* се мјесто *оканити* се, јер

да управо ваља овако, јер је народ *благогласија* ради *т* изоставио, а ко у овоме догађају не мари за *свој* народ, и мисли, да он од свега њега боље зна, шта је лијепо и благогласно, ономе ћу казати, да Руси пишу не само *расла* (и *росла*), *расло, расли, отрасль,* него и у првоме лицу мушкога рода *росъ,* па послије *росла, росло.* Ово је додатак к ономе говору на страни 28 и 29 о претварању и изостављању слова

и овај глагол, и прост (*канити* се) и сложен има на крају *нити ним*, а не *нути нем*.

12) У нашему језику има много ријечи, у којијех се *а*
пред пошљеднијем полугласнијем словом изоставља у свима
осталијем падежима осим род. множ.; међу овима су ријечима и оне, које се свршују на *лац*, па се у род. и даље
свуда осим род. мн. *л* пред *ц* (по својству нашега језика)
претвора у *о*, н. п. *жетелац, жетеоца, жетеоцу, жетеоци*,
род. мн. *жетелаца*; тако: *усталац, устаоца, усталаца; пратилац, пратиоца, пратилаца; владалац, владаоца, владалаца*;
талац, таоца, талаца; колац, коца (мјесто *кооца*), *колаца*;
долац, доца (м. *дооца*), *долаца* и т. д. Будући да се у оваковијех ријечи много више говоре они падежи, у којима се изго-
39 вара *о* него ли они са *л*, за то је многе наука (die Angewohnheit)
преварила, те говоре и пишу *о* и у имен. јед. и у род. мн.,
н. п. *жетеоц*, род. мн. *жетеоца, пратиоц пратиоца, владаоц*
владаоца и т. д. Тако Г. М. Светић (у III ч. С. љетописа за
годину 1829 на стр. 90) има *кооц* мјесто *колац*!!! Како
други мисле: кад се говори *жетеоци*, ваља казати и *жетеоц*,
тако ваља да је и он помислио: кад се говори код *коца*, на
коцу, ударио га *коцем*, ваља казати и *кооц*. По такијем правилима ваљало би казати и *теоц* мјесто *телац*, и *теоца* мјесто
телаца. Когод управо познаје, како постају ријечи у језику
нашему, ономе не треба доказивати, да су правилније ове
ријечи са *лац* него са *оц*; а ко то не зна, ономе мислим да
ће се најлакше доказати кад му се напомене њеколико овакијех ријечи, у којијех се *л* нигдје не претвора у *о* (највише
за то, што се ријетко говоре), н. п. *дулац дулца*, *убилац*
убилца, крвопилац крвопилца, жалац жалца, залац залца;
палац кад значи der Daum каже се *палца*, а кад значи die
Speiche (на точку), онда се у мн. броју каже *паоци* (и отуда
послије *упаочити* точак и *паочаница*). А да се оваке ријечи
у народу говоре на *лац* и на овој страни, свједочи Г. Игњат
Брлић у својој Граматици на страни 29, него се чудим, како је
могао казати, да су то „nur kroatische Provincialismen!“ А за
онога који *тка* опет вели, да је обичније *ткалац* него *ткаоц*!

За сад је доста.

Још мало тога.

Пошто је ово већ било написано и у штампарију предато, примио сам у Подунавке Nr. 28, 29 и 31 наставак Г.

Василија Лазића *о чистоти и правилности взика Србскога*, о 10
којему мислим да је вриједно и нужно казати коју ријеч.

По својству нашега језика правилније је *лажица* и *жлица* и *ожица*, него *ложица*, и светри се ове прве ријечи у народу више говоре од ове пошљедње. *Враг* у народу нашему значи само *ђаво*. *Цеп* се по јужнијем крајевима народа нашега зове *чпаг*, а *тоболац* је *кеса* (у нашијем крајевима од *коже* и виси о појасу, али на југу и свака друга); а ни *мехуръ* ни *врећица* није права ријеч за *кесу*: *мехур* је die Urinblase, од чега и кеса *може бити*, а *врећица* је мала *врећа*. *Угурсусъ* и *хърсъсъ* (или *харсъсъ*) то су двије *различне* ријечи: прва значи *несрећа* или *несрећник*, а друга *безобразник* (у нас крадљивац или лупеж). Истина да је *аманет* (и *аманат*) и *остава* доста у близу, али опет са свијем није једно, јер н. п. кад се каже: Аманет ти Божиј моја дјеца! ту се већ *остава* не би могло рећи. Митрополит је Стратимировић аманет преводио *надушное*, а најпослије је опет казао, да се задржи (Црногорци се и заклињу *аманатом*). *Пивница* нити је *хан* ни *„мейхань,“* него је зграда, у којој *пиво* (пиће) *стоји*. *Калем* није *перо*, него је *трска*; а за *камиш* како би се могло казати да је Српски *трска*, кад је камиша више од *различнога древета* него од *трске*? Већ ако да се преведе с Њемачкога Pfeifenrohr? Ни *цев* не ваља за камиш, већ нека стоји *камиш* и *чибук*, као што ће остати и *лула*, и *теспија*, и *бурмут*, и *бурмутица* и друге многе туђе ријечи. Исто тако не ваља ни *надевенъ купусъ* мјесто *сарма*: то би се само онда могло казати, кад би се купусна главица изврћјела па надјела, као н. п. што се надијевају тикве или келераба. *Ћевап* 11
јест *печење*, али у *нас* није *свако*, него само оно, кад се месо изреже на комадиће па се наниже на ражањ и онако испече. *Дохитити* истина значи *дохватити*, али *хитити* и *хитати* значи *бацити* и *бацати*. *Конаковати*, кад би ко у Српскоме језику рекао, значило би *noћити*, а не *пребивати*; *„пренoћь имати“* јамачно је измишљена сад ријеч. *Бичак* чини ми се у нас значи *нож* (а не *бритва*), али се у правоме Српском говору та ријеч слабо чује. *Зерзеле* (мјесто *„трусъ землѣ“*) ја нигда чуо нијесам, а тако ни *пиликъ* (мјесто *конац* или *жица*): ја мислим да оваке ријечи, а исто тако и оне, које су истина познате, али се у Српскоме језику слабо говоре, као н. п. *белли*, *китап*, не би требало овдје ни спомињати. *Кијамет* је ријеч позната у народу нашему, али да је то

Српски воскресеніе нити сам до сад чуо нити бити мо
Срба је *васкрсеније* празник, коме се сви радују, а к
значи као њекака велика пропаст, н. п. кад је мећав
лапавица рекне се: *Као у очи кијамета;* а кад ко по т
времену хоће куда да иде, реку му: *Куда ћеш по то*
јамету? Кијамет загрмио! Кијамет пукао! (кад се шт
проклиње). Приповиједа се како су питали Насради
кад ће бити кијамет (смак свијета?), а он одговорио:
„ми умре жена, биће мали кијамет, а кад ја умрем, о
„бити велики.“ Ово је све био говор о томе, *шта зна*
јамет, а *Српски* мислим да би најприличније било казат
свијета или *страшни суд.* У превођењу оваковијех р
које су у народу нашему познате, више ваља гледати
42 шта у нас већ значе, него ли на оно, шта значе у
воме првом језику; јер сила има примјера, како рије
јењају значење не само у различнијем језицима, него и
ховијем нарјечијама. Ни *крой,* ни *направа,* ни *видъ*
ријечи *калуп* није ништа. *Боја* није *шара,* јер у шари
бити *различнијех боја.* Ако је наш *чичак* Турски *чиче*
јет), то су Срби рђаву част дали Турскоме *цвијету.* І
ријеч *збиља* и била постала од Турскога *белли,* опет м
да је не би требало гонити из језика нашега. Има ли Т
ријеч *дери* (кожа) како сродство с нашијем *дерати,*
знам, али за цијело мислим да је *дерати* у нашему
једна ријеч и кад значи schinden и кад значи reißen. *Су*
у нас зове оно, што се код куће ради, а *чоха* се у
гори зове и *свита* (од чега се и у Србији зову оне с
што се купују те се њима шарају зубуни и друге бије
љине). *Чаршав* нити је *простирач* ни *простирка* ни *п*
јер је он само од *платна,* па се меће и на *покривач.*
јест *покривач,* али није *сваки; покров* је оно, чим се по
мртвац, а *покровац* је оно од костријети, што се њи
кривају *коњи.* Тако и *душек* није *свака постеља.* *Ћебе*
југозападнијем крајевима зове *бијељ* и *бијељац* и *бјељ*
„струнни покривачъ“ ја не знам шта би друго било
кровац. Чесма се управо Српски зове *точак; студенац*
денац је *бунар* (гдје се вода захвата или вуче), а *ис*
у народу ја нијесам до сад ни чуо (него *извор и в*
Муштерија у нас не значи *гост,* јер гост може бити
не тражи ништа, а муштерија сваки тражи и жели
њешто. *Калфа* и *ортак* у нас не значи једно: ортак је

а калфа је *најамник*. Ја бих прије рекао, да је *закерати* ријеч за себе, а *ми* да је мјесто *мени*, него да је Турско *мизакере*, једно за то, што се говори и без *ми*, н. п. Шта *закераш*? Немој ту *закерати* којешта; а друго, што сам ја ту ријеч најприје чуо у Сријему. *Пестница* мјесто *песница* и *трстка* мјесто *трска* иде у онај говор на страни 28, само ћу овдје споменути, да *трска* (и *трстика*) не значи „кад є *мала*," него само *једна* из цијелога свога друштва, као н. п. и *травка, сламка, бујатка, воћка* и т. д. Мјесто „*кошта* 100 ф." нити ваља *важи*, ни *важно є*, ни *заслужує*, него се Српски *једном* ријечи каже *стоји*. Мјесто: „бобъ ми нигда *не прія*," Србин би прије казао: боб ми *уди* (*худи*). *Породица* значи оно, што се од кога *породило*, т. ј. синови, унуци, праунуци и т. д. И тако кад *фамилија* значи *жена* и *дјеца* (н. п. гдје ти је фамилија? Отишао к својој фамилији и т. д.), онда је *породица* приличнија него и *кољено* и *лоза* и *коријен* и *племе* и *род* и *крв*; опомињем се из једне пјесме како су писали њекакоме старцу *Варићаку*,

Да поведе своју *породицу*,
Породицу, *Варићаковиће* —

Што пак Г. Лазић каже, да „*породица*, образовано како и *богородица*, пређе би могла значити *породиљу* него ли *фамилию*," то иде у оно, што он многијем ријечима одриче право значење и намеће им друго по својој вољи; као што је прије казао за *посао* и за *радити* и *рад*, тако и сад каже, да *поклонити* коме што „не значи ништа, но *поклонити се*, сагнути се;" да *раст* значи само растење der Wuchs (а не зна да је наш *раст* die Eiche од Славенскога хврастъ, за то Хрвати пишу hrast); да нигда не ваља писати *рђаво* мјесто *зло*, „зашто у правомъ смислу *рђаво* значи само оно, што є *зарђало*;" да „када намѣравамо означити лице, коє се лишава иманя, не треба намъ писати *сирома*, сиромашанъ човекъ, *сирота* жена, *сирото*[1]) дете, arm, сиротиня, сиромаштво Armuth, но *оскуданъ, убогъ, худъ*, неимућъ човекъ, *скудость, убожество, неимућство, ништета*." Осим онога, што сам казао на страни 32 за *радити* споменућу још и ово, да је *рђа* и у моралноме смислу тако позната у језику нашему, да се из

---

[1]) Кад се каже *сирота* жена, *сирота* није прил. име него сушт.. и за то не треба ни говорити ни писати *сирото* дете: тако говоре само наши књижевници, који не познају народнога језика.

њега не може истјерати нити има узрока, за који би тјерала, н. п. *Рђо* једна! *Рђа* те убила! *Рђо* и чађо! У, *рђом* о земљу (па учини то и то); не може да се отресе *рђе*; Пасја те *рђа* не убила! *Рђом* кап'о док му је коле: — *Убог* има истина и у народу, али *убожество* нема н *убоштина,* а кад би било на *ство,* морало би бити *убож ство*; *скудость* ни *ништета* нијесам чуо до сад у наро; *худ* у нас, као и у Руса и у Крањаца, не значи *сиромаш* него *рђав,* schlecht, па за што једној својој ријечи право познато значење да одузимамо и другој, мање познатој, га намећемо? Жао ми је што Г. Лазић не каже, *за што* *таштити* се било правилније од *паштити* се! — Кад не бис имали ријечи *господар,* ја бих вољео задржати и *сайбиј* него ли начинити *собственикъ*: ово је од слова до сло превод Њемачке ријечи der Eigenthümer, а нама не треба
45 *собст|вени* у овоме смислу, н. п. sein eigenes Haus Српски каже: *његова* кућа: ту више нити што треба нити чега не јер што је *његово* није *моје,* а што је *моје* није *твоје* и т. *Число* нити је Српски нити значи *ракам*: *ракам* и *рач* значи у *нас* die Rechnung, а *число* је die Zahl Српски *бр* Кад мјесто *кат* имамо ријеч *под* („Она с' краде од *пода* *пода*"), шта ће нам непозната *горница*? Кад мјесто *ха* имамо *глас,* шта ће нам *вѣсть*? Српски није *оцет* него *оц* а у Далмацији има за *сирће* још боља ријеч *квасина.* Ков се каже Српски *двор,* а *обиталиште* нити сам чуо да у н роду ко говори (као ни глагол *обитати*), нити би та риј значила *конак* или *двор,* него die Wohnung, које се Срп каже *стан* (као што је казано у I књизи Српск. нар. пјеса на страни 261). *Вѣрозаконъ* је скована ријеч као и *собст никъ,* а и *вѣроисповѣдъ* нимало није боља ни приличнија ње, и код нашијех ријечи *вјера* и *закон* не треба нам ни једн

У 32 Nr. Подунавке Г. Лазић наставља једнако ово шћење и поправљање језика нашега. Истина да сам се ја об довао кад сам се и од овога дојакошњега опростио, али опет не могу растати с овијем послом да се још једном повратим. Он каже, да је *узрок* „нѣм. Ursache, а срб. *пр* *чина* одъ предлога *при,* и глагола *чинити*." Да је ријеч *узр* од Ursache, то се не може тако ласно доказати, као што може рећи, јер у нас има више ријечи, које су тако сложе с предлогом *уз,* као н. п. *узвод* и *успор.* У Хрватској се вори и *зрок* мјесто *узрок,* као што има и Раић у Бой зм

са орловы: („Мы нємамо мєћъ собомъ зрока никаквога“). —
Истина да ми у језику имамо и предлог *при* и глагол| *чи-* 46
нити, и *зачинити* и *начинити* и *учинити*; али *причинити* и
причина ја, који сам се међу чистијем Србима родио и узрастао, и који већ више од 30 година народни језик наш учим и ријечи тражим и купим, још у народу нигдје нијесам чуо; па и кад би се рекло *причинити*, у нас би прије значило што друго (као н. п. *прирадити, принијети, привести, прибити*), него verursachen. Тако Г. Лазић и за многе друге ријечи каже, да *Српски* значе то и то, а њих у Српскоме језику или нема никако или значе са свијем што друго: н. п. ријечи: *способанъ, собственикъ, обиталиште, воскресеніе, источникъ, обясненѣ*,[1]) *скудость, число, наслѣдіе, митница, полезно*, у језику нашему ја до сад нијесам чуо никако, а гдјекоје не могу ни бити; а н. п. *кровникъ* није *душманъ* (*непријатељ*) него је der Mörder, *часъ* није *сахатъ* него је само њеко врло мало *вријеме*, *обѣдъ* није *манџа* него је *ручак* (а *манџа* је *јело*), *мито* није *ђумрук* него је die Bestechung (а *ђумрук* се Српски каже *царина*) и т. д. Само за оне ријечи може Г. Лазић, и сваки други, по правди казати да су *Српске* или *Српски* то и то да значе, које народ наш у језику своме заиста има и у ономе истоме значењу говори; а когод то каже за ријечи, којијех у Српскоме народном језику или нема никако или друго што значе, онај *на срамоту своју читатеље вара и језик наш замршује и квари*. Ово није роман или каково друго измишљавање да списатељ може ми|сли намјештати 47
по својој вољи, него је описивање народнога језика за науку и знање другијем људима; за то се ту мора највише старати, да се ништа не каже друкчије него што јест.[2]) А ко добро не познаје народнијех ријечи и њихова значења, ко га нагони,

---

[1]) *Обясненѣ* и кад би се у народу говорило опет не би значило *цевап* 46
него само die Erklärung, а *цевап* значи die Verantwortung, којему је значењу Српски најближе *одговор*, особито кад се каже, н. п. учини ти то *у мој одговор*. Ко би сумњао да све зна, код многијех оваковијех ријечи могао би се помоћи и у моме Српскоме рјечнику.

[2]) Овдје се може напоменути и онијем нашијем књижевницима, који преводе 47
рјечнике с Њемачкога или с каквога другог језика, да туђе ријечи, за које мисле да се Српски не могу казати једном ријечи, *описују* нашијем језиком, а гдје би они у таковом догађају начинили нову ријеч или узели Славенску или Руску, или из каквога другога Славенскога нарјечија, свагда то ондје да кажу, да читатељ може знати, шта је народно шта ли није. Овако радећи могли бисмо ми поправити погрјешке нашијех дојакошњијех списатеља и заслужити, да нам иностранци вјерују и да се могу ослонити на нас.

да се намеће свијету за учитеља у ономе што сам не зна? Не би ли боље и паметније било, да човјек сам најприје учи оно што не зна, па онда друге ономе да учи? Али оваки људи ваља да мисле, да је срамота признати своје незнање и учити оно што се не зна; а друге учити и у ономе што сами не знаду, да је слава и част! На част им така и памет и слава и част!

И Г. Лазић овијем својијем послом доказује, да ја у свему имам право што сам год у овој књижици казао за наше књижевнике, и да је оно све још учтиво и преучтиво.

IV.

КРИТИКА У ЈЕЗИКУ

[Овај чланак види под истим натписом у овој књизи под бр. XXXIV, стр. 92.—96.]

V.

ОДГОВОР НА „ЗАДАТАКЪ СРБСКОМЪ ФИЛОЛОГУ“

[Под овим натписом види овај чланак у овој књизи под бр. XXXIII, стр. 83.—86.]

VI.

ПРИМЈЕЧАНИЈА НА ПРЕВОДЕ Г. ТОМЕ ЉУБИБРАТИЋА, И НА ПРИМЈЕЧАНИЈЕ НА ЊИХ Г. СТАНИМИРА ЖИВКОВИЋА.

[Ова „Примјечанија“ *види у другој књизи* „Грам. и полемички списа“ *под бр. XIV, стр. 95.—106.]*

75

VII.

„О СРБСКИМЪ РѢЧМА ПРЕДѢЛНЫМЪ.“

Под овијем именом наштампан је у Nr. 31 Подунавке Г. Ј. С. Поповића чланак, који је мени врло поводан, јер се тиче моје најмилије забаве, т. ј. језика нашега; за то ћу и о њему овдје на свршетку да кажем њеколико ријечи. У почетку овога чланка каже Г. Поповић: „Рѣчи, кое се не „чую обште у народу, него у поединымъ само мѣстима или

„предѣлима, и коє се по томе предѣлне, или провинціализми „зову, обично немаю довольно уваженія, и сматраю се као „такове, кое се поне у кньигама, гдѣ се чистота єзыка строго „захтѣва, не могу употреблявати.“ Из овијех његовијех ријечи читатељи ће ласно разумјети, о чему је овдје говор.

Док народ нема особитога књижевнога језика, дотле не може имати ни *предјелнијех* ријечи, које се у *књигама не могу употребљавати.* У таковоме је стању и наша данашња књижевност. Данас је у нас свака ријеч народна, која се у народу говори, макар и у једноме селу, особито ако је од Славенскога коријена; а кад скупимо све народне ријечи, колико се то може у живоме језику, и кад књижевници наши 76
управо познаду свој народни језик: онда ће се тек моћи казати које су ријечи свега народа, које ли су *предјелне,* и које не ваља употребљавати у књигама. А кад бисмо у данашњему стању наше књижевности стали то одређивати, могли бисмо многе праве народне и опћене ријечи огласити за предјелне, а предјелне за опћене. Истина свега овога посвједочиће се овијем, што ћу сад да кажем о предјелнијем ријечима Г. Поповића.

Од 16 ријечи, за које Г. Поповић у овоме чланку каже, да се говоре само у Вршцу, 10 их је познато и у осталоме народу изван цијелога Баната: *кљукати, титрати* се, *личити, смрека* и *волим* имају и у моме Српскоме рјечнику; *плизити, оплизнути* се и т. д. говори се и у Србији по источнијем крајевима народа нашега, и по свој прилици биће у наш језик дошло од Бугара, који кажу и *плизгавица* мјесто *клизавица* (за нас је ближе ову ријеч испоредити с *плазати* се него ли са данашњијем Славенскијем поползнути, а овоме је свему коријен старославенско плѫзати). *Тулуз* и *тулузина* говори се не само у свему Банату, него и у Србији доље преко Мораве (вриједно је овдје споменути, како у народу нашему има много ријечи за кукурузно стабло, н. п. у Јадру се каже *кукурузовина* и *шашаровина* (један струк *шашарика*), у Шумадији се чује и *шашовина* и *шашљика* (један струк од *шаш*?), у Хрватској гдјешто говоре и *кукуружњак* и *стрмуљика,* у Банату и доље преко Мораве *тулузина,* у Далмацији гдјекоји кажу *кукурузна слама,* а може бити да се негдје говори још и друкчије. Тако исто има много имена и за оно, на чему су зрна, н. п. у Јадру се каже *окомак,* у Шума- 77
дији *кочањ,* у Сријему и *чокањ* и *чоков,* у Банату и доље

преко Мораве *тулуз,* око Петриње *отучак,* даље у Хрват и *шашарица* и *клас,* у Бјелопавлићима *окласина,* у Да циjи гдјешто *кукурузни коријен,* по гдјекојијем мјестима *пурина* (*шепурина* и *шапурина*), негдје може бити и друкчије). *Машка* (оно дрво, што се њиме одбија лопт попик) говори се и у Сријему и у Србији око Дунава. *љуна* је покварено од *буљина* (и ова тица има више име *сова, совуљага, јецна, буљина, утина*). *Обга* говори се Смедереву, и ја бих прије рекао, да је ова ријеч једнога ријена са *јуфка* и *јупка,* него ли да је од нашега глаг *обвијати.* Тако остаје само 6 ријечи (т. ј. *крецав, салу мацино злато, ирвача, трепељка* и *качка*) за које не зн да ли се говоре јоште гдје осим Вршца. Може бити да *качка* од *скакати,* али се у овакијем догађајима ваља боја да се што не каже онако, као што је покојни митропо Стратимировић доказивао, да је ријеч *Кокан,* у послови „Нема кола без *Кокана,*“ постала од *скокан* (који *скаче*) није знао, да се у народу о томе истоме Кокану и о ње воме *колу* и *игрању* још сила којешта и *пјева* и *приповије* — *Смрека* је ријеч позната у Србији и у свему народу шему к југу, а *вења* ја сам најприје чуо у Сријему, и за сам у рјечнику назначио код ње „у Сријему, у Бачк. Бан.“ Тако је исто глаголу *волим* (и *вољу,* а за *волем* каз је већ да не ваља) право и опћено значење lieber wollen, ма као што је назначено и у моме рјечнику; а „*имамъ* 78 *радо,*“ то је *аредјелно,* које сам ја чуо пошто сам рјеч онај наштампао, и које је по својој прилици узето за нево будући да у нас, колико је мени до сад познато, нема пр ријечи за etwas gern haben, јер и *љубим* и *милујем* значи и друго што. — Али поред свега овога опет хвала Г. повићу, што је ове ријечи и овако назначио, и добро ће у нити сваки наш књижевник, који нам овако објави ријечи мјеста гдје он живи; само бих ја молио: *прво*: да се ов ријечи *добро опишу,* да читатељ не мора *нагађати* шта је сатељ мислио, јер н. п. овдје Г. Поповић код *кљукати* и *љати* каже: „Муляти значи рукама гњечити, а *клюкати* о „битымъ орудіемъ, кое се *клюкало* зове, а не муляло.“ Сријему се *кљука,* н. п. гуска, *прстима,* а могло би се дрветом; а грожђе се *муља* дрветом, које се зове *муљало, кљукало* у овоме смислу ја нијесам чуо, прем да се изг чено грожђе са широм заједно зове *кљук.* Као што Г.

.овић код *волим* каже: „*У Вршцу* се узима у степену срав-ителномъ," тако мислим да је и код *кљукати* и *муљати* ва-љало додати најмање једном *у Вршцу*. Тако исто Г. Попо-вић почиње „*Качка* болѣ *скачка*," па одмах каже да се у Вршцу зове „*кача* єдно кратко дрвенце" (*дрвце*, а не *дрвенце*), да се броји „*кача* уна, *кача* дой," а у Карансебешу да је чуо *качка*! Сад ја управо не знам, или је хтјео казати, да се оно дрвце зове *кача*, а игра *качка*; или: да се у Вршцу све зове *кача*, а у Карансебешу да је чуо *качка*? Ово друго не могу вјеровати за то, што сам у *Вршцу* 1824 године гледао пред кућом Г. Уроша Волића гдје се мале Српкиње играју качке и слушао како броје „*качка* уна, *качка* дој,"| које 79
су и моја дјеца била упамтила. *Друго*: да би се оваки чланци штампали колико је могуће без штампарскијех погрјешака, јер н. п. кад читатељ у описивању ријечи *качка* види *єдре* мјесто *єдне*, он може помислити, да је и *кача* штампарска погрјешка мјесто *качка*, а особито кад *кача* није, барем први пут наштампана другијем словима.

Добро ће учинити Г. Поповић ако скупи Славенске ри-јечи, које се налазе у Влашкоме језику; али које су се од њих у нас изгубиле, које ли се говоре, то је за сад тешко одредити, јер н. п. од овијех првијех (које су се у нас из-губиле) спомиње Г. Поповић *часу* (сат) *кују* (ексер) *под* (таван) *трнокоп* (будак), а ова се ни једна ријеч у нас није са свијем изгубила: истина да *часу* не значи сахат ни *кују* ексер, али *под* и *трнокоп* говоре се у томе истоме значењу (у моме рјечнику код *будак* стоји vide трнокоп, а трнокопа на своме мјесту нема, ваља да је у штампарији, изгубљен онај листић, на коме је био написан, или сам га заборавио и написати; а *под* има у II књ. Српск. нар. пјесама у пјесми 12 у стиху 236, 240 и 241 на страни 59). И ја прије него сам био у Црној гори нијесам знао да у народу нашему има *нарок* (срећа), а онамо сам је нашао и у говору и у пјесмама.

И оно ми је врло по вољи, што каже Г. Поповић на свршетку овога чланка, да би за наш језик добро било да се покупе гдјекоја имена села, ријека, брегова и т. д. О томе сам ја још прије 24 године (уз „*народне Српске припови-јетке* у Бечу 1821") наштампао ово: „Кад се говори о *свима* „ријечма народнијем, онда треба узети и имена свију Срп-„скијех *села, вода, планина, брда,*| *поља,* и свију осталијех 80
„мјеста, која само име имају; такођер и имена свију *фами-*

„лија.“ У овијем именима нашло би се много ријечи, кс се коријен или у онијем мјестима, или нигдје у народ) шему данас не познаје. Какогод што је казано у Српс рјечнику да се у *Жељезнику* данас не говори *жељезо гвожђе,* и да у *Грнчари* нико и не зна шта је *грнац*: мислим да и у селу *Коцељеви* (у нахији Шабачкој) ник зна, да се *типса* или *стипса* (der Alaun) зове *коцељ.* С зове се 1) брдо више Пожаревца, 2) извор у нахији I градској код села *Рогочева,* 3) извор у Далмацији у Бенковцу, 4) према Рисну пећина, из које кашто удари с вода, која са великом хуком пада у залив морски; као је у Српскоме рјечнику казано, да се *Бобија* зову у Р вини два брда (*Бобија мала* између Тршића и Пасковц *Бобија велика* више Пасковца под Гучевом), тако се зову и два брда више Жабљака (*иза* Црне горе), а и у хији Рудничкој њекака се страна зове *Бобија.* Да бисмо р да је *Сопот* од *сопсти* (keuchen) али откуда је *Бобија?* (кијех ће се имена и више наћи, која могу бити од кор и помоћи не само за данашњи наш језик, него и за с историју народа нашега.

81 VIII.

ЗАВРШЕТАК.

Ова књижица нарасте изненада. Само кад би Бог да буде и колико на корист језику нашему!

Увјерен сам, да у нас има књижевника, који ће р да у свему готово имам право; а знам да их има и т вијех, који ће повикати, да немам право ни у чему. Најв ће вику подићи на мене они књижевници наши, који гов да се од Славенскога језика не треба *удаљавати,* него д се ваља *приближавати*; да између Славенскога и Српс језика *нема границе,* јер су готово све Српске ријечи, и прости народ говори, Славенске, н. п. *Бог, вода, нога, ж небо, злато* и т. д.; да народни језик *нема ријечи* за н и за мисли ученијех људи; да и Нијемци не пишу књиге што говори прости народ, него да имају *књижевни језик,* и ми ваља да градимо и да начинимо. Ово су највеће сме које се мећу на пут нашему језику; за то је потребно о и против њих што казати. Ја мислим да ће најбоље бит

почети с одговором на питање: *Шта је* у овоме смислу *Славенски, шта ли је Српски?*

Славенски је оно, што се налази у црквенијем књигама; а *Српски* је оно, што чисти народ наш говори. Што се год у црквенијем књигама налази, а у народноме га говору, или онако или никако, нема, оно *није Српски* него је Славенски;
а што се год у народноме говору налази, а у| цркве- 82
нијем га књигама, или онако или никако, нема, оно *није Славенски* него је Српски; што се пак налази у црквенијем књигама исто онако, као што и народ говори, оно је *и Српски и Славенски*. Тако н. п. ријечи: нынѣ,[1]) сей, когда, иніє, отецъ, братіѧ, причастіє, пещь, праща, кѹща, копіє, солнцє, востокъ, чадо, клѧтва; брѧцаніє, истѹканіє, кѹроглашєніє, *нијесу Српске, него су Славенске;* а ријечи: *сад, овај, кад, иње, отац, браћа, причешће, пећ, праћа, кућа, копље, сунце, исток, чедо, клетва; јунак, јутрос, јуче, ономадне, нијесу Славенске, него су Српске;* а ријечи: вода, нога, жена, злато, небо, писати, творити, *и Српске су и Славенске.* Па у премјењивању и овијех истијех ријечи, које су и Српске и Славенске, има много којешта, што није заједничко оба језика, н. п. *вода* је и Српски и Славенски, али водою није Српски него је Славенски, а *водом* није Славенски него је Српски; тако је *писати* и Српски и Славенски, али (у првоме лицу сад. времена) пишѹ није Српски него је Славенски, а *пишем* није Славенски него је Српски; тако је творити и Српски и Славенски, али творю није Српски него је Славенски, а *творим* није Славенски него је Српски; тако је *златити* и Српски и Славенски, али злащѹ и злащенъ није Српски него је Славенски, а *златим* и *злаћен* није Славенски него је Српски и т. д. Овакијех ријечи има на хиљаде, по којима сваки иоле паметан човјек мора при-
знати, да између Славенскога и Српског језика има и *разли|ка* 83
и граница, и да они, који то одричу, не знаду шта говоре.[2])

Кад дакле има така разлика и граница између Славенскога и Српскога језика, онда по правди и по разуму нити се можемо ми у писању књига к Славенскоме језику прибли-

[1]) Ове примјере пишем по данашњему црквеном језику, јер је стари у нас још слабо познат; па да се не бисмо и о томе морали препирати.

[2]) За велико је чудо, да у нас има људи, који су доста паметни и научени, и који би се о многоме којечему могли разговарати с ученијем људима другијех народа; али како почну о *своме* језику и о књижевности, одмах застране, какогод да су побјегли из луднице!

жавати ни од њега удаљавати; јер се то ниједно не м
чинити без кварења и штете нашега народнога, а и Сла
ског, језика. Штогод ми више ову разлику и границу изм
Славенскога и Српског језика ушчувамо, то ће бити бољ
обадва ова језика; а докле је год не признамо и не стан
чувати, дотле не ћемо управо моћи знати ни Српски ни С
венски. Непризнавање и нечување ове разлике и границе
већи је узрок, што се учени људи осталијех Славенск
народа подсмијевају Славенскоме језику свију нашијех с
сатеља питајући: Какав је то језик? А кад им се одгов
да је Славенски, они кажу: „Може бити да је Српско-С
„венски, али црквено-Славенски заиста није.“

Какогод што би било неразумно, смијешно и на шт
језика нашега, да се у писању Српскијех књига к Слав
скоме језику приближавамо или од њега удаљујемо, исто
тако (и још више) било и кад бисмо се у *правопису* или
тографији поводили по Славенскоме језику. И ово у нас ж
и ишту они људи, који не знаду шта говоре, и који, не з
64 јући ни шта је правопис| Славенски, ни какав би свак
језика бити морао, ишту да се чини оно, што сами нити ч
нити могу чинити. А још је безумније и смјешније, што ов
људи, као за узрок или потврду праведности овога иск
свога, говоре, да се и *Руси придржавају Славенскога п
вописа*! Руси су најприје у данашњему црквеном језику
ставили старославенско ѭ, ѫ, ѥ; помијешали ꙗ и ѧ;[1]) мје
ь и ъ у сриједи пометали є или о и т. д. Ово су они чин
у *Славенскоме* језику, а за *свој* језик начинили су *ова* (
и наша) *нова* слова, у која нијесу примили ѕ, ꙋ, ѡ, ѿ,
ѯ, ѱ, ѵ; а начинили су *ново* э. И тако је између данашн
Руского и старога (*правога*) Славенскога правописа најм
десет пута већа разлика него између овога мога и дан
њега црквенога.

Што се тиче *грађења књижевнога језика* најприје ћу о
додати из предговора к Српскоме рјечнику моје ондашње ми
и ријечи о томе. Ево их:

„Тек 1783-ће године први је Доситије Обрадовић ка
да треба писати Српскијем језиком као што народ говор

---

[1]) У староме Славенском језику ѧ стоји само на онијем мјестима,
је по јужноме Славенском нарјечију ѥ, а у осталијем је свијем догађајима,
се чисто *ја* изговара (и у *сриједи* и на *крају*) свуда ꙗ.

сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли
многи учени Србљи, и за ово 35 година написали различне
(тобоже Српске) књиге; али (за превелико чудо!) до данас
још немамо ни једне књиге да је управо написана по Срп-
ској граматици, као што народ говори! Ни једном списатељу
није пало на ум, да барем за себе| постави каквагод правила 85
у језику, и њих да се држи, него је писао сваки по својој
вољи (како му се кад наврх пера десило) тако, као да наш
језик (осим свију језика на овоме свијету) никаквијех пра-
вила нема! Ово је од ученијех Србаља први опазио Г. ар-
химандрит *Кенгелац*, као што каже у предговору својега *је-
стествословија*: „Еси народи, и сами ꙗзычницы, книги своѧ
по грамматїйскимъ правиламъ списаша, у насъ по правиламъ
бабы Смиланы пишꙋтсѧ.“ Истину овијех ријечи Г. Кенгелца
посвједочиће све Српске досадашње књиге.

Два су велика узрока овој несрећи нашега језика и овоме
(на овом свијету прије нечувеном) покору нашему: *прво*, што
су наши списатељи све самоуци у Српском језику: зашто ми
немамо још ни *буквара Српскога*, а камо ли што више. Ако
се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо пра-
вога и чистога Српског језика;[1]) ако ли се ро|дио у селу, он 86

[1]) Што сам до сад све околишио, овдје ћу изријеком да кажем: да се у свему народу нашему нигдје не говори Српски тако ружно и покварено, као у Сријему, у Бачкој и у Банату. И што је год мјесто веће и има у себи више господе и књижевника, то се у њему говори горе: тако сељаци говоре боље од варошана, а слуге од господара. Ја сам напоменуо на страни 18 како је кварење језика прешло и у Србију; и ако му се каквијем мудријем књижевнијем уредбама не стане на пут, отићи ће, као куга, по свему народу на све стране. Мени је било 18 година кад сам први пут прешао у Сријем, и до онда ни једне од овијех погрјешака, које се данас говоре на овој страни, нијесам чуо ни у Јадру и Рађевини, ни с ону страну Дрине у нахији Зворничкој, ни у Мачви и Поцерини, нити у војсци Ваљевској, која је 1804 године долазила у Јадар; а сад их има доста доклегод влада Српска допире, а може бити и даље.

Кад сам казао, гдје се Српски говори најгоре, свак ме може запитати: А
гдје се говори најбоље? Ево и на то одговора. Српски се говори најчистије и
најправилније у *Херцеговини* и у *Босни*. Истина да онамо по варошима и по 86
градовима има много Турскијех ријечи, али би се готово могло рећи, да у оста-
ломе она браћа наша закона Турскога говоре љепше Српски од сељака и Грчкога и Римскога закона! Турске ријечи њихове ласно ћемо ми у писању књига замијенити нашима. У данашњој *Србији* што се год даље од Саве и од Дунава иде к југу, све се чистије и правилније и на Херцеговачко нарјечије наличније говори Српски; по источнијем пак крајевима има много Бугаризма, који су, особито по варошима, за прошавшијех 40 година допрли до самога Бијограда и до Крагујевца. У *Црној гори* има истина подоста којешта против правога Српског језика, као што је напомињато у предговору к Српскијем пословицама на страни XXII, XXV, XXVII, XXVIII, XXXII и XXXIII; али се у осталоме говори као и у Херцеговини. У *Далмацији*, осим приморскијех градова и острва, говори се готово као и у Херцеговини; приморски пак грађани и острвљани

је у дјетињству дошао у варош, и ондје за 10—15 година
57 учећи науке на туђијем је|зицима, мора заборавити и мислити
Српски (зашто сви народи не почињу с једне стране мислити
о стварма: и отуда су постале оне разлике између језика,
које се зову *идиотизми* = особине језика). Кад који тако
прође кроз све школе, онда постане Српски списатељ (који
хоће); гдјекоји узму Славенску граматику Г. Мразовића, те
је прочитају: да по њој *Српски* пишу; а гдјекоји не траже
ни ње, него одмах по Њемачкој и по Латинској граматици
почну Српски писати, и не сумњајући да они могу не знати
свога језика. Но ово је барем несрећа, на коју се туже и
остали Славенски народи (сви, осим Руса), који на своме
језику немају школа ни наука; али је *друго* само наше, и
са свијем ново на овоме свијету, т. ј. што ми имамо *два
језика,* па хоћемо и *трећи* да начинимо. Понајвише нашијех
књижевника и веће господе Српске по Маџарској кажу, да
је Славенски језик (што имамо данас на њему библију и
остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим
говори народ (*и они*), да је само *свињарски и говедарски језик*,
и да је *покварен* од првога. А како треба данас писати за
Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на
двије стране: једни кажу, да треба писати управо *Славенски,*[1]

говоре језиком мало друкчијим, који ће по свој прилици бити остатак Порфи
рогенитовијех *Хрвата*. *У Хрватској граници* Срби закона Грчкога говоре готов
као и у Босни; они пак закона Римскога говоре не само друкчије, него и из
међу себе различно: *Буњевци* и *Маџари,* за које се говори да су дошли и
Херцеговине и из Босне, говоре доста добро и од онијех се првијех највиш
разликују (као и у Босни, Херцеговини и Далмацији) по *дите, липо, вира* и т. д.
Чакавци говоре уопћено језиком Далматинскијех примораца и острвљана; *Крањц*
пак заносе много на прави Хрватски или Крањски језик. *У Славонији* има нај
више Римљана, међу којима је у говору од прилике онака разлика, као и у
Хрватској (само не знам, да ли међу њима гдје има Чакаваца); а наши истин
да се све више приближују к Сремачкоме нарјечију што се даље иде к истоку
али опет до самога Вуковара има села, у којима се говори *лијепо, бијело, ди
јете* и т. д. *У Барањи,* на десном бријегу Дунава више Осијека, говоре наш
људи готово какогод усред Хрватске границе, и гдјекоје њихове ријечи показују
као да су се ондје њекад доселили од њекуда из јужнога приморја (*иза* Дубров
ника), н. п. *саг* мјесто *ћилим* ја сам први пут чуо у Рисну, *пирнице* у Конављу;
селија, винија, гвожђија (мн. број од *село, вино, гвожђе*) у Дубровнику: а све
57 се ове ције|чи могу чути и у Барањи! Може бити да би се онуда нашло и више
овакијех ријечи, а и *обичаја,* којијех у Сријему нема. Овијем би нас особито
могао обрадовати Г. Никанор Грујић или Г. Адам Драгосављевић, који су обо
јица рођени Барањци а живе у Сријему.

[1]) Ова је страна већ готово са свијем прошла: смрћу митрополита Стра
тимировића врло је посрнула, а смрћу Саве Текелије већ се затрла. Али се она
друга опет подијелила на двоје: од мноштва *језикопоправитеља* и *градитеља*
58 *књижевнога језика* одвајају се једни, који пристају на мо|је мисли; према пр
вима и овијех је мало, а и међу њима још је мање онијех, који *раде* онако ка

а народни језик оставити са свијем,| као покварен, свињарски 88 и говедарски језик (ово барем није тако ново, зашто је било људи, који су по Талијанској и по осталој Европи прије неколике стотине година овако мислили и говорили о Талијанскоме, Француском, Шпањолском, Англијском и о Њемачком језику, према Латинскога); а други (којијех највише има) кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да народни језик треба *поправљати*, и писати мјешовито између обадва језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ и оживи. Први имају врло мало списатеља (зашто слабо ко зна Славенски језик тако, да може књиге писати; а ни рјечника онаковога ни граматике још нема, као што би требало, и из којијех би човјек могао Славенски језик тако научити, да може књиге писати); а други имају силу Божију, који једнако поправљају језик Српски (а кашто и Славенски, кад не знаду ни како је Српски ни Славенски, н. п. *мназ* мјесто *млаз; месѣц* и *мѣсѣцъ,* мјесто *мѣсяцъ; опомѣнутисе, смѣтати, окрвавити, ерђа* и т. д.), к Славенскоме се приближавају и *граде* књижевни језик (зашто они мисле, да су књижевни језици осталијех народа *начињени,* а не могу да разумију, да су сви народи почели писати онијем језиком, као што говоре орачи и копачи, свињари и говедари, па кад се почело љепше мислити, онда су и језици| љепши *постали*). — А како то 89 они чине? Сваки по својој вољи и по своме *вкусу.* Никаквијем језиком на овоме свијету није тако ласно писати, као овијем њиховијем: код њих не треба знати никакве граматике (ни Српске ни Славенске), него зарежи перо па пиши по своме *вкусу,* како ти кад из пера истече: што не знаш Српски, метни Славенски; што не знаш Славенски, метни Српски; а што не знаш ни Српски ни Славенски, метни како ти драго (што ти прије на ум падне): гдје се из два језика (и из треће главе) по својој вољи трећи гради, ту се не може погријешити; само да није чисто као што народ говори, а остало све може поднијети. Сад се не треба чудити, за што се у нас књиге пишу „по правиламъ бабы Смиланы,“ и како се у Српскијем књигама може наћи: *пастыревъ, пастыровъ, пастырей, пастыра; момака, момковъ; оваго моега; у Босной, у Бачки; пи-*

што *мисле* (највише за то. што не знаду народнога језика. а гдјекоји и за то, што воле угађати својијем читатељима. које би ваљало они да уче: неголи своме уму. који би ваљало да управља посао у свакога паметног човјека).

сателій, дѣвій; творять, творе, твору; пужати, успужати люблѣтьи, обзиретьисе; успавлень, успавлѣнь; вребляше; любу молу, говору, красусе; при себи и при честныхъ мыслей; из между нима; утверди любовь между васъ; у свимъ его діалектми; три, четыри кораковъ; за моћи, за чути, за учити за слушати; дали донети, чинили су доћи; корчмарица, крчмарица; тернѣ, трнье; овде, овдѣ, овдіе; свѣща, свѣтьа, светьа; ньима, нійма, ніима, нима; ньой, ніой, ной; свію, свіюхъ всѣхъ; вѣщацъ, вѣштацъ, вѣштецъ; пасче, пашче, паще; жепъ джепъ, дчепъ, чебъ; месецъ, месѣцъ, мѣсяцъ, мѣсѣцъ; трепа вице ньене, повѣсть ея; отъ нее, около нѣ, безъ нье и т. д.'

90 Овдје је за паметне људе казано доста, особито онд (прије 27 година); а сад ћу уз то да кажем јоште:

1) (Што ови наши књижевници узимају за примјер Ни јемце и њихов књижевни језик) Нијемаца има готово *седа* пута колико Срба у све три вјере, а има их најмање *једа наест* пута колико Срба Грчкога закона: и тако у толиком народу, који је раздијељен на *много различнијех држава*,[1] морају бити веће и разлике између нарјечија него у нас. П опет Нијемци не пишу језиком који нити се гдје кад гово рио нити се данас говори, него нарјечијем јужнијем, које с у средњој Њемачкој, н. п. у Саксонији и око Рајне, и дана говори. У Њемачкој књижевности зна се вријеме, кад су с књиге писале у различнијем нарјечијама, па послије, особит од времена Лутерова, надвлада ово и постане књижевни је зик за све Нијемце.

2) Докле народ чисто и непокварено говори, књижевн се језик *не мора* разликовати од народнога, и не знам, за шт би се морао разликовати? Не видимо ли народа, који у наш вријеме остављају књижевне језике својијех старијех, па по чињу писати садашњијем народнијем језиком? Да оставимо Грке и све друге народе овога реда, него да узмемо за при мјер Русе, који су и у овоме нама најближи. Они су, ка што је већ спомињато, најприје окренули Славенски језик н своме нарјечију; по том су се опет почели од њега одвајат пишући из најприје готово више Славенски него Руски; н
91 како коју годину у напредак, све су се више приближавал к народноме језику тако, да сад што који списатељ виш

[1]) Није шала *пет* самијех *краљевина*, осим царства Аустријскога, и ок *двадесет и пет* другијех мањијех држава!

народнијем језиком зна писати, то је милији.[1]) С *правијем* познањем народнога језика и његове вриједности иде упоредо познање овако и старога језика: за то Руси сад с великијем трошковима штампају најстарије Славенске *рукописе* и у њима траже *прави* Славенски језик.[2])

3) Камо срећа кад бисмо ми могли књиге писати, као што народ говори! Но то *сад већ не можемо,* јер су књижевници наши, као што је на више мјеста овдје напомињато и доказивано, исквариди народни језик. Сад списатељ наш мора да се труди распознати чисти народни језик од онога, што се говори покварено: који тако узради, онај ће и по жељи мојој писати народнијем језиком, и по жељи нашијех језикопоправитеља и језикоградитеља не ће писати као што простота[3]) покварено говори, него ће имати књижевни језик.
Нека простота, н. п. у Бачкој говори *ја вељаше,*| списатељ 92
нека пише: *ја вељах, ти вељаше* и *он вељаше;* нека простота говори: *миришим миришити, јашим јашити, пужати, боле* ме глава, *болу* ме уста, *говору* и *говориду, оћеју* и *оћеду, молу* и *моледу, идеду, мећати* и *метајући, разменути, канем* се *канути* се, *корем корети, бриним* се *бринити* се, *оженит, сломит, покварит,* списатељ нека пише: *миришем мирисати, јашем јахати, пужем пузати, боли* ме глава, *боле* ме уста, *говоре, моле, иду, хоће, метати* и *мећући, размијеним размијенити, каним* се *канити* се, *корим корити, бринем* се *бринути* се, *ожењен, сломљен, покварен;* нека простота (особито у сложенијем ријечима) говори *пре* и мјесто *при*, н. п. *престати* и кад значи aufhören и кад значи nachfolgen или in etwas einwilligen и т. д., списатељ ваља добро да разликује *престати* и *пристати*, као и *пребити* и *прибити, превести* и *при-*

---

[1]) Скоро је између Рускијех списатеља била читава расира за *сей* и *этотъ*. До сад су сви готово писали *сей*, а сад су многи скочили, да ову ријеч, као Славенску изоставе, а мјесто ње да пишу своју народну *этотъ*. У овоме догађају ми се можемо двоје угледати на Русе: 1) Да и ми тако остављамо сваку Славенску ријеч, мјесто које имамо своју народну, особито ако се још не слаже с ријечима језика нашега; а 2) Да се чувамо узимања Славенскијех ријечи *без невоље*: боље је сваки посао из почетка радити као што треба, него се послије повраћати и дангубити.

[2]) На страни 23 напоменуо сам како је штампано јеванђелије Рејмско и Остромирово; а послије сам чуо, да се у Москви штампа и њекакав стари псалтир. Од новијих књига, из којијех се могу познати разлике између старога и новога Славенског језика, може се препоручити и Копитаров Glagolita Clozianus (у Бечу у 1836).

[3]) И овдје *простота* значи оно, што је казано на страни 60.

вести, претрчати и *притрчати* и т. д. (па кад стане то раз-
ликовати, онда не ће писати ни *пречестити* и *пречешће,* него
причестити и *причешће*); нека простота гдје говори и *прико*
поља, прико Дунава, списатељ нека пише *преко поља, преко*
Дунава; нека простота говори гдје му драго: *жетеоц, пра-*
тиоц, кооц, списатељ нека пише: *жетелац, пратилац, колац;*
нека простота говори: *отишао у Темишвару, изиђе пред кућом*
метнуо у њедрима, у *нашим* селу, на *добрим* коњу, по *злим*
времену, списатељ нека пише: *отишао у Темишвар, изиђе*
пред кућу, метнуо у њедра, у *нашем* селу, на *добром* коњу
по *злом* времену; нека простота говори *браћама* и *децама*
(или *дицама*), списатељ нека пише у дат. *браћи* и *дјеци, а*
93 у твор. *браћом* и *дјецом*; нека простота говори у зв. падежу
свјету и *мјесецу,* списатељ нека пише *свијете* и *мјесече;* нека
простота говори: у *Босној,* у *Бачки,* у *Ужици,* списатељ
нека пише: у *Босни,* у *Бачкој,* у *Ужицу*; нека простота го-
вори: у *руки,* на *ноги,* списатељ нека пише: у *руци, на нози*
нека се у народу гдје говори: *жнам, пражно, љубажни*
шнијег, кршно име, *жли* час, *кожле, завеживати, опишивати*
бачити, пребачивати, љуђи, списатељ нека пише: *знам, празно*
љубазни, снијег, крсно име, *зли* час, *козле, завезивати, опи-*
сивати, бацити, пребацивати, људи и т. д. Како станемо све
овако писати, одмах ћемо имати *књижевни језик,* који ће се
разликовати од језика покварене простоте, а опет не ће бити
ништа друго до *чисти народни*[1]) *Српски* језик.

Осим ове опћене правилности *овај* се мој језик и по
томе разликује од народнога говора по гдјекојијем крајевима,
што пишем, н. п. *дијете, дјеца, лијепо, љепота;* а народ
гдјешто говори *дете, деца, лепо, лепота,* а гдјешто *дите,*
дица, липо, липота и т. д. Ако би ко рекао, да не пристаје
на то, да ово јужно нарјечије буде књижевни језик за све
Србе, ја бих му на то одговорио: да би тако, и још много
по већој правди, могли рећи јужни Срби, да не пристају на
то, да се сјевероисточно или западно нарјечије узме за књи-
94 жевни језик свију Срба: и да се на тај начин у томе нигда
не ћемо сложити. Коме пак ни ови узроци не помажу, онај

[1]) Наш је *народни* језик и *Српски* језик све једно; јер *Српскијех* језика нема више до само један, којијем говори *народ* Српски: и штогод у језику нашему није *народно,* оно *није ни Српски,* нити и шта вриједи, него нам је још на штету. Ја само за то пишем *народни* језик, да се разликује од језика нашијех списатеља, који је управо *прост и никакав* према Српскоме језику.

нека пише нарјечијем, којијем му драго, само нарјечија да не мијеша, и у осталоме нека се држи опћене правилности, пак ћемо оставити времену и опстојатељствима: или да нас у нарјечијама сложе; или да се једнако пише у свакоме. И стари су Грци у највећему цвијету своје књижевности писали различнијем нарјечијама, између којијех је била много већа разлика него у нас.

Два су узрока што књижевници наши хоће свој народни језик да поправљају и нови, књижевни, да граде: 1) Што они не умију управо да мисле о ствари овој уопћено, т. ј. како су остали народи почињали писати, како су им књижевни језици постајали и т. д.; а 2) Што не знаду свога народног језика, па им оно опћено незнање и сујета не допуштају да се понизе и ово незнање да признаду и језик свој да почну учити; јер како човјек призна што да не зна и почне га учити, он га мора учити онако, као што је; и ако што добро не научи, може му се казати да не зна и да није онако; а у овоме њиховоме поправљању народнога језика и у грађењу књижевнога сваки заповиједа и ради учитељски, и ни у чему нигда не може погријешити, јер нема другијех правила осим *свога вкуса* и *своје воље:* тако их десеторица могу радити сваки друкчије, и опет ни један не погрјешује него сви имају право. Оваки се људи не могу поправити, него само *младеж* може избавити нас од ове срамоте и језик наш сачувати од пропасти; и за младеж ја књижицу ову највише издајем на свијет.

Свака рецензија и сваки штампан одговор на ове *мисли*[95] моје врло ће ме обрадовати. Ја не мислим, да знам све тако, да се боље знати не може, и да не могу погријешити; само мислим, да у главној ствари имам право, а у ситницама може бити да ће се и овдје у мене наћи погрјешака. У данашњему стању наше књижевности нико се не може сачувати од погрјешака, и такове ваља свакоме радо опраштати, само кад се о главној ствари мисли као што треба, и кад није више погријешено него погођено. С људима, који би се у главној ствари са мном слагали, ја бих се у многијем ситницама с великом радошћу договарао, и пишући ову књижицу мислио сам на много мјеста, како би то било добро. Ја се на списатеље наше, који у овоме дјелу мисле друкчије од мене, не срдим себе ради, него ради нашега језика и народне користи; а што се тиче мене самога, ја би ваљало на томе да им

захвалим, јер кад би они сви мислили и радили као и ја, ко би онда знао за мене? Да су наши сви дојакошњи књижевници мислили као и ја, *све* би се ово, што се год спомиње у овој књижици, свршило и одредило још прије првога преласка мога у Сријем, па ја или не би Српски списатељ ни био, или би дошао на готов језик, који би ваљало само научити из књига.

[На ова „Писма“ *изишла су три одговора: 1. Евг. Јовановића у* „Серб. нар. листу“ *за год. 1846., бр. 13., под натписом* „Примѣчанія на книгу „Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе у Бечу 1845.““; *2. П. Нинковића, такођер у* „Срб. нар. листу“ *за год. 1846., бр. 15. и 16., стр. 116. и др., под натписом* „Одговоръ на „задатак србском филологу“ *и 3. М. Светића у књизи* „Утукъ III. Єзыкословный“ (1846). *Вук је одговорио на чланак Јовановићев и Утук III Светићев. Вуков одговор и чланак Јовановићев види у овој књизи под бр. XL., а Светићев Утук III и одговор Вуков на њ — под бр. XLII. Нинковићу Вук није одговарао. — Поводом ових* „Писама“ *Бабукић је у Вразову* „Kolu,“ *IV, под натписом* „Prijateljski dopisi o pravopisu,“ *штампао своје писмо заједно с Вуковим одговором. Обоје види у овој књизи под бр. XLI.]*

XL

*[У „Сербском народном листу“ * за год. 1846., бр. 13., стр. —102. штампана су ова:]*

ПРИМѢЧАНІЯ НА КНЬИГУ 99б

ИСМА ВУКА СТ. КАРАДЖИТЬА И САВВЕ ТЕКЕЛІЕ У БЕЧУ 1845.“

1. Стр. 5. хотье да докаже Г. Вук Ст. Караджич, да се сласком ортографіом сербски валяно писати не може. Я кажем да се ке, и да треба нам при славенской ортографій остати, у колико нам уща свойство єзика и оконченіе рѣчій. Овдѣ є говор за *ћ, ђ, j, љ, ѣ, є, ю, я, о, ѵ, ь* и *ъ*. а) пита, како тье се писати *полје*, єво како: *лѣ* или *полье*, поля, полю. Кралѣм или краљем, конѣм или коньем, жіе, подушіе, удавльен или удавлѣн, періе; єр ми Сербли изговаю *лѣ* и *лье* єднако. б) писмо *ћ* не треба нам, имаютьи ми *т, к* и *ь*: іл кьvріл, имаютьи (= имѣют-ьи). в) не треба нам *ђ* имаютьи ми *г* и *ь*: Гьоргье, усадьен, ангьел, дьавол, пак онда задержимо и етvа рѣчій, и могу нас и друга славенска братьа читати. г) Не треба *љ, њ*, кад имамо *л, н* и *ь*, єр *љ* и *њ* предполаже да нам *ѣ, я, ю* треба, ми пак желимо да ова при нама остану. Мадьари имаю глас *ђ*, пак не измислише нова писмена него пишу: *dj, dy, gy*, пак им то ижевности не смета; Нѣмци пишу *sch, tz*, пак им ништа не смета, о нама дакле смета? — зашто се *є* у среди писати не може у сербм, кад и славенски стои: оправданієм? д) како тье се писати: Да мене што *ј* у цара благо. Єво: да *є̂* у мене, што *є̂* у цара благо. си рек'о, да с' покаяо Гойка. Да лѣп ти є царевитьу Муіо, от мая гнѣзда соколова, или како су досад писали: Да *й* у мене. — си пишу: *є* у *вою*, а изговараю: *вой*. зашто и ми не би *є* изговаи кратко. е) *о* и *ѵ* требамо за странне рѣчи; *ъ* требамо, а зашто би и єдно *ъ* задержали, за любов поне древности наше треба писати: *дье, гвоздье*, а *задушбина*, костчица, отчин; друж'ство, колца от ац, кол'ца (колица), *сѣтьи, петьи, летьи*, ако и єсть потаено *к, г*, 100а

[* **Сербскій народный листъ.** Год. XI. 1846. Учредник и Издавател *Ѳео- Павловић*. Писмени Баймела. — На 4-ни, 50 бројева, 403 стране.]

унутра: *радост'*, *жалост'*, или без ъ. — ето се дакле славенском ортографіом сербски писати може!

2) стр. 19. писанье слова *ѣ* у оним рѣчма, гдѣ се у Славенском пише, не иде у кваренье єзика, као лѣп, вѣк, бѣда. Та и она на стр. 7. „да л'јеп ти је" не може се другчіе изговорити, него као *лѣп*. —

3) Стр. 20. каже, да немаю нѣки право што пишу: *varsia, parvi* и прч. али ніе ли то исто оно, што се каже на 48. стр. *отачаство* и 33. стр. двари; а нити валя парви ни двари. —

4) Стр. 34. Сербски се каже: єданаест, дванаест а само нѣки цинцари говоре: дванајс, тринајс без *т*.

Наша окончения у числу множественном нису доста опредѣлена: Мени се чини, да се тежко може чути от проста сербина и *поляма* и *польима*, *вратима* и *вратама*: него се обично каже: на *ледьи*, у *нѣдри*, за *врати*, на *коли*, под *коли*, на *плеѣма* и *плеѣима* може се чути, *яма* рѣдко, него на *ян*: о онима коя се свершую на *іе* неима сумнье, да се на *яма* окончаваю. —

5) Стр. 35. *цузати цужем*, а *цузити цузим*, *яхати яшем* и *яшити яшим*, то обое може обстати.

6) Стр. 36. *Растим* и *растити* то є глагол дѣйствителни и каже се само о пѣтлу. —

1006 7) „Пріе *нѣколико* година[“] стр. 36. и 19. и [„]пріе *нѣколике* стотине година“ стр. 88. єли то сведно, или можебити погрѣшка?

8) *Стояти стоим* стр. 37. ніе погрѣшно, нити квари єзик; тако є у славенском єст.

9) *боле болу* и *боли* ово обое може обстати и не квари єзика — као год и оно на стр. 58 *ври*, *вру*, *зри*, *зру*, *зре*, тако се каже *горе* и *гори*.

10) на стр. 38. кад є од *умѣти умѣю* (или умею), приспѣю, разумѣю, смѣю, зашто пишесе на стр. 26. 4. верста отдоле разумију и на 69. стр.

11) стр. 41. вмѣсто *и-плик* каже се *тирициллик*.

12) стр. 44. Може-бити зато се мисли болье бити *таштити се* него *паштитисе*, єр се славенски каже *тщатися*?

13) стр. 45. Нѣгова кутьа sein Haus али треба да имамо и *собствен*.

14) У Срему, гдѣ сам се я родіо, каже се: у *руки* и *руци*, на *ноги* и *нози*, кое є обое добро: особито за стіхотворце. —

15) стр. 52. може се писати: *могао*, *рекао*, а може и *мог'о*, *рек'о*, єр се овдѣ *а* ясно у говору не чуе ни код прости людій.

16) Гд. Вук пише на више мѣста: *знаду* стр. 53. 83. 14. а причастіе зна да ніе *знадутьи*, него *знаютьи*: овдѣ є дакле човечески погрѣшіо, или є sylaba paragogica.

17) стр. 58. на лінію 4. горе *хотьу*, они *хотье*, а причастіе ніє *хотьетьи*, него *хотетьи*. Єто дакле, тко зна, каза, „показуя дружелюбное.“

18) стр. 58. *стрижутьи* и *стружутьи* ніє све єдно чути, зато се ріє могло казати, да *стрижутьи* ніє злогласіє; ако ли се каже *стри-* 101а
жутьи нисам противан томе.

19) Гд. Вук пише само оно, што се у говору чуε: зашто дакле пише стр. 64. *чиј* кад се *ј* не чуε? кад пише *који*, *бојu*, стр. 62. зашто не пише *чинијо* кад се овдѣ чуе *ј*? Кад пише: *додаци* вмѣсто додатци. *људки* вм. людскій, зашто не пише *фтори*, *нофца*, *дрфие* стр. 78. *от* почетка стр. 5. кад каже *потаис*? εли то „*као и я што пишем*" стр. 28. доле? Али би писатель (не знам зашто пишу *списатель*) морао имати тверду и постояну єднакост у писаню? но и ово є человѣческо.

20) За Досіθеа што каже стр. 70 да є много коешта покваріо, то є жалостна истинна, и то намах препечаташе у Сербіи княжеству и продаю! Не може се наш човек прославити, док не пише против священства; а шта раде римокатоліци, єда ли и они тако дѣлаю? или само ми хотьемо паметни да будемо?

21) стр. 72. Да се у Гимназіи Новосадской ништа сербски не учи то є истина жалостна. Као год и оно: што се у Сербіи *сувише пише*, *още сада*! стр. 18. ако є тако.

22) стр. 77. као што се каже: чокань и кочань, тако кажу: точак котач (премѣщеніе писмена).

23) *С ону страну* Дрине стр. 85. єст необично, може бити као с'. Evaггелію: об он пол.

24) стр. 92. *говоре* и *говориду*, *воледу*, *пишеду*, ово ніє погрѣшно, то се зове Sylaba paragogica (код Мадьара — *ik*) тако є и: *менека*, *тека*. А ніє ни *хотьею* зло; єр казалисмо горе, да се от *хотье* не же причастіе направити — ср. число 10. 101б

25) стр. 94. *учити* и *учитисе* мѣша Гд. Вук, као и сви ми гово; а *погрђшув* стр. 94. не знам, откуд доводи.

26) стр. 95. *радошћу* чинимн се ніє пре писао Г. Вук, него *расти* као што и *х* ніє писао предье пословица, а сад свуда пише. — о є добро.

27) Гд. Вук пише *ије* гди се *ђ* дугачко изговара, а гдѣ кратко, дѣ *је* као: погријеши, погријешка (на вишше мѣста), но зашто пише: ријеме зашто коријен, кад се у Славен. каже: *время*, *корень*?

28) Како у Мадьара у повелителном се каже кадкад *mondsza*, *dsza*, тако се у нас каже: *рециде* или *рецидер*, ово досад не знам, є казано.

Найпосле: я мислим, да треба писати србским нарѣчіем, као што славенскому найближе, гдѣ є у славен. *ђ* ту да га и ми пишемо, ъ кожде: а тако тье бити и найкратье: иа што нам н. пр. *вријеме је удија* (15 писмена) кад се може казати *време в судія* (11 писмена) а што нам: *от њекијех*, *својијех*, *својијем* кад се може казати: *от нђки*, *вои* (17 писмена и 11 писмена), кои пак прави стіхове, може свободно потребляти свободу поетіческу.

Ово сам написао, као што налазим по моєму уму, да є право и потребно за нас овдѣ (стр. 60) а не зато, што желим угодити ветьой части, сирѣч лудой, людій, стр. 7. доле: овако сам исто говоріо с Гд.

102a Караджитьем, кад сам 1838. с ньим лично био. Да| наши писателы незнаю свога єзика, то є истина, и не умѣю ни преводити (изятія има) и зато оно є све истина, што Гд. Вук говори на стр. 86—87. Не смета нама дакле, Братьо, ортографіа, него нам оскудѣваю валяни писателы, учени люди, као што вели и Любиша Лютичь из Котара у Подунавки Н. 9. 1846. Мени се чини, ми смо отпре имали ученіи людій, премда мало, него сад, Стойковичь, Досітей, Раич. Ово до душе ніе чудо; єр сад наши много у школу иду али само зато, да до хлѣба дойду (Адвокати, Лѣкари, Землемѣри и пр.) Профессори би морали писати, али єсу ли у том станю, єсу ли добро платьени, да се труде? Но мени се чини, да би между толики морало бити опет два три наша, кои би налик поне били н. пр. на Гд. Шафаріка Іосифа. Наши люди не иду по страни царствама науке ради н. пр. Нѣмачкой, а такове би нуждніе било помагати, него ли оне, кои иду у філософію; єр оваких доста имамо, онаких ни єднога. — Наши люди нетьею ни єдну школу т. є. классу две године да уче. — —

Евг. Іоаннович.

[Вук је на ово одговорио у „Срб. нар. листу“ *за год. 1846., бр. 19. и 20., стр. 145. и др., овим чланком:]*

[1456] # КРИТИКА У ЈЕЗИКУ.

I.

Одговор Г. Евг. Іоановићу на „примѣчанія на кньигу Писма Вука Ст. Караджитьа и Савве Текеліе.“

1) Г. Евг. Јоанновић против мојијех мисли и ријечи каже и доказује, да се „славенском орѳографіом сербски валяно писати може,“ и да нам треба „при славенской орѳографіи остати, у колико нам допуща свойство єзика и окончeніе рѣчій.“ Доказујући ово он вели: а) да се пише *полѣ* или *полье, кралѣм* или *кральем, конѣм* или *коньем, удавлѣн* или
146a *удавльен,*| *оружіє, подушіє, церіє;* б) да нам код *т, к* и ь не треба *ћ,* него да пишемо: *Кьѵрілл, имаютьи* (— имѣют-ьи); в) да нам код *д, г* и ь не треба *ђ,* него да пишемо: *Гьоргье, усадьен, ангьел, дьавол;* г) да нам не треба *љ* и *њ* кад имамо *л, н, ь, ѣ, я, ю*; јер, вели, и „Мађари имаю глас *ћ, ђ,* пак не измислише нова писмена, него пишу dj, dy, gy,“ као и Нијемци sch, tz; д) да се

Да ј' у мене што ј' у цара благо —
Ти си рек'о да с' *покај'о* Гојка. —
Да *л'јеп* ти је Царевићу Мујо! —
Од Космаја гн'језда соколова —

може „Славенском орѳографіом" писати:

Да є у мене, што є у цара благо —
Ти си рек'о, да с' *покаяо* Гойка' —
Да *лѣпъ* ти є Царевитьу Муіо —
Отъ Космая *гнѣзда* соколова —

или: „Да й у мене — власи" вели „пишу *є* у вою, а изговарају: *вой*. Зашто и ми не би *ѐ* изговарали кратко." е) Да треба да „задержимо етѵмон рѣчій," да би нас и друга Славенска браћа могла читати; и тако да треба писати: *гроздье, костчица* (мјесто *кошчица*), *колца* (м. *коца* — од *колац*), *сѣтьи, петьи, летьи* и т. д. И послије свију примјера каже: „Ето се дакле славенском орѳографіом сербски писати може."

Да се и овако, и још горе, Славенскијем *словима* српски не би могло писати, о томе се нико не ће препирати; али је за велико чудо, како Г.| Евг. Јоановић може мислити и 1466
казати, да би то било „Славенском *орѳографіом*!!!" Да је он мало боље прочитао и проучио и разумио ону моју књижицу, на коју је писао ова *примѣчанія*, нашао би у њој, да сам ја казао и навео свједочанства другијех људи, да се такијем начином писања горе грди Славенска и Руска ортографија него мојијем; јер ја пишем ортографијом новом по својству Српскога језика и не мислећи ни најмање на каку другу; а они, који пишу овако, као што Г. Евг. жели, управо кваре и грде ортографију Славенску и Руску, а исто тако и свој народни језик. Тако по жељи Г. Евг. ваљало би *пећ* (der Ofen) и *пет* (fünf) писати једнако *петь*, па читатељи нека погађају како које ваља читати! Но ово су ствари, о којима је писано још готово прије 30 година; и данас може бити да међу свијем нашијем књижевницима нема пуно ни десет људи, који не пишу *ћ* и *ђ*, и број ће се њихов по свој прилици прије умалити него умножити. Само је ово сад Г. Евг. измислио на ново, да се *ѐ* и *я* чита кратко *є* и *я*. Но како ће са овијем знаком (̑) бити самогласно слово *кратко*, кад тај знак у нас показује, да се самогласно слово *протеже* (н. п. *злâто пêрје*)? Да је метнуо изврнут овај знак, као над *и* што се меће (й), онда бисмо добили *є* и *я*, а ваљада и *ю, со*

слитною; но онда би опет морао он из уста да нам пока̄
како би се та слова изговарала. Што Г. Евг. овдје узима
примјер недостатке правописа Маџарскога, Њемачкога
Влашкога, то је од прилике овако, као кад би два брата сј
147а дила у развађеној колиби, па би један рекао, да начине л
јепу кућу, а други би му одговорио, да се прође тога, ј
и више људи има, који живе у такијем и горијем колиба
или под чергама. — Г. Евг. у почетку рече, да нам тре
„при славенской орѳографіи остати, у колико нам допу
свойство *языка* и *окончені́е* рѣчій," послије опет каже, да ва
писати: *оружіе, подушіе, иеріе*!! Да ли не зна, да ове
остале оваке ријечи у Српскоме језику немају на крају дв
слога (*іе*) него само један (*е*); или мисли, да их ваља п
правити? Ако је узрок ово друго, онда му не треба ни *гр*
здье и *гвоздье*, него управо *грозді́е* и *гвозді́е*. Кад вели,
треба писати *костчица*, не би сувише било, да је казао,
како ће се послије читати ова ријеч: тако, као што је н
писано или, као што говоримо (*кошчица*)? —

2) Ја опет кажем, да писање слова *ѣ* на онакијем мј
стима, гдје се у народу по јужноме нарјечију изговарају д
слога, иде у кварење језика, јер би се тако градило некак
ново нарјечије, којега у народу нема никако. Што Г.
каже, да се *л'јеп* не може друкчије изговорити, него к
лѣп, томе се ја опет морам чудити; јер се у *лѣп* (као ш
ми читамо) *л* претвори у *љ* а *ѣ* у *е*, па се чита *љеп*, а *л'ј*
се чита као што је написано (*л* остаје непретворено).

3) Когод посао овај разумије, сваки се мора чудити, ка
је Г. Е. у језику нашему могао помијешати *varsta* и *pa*
са *отачаство*; јер и они који пишу *varsta* и *parvi* уче,
ваља читати *vrsta* и *prvi*, а *отачаство* се мора читати, к
што је написано.

147б 4) Да се Српски каже *дванаест, тринаест*, и ја сам каз
али да „само нѣки цинцари говоре: *дванайс, тринайс* без
није са свијем тако. — Ја сам ондје напоменуо, да и с
сатељи наши многи пишу *дванайст, тринайст*; а у оваковиј
ријечима не само да народ наш по многијем мјестима у
вору *т* изоставља, него су Дубровчани тако и писали, н.
милос мјесто *милост*, а род. *милости* тако и *илаш* мје
илашт, а род. *илашта* и т. д. — Да „наша оконченія
Числу множественном нису доста опредѣлена" то на оне м
ријечи (за *пољима, вратима* и т. д.) може казати онај, к

нити језика нашега зна, нити мари да га позна; а који га зна, онај ће признати, да је онако као што сам ја казао; који ли пак не зна, онај ме не ће угонити у лаж, него ће ми вјеровати и гледати од мене да научи. — Само ћу овдје узгред назначити, да је оно Сремачко и Бачванско на *коли,* по *сели,* за *врати*; ако и по *кућа,* по *ливада,* по свој прилици од Кекаваца и Чакаваца[1]) који у овијем падежима и *х* на крају изговарају (према Славенскоме *ливадахъ, селѣхъ*).

5) И ја сам казао да ваља *иузати иужем,* а и против 148а
иузити иузим нијесам ништа говорио, него сам само рекао, да не ваља *иужати,* које је Г. Е. са свијем изоставио!

---

[1]) *Чакавце* сам ја *спомињао* до сад њеколико пута, а сад ћу да кажем о њима што више. —

Чакавци су по свој прилици остаци Порфирогенитовијех Хрвата. Њихова је данас права земља или домовина Далматинска острва и гдјекоја приморска мјеста, у која су до сад слабо долазили људи одовуда са суве земље; осим тога
има их по Хрватској, по западној Маџарској и по Аустрији готово до Беча. 148а
Језик се њихов мало разликује од правога Српскога, али је опет њему ближи него и какоме другоме Славенском нарјечију. Ја ћу се овдје потрудити са њеколико ријечи да назначим главне разлике језика њиховога од Српскога.

1) Чакавци говоре *и* гдје је год у Славенскоме језику *ѣ*, н. п. *вира, дите, дид* и т. д. Сад дакле знамо откуда су и наши људи примили гдјешто те говоре: *гди, овди, онди, прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* људи и т. д.

2) На крају ријечи изговарају *л*, н. п. *котал, рекал, молил* и т. д.

3) Мјесто *ђ* и *љ* говоре *ј*, н. п. *постеја, земја, скупје* и т. д.

4) Свуда изговарају *х* управо као Нијемци ch.

5) У род. мн. кажу, н. п. *градов, жен*; а у сказ. *градових, женах.*

6) Код глагола, који се у сад. времену свршују на *ем* и *им*, у трећ. лицу мн. броја (тога истог времена) имају на крају *ду*, н п. *пишеду, сидиду, хоћеду, молиду* и т. д. А накл. неопр. код свију глагола говоре без *и* на крају, н. п. *писат, молит, вућ* и т. д.

7) Мјесто *који* говоре и *ки,* мјесто *које ке*; мјесто *моја ма.*

8) Гдјегод ми *щ* изговарамо *шт*, они говоре *шћ*, н. п. *пришћ, огњишће, шћап* и т. д. (али *поштен*, гдје је *ш* постало од *ч*, и они тако говоре).

9) Које се ријечи мушкога рода у Слав. језику свршују на *ь*, у онијех они у род. мн. имају на крају *их*, н. п. *голубих, прстених, путих* и т. д. (Може бити да је и у нас отуда: *црви, мрави,* и у Сријему и у Бачкој — *пути*).

10) На крају слога мјесто *м* свагда изговарају *н* (као што је казано за
Паштровиће у пред'говору к Српскијем пословицама на стр. XXXI. [*овде на стр.* 148б
13.]) н. п. *видил сан* га сто путих.

11) Мјесто *језик* они говоре и *јазик* (од чега је и око Ријеке постало *заик*); тако говоре и *јат, пријат, ујат; јамат, јамање, јаматви,* које би ријечи по јужноме Славенском нарјечију морале имати *е* мјесто *а*, као што се даље к југу и говори *јемати* (*брати,* н. п. виноград), *јемање* и *јематва.*

Осим овијех разлика у многијем ријечима имају они много и ријечи, којијех ми немамо: такова је ријеч и *ча* мјесто *што* (почему их и *Чакавцима* називају). Њихова ће бити и ријеч *крух* која је и у нас позната; тако је и *криж,* откуда и ми кажемо *кришке* и *крижаги.* Други ћемо пут о овоме говорити више.

1486 6) О разлици између *расти* и *растити* говорено је још у Давидовићевијем новинама,[*] а и у Српскоме су рјечнику ове ријечи добро раздијељене.

7) „Прије *неколико* година“ и „прије *неколике* стотине година,“ нити је свеједно, нити је погрјешка. *Неколико* значи више од четири, а *неколике* мање од пет (као н. п. Три *године* и пет *година*). И о овоме је говорено у Давид. новинама.[**]

[158б] 8) За *стојати* и *стајати* ја нијесам питао како је у Славенском језику, него сам само казао, како ми се чини да је у народу нашему обичније.

9) Кад Г. Е. каже, да „*боле* и *болу* и *боли* може обстояти и не квари єзика,“ тијем готово хоће да докаже, да
154а у нас све може поднијети| *свакојако*, како је коме воља; а што у овоме узима за примјер *ври вру* и *зри зру*, то је управо као кад би ко у другоме каквом језику по једноме неправилном глаголу хтјео обрнути остале све правилне. Гледај 24

10) Од *умјети* не каже се *умјеју*, него *умију*, тако од *разумјети разумију*. Ко ово не зна, а рад би научити може се мало помоћи у моме одговору на *Ситнице* језикословне Г. Јо. Хаџића-Милоша Светића (на страни 14 [*овд. стр. 37.*]), а и у Српскоме рјечнику. —

11) Ја сам говорио само за *иплик*, а *тириплик* има и Српскоме рјечнику. —

12) Може бити.

13) За *собствен* ја једнако мислим, као што сам онда казао

14) Кад се у Сријему говори у *руки* и у *руци*, на *ноги* и *нози*, за то би ваљало још више, да списатељи пишу оно које је правилније.

15) Не може се по правди рећи, да се у овакијем ријечима као *могао* и *рекао* „*а* ясно у говору не чус ни ко, прости людій“ *нигдје*.

16) У нас се говори и *знаду* и *знају* а прич. сам чуо само *знајући*.

17) Ја сам казао у граматици, да у народу прич. од *хоћу* нијесам чуо никако, и у предговору к пословицама н

[* У чланку „Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима.“ Вп. у II књизи „Граматичких и полемичких списа“ стр. 141.]

[** На истом месту стр. 140.]

стр. XLIV. [*овде стр. 20.*] напоменуо сам, да се у Црној гори и онуда по околини говори (у трећему лицу мн. броја сад. времена) и *хоте* мјесто *хоће*. Ја управо не знам, шта овдје значе ријечи Господина Е.: „Ето дакле, тко зна, каза, показуя дружелюбное.“

18) За *стрижући* и *стружући* ја остајем на мојијем пре- 154a
ђашнијем ријечима.

19) Чује ли се *ј* у Чиј или не чује, то се не може тако одмах пресудити, јер су гласови *ј* и *и* доста близу један другога; а да ту има *ј*, показује и женски и средњи род (*чија, чије*); *чинио* (а не *чинијо*) за то пишем, што се одмах каже *чинили, чинила* и т. д. *Фтори* (ко *други*) мени не треба никако; *нофца* и *дрфце* за то не пишем (него новца, дрвце), што ми се чини да се овакијем ријечима у нас више чује *в* него *ф*; *от почетка* ако гдје има у оној мојој књижици, то је штампарска погрјешка, као што је, н. п. *Єрбскій* мјесто *Србскій, Вкуку* м. *вкусу, сменутијем* м. *споменутијем, рјечникр* м. *рјечнику* и т. д.

20) Немам ништа.

21) Такођер ништа.

22) *Котач* мјесто *точак* и ја сам чуо у Хрватској, као око Ријеке и *заик* м. *језик*.

23) И о *„с ону страну“* је говорено у Давид. новинама[*], и осим народнога говора потврђивано чини ми се и примјерима из Раића.

24) Што Г. Е. каже, да *говориду, воледу, пишеду* „нѣе погрѣшно,“ то је по наш језик зло и наопако: тијем се управо списатељи наговарају, да кваре и грде свој језик, какогод и онијем прије (9) да *„боле* и *болу* и *боли* може обстати и не квари єзыка.“ Тако ћемо брзо дотјерати, да у нашему језику друге погрјешке нема осим *правила*, а без овога и против овога нека пише како је коме воља, све је добро! Ја Мађарски не знам, да бих могао казати, каква је у Маџарском 155a
језику sylaba paragogica *ік*; само ћу то напоменути, да се у нас говори: *дам* и *дадем, имам* и *имадем, јем* (*ијем*) и *једем, знам* и *знадем,* (по западнијем крајевима) *грем* и *гредем;* тако и *смјех* и *смједох;* а може бити да би се нашао још који

[* У чланку „Рецензентима из год. 1821.“, „Грам. и полем. списа,“ бр. XVI, књ. II., стр. 140.]

оваки глагол; али да се у свима глаголима *де* или *ду*
додати, ово је за оне наше списатеље, који хоће да
како им је кад воља, па опет да не погријеше, него св
је добро, н. п. и *воле* и *волу* и *воледу* и *волиду* и т. д
што је мало прије казано, да је Чакавачки *хоћеду* тако
Кекавачки *хоћеју*, за које Г. Евг. вели, да „ніе зло.“ -
менека (и *менекар* и *менекарена*) говорено је још у Д
новинама.[*]

25) *Учити* и *учити се* мијеша народ наш (н. п.
књигу, учи мене; *учити се чему*). *Погрјешује* је од *погрјеши*

26) Ја имам у граматици и *радости* и *радошћу*,
ово се може рећи, да је обоје добро.

27) У староме (правоме) Славенском језику није *в*
него *врѣмя* (у Србуљама *врѣме*). Ако мени Г. Е. то не вје
нека загледа у какугод Србуљу и у Остромирово јеванге
пак ће се увјерити. Истина је да је Славенски *корень*,
народ наш по јужнијем крајевима говори *коријен* а ја
кијем ријечма не пишем *ије* или *је* слову *ѣ* за љубов н
пркос, него што се тако говори, а *ѣ* у говору о овоме
за то спомињем, да би ту разлику у нашијем нарјечијама л
научили они, који не знаду.

1556 28) *Рециде* или *рецидер* каза|но је прије 27 годи
Српскоме рјечнику на страни 122. код *де*; само ћу овдје
додати, да се ово *де* или *дер* може и раставити од гла
(кад супт. име пред њега дође), н. п. *кућиде* се вуци!
војскуде иди! Смиљанићу, *домадер* се нађи! А и к са
де додаје се, н. п. *деде* (ти то учини)! Или: *дедер* (ти учи

Кад Г. Е. каже: „гдѣ є у славен. *ѣ* ту да га и м
шемо,“ онда би ваљало да пише и *нѣсам* а не *нисам*
тако и *нѣси, нѣсмо, нѣсу*!? — Што Г. Е. овдје говори
је и најкраће овако као он што пише, на то ћу рећи: а
разуму се број слова не одређује по томе, колико их
којој ријечи, него по количности различнијех гласова у је
у Славенској буквици има више од 40 слова, а у Срп
језику нема више од 30 различнијех гласова, и опет се
венскијем словима не могу све ријечи Српске записати
што би требало; б) кад би било боље и паметније шт

[* У рецензији I и II књиге „Љубомира у Елисијуму.“ Види стр. 162
књиге „Граматичких и полем. списа.“]

која ријеч са мање слова може написати не гледајући на гласове у језику, онда не само што не би требало изгонити ѿ, ѯ, ѱ и щ, него би се морало признати, да је најбоља буквица Хинеска, за коју се говори да има готово онолико хиљада слова, колико и ријечи; в) и по самоме правилу краткости, које Г. Е. овдје наводи, гдјекоје се ријечи краће пишу по моме начину, него по Његовом, н. п. *хоћу* и *хотьу, Ђорђе* и *Гьоргье* (у првом су примјеру у мене 4 слова, у њега 5, а у другоме у мене 5, у њега 7: па је још моје по разуму и по својству језика, а његово крпеж); г) Г. Е. код броја 26, вели, да је добро што ја пишем *х,* а овдје каже, да не 158a
треба од *њекијех* кад се може казати: от *нѣки*! Тако и код броја 15 каже: „код *прости* людій.“

Није никакво чудо, што ми немамо „два три наша Књижевника, кои би налик поне били на Г. Іосифа Шафарика“ јер је Шафарика мало и у свему народу Славенскоме; него је чудо и за нас несрећа и срамота, што имамо врло мало ученијех људи, који о *своме* језику и народу знаду мислити као што би требало.

В. С. К.

[Евг. Јовановић на ово је написао у „Серб. Нар. Листу“ *за год. 1846. бр. 26., стр. 206.—208.,* „Возраженіе на отговор Г. Вука Ст. Караджитьа 19. числ. 1846 С. Нар. Листа,“ *али Вук није више одговарао.]*

XLI

[*У четвртој књизи Вразова* Kola* стр. 69.—85. штампани су:

69 **PRIJATELJSKI DOPISI O PRAVOPISU**

ćirilskimi i latinskimi pismeni

MEDJU

Vukom Stefanov. Karadžićem

i

Věkoslavom Babukićem.

(Objavljuje prof. V. Babukić.)

Bez sve sumnje bit će poznato našemu slavnomu čitajućem obć stvu, da je koncem god. 1845. u Beču u tiskarnici jermenskoga mai stira izišla knjiga pod naslovom: „*Vuka Stef. Karadžića i Save Tekel pisma visokopreosveštenome gospodinu* Platonu Atanacković *pravoslavnome vladici Budimskome o srpskome pravopisu sa osobitij dodacima o srpskom jeziku“ na 8. str. 95.* — Ovu knjigu, počem izpod tiska izišla, dobiem od slavno poznatoga g. *Vuka Stef. Karadž* s nadpisom: „*iz Beča 6. Januarija Rimskoga* 1846. *Prijatelju svo*
70 *Vjekoslavu Babukiću*| *Vuk Stef. Karadžić s. r.*“ I za znamenje zahv nosti i iskrenoga štovanja napišem mu slědeće pismo[1]):

Visokoučeni i Visokoštovani Gospodine i Prijatelju!

Neopisana je radost za me bila, kad sam Vaš dragocěni dar, „*Pis o srpskom pravopisu sa osobitiem dodacima o srpskom jeziku*“ u ri

---

[1]) Budući mi je g. Vuk Stef. Karadžić na ovo pismo odgovorio, kako se dolě niže viděti, i želju svoju izjavio, da se taj njegov odgovor u Danici štampa; a ja neimajući nikakva prepisa od pisma, što sam mu bio poslao lanj godine koncem měseca Sěčnja; jer nisam niti poslutio, da će se ikada o n javno rěč povesti; zato sam ga umolio, da mi isto moje pismo u věrnom pre pošalje, što on evo i dragovoljno učini.

V. B.

[* **Kolo.** Članci za literaturu, uměthost i narodni život. Urednik: *Sta Vraz.* Knjiga IV. (Troškom Nar. Matice Ilirske.) U Zagrebu. Tiskom k. p. rodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja. 1847. — На 8-ни, стр. 98.]

imio. Baš Vam hvala! Čuvši od g. Pejakovića, koi mi je istu knjigu šu po pošti poslao iz Beča 6. Jan. t. g. s lěpim pozdravljenjem i na-jom Vašim, da ju, čim prie mi moguće uzbude, pročitam, -- čuvši, koh, od g. P., da kanite tamo u Beču nova pismena kovati za někoje se našega jezika, pročitam odmah tu Vašu milu mi knjigu.

Iz gorehvaljene knjige Vaše saznadem, da kanite (kao što rekoh) va skovati slova (mesto ђ, ж, љ, њ, ћ, ч, ш, џ), a č, ć, ž, š i ě da izostave, pa da bi tako mi (t. j. koji se latinskimi pismeni služimo) gli kazati, da je taj pravopis bolji od slavenskoga. Pa kad bi se ono pravilo, da „to Gajevu slavu ne bi umalilo, nego bi je još umnožilo.“ r. 21.)

Meni je sám Gaj pripovědao o tome prie několiko danah, nego što Vašu meni dragu knjigu dobiti. I eto tu se osvědočim, da je tako, ko mi Gaj kazà.

Město većega odgovora šaljem Vam evo *„Několiko rěčih o pravo-su,“* što je štampano u našem novome kolendaru za god. 1846. Prila-n Vam i isti kolendar za znak visokoga štovanja i maloga uzdarja za še meni već više putah učinjene darove. Iz onih několiko rěčih vidět e, kako ja i ostali ovděšnji pismenici (?) mislimo o pravopisu našem. ma je više stalo za istinu nego li za čiju slavu. *Amicus Plato, ami- Socrates; sed magis amica veritas!* — I budući da ste na posljed-j strani Vaše knjige rekli: „Ja se na spisatelje naše, koji u ovome lu misle drugčije od mene, ne srdim“ — uzdam se, da se nećete ni mene sàrditi.

Milo mi je bilo čitati na str. 20. Vaše knjige, gdě velite o slovu „kad bi se koje od ova dva (à,) slova izgovaralo, to bi u našemu ome narěčju jamačno bilo *a*.“[1])

Što se pismenah novih tiče, koja naměravate kovati, ja mislim, da to suvišno i nespretno bilo: jer bi se time obličje latinskih, ili bolje ué zapadno-europejskih pismenah poremetilo i nagàrdilo. Neka ostane nas Rimokatolikah kako što jest sada. Znamenovanje pismenah *c, s,* kada prelaze u širje glasove: *č, š, ž* i *ć* odobrili su i najslavnii je-slovci: *Rask, Bopp, Keppen* i *Šafarik*. Ja dakle neznam, kako se to moglo bolje ustrojiti i udesiti? Izvan da pismenolěvci izmisle, o bi se ona znamenovanja bolje učvàrstila, da se u štampi netàrgaju; o bi onda trěbovalo i sa pismenom *i* i *j* učiniti; jer se bogme i piknje gaju.

Kako sada mi (Jugoslavjani) stojimo, razděljeni na iztočni i zapadni ozakon i obrede, nemože se ništa mudrie i pametnie reći, nego što rekoste na str. 20. Vaše knjige: „Mi svi valja da se trudimo, dotle dotjeramo, da nam jezik u knjigama bude tako jednak, da se svaka iga može od slova do slova preštampati od latinskijeh slova slaven-ma, a od slavenskijeh latinskima, pak ćemo onda (i *samo* onda) biti an narod i imati jednu književnost.“

---

[1]) T. j. kad za *r* slědi jedan ili više suglasnikah n. p. smàrt, kàrst, gàrlo, rst, càrkva, màrkva, gdě se něki mukli ili poluněmi glas čuje. *V. B.*

Ja bi Vam ovdě o tom mogao obilno govoriti, ali mi nedopušta vrěme: zato Vas najučtivie molim, pročitajte moje misli o pravopisu u *Bačkoj Vili* knjizi I., II., III. — Zasada ću Vam u kratko to kazati, da ja o *tankom jeru* (ь) to isto mislim, što sam u priloženom sastavku, izvadjenom iz Kolendara god. 1846. o *j* rekao t. j. da ima narav raztapljajuću, kad se sa glasom *d*, *t*, *l* i *n* (д, т, л i н) sastane i š njime hitro izgovori. Vi upotrěbljavate tanko *jer* (ь) sa л (*l*) i н (*n*), u jedno pisme sliveno, kao što se i u sàrbuljah nalazi. Ta se pismena mogu viděti i u Dobrovskoga *„Instit. linguae slavicae dialecti veteris“* (na tab. IV. k str. 68.), gdě ima i drugih pokratjenjah, i dva i tri pismena u jedno slivena. Istim je načinom od starine ћ (*ć*) skrojeno t. j. т i ь ujedno ть ili ћ (tj, *ć*). Što se ђ (*dj*) tiče, to ste Vi sami skrojili ћ-u (*ć*) potegnuvši rep. Tu se ja čudim, kako Vam nije palo na pamet,
72 da slijete д i ь ujedno: дь (*dj*), pa bi Vam time bio kroj pismenah sasvime filosofički. Ja dàržim, da su sv. *Ćirilo* i *Metodie* pismena [illegible], [illegible] i [illegible] iz glagoljskoga bukvara primili. Obilnie o tom, kako malo više rekoh, izvolite pregledati u Bačkoj Vili.

Još jedno. Ako Vi nebi te nebi htěli primiti ѣ (*ě*), a Vi izvolite uzeti staro-sàrbsko ѥ (*ě*), pa će se onda želja Vaša izpuniti. — Ako znate bolje, rodilo Vam polje! — Ako u tom moje slabačke sile štogod doprinesu, bit će mi veoma drago; ako li ne, a Vi izvolite dobrostivo oprostiti onomu, koi Vas iskreno ljubi i visoko štuje.

Vaš
sluga i prijatelj
Věkoslav Babukić.

ODGOVOR

G. VUKA STEF. KARADŽIĆA.

Predragi i mnogopoštovani Gospodine i Prijatelju! — Oprostite mi, što Vam sad tek odgovaram na pismo Vaše o[illegible] mjeseca Januarija. Velika Vam hvala na Kolendaru i na onom[illegible] osobito[1]) naštampanome članku o pravopisu. Moje i Vaše su misli o tome mimoišle. Ja i danas, pročitavši i Vaš članak pismo i čuvši, da i drugi gdjekoji misle drukčije od mene, ovoj stvari ostajem sa svijem na onome, što sam onda kaza[illegible] u knjižici onoj[2]) (na strani 19., 20. i 22.). Ja sam nova slov[illegible]

[1]) T. j. posebno naštampanom članku o ilirskom pravopisu. Ovdě val[illegible] znati, da je g. Lavoslav Župan, izdatelj kolendara, imao dobrotu několiko i[illegible] tisakah (izgledah) posebno izvan kolendara naštampati dati. Od ovih dakle poseb[illegible] (t. j. osobito) štampanih izgledah poslao sam jedan višehvaljenomu gospodinu.
V. B.

[2]) T. j. u knjižici gorespomenutoj o srpskom pravopisu i jeziku.
V. B.

za latinsku bukvicu radi našijeh riječi već pripravio, samo da se izrežu i saliju; ali mi se sad valja nakaniti, da što napišem, u čemu ću ih pokazati i objaviti. Najznatniji ljudi Vaši,[1]) s kojima sam se razgovarao o ovome poslu, pristaju na moje misli; ali pored svega toga Bog jedan zna, kako će se one u općeno primiti i kakav će plod do|nijeti.[2]) Ja velim: Bolje je 73
dobro činiti i razumno govoriti, pa makar ljudi vikali, nego li zlo činiti i nerazumno govoriti pa ljudi da prime i za to da nas hvale; jer svako djelo, kad tad mora izići na vidjelo. Ko misli, da će se sa ovijeh osam slova „obličaj latinskih ili bolje (rekuć) zapadno-europejskih pismenah poremetiti i nagàrditi,“ onaj može reći, da se i s tijem današnjijem krpežom remeti i grdi, i da je još odavno poremećen i nagrdjen s *j*, s *w*, i sa razlikom izmedju *u* i *v*. Ne treba, mi u ovakijem stvarima da pokazujemo znake sujeverja,[3]) za kakovo se prostoti u drugijem dogadjajima podsmijevamo; nego treba da mislimo, da su slova sviju naroda postala od jednijeh, i da su se tijem umnožila, što je svaki narod prema glasovima svoga jezika nova izmišljavao i dodavao.

Ni *Ђ* ni *Њ* ne prilikuje za moj pravopis. A *дь* ja sam u prvoj mojoj pismenici (1814. godine na strani 9.) predstavio, pa smo poslije našli, da je ljepše *ђ*, i tako smo mu oblik popravili.

Da ne treba niko *věra, měra, dělo, lěpota, nědro* da čita *vijera, mijera, dijelo, lijepota, nijedro,* to mislim, da sad i sami priznajete; i to je opet svjedočanstvo, da treba pisati, kao što se govori, pa da svak bez pogadjanja zna, kako valja čitati.[4])

---

[1]) Bilo bi od velike važnosti, da saznademo poimence te najznatnie ljude naše; jer ako oni kao najznatnii i vodje u narodu kapituliraju t. j. privole; onda je poběda Vaša! *V. B.*

[2]) To i jest ono veliko pitanje! *V. B.*

[3]) Od uvěka je istinita ona poslovica: „Koliko ljudih: toliko ćudih!“ — a i ona druga: „Nauka je teška muka, a oduka sto mukah!“ — zato ja nevidim s nijedne strane sujevjerja (praznověrstva, superstitionem), veće različne ćudi, misli i znanja o postanku i vrědnosti slovah iliti pismenah. *V. B.*

[4]) Ja dobro znam, da Vi, slavni Gospodine, učite na strani XVII. Vašega predgovora k Srpskomu rječniku: v) dje bi trebalo na njemu (ѣ, ĕ) glas otegnuti, ondje se izgovara (po hercegovačkom narječju) ije, n. p. bijèlo, rìječ, dijète, cvìjet, sìjeno, vìjek, pìjevac, rìjedak itd. Ali mi nenaměravamo, kao Vi, jedno narěčje gospodujućim učiniti, veće u jednom najmljenom znaku svakolika narěčja sjediniti. A gdě se Vaše ije oteže, tu se po naravi i prosto *i* i prosto *é* i *je* otezati mora n. p. bilo i bélo i bjélo; rič, réč i rječ; dite, déte i djéte; cvit, cvét i cvjét; sino, séno i sjéno itd. Kako je pako za neuke težko zapam-

74 Gdje|koji su sad ostavili *ě*, ali opet ne čine dobro, što *svuda* pišu mjesto njega *ie*: jer čitatelj opet ne zna, gdje je *ie dva* sloga (k. n. p. u *bielo, liepo, diete),* gdje li je *jedan* slog (kao n. p. u *bielilo, dieca),* gdje li se *i* sa *l* pretvara u *љ* (*lj*), a sa *n* u *њ* (*nj*) (kao *liepota, niedra*), gdje li se izgovara kao samo *e* (kao n. p. u *pried* kućom, *prieko* Dunava, *pasried* polja). I tako opet kažem, da je po mojijem mislima, najbolje pisati kao što se govori, da čitatelj ne mora pogadjati, kako valja čitati, niti ga može naopako čitati i tako privikavati se kvarenju jezika.[1]) U riječima od ovijeh primjera ja bih rekao, da ni *Osman Gundulićev* nije naštampan kao što bi trebalo: kad se u ostalome njegov pravopis promijenio, valjalo je i ovake riječi naštampati po današnjemu dubrovačkome i svemu južnome govoru naroda našega, koji govori onijem narječijem, pa bi onda čitatelji znali za sve riječi, kako ih valja čitati, i mogli bi iz knjige i jezik dubrovački upravo poznati; a ovako toga nema nijednoga. Ni ja sám ne znam u prvoj vrsti *čiem* ili je *jedan* slog ili su *dva*).[2]) Ako su dva sloga, onda *Ah!* (prva
75 riječ)| ne ide u razmjer ili stopu, nego je samo dodato, kao *Oj!* u narodnijem pjesmama na mnogo *mjesta* (sic!) (n. p.

Oj! san me lomi, san me mori,
San zaspat' ne mogu):

ako li je jedan slog (*čiem*), onda *Ah!* ide u razmjer, kao i *Oj!* gdješto u narodnijem pjesmama (n. p.

Oj! sinoć se Duka Leka oženi),

---

titi i upotrěbljavati to Vaše otezavo **i j e**, vidi se iz toga, što ni Vama samu — oprostite, što ću Vam reći — koi ste početnik toga nauka, neide uvěk i uprav
74 onako, kao što bi trěbalo.| Tako n. p. pišete Vi: **n a m n o g o m j e s t a**, město: **m i j e s t á** ili **m i j e s t a h**; jer se u istinu roditeljni padež množtv. broja otezanjem razlučuje od istog padeža u jedinstv. broju. A to nije, da je pogrěška samo u ovom Vašem pismu; veće u svih Vaših knjigah, što ste do sada izdali. Dakle vidite od tuda jasno: kako je u tom poslu težka Vaša ortografia i kako niti isti oni Hàrvati, Bošnjaci, Càrnogorci i Sàrblji, koji ovim narěčjem sbore, neće da ju upotrěbljavaju. I to nek Vam bude na poslědku svědočanstvo, da se ni po Vašoj ortografii nemože bez pogadjanja pravo čitati.

V. B.

[1]) Ja mislim, da se time jezik nimalo nekvari, ako se město **i j e** piše govori *i*, *e*, *je*; nego to dopuštjam, da će se time sloga i jedinost medju našim književnici pokvariti, ako jedni stanu pisati *i*, drugi *e*, tretji *je*, a četvàrti ij Ta se anarchia može samo u narodnih pěsmah dopustiti, da se vidi, kakvo j gdě narěčje. I ovu slobodu dopuštjamo i pěsnikom, da si mogu laglje rime (rithme svoje udesiti; ali u razrěšenome slogu (stilu) nemožemo je nipošto dopustiti.

V. B.

[2]) To je meni zaisto veliko čudo, što s jedne strane neznate, a s drug jasno izpovědate — kako će se malo niže viděti — da je Osman spjevan č **t v e r o s t o p n i j e m** trokejma. *V. B.*

i sa *ciem* sastavlja prvu stopu. Kad mi, tobožnji književnici u svome narodnom jeziku, moramo ovako sumnjati i nagadjati, a šta će činiti inostranci?![1]) — Istina, da su dubrovački pjesnici u svojijem djelima i druga samoglasna slova na mnogo *mjesta* (sic!) suviše pisali, pa čitatelj neka ih u čitanju izostavlja ili čita, kako mu drago; ali ovo ne ide u pravopis, nego su način pisanja stihova, i za to mislim, da se u štampanju ili preštampavanju sad njihovijeh knjiga ne može popravljati. Da bi se lakše poznalo, šta ja ovdje mislim, progovoriću još nekoliko riječi. *Osman* je spjevan četvorostopnijem trokejma n. p.

„Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti.“

Ali kako će se s ovakijem stihovima čitati i isporediti:

Gjurgja despota i Jerine —
I od istoka do zapada —
Vodi tri čete iz daleče —
Vrau štit i vrana ima pera? —

Ovakijeh zavaljenijeh i hrapavijeh, ili, ako smijem reći, *nepravilnijeh* stihova ima u ovoj knjizi gotovo više, nego čistijeh ili pravilnijeh. Može biti da su Dubrovčani ovako što vidjeli u Talijanskome jeziku, pa u svome još i pretjerali. Na mnogijem mjestima mogao je pjesnik ove pogrješke popraviti u onijem istijem stihovima, a u kojima se to nije moglo, one je mogao drukčije načiniti, samo da je pomislio, da onako nije dobro.[2])

---

[1]) I oni, kaogod i mi, trěba da se jezik i pravopis naš svojski nauče!
V. B.

[2]) Što se tiče n e p r a v i l n i j e h, — kako Vi velite, — stihovah, nisam jim baš ni ja velik prijatelj, a pri tom mislim, da neće nikoga biti, koi bi jih svojski braniti htio. Samo ću to napomenuti, da po mome mnjenju, koliko sam ja do sada Gundulića proučio, nisu oni hrapavi stihovi (stezanje dva samoglasnika u jednu slovku) po naravi talianskoga jezika skrojeni, veće uprav po naravi našega, kao što ću u kratkom dokazati. Da je slavni Gundulić naše narodne pěsme s bližeg poznavao, vidi se bělodano u njegovu Osmanu pievanju tretjem od 1—27 sloga. Poznato je i to, da pěsnici kod svih narodah imaju svoje osobite potrěbe u skladanju stihovah iliti slogovah (necessitas metrica et licentia poetica), a pri tom i meštar rimskih pěsnikah, slavni H o r a c i e reče u svojem pismu na Pisone „d e a r t e p o e t i c a:“ 76

— — Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. —
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim.

S toga mislim, da je i Gundulić kao pěsnik imao potrěbah, kao polašticah, za skladanje slogovah — premda bi onakov veleum i bez njih sigurno, da je samo

76 Kad smo u ovakoj besjedi o Dubrovačkijem pjesnicima, dopustite mi, da Vam kažem, šta mi se još u njih ne dopada. A to je, što su oni radi jednakijeh na kraju slogova (ritma ili rima) ne samo miješali narječija (n. p. *doje* mjesto *dodje*), nego
77 i riječi iz|vrtali (n. p. s *nebi* mjesto s *neba*, na *miesti* m. na *miestu*[1]) i drukčije, po svojoj volji, sklanjali i sprezali (n. p. *doni*[2]) mjesto *donese, okreni* m. *okrene, tlača* m. *tlači*. Ali po-

---

uzhtio, bio mogao proći — te znajući svoja pěsnička prava ugleda se u narodne pěsme te našavši tamo takovih hrapavieh slogovah, načini si po njih necessitatem metricam i licentiam poeticam. Da pako i u narodnih pěsmah ima dosta hrapavieh slogovah, to se izmedju ostalih može viděti u Vaših Srpskieh narodnieh pjesamah knjizi I. strani 115, u Beču 1841., gdě ovako stoji:

L'jepo ti je pogledati,
Kako svati kitom sjede.
Medju njima mlada neve,
Ona j' stidna i mis'ona.

Eto na taj način je i Gundulić hrapave pravio slogove, samo što je město *j'* pisao *e* i sastavio s prědnjom rěčju n. p.

Ona e stidna i misona.

Glas *i* valjao je prošastih věkovah za dva glasa: za *i* i *j*, te tako se sbi, da je kod Gundulića (i inih pěsnikah dubrovačkih) *i* vrědan dva glasa ujedno, kako im je već priličnie bilo. I to je uzrok, što mi u izdanju Osmana Gundulićeva, u Zagrebu 1844, nismo směli — niti ćemo u ostalih dubrovačkih pěsnicih (radi doslědnosti) směti — pisati *ě* (a još manje e, je, ije, izvan u rimah), veće ie kako što smo u predgovoru na str. IX. iskreno izpovědili. Da je Gundulić osim rime svagdě ie (m. je i ije) pisao, to se izmedju drugih najbolje može vidět
77 iz dviuh knji|gah, što su za njegova života štampane, dakle polag njegova rukopisa.

a) Suze sina razmetnoga u Bnecieh pàrviput god. 1622.

b) Piesni pokorne kralja Davida. In Venetia 1630.

Obe ove knjižice nalaze se u Zagrebu u knjižnici g. Dra. Ljudevita Gaja.

V. B.

[1]) Ja nenalazim, da su oni rěči izvàrtali (t. j. izvratjali); jer nebi stoji u Gundulića svagda u rimi kao indeclinabile i to ne samo u rodit., već i u ostalih padežih jedinstv. br., s nebi, k nebi, na nebi, pod nebi. Tako u Osmanu piev. I. slogu 3.:

Bez pomoći višnje s nebi.

Tako u piev. VII. slogu 72:

Sama ostaješ ti pod nebi.

A u istom piev. VII., slogu 76. stoji s neba:

Jer pedepsa s neba koli
Lakše ide, teže pade.

A na miesti m. na miestu to je primorski, i u obće slovenski (štajerski, kranjski i koruški) Praepositional t. j. predložni, skazateljni padež odgovarajući càrkveno-slavjanskomu i ostalim sěvernim slavjanskim narěčjam na ѣ (ě). Vidi Kopitara „Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark." Laibach 1808 str. 237 i Murka „Slowenische Sprachlehre. Gratz 1832 str. 23.

[2]) Doni i donie ili donijè i donè dobro je rečeno i pravilno, jer i u Vašem rěčniku, a i u ovome pismu na početku taki ima rěč donijet a od infinitiva pravi se prosto prošasto vrěme (simplex praet. perfectum

red svega ovoga| ja opet mislim i kažem, „da su knjige Du- 78
brovačkijeh pjesnika za jezik sviju nas skrovište (t. j. blago), koje se ne može procijeniti.“

Štono našť vele: „kad se lijen nakani, sav svijet popali“, tako sam se i ja nakanjivao, da Vam pišem gotovo godinu dana, a sad, nakanivši se jedan put, ne mogu da prestanem. Da bi nam jezik u knjigama bio tako jednak, da se svaka knjiga može od slova do slova preštampati od Latinskijeh slova Slavenskima, a od Slavenskijeh Latinskima, moramo se dogovoriti, šta ćemo činiti mi sa *x*, a Vi sa *h* u rod. množt. kod imena sušt. (samost. substant.) n. p. slobodnijeh junaka*h*, našijeh žena*h*, dobrijeh ljudi*h* itd. Kao što sam napomenuo u predgovoru k poslovicama (na strani XXII. [*овде стр. 9.*][1]) pravi Crnogorci i njima susjedni Primorci tako govore, a po drugijem mjestima od ljudi zakona našega to nijesam čuo, a i u narodu zakona Rimskoga, osim Crnogorskijeh susjeda po Boci, slabo se to gdje može čuti, već ako od onijeh, koji su čitajući privikli tome. Ovo je sa nekoliko riječi kazano kako se u narodu *govori*, a spisatelji zakona Rimskoga *pišu* gotovo svi *h*, osim Dubrovčana (koji su najbliže Bokeljima i Crnogorcima!). Ja upravo ne znam, kako je ovo ušlo u običaj, da se govori i piše, kad ni u jednome od okolnijeh Slavenskijeh narječija toga nema. Da nije iz početka u imena, koja se svršuju na *a*, uzet skazat. (praeposit.) mjesto rodit., pa se uzanj i uz imena pril. (prid. adj.) prostrlo to i na ostala sva imena sušt.(?). No došlo to kako mu drago, ja bih rekao, „da u knjigama tako ne pišemo“[2]), već ako kad

---

odhitivši tvornik inf. ti, kaogod i pričastje prošasto čineće (partic. praet. activum) donio i doniela. Tako i zanieti, nanieti, odnieti, unieti, ponieti, pronieti, podnieti, iznieti, raznieti, snieti. A ovaj isti primĕr dolazi i u Vašoj grammatici, što je pred rěčnikom na strani LIV. 1) —, ,donesem, donijeti (doneti, može biti da bi ko rekao i donesti), doneso i donije (done), donijo (doneo; u pjesmama i donesao), donijela, donešen i donijet.' Dakle iz svega ovoga vidi se jasno, da Dubrovčani nisu po svojoj volji sklanjali i sprezali. Sědi krivo, a pravo reci! *V. B.*

[1]) I kao što sam ja u mojem sastavku: ,Několiko rěčih o pravopisu' govoreći na str. 8—10. o glasu i pismenu *h* točno i obilno spomenuo. *V. B.*

[2]) A ja bih opet rekao ,da uprav u knjigah tako pišemo,' kao što sam i u članku ,Několiko rěčih o pravopisu' kazao i kao što i Vi rekoste u predgovoru k pàrvoj knjizi srpskich narodnieh pjesamah bečkoga izdanja: ,Može biti, da bi najpametnije bilo i u narodnijem pjesmama svima naštampati *h* svuda, gdje mu je po etimologiji mjesto, a u predgovoru kazati (od prilike onako, kao što je kazano u predgovoru k poslovicama od strane XI. do XXV. [*овде од стр. 3. до 10.*]) kako se gdje po narodu izgovara, pa čitatelji neka ga čitaju, kako ko i govori.' *V. B.*

bi ko htio pisati što samo jednijem narječijem n. p. u
Crnogorski. Dubrovčani su ovaj padež u imena, kojijeh s
množ. svršuje na *a*, pisali sa dva *a*, n. p. *goraa, selaa,*
lovaa, jer se ovo *a* na kraju vrlo oteže u govoru; da
79 ta|ko pisali i dva *i* u onijeh imena, kojijeh se rod. množ
šuje na *i* (n. p. *radostii, ljudii*), to za sad upravo ne zna
za cijelo mislim, da nijesu pisali ni *h* poslije *i*: i po
ovome rekao bih, da u štampanju Gundulićeva Osmana
trebalo na kraju metati *h*, nego ili ostaviti onako, kako s
brovčani pisali, ili metnuti samo jedno samoglasno slovo
kijem znakom odozgó[1]) gdje se bez njega ne bi moglo pc
koji je padež).

Sad je već dosta. Ako Vama što nije protivno, po
molim Vas, ovo pismo, neka se naštampa u Danici,[2]) da
druga bratja mogla vidjeti ove misli moje i o njima proı
i, ako bude kome volja, što kazati. Samo Vas molim, d
date, da bi se naštampalo bez pogrješaka, i od slova do
ovako, da bi se poslije iz Danice opet ovako isto mogl
štampati Slavenskijem slovima.

U Beču 11 23. Dek. 1846.

Vuk Stef. Karadžić s.

80 DODATAK UREDNIČTVA.

Du choc des opinions jaillit l
Laharpe

Mi dragovoljno primismo tu razpravu dvojice naših učenih
o pravopisu i jeziku našem, i bit ćemo uvěk gotovi stvarma taky

[1]) Tako smo mi i činili u preštampavanju Gundulićevih dělah na
městih radi čiste rime; a inače pisasmo pravilno h: pàrvo, što ga Càrn
danas u istinu izgovaraju i pišu, kako i sami iskreno izpovědate; a dru
mi dobro znamo, da se *h* kod našega naroda s veće strane neizgovara, ı
aspirava (oddihava, tanko dahne) ili u druge sebi srodne glase prelěva, u
k, s, š, n. p. Mijajlo, Mijat, Mijo m. Mihajlo, Mihat. Miho;
muva m. kruh, muha; čug i čuk město čuh; grijeg i grijek m.
(grèh); oddisati, oddišem (pravilno) m. oddihati, oddiham. Ali d
radi etimologie (a ponajviše radi onih, koji ga većom stranom jasn
varaju) pisati mora, to ste i Vi, slavni Gospodine. — uvidivši potrěbu — na
i pisati počeli. Samo još Bože daj, da i zavàršite, pa da i svikolici sàrbs
za Vama nagnu. Eto tim putem bi se sloga u pravopisu s jedne i s druge
uvela. *V. B*

[2]) Ja sam već odgovorio g. Vuku, da meni nije ništa protivno, dapač
da mlogi o toj stvari razmišljaju; jer samo tim načinom možemo se k is
bližiti. Više očiuh više vidi! — u Danicu pako nehtěde uredniči
primiti, što su ova pisma poněšto oduga i sbog toga evo izpunjuje se že
u Kolu, gdě ih uredničtvo dragovoljno primi. *V. B*

mėsta naći u našem Kolu, ako u ostalom budu po svemu odgovarale promicanju nar. naše književnosti. Svaka stvar ima svoje vrėme, u koje trėba da izadje na vidilo, da se pokaže svėtu i da se osvėtli i razsvėtli pred njim, da nebude više čamio glede nje u sumlji i bludnji. To vrėme došlo je (ja bi sam reko) upravo sada i za rėč o našem načinu pisanja, gdė su se pomolile opet nėkolike glave, vičući pred svėtom na njega. Trėba dakle opet probesėditi o pravopisu i o načinu pisanja književnog narėčja. To je dužnost svakog pisaoca; dužnost njegova je, da obrani grad, kojeg je i on pomagao zidati. Nu za takav posao neiziskiva se cigla vatra (ma udarala i iz najplemenitijeg domorodnog sàrdca) nego i pozornost: jerbo vatra bez čuvara i za jedan dan čitav može popalit grad. Nitko pametan neće odobriti onu golu žestinu strastih, s kojom se već nėkoliko godinah Miloš Svetić prepire s Vukom, prepire se i pregovara, a opet se ista stvar time nije ni za dlaku promakla. Niti će tko odobriti màrzku gorčinu, s kojom su nėkoje mejdandžije nedavno u „Zori dalmatinskoj" ustale na nas bi reći s motikom i sėkirom. Niti ćemo (sudim) stvari našoj pomoći, ako budemo takvoj gospodi zajam vratjali s jednakom mėrom, kao što nėkoji sude. Za stvar od razloga hoće se opet razlog, pamet, mirno i trėzno razsudjivanje. Gdė kàrv sudi i razsudjiva, i bėlodana istina muti se i zamàršava.

Budući da namėravamo o nėkojih neizvėstnostih i nedostatcih našeg načina pisanja obilatiu jednom povesti rėč, za sada ovu razpravu, u koliko se tiče pravopisa i jezika, od naše strane bez ikakvih propuštamo opazkih. Nu ipak nemožemo mučke mimoići ono, što je g. *Vuk* spomenuo za način pisanja, osobito metrike Gundulića i ostalih Dubrovčanah, budući nam se čini, da je odgovor g. profesora nedovoljan niti sasvim slažući se s našim mišljenjem o toj stvari.

G. *Vuk* misli i sudi po licu „Osmana." da su Gundulić i ostali dubrovački pėsnici metriku svoju skrojili po duhu i obrazu metrike taljanske i od njih prigàrlili slobodu elisijah. Nu g. profesor to mu sasvim poriče, tvàrdeći, da su Dudrovčani metriku i istu njim ukorenu slobodu elisijah naučili od prostog naroda, pa mu izvodi svėdoke u licu od nėkoliko re- 81
dakah izvadjenih iz nar. pėsamah, koje je isti on (Vuk) izdao.

Ako hoćemo nestrano da sudimo o naših Dubrovčanih, trėba da njihova déla iztražimo bez ikakvog zanešenja. Vàrhu svega trėba da prosudimo duh vėka, u kojem su oni živėli, i u koliko je duh taj imao upliv na stvaranje njihovih umnih délah. To je glavno ono gledište, s kojeg ih suditi valja. — Gundulić i ostali najbolji pėsnici dubrovački živėli su prama koncu XVI. vėka i na početku XVII. I svemu je svėtu poznato, da je onda vladao u zapadnoj Europi duh starog klasicisma, koji se već počeo izradjati u tako zvani školasticizam. Iz Italie, koja je onda stojala na čelu prosvėte europejske, prebrodio je duh izobraženosti zapadne i u Dubrovnik. Tu su se podigle stolice nauci klasikah rimskih i gàrčkih, i pod uplivom duha càrpljenog iz pėsnikah klasičkih rodiše se i odgojiše umėtne vile dubrovačke, a jezik naš uzmahnu se na najviši stupaj izobraženosti. Da su i plodovi romantičke poesie taljanske, koja je onda već dovàršivala zlatni svoj vėk, imali upliv na stvore pėsnikah dubrovačkih, toga nitko pametan tajiti nemože, koji znade, koli uzko bio je onda Dubrovnik skopčan sa prėkomorskom susėdnom Italiom, po bla-

gom vezu tàrgovine i družtvenog života. Koi dvoji o temelju ovih naših rěčih, netrěba mu ništa nego da uzporedi našeg Osmana sa Tassovim *„Gierusaleme liberata.“* Kao što su vitezi i vitežkinje u Osmanu samo po imenu slovinski, a sàrdce i duša u njih je romanska, tako isto priznat će svaki nestran iztraživalac stvari, da su Dubrovčani naši više po licu (formi) jezika nego li po materii (duhu) ili skladu njegovom Slovinci. Pa tko se o razlogu tih rěčih nije već osvědočio, toga upućujemo, neka postavi naše klasike dubrovačke uz nar. pěsme, a poslě toga opet uz pěsnike talianske zlatnog věka, pa da razsudi s dušom jedno sprama drugog, a ja kriv, ako neizpovědi, da su po duhu srodnii s Taliani, nego li sa pěsmami naroda svoga, koje su pravo i jedino měrilo i narodnog duha. Pa kad je ukus prěkomorski toliku stekao silu nad stvorma naših pěsnikah gledè na materiu ili duh, pa kako bi se moglo stati, te se nebi prilěpio barem ondě ovdě i forme ili lica? I ja rado priznajem, da su Dubrovčanom bile poznate nar. pěsme, nu nemislim, da su bile u njih baš u tolikoj cěni, da bi ih pěsnici učili i gledali kao uzore kakove, koje trěba slěditi ma u čemu mu drago, zašto da je tomu tako bilo, drugi bi imala obraz naša književnost onih stolětjah, koi bi se sasvim razlučavao od obraza literaturah prosvětjeniih narodah onog věka na zapadu europejskom. Da su Dubrovčani učili versifikaciu od naroda, nebi ni u
82 metrici njihovoj zavladala tolika jednoobraznost, stegnuta na cigle tri vàrsti: na trojestopni, četverostopni i šesterostopni trochej.[1]) Da su Dubr. učili i cěnili nar. pěsme, zacělo bi im bila omilila prekrasna raznoobraznost narodnih měrilah, pa bi se njimi služili i u umětnih svojih tvorbah, osobito krasnozvučnim i veličanstvenim peterostopnim trochejom, kojim teku gotovo sve naše pěsme junačke. U Dubrovčanah medjutim svemu tomu (koliko se spominjem) neima traga. Ja dakle, slažući se s g. Vukom, svakako mislim i sudim, da imamo tražiti u Dubrovčanah razlog slobode elisijah u vrělu inostranom, ma on izticao od Latinah ili Talianah, niti me ona *specimina* iz nar. pěsamah, koje g. profesor navodi, na drugu věru prekàrstiti mogu. Rado priznajem, da u naših nar. pěsmah ima amo tamo i takvih redakah, za koje se čine na pàrvi pogled, da ima u njih elisijah, t. j. ima redakah takvih, o kojih bi čověk sudio, da ih pěvač pěvanjem neće moći čestito izvesti, već da koju slovku izbaci, t. j. elidira. Nu reko bi, da tu neima elisijah, već mi se čini, da si tu naši slěpci drugčie pomažu, te pěvajući město trocheja čine daktile, jerbo ja se spominjem na někoje rědke u nar. naših pěsmah, gdě jedna slovka pretiče, bez da onda sudaraju samoglasnici dviuh susědnih rěčih, pa se dakle ni sliti nemogu. Ta osobina nalazi se mnogo češtje u nar. pěsmah drugih slav. granah, a kod nas ponajviše u pěsmah s junačkim měrilom, a ono u pàrve dvě stope pred odmorom (caesurom) (Vuk biljежeći ih pomaže si odkidajući koi samoglasnik n. p. *Momci dodjoš'* m. *Momci dodjoše* (je li pravo ili ne? nemogu odsuditi, jerbo niesam slušao pěvača). — Nu razgovarajući se o ovoj stvari, poradja se sada evo i drugo pitanje: *Imamo li odobravati elisije te i danas naslědovati Dubrovčane u ovoj slobodi?* Ja od svoje strane mislim da se sadašnjim i budućim

[1]) Měrilo to sasvim odgovara alexandrinu ili starom hendekasyllabu, kojega su i Taliani prigàrlili za sve svoje veće pěsme.

našim pěsnikom ima dosuditi ta sloboda nu *sumpta prudenter*, t. j. da se elisiah služe što redje, kao što to čine Ostrožinski, Preradović i někoji drugi našinci; jerbo svakako bit će shodnie, da ona podupire misao, da krasnia i jasnia na vidělo stupa i cěli redak gladji i zvučnii iztiče, nego da za volju někakvih pedantičnih pravilah misao propada ili zamutjiva se, a gladkoća i milina zvuka sasvim izčezava, odkidajući samoglasnike kao što to čine sadašnji sàrbski pěsnici s rěčma: *meni*, *tebi*, *sebi*, *mu*, *mi*, *me*, *su*, *si*, *se*, *te*, *ti*, samo da se uklone elisijah. Nu nečini nam se opet nimalo spretno, uticati se k toj slobodi (elisiah), kad neima ni najmanje nevolje, nego kad se to radi| samo od ciglog někakvog za- 83
nešenja za starimi našimi klasici. Svaka stvar ima svoju měru, pa i ova.

Ovo budi dovoljno kazano o elisijah u koliko barem s kakvim takvim pravom za nje pristati možemo. Nu pored toga ima u gděkojih redcih istih najpàrvih naših klasikah i onakvih elisijah, koje za se baš nikakvog neimaju prava, te su upravo pogrěšne. U taj red idu i trojica od onih redakah, koje g. *Vuk* pod imenom *hrapavijeh* navodi iz Gundulićeva „Osmana:"

Gjurgja desputa i Jerina....|
I od iztoka do zapada....
Vodi tri čete iz daleče....
Vran štit i vrana ima pera....

Drugi izmedju njih, dopuštavajući slobodu elisijah, pravilan je; tretji mogo bi se tim popraviti, kad bi metnuli rěč „tri" poslě rěči „čete" te bi redak pravilno glasio ovako:

Vodi čete tri iz daleče....

nu ostala dva (pàrvi i četvàrti) ostat će svakako pogrěšni, jer se nedaju, preměštajući rěči, nikako izpraviti.

Pogrěšnost njihova sastoji se u tom, da se u njih gazi rythmus, vrědja bitnost i zakoni odmora, kako žive u nar. naših pěsmah. Pa da sad kažemo, što je odmor u našoj poesiji. Odmor u narodnih měrilih stoji u tom, da su one stope redka, što se nalaze pred odmorom, takvog svojstva, da se mogu smatrati kao redak za se savàršen, a poslě njega da se već počima redak novi, ili drugim rěčma: *odmor razcěpa redak u dva děla ili dvě strane, kojih svaka opet za se može biti novi redak (stih).* Gundulić je svog Osmana (kako svi znamo) složio od samih četverostopnih trochejah; a kod te vàrsti měrila (kako se potvàrdjava u nar. pěsmah) odmor pada medju drugu i tretju stopu. Nuder sad polag ovih pravilah razglavimo rečena dva pogrěšna redka u svoje strane!

Gjurgja despo|ta i Jerina....
Vran štit i vra|na ima pera....

pa načinimo od dva redka četvoricu:

Gjurgja despo-
  ta i Jerina....
Vran štit i vra-
  na ima pera....

Eto ti na pàrvi pogled, da rythmus u ta dva redka nevalja, zašto raz děljenje slovkih neodgovara gore navedenim pravilam odmora, čim se redci poslě druge stope nedaju razcěpiti bez rane, niti se sa tretjom sto pom može počimati redak novi. Ovi su redci upravo hrapavi i nepravilni
84 te ih danas ni odobravati niti| slěditi nevalja. I sva je prilika, da ih danas ni isti Gundulić branio nebi, i reko bi sam, da je i onda znao da su nevaljani, nego ih je metnuo amo tamo za pàrvu težku nevolju, dok mu se bolji neudese (barem ih nećeš naći u „Suzah sina razmetnoga," najkrasniem i najsavàršeniem umotvoru njegova pera). Što ih ima danas u „Osmanu", tumačiti valja time, što je pàrvo pěsnika zatekla smàrt nego je uspio veličanstveno to dělo dovàršiti kako valja.

Nu sve to, što sam dosad spomenuo za Gundulića i Dubrovčane u obće, neka nitko nemisli, da je kazano na umaljenje njihove cěne i slave Dubrovčani naši jesu pravi alemi-kameni naše starine, zvězde prehodnice sadašnje prosvěte zapadne. Izvan Talianah i Španjolacah neima nijednog naroda u Europi, koi bi se u ono doba jednakim smio ponositi blagom umětne poesie. Izmedju Slavjanah Dubrovčani su pàrvi podranili na to polje. Drugi bili su Poljaci, nu oni se probudiše, kad je književnost ilirska u Dubrovniku slavila već zlatni svoj věk. Što su Dubrovčani nagnali više za klasicismom romantičkim, zanemarujući uzore narodne, to je bila moda ili ukus, koi je oteo màh u sviuh narodah onog i naslědujućih věkovah, kako su bàrže pomolili glave na polje duševno ili književno. I tekar u današnje stolětje krenuo je književni duh narodah drugim putem, vratjajući se k svome pravom čistom izvoru, koi udara izpod koréna živog domaćeg, izpod sàrdca istog puka ili prirodi ostavljenog naroda. Što medjutim ima najznamenitie u naših Dubrovčanah, moramo priznati. Oni su bili razložni i umnostni pisaoci i osobito vàrstni věštaci u narodnom jeziku, da im nije bilo drugovah u nijednom kraju prostranih naših zemaljah ni prie ni poslě. Sva je prilika, da je u šestnaestom věku, kad je u Dubrovniku jezik književni stigo na najviši vàrh izobraženosti, prosti narod govorio još čakavski u onom preslavnom gradu i po svih zemljah njegove dàržave. Nu sasvim tim pisaoci nijesu měšali formah čakavskih sa književnom štokavštinom već za krajnu nevolju rižme, a i to vàrlo rědko. Tako isto je i Gundulić samo za volju rižme prigàrljivao amo tamo čakavske forme, kao što su Vukom ukorene u *městi* m. u *městu, doje* m. *dodje* itd. Što se tiče forme *doni* m. *donese*, za nju (sudim), da ju je razložno obranio g. profesor; isto onako i rěč *nebi* (i ja ovdě dodajem i rěč *ljubi* m. *ljubovnica*, koja u Dubrovčanah istu ima formu i osobitost). Forma *okreni* m. *okrene* može biti da je pogrěšna; nu može opet biti, da ondě město nač. kazivajućeg (indiktiava) stoji način zapovědajući (imperativ), što osobito rado čine susědi Dubrovčanah, junački Càrnogorci, kad hoće da stvar jednu živie postave pred oči (u prekrasnoj
85 pěsni „Vienac gorskij" ima| tih imperativah sila božja). Ja bi sam reko i za formu glagolja *tlačati* m. *tlačiti,* da nije pogrěšna. U nas bitnost glagoljah još nije nimalo filosofički iztražena i razsvětljena. Dosad se uvěk govorilo, da u jeziku slavjanskom ima glagoljah dvoje vàrsti: *brevis et longae morae*. Nu meni se čini, da opet i svaka izmedju ovih vàrstih ima dvoje ruke formah u sebi, t. j. da medju glagolji *brevis formae* ima jedne, koje su *brevioris*, a druge *brevissimae morae;* a medju glagolji

longae morae ima opet glagoljah *longioris* i *longissimae morae*. U poslědnju vàrst ide i *tlačiti* kao *longioris*, a *tlačati* kao *longissimae morae* (uzporedi *roditi* i *radjati*, *hoditi* i *hodati*). Da sve ove vàrsti neimaju više sva vrěmena i sve načine, to zna svaki, koi je iole zavirio u bogati sklad jezika slavjanskog; nu zna i svaki učeni jezikoslovac slav. da tom razredjenju ima tragovah u raznih naréčjih slavjanskih, premda se je znamenovanje amo tamo pobàrkalo, te neodgovara svagda i svigdě pàrvobitnosti t. j. formi svojoj.

Eto naše misli o toj stvari! Vàrlo nam je drago, što se jedan gospodin od strane Sàrbaljah tako bratski i razložno s nami dao u razgovor o pravopisu i jeziku našem. I svaki izmedju Iliralı mora da se uzraduje, što je isti gospodin, zaista najpàrvi věštak u narodnom našem jeziku, skinuo kapu svoju pred Dubrovčani, čim je javno priznao valjanost dragocěnih njihovih dělah. A to nam je tim milie, što vidimo, da priznanje i poštovanje to nije slěpo (kao što žaliboże sada kod nas još često biva), već osnovano na čvàrsti kamen razloga. Slava mu na lěpoj jabuci! zašto samo takovim razložnim i mirnim razgovaranjem i medjusobnim bratskim pametovanjem ili opominjanjem vratit će se opet sporazumljenje, ljubav i sloga medju jednoplemenu bratju, u srodne duše, koje razdružene kroz toliko věkovah, davno već hlepe za blagom rosicom sloge i ljubavi bratske.

**

[На приговоре В. Бабукића и уредништва „Кола“ Вук није одговарао нити штампао ћирилицом ово своје писмо.]

XLII

[На „Писма Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије“ *одговорио је и Светић овом књигом:]*

[1] **У Т У К Ъ III.**

єзыкословный.

О єзыку и правопису србскомъ.

одъ

М. СВЕТИЋА.

У Новомъ Саду,

у княгопечатньи Іоанна Кауланцій и орт: 1846.

[На 8-ни, стр. 77.]

[2] *Ту ништа силомъ! светиня є Ро*[...]
Єзыкъ! благо, об'ще свим'!
Неумивена нека бѢжи рука;
Самовласт'я дерзость съ ньомъ.
Мушицкій.

[3] Съ концемъ прошле 1845. године печатао є Г. Вукъ Стеф. Караџићь у Бечу єдну свезку подъ именомъ: *„Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије писма високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме о српскоме правопису; са особитијем додацима о српском језику“ — стр. 95.* — Речена два писма, као главна ствар, заузимаю страна' 13.; а особити додатци као успоредно нѣшто додато, по већой части старо препечатано, заузимаю 82. стране. Будући да є овде рѣчь о србскомъ єзыку и нѣговомъ правопису, то немогу пропустити, да понеке разлоге на то неназначимъ нарочито и зато, што г. Вукъ одма на стр. 13. подъ II. наводи, шта

онъ тога ради писао и говоріо дружству Србске Словесности у Београду, гди споминѣ, да самь и я нѣшто на то и о томе говоріо: па да се види управо и шта самь я онда говоріо, и како о томе мыслимъ и судимъ, а заедно и узрокъ, поводъ, и обстоятелства за правацъ точнога суђеня у овоме послу обяснимъ.

Я самь на свршетку мога Утука II. год. 1844. печатанога казао, да є Вукъ човекъ, кои се по обстоятелствама влада и управля, и тако, премда є рекао, да онъ мени неће выше одговарати, опетъ да се са гдняма нѣговымъ ласно догодити може онако, како обстоятелства политическа и интригантска са нѣговомъ главномъ стварю, нѣговымъ интересомъ сдружена, изискивала буду. Да бы се дакле судити могло єдно, да ли самь я онда ствaрь добро измѣріо, и да му нисамь съ тимъ неправду какову нанео, а друго, да бы се духъ онай, коимъ онъ дише, и права намѣра са нѣговымъ посломъ познати могла, нуждно ми се види обстоятелства она, коя су нѣга и при овомъ послу окружавала и пратила, у кратко навести, и колико окрестности дозволявaю, обяснити, и надамъ се да читательима, кои истину любе, и право о свакой ствари понятіє имати желе, нећу неугодну услугу тимъ учинити.

Познато є, какова се промѣна у Сербіи године 1842. догодила, и коя є страна владе лишена, коя ли є пре|обладала, и на врхъ се попела. 4
У промѣни оной єдни су или по нужди и окрестностима, или по мѣри надежде и очекиване корысти и награде, или по увѣреню своме были на єдной, а други на другой страни. Вукъ є у оно време живіо у Бечу, и уживао є пензію одъ Правителства Србскогъ. И онъ дође у Земунъ, гди су се онда членови пострадавшега Правителства налазили, и ньима се придружи; и самимъ дѣломъ онъ явне знаке да и онда и после, да є онъ противникъ владаюће стране у Сербіи, и да и онъ о пропасти нѣной ради. Изъ овога узрока и онъ одъ стране владаюће или Правителства Србскогъ буде лишенъ пензіє, кою є донде вукао. Сва покушенія, да бы пензію свою опетъ повратіо, буду суєтна. У мѣсецу Септемвру године 1844. управо онда, кадъ ће познатый Стоянъ Іовановићъ са своимъ дружствомъ изъ Цесаріє у Шабацъ прећи, и са убійствомъ побуну покушати, дође Вукъ у Београдъ, съ томъ намѣромъ, као што се говорило, да лично о пензіи своіой ради, но после краткога ту бавлѣня буде одъ Полиціє изъ Београда у Цесарію оправлѣнъ, као човекъ опасанъ и подозрителанъ, те се врати опетъ у Бечь. Међу тимъ, и іоште то исто лѣто почело се у Сербіи опетъ по обычаю радити и викати противъ тако названы Шваба (т. є. Аустрійски рођены Срба', у службама правителственнымъ налазећи' се); а по утишаной побуни Стояновой, нарочито одъ половине мѣсеца Новембра 1844. подигао се правый хукъ. Гди се противъ наученны Срба' Аустрійски' ради, ту є гласъ Вука добро дошао, и колико се выше викало на Швабе, толико є Вукъ выше наклоности добыяо, тако да є већь садъ успѣти могао, и пензію на ново получити, коє се догодило у почетку године 1845. И 1-га Мая исте године дође онъ у Београдъ, као што є онъ говоріо, да лично благодари на пензіи полученой, а као што су други мыслили, и као што є само дѣло доцниє показало, да послужи као згодно орудіє противъ тако названы Шваба'; єръ о намѣри, кою є онъ издавао, т. є. личне благодарности, праведно су се сумняти морали по то|ме, што се за цѣло оно време Князъ Србскій на- 5

лазіо и бавіо у Крагуевцу, тако да му ние могуће было, Книзу лич благодарность изявити, почемъ онъ у Крагуевацъ нпао ние.[1]) Ово обстоятелства, коя су Вука пратила до засѣданія главнога дружства Ср ске Словесности у Београду. А поредъ тога познато е, да е ово дружст Србске Словесности постало подъ бывшимъ Правителствомъ године 184 да е заведено настояванѣмъ Аустрійски Срба', и да е и саставлѣно и овы. Кадъ е дакле ово дружство подъ бывшимъ Правителствомъ, и н стояванѣмъ Аустрійски Срба' заведено, и кад е изъ таковы членова с ставлѣно, и кадъ се садъ против таковы Срба' (т. е. Шваба') хукъ н дигао, може се судити, како е одъ те стране само дружство сматрав и да ли се желя на истога напредакъ и дуговѣчность клонила?

У оваковимъ обстоятелствама приближавао се данъ главнога зас данія, опредѣлѣный на 21-ый данъ мѣсеца Мая 1845. године. И на пис Попечителя Просвѣштенія одъ 25-га Авг. године 1844. садъ се те Вукъ побуђенъ нађе у деветомъ мѣсецу (наравно владаюћи се по обст ятелствама!) да одговоръ напише подъ 18-мъ Мая, дакле на два да предъ засѣданіе, да се исто у засѣданію прочита. А шта е у томе пис нѣговоме найглавніе? Найглавніи е говоръ противъ учены Срба' и Аустрійскогъ Царства: да они незнаду езыка Србскогъ, да су они н кварени туђимъ езыцима, да они немысле Србски, да мѣшаю Славенс рѣчи, да іошть Доситей како е почео писати, почео е езыкъ Србск
8 кварити, и да сви после нѣга, кои су писали, и кои пишу, езыкъ квар да кваренѣ то трае и напредуе, да кньижевницы Србски, кои су се и родили и одрастли у Царству Аустрійскомъ по варошима и градовим нису знали, шта е Србски шта ли ние, и да ће одсадъ поредъ оваког списателя' іошть горе быти, и т. д.[2]) — Дакле главна е ствaрь бы врећанѣ, поруга и гробіянство спрама Аустрійски Срба', кое би служи за подпору подигнуте вике противъ Шваба. И да бы то іошть всьма очи пало и подѣйствовало, и може быти са намѣромъ и свађу лак побудило, онъ е поклопіо се, и самъ еданъ подъ капомъ сѣдіо, подъ и говоромъ да му неозебе глава, и то 21-га Мая (2-га Юнія) у соби п ной дубкомъ людма, одъ кои бы се у средъ зиме соба угрѣяла. Но пош су нѣки одъ оны, противъ кои е ова увреда и гробіянство спремлѣ было, познали онаку намѣру и сплетену интригу ову, умѣли су избѣ и предупредити озбылынымъ и равнодушнымъ поступанѣмъ сва породи се могућа незгодна и непріятна слѣдства. И томе е врло добро посл жило писмо Г. Петра Матића, кое е прво прочитано, тако да е само нѣму разговоръ вођенъ, и на исто и заключеніе учинѣно. Вуково на

---

[1]) Тако се само протолковати може и оно чудновато противорѣчиво п ступанѣ Сановника' Србски, да е у исто време Капућехая Србскій у Царигра бывшій явіо Правителству, да е чуо да е Вукъ у Цариградъ дошао (кое н было), и да е онъ одма мѣре употребіо противъ нѣга као противника правите ственогъ, да небы зла каква учиніо, а они Сановницы, коима е Вукъ у Београ за орудіе противъ Шваба служіо, нѣга су покровителствовали, и у заштиту уз мали, и тако у очима свѣта себе у число противника' правителствены уписивал

[2]) Оно примѣчаніе подъ 6) противъ законописца Србскогъ „*О правама дужностима супружника*'," о коме ћемо на свомъ мѣсту говорити, као и оста примѣтбе додане, нису у засѣданію читане: по свой прилици ние ій ни бы него су доцніе накаламлѣне.

оно писмо само є на концу прочитано, и о нѣму ни єдна рѣчь проговорена није, но речено є само, будући є о тима стварма већь доста говорено, и оно што се хотѣло, заключено є, тако да се то у Акта остави. И тако се засѣданіє оконча, и увреда и гробіянство преправлѣно и изражено противъ Аустрійски Срба' прође безъ икаковога слѣдства.

Но кадъ съ тимъ немогне успѣти, онъ узме прибѣжиште къ явной лажи, за кою подъ разнымъ видомъ нађе и мало дружства, коє му руку помоћи пружи,| да се у явнымъ правителственнымъ листовима стварь 7 изопачи, и свѣтъ осталый превари и заслепи, Вуку видъ нѣкога тріумфа даде, а други застыде и посраме. И тако на єданпутъ одма у првымъ листовима Београдски Новина' подъ 26-мъ Мая Ч. 42. изиђе почетакъ извѣстія о ономе, што є у засѣданію истомъ рађено са свимъ лажанъ и изопаченъ. Попечитель Просвѣштенія и Предсѣдатель дружства то видећи таки забрани печатати продуженіє реченога члена као лажнога, и по учинѣномъ изтраживаню изиђе, да є Г. *Банъ*, кои при разговору у засѣданію реченомъ ни быо није, наведенъ, да помоћю други онако лажно извѣстіє учини, а садъ да и самъ чує и увѣрава се, да є лажно. Пошто се тако печатанѣ продуженія онога изопаченога Члена пресече, одма се появе и извире нѣки, коима є за тимъ стало, да онай лажный членъ изиђе. Тако є одма сутра данъ Вукъ отишао къ Попечителю, и тужіо се збогъ пресеченогъ Бановога извѣстія, говорећи да є Хацићь забраніо печатати онай членъ, и да бы Попечителя больма раздражіо и ополчіо, додао є, да є то наопако, ако Хацићь заповѣда, шта ће се печатати шта л' не. Но Попечитель му на то одсудно одговори, да є онъ самъ забраніо онай членъ далѣ печатати; зашто онъ неможе трпити ни допустити, да се о ономе, што є подъ нѣговымъ предсѣдателствомъ явно рађено, са свимъ лажно извѣстіє, као што є оно, у правителственнымъ листовима чини. И съ овымъ се ова сцена заключи, и членъ онай у Новинама выше недоврши. И будући да є онай лажанъ членъ управлѣнъ быо и противъ части моє, то самъ я побуђенъ се нашао, одма у Ч. 43. противъ тога изяснити се слѣдуюћимъ рѣчма: „*Опомена.* Честь она, коє ме є нѣкій извѣстітель (єданъ или выше нъи') у Ч. 42. Новина' Београдски на стр. 168. удостоио, на мене никако неспада, и зато є я пріймити немогу. Єрь *о ономе предмету онда у Засѣданію ученога дружства нити є рѣчь вођена, нити є рѣшаванѣ чинѣно, нити самъ я мнѣніє моє онако давао.* Ако є извѣститель (єданъ или выше нъи'), знаюћи зарь моє са| Г. Вукомъ прошавше препирке, хотѣо са онако изо- 8 паченымъ извѣстіємъ подъ видомъ похвале самномъ или съ нама нѣку шалу предъ свѣтомъ изиграти, то такова нимало није на своме мѣсту онде, гди се о обштой ползи ради; єрь она само на обшту штету служити може. Дивно є заиста, да се онакова єдна лажь измыслити и сплести може о ономе, што є явно у присутству толики лица' рађено, и да се то исто у правительственнымъ Новинама свѣту за истину обяви, и тимъ є чудніє, што є ту и учредникъ Новина исты, и цензоръ присутствовао. А да чему се можемо о другима стварма надати, коє се явно нераде, нити се лажи овако очевидно у трагъ ући може? — У Београду 26-га Мая 1845. І. Хацићь." — И Г. Банъ, како є превару, коя є съ нъимъ изиграна, увидіо, таки є одъ своє стране у Ч. 44. исты Новина' своє изясненіє свѣту саобштіо овима рѣчма: „*Примѣтба.* У главномъ засѣ-

данію Друштва Србске Словесности држаномъ у Понеделякъ 21-га т. м. збогъ непредвиђеногъ узрока нисамь могао до конца остати, и морао самь баш кадъ є оно было на половини засѣданія отићи; и тако быо самь принуђенъ ослонити се на туђа казиваня, за извѣстити нѣгова рѣшенія. Будући да савъ Београдъ виче, и за нѣка одъ тій казиваня, коя самь у ономадашнѣмъ листу изложіо, люди са свимъ другчіє него што су тамо ставлѣна, кажу; зато одма спѣшимъ да ій поправимъ. Кадъ се прочитало писмо Г. корреспондента Матића, Г. Хаџићъ дао му є право, и као што никада није одобравао превременно кованѣ рѣчій, вотизирао є, да се то кованѣ прекине. Г. Вукъ бывши запытанъ за своє мнѣніє, рекао є повторително, да є онъ тога истога мнѣнія, коєга и *Господинъ* (казујући рукомъ на Г. Хаџића); на тай начинъ само, и у тому првый, т. є. Г. Вукъ, одъ овы књижевника приступіоє къ другому. — Чуємъ да криво извѣстіє прошастогъ листа толкує се врло злобно и на штету чести списателя. Я дакле ставлямъ овде моє име, и явно исповѣдамъ, да самь быо срдца чиста одъ сваке зле и подле намѣре, и зато што
9 нисамь кадаръ лагати ни друге на| лажь наводити, нисамь могао посумнятн, да су ме хтѣли преварити други. Мени само могло бы се пребацити то, што самь писао, кадъ нисамь своимъ ушима слушао; али у томе може ме извинити то, што самь већь быо почео писати о резултатима засѣданія, па нисамь могао то тако на пола оставити; и за то морао самь на свакій начинъ друге запытати. Недостаточность поправлѣна није у Журналистики грдна погрѣшка: єръ онде често се догађа, да се што данасъ криво извѣсти, па кадъ се истиннымъ жели быти, сутра се опетъ поправи; а тако и я овди садъ чинимъ. М. Банъ.“ —

Кадъ ова оволика спрема и преправа овако лоше за рукомъ изиђе, и међу тимъ и данъ другога засѣданія друштва 27-га Мая приспѣ, то Вукъ опетъ као и пре дође подъ капомъ у друштво, и да бы опетъ осуєћену намѣру свою обновіо, донесе нѣшто написано, те коєкако прочита. Дакле *није говоріо,* као што онъ на стр. 24. каже, но *прочитао є изъ папира, и то коєкако.* У овоме, као што се и изъ ове напечатане свезке нѣгове види, позвавши се на пређашнѣ писмо своє, главно се садржавало то, да членови друштва сами незнаду Србски, и зато да сами уче, да незнаду разликовати Славенско одъ Србскога, и тако да науче познавати, шта є Србски шта ли є Славенски, да се досадъ и на Аустрійской страни и овдѣ зло радило, и ако се тако и далѣ узради, да ће служити на штету а не на корысть; да Илирска браћа у Загребу болѣ знаду єзыкъ Србскій, као што су то учени Русски путници већь говорили. — Ово овако повторено небуде већь садъ равнодушно сматрано, но одъ членова друштва подигну се разни говори; између кои быо самь и я, кои самь за умѣстно судіо садъ већь мало обширніє о предмету реченомъ изяснити се, коє овде знаня ради, колико се и на саме рѣчи опоминѣмъ, точно наводимъ и саобштавамъ:

„Премда се како пре у писму Г. Матића, тако и у писму Г. Вука, и садъ у прочитаномъ овомъ додатку оно потврђиванѣ показує, да Србльи
10 треба Србски| да пишу а не Славенски или Славено-Србски (почемъ се славенствованѣ, и тимъ кваренѣ и незнанѣ єзыка Србскога списательима пребацує); опетъ казати морамъ, да се я нисамь надао, да се о томе већь садъ рѣчь повести може, зато, што я то сматрамъ као давно већь

ѣшену и прекинуту ствâрь, да о ньой ни говора быти неможе. Єръ основъ тай, да Србльи треба Србски да пишу, іошть є Доситей Обрадовићь у првой своіой кньизи „Животу и приключеніима године 1783.“ са намѣромъ и свѣстю изрекао, и после выше пута’ у дѣлима своима повторіо; кои є предметъ и доцніє у кньижеству Србскомъ повторованъ и погрѣванъ, но свагда и опетъ онако рѣшенъ и прекинутъ. И я самъ іошть како самь ступіо на полѣ кньижества нашао самь ствâрь ову већь рѣшену, коя выше никаквой сумньи подлежала ниє; кои се основъ єднако држао и наблюдавао. Слѣдователно мысліо самь, да бы са свимъ излишно было, и къ безпослици принадлежало, таково што у дружству овомъ у ономъ виду као нѣшто іошть непоиятно и ново предлагати, и ствâрь, о коіой сумнѣ нема, погрѣвати, и іошть то у нѣку заслугу себи уписивати; и то самь съ толико већимъ основомъ држао, што є само дружство у § 1. Устава свога ово као већь познатъ основъ себи за цѣль и задатакъ поставило, т. є. изображеніє *Србско-народногъ* єзыка; па є іошть узъ *Србскогъ* додано *народногъ*, башъ као да ниє доста казано са *Србскимъ*, но свой прилици зато, да се избѣгне овако противно толкованѣ. И по томе свако подобно предлаганѣ или потврђиванѣ съ те точке очевидно показуе се као излишно, неумѣстно и суєтно; єръ се у томе основу сви Србски списательи оддавна већь слажу, да *за Срблѣ Србски писати валя*. Таково потврђиванѣ о Србскимъ списательима, да се они у овомъ основу неслажу, само кодъ странны народа’ пролазити може, коима Србско кньижество у самомъ дѣлу познато ниє, па се мораю ослаияти на оно, како имъ кои одъ наши у свою ползу каже. Ако єданъ списатель болѣ єзыкъ познає, ако є правила нѣгова болѣ извикао, па се и лѣп|ше, чистіє, ясніє и природніє изразити уме, то нечини разлика 11 основа, него већій степенъ способности, вѣштине и знаня, и та ће разлика и садъ и свагда и до вѣка измећу списателя’ постаяти, нити ће се ови у томе изравнати, ма се шта писало и говорило.

Но друго є са свимъ по моме увѣреню, што може, а и треба да сачиняva предметъ разговора, и рѣшаваня овога дружства, а и осталога ученога свѣта. А то є оно, у чему се списательи Србски несоглашаваю, и цѣпаю се на две стране, одъ кои къ єдной принадлежимъ я, а къ другой Г. Вукъ, у чему смо са свимъ противнога мнѣнія, тако, да се ни пре соглашавали нисмо нити се садъ соглашавамо. И ова се разлика свести може на две главне точке: 1) Г. Вукъ и нѣгови послѣдовательи држе и исповѣдаю, и нѣки и по томе раде, да у писаню єзыка Србскога нетреба наблюдавати етимологію и коренитость рѣчій Србски, но само да треба пазити на изговоръ и гласъ или звукъ слова’, па како се слова по сродству у изговору єдно у друго звукомъ меняю или лакше органима бесѣднима изговараю, и тако и ушима манѣ или выше чую, да онако исто промѣнѣно и написати валя, и по томе они пишу *Српски* са *п*, *люцки* са *ц*, *копца* са *п* (одъ *кобацъ)*, *Шапца* са *п* (одъ *Шабацъ)*, *радосно* безъ *т*, *оца* безъ *т*, *ш ньимъ* са *ш*, *слатко* са *т*, *глатко* са *т*, *ретко* са *т*, и т. д. — Я пакъ, кои къ другой страни принадлежимъ, са овимъ основомъ правописа никако се несоглашавамъ, и држимъ и исповѣдамъ оно, што самь выше пута’ о томе писао и говоріо: *да овай основъ претвараня слова’ по сродству збогъ слова’ и органа’ говорны по звуку, у писаню неможе постояти*, *но да и у писаню Србскога*

єзыка треба етимологію наблюдавати, *и на коренитость пазити*, *и* зато пишемъ *Србски* са *б*, *людски* са *д*, *кобца* са *б*, *Шабца* са *б* (одъ *Шабацъ)*, *радостно* са *т*, *додатци* са *т* (одъ *додатакъ)*, *отца* са *т*, *съ ньимъ* са *съ*, *сладко* са *д*, *гладко* са *д*, *редко* са *д*, и т. д. 2) Г. Вукъ са нѣговимъ послѣдовательима држи и исповѣда, да у смотренію само-
12 гласница' правописъ нити по начину и основу Славенскога єзыка, нити иначе наблюдавати треба, но сматра свакій звукъ као чистъ, и да таковый безъ свакогъ призрѣнія на зачетакъ, изворъ или подобность коренитости истога звука свуда са єднымъ истымъ простымъ словомъ написати валя. И зато є онъ са своимъ послѣдовательима са свимъ удаліо се и одцепіо одъ правописа Славенскогъ, и задржао є за свакій таковый звукъ само єдно єдино слово, несматраюћи на постоєћу разнородность и разновидность таковы подобны звукова, и тако онъ пише просто *бити* (ſeyn) са *и*, и *бити* (тући) са *и*, пише *питати* (ſragen) са *и*, и *питати* (ранити) са *и*, прилагателно *лепи* (der ſchöne) са *и*, и *лепи* (прилеплює) са *и*, тако и глаголъ *познати* (erkennen) са *и*, и прилаг. *познати* (der bekannte) са *и*, *људи* (die Leute) са *и*, и *људи* (der Leute) са *и*, и т. д. и тако онъ одбаца и ненаблюдава у правопису писанѣ са *ы*, *ый*, *ій*, и т. д. и поредъ тога разставля сложена слова *я*, *ю*, *ѣ*, *є*, и мѣсто ньи пише *ја*, *ју*, *је* и т. д. — И овимъ начиномъ онъ и нѣгови послѣдователи подудараю се са Србима западне цркве, кои се у писаню латинскима словима служе. — Я пакъ држимъ и исповѣдамъ, да при писаню самогласница' валя призрѣніє имати на зачетакъ, изворъ и подобность коренитости звука, и будући да то особытымъ испытиванѣмъ у єзыку Србскомъ садашнѣмъ іошть постановлѣно и на постоянна правила сведено није, а и Славенскій правописъ на овоме є основу основанъ, кои у природи єзыка свой изворъ има, кою ни Србскій єзыкъ іошть са себе свукао није, то и я овога правописа се придржавамъ са сходнымъ удешаванѣмъ, и тако пишемъ *быти* (ſeyn) са *ы*, а *бити* (тући) са *и*, *пытати* (ſragen) са *ы*, а *питати* (ранити) са *и*, прилагателно *лепый* са *ый*, а глаголъ *лепи* (прилеплює) са *и*, глаголъ *познати* (erkennen) са *и*, а прилагателно *познатый* (der bekannte) са *ый*, *люди* (die Leute им. множ.) са *и*, а *людій* (der Leute, род. множ.) са *ій*, и т. д. и тако задржавамъ у писаню *ы*, *ый*,
13 *ій*, а и двогласнице употреблявамъ сложено *я*, *ю*, *ѣ*, *є*. — И премда у самомъ наблюдаваню овога правописа разлика међу списательима влада, опетъ та се несостои у основу, но у болѣмъ или слабіємъ познаваню, у степену знаня и вѣштине.

Будући да се ово наблюдаванѣ етимологіє или коренитости рѣчій, слогова и правописа, подудара и слаже са основомъ постановлѣнымъ у єзыку Славенскомъ или црквеномъ, то є повода дало Г. Вуку и осталима послѣдовательима нѣговима, пребацивати нама, да мы у нашемъ писаню превагу даємо єзыку црквеномъ или Славенскомъ, а поредъ тога себе за єдине поборнике Србскога народнога єзыка издавати, и друге о томе, нарочито странне увѣравати, и себи съ тимъ цѣну вадити; коє у самой ствари никако тако нестои. Єръ ако они напишу *добри* (им. єдин.) са *и*, а мы напишемо *добрый* са *ый*, то оно нимало није выше Србски него ово, а тако є и са другима рѣчма.

Што се пакъ тиче употреблявания оны рѣчій, коє се за особыте мысли, понятія или предмете у Србскомъ народномъ єзыку неналазе, у

томе натежу и помажу се и едни и други како болѣ знаду. Тако н. пр. едни у таковомъ случаю употребе Славенску рѣчь, у колико е могуће посрбивши е, и ньомъ се помажу, други безобзирце кую нове рѣчи, и у томе найвыше мотре, да по изгледу и слоговима слажу се са Србскимъ рѣчма, чуваюћи се текъ и избѣгаваюћи да само неналиче на Славенске, а немыслећи о томе, да оне природи и духу Србскога езыка одговараю. Мы н. п. потребуемо да означимо „das Entzücken, die Entzückung“ па неналазимо рѣчи у Србскомъ езыку, па нашавши у Славенскомъ *восторгъ* исту тако употребимо, а другима то звони Славенски, па зато или кую рѣчь нову, или одъ Славенске прекрое текъ да е по слоговима наликъ на Србску; и тако я бы могао именовати отличногъ нашегъ едногъ списателя, кои е у томъ случаю одъ *восхищенія* начиніо *усʼиђенђ*, претворивши механически *вос* у *ус*, *хи* у *и*, *щє* у *ђє* и *ніє* у *нђ;* и у овоме се нарочито отликую браћа наша западне цркве, Илирцы у Загребу. Тако мы неимаюћи рѣчи у нашемъ езыку за „abhängig, Abhängigkeit“ 14
узмемо изъ Славенскога *зависимо*, *зависимость*, а нашой браћи западне цркве ово звони Славенски и црквено, па у овомъ случаю сковали су „*одвисно* и *одвисность*.“ Кое е овде већа погрѣшка, ние тежко пресудити; еръ ово е само по изгледу рѣчь Србска, и за иностранце, кои бы по изгледу судили, може быти добра, али по духу и природи езыка судећи ово е права наказа одъ рѣчи; еръ кодъ насъ *одвисити* неговори се и нема смысла, а и кадъ бы было, то е глаголъ средный, кои ово образованѣ недозволява; я познаемъ овай глаголъ само у изговору „*одвисла грана*,“ па и ту сасвимъ противно значенѣ има, т. е. грана одбіена, одцеплѣна, оддѣлѣна, а *зависимость* треба да означи споеность и свезу, а не оддвоеность. Грѣше дакле и грѣшиће у томе много и едни и други, едни манѣ едни выше, а нужда и потреба извиниће обое. Тако е Г. Вукъ у найдоцніе изданимъ пѣсмама народнымъ, у предговору кнь. I. имао нужду у првой врсти употребити рѣчь Славенску „*Изданіе*“ па е употребіо, а што е онъ написао „*изданије*“ са *ије*, а други пишу *изданіе*, то оно нимало ние манѣ Славенски него ово. Но мы нѣга ни за то, као ни за друге одъ нѣга по нужди употреблѣне Славенске рѣчи нећемо осудити, нити га корети да онъ непише Србски, да незна разликовати Србско одъ Славенскогъ, да обое мѣша и т. д. но ни онъ нетреба другима да замѣра, или да друге ружи, кадъ они у подобномъ случаю са Славенскомъ коіомъ рѣчю послуже се. Еръ кадъ онъ то чини, ои многостручне научне потребе нема, да шта немораю они чинити, он у нужду долазе, да точно изразе и означе разна понятія философическа, физическа, юридическа? и т. д. и т. д.“

И ово е оно, што самь я ономъ приликомъ говоріо, о чему Вукъ на стр. 28. каже, да самь изговоріо читаву предику. И ови разлози мои, колико се примѣтити могло, већой части слушателя были су повольни. То е и самъ Вукъ примѣтіо, почемъ е само машући главомъ и сажимаюћи раменима свою сметню, у кою е овимъ поставлѣнъ, показивао. И тако се и ово засѣданіе оконча; и Вукъ опетъ отиде у Бечь, неуспѣвши своіой намѣри. Што онда учинити ние могао, то се вальда надао накнадити са печатаномъ овомъ свезкомъ, коіомъ ако ништа друго и нечини, а оно ће баръ явный знакъ и свѣдочанство дати, да се своійски интригама сплетенима противъ Аустрійски Срба, презрително тако званы 15

Шваба', послужити потрудіо. Ѥръ то извѣстно знамъ, да су нѣки, као имъ ѥ речено, да ѥ печатана такова свезка, казали: „Е, дакле ѥ одржао Вукъ рѣчь свою!" А то су такови, кои никада о филологіи ни мислили нису, нити знаду, нити хоће да знаду, ѥде ли се то или піѥ: него имъ само смутнѣ и интриге и вика на Аустрійске учене Србе у рачунъ иду.

Пошто смо о Историіи и обстоятелствама, коя къ ясности служе, овако извѣштени, садъ већь мало ближе къ дѣлу приступити можемо. И я овде пре свега пытамъ: Съ каквомъ ѥ намѣромъ печатао Вукъ писмо Савве Текеліѥ одъ 14-га Февр. 1842. писано Господину Епископу Атанацковићу са своимъ писмомъ о ѥзыку и правопису Србскомъ? Онъ се самъ изясніо овако: „Ако из њих нико ништа и не научи, а оно се барем може видјети, како два родољубива Србина о једној ствари различно мисле." Ова исповѣсть показуѥ ясно, да ѥ онъ съ тимъ на то ишао, да подкрѣпи ону свою распространѣну превару, коіомъ ѥ стране учене люде, нарочито Нѣмце и Руссе, и остале Славене завео, т. ѥ. како Србски списательи немогу да разумеду, да за Срблѣ Србски писати валя, и како незнаду разликовати Србско одъ Славенскогъ, но обоѥ мѣшаю, и како криво умствую о правопису, а како онъ ѥданъ говори да треба Србски писати, и зна шта ѥ Србски шта л' Славенски и т. д. Ѥръ Текелійно родолюбіѥ и заслуга о Србскомъ роду са свимъ у другу струку спада, а не у ѥзыкъ и правописъ. Онъ ѥ родолюбивъ што ѥ многе жертве у новцу учиніо и принео на обште благо, а у томе Вукъ съ Текеліомъ
16 ни у какву споредность неспада, и са таковимъ сравньи|ванѣмъ и упоређиванѣмъ само бы се смѣшнымъ учиніо. А у правопису Вукъ се може сматрати као предстатель *безкоренногъ іотовскогъ правописаня;* али Текелія никако се неможе држати за предстателя, а ни за главногъ поборника *кореннотъ безіотовскогъ правописаня.* Ѥръ заиста я овде одсудно казати могу, да нема ни ѥдногъ, и то башъ ни ѥдногъ списателя у Србскомъ књижеству, кои бы онаковимъ ѥзыкомъ и правописомъ писао као што ѥ оно писмо Текелійно написано. Кои бы дакле по овоме писму судіо и заключіо на остале Србске списателѣ, и то противомысленике Вукове, тай бы се са свимъ преваріо, и ѥдну велику основану лажь за истину држао: као што ѥ то случай и до садъ са иностранцыма био. Кадъ ѥ тако, неиде ли онай, кои оваковимъ поступанѣмъ друге заведе управо на превару и на убитакъ истине у пользу свою, а на безчестіе други'. А да се Савве Текеліѥ родолюбіѥ несостои у правопису, нити да се онъ као предстатель или главный поборникъ таковога сматрати може, то ѥ Вукъ давно знао, и то іошть пре него ѥ Рѣчникъ свой издао: ѥръ иначе небы онъ іошть године 1817-те пытао Мушицкогъ, шта ће радити у писаню са писменомъ x, него бы пытао Савву Текелію, и онъ бы у томе науку и совѣтъ пріимао одъ Савве Текеліѥ, а не одъ Мушицкогъ (види писмо Мушицково одъ 11-га Марта 1817. Вуку Стефановићу, у Ураніи год. 1838. стр. 158).

И ова превара ниѥ само проста, но она ѥ умышлѣна, и почела іошть онда, како се Вукъ са своимъ *іотовскимъ безкоренствомъ* у књижеству нашемъ показао, и ньомъ ѥ основана ѥдна лажь књижевна, коя ѥ нарочито Нѣмачке књижевнике заразила, и она напредуѥ и распространява се све выше и выше, и одунда прелази и на Срблѣ, нарочито оне, коима ѥ важніи аукторитетъ каквогъ важногъ списателя Нѣмачкогъ,

онверзаціоналногъ Лексикона, него свое собствено искуство. Но
геля' Србски треба да буде дужность, овакову лажь прогнати, и
о истини едаипутъ обавѣстити. Вредно е овде навести, што е у
смо|тренію іошть 1829-те год. *Магарашевићъ* примѣтіо и писао 17
›топису Ч. IV. год. 1829. стр 96.) Онъ изразивши се, како о на-
Литератури и други народи у своима ученима Новинама, да и кньи-
напоминю, и по већой части недостаточно и тако неосновано, да
редъ невѣжества сварій види іошть и *подло какво пристрастіе*
очно референта намѣренiе и т. д. подкрѣплява исто слѣдуюћимъ
ченіемъ, говорећи: „Окромъ свега другогъ да наведемъ само оно,
' Лайпцыскомъ одъ 1827—1829. год. печатаномъ Лексикону (Con-
ions-Lexicon VIII. Auflage подъ артикуломъ: „Serbische Sprache und
tur" стои. Цѣлу нашу Литературу сачиняваю Грамматика, Лекси-
и Даница Г. Вука Стефановића (чудо како е *житіе* Емануила, о
е у Новинама „Blätter für Litterarische Unterhaltung" у Лайпцыгу, и то
еніемъ Г. Брокхауза, како годь и вышереченый Лексиконъ, печа-
а стояло, да се сотимъ Србска Литература обогатила, у овомъ
гру заостало!) — Узъ то се мимогредъ опомнѣ за Сербіянку Г.
гиновића, и преводъ Г. Светића: de arte poetica. — Но каже се
: auch ist um dieselbe Zeit (по сложенію мыслій валяло бы узети 1826.
ein blinder serbischer Naturdichter, Philipp, aufgetretten!! А за Доситеа,
qui nobis restituit rem — нема ни словца!! Ту се напоминѣ Г.
ій Проф. бывшій у Винковцы, кои е наше народне сватовске пѣсме
мачки доста недостаточно превео; а о класической Музи Преосв.
іскопа Мушицкогъ нема ни спомена! и проч. проч. Далѣ стои:
bische Prose hat außer theologischen und Erbauungsschriften wenig hervorge-
Не мора ли се човекъ дивити, како се о овой ствари мало зна,
ъ публично пише? Кодъ насъ дакле има *доста* (?) ѳеологически
азиданіе душевно принадлежећи кньига! — Мало ниже опетъ каже
‚und die serbischen Litteratoren sind unter sich uneins, ob die dem Kirchen-
schen nachgebildete, seit beinahe 4. Jahrhunderten in Gebrauch gekommene
che Büchersprache, oder ob der gemeine Landesdialekt die serbische Schriftsprache
|| soll. Für die letztere erklären sich Wuk Karadsitsch und Dawidowitsch, 18
erausgeber der in Wien von 1814—22. erschienenen serbischen Zeitung, jetzt
tär des Fürsten Milosch. In der ersteren hat Archimandrit Raitsch die
Serbischer Schriftsteller mit seiner Geschichte verschiedener slawischen Völker
ı (Wien 1792. 4. Bd.) begonnen. *Докле ће се то већь повторавати,*
Србски Литератори немогу да согласе, коимь взыкомь, или
ь Црквено-Славенскимь или простымъ народнымъ діалектомъ,
и валя? Тко се кодъ насъ о томъ препире? То е већь одавно
ало, и сви пре и после Вука и Давидовића, да и само выше
тенство, есу тога мнѣнія, да се Србски пише; но овде се рађа
съ: *како Србски?* и тай се тако лако разрѣшити неможе! — Какво е
противорѣчіе: *Раићь е почео писати взыкомь, кои е од 400 го-*
у употребленію быо у кньигама!! Дивно е заиста чудо, како
кои е ово писао, ние Г. Шаффарика Исторію Литературе свію
нски народа у руке узео, и мало баръ, што се предмета тиче, о
е писати мысліо, у ню загледао!!! Но види се, да се онъ са свимъ
іо на своrъ корреспондента, и да е нѣгове рѣчи, ништа и немы-

слеђи, за чисту и основану истину пріймio: а по овомъ судеђи св
видити може, колико є вѣровати оваком о нама извѣстію иностраника
— Ово є Магарашевићь пре 16, година о томе говоріо и писао, и оп
19 се Вукъ ниє постидіо доћи у средъ дружства учени| Срба', и ту чит
како они іошть незнаду, да треба Србски писати, како непознаю,
є Србски, шта є Славенски и т. д.

Но овде се наравно рађа то пытанѣ: Кадъ є то тако ясно, д
потврђиванѣ оваково очевидна лажь, да како се дакле догодило, д
га толико ученый свѣтъ обузела, и да су се учени Нѣмцы толико п
варити дали, и да су и Србльи ту лажь одъ странны тако радо пр
мили? Ево како! Познато є, колико є ученый Копытаръ у дѣлима
ковима участвовао, и како се основи Вукови могу заєдно и извор
као Копытарови собственни сматрати, и како є Копытару на срд
лежало, да ови основи Вукови, наравно као купно и нѣгови, махъ
првенство у кньижеству отму. Онъ као познатый Слависта у оно вре
сматрао се као єдиный органъ и изворъ о югославенству: што є о
Нѣмцыма о Србима являо, оно се као света истина држало, нити
другоячіє што знало, нити знати могло, почемъ противно што нити
примало, нити слушало; а Копытару є у рачунъ ишло, само оно са
штавати, што є нѣгово собственно, а то є оно што є и Вуково и
говы послѣдователя'. И ето проста узрока, зашто є у странне Нови
повременна изданія, конверсаціоналне Лексиконе и т. д. само оно п
лазило, што є Копытарово и Вуково, а друго не. Може быти, да
ко на ово рећи: Добро! Али зашто нису се други наши кньижевни
постарали, ученый свѣтъ и о противномъ извѣстити? — Но где Коп
таръ кодъ странны говори, шта ће ту кньижевницы Србски учини
кои ни союза таковога, ни познанства са иностранцыма имали ни
А где Судія само єдну страну свагда слуша, ту можемо мыслити, кака
судъ наопакъ испада. Копытаръ є своима знанцыма писао, говоріо,
увѣравао, Вука ньима шиляо, препоручивао; а о другомъ свему ћут
или ако се и изражавао, оно є бывало онако, као што є нѣму и Ву
у рачунъ ишло. Србльи су, нарочито после изданога Рѣчника (18
год.), викали, да Вукъ у своєму писаню ненаблюдава пристойности,
20 се безобразно и срамотно| изражава, коє вређа чувство морално, и са
приличи свинярима и говедарима, а не списательима, кои су учител
младежи и народа; а онъ окренуо ствaрь другчіє, и увѣрава стран
да Србльи и Србски списательи на нѣга вичу, што онъ Србски прос
пише, и да називаю простый народный Србскій єзыкъ свинярскимъ
говедарскимъ: а люди странни, ма и найученніи, мыслеђи да є то та
морали су по томе и о нѣму и о другима другоячіє судити, него ш

[1]) И поредъ свега овога варалице и преварени непрестаю терати св
башъ као Доситеєва три пандура. Тако ево и садъ, кадъ ово пишемъ, чита
у Луни Загребачкой Ч. 33. 1846. одъ 25-га Апр. подъ заглавіємъ: „die Serbij
Litteratur in Ungarn" изъ Іордановы Слав. Лѣтописа, где се непрестаe то ис
лажно потврђиванѣ повторавати, т. є. да се Србльи немогу да обавѣсте, да тре
Србски писати, и неће да послушаю Вука, кои єданъ Србски пише (кажу
Нѣмцы, кои незнаду Србски!). Кадъ є Магарашевићь пре 16. година чудіо
томе и казао: „Докле ће се то већь повторавати?" — Да шта ћемо мы са
да рекнемо, него: Risum teneatis amici? И „Господи непріими имъ грѣха!"

зсть, и у заключенію наопако заключити. Али кадъ бы они знали, да
овде ние рѣчь о говедарству и свинярству простога Србскога езыка, него
о говедарству и свинярству непристойности, безсрамности и безобразія
онога начина писаня и изражаваня, кои е Вуку свойственъ, онда бы се
са свимъ о другоме чему судити имало, и ямачно бы другоячіе и заклю-
ченіе испасти морало.[1]) — Іошть године 1828. Магарашевићь, читаюћи
выше пута' у Липискимъ ученымъ Новинама и осталымъ Листовима стран-
нымъ такова едностранна извѣстія о Србскомъ кньижеству, писао е тамо
издателю речены Новина' и саобштіо е, како су извѣстія она едностранна,
и да потребую и съ друге стране исправлѣнія и допуненія, и да е онъ са
другима кньижевницыма Србскима готовъ такова одъ времена до вре-
мена чинити, ако бы се пріймило. Но мѣсто да се овай обрадуе таковой
понуди, а онъ одговори, да онъ одъ противны извѣстія неможе никако-
вогъ употребленія чинити. Тако они су волѣли и лажь у сво|има Листо- 21
вима распространявати него Копытару се замѣрити. И тако е ова лажь
граяла и напредовала и одъ Нѣмаца и на Руссе, до кои е и непосред-
ствено допирала, и на Енглезе и Французе прелазила, и добывши учену
преобуку лѣпо углађена међу Срблѣ долазила, гди су е кньижевницы,
нарочито они, кои на наочари гледе, и аукторитетомъ се управляю, обе-
ручке пріймали, и іошть поносили се, што и они тимъ принадлеже у друж-
ство учены Нѣмаца, Русса' и т. д. те мысле да су толико паметніи одъ
други. — Да ли су пакъ са основима оваковима и ньиовымъ распростра-
няванѣмъ намѣренія Копытарова искренна, само кньижевна, и чиста одъ
сваке примѣсе друге, о томе бы много было овде говорити, а и мѣсто му
ние. Но кои познае станѣ и отношенія народа Србскога, и при томъ ви-
діо е, како е Копытаръ на последку стаяо у смотренію славенствованя
вообште, према осталима Славистама, Шаффарику, Палацкомъ, Колару
и т. д. онай ће и о томе лако судити моћи.

Къ распространяваню и утврђиваню оваковы едностранны мыслій о Србскомъ кньижеству кодъ иностраннаца, нарочито Нѣмаца, осимъ горенаведены узрока', много су принеле и Србске народне пѣсме, кое су по своіой важности и особености народной побудиле вниманіе кодъ нь'. И ово е онай идолъ, кога е Вукъ носіо, па се увѣріо найпосле да се иностранни нѣму кланяю, а не ономе идолу, коега онъ носи, т. е. пѣснама народнымъ, незнаюћи да е пѣсноносацъ различанъ одъ пѣснотворца. Нѣмцы наравно само се нашима народнима пѣснама диве, и ньи требаю; ерь они свега другога выше имаю него мы, и неће доћи да уче одъ насъ философію, филологію, и друге науке, или да читаю преводе классическиауктора' кодъ насъ; али зато, што то за ньи важно

---

[1]) Къ истини мога потврђиваня нека послужи и оно, што е Мушицкій Магарашевићу 30-га Ян. 1819. (у Голубици Ч. IV. стр. 308.) писао: „Вукова Лексикона іошть не'мамъ. Писао самь Копытару, да ми што скоріе по Дилижансу пошлѣ. Жао ми е и Вука и Копытара — найвыше чрезъ умаленіе обще ползе — што су се тако, као што ми пишете, осрамотили. — Я се чудимъ Копытару, и срдимсе на нѣга, што е као Цензоръ — оне *свинярів* или *свинярства* допустіо. — Тако ћу му и писати. У нѣговой е дужности, не допуштати ништа contra bonos mores. Срећанъ ће быти, ако га Митрополитъ не устужи Полицаю Бечкомъ. — Лакомисленни люди шкодише общей ползи, и собственномъ своміъ намѣренію, што е іошть луђе.“ —

ние, неслѣдуе, да и кодъ насъ и за насъ важности не'ма, као што нѣки поводећи се за страннымъ аукторитетомъ и кодъ насъ наопако мисле и суде.

Садъ да предузмемо саму ствaрь редомъ испытивати: I. Я самь у
22 засѣданію ученога дружства у Београ|ду казао, да се мы сви у томе слажемо, да треба Србски писати, но да се у начину раздваямо, и нарочито у смотреню правописа дѣлимо и цѣпамо на двое. Да покушамо дакле испытати, кои у томе правіе имаю, и кое треба као право и основано да остане, и да се наблюдава. Вукъ е іошть у Грамматици своіой год. 1818. поредъ Рѣчника стр. XXX. поставіо за писанѣ полугласны слова' тай основъ, да како годь што се тврдо слово предъ меканымъ неможе изговорити као тврдо, но се преліе у сродно себи мекше, и обратно, тако исто валя то и претворено написати, немотрећи ни мало на коренитость нѣгову, тако да предъ меканымъ словима свима валя *„б“* (буки) претворити у *„п,“* *г* у *к*, *д — т*, *ђ — ћ*, *ж — ш*, *з — с*, *џ — ч*, и обратно; додавши на страни LXXI и то „да се ова слова овако претварају не само у једној ријечи, кад дођу једно пред друго, него и из двије ријечи кад је једна до друге, н. п. ш њим, ш људма, ж ђаком, з Богом, бес посла, бес коња, прет кућом, о' Дунава, и' Земуна, пре тобом и т. д. Али, вели, будући да у писању овако далеко нијесу ишли ни Грци ни Латини, зато нијесам ни ја ћео (ни смјео: а докле су они ишли, мислим да је слободно и мени и свакоме другом); а други ко у напредак ако ћедбуде тако писати, може слободно: ни један му паметан човек не може рећи да нема право: *зашто се тако говори;* а *шњим* налази се већ у књигама ђекојим.“ — При томъ іоштъ на страни XXX. кодъ *д — т*, додае „кад дође *д* или *т* пред *с*, онда се кашто претвори обоје у *ц*, н. п. *луцки* мјесто *људски*, *Гроцка* мјесто *Гротска:* и тако се готово изговара у свима оваковим (производним) ријечма, н. п. [у] *господски*, *градски*, *братски* и т. д., али ја нијесам смијо написати *госпоцки*, *брацки:* зашто се ђешто чује *д* [или *т*,] пред *с* (особито у сложеним ријечма, н. п. подсприти, одсвакле, одслужити); а ђешто се опет избаци *д* или *т* [на поље] (особито у глаголима) н. п. *предем прести*, *метем мести*, *једем јести;* *плетем плести;* *госпоство*, *проклество* и т. д. По правилу требало би да се *д* пред
23 *с* претвори у *т*, али| будући да се тешко изговара и једно и друго: зато сам ја оставио онако. Ја сам чатио у књигама, што су писали прости Срби, који нијесу ни чули за *етимологију*, и *господски* и *госпоцки* и *господски;* и [*осјећи* и] *оцјећи* и *одсјећи* и т. д. А кад дође *д* или *т* а) пред *ц*, *ч*, *џ*, онда се свагда избаци. н. п. *када каца качара;* *Градац*, из *Граца;* *путо пуце* (у род. млож. *путаца*, а умалително *путашце*); *отац оца оче очевина;* *ткати чем*, *патка паче;* *кост кошчица* (мјесто костчица); *сат сација* и т. д. б) Кад дође *д* или *т* пред *н* или пред *б*, а послије *ж*, *з*, *с* н. п. *нужда нужно;* *гост гозба* (мјесто гоздба); *болест болесник*, *болесница* и т. д. в) Кад дође *д* пред *т* или *т* пред *д*, онда се свагда предње изостави, н. п. *откати* (мјесто одткати); *потка* (мјесто подтка); *одржати* (мјесто оддржати); или се уметне међу њи *а*, н. п. одаднити, одадријети“ и т. д. И далѣ додае код *„з* у *с:* разапети, распети (Слав. распятіе); о овом имају правила и у Славенским Граматикама. А кад дође *з* пред *ж* или пред *ш*, онда се изостави, н. п. *ражалити се*, *рашити* и т. д. Тако се исто изостави *з* кад дође

ед *с*, н. п. *раставити, растати се, расјећи* (овако исто чине и Руси,
п. росадникъ (расадник), росолъ (расо) и т. д.); или се у таковом до-
ђају уметне *а* међу *з* и *с*, н. п. разасути, изасути и пр.“ — И ово є
анъ главный Вуковъ основъ правописа, кои онъ у писаню наблюдава,
коимъ се онъ са своима нѣкима послѣдовательима одъ осталы цѣпа.
о овоме дакле онъ, као што самъ већъ горе навео, пише: *Срб Сри-
ки*, отац *оца*, одац *оца*, бодац *боца*, Шабац *Шапца* (и одъ Шапац
Папца), *жалосно, радосно, глатко* и т. д. И ово Вукъ зове *благогла-
сіемъ*, и ово благогласіє служи нѣму за основъ правописаня, и ко овако
еради, онай незна шта є ортографія, онай ниє паметанъ, онай є лудъ,
ао да є дошао изъ луднице и т. д. и каквима рѣчма таковога неназива.

Я пакъ са свимъ противно држимъ, и потврђуємъ, да овай основъ
иє никакавъ основъ, или управо да є основъ безъ основа, да ово нити
є право благогласіє,| нити то какву особитость Србскога єзыка сачи- 24
ява, шта выше ниє ни право претваранѣ слова', нити се то и одъ нѣга
свемъ своме пространству наблюдавати може; и премда Вукъ каже,
а свакій слободно ово претваранѣ и на две рѣчи прострти, и тако
писати може, и да ни єданъ му паметанъ човекъ неможе рећи, да не'ма
право, опетъ я кажемъ, да ни онъ нити таковый, кои бы по овомъ
основу писао, неможе имати никако право, макаръ ме Вукъ и недржао
за паметна човека.[1]) Єзыкъ или рѣчи човеческе нису само произвольни
звучни знацы, коима се предмети означавају, него є єзыкъ породъ и
производъ човека као човека, онъ се са развиткомъ силе умне и чув-
ствене извіо изъ ума и чувства човеческогъ, носи на себи печатъ умне
и чувствене природе човеческе, коренъ и благогласіє треба да се скоп-
чаю и слію, а не цѣпаю и кидаю, и разумъ треба у писаню да се пыта,
а не само уво; а и око кодъ написаны рѣчій има своє право, єръ
колико писанѣ мора одговорити уву, толико и оку, коме се непосред-
ствено односи: коренъ єзыка и рѣчій презирати и одбацати значи єзыкъ
у коренъ ударати, и тако не само кварити, но затирати и таманити, коє
се по овоме праведно Вуку пребацити може. Ово нѣгово благогласіє
произлази одъ недостатка бесѣдны органа', што безъ већега усиливаня
немогу ова слова несродна єдно поредъ другогъ да изговоре, да се гласъ
одъ оба ясно чує, а не што се она єдно у друго претварају; друго є
са свимъ претваранѣ слова єднога у друго, а друго є ово. Ово є свой-
ствено и осталима народима, и осталима єзыцима манѣ или выше, и
свагда є на себи носило печатъ простоте, печатъ незнаня, и несвѣдо-
мости разумне о єзыку, и| приписивало се недостатцима а не савршен- 25
ствама у писаню. И нису овай недостатакъ и незнанѣ, или ово безко-
венство подизали на основъ и правило благогласія, и све друге ружили
грдили, и лудима називали, кои овай недостатакъ неће за основъ и
равило да признаду, као што Вукъ то чини, кои мысли, кадъ є то

[1]) Тако бы ови у говорима н. п. „*кошъ ће* се провалити; *косъ ће* пѣ-
ти; *кость ће* иструнути,“ по Вуковомъ овомъ правилу и благогласія нѣговогъ
зову безъ етимологіє, написали: „*кош ће се* провалити; *кош ће* пѣвати; *кош
иструнути*;“ — и то бы морало право быти, нити бы ико смѣо рећи, да то ниє
во, ако жели да га Вукъ за паметногъ човека држи.

єданпутъ Копытаръ тако за добро нашао, да є то света истина, и да се никако поколебати неможе.

Колико є Вукъ са своимъ овимъ основомъ грѣшіо, и колико є и друге на грѣхове наводіо, то се тако лагко изброити неможе. Али за примѣръ нека намъ послужи слѣдуюће: 1) Онъ є овай основъ привидногъ претвараня слова' у слова по немогућству подпунога изговора дебльине или танкости гласа, смѣшао са правымъ претваранѣмъ по внутреньой сили и природи (као што є одъ *кнезъ же*, и *юнакъ юнаци* и т. д.) и одъ овога є на оно заключенія чиніо, и тако оно, што по природи неиде у єданъ редъ, онъ є у єданъ ставіо, и у писаню обоє избркао. 2) Онъ є поставивши овай основъ као обште правило свога благогласія или безкоренства, давао му силу и пространство, како є нѣму кадъ по ћуди было, неморајући узроке давати. Довольно є кадъ онъ рекне: „Я тако далеко нисамь могао, или нисамь ћео, или нисамь смѣо ићи; или никакавъ паметанъ човекъ неможе рећи, да ово ниє право," и т. д. Онъ пише и. п. *луцки*, а несмѣ да пише *госпоцки*; онъ каже, да *несмѣ* изъ єдне рѣчи у другу са претваранѣмъ слова' прелазити, а другима, кои бы тако писали, одобрава; онъ етимологію одбаца, па пише *додаци* (одъ *додатакъ*) безъ *т*, али *Кондијћ, Аустријски* и т. д. пише са *j* зато, єръ по корену долази одъ *Кондија, Аустрија*, дакле *j* има честь на коренъ, а *т* нема; тако Господа *часна* немаю те чести да добыю по етимологіи *т*, али мало за тимъ (стр. 24.) пише *устмено* са *т*, па своима устма дає честь коренитости, да добыю *т*. — Тако є одпре ратовао на све оне, кои *х* употребляваю, и по основу свога благогласія свудъ га є избацао, садъ пакъ нѣму єдноме дає честь свагди, гди ети-
26 мологія изискує,| као што у Предговору найновіегъ изданія пѣсама народны вели: „1) Слово *х* ја сам у овој књизи наштампао само у онијем пјесмама, које су из онијех крајева, гдје се оно изговара. Ја врло добро осјећам, како је овај посао тежак и замршен; али за сад нијесам знао друкчије чинити. Може бити, да би најпаметније било, и у народнијем пјесмама *свима* наштампати *х* свуда, гдје му је *по етимологији* мјесто, а у Предговору казати (од прилике онако, као што је казано у предговору к пословицама од стране XI до XXV) како се гдје по народу изговара, па читатељи нека га читају како ко и говори; но ја за сад то нијесам смјео чинити и т. д." Дакле по милости Вуковой садъ є добыло єдино слово *х* честь, да се пише, гди етимологіа иште, ако се и неизговара, па и да се чита или нечита по вольи, како ко хоће. Пре му є служило за примѣръ скланяня у Грамматици *грије* и *мије* (дакле сушт. мужкогъ рода на *е* мѣсто *грѣхъ, мѣхъ*), а садъ су другчія обстоятелства, па треба другчіє радити. Овде опетъ внимателне чинимъ читателѣ на узроке нѣгове, коє онъ обычно за подпору и доказателство наводи, и о коима самь мало пре споменуо. Тако овде о слову *х* говорећи, вели: *Онъ осѣћа, како є тай посао тежакъ и замршенъ; — онъ ниє знао друкчіє чинити; — може быти да бы найпаметніє было, но онъ за садъ ниє смијо чинити* и т. д. Далѣ: Онъ овай основъ безкоренногъ благогласія брани кодъ полугласны слова, али кодъ *самогласны* неће за то да зна, но ту хоће строго етимологію да наблюдава (вальда о томе благогласію ниє ништа Копытару знао казати, па є онай то изъ вида испустіо, те є тако и остало); и збогъ

›га дошао є у противоборство са самима своима послѣдователыима, ои су се трудили, да основу ономе безкоренногъ благогласія у свему ространству вѣрни остану и слѣдственніи буду, између кои да имену-мъ єднога Адама Драгосавлѣвића, кои пише: *бијо, напијо, измислијо, іого, реко, разумнии, најважнии* и т. д. по благогласномъ претвараню; ли Вукъ радећи очевидно противъ|свога основа изговора и благогласія 27
еће тако, но држи се у томе етимологіє, и пише: био, напио, мислио, іогао, рекао, разумнији, најважнији, и т. д. Кадъ се држи у полугла-нима основа благогласія и претвараня, зашто се и овде тога недржи, і непретвара *ио* у *ијо, ао, ео, оо, уо* у *о* и т. д. — А кадъ се овде овѣстно и вѣрно држи етимологіє, зашто се недржи и онде? Є ли то азумно знанѣ свога предмета, или є тумаранѣ безъ основа, по вольи : ћуди? Тако онъ, као што смо горе видили, пише *„луцки;* єръ се, ели, *кашто* (кадшто) претвори *д* или *г* пред *с* у *ц*, и тако се, вели, *отово* изговара у свима оваковим ријечма;" али опетъ поредъ тога ише: *„господски, градски, братски;"* а зашто? додає узрокъ: „али і нијесам *смијо* написати *госпоцки, брацки:* зашто се *ћешто* чује *д* ли *т* пред *с* — а *ћешто* се, вели, опет избаци *д* или *т* (особито у лаголима) н. п. предем прести, метем мести, једем јести, плетем пле-ти; госпоство, проклество и т. д." За Бога, каква су ово замршена и зпрекрштана понятія о ствари, какво ли є ово оснlivanѣ правила и снова, каква ли жалостна доказателства? Часъ пише онако, будући е онако говори, часъ и опетъ оно исто непише, єръ се *ћешто чуе ћешто ечуе.* Шта у оснlиваню правила' Грамматически важи ово нѣгово *„кашто, ›тово, ћешто се чуе, ћешто се избаци, ја нијесам смијо написати"* т. д. само се каже, а и я самь то іоштъ у моєму „Суду о Грамма-ики Бабукићевой," а и у Утуку I на стр. 9. показао. Па заръ глаголи предем прести, метем мести" и т. д. иду у онай редъ претвараня слова и *с* у *ц*, о коме онъ говори, да му може служити за подпору и до-азателство? Па онамо каже: „особито у глаголима;" а наводи примѣре *проклество и госпоство;"* заръ су му и то глаголи? Таковоме умство-аню заиста нема ни края ни конца, и то є управо: Diruit, aedificat, ıutat quadrata rotundis. Кадъ бы онъ н. п. имао написати ову рѣчь *разстроио,"* онъ бы є морао овако написати *„растројио,"* и у овой ѣчи налазила бы се три различита противоборна основа,| по коима се 28
›нъ влада, тако у *„раз"* изоставля *з* противъ етимологіє збогъ изговора і благогласія, у *„ји"* узима *„ј"* пред *„и"* збогъ етимологіє противъ из-говора и благогласія; у *„о"* избаца *„ј"* коє се чуе, противъ изговора і благогласія збогъ етимологіє. И овай човекъ говори о слѣдствености у правопису, и намеће се свима за учителя, и ко то неће да призна, онога лудымъ назива.

Позиванѣ, коимъ онъ основъ овай благогласнога безкоренства под-крѣплява, на старе кньиге Србске рукописне, као што вели: „у млогим старим кньигама Српским стоји написано *Српски*, н. п. у Душановој ди-пломи (што је споменута на страни 282): *земли срьпсцей* (Грам. XXX)," есте правый врбовъ клинъ; єръ то се зове са незнанѣмъ старымъ своє неразумѣванѣ подкрѣпити, и іоштъ оно незнанѣ за основану истину узети. И бадава то исто и опетъ повторава у овой кньижици своіой о право-пису на стр. 29. са рѣчма: *„Срьпски* се налази у многијем дипломама

нашијех краљева и осталијех владалаца, а ваља да смо толико кадри
признати, да наши стари онијех времена нити су били гори ни луђи
од нас.“ Но кадъ пише *Српски*, као стари наши, зашт' ние написао
и *бежњега*, кадъ су стари писали „и *бежнѣго ничтоже не бы?*“ У
овоме послу да стари наши одъ Вука нису были гори ни луђи, то се
види, и мы му вѣруемо; ербъ они су грѣшили у томе по своіой простоти
и незнаню, а Вукъ грѣши по основу, кои е на простоти и незнаню
стары наши основао. Али да су ваобште у томъ послу стари манѣ одъ
насъ знали, ту нетреба доказателства, кадъ у томе ни кодъ осталы
народа' стари нису далѣ видили у реченомъ благогласномъ безкоренству.
И кодъ Нѣмаца су се стари тако исто владали: У Карловымъ законика
писано е „junkfrawlich“ са *k* предъ *f* мѣсто jungfräulich; а у многимъ
старымъ надгробнымъ надписима стаяло е „hir ut“ (овде почива), мѣсто
„hier ruhet;“ али су то Нѣмцы, пошто су природу и духъ езыка и пра-
вописа болѣ познали, простоти и незнаню приписивали, а нису одтуда
29 основе за правопись градили. О овоме знанію| стары' наши', на коме
Вукъ свое правило благогласнога безкоренства оснива, могао се онъ и
изъ Грамматике Славенске Добровскога научити, да е само знао, или
баръ постарао се научити латински, гди овай на стр. 32. говори: „4)
Тешко pro *тежко*, i. e. *ш* pro *ж*, in codicibus Serbicis subinde scribi non est
probandum, cum *тежек* aut *тяжек*, gravis, sonum litterae *ж* clare demon-
stret; — 6) Litteras *сч* vero contrahunt librarii in [antiquis] codicibus in **щ**
ищезе pro *исчезе*, *ищресл* [pro *ис чресл* seu *из чресл*, **ищрева**] pro *ис*
чрева. Eodem modo *щ* pro *сч* legitur in vocibus ex *без* compositis
бещестен, бещислный, quae tamen ab editoribus librorum Slavicorum probar
non poterant, и т. д.“ И кадъ е Вуку Копытаръ казао, да Латини пишу одъ
„scribo scripsi,“ требало е да му е казао, да исти они Латини пишу и „sub-
tilis а не suptilis, и obstinax, observo, obscurus, subscribo, abstineo, absumo
subterfugio и т. д. па бы ово было правило, и по овоме управо бы написао
Србски а не *Српски*, као што су стари наши писали (и то понегди!)
У грчкомъ езыку овога претвараня истина выше налазимо, но требало
е природу грчкога езыка, и природу и силу слова' ньины, и степенъ
изображености ньновы слова' или звукова найпре испытати, и после
сравнити са природомъ и силомъ слова' латински, па онда узрокъ наћи
зашто се кодъ Грка таково претваранѣ выше наблюдавало, него кодъ
Латина, па будући се већь на примѣръ овы езыка позвао, после при-
роду и силу и изображеность ньины слова са славенскима и нашима
сравнити, па бы видіо разлику између оба езыка, и познао бы, зашто
се кодъ Грка', кои су у осталомъ етимологіе се држали, ово претваранѣ
у писаню наблюдавало, а зашто кодъ насъ неможе и нетреба. Онъ бы
видіо, колику е роллу у ньиовомъ езыку играо издисай и предисай и
наддисай душничкій исподносный кодъ разны слова, и како су ньиова
β, φ, γ, δ, ζ, ϑ, ϰ, τ, σ, στ, σδ и т. д. различита у степену изо-
браженія и дебело — или силногласія, одъ Латински слова, па іошти
30 различитія одъ наши: б,| в, г, д, к, т, з, ж, с, ш, шт, жд, и т. д. и тако
бы се увѣріо о узроку, зашто се Латини нису Грчкога претвараня оно-
лико држали, и зашто се мы іошть много манѣ држати можемо. Него
онъ е човекъ, кои себи међу савршенства брои, што незна Латински
Грчки, и што свойства овы езыка' непознае, и мысли, да е тимъ оста

у своме єзыку непокваренъ; и іошть принадлежи къ онима людма, кои ништа нечитаю, и тимъ се поносе, говорећи, да то зато чине, да свой наравный начинъ мышлѣня са туђимъ мыслима и туђимъ знанѣмъ и наукама непокваре. И ово ће имъ сви они одобрити, кои у земунницама живе, или стакла на прозоре немећу, или пећи у кући немаю, или се четвороножке у кућетакъ свой увлаче, па неће куће уредне као други изображени люди да праве, да што одъ свога наравнога или народнога савршенства неизгубе.

Кадъ є ова неоснованость тако ясна, да одкуда є то, да опетъ има людій, кои то одобраваю и бране. О! То є са свимъ наравна стварь. Свака новость човека привлачи, а особито обаява младость и простоту. Я се и садъ живо опоминѣмъ, како самь я о овой ствари у моіой 17-ой и 18-ой годинн мысліо. У моіой 17-ой години мыслећи я страстно о єзыку, я самь ово исто претваранѣ примѣтіо, и самъ самь за себе то као правило изнашао, и као правило написао, и іошть примѣтивши да како годь што се *тс* претвара у *ц* (оцекао), тако се исто *дз* (н. п. у одзивъ) претвара у єдно дебелогласно *ц* смѣшано са *з*, назначіо самь да и за таковый гласъ треба ново слово сковати; па каква є моя радость была, кадъ є на годину дана за тимъ изишла Вукова Грамматика покрай Рѣчника са овимъ истымъ основима, кои су се тако лѣпо са моимъ мыслима слагали. Ко є быо срећніи и веселіи од мене, нашавши такову основану подпору. Я самь то сматрао као каменъ Лидійскій или златно руно, и быо бы готовъ за оваково истину сваку жертву поднети. Но како самь съ временомъ почео се са основима єзыка вообште упознавати, на Шедіусовомъ извору напаявати, туђе єзыке вы|ше и выше 31 учити, о филологіи выше мыслити, и коєкакве (као што онъ вели) кньиге о томе, као Хердерове, Єнища, Бернхардія и т. д. читати, одма ми є и овай лѣпый санъ, кои ми є толико міо у 17-ой години моіой быо, губити се почео, докъ ниє са свимъ изчезнуо. — Наши стари, за коє Вукъ каже, да нису были ни гори ни луђи одъ насъ, кои су писали *Српски, сърпсцей, бежнгвго* и т. д. нису писали ни запяте, ни точке, ни две точке, ни точке са запятомъ, и т. д. него су єднымъ токомъ све рѣчи саставляли, неразликуюћи и недѣлећи у писаню смысао слога свога, коє мы садъ чинимо; па нико и немысли, да є оно болѣ и правіє него ово. Али кадъ бы се садъ ко нашао, макаръ бы ђакъ изъ Тршића быо, па бы се удружіо са каквымъ ученымъ човекомъ, као што є то Копытаръ быо, па бы подъ нѣговомъ заштитомъ почео писати безъ запяте, безъ точке, точке са запятомъ, две точке и т. д. и то бы іошть за правило узео, и свима проповѣдао, да су и наши стари тако радили, кои одъ насъ нису были ни гори ни луђи, и да су ове запяте, и точке, и точке са запятомъ и т. д. само люди покварени са туђимъ єзыцыма у наше писанѣ увели, па покварили право народно савршенство, и тимъ и друге заслепили, а да су то само надрикньиге и фушери, кои тако раде; — зарь небы такавъ нашао людій за себе, кои бы казали, да онъ право има, и да башъ тако треба, особыто кадъ се зна, да бы ій се выше нашло, кои те знаке употреблявати незнаду, него кои знаду; па іошть кадъ бы видили, да є лакше ненаблюдавати него наблюдавати, и іошть ненаблюдаваюћи да принадлеже къ нѣкой новой партаи, коя епоху у писаню чини. Па ето простога узрока, зашто се и оно одобра-

вало, и ето іоштъ начина, како бы се іоштъ кои ђакъ изъ Тршића на лакъ начинъ прославити и епоху у єзыку учинити могао, као и Вукъ са своимъ безкоренньимъ благогласія основомъ; те бы и овай као што є и Вукъ свою ову свезку на стр. 95. заключіо са поносомъ о себи, и о своми беззапятномъ начину казати могао, да се онъ радує, што доя-| 32 кошньи кньижевницы нису тако исто радили; єръ иначе небы онъ съ тимъ епоху учиніо, и тако за нѣга небы нико ни знао, а овако нѣму припада слава и честь *беззапятнога,* као и Вуку *безкоренногa* писаня.

Премда по наведеномъ испыту стварій свакій види, шта я неодобравамъ, па по томе и то знати може, шта я у овоме одобравамъ; опетъ да бы за доста учиніо и онима, кои бы одсудно мнѣніє моє о истомъ предмету може быти знати желили, непропуштамъ у кратко изяснити се. Я држимъ, да наблюдаваюћи коренитость рѣчій при писаню разлику правити валя између претвараня и претвараня слова, као што та у самой природи постои. Тако: 1) Ово претваранѣ слова' меканы у тврда и тврды у мекана ниє право претваранѣ, но само споляшнѣ преливанѣ, или ошкрбанѣ збогъ органа' бесѣдны, и по томе є то само као механическо; и зато ако се такова тврда слова предъ меканымъ и немогу чисто изговорити, и чисто се у изговору као такова и нечую, валя ій у писаню по коренитости чисто написати, и зато да писати валя: *Срб* Србски, людски, градски, врабца, кобца и т. д. а не Српски, люцки, грацки, врапца, копца и т. д. (За предлоге пакъ са танкогласнима сичућима *з* и *с*, као *разъ* и *расъ*, *узъ* и *усъ*, *изъ* и *ис*, коя су се и у славенскомъ замѣньивала, лагко ћемо се и безъ штете и етимологіє и благогласія погодити). Къ овомъ роду принадлеже 2) И она слова, коя се у говору између други истискую, те се преко ньи као гласомъ прелази, и тако имъ се правога гласа нечує, но само дужина времена за изговоръ исты слова' издржава; и ова слова по етимологіи написати или исто и удвоявати валя, ако се и нечую никако, или подпуно у говору, и тако ћу написати као што самь и писао н. п. отца, одсѣћи, господство, радостно, устмено, честно, нуждно, додатцы, бытѣе, гледатѣе, одвестѣе, странна, оддвоити и т. д. а не оца, осѣћи или оцећи, госпоство, радосно, усмено, чесно, нужно, додаци, биће, гледаће, одвешће, страна (die fremde), и т. д. Тако ће 33 Вукъ написати одъ *преведемъ превести,* одъ *превеземъ превести,*| и одъ *навѣземъ навести;* а я ћу по етимологіи разлику правити, и написатћу одъ *преведемъ превести,* одъ *превеземъ превезти,* а одъ *навѣземъ навезсти.* А тако исто слѣдуюћи овоме основу задржавамъ и наблюдавамъ коренитость и у самогласнима словима, и пишемъ: *мысао,* сврдао, витао, котао, петао, воо, соо, пытао, вукао, тукао, дигао, пренео, пренуо, метнуо, клонуо, (осимъ случая елизіє апострофиране); а не: мысо, сврдо, вито, кото, пепо, во, со, пыто, вуко, туко, диго, прено, прено, метно, клоно, и т. д. — 3) Друго є претваранѣ слова' полугласны внутренѣ, коє се може за право претваранѣ или преображаванѣ єднога слова у друго по природи оображаваня узети, коє као у природи єзыка, а не само у органима бесѣднымъ свой основъ имаюће и написати треба онимъ преображенымъ словомъ; и тако безъ повреде коренитости пише се и писатће се: Боже, рећи реко' рече, човече, пећи пеко' пече, легати лежемъ, мазати мажемъ, носити ношенъ, косити кошенъ, родити рођенъ, водити вођенъ, возити воженъ, окотити окоћенъ и т. д. — 4) Овамо принадлежи и оно претваранѣ слова', коє такођеръ

самой природи и внутренѣмъ преображаваню быва, ако по изгледу внѣшнѣмъ и наличи на претваранѣ само внѣшнѣ механическо, тако: смыслити мишляти, послати пошлѣмъ и т. д. као што се и *ск ст* преображава дно у *шт* или *шћ*, као тискати тиштати, пискати пиштити, пустити пуштати (пушћати), упропастити упропашћавати, опростити опраштати (опрашћати), тако обезчестити обезчешћенъ, извѣстити извѣштенъ (извѣшћенъ), милость милошта и милошћа и т. д. кое све по основу точке 3) овако пишемъ. — 5) Само нѣка одъ овы остаю као слѣпи мышеви, кодъ ои природно внутренѣ претваранѣ тако се са споляшнымъ преливанѣмъ мѣша, да се човекъ у сумньи налази, къ коему пре да iй однесе, и каковоме писаню превагу да даде: као што е листъ лишће, често чешће, густъ гушће, радость радошћу; и я у овима одъ *листъ* пишемъ *лишће*, густъ *гушће*, често *чешће;* а одъ радость| у твор. пишемъ *радостю;* 34
онима превагу даемъ претвараню, а у овомъ последнѣмъ образательный слогъ наблюдавамъ, што у онима рѣчь са образаванѣмъ прелази у рѣчь другога рода и значеня, а овде иста рѣчь остае са додаткомъ слога образательнога. — 6) Што се пакъ тиче онога претвараня или избацаня писмена *д* или *т* у глаголима: „предем прести, метем мести, jедем jести," а то ни у еданъ одъ наведены родова претвараня или избацаня неставлямъ, но са свимъ за другу особитость сматрамъ, и држимъ, да се оно слово *д* у коренньимъ едносложнымъ глаголима окончавајућима се на самогласно слово као допунителный нараштай додае, као што е то у зна-ти зна-демъ, да-ти да-демъ (do dedi), ити иђи исти и-демъ, пре-сти пре-демъ, јести едемъ куда принадлежи и само *быти будемъ* и т. д. Слѣдователно то у речено претваранѣ никако и неспада. Истина да и Добровскій у своіой Грамматици на страни 87. између коренны слогова наводи *„вед,"* одкуда *„д"* морало се преобразити у *„сти"* неопредѣлѣнога наклоненія, или се избацити између *е* и *с*, но я се ни съ тимъ неслажемъ, но држимъ, да е коренный слогъ у глаголу *„вести"* не *вед*, него *„ве,"* а да се *„д"* у садашнѣмъ времену као нараштай додае и попунява празнина по аналогіи осталы коренны глагола. Слѣдователно држимъ, да е Добровскій по овой предпоставлѣной коренной погрѣшки у извођеню последства свуда погрѣшити морао, тако на стр. 42. погрѣшіо е говорећи: „Ante *ти* Infinitivi aliam mutationem subeunt litterae *д т* (quandoque etiam *з*). Mutantur enim in *с:* вєдѹ-вести, падѹ-пасти; плєтѹ-плести, обрѣтѹ-обрѣсти; лєзѹ лести;" и далѣ — на стр. 48. „Litterae *д* et *т*, non raro eliduntur, uti in ѩмь edo, вѣмь scio: pro inusitatis ѩдмь, вѣдмь. Radicalis enim syllaba harum vocum est ѩд, вѣд." И изъ овога истога узрока, што се неосновано и противъ природе у овима глаголима узима *„д"* за коренно словце, налази се и Русски списателя', кои пишу *идти* мѣсто *ити*. А да *„д"* ние овде коренно словце, види се и по томе, што се оно безъ ква|реня смысла и изоставля као у *едемъ* 35
или *емъ, едешъ* или *ешъ, еде* или *е;* као и кодъ Латина edis или es, edit или est. И ово су главни вообште разлози и основи мои поради прве точке разногласія нашега у смотренію правописаня согласны слова' или полугласница'.

II. Што се тиче 2-ге точке разногласія нашега. т. е. у смотренію самогласны слова', видили смо, да Вукъ и нѣгови послѣдователи (као и сви Латинскимъ словима служећи се западницы), држећи се основа

познатога и давно већь у єзыцима другима постановлѣнога: *„пиши као што говоришь“* — Schreibe wie du sprichst —, коє су начело они у правопису прострли на *„пиши као што* изговарашь“ (Schreibe wie du aussprichst), не само горе наведено безкоренство са изговорнымъ претваранѣмъ слова полугласны утврдили, него су и употребляванѣ слова *ї, ѝ, ы, ый, ій,* на просто и єдно *и* свели, и безъ свакога призрѣнія на разнородность и разновидность у извору и зачетку, или у своме далѣмъ развитку и производству, само єдно єдино употребљавали, оснивајући се на изговору, и потврђујући, да се тако изговарају, да у изговору разлике нема, слѣдователно да тако исто безъ сваке разлике са єднымъ и єднакимъ самогласнымъ и написати валя. Слѣдователно они имају простый гласъ *и*, као што западницы имаю *і*, и пишу безъ разлике свуда по єдно слово као што є горе наведено. Я пакъ кажемъ, да ово нити є путно, нити основано, нити валя да овако у нашемъ правопису постои; єръ є противно разумнымъ основима, противно самомъ изговору. Ако стои горе наведеный основъ коренитости при полугласнымъ словима, то таковый треба да постои и кодъ самогласница; а да ондє постаяти мора, то мыслимъ да є горе довольно доказано: кои овде съ тимъ выше остає непоколебимъ, што га и самъ изговоръ подпомаже и подкрѣплява. Єръ премда є разлика овы звукова у Србскомъ єзыку яко већь изгубила се, и то већма него и у комъ другомъ Славенскомъ нарѣчію, опетъ се ниє тако затрла, да трага оставила ниє, и да се по већой части самимъ изговоромъ неразпознає. Дакле є
36 са|мо у степену разлика смаңяла се, али се у роду ниє изгубила. Србинъ правый свакій у изговору разлику ову прави, и осећа, и свакога Србина правога уши овакову разлику разпознаю. Осимъ тога што одъ *быти* бива *будемъ* (ы — у), а одъ *бити біємъ* (и — іє • иє); осимъ тога, што *пытати* има свой изворъ у *путь*, а *питати* с'удара се са танкимъ *πιω* (понти, пити), и *πιωνος* (угоєнъ); осимъ што *высити* с'удара се са грчкимъ *ὕψι* (высоко у высъ), а *висити* долази одъ *вѣсъ;* — іоштъ и другоячіє ове рѣчи Србинъ изговара, тако да се по самомъ изговору разпознає єдна одъ друге, и нетреба є погађати изъ смысла; тако се у изговору разликуѥ *ты* одъ *ти, добрый* одъ *добри* и *добры'*, тако се разликує *люди* одъ *людій* (род. множ.), разликує *познати* (erkennen глаголъ) одъ *познатый* (der bekannte), *запети* (глаголъ) одъ *запетый, послати* (глаголъ) одъ *послатый;* и тако є у свима оваковима и подобнима случаима, коє све простъ народъ разликує, кои никада читао ниє, нити є видіо нити зна, шта є *и,* шта ли *ы*, шта л' *ый*. Дакле ако ће се, као што Вукъ и нѣгови послѣдователи безусловно држе, и изговоръ самъ за основъ правописаня узети, опетъ кадъ видимо да се у изговору разлика чини, треба є и у писаню чинити. Овде іоштъ примѣтити имамъ, да є доказателство за оваково писанѣ свагда наопако узимано и преокретано и одъ єдне и одъ друге стране. Бранитељи овога начина говорили су: Треба самогласна различно писати, да се може рѣчь одъ рѣчи и падежъ одъ падежа разликовати. А Вукъ и нѣгови послѣдователи говорили су и одговарали: Кадъ се неразликую самогласна ова у изговору (кои є основъ писаня) нетреба разлику правити ни у писаню, нека се изъ смысла познає; єръ рѣчь она неће стаяти сама написана, па да се погађа. И ово чувши странни ма и найученіи, неимајући понятія о разлици изговорной овы гласића, морали су заключити и пресудити овако: кадъ разлике

нема у изговору, нетреба безъ нужде знаке умножавати и разлику правити у писаню, и будући да є болѣ и лакше простіє него многоструччіє, то є Вукъ| имао право. Али сама ствäрь у себи другчіє постои, по чему 37 право се судити мора овако: Будући да се ови гласићи различито изговараю, и самымъ изговоромъ распознаю; зато треба ій различито и написати, и ту исту разлику и писмомъ изразити, да се и окомъ распознає знакъ кадъ се увомъ разликує и разпознає гласъ; слѣдователно: Непише се различито зато, да бы се разликовало писанѣмъ єдно одъ другогъ, него се различито пише зато, што разлика већь у изговору постои, па да се та постоєћа у изговору разлика и писанѣмъ означи. На ово ће се може быти рећи· „Добро! Али зашто да се то удеша[ва] по Славенскомъ правопису?“ О! за ово могло є быти много узрока'. А єданъ одъ исты єсте и тай, што то исключително у Србскомъ єзыку садашнѣмъ іошть ниє єзыкословно испытано, нити є родъ и степенъ ове разлике на особена само єзыку нашемъ свойствена правила сведенъ; а Славенскій єзыкъ има нѣшто опредѣлѣно, съ коимъ смо се мы и по роду и природи у животу кньижевномъ затекли, и животъ нашъ народный везанъ є за нѣга; те є тако ово удешаванѣ и сроћаванѣ нѣкимъ начиномъ основано на подножію историческомъ, коє изъ вида напрасно испуштати ниє се видило совѣтно, држећи се искуства вѣковима утврђенога, као што то и Мушицкій исповѣда рекавши: *Стара безъ основа зла є новость*! — Но рећи ће ко далѣ: „Разлика та у изговору само є у вышемъ и нижемъ гласоударенію, а не у самомъ слову, па ако ћемо мы трудити се, да такову гласоударенія разлику свуда у писаню наблюдавамо, то небы никада готови были, и упали бы у нове замршає; слѣдователно кадъ се неможе свуда то наблюдавати, као што се неће моћи свуда држати ни кодъ полугласны слова строго етимологіа, нетреба ни понегде.“ Но да ово ниє само разлика у гласоударенію, показує коренность гласа, доказую остала нарѣчія Славенска, у коима се ясніє та разлика означава, а изводи се и изъ преображаваня исты гласова у сроднopодобне. А да се свака разлика звука и гласа неможе писмомъ и словомъ изразити, то стои; само одтуда не|слѣдує, да нетреба ни онде изражавати, гди се може, и гди сама при- 38 рода и духъ и животъ єзыка иште. Одтуда се само то види, да ће и нашъ начинъ писаня оньмъ истымъ трагомъ морати ићи, коимъ и правописи осталы єзыка, и носити на себи знаке како савршенства тако и несавршенства, као што то и самъ умъ и єзыкъ човеческій, и говоръ и изговоръ према мыслима, и постепенно ображаванѣ или преображаванѣ на себи носи: *Хердеръ* вели: Woher rühren alle Eigenheiten und Sonderbarkeiten der Orthographie, als wegen der Unbehülflichkeit zu schreiben, wie man spricht? Welche lebendige Sprache läßt sich ihren Tönen nach aus Bücherbuchstaben lernen? Und welche todte Sprache daher aufwecken? —

По овоме дакле нити є Славенска ортографіа она прва, коя се у найстаріимъ споменицима налази, савршена, нити є поздніа у црквенымъ печатанымъ садашньимъ кньигама, до савршенства дотерана; као што ниє ни нова наша, коя се на Славенской оснива, а ни Вукова проста, коя одъ ове одступа, савршена, нити ће быти, нити такова быти може. И што є то тако, а ниє другчіє, нити су стари наши томе криви, нити мы, нити ће потомцы криви быти, него сама природа човеческогъ єзыка, кои и у себи и по себи ни по извору ни по развитку и цвѣту нити є быо

у себи нѣшто савршено, нити е доцніе са развиткомъ дальимъ до заключеногъ савршенства дотеранъ, нити се данасъ у таковомъ налази. Натезали су у томе старій наши, и помагали се како су болѣ могли, помажемо се и мы. Стари наши узели су Азбуку за свой езыкъ или непосредствено одъ *Копта'*, или посредствено одъ *Грка'* и ненашавши знаке за нѣке свое гласиће, узаймили су понекій и одъ други народа', као *ц* може быти одъ *Манцуа*, а *ш* и *ч* одъ Еврея или Персіяна'. И примѣчавајући, како се гласъ ньовъ при изговору самогласны слова изтуруе изъ уста наполѣ мукло и дебело избулюючи устне одъ зуба' далѣ; а кодъ исты слова' у другима рѣчма опетъ гласъ муклый како се увлачи унутра исподъ неба къ носныма органима дисаня: означили су онай
30 првый муклый дебелый наполѣ| тежећій звукъ са еромъ дебелымъ ъ; овай другій пакъ унутра увлачећій се, са танкимъ еромъ ь, (дакле ь ние быо знакъ умекшателный, као што се данасъ узима, но за умекшанѣ быо е сливателній знакъ і;); и са овима су и све остале заметке подобны гласова у средини рѣчій по аналогіи назначавали. И у теченію времена, како су ови мукли неопредѣлѣни гласови, изъ почетка наравно са великимъ напрезанѣмъ и усиляванѣмъ органа' бесѣдны изговарани, преливати се почели у себи сродне отвореніе гласове, тако су іи и у писаню преливати и означавати трудили се, чему имъ е згодно послужила проста сливателна черта, коіомъ су савъ механизамъ органическога преливаня слова' послѣдствомъ времена свршивали. Отвореніе дебело еръ ъ означили су са доданомъ истомъ сливателномъ чертомъ, дакле ꙑ; отвореніе ь са превученомъ истомъ чертомъ сливателномъ преко узвышене праве нѣгове черте, и тако е одъ танкога ера муклога постало танко еръ отворено или сливено, т. е. ѣ. И пошто су примѣтили да се и друга отворена већь самогласна слова у изговору іошть сливаю, и са усилѣнымъ мало сливенымъ гласомъ изговараю, употребили су овай механизамъ са истомъ сливателномъ чертомъ и кодъньи, па су или узъ ньи исту ставляли, или у ньи утискивали и споявали, како се кадъ разговетніе или неразговетніе истый гласић показивао; и тако постане *а* саставлѣно са і-ꙗ и *я*, тако ѥ, тако *ю* и ѭ; и пошто се доцніе у езыку по природи наравнога развіяня, ображаваня и преображаваня рѣчій и гласова почну самогласна већма чистити и отворати, те и сливателный гласић на согласне падати и ньи сливати, одма су и при писаню и кодъ овы онай истый механизамъ органическій употребили, те како годь што су танко еръ ь са превученомъ преко узвышене нѣгове подижуће се черте праве сливателномъ чертицомъ преображавали у ѣ, тако су садъ *к* продуживши му праву черту *к* преображавали са превученомъ сливателномъ і преко узвышене нѣгове черте
40 у ќ (или| и т у ћ), тако д у ђ (или и г у ђ); и да теченіе ово природно ствари обстоятелства нису испречила, да ние Типографіа нѣку тврђу и непокретность писаню езыка дала, или нѣгда и воля законъ наравный заступила, то бы овимъ истымъ органическимъ механизмомъ ову сливателну доцніе добило и л и н, и постало бы љ и њ. — Осимъ овога будући су видили да се и тимъ начиномъ немогу рѣчи писанѣмъ онако точно да означе, као што се изговараю, усилявали су се и трудили то разнымъ дометцима и надметцима, заковрчицама и чертицама накнадити и допунити, тако, да се ту виде различити знацы као оксіе, варіе, ка-

вике, каморе, исо кратко, облечена, слитна, ерићи, паерићи и т. д. / \ ∩ ⌐\ \\ ʔ c ʃ o • ᘔ ᘔ з и пр. и часъ су слова танкогласна или слабодушна, преко кои е гласъ прелазіо, или коя су съ увлаченѣмъ гласа унутра збогъ танкости ньине прогутавана, изъ реда изоставляна, и као слабогласна текъ надметана, као што е то чинѣно са танкогласнымъ *д*, *т*, илити слабодушнымъ *х*, коя су слова изнадъ други надметана, као што су то и са слабоизображенымъ іошть *м*, поставшимъ изъ самогласнога *ю* или *юсъ*, творителнога падежа, радили, и то *м* изнадъ слова' текъ ставляли, или са танкимъ еромъ слабомоћность истога означавали; а опетъ дебелогласно савршено изображено *м* Дателнога падежа множ. числа са дебелымъ еромъ *ъ* или са два танка *ьь* подупирали и силу му говорну давали, а и ункавый родителный множественый са два танка *ьь* изражавали, као *апостоль*ь, *пророкь*ь, *сельь*, *сильь*, *женьь*, и пр. или са две надметнуте черте тежке (као варіе) силу му већу давали, као *женъ̏*, *моукъ̏* и т. д. Но Вукъ и нѣгови послѣдователи све ове муке немаю у писаню езыка; они су све гласове свели на просте, све су изедначили, па пишу све еднымъ знакомъ простымъ безъ икаквы надметака; и кои пріими *j*, *љ*, *њ*, онай већь у ортографіи (бре и у свима наукама!) нашао е каменъ мудро|сти. Кодъ ньи е *страна* (die Seite). и 42 *странна* (die fremde); *истина* (die Wahrheit) и *истинна* (die wahrhafte), све едно, и обое пишу са едно *н*, ако се и изговоромъ и ображаванѣмъ и смысломъ едно одъ другога разликуе; они пишу *који*, *моји*, *бојим се*, *кројим* и т. д. ако тако народъ и неговори, и ако се *и* у Србскомъ изговору и неіотира, и т. д. Па шта ћемо іошть да мыслимо, кадъ у говору примѣтимо, да е разлика у изговору између Творителнога единственога и Дат: множ: *моим* и *моимъ* или *моим'*, *добрым* и *добрымъ* или *добрым'* (= мм); у Твор. Един. слабо= или танкогласно, а у Дат. мн. силно= или дебелогласно; разлика између *сад* (jetzt) танкогласнога, и *садъ* (die Pflanzung) дебелогласнога; па разлика у изговору свуда између танкогласнога *м* и дебелогласнога *мъ*, између *р* (= рь) и *ръ*, *н* и *нъ*, као *овом* (мь) *женом* (мь) Твор: и *овомъ* (овом', овоме, овому) човеку (Дат. един.); *Шумар* (рь) — der junge Wald, Waldbaumschule, — *Шумаръ* — Waldhüter —; *зелен* (= нь) — das Grün — и *зеленъ* — der grüne —; *црвен* (= нь) — die Röthe — и *црвенъ* — der rothe —; разлика између сапетый (им. ед.), сапети (им. мн.), сапеты' (род. мн.), сапети (глаголъ), сапетъ (прил: прич:), и сапет' (глаголъ); разлика између *жена* (им. един.) и жена' (род. мн.), између *елена* (род. един.) и елена' (род. мн.), и т. д. За све ове и подобне неброене разновидности у корену, у ображаваню, у значеню, и у самомъ изговору Вукъ нити зна нити хоће да зна, па се іошть хвали, да онъ еданъ пише као што се говори или изговара, а сви други незнаду, шта раде, незнаду, шта е езыкъ, шта е правопись, а невиди да то све управо нѣму и нѣговима послѣдовательима приличи. И то нѣму иностранни учени, къ коима онъ прибѣгава и за кое се залаже, одобраваю, кои немогу имати ни понятія о правомъ изговору и извіяню и развіяню изговорномъ матерны звукова наши. А ово све изъ вида испуштати збогъ лагкости и противоприродне еднакости, значи езыкъ у коренъ ударати, затирати и оне іошть слабе останке изворны звукова, и одузимати езыку силу и| снагу, коя му е іоште заостала, и тако га 42

већь и онако доста разслаблѣна ближе къ прецвѣтаню, ближе пропасти доводити. —

III. Како годь што су наведени основи Вукови о єзыку и правопису безъ свакога основа и неумѣстни; тако су му и сва остала у овой нѣговой кньижици налазећа се потврђиваня о єзыку неоснована, неопредѣлѣна и недостаточна, мысли испрекрштане, пребациваня неправедна, и као съ поругомъ и грдньомъ и понижаванѣмъ свега осталога праћена, коя сва носе на себи печатъ непристойности, гробіянства и крайнѣгъ безобразлука, као плодова неполученогъ у младости воспитанія и пренебрегнутогъ изображенія умногъ и моралногъ, и недостатка грађанскогъ дружевногъ живота. Да бы се ово, као и оно горнѣ, ясно видило, я ћу узети нѣгова нѣка главна потврђиваня, мысли и пребациваня, па ћу їй редомъ испытати, шта важе, и у колико обстати или необстати могу. Тако: 1) Онъ на стр. 25. совѣтујући, шта треба друштво да чини, каже: *„Друштва је дакле Српске Словесности први дужност, да језик наш очисти од свега туђега.“* Дакле: *Одъ свега туђега?* О! како є то лагко, одсудно и опредѣлѣно речено; само што непостои, и што невреди ништа. И ово безусловно у неограниченой обширности изречено основано правило принадлежи къ онима новостима, коє епоху у єзыку праве, и подижу се до онога савршенства, до кога іоштъ ни єданъ ни старіи ни новіи и найизображеніи народъ дошао ниє! Єданъ ученый Нѣмацъ — Varnhagen v. Ense — недавно у обштимъ Новинама Аугсбуржскимъ (Nro 39. 8-га Фебр. 1846.) изражава се о томе овако: „Eine unbedingte Reinheit erzielen zu wollen, hieße das Wesen der Sprache und den allgemeinen Zusammenhang menschlicher Bildung verkennen; die den Völkern vererbten Sprachantheile sind schon von Anbeginn gemischt, und können sich einer fortgesetzten Aufnahme fremder Einflüße auch im Verlaufe des Lebens nicht erwehren; denn kein Volk steht so fest in sich selbst begründet, keines kann sich einer so abgeschloßenen
43 Bildung rühmen, daß nicht neue Sachen und Begriffe, und folglich auch neue Bezeichnungen von außen zu ihm eindrängen, ihm angeschmeichelt oder aufgenöthiget würden. Hierin jedes Uibermaß abzuwehren, ist eine stets erneuerte Aufgabe für unsere Wachsamkeit. Jedoch läßt sich eine feste Gränze allgemein hiebey nicht ziehen, sie wird für verschiedene Personen immer verschieden seyn, ja für dieselbe Person verschieden, je nachdem Sinnes-Art und Bedürfniß, Stimmung und Gelegenheit wechseln.“ Дакле Нѣмцы исповѣдаю, да єзыкъ ниє могуће ни у напредакъ са свимъ сачувати одъ туђега, а Вукъ нашавши камень мудрости налаже дружству Србске Словесности, комъ се за учителя намеће, *да єзыкъ Србскій очисти одъ свега туђега.* Тако човекъ не имајући правога знаня о предмету своме, пада изъ єдне крайности у другу, па іоштъ єднако о слѣдствености говори. Жалостна слѣдствености кодъ оваковы поборника' твои! Вукъ є самъ употреблявaнѣ турски рѣчій међу особине и савршенства уписивао, и такове и самъ употреблявао выше него други, и у свой Рѣчникъ безъ чишћеня и замѣне увукао, као што є н. п. ђебра, ђевђир, ђемија, ђем, ђерчек, ђиди, ђувеч, ђувенџија, ђузел, ђул, ђуле, ђулс, ђоја, ђинђува, ђувече, ђугум, џаба, џамбас, џибра, и т. д. а садъ захтѣва, да се очисти єзыкъ *одъ свега туђега.* Онъ є овако сигуранъ, нити му у томе треба разума ни науке (текъ мало лукавства, коє обично кодъ незналица' замѣнюе разумъ), а другога, кои бы између ове две крайности мѣру и границе тражіо, при свакомъ кораку може

.айлуђій са укоромъ и псовкомъ предусрести, да є или мѣру престу-
, или ние до границе праве дотерао. Нема сумнѣ, да у єзыку нашемъ
ого туђега има, као и у други єзыка', како у лексикалномъ тако и
мматическомъ смотренію, и то туђега, да тако рекнемъ, *найстарієга*,
роога, *новога* и *найновієга*, па кадъ бы се то све по Вуковомъ со-
ту безусловно чистити морало, то бы се лагко догодило, да бы Србльи
гали и безъ *ока* (санскр. *акs*, грч. *οκκος*, лат. oculus), и безъ *ува* или
а (санск. *us*, грчк. *ὄυς*, лат. auris), и безъ *носа* (nasus), и безъ *уста*
в, ostium), и безъ *утробе* (uterus), и безъ *зѣнице* (ſehen, seen), и безъ 44
ла (*βους*, bos), и безъ *кобыле* (cabala), и безъ *вука* (walk, wulfs), и
зъ *мѣсеца* (*μεις*), и безъ *сунца* (sol); а тимъ бы трагомъ могао отићи
огань (ignis), и *вечерь* (*εσπερος* vesper), ноћь (nox), *лѣто* (*αιϑος*),
има (*χειμα*, hiems), *вѣтарь* (ventus, Wetter), *небо* (*νεφος*, nubes), *вода*
d, vaudan, *ὕδορ*, udum, unda), *море* (mare), *локва* (*λακκος*, lacus),
ь и *овца* (ovis), и *ягнѣ* (agnus), *лучь* (lux), и *мати* (*μητηρ*, mater),
сынь (Sohn), и *брать* (*φρατηρ*, frater, Bruder), и *тета* (*ϑεια*), и *деверь*
αηρ), па и *дарь* (*δωρον*), и *ните* (*νηϑεις*) и т. д. да о другима ни-
та и неговоримъ, одъ кои бы се стотинама коє найстаріи, коє стары,
ѣе новы и найновіи рѣчій и ображателны слогова нашло у єзыку на-
емъ изъ Санскритскогъ, Персійскогъ, Грчкогъ, Латинскогъ, Германскогъ
Турскогъ єзыка. Изъ овога свега види се, да ћемо и мы съ нашимъ
зыкомъ и писанѣмъ онымъ истымъ трагомъ ићи и проћи, коимъ су и
руги народи, у овако несавршеномъ чувственоумномъ производу, као
то є єзыкъ, кои се подобно текућой рѣци непрестано у движенію и
животу налази, и одъ разны внутреньи и внѣшньи сила' зависи, и часъ
е мути, часъ бистри; те ћемо и мы єднако усиляваюћи се и тежећи къ
авршенству, чистећи и правила утврђуюћи, часъ къ истомъ приближа-
ати се, а часъ одъ нѣга удалявати се, како кадъ или мѣру и границу
релазили или заилазили будемо. Єръ како є то тежка неопредѣлѣна и
епостояна мѣра и граница у овоме послу, я ћу са примѣромъ да по-
жемъ. Да єзыкъ говорный треба на правила грамматическа свести, то
одъ свію народа' постои, и о томе нема сумнѣ; али ево шта истый
ореноменутый ученый Нѣмацъ садъ о садашньой правилности Нѣма-
кога єзыка говори: „Nach der Reinheit kommt die grammatiſche Richtigkeit in
Betracht. Hier aber öffnet ſich ein unendliches Feld der Erörterung! Wie wenig ſteht
ier feſt, wie unſicher und ſchwankend ſind ſelbſt die Grundſätze, nach denen zu ver-
ahren wäre! Alles iſt hier noch in gährender Lebensbewegung, und was der eine
eſeſtigen möchte, wirft der Andere ſogleich wieder um. Kein Anſehen kann hier 45
ntſcheiden, und auch die ſprechendſten Gründe ſind nur inſofern gültig, als nicht
och andere, tiefere gefunden werden. Die Sprachlehre von Heyſe iſt gewiß ein
eißiges, vorzügliches Werk, aber manchen ihrer Annahmen und Ausſprüche muß ich
iderſtreiten." — Наводи после нѣка примѣчанія и пребациваня, коя се
найвећима єзыкопознавательима чине, тако, вели, праве нѣки разлику
мећу „ahnden" и „ahnen," погрѣшно, будући да є само „ahnden" право,
то обоє означава; да се іошть неможе да пресуди, да л' валя писати
tehenden Fußes" или „ſtehendes Fußes;" каже, како *Ф. А. Волфу* преба-
ю, да погрѣшно пише „mehre" мѣсто „mehrere;" *Іакову Гримму*, да
онъ погрѣшно изражава пишући: „Indeſſen iſt ſich auf dieſe Arbeit nir-
nds zu verlaſſen;" *Вилхелму Хумболду* „gefolgt von ſeinen Miniſtern;"

тако, вели, пребацую многе погрѣшке у езыку *Лессингу*, тако *Гетеу* и
т. д. али на то примѣчава овако: „In solchen Dingen müssen wir uns die
weiteste Freyheit vorbehalten, vor allen aber neben der Wissenschaft das Gefühl und
Gutdünken zu Rathe ziehen. Lassen wir doch nur ja nicht manche glückliche Eigen-
arten uns durch Kleinmeisterey rauben!“ — Па неће ни кодъ насъ другчіе быти,
и кодъ насъ ће быти таковы стварій, у коима манѣ или выше нећемо
се ни двоица слагати. За примѣръ ево да узмемъ оно, што е Г. Лазић
после ове Вукове кньижице писао о правилности езыка у Подунавки
Ч. 5. 1-га Фебр. 1846; па я прvый тежко бы се и съ еднымъ онде
учинѣнымъ опредѣлѣніемъ сложіо, тако н. п. я небы казао, да е само
правилно: *мовга, мовму; твовга, твовму; своvга, своvму;* него бы ре-
као, да е правилно и *могъ* и *мога*, и *момъ* и *моме*, како годъ и оно
прво; па бы се постарао испытати разне начине говора, кадъ едно кадъ
ли се друго употреблява, и по той разлици бы правило за едно и за
друго опредѣліо, тако небы казао, да *што* нетреба нигда употреблявати,
но свагда *кои, коя, кое;* него бы казао, да има случаева, гди се *што*
46 употреблява мѣсто мѣстоименія *кои, коя,*| *кое;* и постарао бы се испи-
тати те случае, и по томе правило и границу поставити за употребле-
ніе таково; тако небы казао, ни да е умѣсто *збогъ* правилніе писати
съ и *ради*, и правилніе *ради* мѣсто *поради*, него бы све ово задржао
и казао бы, да е разлика између овы рѣчій како у значеню тако и
употребленію, и између *збогъ* и *ради* опредѣліо бы ону исту разлику
кою самь іошть године 1830. у II-ой Частици (или 21-ой) Лѣтописа на
стр. 66. назначіо; тако небы казао, да неваля говорити и писати:
самь се уморіо (уморанъ самь), нити бы *уморъ* кодъ мене быо у зна-
ченю то што *поморъ*, него бы имао *уморъ* оно значенѣ, кое му народъ
дае; нити бы *вижля* долазила одъ *вѣжльивъ*, него бы пре была ма-
ђарска *вижла* (vizsla Spürhund); нити бы *вештицу* произвео одъ *вешть*
(вешть), *вештица* (стварь), него одъ *вѣштъ а о, вѣштак;* нити бы *Ве-
сића* држао за селянина; нити бы казао, да се *обрѣсти* само у *Обретко*
задржало, него да га има овако у нѣкимъ предѣлима народа, као и
гредомъ, греде (грядетъ) — грести —; нити бы *галинъ* (конь) произ-
водіо одъ *галице,* него бы га производіо одъ корена *„гал“* (црнъ, та-
вынъ), као и *раз - гал - и - ти - се* и т. д. а не бы се кодъ мене ни у
сврдао претворило *т* у *д* онако као изъ *сватова* у *свадбу;* нити бы
преображао *презиме* у *праиме*, и т. д. — Ову разлику између мыслій
мои и Г. Лазића у наведеномъ послу я самь овде нарочито и зато навео,
да то послужи за ясно доказателство, како Вукъ неосновано и управо
наопако мысли и заключуе на увреду и безчестіе свію кньижевника'.
Еръ онъ вели: „И Г. Лазић овијем својијем послом доказује, да ја у
свему имам право што сам год у овој књижици казао за наше књижев-
нике, и да је оно све још учтиво и преучтиво.“ Заръ е то заключеніе?
Кадъ Г. Лазићь по нѣговомъ мнѣнію криво о едной ствари мысли, то
су сви кньижевницы криви, и ако онъ нема право, онда Вукъ има право
да на све кньижевнике виче, и све друге са неучтивостю и гробіян-
47 ствомъ предусрета. Заръ ако се я са мнѣніемь Г. Ла|зића неслажемъ
зато имамъ право на све кньижевнике Србске викати? Заръ ако я овде
са Г. Вукомъ говорећи по нѣговомъ мнѣнію небы право имао, то бы
Вукъ имао право на друге списателѣ тужити се и викати; или ако онъ

ѣ мномъ препируһи се небы право имао, то я добыямъ право све друге писателѣ са непристойностю предусрести? Но то є обычна Вукова мѣра, бычно логическо заключеніє и наблюдаванѣ правичности и пристойноти. Онъ се неслаже са мнѣніємъ Г. Лазића, па каже, да зато има све право, што є годь противъ свію наши кньижевника говоріо, шта выше, ю томе, што по нѣговомъ мнѣнію Г. Лазић нема право, онъ има право гробіяномъ спрама други кньижевника' быти. Да основана логическогъ заключенія, и лѣпа понятія о правди и учтивости! —

2) Онъ высокоумно и презрително говорећи о свима у Аустрійскомъ Царству рођенима списательима одъ Доситея до данашнѣга дана, баца на све лягу, да они незнаду разликовати шта є Србски шта л' Славенски, незнаду єзыка народнога, да кваре єзыкъ, да се у свему народу нашему нигдѣ неговори тако ружно и покварено, као у Срему, у Бачкой и Банату, (дакле єдномъ рѣчю у свему Аустрійскомъ Царству сви Срби источне цркве), а найчистіє и найправилніє да се говори у Херцеговини и у Босни, да найчистіє и найправилніє Србски пишу списательи западне цркве, и они, кои нису рођени Срби, и да ће Србльи нњи у Загребъ учити Србски и т. д. — Кадъ небы горе ясно показано было, да є онъ управо за руженѣ Аустрійски Срба' употреблѣнъ и да служи као презренія достойно орудіє гадны себичны интрига' на штету обшту, онда бы се о нѣму само казало, да є *сѣдила руга украй пута, па се ругала свакомъ, а ньой свак'*; али овако є обоє. Ругоба морална овога поступка ће се текъ онда подпуно измѣрити моћи, кадъ се осимъ онога своєнароднога призрѣнія іошть измѣри и опредѣли величина заслуга' Аустрійски учены Срба', коє они имаю како за цѣло Србство кньижевнымъ своимъ усиляванѣмъ, тако особено за браћу свою Србе у Турскомъ царству живеће. И будући бы 48 насъ ово подалеко одвело, а овде му садъ небы ни време ни мѣсто было, зато кадъ само напоменемъ, да свакій при овоме помысли и разсуди, одкудъ Србима у Србіи кньига и писмо, одкудъ воспитаніє болѣ и наука, одкудъ узаконѣна правила и поредакъ, одкудъ писари и Канцелларіє, одкудъ лекови и лекарство, одкудъ улюдніи животъ грађанскій и т. д. па ће лагко знати и пресудити моћи, шта бы я ту казати имао. А мы садъ да идемо къ ствари далѣ: Кадъ Вукъ овако на све Србске списателѣ лягу баца, а себе єдинога за слѣдственога држи, све друге учительскимъ тономъ, да се уче, упућує; то є вредно, да мы ту нѣгову слѣдственость, го савршенство и науку, коіомъ све друге надвышава, испытамо, и мало изближе познамо. Мы смо видили, колико є онъ слѣдствености у ортографіи показао, и колико є са неоснованима основима своима друге списателѣ, на коє онъ виче, надвысіо, — или управо колико є изза други востао. Садъ ћемо видити, є ли што у єзыку слѣдственіи и у укораваню потврђиваню правичніи. Дакле онъ єданъ зна, шта є Србски, шта л' Славенски, онъ єданъ чисто пише, слѣдствено ради. Да видимо, є ли тако? Ево нѣколико примѣра: Онъ є у своме Рѣчнику године 1818. и оцніє єднако писао *„млого, млоштво, умложити, сумња, сумњати се, ајамлик, најамлица,* и *намастир"* и т. д. и говоріо є, да є то Србски, *„много, умножити, сумня, наямникъ* и *манастиръ"* и т. д. да є Славенски, те я оне, кои су овако писали, као што самь и самъ писао, коравао, да незнаду разликовати Србско одъ Славенскогъ; садъ пакъ после нѣгове 30. годишнѣ науке (као што самъ вели) у Србскомъ єзыку

пише *„много, мноштво, умножити, сумња, сумњати се, најамник, најамница, манастир;“* дакле садъ се увѣріо, да є ово Србски, што самь я и пре држао за Србски. Є ли то знанѣ, є ли то слѣдственость. Тако є пре писао *„грије, мије,* и *ду* или *дук“* (в. Рѣчникъ); а *„мѣхъ, грѣхъ,* и *духъ“* было є Славенски; а садъ то выше ние Славенски, садъ
40 пише, као| што су други и пре писали са *х,* и садъ *духъ* выше ние Славенски. Ко є имао право у овоме, онъ, или други списательи? Садъ чему бы се имали надати, кадъ бы могао онъ іошть 30. година' єзыкъ учити? — У Даници 1826. на стр. 53. поставля онъ разлику између Србскога и Славенскога єзыка, говорећи: „које се у Слав. свршују на *діе, ліе, ніе, тіе, щіе,* у онима се у Српском *і* слило с полугласним словом, те се претворило *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* и *щ* у *ћ;*“ а таки на страни 70. пише *„житије“* (дакле ние претворіо *тіе* у *ће*); а на другомъ мѣсту стр. 5. пише *„почетак описанија,“* и опетъ *„описаније,* до *удивљенија,“* дакле ние претворіо *ніе* у *ње*; тако пише далѣ *„из уважнија“* (опетъ славенски). Онъ говори и проповѣда, да є прилагателно оконченіе *ески* и *ество* славенски, а Србски да є *аски* (ски, ки), *ански, аство, анство,* па пише (Даница 1827.) *Географическо-статистическо описаније* (стр. 25.), *романтическа* (стр. 27.); а узъ то и *раздјељеније* (стр. 54.), и *неоспориме пробе* (стр. 142.); тако *мњеније, књижество* и т. д. —

Овако є слѣдственъ одъ почетка быо. Да видимо, є ли садъ слѣдственіи. Нетреба далеко да идемо, и да истражуємо. Нѣгова ова књижица, тобоже чисто єзыкословна, пуна є такове неслѣдствености. У исто време кадъ друге укорава, да незнаду разликовати Славенске рѣчи и Славенска оконченія одъ Србски, но да мѣшаю, онъ и неимаюћи съ терминологіомъ икакове науке борити се, пише: *високородије, високопочитајеми,* на *високопочитајемо писмо, почитатељ, нарјечије, својство, поњатије, заведеније, читатељ, списатељ, обстојатељство, поученија* и т. д. А зашто ние према *оруђе* написао и *високорође?* Зашто одъ *понятіе* ние начиніо Србски *„поњеће,“* као што га у той чистоти нѣки послѣдователи нѣгови претекоше, н. п. Г. Зубанъ у Хаџи-баби вели *„поњеће.“* Ово му є слѣдственость у разликованю Славенскога одъ Србскога. Онъ бы на ово одговоріо: „Е! Неможе се тако далеко ићи: нѣкако ружно
50 испада.“ Па зашто друге ружи и грди,| кои се са наукама и терминологіомъ борити имаю; и зашто ньима пребацивати, да они нечине то по потрѳби и нужди, но по незнаню? — Пре є писао *„обшти, обштина, обштински, вообште, свештеник;“* садъ пакъ тражећи хвале и наклоности одъ Илирске браће противъ Србски списателя', пише и износи за цимеръ *„убпћено* и *опћенито,“* и говори да є ово право Србски, као и *опћина* и *опћински;* и *свећеник,* а не *свештеникъ;* єръ оно є, вели, само по свойству Србскога єзыка, а ово є ямачно узето, вели, одъ Славенскога. Дакле онъ самъ признає да се говори *„Свештеникъ,“* па зашто противъ говора пише? Зато заиста, што тако пишу и браћа Илирска, и што и учени Руссі кажу, да є оно чисто Србски, коє браћа Илирска пишу. И тако онъ се нада быти у добытку: хвалитће га зато и Иллирцы и Русси; а други ће списательи Србски морати изгубити. Колико браћа Иллирска чистоту єзыка нашега познаю, то ћемо мало ниже видити; а што се свѣдочбе Русса' тиче, то є управо наопако изврнуто: они треба одъ

насъ да чую, шта є чисто Србски, а не мы од ньи. Како бы смѣшно было, да се Русси стану позивати на свѣдочбу Србаля за Русскій єзыкъ поради особина' нѣговы. Смета Вуку *општина* и *свештеникъ*, а *понятіє* и *заведеніє* лѣпо стои. Я мыслимъ, да бы се и Тршићани зачудили, кадъ бы имъ стао своє *„уопћено* и *опћенито“* проповѣдати, єръ заиста *опћина, опћенито* и *свећеникъ* неговори се нигдѣ у Србіи. — Иллирцима *шт жд* звони Славенски, па дотерую све на *ћ* и *ђ;* овамо имъ тобоже говоръ народный служи за источникъ чистога писаня, а овамо кадъ у говору спазе *шт* и *жд*, а они неосуђую свой основъ, да нестои у оной обширности, као што они мысле, но осуђую говоръ народный, што се невлада по ньиовомъ основу. Кодъ насъ у говору народномъ стои и живи и *општина* и *свештеникъ*, као и *опрощтенъ*, и *пуштенъ;* и покрай *пећ* стои и *пригитъ* и *опригитенъ* и *запригитенъ* и *трештенъ*, и *таште* и *ташта* и *штене;* и *надежда* и *дажда* и *нужда* и *снужденъ* и т. д. нити ћемо за любовь предпоставлѣнога основа ове народне рѣчи анатеми предавати, и пре ћемо казати, да основъ у свой обширности нестои, него да рѣчи 51
непостоє. Ко дакле квари єзыкъ, или онай, кои рѣчи дотерує на нѣкій основъ предпоставлѣный и противъ народнога говора, или онай, кои народный говоръ противъ таковога основа уважава и у заштиту узима? Тако є исто за цимеръ изнео и *част* мѣсто *чест* да заклони *„високопочитаније, поњатије, заведеније“* и т. д. па да га Иллирцы суде као изъ корена єдиногa чистителя єзыка, кадъ већь и *честь* хоће да обрати у *част*, а *част* у *чест* по првобытномъ корену своме. Но премда се кодъ Србаля употреблява *„частный постъ, частный крстъ, чесница,“* опетъ самь увѣренъ, кадъ бы Вукъ у селу Тршићу казао, као овде у ученомъ дружству, на стр. 24. *„кад ћу ја опет имати част,* — и *ономадне имао сам част,“* да бы сви помыслили да ће онъ кога частити, или да є кога частіо; а и *честит* (ehrenreich) и *честитати* никада неће одвести умъ на *„дијеловє великє,“* као што онъ натеже, но на *честь*. Али тако єзыкоиспытательи по старославенскомъ корену доводе и умствую. А Вукъ є радъ и ньима да се умили, па хоће да покаже, како онъ за чистотомъ тежи, да ни *Славенску честь* у народу Србскомъ нетрпи, ако на калупъ предпоставлѣный (хипотезу узету) разлике између сѣверногa и южнога нарѣчія неиде. — Такова му є слѣдственость и у осталоме свему, како се макне, а онъ грѣши, и стала га вика, да онъ єданъ пише правилно, а сви други погрѣшно. Онъ пише *„својствима, правилима, опстоятельствима;“* а я му ево кажемъ, да се тако неговори, и да нис то правилно, него *„свойствама, правилама, обстоятельствама“* у Дат. множ. Послѣдовательи нѣгови, кои су га у механическомъ преграђиваню Славенски рѣчій, као изъ *понятія* у *поњеће*, претекли, иду у томе іошть далѣ, па скланяю тако и средня на *нѣ* или *ње = ње*, н. п. *учење учењима;* а зашто? збогъ єднакости; єръ оваково недолазе у сметню, да гледе, гди *ама* гди ли *има* писати валя; а тако добыяю и видъ єднакости и слѣдствености, ако тако у єзыку и народу и непостои; тако они избѣгавају свакій укоръ. А и други се лагко таковой слѣдствености научити могу: 52
„Метни мѣсто *ня—не*, а мѣсто *тіе—ће*, па ето ти Србски, и нека ти сва суштествителна у Дат. мн. иду на *има*, па ето ти єднакости и постоянога правила; нетреба се ту мучити ни главу разбіяти далѣ; па іошть ко годь тако нечини, вичи на нѣга као неслѣдственога човека, и

16*

незналицу, па ко си ты си онда. — О неслѣдствености нѣговоі писаню и нарѣчіяма неђу говорити, то се и само каже, и изъ і ђашнѣга довольно види; а за увѣренѣ нека послужи нѣколико примі На стр. 57. пише *гдје-који*, на стр. 77. по *гдекојијем мјестима негдје;* зашто није едно или друго? На стр. 5. *јели*, стр. 14. *би се;* зашто није и *је ли* разставлѣно, кадъ е *би ли;* или зашто ни *били* саставлѣно, кадъ е *јели?* Зашто е *помињат* и *наштампан*, није обое на *ат*, или обое на *ан?* На стр. 7. *према својству* (Да на стр. 88. *према Латинскога* (Родит.); није ли ово друго очеви; погрѣшно, и није ли ясно, да онъ после тридесетогодишнѣ науке іоі није научіо, да предлогъ „*према*" само се са Дателнымъ слаже. — шта ћемо за синтактическу правилность да реκнемо, коя му није б(одъ ове. Онъ вели на стр. 86. „да су се *ондје* некад доселили *од* : *куда.*" А заръ се са *доселити се одъ нѣкуда*, говори *ондѣ*, а не *ово* и *онамо?* Шта му значи на стр. 53. *несрећа, која би се могла и:* *ворити?* Значи л' овде изговорити *извинити*, или *изрећи?* Па одма стр. 54. *то колико је тешко изговорити?* Е ли и ово *изрећи?* као слогу есте, а као по смыслу морало бы быти *извинити.* Тако е и противъ народнога говора избркао смысао родителнога падежа са пр логомъ „*у;*" кодъ нѣга то безъ разлике иде, и кадъ значи само п сутство а не иманѣ: и тако погрѣшно пише „*у нашијех глагола м(се знати*" (стр. 57.) мѣсто *кодъ наши' глагола'*, и далѣ „*који би знали у свакога глагола*" мѣсто *кодъ свакога глагола*, или *у сваі глаголу;* и далѣ „*познајем два глагола, у којијех то не знам*" мѣ *кодъ кои'* или *у коима;* далѣ: „*ја би ваљало на томе да им зах*
53 *лим*" мѣсто „*валяло| бы, да имъ я на томе захвалимъ.*" Іошть е, маленкость, кадъ већь онъ у маленкостима овима сву своју важност славу полаже, да опоменемъ, коя може послужити за велико доказат ство, да езыкъ изискуе већега и дублѣга мышлѣня, него што Вукъ са свої ограниченымъ знанѣмъ домашити може, и како други, кои о томе вы мисле, често доћи мораю у неприлику, да имъ се што пребаци. На (81. у другой врсти пише онъ „*да буде и колико на корист језик* Онъ е као обычно, тако и овде само механически поступао, и буд да е *и* за себе нѣшто, а *колико* за себе, разставіо е на две рѣчи. . бы самь другчіе овде судіо, па бы у овомъ случаю саставлѣно напи у едну рѣчь *иколико* (будући да значи „*бар штогодь*"), а кадъ значило „und wie viel," онда бы написао оваκо разставлѣно у две р „*и колико;*" и то бы учиніо и по духу и значеню и изговору. — свега овога, мыслимъ, довольно се види, колико е Вукъ за 30. годі свога ученя у знаню Србскога езыка успѣо, и колико далеко нѣгове мы у томе допиру и домашаю, па по томе судити се може, и колико в нѣгово у томе высокоуміе, и колико оне поруге на Србске списат управлѣне; па и како судити валя о ономе нѣговомъ суду, да с Аустрійскомъ Царству, у Срему, Бачкой и Банату найгоре говори С ски, а найболѣ у Ерцеговини и Босни. Онъ каже да има 30. годи како онъ мысли о Србскомъ езыку (а кадъ е онъ мысліо, вальда д] нису за то време смѣли мыслити?); іошть е требало да е додао, да 32. године, како онъ међу Србима неживи; но да е текъ као гость і кадъ међу Србе за то време долазіо? а поредъ тога друго е рѣчи

пароха Панића изъ Шида, или и одъ други пріятеля' у цепу носити, а друго е такове између народа слушати. И тако се само може протолковати то, да е онъ после 30. година свога ученя садъ текъ видіо, да може међу Србске рѣчи пристати *„много* и *сумня* и *наямникъ* и *духъ* и *хвала,“* и т. д. што пре никако допустити ние хотѣо; и тако| се догодило, да 54
е 30. година' єзыкъ Србскій учіо, и никадъ рѣчь ову *Утукъ*, кое и дѣца знаду, чуо ние.[1]) О! како бы жалостно Србскій єзыкъ изгледао, кадъ бы само оно Србски морало быти, што е Вукъ за свои 30. година чуо, а оно се све анатеми предавало, што онъ чуо ние. Кадъ бы іошть 30. година' онъ могао єзыкъ учити, то бы може бытп догодило се, да бы іошть чуо, као што самь я у Србіи чуо, да се у народу говори и *рибникъ* као и *рибнякъ*, и *лужникъ* као и *лужнякъ*, те бы противъ свога увѣреня посумняти се могао, да л' ние и *рибникъ* Србски, гди су већь нѣгови претерани послѣдователи до толикога степена чистоте Србскій єзыкъ дотеривати почели, да су се сумняли, да ли е и *рибнякъ* право Србски, као и *врбнякъ*, но само *врблякъ* и *риблякъ*.[2]) — И изъ овога може се садъ већь и онъ самъ увѣрити, да оне нѣгове рѣчи на стр. 53. кое онъ высокоумно и презрително на све списателѣ Србске баца, на нѣга самога найзгодніе падаю, и нѣму приличе, т. е: „Али, вели онъ, што слабо који може да призна своје незнање (као ово онъ), него сваки готово, и највећа незналица (као што смо видили,| и доказали, да е то Вукъ), мисли 55
(као што онъ мысли), да зна управо као што треба, и хоће друге да учи (као што то Вукъ чини), и епоху да чини (као што Вукъ изрекомъ говори), то колико је тешко изговорити (е ли му то *изрећи* или извинити?), толико убија надежду, да ће се од те несреће наскоро моћи излијечити.“ По овоме може се судити и величина онога безобразлука, коимъ е Вукъ у засѣданію дружства Србске Словесности подъ капомъ поклопивши се и учительскій тонъ узевши Секретара дружства похваліо, како се онъ труди и све болѣ и болѣ успѣва (наравно благоволенія ради, да бы у извѣстію Секретаръ опетъ нѣга похваліо), а остало дружство упућивао, да се и они труде и уче, па да по мало читаю н. п. „Serbische Lesekörner“ Г. Шаффарика и т. д. и т. д. Ние ли ово колико безобразно, толико у правомъ смыслу смѣшно: са оваковимъ тономъ доћи међу људе, коима е читанѣ и ученѣ занатъ, и одъ кои е већа часть ямачно баръ петдесетъ пута выше наука учила, а баръ сто пута' выше кньига одъ

[1]) Срећа моя, што самь са *Утукомъ* наишао на рѣчь, кою Вукъ іошть никада чуо ние, и кое ни у Рѣчнику нѣговомъ нема, иначе зло по мене: таки бы казао, да самь то я одъ нѣга научити морао; а поредъ тога постарао бы се и за путове, коима бы се то преко пріятеля' удвоено и утроено по новинарскимъ листовима и журналима разпространило.

[2]) Ова нѣгова хвала спрама осталы Србски списателя', да е онъ єданъ, кои е у народу єзыкъ поцрпіо, изишавши изъ Тршића 18-те свое године, и дошавши међу Аустрійске Србе, кодъ ньи нѣшто учећи и у писаню упражнявајући се, и у Бечу изванъ Србаля (и у кући изванъ Србаля!) преко 30. година' живећи, тако е смѣшна, башъ као и онай нѣговъ узрокъ, да е Лука Миловановъ зато къ нѣму долазіо и пріятельство учиніо, што су они *земляцы* были. А како су были земляцы? Ево како, ясно: Вукъ бьо изъ Ядра у Србіи, а Лукинъ отацъ бьо изъ Осата преко Дрине у Босни, а одъ Ядра до Осата (вели онъ) нема ни пуно *два дана*; а Лука е донешенъ као дѣте одъ две године у Черевићь у Срему, па кадъ е одрастао, учіо се у Винковцы, Сегедину и Пешти. Нису ли то прави *земляцы*? — (В. О Сличноречности 1833. стр. Ђ.) —

нѣга читала, па ньи упуђивати да помало читаю.[1]) Та баръ о мени ніє могао сумняти, да самь Шаффарикове „Serbische Lesekörner" читао, кадъ самь се у моимъ Ситницама єзыкословнымъ, о коима се онъ са мномъ препирао, іошть године 1837. на ньи позывао.

3) На страни 81. опредѣліо є Вукъ одсудно, шта є Славенски, шта л' Србски, рекавши: *„Славенски* је оно, што се налази у црквенијем књигама, а *Срaски је оно, што чисти народ наш говори."* Ово є барем
56 ремъ опредѣленіе подпуно, ясно и точно. Само незнамо, кои є то *чисти нашъ народъ?* — Е! Безъ сумнѣ по овоме бытће чистый народъ Србскій онай, *кои чисто Србски говори,* а напротивъ чисто ће Србски говорити народъ онай, кои є *чистъ.* Ако то већь ніє ясно, да шта ће быти ясно. Садъ се већь зна, нетреба више мучити се ни тумарати. То є садъ опредѣлѣно. И по овоме наравно мора се народъ нашъ дѣлити на *чистъ* и *нечистъ.* Лепо є и раздѣленіє. Ово є оставіо читательима да они допуне. А онъ є текъ правацъ ньиовымъ мыслима дао, што є безъ околишеня на стр. 85. *изријеком* казао: „да се у свему народу нашему нигдје не говори Српски тако ружно и покварено, као у Сријему, у Бачкој и у Банату (а овуда по варошима код господе и књижевника); а да се најбоље, најчистије и најправилније говори у Херцеговини и у Босни." Треба ли овде толкованя, да се види она опака, злобна, и не само любови спрама рода по свакой народной мысли противна намѣра, да онъ споменутымъ іошть у почетку ове кньижице себичнымъ интригама противъ Аустрійски Срба' као згодно орудіє служи, да омразу и раздоръ на убитакъ среће и напредка народнога умножи и распали. Кадъ є нѣму єданъ Рецензентъ 1818. године пребаціо, да онъ хоће у єзыкъ Србскій да утисне рѣчи изъ *Ядра у Турской,* онъ є онда другчіє за себе и за Ядаръ судіо, и узео є те саме рѣчи *„Ядаръ у Турской"* као неопростиму мрзость, говорећи на стр. XII. Рѣчника: „и по овим његовим ријечма требало би мрзити на све што је из Турске, и — ово су ствари, које показују ђетињу памет и слијепу пакост." Кадъ є самъ овай судъ за подобну много маню кривицу противъ другога, што є само казао *изъ Ядра у Турской,* а ніє рекао *изъ Ядра у Србіи,* изрекао, то колико више треба да пріими истый судъ за себе у много већой кривици, и обширніимъ израженіяма, изъ кои се явна мрзость и злоба на све Срблѣ а нарочито варошане и кньижевнике у Аустріи и изъ Аустріє види и познає. Мало є Србскій народъ жестокомъ судбиномъ своіомъ крозъ вѣкове раздвоєнъ и разцеплѣнъ у свакомъ
57 смыслу, іошть треба нечувеномъ себичностю овакову омразу и раздоръ укоренявати! — Оволико, што се чистоте и искренности нѣгове намѣре тиче. Што се пакъ чистоте и правилности єзыка Србскогъ тиче, я држимъ, да никако ніє то начинъ до тога доћи, бацаюћи лягу на єдне или друге Срблѣ, или єдне чистима а друге нечистима назиаюћи; но мыслимъ, да правый єзыкоиспытатель, прибавивши себи основана знаня о извору, по-

[1]) Са оваковимъ поступанѣмъ є Вукъ ясно потврдіо онай судъ, кои є онъ самъ о себи у Крагуєвцу бывши, кадъ є са Протићемъ, Сломомъ, Жуєвићемъ и Зубаномъ на законима радіо, при уобычаєной непристойности у говору изрекао овима рѣчма: „Господо моя! Вѣруйте, я како насъ ево видимъ и познаємъ, какви смо мы, а видіо самь люде по другимъ землямa, мы ни у какво странно дружство небы пристати могли, нити бы насъ гдѣ оваковe примили, нити трпили у своме дружству."

станку и природи єзыка ваобште, сваку себичность на страну остави, и савъ єзыкъ као што постои, испытує, сравнява и опредѣлява, нити се за предѣле или особене люде веже. Што се чистоте или нечистоте єзыка тиче, може се рећи, да нити се сва чистота сбила у Ерцеговину и Босну, нити сва нечистота у Аустрію, него: Iliacos intra muros peccatur et extra; има туђинства и мѣшовине свуда по обстоятелствама єдне и друге окружавајућима. Та шта бы рекао єданъ Србинъ изъ Шайкашкогъ Баталіона, гди до скора ни єдногъ иностранца было није, а и садъ су іошть редки, кои бы у Београдъ Србскій дошао, па бы чуо гди говоре: „Было є предъ акшамъ, кадъ самь съ капкомъ пресалдуміо па баиръ предъ ђумрукомъ; станемъ предъ капцијицу, узмемъ амала; и отидемъ у чаршію и видимъ на друму сакацію са сакомъ. Кадъ уђемъ у механу, сѣднемъ на миндерлукъ, и поиштемъ мангалъ са ђугумомъ и т. д.“ и између овы, кои бы овако говорили, нашао бы се єданъ те бы нѣму рекао, да є онъ нечистъ Србинъ, єръ у Аустрійскомъ царству живи, а они су чисти и чисто Србски говоре, небы ли се морао грохотомъ смѣяти или лудомъ послу чудити? — И шта бы рекао или мысліо, кадъ бы му ко ово писмо изъ чисте Босне прочитао: „Срећни и врло повалѣни азретлери мой Господару, ово ти суре књиге и што є горика у њойзи язіомъ турено, оно самь ти мутлакъ онако у ћитабима написано нашо и исписо, и ево ти садъ посла твой старый достъ, кои ти свакда аиръ даву чини, да ти Господара Бога еиноличіє даде, да с' бутунъ твоимъ евладомъ вазда, и увиксе на срећный и господскій ястукъ усланяо, и кадъ ти ова књига у руке дойде, и проучишь є, ако твоя ђевайръ паметь найђе у њойзика што да валяде, приберии є, ако ли неваляде, ты чешъ ми є по твому вирноме момку послати, да ми у руке дойде, єръ нієсамь каилъ, сачувай Боже, да што неваляде и изъ мои руку у свитину ружанъ арећетъ и неваляла єглена изиђе.“ 58
Овакова и подобна чистота єзыка Србскога влада по варошима у Србіи и Босни, одъ кое ни села нису са свимъ слободна. Није ли и то Доситей са књижевницыма изъ Аустріє прешавшимъ, учећи и упућуюћи младежь Србску у Србіи, и писменость у послове уводећи по рѣчма Вуковимъ исквáріо? И да није Доситей изъ Аустріє књиге Србски за Срблѣ писао, не бы ли све то данасъ болѣ стаяло? Кудъ неће човекъ заћи и заблудити, кадъ га себичность и зависть и злоба прати, служећи пакостнымъ интригама и ове задоволявајући! — Па тако є и у осталой правилности. Оне све неправилности или погрѣшке, кое Вукъ садъ опоминѣ, и као само Аустрійскимъ Србима пребацує, нису ништа ново, него су давнашњи погревцы, одъ кои нѣке се неналазе у књигама никако, а нѣке, ако ій гдигди и има, нису само свойствене Аустрійскимъ Србима него ій има манѣ или выше и кодъ Србаля у Србіи, и бытће ій у народу непрестанно, нити ће се икада сасвимъ искоренити, и ако се єдне искорене, друге ће се заметати и рађати. Тако да єдно само примѣтимъ: Што Вукъ н. п. на стр. 92. примѣчава: *„отишао у Темишвару, изиђе предъ куком, метнуо у нѣдрима, у нашимъ селу, на добримъ коню, по злимъ времену;“* о томе и противъ тога самь я писао іошть године 1830. II. Част. Лѣтоп. на стр. 53. и осимъ другогъ назначіо самь, да є у дѣлцу *„Цвеће* год. 1829.“ погрѣшно *„у нашимъ месту“* мѣсто *у нашемъ месту*, *у њимъ* мѣсто *у нѣму*, *у лакимъ гутаню* мѣсто *у лакомъ гутаню* и т. д. и казао самь онда да противъ овога нарочито грѣше Срби

Банаћани, а садъ бы іошть додао, да то неговоре само Банаћани нѣки
на Аустрійской страни, него и Срби съ десне стране Дунава дужь вла-
шкога народа, као и у свой скоро Пожаревачкой и т. д. Дакле и опеть:
Iiacos intra muros peccatur et extra! — Народъ є єданъ, и нѣгови сы-
нови према єзыку своме равни, колико єднима до нѣга толико и дру-
59 гима. Сви су га посисали изъ прсію материны, сви га одъ при|роде и
по природи говоре, и говорећи по обстоятелствама и окрестностима и
праве и кваре. А о чистоти и правилности нѣговой и садъ и свагда само
ће они судити и радити, кои су срећномъ судбиномъ *у вароши досиѣли,
изобразили се, науке разне слушали, єзыке разне изучили, и много
добре старе и нове кньиге читали*; ма Вукъ колико противъ оваковы
говоріо и викао; и што годь ови буду више и темельніє науке учили,
и више туђе єзыке познавали, и на ньима отличне кньиге читали, то ће
све већма оваковы шарлатани, као што є Вукъ, изъ моде излазити, и са
обсенама своима престаяти и изчезавати.

4) Садъ да видимо, шта важи оно, што є Вукъ изрекао о савр-
шенству зная єзыка западне браће наше Иллираца у Загребу, позвавши
се на свѣдочанство путуюћи учены Русса', како ли о томе судити валя?
— Я овде нећу потезати Азбуку Латинску, коіомъ се западне цркве Срби
служе, о коіой се зна, да нити є за овай єзыкъ кровна, нити є нѣму
природна ни прилична, надъ коіомъ Кириллица и као собствено народна,
и свойству звукова Славенски и Србски сходнія и природнія, свакояко
првенство има; нећу претресати ни ньиову нову ортографію, о коіой
многи трубе по свѣту, да є съ ньомъ каменъ мудрости изнађенъ, да є
она єдина добра и управо органическа. Да є боля одъ горе, или одъ пре-
ђашнѣ ньиове ортографіє, то є могуће, али да є савршено добра и іошть
органическа, то се никако допустити неможе. Та заръ црвићи, и праве
и криве черте изванъ нѣки слова' ставлѣне могу къ организму слова' при-
надлежати? За доказателство овога мога потврђеня ништа друго нетреба,
него да у написиваню рѣчій Латинска слова замѣнимо са Кирилскимъ,
означивши ій са истымъ чертама и црвићима, давши имъ у Кириловой
Азбуци исту силу и важность, па ћемо се на првый погледъ увѣрити о
неумѣстности онога савршенства органическогъ, кои се о той ортографіи
проповѣда. Тако они наше *ш* означавају са *š*, коє бы мы кадъ небы имали
ш, по овоме означили са *č*; тако наше *ч* са *č* = *ų*; *ћ* са *ć* = *ų́*; *ж* са *ž* = *ȝ*;
ѣ са *ě* = *ě*; *є* са *je* = *je*; *ће* са *tje* = *тје*; *нѣ* или *ње* са *nje* = *нје*; *ня* са *nja* = *нја*;
60 *ньи* са| *nji* = *нји*; *ню* са *nju* = *нју*; *ђе* са *dje* = *дје*, и *gje* = *гје*; *ђа* са *dja*,
gja = *дја*, *гја*; *ђо* = *djo*, *gjo* = *дјо*, *гјо*; *ђи* = *дји*, *гји*; *ђу* са *dju*, *gju* = *дју*, *гју*.
И по томе они овако пишу н. п. šta ćeš? — čest, prěčka, poštenje,
zaključka, drugčje, š njim, veže, vidjaše, megju, izmedju, šuteć, uzhitjenje,
platja, platji, platju, platjom, platjati, svadja, njega, ćutjenstvo, uvrědjenje,
takodjer, rěši, čvarštje — и т. д. коє бы све овакомъ органичномъ ортогра-
фіомъ Кирилски словы написало се точно одъ писмена до писмена, узевши
ј у помоћь, овако: čтаų́еč? — ųест, прěųка, поčтенје. заклјуųка, друг-
ųје, č нјим, веȝе, видјаčе, медју, измедју, čутеų́, узхитјенје, платја, пла-
тји, платју, платјом, платјати, свадја, нјега, ų́утјенство, уврěдјенје, та-
кодјер, рěči, ų́варčтје, и т. д. коє бы се садъ у Србскомъ са несавр-
шеномъ ортографіомъ написало овако: шта ћешь? — честь, прѣчка,
поштенѣ, заключка, другче, ш ньимъ, веже, виђаше, међу, између, шутећ',

замѣнѣ, плаћа, плаћи, плаћу, плаћомъ, плаћати, свађа, нѣга, ћуђенство, рврѣђенѣ, такођеръ, рѣши, чваршће и т. д. Треба ли овде доказателства, да се она ньиова ортографіа никако неможе органическомъ назвати, а іошть манѣ, да преимуђство каково надъ Славенскомъ имати може? При првомъ погледу само се каже. „Али они немѣшаю Славенске рѣчи, па имъ є баръ єзыкъ чисть и правиланъ?“ Да Богъ сачува! Тай є много црный и горій одъ ортографіє. Они се истина чуваю Славенске рѣчи, као'ватре, и бѣже одъ нѣ; али поредъ тога они кую и граде рѣчи безъ обзирце, нит' се обзиру на духъ ни природу ни свойство єзыка; они мисле, да су чистоти єзыка задоста учинили, кадъ само избѣгну Славенско окончаніє, и кадъ имъ рѣчь изгледа по слоговима наликъ на Србску, и тако незна се, или є выше неправилности у ньиово писанѣ дошло одъ избѣгаваня Славенски рѣчій, или выше одъ незнаня свойства говорнога єзыка, или выше одъ смѣсе свойства Хрватскога и Србскога нарѣчія, или выше одъ слоговнога превођеня нѣмачки рѣчій. И тако се слободно казати може, да су они коє са новымъ насилнымъ кованѣмъ рѣчій, и плашльивымъ| избѣгаванѣмъ свега, што на Славенско наличи, као 61
и са мѣшовичомъ опоменутомъ покрай непознаваня єзыка, кваренѣ єзыка матернѣга до толикога степена дотерали, да незна човекъ или ће веђма сажалѣвати о таковой судбини єзыка, или ће се веђма дивити незнаню и лукавомъ и пагубномъ ласканю оваковы похвалителя', као што овде Вука видимо. Єръ кодъ ньи међу правилности, коє се у Грамматикама и Рѣчницима утврђую, принадлежи писати: *„одвисность (зависимость), оборужати* (мѣсто *наоружати); падахнути* (мѣсто *зада'нути); оваршити* (мѣсто *извршити); попасти* (напасти); *попадну* (мѣсто *нападну*); popadjenoga (нападнутога); nakloni se (поклони се); sili se kloniti (сили се уклонити); neumorni (мѣсто неуморени); zagovor (уговоръ); nedužan (невинъ); smaržnjen (смрзнутъ); proti vam (противъ васъ); čin (дѣло); ćutjenstvo (чувство); ticajuć se (тичући се); odišao (отишао); nataknjena (натакнута); nagnjen (нагнутъ); navaleći (навалюючи); prezirajući (презирући); umirajući (умирући); nagarnjen (нагрнутъ); spasiti (спасти);“ и да много неморимъ читателѣ, кои се о несвойствености употребляваня рѣчій кодъ западне браће наше уврити могу, да само найглавніє Рѣчнике ньиове отворе, пакъ ће се упрепастити, кадъ виде, како они рѣчи безобзирце наопако, текъ да изгледаю на Србске, кую, у каквомъ ли ій смыслу употребляваю, и єво примѣра у Загребачкомъ Рѣчнику одъ године 1842. Ту є на єдной гомили: „Abhängen, одвѣсити, одвѣшивати; abändern, подругачивати, подругачити; Abängstigung, скончанѣ, скончаванѣ; Abbitte, одпросъ, испричанѣ; Abbruch, откинуће; Abbüßung, покора; Abdruck, одтисакъ; Abendmahl, причесть; abermahlig, опеташный; Abfall, разлика, разница; Abgeschmacktheit, нетечность, нетекъ; Abglanz, одсивъ; abgrünen, (v. n.) пустити, пуштати зеленило; Abgunst, ненавидность, зависть; Abkappen, (v. a.) вадити, извадити капу съ главе; abkargen, (v. a.) лишити лакомошћу кога; Ablehnung, изговоръ, оправданѣ; Abneigung, нелюбавь, неприклонство; Abpfählen, обiяти, обити колѣмъ; Abpfählung, колѣ; abreihen, низати, нанизати; Absein, небиће, одсуће; abstreiten, исправдати, задобити правдомъ; Abstufung, ступовность; abzanken, каромъ задобити; abzwecken, канити, наканити; Achselzucken, стисканѣ съ плећи; Anfesselung, приковъ, прикиванѣ; angeblich, намышлѣный; anhalten, einen zu etwas, наговорити, натакнути; sich anheischig 62

machen, зареħи се, обреħи се, захвалитсе; anködern, мечити, намечити; anmaßend, преузетъ, закteванъ;“ и т д. и т. д. — А тако исто и у Рѣчнику изданомъ у Бечу одъ Фрелиха: „Absaßen, уписати, записати; absordern, припытати, приупытати; Abenteuer (n.) призракъ, дивность; Abenteuerer, войникъ одъ среħе; abgeizen, sich etwas, избавити се кое ствари; Abgott (m.) раскошѣ, раскошство; Abgunst, завиђенѣ, завидость, завидство; abgünstig, завиданъ, ненавиданъ, пакостивъ; abhaaren, abhären, гулити, огулити; abschüßig seyn, нагнути, пригнути; von jemanden oder von etwas abhängig seyn, надвисеħiй, надвѣшеный, повѣшеный; abhaspeln, умотовилити; abkriegen, etwas von etwas, быти бiенъ, быти лупанъ; abmähen, жети, жнѣти, ужнѣти; abprellen, приудрити, приудирати, призамлатити; abrathend, одсвѣтованъ, разсвѣтованъ; abreden, договорити се; abrütteln, трунити, отрунити; Absage, позовъ, позванѣ, призванѣ; abspänen (ein Kind) оддоити, оддояти; abspringen, скочити, прискочити, скокнути; abstehen von der Reise, допутовати; abstreichen, дотегнути, дотицати; abtretten von seinem Rechte, праведно се владати; abwälzen, валяти, привалити; abwetzen, изоштрити, наоштрити; ausschmücken, нарумепити; aufwiegen, люляти, излюляти;“ и т. д. и т. д. — Ко невиди, да е ово све наопако, у противномъ и несвойственомъ смыслу узето, осакаħено или наказно сковано. Кодъ нь е „gegenseitig *завратанъ*, bestimmt *одказанъ*, Bestimmung *одказанѣ*, bestürzt *припадснъ*, bestialisch *скотанъ*, besorglich *погибiонъ*, häufen *нагунути*, *гарнути*; gehäuft *нагирнѣнъ*, Geheimniß *огайство*;“ — и Богъ светый зна каквы тамо наказа' несвойствены нема. И то све Вукъ знанѣмъ и савршенствомъ явно назива, и Србске
63 списателѣ упуħуе, да тамо Србскiй езыкъ уче, и іошть се и на учене Руссе путнике позива; башъ као да Русско свѣдочанство о правилности Србскога езыка нѣшто значи, толико, колико бы и Србско свѣдочанство о езыку Русскомъ значило; еръ колико е Србима до Русскогъ езыка, толико е управо и Руссима до Србскогъ, ни блиɴе ни далѣ. Ако Русси путницы по нашимъ предѣлима непутую зато, да одъ Србаля чую и науче шта е добро у Србскомъ езыку, него иду да они Србе уче Србскомъ езыку, и они имъ савршенства нѣгова открыю, као што Вукъ вели, да су нѣму открыли, онда ħе се они много гори у томе вратити, него што су дошли, а іошть горе оставити, као што су ево Вука оставили, него што су затекли. Руссима честь и поштенѣ, али нека намъ опрости любовь ньıова, они у томе нама судiе быти немогу; та и самъ Добровскiй, онай едины у свему Славенству, при свемъ познаванѣю свiю нарѣчiя Славенски, опетъ е нашу пословицу „*Жежснъ кашу лади*“ у своiой Слованки превео са „der Durst löscht den Brey.“ — А да како може Вукъ тако говорити, и тако мутанъ изворъ за найчистiи явно издавати? Онъ се у томе влада по обстоятелствама, па се нада, да ħе га зато хвалити и Иллирцы у Загребу и Русси у Петрбургу, па ħе тимъ у добытку быти; еръ ħе онъ ову хвалу са два края свѣта показати после дѣци и простоти Србской, кое наравно у свакомъ народу найвыше има, па онда да видимо, кои Србинъ смѣ противъ оваква два аукторитета, Загребачкогъ и Санкт-Петербургскогъ, и оволике вышине гласова Србске дѣце и простоте гласъ свой подиħи, а да неограише и нестрада. Но я мыслимъ, да онай, кои очевидне недостатке кодъ Иллираца одобрава и іошть похвалюе, нежели добра ни езыку Србскомъ ни ньıма. Заиста онаково кваренѣ езыка управо е кваренѣ систематическо, одъ кога треба мы свойски браħу Иллирце да одвраħамо, а

да ій у томе утврђуемо; ерь иначе ће изъ таковога правлѣня, а управо
стематическогъ квареня права маскара одъ езыка матернѣгъ произићи
рати, на велику штету и убитакъ. Треба поредъ тога да браћа наша 64
ллирцы признаду, да су Срби источне цркве много пре уранили, выше
сачуваню езыка свога и народности свое и мислили и радили, него
ш; и да се увѣре еданпутъ, да црква источна просвѣштенію и науци
шта несмета, и да се и са Кирилловы словы може и лѣпо и разумно
учено писати. Свакомъ треба свое дати, ако смо ради да братску лю-
овь међу нама утврдимо и одржимо.

IV. Остае іошть, да се за нѣке ситнице поразговарамо и проеса-
имо: 1) Вукъ на стр. 16. управивши свой едъ на Србскогъ законописца
овори: „Да је Српски законописац управо познавао народ, за који пише
аконе, и да је знао, како народ мисли и говори о онијем стварима, које
и пише, јамачно би он, н. п. оно „о правама и дужностима супружника“
од параграфа 59. до 112.) могао написати и без *супруга*, и без су-
пружника, и без *супруге*, и без *супружескій*, и без *браки*, и без *брач-
ный* и т. д. и т. д. Ако, вели, у нашему народном језику нема ријечи,
н. п. за *математику* и за *хемију*, ваља да има за *женидбу* и за *пуштање
жена*, јер се Срби жене и жене пуштају Бог зна од колико стотина
одина.“ А я на ово велимъ: Кадъ бы Вукъ управо познавао оно, о
ему говори, т. е. кадъ бы онъ знао управо, шта е то быти Србскимъ
законописцемъ, шта е то писати законъ за еданъ народъ и старѣшине
ародне, кои се нигда управо закономъ управляли нису, и да зна, па
олико страна Србскій законописацъ свое погледе управити при писаню
акона' мора, ако жели да законъ у дѣйство ступи и оживи и одъ ползе
буде, онъ ямачно небы овако говоріо; ако ли пакъ онъ све то зна, и
опетъ овако говори, онда мора увѣренъ быти, да унижавајући ма са стране
езыка само Уставъ (стр. 18.) и законъ, кои су съ толикомъ мукомъ и
толикимъ жертвама едва оживили и жилице пустили, у очима старѣшина'
и народа, мораће однети на себи къ потомству жигъ непріятеля и убійце
живота и напредка народнога. Ерь друго е са свимъ о проекту Устава
и закона разговарати се, а друго е о Уставу и закону одъ едногъ 65
и то младогъ и новогъ Правителства за правацъ изданомъ и у животъ
ступившемъ, зло говорити и явно писати, и нъи у очима народа и
нако на законъ и поредакъ іошть ненавикнутогъ у првомъ нику уни-
жавати и мразити, желећи на сачинителя тобоже лягу и неповѣренѣ ба-
цити. И са овимъ показуе се ясно, да онъ служи као орудіе оной пар-
тіи, кое е намѣреніе, опредѣленіе и теженѣ, направлѣно кварити, уре-
ђено пореметити, разбистрено замутити, и у мутной води рыбу ловити,
тимъ купно проузроковати, да народъ Србскій лишенъ постоянога пра-
вила, и закона, у непрестанномъ волнованю и колебаню налазити се мора,
свою несрећу и убійство.[1]) Овде нити е мѣсто, нити е іошть време,

---

[1]) Оваковима намѣрама служи очевидно и „*Прегледъ Законика Грађанскогъ,*“
читанъ у Бачкой Вили Св. IV. са подписомъ „*Павель Шерогликъ.*“ У овоме
сочинитель и нехотице таки у почетку признае, да онъ предузима онаковый
посао, о коме судити неможе: ерь како е казао, да опредѣленіе пунолѣтности
три године раніе него у Аустріи, да трајућа малолѣтность удаты жена', да
првенство мужкима дато у наслѣдію предъ женскима — *може добро быти, ако
само* све то, сматрајући на поднебесность Сербіе, на постоеће у землъи вос-

66 обстоятелства и тегобе оне, кое су Уставъ и законъ пратиле, на свѣтъ
износити, кое ће у свое време одъ ползе быти. Но шта е Уставъ Србскій препатіо, и крозъ какве е муке прошао, я слободно казати могу,
да колико Вукъ нѣговъ езыкъ никаквымъ назива, толико се я чудимъ
како е и онакавъ, и да е према претрплѣнымъ мукама іоштъ добаръ и
предобаръ. — Што се пакъ тиче у Законнику *брака* и *брачны* наименованія, ту морамъ осимъ напоменуты призрѣнія казати, да се Вукъ мѣша
у туђь посао, и показуе управо, да незна шта говори. Ѥръ друго е женити се и удавати, кадъ е Игуманъ Пайсіе око' грма вѣнчавао; друго
е жене пуштати, кадъ е Амица распустна писма мужевима и женама
давао; а друго е женити се и удавати по пропису, и распуштати по закону и законномъ реду и начину. Друго е разговарати се у народу о
мужу и жени, а друго су понятія законна, юридическа, опредѣлѣна, ограничена, и на свой одређеный кругъ сведена, и у согласіе са понятіемъ
67 Кормчіе, цркве и свештенства доведена. И тако како годь што су намъ
нуждне рѣчи за хемію и математику, тако намъ исто недостаю за опредѣленіе понятія моралны и юридически, само што овай недостатакъ само
они осећаю, кои мѣрило овы понятія' познаю. Поредъ овога іоштъ ћу
да напоменемъ и ово, да има много и ситница', кое се кратковидима
очима Вуковима и подобнима као недостатцы и несавршенства представляю, съ коима пакъ Србскій законописацъ врло обозрително поступати
мора, да мѣру непретера, те колико съ едне стране до нѣкогъ савршен-

питаніе и просвѣштеніе, на обычай и характеръ народа, установлѣно; тимъ е
истимъ изясніо, да се за суђенѣ доброте оваковы особены за Србію законны опредѣленія изискуе предварително точно знанѣ поднебесности исте землѣ, постоећега народногъ воспитанія и просвѣштенія, обичая и характера народнога, (іоштъ
се може додати: и постоявше историческо подножіе и особыто дубокій погледъ у
многостручна отношенія народнога живота и овога особитости;) а купно признао е са израженіемъ условнымъ *„ако е тако,“* да онъ свега овога знания нема,
као што заиста и неможе имати. А како онъ овога знания нема, безъ когa се о
доброти законны опредѣленія' оваковы судити неможе, ту се зове, поћи на бой
безъ оружя, или говорити о боямa безъ очію, и зидати пресуду на песку. И ово
е узрокъ, зашто самь држао, да реченый Прегледъ незаслужуе, да я о нѣму обширніе што говоримъ. Ѥръ оно сравньиванѣ предмета' Србскогъ Законника са Аустрійскимъ законима, и ако ће быти и са Римскима и Французскима и цѣле
36 Европе, па да бы башъ точно было, као што ние, и да не бы само заеданѣ и
наскакиванѣ показивало се, опетъ ништа друго одтуда слѣдовало небы, него да
и Римски и Аустрійски, и Французски, и остале све Европе Законницы грађански
о истима предметима раде, о коима и Србскій Законникъ, о чему се не само
нико несумня, него я напредъ іоштъ казати и погодити могу, да ни онай Законникъ грађанскій, кои се буде после Србскога сачинявао, као што ће то може
быти доцніе са Русскимъ Законникомъ грађанскимъ случай быти, неће о другима,
него о истима предметима радити; слѣдователно да су у томе сви равни, и да
се у нѣкима опредѣленіяма едни съ другимъ слажу, а у другима да су едни одъ
други различни. А то све за пресуду о доброти равногласнога или различнога
законногъ опредѣленія невреди ништа, кадъ судителю нуждна предварителна зато
знаня, и по собственомъ признанію, оскудѣваю. Нема ту ништа одъ говора: Гле!
Ово е као у Аустрійскомъ; а ово опетъ ние, него е другоячіе; па зашто оно
ние промѣнѣно; а зашто е ово другоячіе ставлѣно? То су текъ ђачки послови, а
и пакостна наскакиваня, коя само зловольнике и пакостнике задоволявају; па
нека бы имъ то задовольство просто было, само да при томъ неразстроявају законость едва показавшу се, и тимъ неубіяю срећу и напредакъ народа Србскогъ
одъ кога имъ найпосле ништа друго, но клетва за такове поступке, у део пасти
неће. —

тва дотера, толико съ тимъ на другой страни двапутъ выше штете неироузрокуе.[1]) Тако да наведемъ само едно за примѣръ. Вукъ пише, као што онъ мысли, чисто Србски *„уопћено, опћено, опћенито, опћини, опћинство,“* и каже да треба чисто Србски писати и *„свећеникъ.“* а Србскій законописацъ е написао у прое̂кту Законника *„вообште* и *свештеникъ;“* и онако небы написао быо, башъ да бы оно и найчистіе Србски было, као што ние. А зашто? Зато; што онъ при послу своме треба да има предъ очима и чувство и мышлѣнѣ, па кадкадъ и предразсудке оны, съ коима посла има, и одъ кои зависи, да онай посао нѣговъ у животъ ступи, и одъ ползе буде. Да е законописацъ Србскій само толико необозрителанъ быо, и мѣсто *„о законима грађанскима вообште,“* написао *„уопћено,“* то бы ямачно онъ са своимъ езыкословнымъ каприцомъ одма у почетку полакъ посла покваріо, о чему се и доцніе савршено увѣріо, што покрай ополике употреблѣне предосторожности, и поредъ *вообште* и безъ *опћинства* и *опћенито,* опетъ ние могао наскакиваня и сплетака съ те стране подъ видомъ| нѣкогъ православія избѣћи, да се како жиле закону едва прокліявшемъ подсеку, и самовольству и нереду старомъ врата отворе; о чему се еднако подъ разнымъ видомъ настои и ради. 68

2) Вукъ на стр. 38. подъ 11) говори: „Ја сам у одговору на Утук Г. М. Светића (на стр. 9. и 10.) доказао, да је правилније *иромеиити* него *промснути,* и Г. је Светић, послије свега пређашњега свога доказивања, да је друго правилније од првога, то признао; јер у грађанскоме законику има промѣнити, замѣнити“ и т. д. И ово припадежи къ нѣговима шерет-доказателствама, коима дајући другій видъ него што е, себи особыту нѣку важность у малима и незнатнима стварма дае, као што е томе подобно и оно на стр. 39. са три *удивителне,* да Светић има у III. Ч. С. Лѣтописа за годину 1829. на стр. 90. *„кооц“* мјесто *„колац.“* Ако ово ние чудо, и достойно за три удивителне, онда већь незнамъ, чему бы се човекъ чудити могао, кадъ е Вукъ на 16. година' натрагъ вратіо се и послове Светића претресао, докъ е ову грдну погрѣшку пронашао. Овоме е подобно и оно, што се Вукъ у II. Ч. пѣсама народны на стр. 288. неможе да начуди „како је Г. М. Светић (у Љетопису за 1830. Ч. II. стр. 59.) овдје (то есть у оной пѣсми) могао разумјети, да је Лазар цар (или кнез) од мушкије глава!“ — Еръ, кадъ се већь о оваким багателама мора да говори, што се првога тиче, т. е. *промеиути* и *промснити,* то я како самъ онда казао тако и садъ држимъ, да се у народу Србскомъ говори и едно и друго, и оно прво да се чуе у нарѣчію сѣверовосточномъ, а друго у нарѣчію югозападномъ, и тако да употребленіе народно и за едно и за друго свѣдочи, као што го и онъ самъ у Одговору своме на Ситнице езыкословие стр. 17. признае, наводећи, да се мора вѣровати да се и тако говори; слѣдователно толико е пре была погрѣшка са *променути* по употребленію сѣверо-

[1]) Да бы Вуку ово ясніе было, препоручуемъ му, да самъ себе, и свой поступакъ за примѣръ узме. Нѣговъ Рѣчникъ е са онима срамотнымъ рѣчма и поскочицама богатіи, пуніи, дакле и савршеніи; али колико е онъ съ тимъ сарженствомъ себи и своме послу штете нанео, зна и онъ, а и други. По овоме нека и друге ствари на умъ узме.

источномъ, толика є садъ поправка са *иромѢнити* по употребленію юго-западномъ. И то пребациванѣ спада у онай редъ, у кои пребациван поради неправилности єзыка и данасъ се чине найбољима списатељи Нѣмачкима, као што смо горе видили: Волфу, Гримму, Лессингу, Гете и т. д.[1]) И како годь што самь у Утуку момъ I. стр. 18. примѣтіо, да є врло добаръ знакъ и за списателя и нѣговъ єзыкъ, кадъ до тога питанѣ дође, кои є између два у говору обычна глагола или начина бољій и правилніи. И овакавъ є случай и са *пужати се* и *пузати*, и *яхати* и *яшити*, и *мирисати* и *миришити*, и *корети* и *корити*, *оканути се* и *оканити*, гди се између два у народу оба обична глагола бирати и о правилности ньиной пресуђивати има; а тако є исто у народу обично и *расти* или *растти*, и *растити*, и *растемь* и *растимь*, и *стояти* и *стоимь* и *стаяти* и *стоимь*, и *стаяти ставмь*; као и *болети* и *болѢти*, и *боле* и *боли* и *болу*; и *волети* и *волѢти* и *волемь* и *волимь*, и *умети* *уму умею* и *умеду*; па и выше таковы, као што є *дрктити ћемь*, и *дрктити имь* и т. д. кое све нису списатељи покварили, као што Вукъ наопако суди и говори, него су тако двоякій говоръ застали, па узимаюћи говорный обичай за правило, како є коме обычніє было чути, или на што се ко выше навикао, опако є и писао; и я самь године 1830. II. Ч. Лѣт. стр. 50. замѣріо Доситею, што є написао *живу* мѣсто *живе* одъ *живим живити*; и имао самь по говору народномъ, као што самь я слушао, право; али ево неволѣ, гди народъ Србскій говори и *живети* и *живемь*, дакле и *живу*, па и Доситей има право; а шта ћемо, кадъ народъ говори и *веднемь ешь е* мѣсто *видимь ишь и*, шта ли бы съ оныиъ списатељѣмъ, кои бы и тако написао; па говоре у Босни и *вдіо самь* мѣсто *во* самь, и т. д. И тако премда найпосле и о правилности или неправилности и оваковога уобычаєногъ двоякогъ употребленія говорити треба; али зато ружити єданъ другога и грдити, да таковый незна спрезати глагола пришивати, и кварительѣмъ и лудымъ називати, принадлежи колико къ неваљаству характера моралногъ, толико къ беспослицама себичности и высокоумія. — Далѣ кадъ онъ овде, т. є. кодъ *ироменити*, узима у помоћь за подпору Славенскій и Русскій єзыкъ, изъ кои иначе употребленіє за кваренѣ народнога єзыка узима, то треба по истоме основу да разумѣ, да му є пребациванѣ оно Светићу учинѣно поради израженія „*поноћ превалила*“ мѣсто оногъ, кое онъ за правилно само држи „*поноћи превалило*“ сасвимъ неосновано и безпутно, почемъ за правилность израженія „*поноћ превалила*“ поредъ Србскога говора и употребленіє Русскога єзыка свѣдочи; а то ено му у Прози В. Жуковскога Ч. III. изд. вт. 1827. стр. 127. врста 10. гди вели „*Наступила полночь*.“ А како самь я писао и *промнути* по говору сѣвероисточномъ, и пишемь „*иромѢнити*“ по говору

---

[1]) Недавно читамъ єдно примѣчаніє у Обштимъ Новинама „Beylage“ Nr 105. 15-ten Apr. 1846. о рѣчи „allmählig“! — Wie ist dieses deutsche Adverbium — allmählig — eigentlich zu schreiben? I. Grimm leitet es von „mal“ ab, und schreibt „allmälig;“ Schmeller in seinem trefflichen „Bayerischen Wörterbuch“ von gemach (allgemach), und schreibt darum „allmählig.“ Göthe verlangte bey der Ausgabe seiner Werke letzter Band ausdrücklich „allmählich.“ Was ist das richtige? —

гозападномъ, тако Вукъ пише садъ *„западно“* мѣсто пређе писанога *западнѣ,“* пошто самь га я на стр. 21. Утука I. опоменуо; и тако ко бы онъ башъ мыслïо, да ми є нѣшто са *„променити“* узаймïо, то амь я нѣму са *„западно“* мѣсто *западње, западњијем,* поштено вратïо. — Толико му важи и чудо оно са три удивителне, да Светић има *„кооц“* мѣсто *„колац;“* премда є при свемъ чуду своmъ опетъ лукаво є изразïо са *„има“* а не са *„пише“* или *употребљява;* єръ онде нити говоръ о *кооц* нити о *колац,* него су наведени образжательни слогови: „ье и лье (је, ѣ, є),“ да се састављаю са суштествителнымъ именомъ, и између примѣра наведено є и *„клас класье, трн трнье,* и *кол* (кооц) *колье.*“ Садъ шта то кодъ нѣга значи, кадъ се толико чуди? И заслужує ли ова стварь толикога чуда и писаня? Мѣсто да є лѣпо признао, да є изъ овы одъ Светића опредѣлѣны образжательны слогова научïо, како бы оваковe рѣчи за неволю писати валяло, те є по томе на стр. 6. казао: „које| се од овијех ријечи у Славенском језику свршују 71
на *ie,* оне би се у Српскоме за неволю могле писати са *ье,* н. п. *зелье, трнье*“ и т. д. а не да то прïйми, а за руку да уведе. Та *„кооц“* є у заключителну метнуто зато, што се тако говори, а коренито є *„кол“* па да се у образжаваню люди непомету; а треба ли писати *кооцъ* или *колацъ,* и коє є правилнïє, коє ли я за таково државмъ, о томе ниє было говора. Но да *„телацъ“* неиде у єданъ редъ са *„колац,“* као што Вукъ по обычаю своме брка, и одъ онога на ово заключує, то државмъ, и то кажемъ. — Тако му є исто и іошть горе шеретско укораванѣ, да Светић ниє разумѣо оно израженïє, коє се налази у пѣсни народной о цару Лазару и царици Милици; єръ по нѣговымъ рѣчма морао бы човекъ мыслити, да є Светић или толковао гди ту пѣсму, или се на ню позвао: коє ниє ни єдно ни друго, него Вукъ то по обычаю изврће и подмеће, надаюћи се, да неће никоме ни на умъ пасти, и помыслити а камо ли посумняти, да човекъ єданъ до толикога безобразлука дође. Онде є говоръ о употребляваню предлога *„Одъ,“* па су нѣки примѣри наведени слѣдуюћима рѣчма: *„Чув се и Бегъ одъ Сербïє, господаръ одъ Сербïє, кнеже Лазо од мужкïє глава.“* О пѣсми ту нема ни спомена, нити позиваня на ню. И онъ є то видïо, да я при писаню ономе нисамь ону пѣсму предъ очима имао, нити самь изъ нѣ то исписао, као што се на ню ни позвао нисамь, почемъ є у пѣсми *царъ,* а овде *кнезъ,* као што и онъ самъ примѣчава. И кадъ бы онъ башъ доказати могао, коє неможе, да я овога израженïя нигди и никада чуо нисамь, но само овой пѣсми; опетъ небы се никако онако наопако укораванѣ извести огло, као што га онъ изводи, но найвыше што бы могао онъ ту рећи было бы: да Светић ниє добро то мѣсто изъ оне пѣсме запамтïо; но ѣкъ до полакъ, па ослонивши се на памтенѣ своє, ниє га истима рѣчма, у правомъ онде употреблѣномъ смыслу навео; па да є то казао, онда ебы имали нужду о оваковима ситницама толико говорити, коє я и дъ нечинимъ| збогъ важности предмета, но збогъ величине лукавства 72
употреблѣногъ на пониженïє и безчешћенѣ другога.

3) Премда є већь довольно доказано, и выше може быти, него бы жднo было, колико є Вукъ у своима мыслима неслѣдственъ, и како ъ чудновато понятïє о опредѣляваню правила' граматически има са ѣкоја *имају овако, а ђекоја онако*“ и т. д. опетъ нека къ томе по-

служи и оно, што онъ на задатакъ нѣкій у Скоротечи Ч. 32. 1842. одговара садъ као *Србскій филологъ* на стр. 55. гди вели подъ 2) „Гдје се у језику нашему Славенско *щ* претворило у *ћ*, гдје ли је остало, т се изговара *шт*, то се мора из народнога говора научити и знати.“ Ов другима рѣчма значи: Славенско *щ* у Србскомъ єзыку претворило с у *ћ* онде гдѣ се у говору претворило, а гдѣ се ние у говору претворило, онде се ние претворило. Ние ли то правило ясно? По коме толико знамо, колико смо и пре знали, и колико и свако дѣте зна. Д видимо далѣ шта одговара Србскій филологъ: „3) Који ли глаголи од онијех, који се у накл. неопр. свршују на *тати*, у садашњему времену имај *там*, који ли *ћем*, и у томе је тешко поставити правило за онога, кој не зна.“ Е! Ние ли и ово ясно, и достойно правило єднога филолог Србскогъ? Како є онъ вѣштъ, да се издає за учителя у ономе, што незна, па да каже да незна, и опетъ да се чини као да зна; да неопредѣли ништа, и опетъ да се чини, да є нѣшто опредѣліо, па найпосле да се може толковати свакояко. Та за кога се опредѣлює правило, него за онога, кои незна; мы знамо да є за онога лако свашта опредѣлити, кои зна, єръ онай може и безъ нѣговогъ правила быти. Или вальда онъ ово „*тежко*“ на себе односи, и разумѣва, да почемъ онъ то незна, ни опредѣлити неможе. Еле како му драго было, то є ясно, да є онъ у шарлатанству и обсени до савршенства дотерао.

4) А шта му значи оно, што на стр. 50. за Раића говори: „да се он из почетка чудио, како архимандрит Раић, кад је у онијем по-
73 ученијама знао Славенске ријечи онако посрбљавати — — није могао доћи на ту мисао, да пише управо народнијем језиком; а послије му је тек пало на ум, да он оно није чинио за то, што је знао народни језик, него што се опомињао, да су се оне ријечи онако читале у Србуљама!“ — И ово є са основомъ речено! Изъ почетка є мысліо, да є знао Раићь Србски, а после му є пало на умъ, да ние знао Србски, и пошто є то на уму имао, да Раићь ние знао Србски, у тай истый парь позива се на *Раића Бой змая са орловы*, гди стои „*Мы немамо мећъ собомъ зрока никаквога*,“ и съ ньимъ доказує Лазићу на стр. 45. да є *узрокъ* права Србска рѣчь, єръ є нњу Раићь као такову употребіо. А како му ние пало на умъ, да се Раићь опоминьо, како є одъ свогъ отца и матере научіо, и да є на памети имао, како є народъ, у Шайкашкомъ баталіону овеянъ Србинъ, кои га є окружавао, и у коєга є средини у Ковилю манастыру до дубоке старости проживіо, съ ньимъ и међу собомъ говоріо, него оде чакъ на Србулѣ. Боже мой, куда човека неће са дубокомъ филологіомъ умъ однети, на што у почетку ни мысліо ние. И премда онъ занешенъ празнымъ высокоуміємъ каже, да Раићь, кои є изъ Србски прсію єзыкъ матерньій посисао, и у средъ Србскогъ народа вѣкъ свой до старости провео, ние Србски знао; опетъ бы я слободно истоме Г. Вуку Караџићу іошть 30. година рока за ученѣ Србского єзыка оставіо, па ако ће и у средъ Тршића быти међу чистима Србима, а не у Бечу међу Нѣмцима и Нѣмачкомъ родбиномъ, гди є онъ свой вѣкъ проживіо, да другій Бой змая са орловы онако свойствено Србски, као што га є Раићь написао, ни онда ни садъ, да му оба ока прсну, написати небы могао.

У државној штампарији у Београду и у свима државним књижарницама у Србији могу се добити ове књиге *Одбора за издавање Вукових списа:*

I. **Српске народне пјесме;** скупио их и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић:*

1) *Књига прва,* у којој су различне женске пјесме. Биоград 1891. — 8°, стр. LXXX и 662 и 2 листа нота. Цена у тврдим корицама 4, у меким 3 динара;

2) *Књига друга,* у којој су пјесме јуначке најстарије (друго државно издање). Биоград 1895. — 8°. VI стр. и 648. Цена у тврдим корицама 4, у меким 3 динара;

3) *Књига трећа,* у којој су јуначке пјесме средњијех времена. Биоград 1894. — 8°, стр. 551 и 4 листа. Цена у тврдим корицама 3, у меким 2 динара;

4) *Књига четврта,* у којој су јуначке пјесме новијех времена о војевању за слободу. Биоград 1896. — 8°, стр. XLVIII и 512. Цена у тврдим корицама 3, у меким 2 дин.

II. **Скупљени граматички и полемички списи** *Вука Стеф. Караџића:*

1) *Књига прва* (год. 1814.—1818.). Београд 1894. — 8°, стр. XV и 224. Цена у меким корицама 3 динара;

2) *Књига друга, свеска I.* (год. 1818.—1822.) Београд 1894. — 8°, стр. 240. Цена у меким корицама 3 динара;

3) *Књига друга, свеска II.* (год. 1824.—1835.) Београд 1895. — 8°, стр. XI и 241—511. Цена 3 динара;

4) *Књига трећа, свеска I.* (год. 1836.—1847.) Београд 1896. 8°, стр. 256. Цена у меким корицама 3 динара.

У штампи је и *друга (последња) свеска треће књиге* ових списа Вукових.

III. **Српски рјечник,** истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима; скупио га и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић;* треће издање:

Свеска прва (од а до зивање). Београд 1892. — Вел. 8°, стр. XX и 256. Цена у меким корицама 4_{50} динара.

Штампа се и ново, по Вукову рукопису исправљено и умножено, издање целога речника. — Дате су у штампу и:

IV. **Српске народне приповијетке;** скупио их и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић.*

СКУПЉЕНИ

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ТРЕЋА

СВЕСКА II.

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1896

ЦЕНА 3 ДИНАРА

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

СКУПЉЕНИ
ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ
СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ТРЕЋА

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1896

И ова је књига уређена по истим основама и на исти начин како је рађено у првим двема. — Обећани регистар свих расправа и чланака Вукових биће штампан у засебној књизи, у коју ће ући, као накнадни додаци, и два до сада нигде нештампана приказа Вукова, сачувана у рукописној му посмртнини, и друге неке ситније ствари Вукове или његових противника и пријатеља, пропуштене у којој од ове три главне књиге „Скупљ. грам. и полем. списа" Вукових.

П. П. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

III.

1836.—1864.

ДОДАТАК

5) Што се тиче онога примѣчанія на стр. 3—4. о рѣчма *чести* и *части*, и претвараня старославенскога *чьсть* у *часть*, то су туђи послови и погревцы Славенски єзыкоиспытателя (види Добровскогъ Грамматику 1822. стр. 190); и нъима ће зато образъ или црвенити или свѣтлити. За Вука пакъ и нѣгово знанѣ много бы болѣ и пробитачніє было, 74
да се у то ни упуштао ніє, а камо ли съ тимъ туђимъ посломъ, коєга онъ самъ како валя схватити ніє кадаръ, другима за учителя да се намеће; те небы у искушеніє дошао, да за любовь овога правила или овы туђи мыслій рѣчма Србскима друго значенѣ подмеће и намеће, него што управо постои, и тако да значенѣ Србскима рѣчма према правилу узетомъ крои управъ наопако, а не правило према значеню постоєћемъ, те тако єзыкъ квари, и то кваренѣ другима намеће, и поредъ тога, што є іошть найсмѣшніє, єднако виче, да онъ єданъ прави, а сви други кваре. Кадъ є онъ томе подобно нѣшто на стр. 33. кодъ Г. Лазића примѣтіо, а онъ му є судіо овако: „То може рећи само онај, који не гледа, шта ријечи у народу значе, него шта би, по његовијем мислима, морале значити.“ И ово є пресуда найприличнія за нѣга самога, коя се съ тимъ іошть пооштрити мора, што се за нѣга додати може, да онъ у овомъ случаю ніє само гледао, шта бы рѣчи по *нѣговымъ мыслима* значити морале, него шта рѣчи Србске и *по туђима мыслима и правилама* треба да значе у Србскомъ єзыку, и како да се по овоме изврнути значеня мораю. Докъ се онъ іошть у оваку дубоку филологію ніє упуштао, донде є и кодъ нѣга у Србскомъ єзыку *честитъ* значило geehrt, ehrenreich, honoratus (види Вуковъ Рѣчникъ стр. 899.), и долазило одъ *честъ* (die Ehre); али садъ *честъ* по филологіи значи der Theil, *дѣо*; [illegible] и *честитъ* треба да значи онога, кои *велике дијелове има* — [illegible] (одъ Theil честь); тако и *на частъ теби* значи у Србскомъ єзыку dir zu Theil (sey); али будући да по филологіи треба *частъ* да значи die Ehre, зато треба и то значенѣ према томе кроити, и валя по Вуковомъ да незначи оно што управо у народу значи, него „zu Ehren (част Ehre).“ У народу Србскомъ говори се истина и *часный крстъ*, и *часный постъ*, и *нечастивый*; али поредъ тога стои и *честитый царъ*, *честитъ човекъ*, *незна честито* ни прекрстити се, и *честитати* и т. д. Па и кодъ Шафарика (Serb. Lesekörner стр. 83.) у старымъ Србскимъ рукописима *честитъ* значи gloriosus (дакле ehrenreich одъ Ehre честь). Но Вукъ се и 75
овде, као што смо већъ довольно горе видили, по обстоятелствама влада: часъ друге укорава и ружи, што се позиваю на Славенскій єзыкъ, часъ се самъ на нѣга позива; часъ другима пребацує, што за любовь нѣке етимологіє даю рѣчма друго значенѣ него што имъ народъ дає, часъ самъ то значенѣ рѣчій изврће и крои по мыслима и своима и туђима, и стала га є вика, да други незнаду шта раде, и онъ се у томе влада, башъ као піянъ човекъ, кои посрће часъ на єдну часъ на другу страну, а све друге псує, што и они неиду управо као онъ. Вѣшто є заиста Добровскій Славенска нарѣчія на два реда подѣліо, и за свакій характеристическу разлику назначіо, вѣшто є и старославенско ображаванѣ гласница' и изъ ньи поздніє претваранѣ у разнымъ Славенскимъ нарѣчіяма опредѣліо; али шта ћемо, кадъ говоръ народный неће свагда по ономе правилу да се влада; заръ у томъ случаю да презремо говоръ народный поредъ правила; заръ ће намъ старіє быти правило него го-

воръ? И нис ли приличніе признати, да правило у ономъ виду ил оной обширности онако опредѣлѣно и ограничено непостои, него за п виломъ окретати и говоръ народный? — По предпоставлѣной разл између нарѣчія Славенски говори н. п. Добровскій на стр. 20. Грам „Idem valet de conjunctione нъ verum, cui Russi apponunt *o*, Serbi v *а: но, на.*" Па зарь ћемо и мы за честь овога правила то одобри кои знамо, да се у народу Србскомъ говори *но* (verum), као и к Русса', а никако *на;* или ћемо бѣдити књижевнике, да су они то Славенскогъ или Русскогъ у Србскій єзыкъ пренели, и овай покварн па ћемо одъ тога чистити, да се правилу Добровскога незамѣримо п тивъ очевидне истине. По овоме правилу Вукъ у одговору своиъ Ситнице єзыкословне стр. 10. показує Светићу са нѣкимъ поносс знаня свога єзыкословнога, да бы „*кон* била ријеч нова по сјеверноме рјечију, а по јужноме ваљало би да је *кан.*" Єсть! Онако исто као
76 и *но* треба по южноме нарѣчію да| буде *на;* онъ негледа што се южномъ нарѣчію говори „*законъ*, и *конацъ*, и *конопацъ*, *конопля*, *након* него онъ се држи правила, па бы радъ да єзыкъ за ньимъ иде, а онъ за єзыкомъ, и чуди се Светићу, зашт' и онъ тако наопако немыс Али збыля! Да нису и то књижевницы и списательи Аустрійски пок рили? кое ће требати по понятію, кое Вукъ о южноме нарѣчію и очистити, и дотерати на правый калупъ, да буде „*заканъ, канацъ,* *нопацъ, канопля, наканъ* и т. д." Него кадъ Вукъ и нѣму подобни е кочистительи и єзыкоградительи стану тимъ путемъ нарѣчіе южно сѣверногa чистити, нека незаборааве, да и *жаока* и *жалацъ* одъ *жа* *жальце,* по ньовомъ правилу треба да буде *жеока* и *желацъ*. Па к су се претуриле и рѣчи *рабъ* и *робъ*, мѣсто да є по ньовомъ прав *робъ* у сѣверномъ а *рабъ* у южномъ нарѣчію, а они одоше наопа Бре іошть єдно чудо, како да nasus буде у южномъ нарѣчію *носъ* а *насъ;* како ли Grab да буде *гробъ;* како *конь* да остане *конь*, а постане *кань*, како ли *сокъ* да не буде *сакъ* и т. д. Све то може б предметомъ чишћеня такови єзыкочистителя'.

Што Вукъ науке и знаня не'ма, што му мысли нису уредне, он дѣлѣне и слѣдствене, и што онъ о єзыку и правопису понятія не томе се ние чудити, нити бы онъ за то замерке, а іошть манѣ ук заслуживао; пошто є наравно, да се одъ онога, кои што учіо ние, зна и наука изискивати неможе. Али што се онъ покрай толикога оче днога незнаня свога, са онымъ, што му є нѣкій ученый нѣгда нѣ казао, или што є онъ помоћю другога нѣшто написао, толико печи успинѣ, и надима, те све списателѣ Србске покойне и живе, одъ До тея до данашньи времена', хули и ружи, и на сву изображенію и п свѣштенію часть Србскога народа у Аустрійскомъ Царству живећу, кое є и онъ самъ са земляцыма своима нѣшто научіо, лягу баца, и у т іошть и као орудіе себичнымъ неваляльмъ намѣрама у погрдама и б
77 чешћеню служи,| и тимъ се іошть поноси, на велику штету и убит науке и просвѣштенія, па и народнога блага и напредка, то му се ник опростити, ни извинити неможе, ни садъ, као ни кодъ найпоздніега пот ства. Овакови поступцы єсу ясни знацы и очевидна доказателства прав варварства и тиранскога духа и порода, гди лажь и лукавство разума мѣ заступа, а себичность страстолюбиво срдце стеже и опасує, на убит

обште ползе и народнога напредка. И зато истину любити, неваљлства открывати, и погрѣшке исправляти, треба да буде свакога правога Србина света дужность на ползу и честь рода свога; коимъ духомъ ревности я и овай трудъ мой покрай осталы' приносимъ, за истину и правду борећи се, на жертвенникъ предрагога рода мога, на нека се помаже, колико може.

[Вук је на ово одговорио у 8. броју „Сербскога народнога листа“ *за год. 1847.,* стр. 57.—60., чланком:]*

„УТУКЪ III. ЄЗЫКОСЛОВНЫЙ.“ [576]

„ОДЪ М. СВЕТИЋА.“

У Српскијем народнијем новинама, колико је мени познато, Утук је овај само једанпут мало споменут; али шта је у њему, управо није казано. Он је као тобожњи одговор на моју најновију књигу: *Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије писма Високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме, о Српскоме правопису, са особитијем додацима о Српском| језику;* али 58в управо узевши у њему је највише личнога грубијанства или изријеком речи *псовке,* каковијех се у штампанијем књигама не може ласно наћи. А гдје се год Г. Светић ствари дотакао, овдје је нове погрјешке правио: ако је што једанпут погодио или близу догнао, као и слијепац кашто што напипа, јамачно је за оно три пута погријешио: и тако је сам на ново потврдио и посвједочио све оно што сам ја отприје казао за њега и за знање његово.

[Ако Г. Светић има још кога паметнога човјека за пријатеља, само му ваља дати да прочита овај Утук његов, па ако не почне нањ мрзити и презирати га, јамачно ће почети жалити га.]

На овај ће Утук по свој прилици бити [више] различнијех одговора; јер се у њему дира у много којешта. Ја ћу *за сад* овдје да одговорим само на оно, што Г. Светић каже на страни 64 *„да су Срби источне цркве“* у писању књига својијем језиком *„много пре уранили“* од браће своје закона

[* **Сербскій Народный Листъ.** Год. XII. 1847. Учредникъ и Издаватель *Θеодоръ Павловићъ.* — Писмени Баймела. — На 4°, 50 бројева, 400 страна.]

Римскога. Ко ствар ову управо разумије, онај се овијем ри-
јечима и мислима Г. Светића мора смијати и чудити као и
осталоме многом којечему, што он наопако доказује. Али будући
да у нас има много књижевника, којима је ова ствар слабо по-
зната, а ствар је сама по себи у данашње вријеме врло важна;
за то ћу ја о њој да речем неколико ријечи.

Ми сви знамо да се у нас почело писати народнијем језиком
од времена Доситија Обрадовића, који је 1783 године почео
Српски писати и говорити да треба тако писати. Али да речемо
58б да су то почели и прије Доситија Ор|фелин и Јанковић, који
су Српски само почињали писати не казујући за што то чине:
опет свакојако ми нијесмо у томе уранили прије друге по-
ловине осамнаестога вијека; а браћа наша закона Римскога,
особито Дубровчани и Далматинци, писали су у шеснаестоме
вијеку у највећи јек!! И наш Доситије мјесто осталога до-
казивања да ваља за Србе Српски писати, или барем уз
оно, могао је слободно казати да се угледамо на браћу своју
закона Римскога. Истина да ни они сви нијесу писали добро
и лијепо, као ни у нас сад што се не пише; али су многи
писали тако чисто и добро, да им језик и ми данас можемо
узети за углед, и да је у осталијем Славенскијем народима
тешко наћи списатеља онога времена који би се с њима
могли испоредити. Свима је нашијем књижевницима познат
Рељковићев *Сатир* и Дошенова *Аждаха седмоглавна*, које су
књижице и нашијем словима прештампане. Тако преко свију
овијех ријечи Г. Светића и овакијех мисли другијех гдјеко-
јијех нашијех књижевника слободно се може рећи да су ста-
р[иј]а дјела браће наше закона Римскога за наше данашње
списатеље веће скровиште и чистији извор од нашијех да-
нашњијех црквенијех књига. Али да не рече ко да ја ми-
слим да црквенијех књига не треба читати, него да их
ваља презрети и чувати их се; ја мислим на против: да и
браћа наша закона Римскога ваља да читају наше [, и старе
и данашње,] црквене књиге, али и ми, особито списатељи
59а и књижевници, да читамо књиге њихове, особи|то старијех
пјесника. Што Славенски језик нашој књижевности
данас смета и штету чини, он, који је сам по себи пре-
красан и драгоцјен, томе није крив, него смо криви ми који
не умијемо да га употребимо на своју корист. Тако без по-
знања и без паметнога разбора не могу се ријечи узимати
ни из Славенскога језика ни из књига браће наше закона

Римскога; али ми се чини да је мање разбора потребно код старијех књига њиховијех, него ли код данашњијех Славенскијех; јер су по свој прилици и њихови списатељи узимали ријечи Славенскијех, али у оно вријеме кад су се у нас Славенске књиге читале ближе к народноме говору, н. п. Дубровчани имају у књигама *сај* мјесто данашњега Славенскога *сей*. Ја бих прије рекао да су они ову ријеч узели из Славенскога језика него ли да су је кад говорили, али су је узели према својству нашега језика. Ја сам сила пута мислио и говорио да би било вриједно нашијем словима наштампати сва дјела Дубровачкијех и гдјекојијех Далматинскијех пјесника без и каке промјене у језику; али кад се то за сад не може, жељео сам да би се начинио рјечник свију њих; и како сам се обрадовао кад ми је Г. Виктор Григоровић у овакоме разговору казао да Г. Мажуранић саставља оваки рјечник! Само да хоће бити што побрзо! У овоме рјечнику ми ћемо наћи на стотине прекраснијех, у нас непознатијех, ријечи од правога Славенскога коријена, које су Дубровчани и Далматинци или од старине у говору задржали, или из Славенскога језика поузимали или у писању књига порадили.

Међу онијем ријечима које Г. Светић наводи из Мажу- 596
ранићева и Ужаревићева и из Фрелихова рјечника има их које ни мени нијесу по вољи; али их има и таковијех које се и у народу говоре и против којијех се ништа не може рећи, н. п. *причест, покора, раскошје*. У њих је *причест* као у нас *причешће*; *покора* је прекрасна ријеч (као и од ње *покорник* и *покорница*), која би и нама требала; а и *раскошје* значи *што врло лијепо и мило,* од прилике Њемачки die Wonne. Тако Г. Светић на страни 51 угони мене у лаж да се у народу нашему имена средњега рода у дат. и сказ. падежу мн. броја не свршују на *има* него *ама*; а не само што се то (ономе који *народнога* језика не зна) може посвједочити из књига различнијех нашијех списатеља (н. п. Г. Ј. С. Поповић у Ч. 31 Подунавке од године 1845. на првој страни има „у поєдинымъ само *мѣстима,*“ а Л. Мушицки у писму, које сам лани показивао његовоме синовцу Г. Ђ. Мушицкоме, има „*о писменима*“) него и сам он, Г. Светић, у књизи: „*Дѣла Димитрія Давидовића* [*књига I.*]“ (у Биограду 1846) на страни XIV има „у своима *дѣлима*!“ Ето како Г. Светић зна шта говори!

Ово све показује каква плата и слава припада човје
кад се другима намеће за учитеља у ономе што сам не зн
Али се Г. Светић опет воли пред свијетом срамотити и п
корисати него незнање своје признати и проћи се оног
што не зна, или гледати да га учи. Он у овоме Утук
60a своме није| много паметнији од слијепца који би се намета
окатијем људима за вођа, или молерима за судију у њихо
вијем пословима.

Ако се Г. Светићу учини ово и *за сад* мало одговора
а он нека га прими само као: „Чалабрчак док приспиј
ручак." —

У Бечу 12 Февр. 1847.

В. С. К.

[У посмртнини Вуковој нађен је рукопис овога чланка, те
према њему исправљене многе штампарске грешке и додано у углас
заграде оно, чега у штампаном нема. На стр. 59а (овде стр. 26
вр. 32.) прва реченица је у штампаном гласила: Што Славенс
језик нама данас смета и штету чини. *У реченици пак:* да се
народу нашему имена средњега рода и т. д. *на стр. 59б (овде ст*
261. вр. 25.) речи: у нар. наш. *није било у рукопису.]*

[Вук није више одговарао, али је место њега одговорио
Даничић познатом својом расправом „Рат за српски језик и правопис
Будим 1847. (*на 8-ни, стр. 63.*).*]*

XLIII

ПРЕДГОВОР [1]

[преводу ***Новога Завјета*****]*

I.

Ево и на Српскоме језику *Новога завјета!* Да ми се кад овако опростити *ријечи* и осталога којечега о народу нашему што сам којекуда скупио, онда се смрти нимало не бих бојао.

II.

Историја је овога пријевода, од године 1815 до данас, врло знатна а на много мјеста и смијешна, али је и дуга и широка, за то се за сад мора изоставити.

III.

У превођењу сваке књиге дужан је онај који преводи старати се да пријевод што је више могуће буде вјеран, т. ј. да се не каже што ни друкчије ни мање ни више, него управо онако и онолико као што је у оригиналу. У превођењу светога писма на то се особито мора пазити, и за то се у гдјекојијем пријеводима, међу којима је и наш Славенски, више пазило на превођење *ријечи* са свима граматичнијем промјенама него на *смисао*: с тога је у највише пријевода језик рђав и тежак разумјети. Ја сам се трудио да овај пријевод буде вјеран, каоно ти свето писмо, али што је могуће више да буде и нашијем чистијем народнијем језиком. Код

[* **Нови Завјет Господа нашега Исуса Христа.** Превео *Вук Стеф. Караџић.* У Бечу у штампарији Јерменскога манастира. 1847. — На 8-ни, 2 л., стр. XV и 507. — Овога предговора нема у свима примерцима „Новога Завјета."]

и гдјекојијех стихова, кашто и око једне ријечи, и преводе
и штампајући, тражио сам помоћи у десет пријевода, пак са
најпослије питао, прије покојнога Копитара а сад Ф. Микл
шића, како је у оригиналу. Тако ја сам се трудио што са
више могао и око вјерности и око језика; али поред све
тога труда не могу рећи да се не ће наћи погрјешака и
једноме и у другоме; јер људски посао никакав не може би
без и каке погрјешке. Што је год оно у нашему Славе
скоме пријеводу на страни или доље на дну назначено си
нијим словима, све су оно погрјешке против оригинала; а
погрјешке у језику сваки ће ме паметан човјек још при
оправдати кад помисли да се овако дјело преводи на јези
којијем се сад почиње писати и који је до сад много виш
кварен него су правила његова скупљана и значења ријеч
одређивана. Али опет не треба нико да мисли да су оно с
погрјешке што ће овај или онај не знајући језика и не р
зумијевајући ствари казати да јесу; јер у данашњему стан
наше књижевности мало који читатељ не ће на свакој стра
наћи погрјешака и у смислу и у језику. По самоме Славе
ском пријеводу нико не може пресудити гдје је овдје вјер
преведено гдје ли није; јер у Славенскоме пријеводу из
мјеста гдје се смисао из ријѐчи никако не може разумје
макар човјек учио Славенски језик сто година; а има и т
ковијех гдје ни мало не сумњамо разумијемо ли, а опет
разумијемо. Тако се ја надам да ће и највећи наши бог
слови, који су се до сад само на Славенски пријевод осл
њали, тек с помоћу овога пријевода моћи *управо* разумје
многа мјеста у Новоме завјету.

IV.

Најприје би ме могао ко окривити што су гдјекоје ријеч
из оригинала на различнијем мјестима различно преведен
али овакијех неједнакости има и у нашему Славенскоме пр
јеводу (а по свој прилици и у другима свима), н. п. Ма
XVII, 4, и Лук. IX, 33, Грчка је ријеч *σκηνάς* преведе
са сѣни, а Марк. IX, 5, та иста ријеч са кровы; тако
νομικός Мат. XXII, 35, преведено са законоучитель, а Лу
X, 25, са законникъ; тако је *ἐξίσταντο* Дјел. ап. II, 7, пр
ведено са дивляхѹся, а у истој глави у стиху 12 ужасахѹс
тако је Грчки глагол *ἐγείρειν* гдјешто превођен са воскреси
а гдјешто са воздвигнѹти (као што се у једноме стиху, Рим.

VIII, 11, налази обоје); а исто је тако ἐγείρεσθαι на гдјекојијем мјестима (н. п. Мат. XVII, 23) преведено са востати, а на гдјекојијем (н. п. Мат. XX, 19) са воскреснꙋти и т. д.

Ове неједнакости ја само за то овдје спомињем да би се мени оваке лакше опростиле. Гдјекоје сам оваке неједнакости ја учинио готово навалице, или да покажем да се и онако може казати, или не знајући које| је боље; а гдјекоје IV
су утекле против моје воље. У напредак, ако суђено буде да ову књигу још једном узаштампам, гледаћу и у овоме да се поправи што више буде могуће.

V.

Ја се надам да ће књига ова бити на неисказану корист народу нашему. Из јеванђелија ће народ познати како је Христос на овај свијет дошао, шта је учио, и како је са свијета овога отишао; из дјела апостолскијех познаће шта су апостоли послије Христа радили и како се закон Хришћански по свијету распространио; а из посланица апостолскијех познаће чему су апостоли учили да би се Хришћански закон боље утврдио. За Христа, да је пострадао и васкрсао, зна народ наш нешто из слушања у цркви и из приповиједања, али од дјела апостолскијех и од посланица не зна, управо рећи, ништа. А како је могао и знати? Кад би овакијех књига на Славенскоме језику и било доста, он језика тога не разумије; а да речемо да би ко по нешто и разумио којекако, нема књига. Ја не знам да ли у свему народу нашему, осим цркава, педесет кућа имају Нови завјет; а осим свештенства, које чита у цркви и у другијем различнијем догађајима по служби својој, не знам би ли се могло наћи и пет људи који су Нови завјет сав редом прочитали. Које што књига не|ма, V
које пак што се не разумију, дотле је дошло да народ наш и не мисли да су јеванђелије и апостол књиге које ваља читати или слушати да се из њих што *научи,* него мисли да се читају у цркви и у другијем различнијем црквенијем службама само обреда ради.

VI.

Овај пријевод није за то да се чита у цркви, него само да га људи читају као књигу, да би из ње закон Хришћански боље познали и што научили, и да би с помоћу њега Славенски пријевод у цркви боље разумјели.

VII.

Будући да сам ја рад да би се из ове књиге поред св тога писма могао познати и прави наш народни језик, за т ћу овдје да кажем што о гдјекојијем ријечима у њој. И тако

1) Узео сам у њу 30 ријечи Турскијех, које ево овдј постављам редом: *аждаха, амајлија, аџуван, бадава, басамак долама, занат, исе, кавгаџија, кадар, калдрма, кеса, кула ленгер, мáна, неимар, нишесте, ока, пазар, сахат, соба, сунђер торба, филдиш, хазна, хајдук, харач, хатер, чалма, чаршија*

2) Задржао сам 49 ријечи Славенскијех које се у на шему народном језику не говоре, али се ласно могу разу мјети и с народнијем ријечима помијешати; ево и њих редом *гонитељ, наказатељ, ревнитељ, свршитељ, спаситељ, тјешитељ*
VI *утјешитељ, дјевственик,*| *законик, заступник, клетвопреступник мужеложник, постељник, преступник, проповједник, сребрник четвровласник, хулник, хулни, пророчица, лицемјер, прељуба жртва, добродјетељ, јединост, ревност, довољство, искуство јединство, прворудство, ближњи, многоцјен, грјеховни, духовни јединомислени, јединородни, маловјерни, непрестани, руко творени, нерукотворени, животни, смртоносни, китов, величати изобиловати, жртвовати, облагодатити, осјенити, ревновати*

3) Има 47 ријечи које су од Славенскијех посрбљене ево и њих редом: *богоборац, богомрзац, богомрски, сребро љубац, стријелац, двојезичан, јединодушан, нелицемјеран, кра јеугалан, неблагодаран, пријатан, сујетан, сведржитељ, су нашљедник, неуздржник, љубазница, нељубазница, лицемјерје невјерје, сујевјерје, изобиље, обиље, братољубље, човјекољубље среброљубље, искушење, непоштеђење, обрезање, необрезање откривење, отпуштење, помиловање, поучење, противљење, са зидање, уздржање, неуздржање, невјерство, пророштво, ота чанство, савршенство, кадиони, будући (а, е), скрушен, ново крштени, новорођени, прицијепити.*

Ријечи *посредник, природа, постојан* и *непостојан* п свој прилици прије ће бити Руске него праве Славенске (и
VII црквенијех књига); али се и оне могу врло ласно| помијешати с нашијем ријечима. *Гостољубив* и *гостољубије* ваља да с начинили наши књижевници, јер их ни у једном рјечник нијесам могао наћи. *Гостољубив* може се помијешати међ наше ријечи, али *гостољубије* нема друштва међу њима, з то сам ја начинио *гостољубивост*.

4) Има ријечи 84 којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио; ево их редом: *викач, вребач, гудач, измишљач, карач, кушач, мјењач, препирач, ругач, сијач, слушач, трубач, шаптач, изабраник, освeтник, четвртник, преступница, виноградар, вртар, вратарица, ћилимарски, прељубочинац, прељубочиница, прељубочинство, прељуботворни, зборница, зборнички, људокрадица, посинаштво, незнабоштво, дјевојаштво, отпад, распусна* (књига), *заједничан, смјерност, древност, светост, гостољубивост, мртвост, избављење, извршење, обновљење, окамењење, оправдање, опушћење, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, посињење, послушање, непослушање, потврђење, похођење, приготовљење, признање, примирење, утврђење, грабљив, неиспитљив, неистражљив, неосјетљив, непоколебљив, непримирљив, неразумљив, неродљив, опадљив, поучљив, празноговорљив, преварљив, распадљив, распадљивост, нераспадљив, нераспадљивост, пропадљивост, непропадљив, свадљив.*

Највише овијех ријечи казао би овако и најпростији VIII
Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре. Кад би се Срби сабирали по зградама, јамачно би они имали и ријеч *зборница,* али се они сабирају највише по брдима, за то имају *збориште* и (у Црној гори) *зборна* главица.

5) Мјесто *ветхи* народ наш говори *вети* и *вегди* (у *вегди* је *х* преметнуто пред *т,* и по Херцеговачкоме изговору претворило се у *г,* па се онда и *т* послије *г* претворило у *д),* а усјечено *вет* и *вегд: вет* је од вєтъхъ, које би по својству нашега језика морало бити *ветах* (*ветха, ветхо*), и у Дубровнику може бити да би ко рекао тако (као и *њихан, њихна, њихно,* мјесто у нас обичнога *њин, њина, њино*); али због онијех који *х* не изговарају никако морао сам казати *ветхијем* (Чив. VIII, 13), а иначе би приличније било у винит. падежу.

6) *Тја* (у овој књизи мјесто Славенскога даже, и Турскога *чак*) говори се у Дубровнику, а у Боци и у Црној гори каже се *ћа.* Може бити да је ово прво (*тја*) по Чакавачкоме нарјечију (као н. п. *нетјак* мјесто *нећак*), а по правоме нашему да би друго (*ћа*) било приличније. У народној пјесни *зидање Скадра* мјесто овдје *тја* има (у стиху 186 и 191) *дори* (као што Бугари и говоре): „Узидаше *дори* до кољена — Узидаше *дори* до појаса.“

7) *Брвно, купина* и *напаст* у нас имају мало друго значење него у Славенскоме је|зику: у Славенскоме језику (и у IX

овој књизи) *брвно* значи *балван, дирек,* или *греда,* а у нас се брвно зове дебела даска; *купина* у Славенскоме језику (и у овој књизи) значи das Gebüsch (од прилике *шиб,* по западнијем крајевима *грм* и *грмен* и *грмење*), а у нас значи Brombeerstrauch (rubus fruticosus, Linn.); а *напаст* у Славенскоме језику (и у овој књизи) значи die Versuchung (*искушење*), у нас пак као *биједа* или *несрећа* која на човјека изненада *нападне.*

8) За неколико туђијех ријечи ваља читатељима казати шта значе; ево их:

Ава, ријеч је чивутска и значи *отац.*

Алоје, у Арапској и Инђији некакво мирисаво дрво, којијем су Мисирци мртваце накађивали.

Ареопаг, у Атини главица на којој је био Атински велики суд.

Антихрист, који каже да Христос није обећани Месија.

Ваал, (у Чивутскоме језику значи *господар*) био је идол у Кананаца, Финичана, Асираца и Вавилонаца.

Велијар, презиме сотонино, и у Чивутскоме језику значи *не висок.*

Гог и *Магог,* овијем су именима Чивути у вријеме Христово звали најдаљније народе које ће, по њиховијем мислима, сотона навратити да ударе на царство Месијно.

x *Дидрахма,* сребрн новац од *двије* Атинске *драхме.*

Епикуровац, Епикур је био Грчки философ, који је казивао да је човјек само онда срећан кад му тијело не осјећа никаква бола и душу ништа не узнемирује.

Идол, ријеч је Грчка и значи незнабожачки бог који је начињен ода шта; отуда је *идолопоклоник* (који се *идолу клања,* т. ј. вјерује га и моли му се) и *идолопоклонство.*

Израиљ је презиме Јакова, сина Исакова а унука Аврамова, и у Чивутскоме језику значи онај који се бори с Богом. Послије Јакова овако су се звали и сви потомци његови.

Израиљац, један човјек од народа Израиљскога.

Јерес, начин мишљења и вјеровања друкчији од другијех људи.

Јупитер, тако су Римљани звали својега највећега бога, који се Грчки звао Ζεύς.

Кодрант, некакав врло мали новац, још мањи од једне крајцаре.

Левити, звали су се потомци *Левијеви,* који су имали некаку службу у цркви, али су прави свештеници били од ко-

љена Аронова од којијех су се они разликовали овијем својијем презименом.

Легеон је ријеч Латинска и значило је чету војника од 3200 до 6200, а у светоме писму значи *мноштво*.

Лепта, мали Грчки новац од по кодранта.

Мàна, некака влага која је с росом као мала бијела зрнца XI
падала и хватала се на лишћу од гдјекојега биља у Арапској. Људи су је прије сунца купили те сушили и за јело остављали.

Меркурије, био је у Римљана бог рјечитости и трговине, који се Грчки звао Ἑρμῆς.

Месија, у Чивутскоме језику значи: 1) оно што у Грчкоме *Христос,* т. ј. *помазаник*; 2) цар или краљ; 3) у Новоме завјету тако се зове Давидов потомак којега су по обећању Божијему Чивути очекивали да их избави.

Молох, био је идол Амонитски, коме су жртвовали и животиње и људе.

Нард, некáко биље у Инђији из којега су стари вадили маст.

Осана, овом су се ријечи стари Чивути поздрављали, и значи од прилике: *да си ми пријатељ!*

Палма, дрво на којему рађају урме.

Рака, ријеч је Чивутска, али јој се управо не зна коријен; у вријеме Христово Чивути су се њоме ружили.

Ремфан, име бога којега су вјеровали Мисирци, Арапи и Финичани.

Ритор, ријеч је Грчка и управо значи који зна лијепо и добро говорити, а овдје у Новоме завјету значи онај који туђу ствар на суду брани и одговара (адвокат).

Саваот, у Чивутскоме језику значи *војска* или *мноштво* (н. п. анђела, звијезда на небу, за то и само небо), и по томе XII
Бог саваот значи *Бог неба*.

Садукеји, били су у Чивута некаки јеретици који нијесу вјеровали да ће мртви васкрснути, и да ће се свакоме по смрти платити по дјелу његову, као ни да има анђела и да се Бог стара и промишљава за свијет.

Сикер, некакво јако пиће које су Чивути правили од меда, урми и палмова сока.

Скинија, ријеч је Грчка и значи: 1) *сјеница* (хладник); 2) *кров* који се може носити, као н. п. у цркви небо; 3) *чадор*.

Смирна, сок некаквога мирисавог дрвета у Арапској, којијем су се стари мазали.

Статир, новац од четири Атинске драхме (нешто више од двије цванцике).

Стихија, ријеч је Грчка, и значи оно од чега су ствари овога свијета састављене (елемент).

Стојици, били су у Грка философи који су казивали да је људска највећа срећа у живљењу по природи, и да ништа није добро осим добродјетељи.

Талант, одређени број новаца: у Атинском је таланту било 1350 талијера (по четири цванцике и по), а у Сирскоме, који се у Новоме завјету спомиње, нешто више од 320 талијера.

Фарисеји били су Чивутски јеретици који су казивали да је
душа људска бесмртна, да ће се по смрти свакоме према
XIII дјелима његовијем платити, и да душа по смрти| једнога
човјека иде у друге људе и животиње; поред Старога
завјета пазили су и на старинске обичаје, и више су
гледали на обреде него ли на дјела. Народ их је врло
поштовао. Они су били највећи непријатељи Христови и
највише су учинили те се он на смрт осудио.

Финик, у Грчкоме језику значи оно што у Латинскоме *палма*.

VIII.

Штампарскијех погрјешака у овој књизи нема много, али их се опет налази, и то понајвише малијех. [*Даље се набрајају грешке у знацима и у словима*; *свега их је 25.*]

IX.

Свака штампана критика на овај пријевод мој биће ми
врло мила, и гдје ми се докаже да сам погријешио гледаћу
у напредак да се поправим. Ја бих *сад* већ гдјешто друкчије казао, а камо ли кад чујем шта и други о послу моме
мисле, и док сам о њему још више промислим! Који се списатељ боји критике и труди забранити да се дјела његова не
критизирају, онај очевидно доказује да сам у себи признаје
да су дјела његова рђава или зла, али би опет рад да их
свијет за најбоља прими и држи. Овакп су списатељи људи
XV којима је милија тама од видјела: „Јер| сваки који зло чини

мрзи на видјело и не иде к видјелу, да не покарају дјела његовијех, јер су зла" (Јов. III, 20). Залуду се оваки списатељи ријечима хвале да љубе истину и корист народну, јер дјелом сами показују да им је милија нихова *лажна слава* него истина и све што је с њом скопчанно.

У Бечу на Видов дан 1847.

В. С. К.

[О овом „Предговору" *говорио је д-р Јов. Стејић у другој књизи* „Гласника дружтва Србске словесности," *стр. 1—42., у чланку* „Єзыкословне примѣдбе на предговоръ Г. Вука Стеф. Караџића къ преводу Новога Завѣта," *који види у „Додатку" на крају ове III књиге Вуковиx грам. и полем. списа.]*

XLIV

[У 49. броју „Подунавке“ * *за год. 1847., стр. 199.—200., штампан је овај чланак:]*

1996 **НЕКОЛИКО РЕЧІЙ „СѢВЕРНОЙ ПЧЕЛИ“**

о

Г. ВУКА ПРЕВОДУ „НОВОГА ЗАВѢТА.“

Сѣверна Пчела № 243. у фелѣтону свомъ изражава се о преводу Новогъ Завѣта г. Вукомъ Караџићемъ овако: „Въ книжной лавкѣ Мехитаристовъ, въ Вѣнѣ, появился, въ первый разъ, Новый Завѣтъ на Сербскомъ языкѣ, переведеный извѣстнымъ Сербскимъ писателемъ Вукомъ Стефановичемъ Караджичемъ, при чемъ пользовался онъ Греческимъ текстомъ и Нѣмецкимъ переводомъ Лютера. — Этотъ буквальный переводъ Новаго Завѣта, отличающійся чистотою языка и силою выраженія, есть истинное сокровище для того, кто хочетъ изучить нѣжный языкъ Сербовъ.“

Овай г. дописатель похвалюе преводъ г. Вука, наводећи, да є чистымъ Србскимъ єзыкомъ написанъ, а уедно отликуе нашъ Србскій єзыкъ, именуюћи га „нѣжнымъ.“ Но кадъ човекъ узме у руке реченый преводъ г. Вука, неналази у нѣму ни ту похвалѣну чистоту Србскогъ єзыка, а іоштъ манѣ нѣжность нѣгову; а судећи по речма г. дописателя, рекао бы, да онъ у истомъ преводу и єдно и друго предпоставля, по чему заключити є, да Србскій єзыкъ непознае. Єръ требало бы истомъ г. дописателю знати, да єзыкъ тай, коимъ є г. Вукъ Новый Завѣтъ писао, нити є говорный нити писменый єзыкъ Срба. Тако неговоре Срби у Аустріи, кои множество прелази преко два миліона душа; дакле ни у у Срему, ни у Бачкой, ни у Банату, ни у Славоніи, ни у Хорватской, ни у Далмаціи; далѣ, тако не говоре Срби у Србіи, кои има око єданъ миліонъ душа; исто тако не говоре тимъ єзыкомъ ни Бошняцы. Дакле преко четырь миліона Срба не говоре тимъ єзыкомъ, коимъ є г. Вукъ Новый Завѣтъ писао. Но ни списательи Србски не пишу єзыкомъ г. Вука, изузимаюћи нѣга (г. Вука) и неколицину нѣговы привърженика, за

[* **Подунавка.** Додатакъ къ Србскимъ Новинама за годину 1847. Учредникъ *Милошъ Поповићъ.* У Београду, Издано и печатано у Правителственой Штампаріи. — На 4-ни, бр. 51, стр. 210. — Чланак овај прештампан је одмах у 50. броју „Србскога нар. листа“ за год. 1847.]

з намъ вмствую све кньиге Србске, кое су досадъ изъ печатнѣ изишле.
ыкъ, коимъ г. Вукъ пише, есть една смеса Херцеговачкогъ и Црно-
›скогъ нарѣчія, еръ нити сами Црногорцы говоре тако, као што г.
'къ пише, нити сами Херцеговцы, кои, скупа съ Црногорцыма до 150.
яда душа (?) износећи, исчезавају спрамъ четыръ миліона Срба; по
му само се собомъ каже, да поменута похвала, указана преводу г.
ука г. дописателѣмъ, ніе ни одъ какве важности. И доиста; да е г.
›писатель за ова условія и обстоятелства знао, а къ томе, да му е
›знаnа была расира учены Срба противу езыка, кои г. Вукъ Србима
іметнути труди се, онъ бы се емачно у реченомъ члену своимъ уздр-
ао одъ сваке похвале и само бы се ограничіо са известіемъ, да е г.
укъ Новый Завѣтъ на Србскій езыкъ превео. — У прочемъ хвала му 200а
дъ свакогъ Србина на оной почести, што нашъ Србскій езыкъ называ
нѣжнымъ."

Доведши у сумню овымъ, ако ће быти и доста површнымъ изло-
:еніемъ, расточителну похвалу г. дописателя у смотренію чистоће езыка
преводу г. Вука, да пређемо на другій предметъ, кои іоштъ већой
умньи подлежи. Г. дописатель у известію своимъ вели, да се г. Вукъ
ри превођенію Новогъ Завѣта ползовао Грчкимъ текстомъ. Оставляюћи
асадъ све друго на страну, наводимо само изъ Евангелія Матеовогъ
л. 3-ће сх. 4-тый и Марковогъ гл. 1-ве сх. 6-тый, гди стои у Грчкомъ
ексту, да е св. Іоаннъ у пустыньи „акриду" ео. — Г. Вукъ, о комъ
. дописатель наводи, да се Грчкимъ текстомъ ползовао, превео е ту
›ечь „акриди" сасвимъ противно нѣномъ црковномъ значенію. Еръ Грчка
ркзва подъ речію „акриди" разумева вообште оврошіе растѣнія, као што
з ластаръ на лози. Онъ е волео слѣдовати овде Лутеру и Латинской
ркви, него обазрети се шта нѣгова восточна црква о томе држи! Речь
е о св. Іоанну, да се у пустыньи постіо. Ніе ли дакле прече помыслити,
да е св. Іоаннъ, као строгій постникъ, ео оврошіе некогъ растѣнія у
пустиньи, него да се раніо скакавцыма, као вештествомъ меснатымъ? Не
представля ли самъ Спаситель животъ постника у овымъ речма: „Пріиде
Іоаннъ ни ѧдый, ни пїѧ." Блаженый Теофилактъ, Архіепіскопъ Охридскій, у
толкованію светы Евангелія односително на исту речь говори овако:
„Пруж҃іе на славенскомъ и акриди на греческомъ ѧзыцѣ сѹть вершїе нѣкоегѡ былїѧ
нарицаемагѡ Мелагра, и҆ вершїе древъ дивїихъ" и пр... Истина, у Словарима
Грчкимъ и Славенскимъ подъ речію „акрисъ" разумевају се и скакавцы;
али подъ истомъ речію по гласу тіи Словара разумева се и оврошіе
'ранчица и вообште біиля; и каже се изречно, да се св. Іоаннъ у пу-
:тыньи тимъ оврошима питао. Исто тако стои и у црковномъ Словару,
одине 1818-те у С. Петербургу изданомъ: „Пружіе, пруги и прузи есу
росто скакавцы; и будући да они, као и лептирови, падају на вршке
іиля, цвета, травчице, зато су ій Грцы и прозвали акриди, сирѣчь
ршцы, окраишцы." — Далѣ у истомъ реду стои овако: „Исидоръ Пи-
:сіотъ въ посланіи 32. кнь. 1. мнитъ пищу Іоанна Крестителя быти
мыя верхушки древъ; такожде Никифоръ Калистъ кнь. 1. Истор. Церк.
. 14. и други Учительи." У Грчкоме Словару Пападопула наводи се
речи „ἀκρὶς" да означава истина познато оно животно, кое усевима 200б
едъ наноси: „Ἀκρὶς, ζωΰφιον γνωστὸν ἀφανιστικὸν τῶν γεννημάτων;"
уедно да значи и оврошіе древета, т. е. нѣжный онай ластаръ, на

врховима растѣнія и дрва, коимъ се овршіемъ св. Іоаннъ Креститель у пустиньи препитавао. *„Ἀκρὶς, τὸ ἀκρόδενδρον, ἤτοι τὰ τρυφερὰ ἄκρα τῶν δένδρων, ὡς ἡ βρυονία καὶ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐτρέφετο εἰς τὴν ἔρημον Ἰωάννης ὁ Προφήτης καὶ Πρόδρομος.“* О истоме предмету и познатый Грчкій проповѣдникъ Германъ у періодическомъ сочиненію своімъ подъ именомъ „Евангелска труба“ числу 13-мъ, године 1836-те у Атини изданомъ, говори, да се св. Іоаннъ у пустиньи питао акридама т. є. ластарима дивльи растѣнія. А тако и у Толкованію Евангелія Євтимія Зигавина 1842. год. одъ Теоклита Фармакіда у Атини изданомъ на стр. 42. стои, да речь акрида има више знаменованія, и да црква наша држи прво, т. є. врхове разны растѣнія. Г. Вукъ дакле ніе се у овой речи држао превода Грчке цркве; єръ она безизятно подъ речію „акриди“ у поменутымъ местама Евангелія разумева овршке растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустыньи питао, а никако скакавце, као што є г. Вукъ превео.

И тако шта намъ друго остаѥ казати, него то: да є г. дописатель мало известанъ быо о предмету ономъ, кои є тако похваліо. Да онъ правый Србскій єзыкъ изближе познаѥ, онъ бы се о чистоћи єзыка г. Вука у преводу Новогъ Завѣта другчіє изразити морао. И да є онъ са Грчкомъ црквомъ болѣ упознатъ, не бы могао рећи, да се г. Вукъ ползовао Грчкимъ текстомъ, почемъ є противно разуму Грчке цркве превео. Онъ бы по мнѣнію нашемъ онда истину казао, да є у известію своїмъ овако рекао: да є г. Вукъ кодъ Мехитариста у Бечу, и то ньіовимъ иждивеніємъ печатао на Србски Новый Завѣтъ, безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, и безъ предварителногъ споразумѣнія са учєнымъ своє цркве Богословима. — Него є онъ речено известіє онако на брзу руку написао и расточіо похвалу, не бывши лично о томъ увѣренъ, па є послао истый членъ Учреднику Сѣверне Пчеле, а овай, не цензуриравши ю, даде є ставити у фелѣтону свои Новина, као мужъ, кои люби Србе.

††.

[На ово је Вук одговорио књижицом:]

[1] # ГОСПОДИНУ СА ДВА КРСТА.[*]

У 49 броју Подунавке за годину 1847 наштампан је чланак коме је име: *„Неколико речій „Сѣверной пчели“ о Г. Вука преводу „Новога завѣта.““* На сврштетку тога чланка мјесто имена онога који га је писао, стоје два крста (††): тако ћу и ја књижевника онога у овоме одговору звати *господин са два крста.*

[* На 8-ни, стр. 8., без натписнога листа; на последњој страни под линијом стоји: У Бечу у Јермена. — Овај је чланак штампан у исто време (19. марта) и у „Подунавци“ за 1848. год., бр. 12., стр. 45.—47., старим правописом. Овде се штампа по оном из књижице; у угласту заграду додано је из „Подунавке“ оно чега нема у књижици. Још су ове разлике: стр. 277., вр. 5: скакавац; стр. 278 вр. 11: шта, вр. 15: кажем, вр. 38: овај.]

Истина да је оно *неколико ријечи* говорено као *Сјеверној пчели,* која је хвалила мој пријевод Новога завјета на Српски језик, али је о мојему дјелу и управо против мене; за то је и дужност моја на оно одговорити, а Сјеверна пчела одговорила кад што не одговорила, како јој драго.

Господин са два крста каже: 1) Да језик у моме пријеводу Новога завјета не ваља: да није нити говорни нити писмени језик Срба, него да је смјеса Црногорскога и Херцеговачког нарјечија; и да је, вели, онај *„г. дописатель“* Сјеверне пчеле за то *„знао, а къ томе, да му в позната была распра учены Срба противу взыка, кои“* ја *„Србима наметнути трудимъ се, онъ бы се вмачно у реченомъ члену своми уздржао одъ сваке похвале.“* 2) Да се ја у превођењу Новога завјета на Српски језик| нијесам *„пользовао Грчкимъ текстомъ,“* 2
и то доказује тијем што сам Грчку ријеч *акриди* (Мат. III, 4, и Марк. I, 6,) превео са *скакавци* а не са *вршици од траве,* или *ластар,* и вели да сам *„волео слѣдовати овде Лутеру и Латинской цркви, него обазрети се шта“* моја *„восточна црква о томе држи!“* Он истина признаје да Грчка ријеч *акрис* и Славенска *пруг* (*прузи, пружије*) значи најприје *скакавац,* али вели: *„подъ истомъ речію разумева се и овршів гранчица и вообште бійля,“* и каже да се *„у овой речи“* нијесам *„држао превода Грчке цркве; връ она безизятно подъ речію „акриди“ у поменутымъ местама Евангелія разумева овршке растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустиньи питао, а никако скакавце, као што“* сам ја *„превео.“* *„Нів ли,“* вели, *„пре̂че помыслити, да в св. Іоаннъ, као строгій постникъ, во овршів некогъ растѣнія у пустиньи, него да се раніо скакавцима, као вештествомъ меснатымъ?“* За свједоџбу овијех својијех мисли и ријечи доводи он *Церковный словарь* Петра Алексијева, и гдјекоје данашње Грчке списатеље. 3) Да сам ја *„кодъ Мехитариста у Бечу, и то ньіовымъ иждивенівмъ печатао на Србски Новый Завѣтъ.“* И 4) да сам овај пријевод свој штампао *„безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, и безъ предварителногъ споразумѣнія са ученымъ свов цркве Богословима.“*

Ово су најглавније ријечи господина са два крста којима мене криви и пријевод мој куди: ево сад [и] мојега одговора или управо рећи правдања и обране.

На 1) Што се тиче нашега језика и његове чистоте, то з
је распра дуга и широка: већ има више од 30 година како

се ја с нашијем књижевницима око тога препирем, пак с
се још слабо с мјеста помакли. Већ су и иностранци мно
као н. п. Руси, Нијемци и т. д., слушајући распре наш
почели језик наш управо познавати и учити, а нашијех н
више књижевника мисле о њему онако као што су и при
30 година мислили. За то ћемо ми ову ствар оставити
други пут, особито док видимо шта ће у Гласнику друшт
Српске Словесности на свијет изнијети Г. Дра Јована Стеј
„Єзыкословна примѣчанія на предговоръ“ к овоме мојем пр
јеводу. Али опет не могу оставити да не споменем да г
сподин са два крста нема право што каже да ја Србима *н*
мећем некакав језик. Ја сам се трудио и једнако се трудим д
бих језик [наш], и то колико је могуће свега народа Српског
показао какав је, и да бих правила његова скупио и у ре
намјестио. Ако господин са два крста овај труд мој не н
зива наметањем језика, него заиста мисли да ја Србима кака
језик *намећем*, нека то покаже мјестимице и посвједочи мо
јијем ријечима.

На 2) Што сам ја казао да је св. Јован у пустињи је
скакавце а не *вршке од траве* или *ластар*, у томе нити са
се повео по Лутеру ни по Латинској цркви, него по Руско
цркви и по *свјатјејшему синоду*. У Рускоме Јеванђелију кој
је у Петербургу по заповијести цара Александра, „благослов
ніемъ же Стѣйшагѡ Правителствующагѡ Всероссійскагѡ СѴНОДА“
4 наштампано 1820 године, и које у предговору препоручуј
народу да чита: *„Михаилъ,* Митрополитъ Новгородскій
Санктпетербургскій; *Серафимъ,* Митрополитъ Московскій
Коломенскій; *Филаретъ,* Архіепископъ Тверскій и Кашинскій,
— стоји на обадва поменута мјеста: *„акриды,“* а да не б
ко криво помислио да ова ријеч значи друго што осим *ска*
кавци, стоји додато доље под крстићем: *„Родъ саранчи.“* Ј
сам вољео у овоме држати се данашњијех Рускијех богослов
него ли Грчкијех између осталијех узрока и за то, што с
данашњи Грчки богослови понајвише самоуци и овијем с
послом забављају само узгред, као и наши, а у Руса се т
учи као што треба, и који за тај посао није онај се уњ
не мијеша. Ова је распра сад свршена само за то што с
Руси тако казали, па и ја по њима; али кад не би то
узрока било, него кад би ваљало тражити по књигама уч
нијех људи шта значи Грчка ријеч *акрис,* ја бих мислио
један Њемачки, Француски или Енглијски прави филолог зн

оље стари Грчки језик од свију данашњијех Грчкијех дакала и логиотата, као што смо виђели у своје вријеме да један Чех или Крањац или Словак зна боље Славенски (наш црквени) језик од свију нашијех богослова и професора Славенскога језика и богословије. А оваки Европски филолози, као н. пр. Стефанус, Бретшнајдер, Папе и т. д., да ријеч акрис значи што друго до *скакавци* немају никаква другога спомена осим да је било људи који су без и кака узрока по својој вољи хтјели наметнути [јој] да значи и врхове од траве. Ако ли| господин са два крста мисли од мене друкчије за Европске и данашње Грчке филологе, да се повратимо опет к Русима. Кад је он против мене узео за свједочанство рјечник Алексијева [(који је први пут наштампан 1773. године)], он мора признати да више ваља вјеровати рјечнику Руске академије, који је наштампан много послије, него ли ономе старијему једнога човјека. А у рјечнику Руске академије код ријечи *акрида* стоји овако: „*Акрида, иды,* с. ж. мн. 1. скл. Греч. Большаго роду *саранча,* водящаяся въ странахъ Азіи и Африки, которую многіе народы издревле въ пищу употребляли. По сей причинѣ Діодоръ Сицилійскій и Страбонъ называютъ Аравлянъ Акридофагами, т. е. пругоядцами. Іудеи такъже, какъ и сосѣди ихъ, употребляли акридъ въ пищу, что книга Левитъ 11. 22. свидѣтельствуетъ. Сія да ясте отъ сихъ вруха и подобная ему... и акриду и подобная ей. *Акриды по Гречески точно то значатъ, что по Славенски Прузи, по Россійски Саранча, называется, а не быліе какое, какъ нѣкоторые толкуютъ.*“ А код *пруги* овако: „*Пруги, овъ,* и *Пружіе, жія,* с. ср. 2. скл. соб. Сл. *Саранча.* Се азъ наведу заутра пруги многы. Исх. 10. 4.“ А и из самога словара Алексијева да је господин са два крста преписао редом ријечи (мјесто што их је поизрастављао и гдјекоје изоставио), видјело би се да Алексијев само показује како су други о томе мислили и говорили, и све узевши једно с другијем да је више с моје стране него са стране господина са два крста. За оправдање Алексијева ево овдје његовијех ријечи редом. Код ријечи *акриди* он каже ово: „*Акриды,*| Греч. упоминаются у Марка въ гл: 1. стих. 6. Есть пища св: Іоанна Предтечи, коя у Матѳеа гл: 3. ст: 4. названа пружіемъ или прутами. А по сказаніи Исидора Пилусіота суть *вершины былія* или *деревцевъ.* По Лат: locustae то есть *саранча.* У св. Ѳеофилакта въ толкованіи на Матѳеа значитъ родъ зелія, которое

называется *Малатра.* Иные же писатели подъ именемъ *Акрідъ* разумѣютъ *особенный родъ насѣкомыхъ, въ пищу употребляемыхъ, Тремел. на гл: 11 Левит.*" А код ријечи *пружіе* ово каже: „*Пружіе, пруги* и *прузи,* просто называемая *саранча,* по Лат: locustae. Родъ насѣкомыхъ, поядающихъ всякое растѣніе и плоды земные, какъ видно въ книгѣ *Исход: гл: 10. 4. 5 и 6. Псалм: 104. 34.* Такъ же бабочки на вершинахъ былія травнаго садящіеся, откуда и называются по Греч: *ακρίδες.* Исидоръ Пилузіотъ (въ посл: 32. книг: 1) мнитъ пищу Іоанна Крестителя быти самыя верхушки древъ. *Матвеа: 3. 4.* Такъ же Никифоръ Каллистъ (кн: 1. ист: церк: гл: 14) и другіе учители." — Дакле није сумње да је св. Јован у пустињи јео скакавце; а како је то могао чинити, није наше испитивати (него је наш посао казати што у Јеванђелију стоји да је јео); али кад господин са два крста каже да је „*грече помыслити, да е св. Іоаннъ, као строгій постникъ во овршіе некогъ растѣнія у пустиньи, него да се раніо скакавцима, као вештествомъ меснатымъ,*" дај да кажемо што и на то. Свак ће вјеровати да је *рак,* који у води једе сваку стрвину, сто пута поганији а и меснатији од скакавца, који се храни само травом и лишћем; па ми опет раке једемо уз часни пост и у оне дане кад се не једе ни риба ни зеитин!!! Осим тога напоменуто је мало прије да је у Мојсијеву закону Чивутима допуштено изријеком јести и скакавце, а и у новинама Биоградскијем било је јесенас да и данас има народа који скакавце једу. — Тако нити је истина да се ја нијесам држао пријевода Грчке цркве, и да сам „*волео слѣдовати Лутеру и Латинской цркви;*" нити је истина да наша црква „*безизятно подъ речію „акриди" у поменутымъ местама Евангелія разумева овршке растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустыньи питао.*"

На 3) Није истина да су мени Мехитаристе штампале овај пријевод Новога завјета *о своме трошку,* или као што господин са два креста каже својијем „*иждивеніемъ,*" него је он штампан у њиховој штампарији *мојијем трошком,* као и друге моје књиге које су код њих штампане; и господин са два крста овијем ријечима мене *опада,* и *вара* народ који Подунавку чита и слуша. Ако је господин са два крста рад ову кривицу и срамоту са себе скинути, он ваља да посвједочи оно што је казао.

На 4) Истина је да сам ја свој пријевод Новога завјета **ампао** *„безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, безъ предварителногъ споразумѣнія са ученымъ свое цркве ıгословима.“* Али сам ово учинио из два узрока: а) Што м се бојао да пријевод мој не би дошао у руке онакијем гословима који би га, не разумијевајући управо ни ствари ı језика, исквварили и нагрдили, те или би постао као и Стојовићев што је, или се не би| никако ни наштампао; и мислим 8 ı ме је господин са два крста у овоме са свијем оправдао пред данашњијем нараштајем и пред потомством. А б) ова ьига моја нити је за цркву нити и за какву потребу црıену, него само да је читају људи као и другу књигу, и за ı управо нијесам ни мислио, као и сад што не мислим, да : она не може наштампати и читати *„безъ саучастія“* какве *црковне власти.“* Кад се могао Стојковићев пријевод никаıјем језиком *„безъ саучастія“* и чијега наштампати и у Пеɜрбургу (1824) и у Липисци (1834), па за то ни данас нико ишта против њега не говори; за што да се не би могао мој, оји је од његова у свачему бољи и правилнији? већ ако а то, што је Стојковић из Сријема из Руме, а ја из Србије ıз Јадра из села Тршића!

У Бечу 20 Јануарија 1848.

Вук Стеф. Караџић.

Овај је одговор горе назначенога дана послан редактору Биоградкијех новина да се наштампа у Подунавци, па кад га до сад (за два ıјесеца) не хтјеше наштампати, ја га сад штампам овдје.

У Бечу 20 Марта 1848.

В. С. К.

'За овим је у истом (12.) броју „Подунавке,“* *стр. 47.—50., и:]*

ОДГОВОРЪ 476
„ГОСПОДИНА СА ДВА КРСТА“

Читали смо ето, како се г. Вукъ брани противъ мои неколико ›ечій о нѣговомъ преводу Новога Завѣта. Ову обрану свою онъ є по:лао у писму єдномъ на Учредника правителствены новина, кои ю є по ıужности поднео надлежномъ мѣсту да бы се штампати одобрила, одъ ıуда є после и до мене дошла. Ако и не бы требало, као што ни вредно ıiє, ни у какво призрѣніє узимати наводе г. Вука, почемъ є наша црква зећъ єданпутъ забранила уношаѝ те нѣгове кньиге у Србію, као кньиге,

---

[* **Подунавка.** 1848. Учредникъ Милошъ Поповићъ. Издано и печатано у Правителственой Кньигопечатньи у Београду. — На 4-ни, бр. 52, стр. 212.]

коя є написана не само противно свакоме моралу, срамотнимъ и скареднимъ речма, па тако светиню предмета осквернила, већъ и правый смысао овога нарушила и исварила; ништа манѣ опетъ самь се одважіо, на све нѣгове наводе у кратко и одма одговорити, па и то сада іоштъ єданпутъ за свагда. Ево дакле:

На 1.) Зло є мене разумео г. Вукъ, кадъ ме беди, да самь рекю, да онъ некакавъ новъ єзыкъ Србима намеће и наметнути труди се. Я нисамь ту разумевао некакавъ новоскованый єзыкъ, за кои Срби іоштъ нису чули; него самь разумевао єзыкъ г. Вука, коимъ онъ пише, коимъ є Новый Завѣтъ написо и о комъ єднако труби, да є то єзыкъ, коимъ народъ Србскій говори, а овамо сви Срби устма своима сведоче, да они не говоре онако као што г. Вукъ пише. Дакле єзыкъ г. Вука ніє го-
48а ворный єзыкъ Срба.| Но ніє ни писменый єзыкъ Срба; о томъ ће га уверити све новіегъ времена Србске кньиге, коє су у Београду, Новомъ Саду, Суботици, Сегедину, Пешти, Бечу и у Липисци печатане; о томъ ће га уверити петоре новине Београдске, Пештанске новине съ народнымъ Листомъ, Магазинъ Далматинскій, па и саме новине Србске, коє су пре тридесетъ година у Бечу излазиле, а и данасъ Хрватске съ Даницомъ и Зора Далматинска. Ал' се г. Вукъ овде увекъ позыва на ауторитетъ страны учены людій, кои, читаюћи народне Србске песме (за кои скуплянѣ и изданіє г. Вуку заслужену хвалу неодричемо), омилише єзыкъ Србскій, па зато г. Вука, ако бы то све нѣгово дѣло было, у небо славомъ пренеше; и читаюћи іоштъ и нека нѣгова дѣла, а неувиђаюћи да є у тима єзыкъ врло различанъ одъ онога у песмама, усуђую се по г. Вуку доказивати: да ни єданъ списатель Србскій не зна єзыка Србскога, и да є само оно Србски, што долази одъ Вука! Ово су све претераности, коє ништа друго, до презрѣніє заслужую. Па зато примѣчавамъ само, да гласъ у опредѣляваню кньижевнога єзыка Срба имаю само кньижевници Србски, као у Рускомъ Руски, у Ческомъ Чески, у Немачкомъ Немачки и т. д. Тежко ономе, коме туђини капу кроє! —

Г. Вукъ одъ како се появіо на полю кньижества Србскога, увекъ виче на єзыкъ Славенскій; а сада преводећи Новый Завѣтъ, како самъ у предговору нехотице исповеда, ніє ни толико имао у снаги говорный єзыкъ народа Србскога, да бы се могао у свему простимъ речма изразити, но морао є и нове речи ковати и Славенскомъ єзыку приближити се! Какова слѣдственость! Ал' и ово, што є одъ Славенскога узео, и токорсе посрбіо, не изгледа ни Славенски ни Србски, но као нешто полутано. За примѣръ само наводимъ изъ Луке гл. 23. ст. 27., гди є превео: „плакаху и *нарицаху*“ уместо „плачући и *заисваюћи*“ ил' болѣ „плачући и *вцаюћи*,“ кадъ є у Славенскомъ тексту „*плакаху и рыдаху*“ и т. д. — Но г. Вукъ и то често доказує, да Срби незнаю Славенскога єзыка, и вели да то данасъ болѣ знаю Чеси, Словаци, Краньци и т. д. Я незнамъ како є то, да свуда има учены Слависта, само у Срба нема! како то, да данасъ они Славени опредѣлѣваю Славенскій єзыкъ, кои су у оно време, кадъ є прва луча Славенства, како изъ исторіє знамо, у Срба сійнула, и кадъ є у Срба, при свима незгоднима обстоятелствама,
48б народность Славенска цвѣтала, іоштъ у дубокомъ сну спавали, одбацуюћи Славенскій єзыкъ, а примаюћи Римскій и друге странне! Нећу да спомынѣмъ она времена, кадъ є съ юга и востока Славенскога прене-

ьено на западъ Богослуженіє Славенско; неһу да споминѣмъ ни она
времена, кадъ су сами Руси, кои данасъ држе се за найболѣ Слависте,
изъ Србіє себи епископе узимали; неһу да спомынѣмъ ни оно време,
кадъ су Руси Србе за своє учителѣ поставляли: само һу да напоменемъ,
да є Србинъ быо, кои є у Русіи подъ Екатериномъ II. г. 1780. првый
школе уредіо, а тай є мужъ быо Янковиһъ Демерієвъ. Єдва һемо къ
томе іошъ и данасъ наһи икоєгъ Славенина, кои бы слаһе могао Славенски
писати, него што су некада у насъ писали Терлаиһъ, Кенгелацъ,
Болиһъ, Мушицки и многи други. Срби дакле некада знаше, па и друге
научише: а данасъ незнаю ништа? Какова любавь къ Србству! —

На 2.) Г. Вукъ за достоверность превода свогъ у речи „акриди“
позыва се на преводъ Руске цркве у години 1820. Истина у томъ на
Рускій єзыкъ преведеномъ Евангелію истолкована є речь „акриди,“ да
є некій родъ скакаваца; но може ли покушеніє превода, предузето у
почетку овогъ 19. столѣтія, оборити, односително на речь „акриди,“
єдногласна мнѣнія светы Отаца православне восточне цркве за пуны
18. столѣтія? нису ли Руси одъ Грка прінмили веру Христову и цело
свето писмо? нису ли найпре Грцы почели толковати свето писмо, коя
су толкованя Руси усвоили? піє ли светый Іоаннъ Златоустый быо светило
вселенске цркве у струци богословской? А по нѣму є толковао
„акриде“ ученикъ нѣговъ Исидоръ Пилусіотскій, живившій у почетку
5. века, да су оврщцы растѣнія а никако скакавцы. Исто є тако у 11.
столѣтію толковао „акриде“ Теофилактъ архієпископъ Бугарскій, и изрикомъ
каже у предговору, да се у свему придржаво толкованія Златоустогъ.
Исто су тако толковали „акриде“ у 14. столѣтію Никифоръ и
Калистъ. Єдномъ речію, цео востокъ о акридима, коє є светый Іоаннъ
у пустиньи єо, држи, да су то оврщцы растѣнія па подобіє ластара, и
никако скакавцы. За то намъ ємствую и сада живеһи учителя црковны
толкованя; особито она у Атини проповедника Германа и Євтимія Зигавина.
Шта више, садъ є у найновіє време некій Рильскогъ монастыра
ученый Єромонахъ Неофитъ превео Новый Завѣтъ на простый Бугарскій
єзыкъ, и каже изрикомъ, да є светый Іоаннъ оврщке одъ быля у пустиньи
єо.| Ево и нѣговы речій: „ястіє то му беше властаре и медъ 49a
дивъ.“ Мат. гл. 3. ст. 4. А у Марка гл. 1. ст. 6. овако каже: „И
ядеше властаре, и медъ дивъ.“ Найпосле да наведемо, шта говори прославлѣный
Окенъ о скакавцима, грчки акридима, по немачки Heuschrecke.
„Die Heuschrecken, вели онъ у 5. свезки стр. 1519. своє Єстественице,
welche die Israeliten in der Wüste selben gegessen haben, hält man für Vögel,
und diejenigen des Johannes des Taufers für die Samen des Johannisbrodbaumes.
Ceratonia siliqua.“ Тако дакле и єстествоиспытательи мысле о акридима,
коє є св. Іоаннъ креститель єо, да су то рошчиһи (слѣдователно растѣніє
а не животно); а оне, што су ій Исраилтяни у пустыньи єли, да
су птице. — Но г. Вукъ, да бы, по толковательима западне цркве, доказао,
да є светый Іоаннъ Креститель скакавце єо, наводи, да се и у
Псалтиру подъ рѣчи „*прузіє*“ скакавци разумѣваю, показуюһи неколико
мѣста, гдѣ су заиста скакавци; ал' ніє хотѣо показати она мѣста у
старомъ завѣту, гдѣ се подъ „*прузіє*“ не разумѣваю „скакавци“ но
ластаръ, као н. п. кодъ Еклезіаста гл. 12. ст. 5. И овде се дакле види,
како є г. Вукъ себичанъ.

Люто се вара г. Вукъ, ако мысли, да на востоку амо нема ученія Грка нег' што су даскали и логіотате, кои се ово као учительи по школама, ово као писари кодъ Паша налазе. И башъ зато и погрешава, што неће да призна, да су и раніи векова Грчки богослови умели дубоко прозрети у высоке тайне светогъ писма и подпуно iй истолковати, а и данашньи истогъ народа богослови да нису, као што онъ вели, самоуцы, нити да се тымъ посломъ текъ онако узгредъ забавляю. Ето му изъ прошавши последньи столѣтія: патріарха Генадія, Маврокордата, Минія-теса, Евстратія, Аринта Хіосца, Теозарпта и Никодима светогорца, Теотокія и многе друге; после саданѣгъ вѣка: Германа и Зигавина. А одъ найнови доволянъ ће му быти єданъ за све прославлѣный Константинъ велике цркве Економъ, кои є садъ найскоріє тры дебеле кньиге написао и то са дубокомъ богословскомъ ученосћу, доказуюћи исправность и превосходство превода 70. толковника надъ другимъ преводима.

И тако, имаюћи оволике сяйне сведоке, почевши одъ Златоустога па крозъ све вѣкове Христіянства до данасъ, и подпуно уверени, да Грчко-восточна православна црква єднымъ устма свію свои велики Учи-
496 теля исповеда: да се| светый Іоаннъ у пустиньи овршцыма неки растѣнія а не скакавцыма питао, можемо мы сви православни безъ бриге быти, што рускій академическій Словаръ подъ речи „акриди“ само скакавце разумева. А и што се наведеногъ рускогъ превода тиче, чисто двоуми човекъ: да ли су преводительи были уверени, да „акриди“ на томъ месту значи скакавце, и да се ньима светый Іоаннъ питао; єръ иначе бы ту речь у самомъ тексту заменули са рускомъ „саранча“ а небы є подъ звездицомъ на страни толковали, да значи некій родъ „саранче.“ — По свой прилици быће, да су у доцнія времена а и сами Руси неуместность или неисправность превода свогъ увидили, пакъ су зато одъ тогъ посла и престали, а можда и морали престати; єръ є Руско Библейско общтество, коє є за преводъ светога писма г. 1820. постало, већъ године 1825. укинуто, и типографію истога купили су депутати Србски одъ святѣйшегъ Синода и овамо у Србію године 1831. донели.

Црква дакле Грчка или грчко-восточна, коіой и мы заєдно съ Русима принадлежимо, изузымаюћи често поменутый преводъ Рускій, безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи овршке растѣнія єо, као што напротивъ западна црква па и Лутеранска и Калвинска безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи скакавце єо. Но нама су толкованю светогъ писма далеко пречи и достовѣрніи отцы наше цркве, него Вукови Бретшнайдери, Стефануси и ньима подобни. По овоме дакле, оснивајући се на толкованя св. отаца, а не као у ветаръ рекао самь я, да є г. Вукъ у реченомъ толкованю волео држати се Римске и Лутеранске него своє цркве. — Нити што важи овде оно сравньиванѣ рака са акридомъ, у комъ г. Вукъ велико доказателство за себе налази. Друго є то, што є Христіянима дозволѣно узъ постъ єсти раке, као што є Євреима Левитскимъ закономъ дозволѣно было єсти скакавце; а друго є овде питанѣ: чимъ се раніо пустиньикъ светый Іоаннъ? Та г. Вукъ вальда зна као човекъ у Србіи рођенъ, да се наши одшелцы, пустиньицы и строги постницы уздржавају и одъ онаковы єла, коя су одъ цркве узъ постъ дозволѣна.

На 3.) Некъ се не љути г. Вукъ и за оне речи моє, гди самь
казао, да є онъ, г. Вукъ, преводъ свой о трошку Мехитариста печатао.
Я у првый ма нисамь имао нужде о томе што являти, почемъ самь изъ
Сѣверне Пчеле разу|мео, да му є у издаваню тогъ превода Книзъ Милошъ 50а
помого. Но кадъ є скоро затимъ книзъ Милошъ некимъ лицама амо у
Београдъ писао и оно известіє Сѣверне пчеле за лажно прогласіо, додавши,
да онъ паре єдне на Вуковъ преводъ дао ніє, него да є та цела
стварь кодъ Мехитариста одѣлана: онда самь пао у сумню, да не буду
Мехитаристе и дали трошакъ г. Вуку на издаванѣ превода Новога Завѣта;
єръ ми є то добро познато, да г. Вукъ свои новаца нема, да па
то троши; а у сумньи той утврдіо самь се іошъ болѣ тыме, што самь
дознао, да є г. Вукъ, шуруюћи са шокачкимъ фратровима, одъ ньи и
прійміо *ј*, *нь*, *ль*. Ево му сведочанства: Коста Калайдовићъ у кньиги
своіой год. 1824. у Москви подъ именомъ *„Іоаннъ Ексархъ Болгарскій“*
печатаной на страни 120. каже, да є речена писмена некій шокачкій
фраторъ Юрка, родомъ изъ Крижеваца у Хорватской, одъ прилике
пре 183. године у Русію пренео, и за болѣ уверенѣ наводи одма
на слѣдуюћой страни правописъ нѣговъ, изъ кога ћемо, примера ради,
неколико речи навести: „Гди бо в којем народу нист кньижних писательев
и народного устројенја и законоставја — Сербльани тако сут
изгубили своју дединску бесиду — дльа ради својего трудольубльа —
всакиь бо језик јмајет — никаковије ползи“ — и т. д. Дакле є пре
183. године фраторъ шокачкій Юрка писао *ј*, *нь*, *ль* избацивши изъ азбуке
Србске писмена *я*, *ю*, *є*, *ѣ* и *ъ*; али є, вальда збогъ смутнѣ неке
на користь уніє, Сибира допао; а садъ се нашао г. Вукъ да правописъ
нѣговъ Србима наметне. Но и како се то слаже са речима г. Вука, кои
єднако о себи труби, да више одъ 30. година учи єзыкъ Србскій, кадъ
видимо да є шокачкій фраторъ пре 183. године то изштудирао, чимъ се
г. Вукъ хвали; єръ ни онъ непише писмена *я*, *ю*, *є*, *ѣ*, *ъ*, него ј, *нь*,
ль. Ако є намера г. Вука са своимъ преводомъ Новогъ Завѣта тако
чиста као што є овде чисту истину казо, то онда свакъ Србинъ може
лако погодити, како стои съ г. Вукомъ збогъ нѣговогъ превода.

На 4.) Црква восточна, као права апостолска црква, има пуно
право мотрити на све оно, што се нѣ тиче, и недати, да се у дѣла и
дужности нѣне мешаю они, кои нису на то звани. У число овы спада
и г. Вукъ. Па зато бы болѣ учиніо, да се ніє мешао у посо, за кои ніє;
єръ самъ вели, како се то правило у Русіи строго наблюдава. Но кадъ
се већъ дао на посо, кои| не иде у нѣгову струку, зашто нехтеде найпре 50б
дѣло своє поднети цензури своє цркве? Залудъ се позива г. Вукъ на
Стойковићевъ преводъ, као да є и онъ безъ саучастія и одобреня Руске
духовне власти печатанъ. Стойковићевъ преводъ печатанъ є трошкомъ
Библейскогъ обштества у Петербургу, а Библейско обштество было є подъ
управомъ святѣйшегъ Синода. Може ли садъ ко паметанъ рећи, да є
Стойковићевъ преводъ безъ предварителногъ разсмотренія одъ духовне
власти печатанъ? А друго примера тога нема ни у средъ Германіє, да
ко издає преводъ светогъ писма безъ предварителногъ расмотренія одбора
каквогъ богословскогъ. Ено му Ессове Библіє, па нека види, колико ій
є свештены лица и богословски факултета прегледало пре него што ће
у штампу ући. Па кадъ се тако строго мотри на преводъ светогъ писма

у слободной и наученой Германіи, да шта ћемо ређи, кадъ бы кои сын Римске цркве хотео печатати преводъ какавъ светогъ писма у Бечу, без знаня и одобреня црковне власти, шта бы радила Бечка цензура? Стой ковићевъ дакле преводъ ніе изишо на светъ у Петербургу пре докъ г ніе духовна власть расмотрила и одобрила. А кадъ се године 1836. чул да е руска црква истый преводъ Стойковићевъ за недостаточанъ про гласила и забранила, съ места е и овде у Србію уносъ тій кньига забра нѣнъ, као што е и уносъ превода г. Вука забранѣнъ. Дакле ніе се г гледало одкуда е ко родомъ, да ли изъ Руме у Срему или изъ Трши у Ядру?

У Београду 28. Фебр. 1848.

††.

[Вук на ово није одговарао. — Писмо кнеза Милоша, о ко је у овом чланку реч на стр. 283., штампано је у 4. бр. „Сербског Нар. Листа“ *за год. 1848. (стр. 14.—16.). — В. Лазић штампао у* „Подунавци“ *за год. 1848. два чланка* „О преводу Новога Завѣта *(први у бр. 3., а други у 8.), на које је одговарао Ђ. Даничи књижицама*: В. Лазићу I. *(*у Бечу у Јермена 1848. — *На 8-ни, ст 20) и* В. Лазићу II и још којешта (у Бечу у јерменскоме намастир 1848. — *На 8-ни, стр. 16). Први чланак Лазићев штампан је 184 год. још: у Новинама читалишта београдског (у особитом додатк к броју 4.), у Просветним Новинама (у особитом додатку к бро 4.), у Даници Хорватској, Славонској и Далматинској (у бр. 9) и у Српском Народном Листу (у бр. 7.—9.). У 10. и 11. бр.* Сер ского Народнога Листа *за год. 1848. штампан је чланак* „Свето пис и Србли.“ — *На превод Вуков штампане су и* „Примѣтве Ніканор Грунића“ (Земун 1852.): *на неке од ових Никанорових приговора В је спремио одговор, који је остао у рукопису и који види у о ој књизи под бр. XLIX.]*

XLV

[У „Sitzungsberichte der historisch-philologischen Classe“ *бечке Академије за 1848. годину, поред осталих рецензија о Ауерову делу* „Die Sprachenhalle“ (Wien 1844.—1847. in folio), *прочитаних на седници 3. маја 1848. (по нов. кал.), штампана је, на стр. 19.—24., и ова Вукова рецензија, под натписом:]*

C) BERICHT 19

DES HERRN WUK STEPHANOVICH KARADSCHITSCH.

Der Gefertigte ist von der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften beauftragt worden, über den slawischen Theil | der von dem Akademiker Auer in zwei Abtheilungen heraus- 20
gegebenen „Sprachenhalle“ Bericht zu erstatten, welchem Auftrage er in Verbindung mit dem correspondirenden Mitgliede Dr. Franz Miklosich in folgendem nachzukommen sich beeilt:

Was die erste Abtheilung anlangt, so gesteht der Gefertigte offen, nicht einzusehen, warum die bis zur Unkenntlichkeit entstellten Vater-Unser-Formeln des Adelung'schen Mithridates wieder abgedruckt worden sind. Dass, wie der Herausgeber annimmt, durch die tabellarische Aufstellung eine Berichtigung derselben erst möglich oder auch nur erleichtert werde, ist ein Wahn, da ja an die Stelle aller, ich sage mit Bedacht, aller Adelung'schen Formeln neue gesetzt werden müssen, und die Berichtigung nicht durch Vergleichung unrichtiger Formeln verschiedener Sprachen untereinander herbeigeführt werden kann. Die technische Schwierigkeit der Arbeit mögen Techniker beurtheilen; die Sprachwissenschaft, welcher durch dieselbe ein Dienst geleistet werden will, ist dabei nicht im Geringsten betheiligt.

In der zweiten Abtheilung, im *Journal asiatique 1848, pag. 104,* als *spécimens de l' imprimerie impériale de Vienne* characterisirt, erscheint das Vlachische als römisch-slawisch und das Litauische und Lettische als germanisch-slawisch. Gegen die erste Benennung bemerken wir, dass, wer das Vlachische römisch-slawisch nennt, consequent die übrigen sogenannten romanischen Sprachen römisch-germanisch nennen müsste; die letztere Benennung hingegen ist ganz unrichtig, und beruht auf einem Irrthume, den heut zu Tage kaum ein Sprachforscher mehr theilen wird. Litauisch und Lettisch sind zwar die nächsten Verwandten des Slawischen, nichts desto weniger selbstständige Glieder in der Kette der indoeuropäischen Sprachen, und nicht etwa aus einer Verbindung slawischer und germanischer Elemente hervorgegangen.

Die aus dem *Tentamen criticum, Wien 1840,* entlehnten Formeln 143—146, die als lateinische Abarten figuriren müssen, hätten gar nicht aufgenommen werden sollen, denn sie sind offenbar nichts anderes, als in hohem Grade verstümmelte vlachische Formeln, was dem Kundigen schon aus den Ausdrücken: *parente le* und *tata lu* ersichtlich geworden wäre. Un-
21 geachtet| der makedo-vlachische Dialect unberücksichtigt geblieben, sind doch neun vlachische Formeln (147—155) angeführt worden; diess ist jedoch nur ein scheinbarer Reichthum, da sich die einzelnen Formeln unbedeutend, meistens nur in der Orthographie von einander unterscheiden. Die Umschreibung der Formel 147 ist ganz geeignet, dem Unkundigen von der Aussprache des Vlachischen einen falschen Begriff beizubringen. Denn dieselbe beruht auf den Versuchen unserer Tage, das für die vlachische Sprache wie geschaffene cyrillische Alphabet zu verdrängen und das lateinische an dessen Stelle su setzen: wer, um nur eins anzuführen, nicht weiss, dass nach diesen Neuerern *c* vor *e* und *i* wie im Italienischen ausgesprochen wird, wird *zela, ze, zeriuri,* also unrichtig lesen. Es ist ferner zu tadeln, dass bei der interlinearen Uebersetzung der vlachischen Formeln auf den dem Ende des Wortes angefügten Artikel keine Rücksicht genommen worden; die Uebersetzung, wie sie jetzt ist, belehrt also den Leser nicht einmal über ganz äusserliche Dinge, wie das Daseyn des Artikels und die im Romanischen ganz abnorme Stellung desselben. Diess möge zugleich als Beweis dienen, wie wenig durch eine solche Vater-Unser-Sammlung die Sprachwissenschaft gefördert werden kann.

Bei dem sogenannten germanisch-slawischen oder lettischen Sprachstamme fehlt sonderbarer Weise das Litauische ganz, ungeachtet die ganze litauische Bibel in mehreren Auflagen in Königsberg und das neue Testament in Wilna 1816 und von L. J. Rhesa, Königsberg 1816 eine eigene Geschichte der litauischen Bibelübersetzung erschienen ist. Ein Vater-Unser-Sammler sollte nicht nur die Formel der Königsberger-Bibel, sondern auch die des Wilnaer Neuen Testaments aufnehmen; denn jene repräsentirt den Dialect der preussischen, diese den der russischen Litauer. Die vom Herausgeber aufgenommene altpreussische Formel stimmt mit dem von Nesselmann veranstalteten correctesten Abdruck der dritten Ausgabe des altpreussischen Katechismus von 1561 nicht vollkommen überein.

Was nun die slawischen Sprachen anlangt, so hat uns vor allem die Ordnung, in welcher die Vater-Unser-Formeln aufgeführt erscheinen, durchaus nicht befriedigt; wir denken nämlich, dass bei dieser Anreihung die Verwandtschaft der einzelnen Sprachen entscheiden müsse; dass daher auf die altslovenische Formel, die mit Recht an die Spitze gestellt worden, die neuslovenische, dann die bulgarische und endlich die serbische folgen sollte; das Civilcroatische ist ein durch allmäliges Vorrücken des Croatisch-serbischen modificirtes Neuslovenisch, hat daher seinen Platz nach dem Serbischen; darauf würden wir das Russinische, das Russische, das Čechische mit dem Čechisch-Slovenischen, das Polnische, das Nieder- und Ober-Lausizische haben folgen lassen.

Diese nach unserer Ansicht durch die Natur der Sache gebotene Ordnung ist nicht beobachtet worden. Auch im Einzelnen muss manches getadelt werden. Die aus dem ostromirischen Evangelium entlehnte Formel 158 mit der unpassenden Ueberschrift: „Nach dem Russischen,“ ist mit der Formel 157 sprachlich identisch, daher überflüssig. Die Ueberschrift: „Nach dem Russischen,“ passt nur auf die aus der Ostroger Bibel und aus der Ausgabe von 1816 entlehnten beiden Formeln 159 und 160; wer die durch den Einfluss des Russischen modificirten altslovenischen Formeln aufnimmt, sollte consequent auch jene Formeln nicht übergehen, die man in Handschriften der bulgarischen und serbischen Recension findet; das mit glagolitischen Lettern gedruckte Vater-Unser ist ebenfalls altslovenisch, ist daher, wenn das Werk nicht eine Typenschau sein soll, überflüssig; von den beiden bulgarischen Formeln hätte

называется *Малатра*. Нные же писатели подъ именемъ *Акрі*[...] разумѣютъ *особенный родъ насѣкомыхъ, въ пищу употребл*[...]*мыхъ, Тремел. на гл: 11 Левит.*" А код ријечи *пружіе* о[...] каже: *„Пружіе, пруги* и *прузи,* просто называемая *саранча*, [...] Лат: locustae. Родъ насѣкомыхъ, поядающихъ всякое растѣ[...] и плоды земные, какъ видно въ книгѣ *Исход: гл: 10. 4.* [...] *и 6. Псалм: 104. 34.* Такъ же бабочки на вершина[...] былія травнаго садящіеся, откуда и называются по Гре[...] *ακριδες*. Исидоръ Пилузіотъ (въ посл: 32. книг: 1) мни[...] пищу Іоанна Крестителя быти самыя верхушки древъ. *Ма*[...]*веа: 3. 4.* Такъ же Никифоръ Каллистъ (кн: 1. ист: цер[...] гл: 14) и другіе учители." — Дакле није сумње да је с[...] Јован у пустињи јео скакавце; а како је то могао чинит[...] није наше испитивати (него је наш посао казати што у Је[...]ванђелију стоји да је јео); али кад господин са два крс[...] каже да је *„прече помыслити, да е св. Іоаннъ, као стро*[...] *постникъ во овршіе некогъ растѣнія у пустиньи, него да с*[...] *раніо скакавцима, као веществомъ меснатымъ,"* дај да каже[...] што и на то. Свак ће вјеровати да је *рак,* који у води је[...] сваку стрвину, сто пута поганији а и меснатији од скакавц[...] који се храни само травом и лишћем; па ми опет раке је[...]демо уз часни пост и у оне дане кад се не једе ни риба н[...] зеитин!!! Осим тога напоменуто је мало прије да је у Мој[...]сијеву закону Чивутима допуштено изријеком јести и скакавце, а и у новинама Биоградскијем било је јесенас да и данас има народа који скакавце једу. — Тако нити је истина д[...] се ја нијесам држао пријевода Грчке цркве, и да сам *„воле*[...] *слѣдовати Лутеру и Латинской цркви;"* нити је истина д[...] наша црква *„безизятно подъ речію „акриди" у поменуты*[...] *местама Евангелія разумева овршке растѣнія, коима се св. Іоаннъ у пустыньи питао."*

На 3) Није истина да су мени Мехитаристе штампале овај пријевод Новога завјета *о своме трошку,* или као што господин са два крста каже својијем *„иждивеніемъ,"* него је он штампан у њиховој штампарији *мојијем трошком,* као и друге моје књиге које су код њих штампане; и господин са два крста овијем ријечима мене *опада,* и *вара* народ који Подунавку чита и слуша. Ако је господин са два крста рад ову кривицу и срамоту са себе скинути, он ваља да посвједочи оно што је казао.

На 4) Истина је да сам ја свој пријевод Новога завјета гампао *„безъ икаквогъ саучастія надлежне црковне власти, безъ предварителногъ споразумѣнія са ученымъ свое цркве 'огословима."* Али сам ово учинио из два узрока: а) Што ам се бојао да пријевод мој не би дошао у руке онакијем огословима који би га, не разумијевајући управо ни ствари и језика, исквариле и нагрдили, те или би постао као и Стојковићев што је, или се не би никако ни наштампао; и мислим 8
а ме је господин са два крста у овоме са свијем оправдао пред данашњијем нараштајем и пред потомством. А б) ова књига моја нити је за цркву нити и за какву потребу црвену, него само да је читају људи као и другу књигу, и за о управо нијесам ни мислио, као и сад што не мислим, да е она не може наштампати и читати *„безъ саучастія"* какве *„црковне власти."* Кад се могао Стојковићев пријевод никакијем језиком *„безъ саучастія"* и чијега наштампати и у Петербургу (1824) и у Липисци (1834), па за то ни данас нико ишта против њега не говори; за што да се не би могао мој, који је од његова у свачему бољи и правилнији? већ ако за то, што је Стојковић из Сријема из Руме, а ја из Србије из Јадра из села Тршића!

У Бечу 20 Јануарија 1848.

Вук Стеф. Караџић.

Овај је одговор горе назначенога дана послан редактору Биоградскијех новина да се наштампа у Подунавци, па кад га до сад (за два iесеца) не хтједе наштампати, ја га сад штампам овдје.

У Бечу 20 Марта 1848.

В. С. К.

За овим је у истом (12.) броју „Подунавке,"* *стр. 47.—50., и:]*

ОДГОВОРЪ 476
„ГОСПОДИНА СА ДВА КРСТА"

Читали смо ето, како се г. Вукъ брани противъ мои неколико ечій о нѣговомъ преводу Новога Завѣта. Ову обрану свою онъ е поао у писму едномъ на Учредника правителствены новина, кои ю е по жности поднео надлежномъ мѣсту да бы се штампати одобрила, одъ да е после и до мене дошла. Ако и не бы требало, као што ни вредно е, ни у какво призрѣніе узимати наводе г. Вука, почемъ е наша црква ѣъ еданпутъ забранила уношаѣ те нѣгове книиге у Србію, као книиге,

---

[* **Подунавка.** 1848. Учредникъ Милошъ Поповићъ. Издано и печатано у авителственой Кньигопечатньи у Београду. — На 4-ни, бр. 52, стр. 212.]

коя е написана не само противно свакоме моралу, срамотнимъ и скареднимъ речма, па тако светиню предмета осквернила, већъ и правый смысао овога нарушила и исkварила; ништа манѣ опетъ самь се одважіо, на све нѣгове наводе у кратко и одма одговорити, па и то сада іошть еданпутъ за свагда. Ево дакле:

На 1.) Зло е мене разумео г. Вукъ, кадъ ме беди, да самь реко, да онъ некакавъ новъ езыкъ Србима намеће и наметнути труди се. Я нисамь ту разумевао некакавъ новоскованый езыкъ, за кои Срби іошть нису чули; него самь разумевао езыкъ г. Вука, коимъ онъ пише, коимъ е Новый Завѣтъ написо и о комъ еднако труби, да е то езыкъ, коимъ народъ Србскій говори, а овамо сви Срби устма своима сведоче, да они не говоре онако као што г. Вукъ пише. Дакле езыкъ г. Вука ніе го-
48а ворный езыкъ Срба.| Но ніе ни писменый езыкъ Срба; о томъ ће га уверити све новіегъ времена Србске кньиге, кое су у Београду, Новомъ Саду, Суботици, Сегедину, Пешти, Бечу и у Липисци печатане; о томъ ће га уверити петоре новине Београдске, Пештанске новине съ народнымъ Листомъ, Магазинъ Далматинскій, па и саме новине Србске, кое су пре тридесетъ година у Бечу излазиле, а и данасъ Хрватске съ Даницомъ и Зора Далматинска. Ал' се г. Вукъ овде увекъ позыва на аусторитетъ страны учены людій, кои, читаюћи народне Србске песме (за кои скуплянѣ и изданіе г. Вуку заслужену хвалу неодричемо), омилише езыкъ Србскій, па зато г. Вука, ако бы то све нѣгово дѣло было, у небо славомъ пренеше; и читаюћи іошть и нека нѣгова дѣла, а неувиђаюћи да е у тима езыкъ врло различанъ одъ онога у песмама, усуђую се по г. Вуку доказивати: да ни еданъ списатель Србскій не зна езыка Србскога, и да е само оно Србски, што долази одъ Вука! Ово су све претераности, кое ништа друго, до презрѣніе заслужую. Па зато примѣчавамъ само, да гласъ у опредѣляваню кньижевнога езыка Срба имаю само кньижевници Србски, као у Рускомъ Руски, у Ческомъ Чески, у Немачкомъ Немачки и т. д. Тежко ономе, коме туђини капу кроє! —

Г. Вукъ одъ како се появіо на полю кньижества Србскога, увекъ виче на езыкъ Славенскій; а сада преводећи Новый Завѣтъ, како самъ у предговору нехотице исповеда, ніе ни толико имао у снаги говорный езыкъ народа Србскога, да бы се могао у свему простимъ речма изразити, но морао е и нове речи ковати и Славенскомъ езыку приближити се! Какова слѣдственость! Ал' и ово, што е одъ Славенскога узео, и токорсе посрбіо, не изгледа ни Славенски ни Србски, но као нешто полутано. За примѣръ само наводимъ изъ Луке гл. 23. ст. 27., гди е превео: „плакаху и *нарицаху*“ уместо „плачући и *заисваюћи*“ ил' болѣ „плачући и *вцаюћи*,“ кадъ е у Славенскомъ тексту „*плакаху и рыдаху*“ и т. д. — Но г. Вукъ и то често доказуе, да Срби незнаю Славенскога езыка, и вели да то данасъ болѣ знаю Чеси, Словаци, Краньци и т. д. Я незнамъ како е то, да свуда има учены Слависта, само у Срба нема! како то, да данасъ они Славени опредѣляваю Славенскій езыкъ, кои су у оно време, кадъ е прва луча Славенства, како изъ исторіе знамо, у Срба сіянула, и кадъ е у Срба, при свима незгоднима обстоятелствама,
48б народность Славенска цвѣтала, іошть у дубокомъ сну спавали, одбацуюћи Славенскій езыкъ, а примаюћи Римскій и друге странне! Нећу да спомынѣмъ она времена, кадъ е съ юга и востока Славенскога прене-

шено на западъ Богослуженіє Славенско; нећу да споминѣмъ ни она времена, кадъ су сами Руси, кои данасъ друже се за найболѣ Слависте, изъ Србіє себи епископе узимали; нећу да спомынѣмъ ни оно време, кадъ су Руси Србе за своє учителѣ постављали: само ћу да напоменемъ, да є Србинъ быо, кои є у Русіи подъ Екатериномъ II. г. 1780. првый школе уредіо, а тай є мужъ быо Янковићъ Демеріевъ. Єдва ћемо къ томе іошъ и данасъ наћи икоєгъ Славенина, кои бы слађе могао Славенски писати, него што су некада у насъ писали Терлаићъ, Кенгелацъ, Болићъ, Мушицки и многи други. Срби дакле некада знаше, па и друге научише: а данасъ незнаю ништа? Какова любавь къ Србству! —

На 2.) Г. Вукъ за достоверность превода своєгъ у речи „акриди" позыва се на преводъ Руске цркве у години 1820. Истина у томъ на Рускій єзыкъ преведеномъ Евангелію истолкована є речь „акриди," да є некій родъ скакаваца; но може ли покушеніє превода, предузето у почетку овогъ 19. столѣтія, оборити, односително на речь „акриди," єдногласна мнѣнія светы Отаца православне восточне цркве за пуны 18. столѣтія? нису ли Руси одъ Грка пріимили веру Христову и цело свето писмо? нису ли найпре Грцы почели толковати свето писмо, коя су толкованя Руси усвоили? ніє ли светый Іоаннъ Златоустый быо светило вселенске цркве у струци богословской? А по нѣму є толковао „акриде" ученикъ нѣговъ Исидоръ Пилусіотскій, живившій у почетку 5. века, да су оврщцы растѣнія а никако скакавцы. Исто є тако у 11. столѣтію толковао „акриде" Теофилактъ архієпископъ Бугарскій, и изрикомъ каже у предговору, да се у свему придржаво толкованія Златоустогъ. Исто су тако толковали „акриде" у 14. столѣтію Никифоръ и Калистъ. Єдномъ речію, цео востокъ о акридима, коє є светый Іоаннъ у пустиньи єо, држи, да су то оврщцы растѣнія па подобіє ластара, и никако скакавцы. За то намъ ємствую и сада живећи учителя црковны толкованя; особито она у Атини проповедника Германа и Євтимія Зигавина. Шта више, садъ є у найновіє време некій Рильскогъ монастыра ученый Єромонахъ Неофитъ превео Новый Завѣтъ на простый Бугарскій єзыкъ, и каже изрикомъ, да є светый Іоаннъ оврщке одъ быля у пустиньи єо. Ево и нѣговы речій: „ястіє то му беше власторе и медъ дивъ." Мат. гл. 3. ст. 4. А у Марка гл. 1. ст. 6. овако каже: „И ядеше власторе, и медъ дивъ." Найпосле да наведемо, шта говори прославлѣный Окенъ о скакавцима, грчки акридима, по немачки Heuschrecke. „Die Heuschrecken, вели онъ у 5. свезки стр. 1519. своє Єстественице, welche die Israeliten in der Wüste selben gegessen haben, hält man für Vögel, und diejenigen des Johannes des Taufers für die Samen des Johannisbrodbaumes. Ceratonia siliqua." Тако дакле и єстествоиспытательи мысле о акридима. коє є св. Іоаннъ креститель єо, да су то рошчићи (слѣдователно растѣніє а не животно); а оне, што су ій Израилтяни у пустыньи єли, да су птице. — Но г. Вукъ, да бы, по толковательима западне цркве, доказао, да є светый Іоаннъ Креститель скакавце єо, наводи, да се и у Псалтиру подъ рѣчи *„прузіє"* скакавци разумѣваю, показуюћи неколико мѣста, гдѣ су заиста скакавци; ал' ніє хотѣо показати она мѣста у старомъ завѣту, гдѣ се подъ *„прузіє"* не разумѣваю „скакавци" но ластаръ, као н. п. кодъ Еклезіаста гл. 12. ст. 5. И овде се дакле види, како є г. Вукъ себичанъ.

Люто се вара г. Вукъ, ако мысли, да на востоку амо нема ученія Грка нег' што су даскали и логіотате, кои се ово као учительи по школама, ово као писари кодъ Паша налазе. И башъ зато и погрешава, што неће да призна, да су и раніи векова Грчки богослови умели дубоко прозрети у высоке тайне светогъ писма и подпуно ій истолковати, а и данашньи истогъ народа богослови да нису, као што онъ вели, самоуцы, нити да се тымъ посломъ текъ онако узгредъ забављаю. Ето му изъ прошавши последньи столѣтія: патріарха Генадія, Маврокордата, Миніятеса, Евстратія, Аринта Хіосца, Теозарпта и Никодима светогорца, Теотокія и многе друге; после саданѣгъ вѣка: Германа и Зигавина. А одъ найновіи доволянъ ће му быти єданъ за све прославлѣный Константинъ велике цркве Економъ, кои є садъ найскоріє тры дебеле кньиге написао и то са дубокомъ богословскомъ ученосђу, доказуюћи исправность и превосходство превода 70. толковника надъ другимъ преводима.

И тако, имаюћи оволике сяйне сведоке, почевши одъ Златоустога па крозъ све вѣкове Христіянства до данасъ, и подпуно уверени, да Грчко-восточна православна црква єдныміъ устма свію свои велики Учи-
496 теля исповеда: да се светый Іоаннъ у пустиньи оврщцыма неки растѣнія а не скакавцыма питао, можемо мы сви православни безъ бриге быти, што рускій академическій Словаръ подъ речи „акриди" само скакавце разумева. А и што се наведеногъ рускогъ превода тиче, чисто двоуми човекъ: да ли су преводительи были уверени, да „акриди" на томъ месту значи скакавце, и да се ньима светый Іоаннъ питао; єръ иначе бы ту речь у самомъ тексту заменули са рускомъ „саранча" а небы є подъ звездицомъ на страни толковали, да значи некій родъ „саранче." — По свой прилици быће, да су у доцнія времена а и сами Руси неуместность или неисправность превода своьъ увидили, пакъ су зато одъ тогъ посла и престали, а можда и морали престати; єръ є Руско Библейско обштество, коє є за преводъ светога писма г. 1820. постало, већъ године 1825. укинуто, и типографію истога купили су депутати Србски одъ святѣйшегъ Синода и овамо у Србію године 1831. донели.

Црква дакле Грчка или грчко-восточна, коіой и мы заєдно съ Русима принадлежимо, изузымаюћи често поменутый преводъ Рускій, безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи овршке растѣнія єо, као што напротивъ западна црква па и Лутеранска и Калвинска безизятно држи и толкує, да є светый Іоаннъ у пустиньи скакавце єо. Но нама су толкованю светогъ писма далеко пречи и достовѣрніи отцы наше цркве, него Вукови Бретшнайдери, Стефануси и ньима подобни. По овоме дакле, основаюћи се на толкованя св. отаца, а не као у ветаръ рекао самь я, да є г. Вукъ у реченомъ толкованю волео држати се Римске и Лутеранске него своє цркве. — Нити што важи овде оно сравньиванѣ рака са акридомъ, у комъ г. Вукъ велико доказателство за себе налази. Друго є то, што є Христіянима дозволѣно узъ постъ єсти раке, као што є Єврейма Левитскимъ закономъ дозволѣно было єсти скакавце; а друго є овде питанѣ: чимъ се раніо пустиньикъ светый Іоаннъ? Та г. Вукъ вальда зна као човекъ у Србіи рођенъ, да се наши одшелцы, пустиньицы и строги постницы уздржаваю и одъ онаковы єла, коя су одъ цркве узъ постъ дозволѣна.

На 3.) Некъ се не люти г. Вукъ и за оне речи мое, гди самь казао, да е онъ, г. Вукъ, преводъ свой о трошку Мехитариста печатао. Я у првый ма нисамь имао нужде о томе што являти, почемъ самь изъ Сѣверне Пчеле разу|мео, да му е у издаваню тогъ превода Князъ Милошъ 50а
помого. Но кадъ е скоро затимъ князъ Милошъ некимъ лицама амо у Београдъ писао и оно известіе Сѣверне пчеле за лажно прогласіо, додавши, да онъ паре едне на Вуковъ преводъ дао ніе, него да е та цела стварь кодъ Мехитариста обдѣлана: онда самь пао у сумню, да не буду Мехитаристе и дали трошакъ г. Вуку на издаванѣ превода Новога Завѣта; еръ ми е то добро познато, да г. Вукъ свои новаца нема, да па то троши; а у сумньи той утврдіо самь се іошъ болѣ тыме, што самь дознао, да е г. Вукъ, шурујући са шокачкимъ фратровима, одъ ньи и прійміо *ј, нь, ль*. Ево му сведочанства: Коста Калайдовићъ у кньиги своіой год. 1824. у Москви подъ именомъ *„Іоаннъ Ексархъ Болгарскій“* печатаной на страни 120. каже, да е речена писмена некій шокачкій фраторъ Юрка, родомъ изъ Крижеваца у Хорватской, одъ прилике пре 183. године у Русію пренео, и за болѣ уверенѣ наводи одма на слѣдујућой страни правописъ нѣговъ, изъ кога ћемо, примера ради, неколико речи навести: „Гди бо в којем народу нист кньижних писательев и народного устројенја и законоставја — Сербльани тако сут изгубили своју techдединску бесиду — дльа ради својего трудольубльа — всаких бо језик јмајет — никаковије пользи“ — и т. д. Дакле е пре 183. године фраторъ шокачкій Юрка писао *ј, нь, ль* избацивши изъ азбуке Србске писмена *я, ю, е, ѣ* и *ъ;* али е, вальда збогъ смутнѣ неке на користь уніе, Сибира допао; а садъ се нашао г. Вукъ да правописъ нѣговъ Србима наметне. Но и како се то слаже са речима г. Вука, кои еднако о себи труби, да више одъ 30. година учи езыкъ Србскій, кадъ видимо да е шокачкій фраторъ пре 183. године то изштудирао, чимъ се г. Вукъ хвали; еръ ни онъ непише писмена *я, ю, е, ѣ, ъ,* него ј, *нь, ль*. Ако е намера г. Вука са своимъ преводомъ Новогъ Завѣта тако чиста као што е овде чисту истину казо, то онда свакъ Србинъ може лако погодити, како стои съ г. Вукомъ збогъ нѣговогъ превода.

На 4.) Црква восточна, као права апостолска црква, има пуно право мотрити на све оно, што се нѣ тиче, и недати, да се у дѣла и дужности нѣне мешаю они, кои нису на то звани. У число овы спада и г. Вукъ. Па зато бы болѣ учиніо, да се ніе мешао у посо, за кои ніе; еръ самъ вели, како се то правило у Русіи строго наблюдава. Но кадъ се већъ дао на посо, кои| не иде у нѣгову струку, зашто нехтеде найпре 50б
дѣло свое поднети цензури свое цркве? Залудъ се позива г. Вукъ на Стойковићевъ преводъ, као да е и онъ безъ саучастія и одобреня Руске духовне власти печатанъ. Стойковићевъ преводъ печатанъ е трошкомъ Библейскогъ општества у Петербургу, а Библейско општество было е подъ управомъ святѣйшегъ Синода. Може ли садъ ко паметанъ рећи, да е Стойковићевъ преводъ безъ предварителногъ разсмотренія одъ духовне власти печатанъ? А друго примера тога нема ни у средъ Германіе, да ко издае преводъ светогъ писма безъ предварителногъ расмотренія одбора каквогъ богословскогъ. Ено му Ессове Библіе, па нека види, колико ій е свештены лица и богословски факултета прегледало пре него што ће у штампу ући. Па кадъ се тако строго мотри на преводъ светогъ писма

у слободной и наученой Германіи, да шта ћемо рећи, кадъ бы кои сынъ Римске цркве хотео печатати преводъ какавъ светогъ писма у Бечу, безъ знаня и одобреня црковне власти, шта бы радила Бечка цензура? Стойковићевъ дакле преводъ ніє изишо на светъ у Петербургу пре докъ га ніє духовна власть расмотрила и одобрила. А кадъ се године 1836. чуло, да є руска црква истый преводъ Стойковићевъ за недостаточанъ прогласила и забранила, съ места є и овде у Србію уносъ тій кньига забраньнъ, као што є и уносъ превода г. Вука забраньнъ. Дакле ніє се ту гледало одкуда є ко родомъ, да ли изъ Руме у Срему или изъ Тршића у Ядру?

У Београду 28. Фебр. 1848.

††.

[Вук на ово није одговарао. — Писмо кнеза Милоша, о ком је у овом чланку реч на стр. 283., штампано је у 4. бр. „Сербскога Нар. Листа“ *за год. 1848. (стр. 14.—16.). — В. Лазић штампао је у* „Подунавци“ *за год. 1848. два чланка* „О преводу Новога Завѣта“ *(први у бр. 3., а други у 8.), на које је одговарао Ђ. Даничић књижицама*: В. Лазићу I. *(*у Бечу у Јермена 1848. *— На 8-ни, стр. 20) и* В. Лазићу II и још којешта (у Бечу у јерменскоме намастиру 1848. *— На 8-ни, стр. 16). Први чланак Лазићев штампан је 1848. год. још: у Новинама читалишта београдског (у особитом додатку к броју 4.), у Просветним Новинама (у особитом додатку к броју 4.), у Даници Хорватској, Славонској и Далматинској (у бр. 9.) и у Српском Народном Листу (у бр. 7.—9.). У 10. и 11. бр.* Сербскога Народнога Листа *за год. 1848. штампан је чланак* „Свето писмо и Срблн.“ *— На превод Вуков штампане су и* „Примѣтве Ніканора Грунћа“ (Земун 1852.); *на неке од ових Никанорових приговора Вук је спремио одговор, који је остао у рукопису и који види у овој књизи под бр. XLIX.]*

XLV

[У „Sitzungsberichte der historisch-philologischen Classe“ *бечке Академије за 1848. годину, поред осталих рецензија о Ауерову делу* „Die Sprachenhalle“ (Wien 1844.—1847. in folio), *прочитаних на седници 3. маја 1848. (по нов. кал.), штампана је, на стр. 19.—24., и ова Вукова рецензија, под натписом:]*

C) BERICHT 19

DES HERRN WUK STEPHANOVICH KARADSCHITSCH.

Der Gefertigte ist von der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften beauftragt worden, über den slawischen Theil
der von dem Akademiker Auer in zwei Abtheilungen heraus- 20
gegebenen „Sprachenhalle“ Bericht zu erstatten, welchem Auftrage er in Verbindung mit dem correspondirenden Mitgliede Dr. Franz Miklosich in folgendem nachzukommen sich beeilt:

Was die erste Abtheilung anlangt, so gesteht der Gefertigte offen, nicht einzusehen, warum die bis zur Unkenntlichkeit entstellten Vater-Unser-Formeln des Adelung'schen Mithridates wieder abgedruckt worden sind. Dass, wie der Herausgeber annimmt, durch die tabellarische Aufstellung eine Berichtigung derselben erst möglich oder auch nur erleichtert werde, ist ein Wahn, da ja an die Stelle aller, ich sage mit Bedacht, aller Adelung'schen Formeln neue gesetzt werden müssen, und die Berichtigung nicht durch Vergleichung unrichtiger Formeln verschiedener Sprachen untereinander herbeigeführt werden kann. Die technische Schwierigkeit der Arbeit mögen Techniker beurtheilen; die Sprachwissenschaft, welcher durch dieselbe ein Dienst geleistet werden will, ist dabei nicht im Geringsten betheiligt.

In der zweiten Abtheilung, im *Journal asiatique 1848, pag. 104,* als *spécimens de l' imprimerie impériale de Vienne* characterisirt, erscheint das Vlachische als römisch-slawisch, und das Litauische und Lettische als germanisch-slawisch. Gegen die erste Benennung bemerken wir, dass, wer das Vlachische römisch-slawisch nennt, consequent die übrigen sogenannten romanischen Sprachen römisch-germanisch nennen müsste; die letztere Benennung hingegen ist ganz unrichtig, und beruht auf einem Irrthume, den heut zu Tage kaum ein Sprachforscher mehr theilen wird. Litauisch und Lettisch sind zwar die nächsten Verwandten des Slawischen, nichts desto weniger selbstständige Glieder in der Kette der indoeuropäischen Sprachen, und nicht etwa aus einer Verbindung slawischer und germanischer Elemente hervorgegangen.

Die aus dem *Tentamen criticum, Wien 1840,* entlehnten Formeln 143—146, die als lateinische Abarten figuriren müssen, hätten gar nicht aufgenommen werden sollen, denn sie sind offenbar nichts anderes, als in hohem Grade verstümmelte vlachische Formeln, was dem Kundigen schon aus den Ausdrücken: *parente le* und *tata lu* ersichtlich geworden wäre. Un-
21 geachtet| der makedo-vlachische Dialect unberücksichtigt geblieben, sind doch neun vlachische Formeln (147—155) angeführt worden; diess ist jedoch nur ein scheinbarer Reichthum, da sich die einzelnen Formeln unbedeutend, meistens nur in der Orthographie von einander unterscheiden. Die Umschreibung der Formel 147 ist ganz geeignet, dem Unkundigen von der Aussprache des Vlachischen einen falschen Begriff beizubringen. Denn dieselbe beruht auf den Versuchen unserer Tage, das für die vlachische Sprache wie geschaffene cyrillische Alphabet zu verdrängen und das lateinische an dessen Stelle su setzen: wer, um nur eins anzuführen, nicht weiss, dass nach diesen Neuerern *c* vor *e* und *i* wie im Italienischen ausgesprochen wird, wird *zela, ze, zeriuri,* also unrichtig lesen. Es ist ferner zu tadeln, dass bei der interlinearen Uebersetzung der vlachischen Formeln auf den dem Ende des Wortes angefügten Artikel keine Rücksicht genommen worden; die Uebersetzung, wie sie jetzt ist, belehrt also den Leser nicht einmal über ganz äusserliche Dinge, wie das Daseyn des Artikels und die im Romanischen ganz abnorme Stellung desselben. Diess möge zugleich als Beweis dienen, wie wenig durch eine solche Vater-Unser-Sammlung die Sprachwissenschaft gefördert werden kann.

Bei dem sogenannten germanisch-slawischen oder lettischen Sprachstamme fehlt sonderbarer Weise das Litauische ganz, ungeachtet die ganze litauische Bibel in mehreren Auflagen in Königsberg und das neue Testament in Wilna 1816 und von L. J. Rhesa, Königsberg 1816 eine eigene Geschichte der litauischen Bibelübersetzung erschienen ist. Ein Vater-Unser-Sammler sollte nicht nur die Formel der Königsberger-Bibel. sondern auch die des Wilnaer Neuen Testaments aufnehmen: denn jene repräsentirt den Dialect der preussischen, diese den der russischen Litauer. Die vom Herausgeber aufgenommene altpreussische Formel stimmt mit dem von Nesselmann veranstalteten correctesten Abdruck der dritten Ausgabe des altpreussischen Katechismus von 1561 nicht vollkommen überein.

Was nun die slawischen Sprachen anlangt, so hat uns vor allem die Ordnung, in welcher die Vater-Unser-Formeln aufgeführt erscheinen, durchaus nicht befriedigt; wir denken nämlich, dass bei dieser Anreihung die Verwandtschaft der| ein- 22
zelnen Sprachen entscheiden müsse; dass daher auf die altslovenische Formel, die mit Recht an die Spitze gestellt worden. die neuslovenische, dann die bulgarische und endlich die serbische folgen sollte; das Civilcroatische ist ein durch allmäliges Vorrücken des Croatisch-serbischen modificirtes Neuslovenisch, hat daher seinen Platz nach dem Serbischen; darauf würden wir das Russinische, das Russische, das Čechische mit dem Čechisch-Slovenischen, das Polnische, das Nieder- und Ober-Lausizische haben folgen lassen.

Diese nach unserer Ansicht durch die Natur der Sache gebotene Ordnung ist nicht beobachtet worden. Auch im Einzelnen muss manches getadelt werden. Die aus dem ostromirischen Evangelium entlehnte Formel 158 mit der unpassenden Ueberschrift: „Nach dem Russischen," ist mit der Formel 157 sprachlich identisch, daher überflüssig. Die Ueberschrift: „Nach dem Russischen," passt nur auf die aus der Ostroger Bibel und aus der Ausgabe von 1816 entlehnten beiden Formeln 159 und 160; wer die durch den Einfluss des Russischen modificirten altslovenischen Formeln aufnimmt, sollte consequent auch jene Formeln nicht übergehen, die man in Handschriften der bulgarischen und serbischen Recension findet; das mit glagolitischen Lettern gedruckte Vater-Unser ist ebenfalls altslovenisch, ist daher, wenn das Werk nicht eine Typenschau sein soll, überflüssig: von den beiden bulgarischen Formeln hätte

164 füglich wegbleiben können. Im Serbischen unterscheidet der Herausgeber fünf Varietäten: eine illyrische, militärcroatische, ragusanische, dann die der adriatischen Meeresküste und der Inseln, und endlich die civilcroatische, nebst dem windischen Unter-Dialecte. Diese Darstellung ist jedoch falsch. Das Südslawische zerfällt, insofern es noch gesprochen wird, also abgesehen vom Altslovenischen, in das Neuslovenische, Bulgarische, Serbische und Croatische; das Neuslovenische ist daher dem Serbischen nicht sub- sondern co-ordinirt; das eigentliche Croatische, verschieden von dem schon oben characterisirten Civilcroatischen, ist nicht eine Varietät des Serbischen, sondern ein ursprünglich von diesem verschiedener, obgleich im Laufe der Zeit demselben näher gebrachter Dialect; was eine illyrische, militärcroatische und Ragusaner-Varietät sein soll,
23 ist uns nicht klar: Illyrisch ist eine gelehrte Benennung für Croatisch und Serbisch, in der croatischen Militärgränze wird von den Griechisch-gläubigen rein serbisch, von den Katholiken theils croatisch theils eine Art Neuslovenisch, und in Ragusa rein serbisch gesprochen. Das neuslovenische wird durch die Formeln aus Bohorič, Truber, Japel-Kumerdej repräsentirt. Der Herausgeber hätte nach unserer Ansicht nur eine von diesen Formeln aufnehmen, dafür aber lieber auch den östlichen Dialect mit einer Formel bedenken sollen; dass im Čechischen und Polnischen die alten Formeln aufgenommen worden, wäre nur dann passend gewesen, wenn sich der Herausgeber die Aufgabe gesetzt hätte, die Verschiedenheit der Schreibung zur Anschauung zu bringen, denn was sich im Laufe der Zeit in der Sprache selbst geändert hat, lässt sich nicht an einer Vater-Unser-Formel nachweisen. Die aus der Bibel der polnischen Socinianer entlehnte Formel hat vielleicht für Theologen Interesse.

Auch die Umschreibung der slawischen Formeln ist in mehrfacher Hinsicht zu tadeln. Man sieht z. B. nicht ein, warum sich der Herausgeber zur Bezeichnung der dem Deutschen mangelnden slawischen Laute nicht des gegenwärtig für die meisten slawischen Sprachen bereits angenommenen čechischen Alphabets bedient, das ja auch bei ihm in mehreren Formeln ohne Erklärung angewendet erscheint; es wäre ferner die Umschreibung der russinischen Formel nothwendig gewesen, da sonst der Unkundige geneigt sein dürfte, die Umschreibung der russischen Formel auch für die russinische gelten

zu lassen; es kommen endlich in der Umschreibung der altslovenischen Formeln sowohl in der mit cyrillischen als auch in der mit glagolitischen Buchstaben 157 und 161, dann der russischen 162 und der bulgarischen 164 mehrere Unrichtigkeiten vor.

Es sei uns ferner noch gestattet, darauf hinzudeuten, dass die albanesische, syrjänische und magyarische Formel an unpassender Stelle stehen, indem die albanesische Sprache, wie schon aus dem Zahlwörtern, nji, dü, tre, katre, peš, džašt, štat, tete, nand, dhet unwidersprechlich hervorgeht, ein Glied der indoeuropäischen Sprachenfamilie ist, und das Syrjänische und Magyarische zum tschudischen Sprachstamme gehören. Diess ist um so mehr zu tadeln, als ein ähnliches Werk kaum einen| andern wissenschaftlichen Nutzen gewähren kann, als den einer 24
übersichtlichen Darstellung der *genera linguarum.*

XLVI

ИЗ КОВЧЕЖИЋА.

[У чланку „Срби сви и свуда“ Вукова ***Ковчежића**** *тичу српскога језика ова два одељка (стр. 16.—27.) :]*

16 1.

По свједочанству Грчкога цара и списатеља К. П фирогенита (који је умръо 959 године у 54 години свој живота) *Хрвати* су се у наше крајеве доселили од нек иза Карпатскијех гора у првој половини седмога вијека (и Срби у Маћедонију и Илирик). Дошавши амо они су раздијелили на двоје, па се једни намјестили у данашњој . ватској граници и у Турској Хрватској и у Далмацији
17 други остали у Панонији између Драве и Саве. Гран овијех првијех (Далматинскијех) Хрвата назначују се: по мора к југу ријека Цетина, к Херцеговини Имоски, а к Бо Лијевно, ријека Врбас и град Јајце, а столице њиховијех в далаца биле су Биоград код Задра и Бихаћ више Трогн за Панонске пак зна се да им је столица била у Сиску, границе области њихове теже је назначити него онијех први

У Далмацији на сухој земљи (осим самога приморја острва), гдје је било срце Хрвата, данас нема никакога рода који би се по језику разликовао од Срба, али на ос вима и у приморскијем мјестима, из којијех су се људи сл мијешали с онима са сухе земље (као н. п. у Трогиру и Омишу), говори се језиком мало друкчијим од Српскога, в

[* *В. С. К.* **Ковчежић** за историју, језик и обичаје Срба сва три за I. У Бечу у штампарији Јерменскога манастира 1849. — На 8-ни, 2 л. и 154

мислим да су ови приморци и острвљани остаци или потомци старијех Хрвата. Ја ћу се овдје потрудити у кратко да назначим главне *садашње* разлике њиховога језика од Српскога.

1) Мјесто *што* или *шта* они говоре *ча*, према Словачкоме *чо* (по чему их наши онуда зову *Чакавцима*), а по варошима *ца* (према Чешкоме и Пољскоме *цо*).

2) На крају ријечи изговарају *л* мјесто *о*, н. п. *котал, рекал, молил* и т. д.

3) Мјесто *ђ* и *љ* говоре *ј*, н. п. *преја, меја, постеја, земја, скупје* и т. д.

4) На много мјеста гдје је у нас *ћ* (од *т*) они говоре *тј*, н. п. *братја, прутје* и т. д. По томе се и у Босни може чути *братја*, као што има и у првој књизи народнијех пјесама у пјесми 510, а по свој прилици овамо иде и оно што сам ја у Хрватској слушао од нашијех људи *нетјак* мјесто *нећак*, а по некијем мјестима и *тја* мјесто *ћа*.

5) Гдјегод ми *щ* изговарамо *шт*, они говоре *шћ*, н. п. *пришћ, огњишће, шћап*, и т. д. (али *поштен*, гдје је *ш* постало од *ч*, и они тако говоре).

6) Свуда изговарају *х* управо као Нијемци *ch*. 18

7) У род. мн. кажу н. п. *градов, жен*; а у сказ. *градових, женах* и т. д., откуда се по свој прилици и у Сријему говори: по *кућа*, по *ливада*, по *сели*, на *коли* и т. д.

8) Које се ријечи мушкога рода у Славенскоме језику свршују на *ъ*, у онијех они у род. мн. имају на крају *их*, н. п. *голубих, прстених, путих* и т. д. Може бити да је и у нас отуда: *црви, мрави*, и — у Сријему и у Бачкој — *пути*.

9) Као што у нас глаголи *могу* и *хоћу*, а и *вељу* и *viђу*, имају на крају *у* мјесто *ем* и *им*, тако се у њих у свима глаголима говори и једно и друго (као и у нас *вељу* и *велим*, *viђу* и *видим*), али опет више на *у*.

10) Накл. неопр. код свију глагола говоре без *и* на крају, н. п. *писат, молит, вућ* и т. д.

11) Код глагола који се у нас у сад. вр. свршују на *ем* и *им*, у трећему лицу мн. бр. (тога истог времена) имају на крају *ду*, н. п. *пишеду, говориду, хоћеду, молиду* и т. д. И ово је по свој прилици исквaрено у новија времена, као што су и наши гдјекоји или од њих примили или сами исквaрили.

12) Мјесто *који* говоре и *ки,* мјесто *које ке,* мјесто *моја ма* и т. д.

13) На крају слога мјесто *м* свагда изговарају *н* (као што је казано за Паштровиће у предговору к Српскијем пословицама (1836. на страни XXXI)) н. п. видил *сан* га сто путих.

14) Мјесто *језик* они говоре и *јазик* (од чега је по свој прилици и око Ријеке постало *заик),* тако говоре и *јат, пријат, ујат, јамат, јамање, јаматва,* које би ријечи по јужноме Славенском нарјечију морале имати *е* мјесто *а,* као што се даље к југу и говори *јемати* (брати, н. п. виноград), *јемање* и *јематва.*

19 15) Мјесто *гроб* говоре *греб,* мјесто *растем рестем,* мјесто *врабац вребац.* Све три ове ријечи ја сам овако слушао и у Дубровнику. Може бити да је по њиховоме говору и *ластовица* мјесто *ластавица,* које се говори не само у свему приморју (и код Штокаваца), него и у самој Црној гори.

16) Гдје је год у Славенскоме језику *ѣ,* они говоре *и* (као и Русини а гдјешто и Чеси и Словаци) н. п. *вира, дите, дид, нисам* и т. д. По овоме сад можемо знати како је дошло те се и у нас гдјешто (по сјеверозападнијем крајевима) говори: *нисам* (мјесто *нијесам,* или *несам), гди, овди, онди, гњиздо* (мјесто *гнијездо* или *гнездо), прид* кућом, *прико* Дунава, *ники* људи и т. д.

17) Осим овијех разлика имају они много и ријечи којијех ми немамо: такова је ријеч и *крух,* која је и у нас позната; тако је и *криж,* откуда и ми кажемо *кришка* и *крижати*; ја мислим да је њихова ријеч и *жудим, пожудим* и *пожуда,* од чега сам ја и у Тршићу слушао: *жудан* и гладан.

Свак може видјети да су ове разлике, кад се говори о два различна језика и народа, врло малене; а још кад се узме да их је највише могло и морало постати у нашијем крајевима (пошто су се Срби и Хрвати амо доселили) за хиљаду и двјеста година; тако врло ласно може бити да су Срби и Хрвати, кад су се амо доселили, били један народ под два различна имена, као н. п. сад гдјекоји што говоре и пишу: Срби и Бошњаци, или: Срби и Црногорци, или: Срби и Далматинци, или: Serben und Raizen и т. д.

Да би се још лакше видјети могло да језик овијех Хрвата није ближи никакоме другоме Славенском од Српскога, додаћу

ље што из књиге њиховога списатеља Ивана Иванишевића,
|а се зове *Кита цвитја разликова* (Kitta cvitya razlikova),
која је наштампана у Млецима 1642.

а) *„Госп. Петру Дујму.“* (Као посвета). 20

„Она жеља[1]) велика, којом (вирни и становити прија-
љу мој) вазда гораше, и гориш за плодити у крипости, по-
ка тебе већекрат да ме упиташ: како сам се научи[2]) пети.[3])
помињем се да сам теби одговори: љубећи; јере умити пети
рипост је, а крипост свака од љубави исходи; и како говоре
ударци стари друго крипост није у животу овому, него ли
убити ча се има љубити. Бог се има љубити, дакле љубити
ога крипост је; искрњи се има љубити, дакле љубити искр-
ега крипост је; непријатељ се има љубити, дакле љубити
епријатеља крипост је; добро свако има се љубити, дакле
убити добро крипост је. Меу осталими добри уминје алити
удрост добро је велико, дакле љубити мудрост крипост је;
тко љуби мудрост труди се свакојако за достигнути ју, ка-
оно ствар коју ишће, коју жели, коју љуби, и коју за то
шће, за то жели, јере љуби; јере оно ча се не љуби нити
е жели, нити се ишће; и тако не губећи[4]) се упушћа ча се
убећи дотиче. Не знам| јели ови мој одговор био задовољан 21
азбору твојему, за то желећи згодити теби даријем крипости
војој и прикажујем цвит ови, који мише[5]) науком како сам
е научи пети. Прими га весело за зламен и свидочаство
иковито моје с тобом становите љубави, држећи га прид
чима без пристанка, за доћи (љубећи наук) на крипост од
етја, по путу од бдинја, труда и зноја, у којој желим да
иниш они плод како си учини у закони с поштенјем ве-

---

[1]) По данашњему Чакавачком говору ваљало би да је *жеја*, и ја управо знам или су њихови списатељи овако писали по Дубровчанима, или су онда Чакавци сви овако говорили, па послије *љ* на *ј* промијенили. Тако ваља ми-ти и за *плодити* м. *плодит* и т. д.

[2]) *Научи* мјесто *научил*, и послије *одговори* мјесто *одговорил* и т. д. ја знам дали се је кад говорило и дали се и сад говори. Иванишевић има у кијем догађајима и *о* мјесто *л*, у чему се он по свој прилици повео по Срп-ме, особито по Дубровачкијем књигама; а има и *л*, као н. п. у једној строфи *rio* и *htil*.

[3]) *Пети* мјесто *пити* и послије *петје* м. *питје* (и на другоме мјесту *петник* *питник*) јамачно ће бити по Дубровачкијем књигама.

[4]) *Gubechi* да није штампарска погрјешка мјесто *gliubechi*.

[5]) *Мише* да није штампарска погрјешка мјесто *мирише?*

ликим не само твојим, да и мојим и све твоје куће пои
и града истога. Бог с тобом.

Иван Иванишевић.

б) *„Плач госпоје Кате жене госп. Никуле Вусића у с*
сина свога Јачинта.“

„Може л' бити да зелени
И млад јавор цватућ вене?
Може бити, обој мени!
Јер усахну сада у мене,
И сад ми се искорени,
Несрићници обој мени!

Смрти отровна и немила,
Ради гриха на свит дана,
Ча[1]) с' ми синка умориле,
Прем у исток липих дана?
И зач ми га искорени?
Несрићници обој мени!

22 Њега небо, земља и море,
Сва господа, људи и виле,
Њега поља, њега горе
Љубиле су и грлиле,
А ти ми га искорени,
Несрићници обој мени!

Цвит младости и исто цвитје
Од липоте у њем бише,
Дичаше се премалитје,
И усрид зиме њиме цватише,
А ти ми га искорени,
Несрићници обој мени!

Ча ми из срца срце искиде,
Ча ми из душе душу измаче?
Сви уздишу ки ме виде,

---

[1]) У овој књизи коју ја имам на много је мјеста измијешано *с* (
(*ч*), а особито мјесто великога *Ç* највише је *С*. Ја сам казао да вароша
воре и *ца* мјесто *ча*, а слушао сам у Сењу гдје се говори и *сенича* мје
ница; али што су ова слова овдје измијешана, ја мислим да ће највиш
штампарске погрјешке.

Лебут цвили, слављу плаче,
Јер ми синка искорени!
Несрићници обој мени!“ —

Од велике би користи и потребе било кад би се скупило у Чакавачком језику све оно што данас није Српско. Онда би се могло судити које се од овијех разлика слажу с језиком њиховијех западнијех сусједа Крањаца, које ли су саме њи-хове, и ове с којијем се од Славенскијех нарјечија слажу. А уз ово бисмо ми добили силу чистијех Славенскијех ријечи, које се данас у нас не говоре.

Ја рекох мало прије да села ни општина људи који овијем језиком говоре, нема данас у Далмацији на сухој земљи, по својој прилици не ће их бити ни у Босни; али их има Хрватској војничкој крајини како се пријеђе Велебит, и у ападној Маџарској и у Аустрији готово до самога Беча! ако их је нестало у Далмацији? Ја мислим да су се од рба и од Турака разбјегли, а који су ондје остали они се посрбили задржав|ши само *и* на онијем мјестима гдје је у 23
тароме Славенском *ѣ*.[1]) Они пак који сад живе у западној Іаџарској и по сусједној Аустрији, и које Нијемци зову *Васер-роботен,* јамачно ће бити потомци Панонскијех Хрвата, али ткуд овако далеко к сјеверу: или им Порфирогенит мјеста аде није добро назначио, или су и они у новија времена објегли од Турака?

Из свега овога што је овдје казано види се да се јужни лавени сви, осим Бугара, по језику дијеле на троје: први су *рби,* који говоре *што* или *шта* (и по чему се према *Ча-вцима* и *Кекавцима* могу назвати *Штокавци*) и на крају огова имају *о* мјесто *л*; други су *Хрвати,* који мјесто *што* ли *шта* говоре *ча* (по чему се зову и *Чакавци*) и на крају огова не промјењују *л* на *о,* а у осталоме се врло мало азликују од Срба; трећи су *Словенци,* или као што их ми вемо *Крањци,* који мјесто *што* говоре *кај* (по чему их наши *Кекавцима* зову), који се и од Срба и од Хрвата по језику

---

[1]) Гдјекоји наши људи мисле и говоре да су браћу нашу закона Римскога ово изговарање *и* наговорили и натјерали њихови свештеници, да би их од боље одвојили. Ово ће слабо ко за истину примити; али сватко мора при-ти да су потомци многијех нашијех људи који су закон Римски примили, алице оставили пређашњи свој говор и примили овај да би се од пређашње ће своје још више разликовали а међу нову још лакше умијешали. О том би могло показати примјера и из нашега времена.

много више разликују него Срби и Хрвати између себе, али су опет њима ближи него и једноме другоме Славенском народу. Међу Словенце иду и данашњи Хрвати у вармеђи Загрепској, Вараждинској и Крижевачкој, којијех је језик као пријелаз из Крањскога у Српски; али је за чудо откуд они
24 ондје гдје су сад? Ако је истина што| Порфирогенит каже да су Панонски Хрвати били између Драве и Саве, и да им је столица била у Сиску, онда би ваљало да су ондје Чакавци а не Кекавци!

Што се тиче броја овијех јужнијех Славена између себе, ја бих рекао да ће Штокаваца бити најмање три пута онолико колико и Кекаваца и Чакаваца заједно, а Кекаваца опет биће много више од Чакаваца.

2.

Многи старији списатељи ове браће наше закона Римскога писали су Српски чистије од нашијех не само својега времена него од многијех и данашњега. Ево на то неколика примјера: *Сатир Рељковића*, који је први пут наштампан (Латинскијем словима) у Дрездену 1761, а овај што га ја имам у Осијеку 1779 (обоје прије прве књиге нашега Доситија), и *Дошенова аждаја седмоглава* прештампане су и Славенскијем словима, прва 1793 године, а друга 1803, али по обичају нашијех списатеља обје су искварене и нагрђене, н. п. у Сатиру први и други стих у оригиналу овако стоји:

Славонијо земљо племенита,
Веле ти си[1]) липо узорита,

а нашијем је словима прештампано овако:

Сла́воніє зе́млє пле́менита,
Ве́сма тыси ле́пѡ ѹ҆зо́рыта.

Таковијех и још горијех погрјешака пуне су ове обје књиге, али ћу ја само напоменути још што Рељковић у почетку другога дијела каже „Baron Ljubibratich od Tribinja,“
25 а Стефан Раић, *којијем* је, као што он| вели, Сатир „преве́денъ на простый-Се́рбскій єзыкъ,“ ово је прештампао овако: „Ба́ронъ Лю́бибратичь ѿ Тре́бинѣ.“ Ово је управо као што

[1]) У овој књизи што је у мене мјесто *си* стоји *се*, које ће јамачно бити штампарска погрјешка.

ı данашњи наши књижевници (још и у Србији!) пишу *ица* мјесто *Ужице*! И опет се наши књижевници срде им се рече да кваре језик!

Осим ова поменута два списатеља додаћу овдје још нeко стихова из *Roxalie Antuna Kanislicha,* која је штамı у Бечу 1780 године (дакле опет три године прије прве ге Доситијеве). Ево:

За тим ја зазивах зору, како рекох,
Јер још не просива будући далеко.
Сини зоро, сини; кад ме бижи санак,
Ти ми мрак измини водећ били данак.
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Једа те сан тавни, да на ружа[1]) спава,
Он мој злотвор главни, јоштер задржава?
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Једа се одиваш и китиш за гором,
Или се умиваш румениме мором?
Што ми се умиваш? липа си и чиста,
Што ми не просиваш? о липото иста!
Тако ти сунашца и данка, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.
Ах! устани гори, и за свитлост танку
Јутрња отвори враца малом данку.
Тако ти сунашца, отвори, о зоро!
Немој ми срдашца кинит, сини скоро.

Ова су сва три поменута списатеља Славонци; ево ћу
додати пошљедњу пјесму (икони мајке Бо|жије у Сињу) 26
матинскога Фратра Петра Кнежевића из његове књиге: ıme duhovne razlike," која је наштампана у Млецима 1765 ле опет прије прве књиге нашега Доситија). Ево те пјесме:

Уресу Сињски, и мајко чудèса,
Краљице земље и свију небеса,
Прими труд ови, кога дуг мој нови
Поклања теби.

---

[1]) Овако управо без *х*.

Сву помњу моју ставио сам био,
Потпуно да би тебе пофалио,
И да сва твоја каже слабост моја
Изврсна чуда.

А тко ће чуда сва сказати твоја,
Кад су толика да им није броја?
Свак дан се чују, и свуд прогласују
Милости нове.

Нека ји кажу који боље знају
И нек ти дужне пофалности дају,
Јер моје знање и слабо слагање
Задоста није.

А и ја пака, кад би милост крио,
Коју ми даде, нехаран би био,
Јер слип будући, а тебе зовући,
Ево сад видим.

Задости видим, и фалу ти дајем,
И колик могу, фалит не пристајем,
А ти ми прости, ак' од тебе дости
Рекао нисам.

27 Молим те да труд ови благосовиш,
И сврху мене благослов поновиш,
Да сина твога спаситеља мога
Из срца љубим.

Да га повољно нигда не вридим,
А посли смрти да г' у рају видим,
Гди шњим прибиваш, и сидећ уживаш
Раскошја вичња.

XLVII

[У 76. броју Гајевих „Narodnih Novina“ * *за год. 1850., у подлиску, под именом* Poučiteljni zabavnik, *штампано је ово:]*

Kao što je sloga svakoga večega napredovanja duša i glavni cviet, tako je naročito sloga u načinu pisanja ako ne neobhodna pogodba, a ono zaista najveća poluga krepčiega napredka književnosti. Predpolagajući, da namiera niže stavljenoga nama iz Beča poslanog dogovora i š njim skopčanih pravilah nije druga, već da se uvede jednakost u načinu pisanja medju našima spisateljima, priobćujemo ga domorodnomu čitateljstvu na razsudjenje. Vrieme će na skoro pokazati jeda li je ovaj priedlog praktičan i vodi li u današnjem našem položaju k ožudjenoj slozi i jednakosti, ili pako naprotiv još k većemu cjepanju i književnom razdoru. Književni dogovor i pravila, stavljamo ovdie sasvim točno polag rukopisa od slova do slova bez ikakve i najmanje promiene. 215a

KNJIŽEVNI DOGOVOR

Dolje potpisani znajući da *jedan* narod treba *jednu* književnost da ima, i po tom sa žalosti gledajući, kako nam je književnost raskomadana, ne samo po bukvici, nego još i po jeziku i po pravopisu, sastajali smo se ovijeh dana, da se razgovorimo, kako bismo se, što se za sad više može u književnosti složili i ujedinili. I tako smo:

1. Jednoglasice priznali, da ne valja miješajući narječja graditi novo, kojega u narodu nema, nego da je bolje od narodnijeh narječja izabrati jedno, da bude književni jezik; a to sve a) zato, što nije moguće pisati tako, da bi svak mogao čitati po svojem narječju, b) zato, što bi svaka ovakova mješavina, kaono ti ljudsko djelo, bila gora od kojega mu drago narodnoga narječja, koja su djela božija, a c) i zato, što ni ostali narodi, kao n. p. Nijemci i Talijani, nijesu od svojijeh narječja gradili novijeh, nego su jedno od narodnijeh izabrali, te njim knjige pišu.

[* **Narodne novine.** God. XVI. Ućrednik i izdavatelj Dr. *Ljuderit Gaj.* Bèrzotiskom narodne tiskarnice Dra Ljud. Gaja u Zagrebu. — На табаку, у три ступца, бр. 300, стр. 832.]

2156 2. Jednoglasice smo priznali, da je najpravije i naj|bolje primiti južno narječje, da bude književno, i to a) zato, što najviše naroda tako govori, b) što je ono najbliže staromu slavenskom jeziku, a po tome i svijema ostalijem jezicima slavenskijem, c) što su gotovo sve narodne pjesme u njemu spjevane, d) što je sva stara dubrovačka književnost u njemu spisana, e) što najviše književnika i istočnoga i zapadnoga vjerozakona već tako piše (samo što svi ne paze na sva pravila). Po tom smo se složili, da se na onijem mjestima, gdje su po ovome narječju dva sloga (syllaba), piše *ije*, a gdje je jedan slog, ondje da se piše *je* ili *e* ili *i*, kako gdje treba, n. p. *bijelo*, *bjelina*, *mreža*, *donio*. A da bi svak lakše mogao saznati, gdje su po ovome narječju dva sloga, gdje li je jedan i gdje treba pisati *je*, gdje li *e*, gdje li *i*, zamolili smo svi ostali g. Vuka Stef. Karadžića, da bi napisao o tome glavna pravila, koja su dolje priložena.

Ako li kogod iz kojega mu drago uzroka ne bi htio pisati ovijem narječjem, mi mislimo, da bi i za narod i za književno jedinstvo najprobitačnije bilo, da piše jednijem od ostala dva narodna narječja, kojijem mu je volja, ali samo da ih ne miješa i ne gradi jezika, kojega u narodu nema.

3. Našli smo za dobro i za potrebno, da bi i književnici istočnoga vjerozakona pisali *x* svuda, gdje mu je po etimologiji mjesto, kao što oni vjerozakona zapadnoga pišu *h*, i kao što narod naš obadva vjerozakona na mnogo mjesta po južnijem krajevima govori.

4. Svi smo priznali, da *h* u samostavnijeh imena na kraju u rod. mn. ne treba pisati, jer mu ondje ni po etimologiji, ni po općenome narodnom govoru, ni po starome slavenskom jeziku, ni po ostalijem današnjijem jezicima slavenskijem nije mjesta. Mi smo se opominjali, da će se naći književnika, koji će reći, da bi ovo *h* samo zato valjalo pisati, da se ovaj padež razlikuje od ostalijeh, ili najposlije, da bi ove razlike radi mjesto *h* valjalo pisati kakav drugi znak. Ali jedno zato, što se u
2157 mnogijeh riječi ovaj padež po sebi razlikuje (n. p. *ze|malja*, *otaca*, *lakata*, *trgovaca* i t. d.), a drugo, što u nas ima i drugijeh padeža jednakijeh, pa ih u pisanju nikako ne razlikujemo, i što ovakovijeh stvari ima mnogo i u drugijeh naroda, — mi smo svi pristali na to, da se ni *h* niti ikakav drugi znak na pomenutome mjestu ne piše, osim samo kad se iz smisla ne bi moglo razumjeti, da riječ stoji u rod. mn., da se naznače akcenti (koje će nam valjati činiti i u ostalijem ovakovijem dogagjajima).

5. Svi smo jednoglasice pristali, da se pred *r*, gdje ono samo sobom slog čini, ne piše ni *a* ni *e*, već samo *r* neka stoji (n. p. *prst*), i to *a*) zato, što narod tako govori, *b*) što književnici istočnoga vjerozakona svi tako pišu (osim jednoga, dvojice), *c*) što i Česi tako pišu, *d*) što su i mnoge slavenske knjige glagoljskijem slovima tako pisane, *e*) što se sad dokazuje, da ni u starome slavenskom jeziku na ovakijem mjestima nije trebalo pisati jerova ni kod *r* ni kod *l*, jer su ova oba slova na ovakijem mjestima bila samoglasna, kao i u Sanskritu.

Ovo smo dakle za sad svršili. Ako da Bog, te se ove misli naše u narodu prime, mi smo uvjereni, da će se velike smetnje književnosti našoj s puta ukloniti, i da ćemo se k pravome jedinstvu mnogo približiti. Za-

to molimo sve književnike, koji upravo žele sreću i napredak narodu svojemu, da bi na ove misli naše pristali, i po njima djela svoja pisali.

U Beču 28. ožujka p. n. 1850.

Ivan Kukuljević, s. r.
Dr. Dimitrija Demeter, s. r.
I. Mažuranić, s. r.
Vuk Stef. Karadžić, s. r.
Vinko Pacel, s. r.
Franjo Miklošić, s. r.
Stjepan Pejaković, s. r.
Gj. Daničić, s. r.

GLAVNA PRAVILA ZA JUŽNO NARJEČJE.

Kao što je mnogo puta napominjano glavna je razlika u 216a
jeziku našemu u izgovaranju onijeh glasova, koji se u slavenskom jeziku pišu sa slovom ѣ; i po tome izgovaranju jezik se naš dijeli na tri glavna narječja, t. j. *istočno*, *južno* i *zapadno*.

U *istočnome* se ovaj slog izgovara kao *e*, n. p. *vera, seme, koleno, ded, devojka, dete, seno, belo, lepo, nesam, sejati, smejati se, želeti, voleti, videti, vrteti, gde, ovde* i t. d. Ovako je u mnogijem riječima i u današnjemu slavenskom jeziku *e* mjesto ѣ, n. p. песокъ, млеко, a osobito poslije *r*, n. p. время, пре (прекрасный), предъ, престолъ, i t. d.

U *zapadnome* se izgovara svuda kao *i*, n. p. *vira, sime, kolino, did, divojka, dite, sino, bilo, lipo, nisam, sijati, smijati se, želiti, voliti, viditi, vrtiti, gdi, ovdi* i t. d.

U *južnome* pak izgovara se od više ruku:

1. Gdje se u istočnome i u zapadnome na ovijem slogovima glas ne oteže (nego ili se izgovara oštro sa znakom ` ili ̏, kao n. p. *sènica* i *sìnica,* die Meise i *sȅnica* i *sȉnica,* die Laube, ili samo polako bez ikakoga akcenta, kao n. p. *ùveriti* i *ùviriti*), ondje se izgovara kao *je*, n. p. *vjera, sjeme, pjevati, cvjetovi, bježati, sjenica, uvjeriti*, i t. d.

2. U ovome dogagjaju kad je ovaj slog poslije *d*, *l*, *n* i *t*, onda se svuda (kao i u slavenskome i ruskome jeziku što mi čitamo) pretvori *l* u *lj* a *n* u *nj* (n. p. *ljeto, njedra*), a po mnogijem mjestima (kao n. p. u Hercegovini i u Crnoj gori) *d* u *gj*, a *t* u *ć*, n. p. *gjed, gjevojka, gjeca, vigjeti, ovgje, ongje; vrćeti, lećeti, ćerati*, i t. d.; po nekijem pak mjestima, osobito k zapadu (kao u Dubrovniku i u Bosni — osobito po

varošima) ova se dva slova ne pretvaraju, nego se govori: *djed*, *djevojka*, *djeca*, *vidjeti*, *ovdje*, *ondje*; *vrtjeti*, *letjeti*, *tjerati*, i t. d.; i za ovo moglo bi se reći, da je gragjanski ili
66 gospodski go|vor južnoga narječja, koji mi velimo, da bi trebalo uzeti za književni jezik u svemu narodu našemu.

3. Poslije *r* izgovara se u ovome dogagjaju kao *e*, n. p. *pred*, *preko*, *pretopiti*, *sreća*, *vreća*, *ždrebeta*, *jastrebovi*, i t. d. Istina, da sam ja u Tršiću još u djetinjstvu slušao *riječit*, *grješnik*, *grješnica*, ali u Dubrovniku i u Crnoj gori govori se *grešnik*, *grešnica*, i t. d. Ovako su i Rusi u današnjemu slavenskom jeziku na ovakijem mjestima pometali *e* mjesto *ѣ*, kao što je malo prije napomenuto.

4. Gdje se u istočnome i u zapadnom narječju na ovijem slogovima glas oteže (sa znacima ^ ili ʹ), ondje se svuda izgovara kao *ije*, n. p. *dijete*, *sijeno*, *bijelo*, *lijep*, *nijesam*, *riječ* i t. d.

Tako se po ovijem pravilima govori, koje mnogi naši književnici još nikako ne mogu, da razumiju, n. p. *dijete* i *djeteta* (ili *gjeteta*) i *djeca* (ili *gjeca*), *lijepo* i *ljepše* i *ljepota*, *vrijeme* i *vremena* i *vremenit*, *sijeno* i *sjenina*, *prelaziti* i *prijelaz*, *pretopiti* i *prijetop*, *prevariti* i *prijevara*, i t. d.

Kao što se kaže, da nikakoga pravila nema bez iznimke, tako se i protiv ovoga pravila nalazi nekoliko riječi, u kojima se slogovi izgovaraju kao *jê* mjesto *ije*, i to je u rod. mn. kod onijeh riječi, koje se u imen. (nominat.) izgovaraju sa *jȅ*, n. p. *djȅlo djêla*, *mjȅsto mjêsta*, *vjȅra vjêra*, *zdjȅla zdjêla*, i t. d. Ako bi se našla još koja riječ, da se gdje i u imen. (nominat.) ovako izgovara, u onoj ne bi niko pogriješio, kad bi napisao *ije* mjesto *je*.

5. Pred samoglasnijem slovima i pred *j* (po slavenskome pred *я* i *ю*) izgovara se kao *i*, n. p. *rijati*, *sijati*, *smijati se*, *Biograd*, *izio* (izjela), *vidio* (vidjela) i t. d.

Kad pomislimo, da svaki književnik zakona istočnoga zna ili da *mora* znati, gdje bi po slavenskome jeziku valjalo pisati *ѣ*, a tako svaki književnik zakona zapadnoga, da zna ili da
216 *mora* znati, gdje bi po dojakošnjemu pisanju mnogijeh valjalo pisati *ě*, a uz to svi da znadu ili da moraju znati, s kakijem se glasom koja riječ u narodu izgovara, onda se slobodno može reći, da svaki odmah bez ikakoga učenja može znati, ne samo kako se koja riječ po južnome narječju izgovara, nego i u onijem riječima, gdje se *ѣ* ili *ě* izgovara kao *ije*, na kojemu je slovu i kakav akcenat, n. p. po slav. *лѣк*, po istoč. *lêk*, po

zapad. *lik*, a po juž. *lȉjek*; tako slav. *лѣчити,* istoč. *léčiti,* zapad. *líčiti,* juž. *lijèčiti*; tako gdje je god u istočnome narječju na *e* i u zapadnome na *i* znak ^, ondje je u južnome oštri (ˮ) na *i*, a gdje je u istočnome na *e* i u zapadnome na *i* znak ′, ondje je u južnome malo slabiji (ʻ) na *e*.

Osim naznačenijeh ovdje mjesta još se u južnome narječju izgovara *ije* (mjesto *i* u obadva druga narječja): 1) u imena pridav. (adject.) i u zaimen. (pronom.), koja se kao i ona sklanjaju, u rod. mn., n. p. *dobrijeh, našijeh, ovijeh* i t. d. 2) u ovijeh riječi muškoga i srednjega roda u tvor. jedn. (inst. sing.), i u dat. tvor. i skaz. mn. (dativ. inst. i loc. pl.) sva tri roda, n. p. *dobrijem čovjekom, djetetom, dobrijem* i *dobrijema ljudima, ženama, selima* i t. d. U našijem narodnijem pjesmama južnoga narječja, gdje je od ova dva sloga valjalo načiniti jedan, ondje se na pregjašnjijem mjestima izostavlja *i*, pa ostaje samo *je*, kao n. p. *d'jete, gn'jezdo, b'jelo*; u ovijem pak padežima izostavlja se *je*, te ostaje samo *i* po izgovoru drugijeh narječja, n. p. *ovih, tim;* a i u govoru po naj južnijim krajevima (kao n. p. u Dubrovniku i u Crnoj gori) kad bi ko rekao n. p. *dobrim, dobrih, dobrima*, ne bi bilo ništa osobito; a to mislim, da bi književnici, koji bi voljeli u ovome ne držati se južnoga narječja, mogli (za sad, dok se ne bi što drukčije u dogovoru odredilo) i u prozi pisati ili samo ovako *dobrim, dorbih, dobrima*), ili miješati i jedno i drugo (*dobrim dobrijem, dobrih* i *dobrijeh, dobrima* i *dobrijema*), kao n. p. što se govori i piše *mojega* i *moga, mome* i *mojemu* i t. d.

Vuk Stef. Karadžić.

[„Književni dogovor“ *штампан је и на стр. V.—VIII.* „Jurid.-Polit. Terminologie für die slav. Spr. Oesterreichs,“ Wien, 1853. (*у предговору д-ра Димитрија Деметра*) *и у* Književnik-*у за 1864., у чланку Јагићеву* „Naš pravopis,“ *стр. 179.—180. Сама пак* „Glavna pravila za južno narječje“ *штампана су, старим правописом, у* Шумадинци *за 1850., бр. 13., под натписом* „Како се гди говори,“ *с овим разликама: нема прве четири врсте, те почиње:* У источноме се нарѣчію овай слогъ (кои се у славенскомъ пише са ѣ) изговара“ и т. д.; — *нема латинских термина за поједине падеже, а на једном месту* (*стр. 303, 7*) *замењено је:* u imena pridav. (adject.) i u zaimen (pronom.) = у имена прил. и у мѣстоим.; *нема речи:* само *и* као *у реченици:* па остаје само ie, као н. п. *и т. д.* (*овде стр. 303, 16*), *па нема ни речи:* добрих и добриjех *у претпоследњој реченици* (*у загр.*), *ни* и т. д. *на крају чланка*; а то мислим (*овде стр. 303, вр. 21*) = за то ја мислим; *место* још *свуда* е іоштъ; *на стр. 50б* (*овде 302.*) госпоски *без* д.]

XLVIII

[90] ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

ПОСЛАНИЦА АНТУ КУЗМАНИЋУ У ЗАДАР.

[Шести чланак у I. св. Миклошићеве **Slavische Bibliothek**, *стр. 90.—96.]*

Мили и многопоштовани Господине и пријатељу!

Опомињући се једнако Ваше пријатељске љубави кој сте ми ту, готово прије десет година, показивали, и Ваш ревности к нашему народу и језику, често сам мислио д Вам што пишем, пак ме је све којешта задржавало и разбı јало, а сад сам се ево једва наканио. Немам вам шта писат ни за какву своју или Вашу потребу или корист, него ћу д Вам кажем неколико ријечи о нашој књижевности.

Ја сам више читао шта се против *Зоре Далматинск* писало него ли шта је она говорила против данашњега З гребачкога правописа. И о томе ћу овдје у кратко да Ва кажем своје мисли.

Ако ви, т. ј. Анто Кузманић и остали његови земљаı и једномисленици који пишу чланке за Зору Далматинску, што не примате Загребачкога правописа што очекујете да какав бољи почне, онда имате са свијем право, и држите тако; ако ли га за то не примате што сте ради с тијем д нашњијем својијем да останете за свагда, онда бих вам ј

[* **Slavische bibliothek** oder beiträge zur slavischen philologie und g schichte herausgegeben von *Fr. Miklosich*. Erster band. Wien bei Wilhel Braumüller 1851. — Об. 8°, стр. 321, 2 листа и 1 таблица.]

рекао да тај садашњи одмах оставите и Загребачки да примите. Ви сте видјели из оне моје преклањске књижице (*Писма високопреосвештеноме Господину Платону Атанацковићу о Српскоме правопису* и т. д. на стр. 19, 20 и 21), а видјећете и сад из моје посланице Вјекославу Бабукићу која је наштампана у *Колу* (књига IV., на страни| 72—79) шта ја 91
мислим за данашњи Загребачки правопис; и на свршетку ове године надам се показати оглед или пробу од новога правописа и начина писања за јужне Славене закона Римскога.[1])

Правопис није најмања ствар у писању никаквога језика, и који говоре да јест, они највећу вриједност у њему налазе, а онако само говоре да би се остало при староме макар како био рђав, тежак и несавршен. Дужност је дакле свију списатеља и књижевника, особито у почетку књижевности, и за то старати се да се начини и прими правопис што је могуће лакши и савршенији или, најкраће рећи, према својству језика којијем се пише. Али говорећи да је правопис овако велика ствар, ја не мислим нити кажем да је он једина потребност у књижевности, или да је он и језик све једно: правопис је друго а језик друго. И најгоријем се правописом може за невољу лијепо писати (што се тиче знања језика и његове чистоте и љепоте), а тако се и у најбољему правопису познаје незнање и грђење језика.

Ово је до сад био све говор за *правопис*, а сад ћу да Вам кажем што и за *језик* Ваш и Загребачки, и то највише што се тиче нарјечија. Ви видите у поменутој мојој књижици и у посланици В. Бабукићу да ја мијешање нарјечија у писању држим за *кварење језика,* и по томе мислим да је боље, правије и паметније писати н. п. *dite*, *lipo*, *lin*, *grih*, *prid*, *nasrid*, *sridina*, *potriba*, *siati* (или *sijati*), *viati* (или *vijati*), него ли *děte* (или *djete*), *lěpo* (или *ljepo*), *lěn* (или *ljen*), *grěh* (или *grjeh*), *prěd* (или *prjed*), *nasrěd* (или *nasrjed*), *srědina* (или *srjedina*), *potrěba* (или *potrjeba*), *sějati* (или *sjejati*), *věiati* (или *vjejati*) и т. д. За то велим да је ово прво боље и паметније, јер је оно по нарјечију које се у народу говори, а оно друго није ни по каквоме, него по вољи неколико људи, који градећи ново нарјечије, којега у народу нема никако, кваре народни језик и грде његово благогласје. Кад би моји

[1]) Ја сам ово одавно смислио, али ни до данас (1850) још нијесам имао кад написати и наштампати.

92 једновјерци| знали управо цијенити свој народни језик, и і
штовати његова својства и правила, ово би *прави* узрок б
да се срде и вичу на Загрепчане; али, по несрећи језика и
шега, њих *највише* мисле и раде као и Загрепчани. *Највш*
велим за то, јер сам увјерен да их међу њима има ко
мисле управо овако као и ја; а било би неправда рећи
и Загрепчани у овоме послу сви мисле онако као В. Бабук
(у лањскоме Колендару на стр. XXXI — и у поменуто
Колу), јер их и међу њима познајем који такођер мисле к
и ја: и, ако у свачему правда и истина кад тад мора на
владати, за цијело се можемо надати да ће их на све стра
бивати све више и више.

Само два узрока могу бити за што ови књижевници на воле кварећи језик градити ново нарјечије, него ли писа нарјечијем које се у народу говори: 1) или за то што мис да ће свакоме бити жао у писању књига своје нарјечије ос вити и друго примити, па тако мијешајући мисле да уго свима; 2) или што не знаду свију разлика јужнога нарјечи које се највише жели узети за опћено књижевно, па мјес незнање своје да признаду и да науче оно што не знаду, о би ради да се њихово незнање прими за знање и за нау У кога је узрок оно *прво,* и не може се привољети да пи другијем нарјечијем *своје рођене браће,* као н. п. што су привољели Нијемци и Талијанци, такови би чинио много п метније и љубави к себи и својини приличније да пише н рјечијем својијем (као што су гдјекоји паметни и чинил него ли да кваре и своје и оно своје браће рођене, и та осим штете коју чини језику, још да се срамоти чинећи о што је против здравога разума, и тако против мисли сви паметнијех људи. У кога ли је узрок оно *друго,* он још ма има право, једно за то, што је сто пута мања срамота сво незнање признати него ли га под знање и другима за нау наметати, а друго, што је то тако ласно да га књижевн наш може научити без и каке муке. Најприје се мора п мислити да сваки наш књижевник закона Грчкога зна г
93 по Славенскоме језику ваља| писати *ѣ*, а тако књижевн Римскога закона да зна гдје ваља писати *ě*: који то зна о већ познаје сва мјеста на којима се по сјевероисточноме н рјечију говори *е*, а по западноме или, управо рећи, Ча вачкоме *и,* а кад ово зна, онда нека упамти и то: гдје год оваково *е* или *и* изговара дугачко (са знаком ′ или

дје је по јужноме нарјечију *ије* (два слога), који се пак оговн изговарају оштро (са знаком ˋ, *вѐра, вѝра*) или без и ква ударања гласом (*ỳверити, ỳвирити*), ондје се у јужноме ,рјечију изговара *је,* осим слогова у којима је *л* или *н* пред , гдје се *ј* са *л* слије у *љ*, а са *н* у *њ,* па остане те се говара само *е,* као и послије *р* понајвише, н. п. *вријеме времена, сриједа* и *средина, напријед* и *пред* и т. д. По оме може и Сријемац и Ресавац и Лијевчанин и Брачанин сваки други научити врло ласно гдје се у јужноме нарјеју изговара *је* гдје ли *ије*; а гдје се одступа од овога (као од другога готово свакога) главнога правила, оне ријечи ља научити особито. Кад туђе језике уче људи који не мисле ти списатељи, како не би својега учили они који хоће њиме ,иге да пишу, и народ да уче? Без науке се не може знати : гдје је мјесто слову *ѣ* ни слову *ě,* и за то у овоме има грјешака и у мојијех једновјераца (у писању *ѣ*) и у Заепчана (у писању слова *ě*). Овдје сад није мјеста, а други т ја ћу се и више потрудити да облакшам труд онима који желе научити (шаљем Вам уз ову посланицу и неколика :ста из одговора на *Ситнице језикословне,* на којима ћете ,ћи мало више о овоме послу, али опет не ћете све).

Тако кад бисте ви и примили Загребачки правопис, ја ;слим да не би требало и нарјечије њихова писања да приіте, него за сад још да останете с тијем својијем, само у таломе да се старате књижевни језик да вам се приближује опћеноме говору народа нашега. И тако бих вам рекао, мах да изоставите *h* у род. мн. код имена самоставнијех *a* или *e* испред *r* гдје оно слог чини, н. п. мјесто *barvah* или *bervanah* да пишете *brvana* и т. д. Ви бисте у овоме ı претекли Загрепчане, јер ће и они то (као и *sreća*, м. 94 *ća*, и *pred* м. *prěd* и т. д.) морати примити кад тад, већ э да им буде драго уз пркос једнако радити против разума слоге. Пишући тијем својијем нарјечијем истина не можете надати да ће се оно примити да буде опћено књижевно ,нијех Славена, само ћете се моћи изговарати против Заепчана да пишете нарјечијем којијем се у народу говори;) ли бисте хтјели пристати и могли се сложити да почнете ру Далматинску писати чистијем јужнијем нарјечијем нада нашега (као и ја *ово* што пишем, и као што су и Дуовчани писали, само што они нијесу имали савршена праписа по коме би се могло свуда онако читати као што је

говорио онај који је писао), онда бисте ви много правије имали звати Загрепчане у слогу и кривити их што у њу не пристају, него ли што сад они вас зову и криве; онда би постали први пошљедњи и пошљедњи први. Кад би се Зора Далматинска поправила макар на који од ова два начина, онда би се и Загребачке народне новине с Даницом морале на боље промијенити и већма у памет узети него до сад. Ја ово нити говорим за љубав Вама и Зори Далматинској нити уз пркос Загрепчанима и њиховијем новинама, него само што желим да би се гдјегод у књижевности нашој почело радити управо као што треба, дакле за љубав нашега заједничкога језика, наше књижевности и *слоге* у њој, али *слоге* на *паметан* и *добар* начин; јер колико је год добро и корисно у добром дјелу пристати у слогу, толико је и у рђаву не пристајати.

За сад нека буде доста. Ако Вам ово буде по вољи може бити да ћу Вам у напредак написати што и више о овоме послу. Ако нађете да је ова моја посланица вриједна да се наштампа у Зори Далматинској, молио бих Вас да је наштампате овијем истијем нарјечијем као што је написана а правописом какијем Вам драго. Ако мислите да оваке ствари могу што помоћи нашој књижевности у Далмацији, онда не би горега било да прештампате у Зори и оно све што сам ја у поменутој књижици казао о овоме дјелу, а тако и из Кола ону посла-
95 ницу моју В. Бабукићу. В. Бабукић у| својијем одговорима има само право у томе да је *na mjesti* (мјесто *na mjestu*) Крањски а у осталоме свему он правдајући себе и друге а мене тобож поправљајући, учинио је *нове погрјешке* горе од онијех које сам ја напомињао, н. п. он би, и други сватко, могао сам онда казати да је *мјеста* (gen. pl.) у мене *погрјешка* кад би народ изговарао *мијеста*; а кад бих ја хтио да се моје *мјеста* чита *мијеста* онда би ми се могло рећи *да се ни по мојој ортографији не може без погађања право читати.*[1]) Шта ли је он против мене доказао за Гундулићево *'ah* и *čiem*? Јели *čiem* један слог или су два, и иде ли *ah* у размјер или не иде? Ако ријечи мојијех није разумио, како је могао другом подсмијевати се за оне ријечи којијем смисла не разумије?!

---

[1]) Ја сам сам још одавно мислио не само за *мјȇста* (у род. мн.) него за *дјȇла* и *вјȇра* и *љȇта* и т. д., али сам тако чуо да се у народу говори, *мијеста, дијела, вијера, лијета*, нијесам никад; а ја не пишем како мислим по мојој вољи да би ваљало говорити, него како се говори.

То је право чудо, а не оно што сам ја казао. По каквој ли је *етимологији ћ* у род. мн. код имена самоставнијех? ваља да је тако у Славенскоме језику, или у Пољскоме, или у Чешкоме, или у Крањскоме, или у Чакавачкоме, или у Кекавачкоме?!!! Од *донесем* каже се *донијети* (и *донести*), тако и у првоме лицу прош. времена *донесох* и *донијех*, али у другоме и трећему лицу јед. броја не каже се *донијe* него само *донесе* (и мјесто овога је у мојој граматици пред рјечником на страни LXIV *доне* штампарска погрјешка, као и LIV мјесто LXIV). И ја мислим да Гундулића већма цијеним и поштујем кад кажем да је и он сам знао да ово не ваља (као ни *тлача* мјесто *тлачи,* и *неби* м. *небу*[1]) и т. д.), па да је писао само за| невољу ради сликова (или рима) као што је било ушло 96
у обичај те су и остали сви чинили, него ли В. Бабукић доказујући да је он то за добро и правилно држао, као и сам што држи. Ако смо ми ради да се и у нашему језику правила један пут изнађу и утврде, онда ваља да се оканимо овакога правдања погрјешака, и својијех и туђијех, него мјесто тога да их признајемо, и од другога, био он ко му драго, да примамо оно што не знамо; ако ли то не учинимо, онда ће до вијека у језику нашему бити све добро и правилно какогод ко по вољи и незнању своме хоће и воли.

У Бечу 21|9. Јунија 1847.

Вук Стеф. Караџић.

Ова је посланица назначенога дана и године послана Анту Кузманићу и знам за цијело да му је дошла у руке, али зашто је није хтио наштампати, то он зна.

У Бечу 8. Февр. 1850.

В. С. К.

---

[1]) Са свијем онијем примјерима („*s nebi, k nebi, na nebi, pod nebi*“) мени Бабукић није доказао да је *nebi indeclinabile,* него мислим: 1. *s nebi* и *pod nebi* узето је као да би се у нас *небо* звало *неб* женскога рода, и то је оно за што не ваља| (јер се тако не говори); 2. кад је Крањски *na mjesti* (мјесто нашега 96
na mjestu), онда може тако бити и *na nebi* и *k nebi* (мјесто *na nebu* и *k nebu*).

XLIX

ПРИМѢТВЕ
НІКАНОРА ГРУИЋА, АРХІМАНДРІТА КУВЕЖДИНСКОГА,
НА ПРЕВОДЪ
НОВОГА ЗАВѢТА,
КОИ Є
ГОСПОДИНЪ ВУКЪ С. КАРАЏИЋЪ ПИСАО,
И У БЕЧУ У ШТАМПАРИ ІЕРМЕНСКОГА МОНАСТИРА ПЕЧАТАО
1847.

У ЗЕМУНУ,
КЊИГОПЕЧАТНЯ І. К. СОПРОНА,
1852.

[На 8-ни, 1 л., 138 стр. и 1 л.]

[На стр. 1. говори о изразу, који је Вук употребио: Свето Јеванђелије, *па прелази на:]*

2 **ОТЪ МАТѲЕА.**

ГЛАВА I.

Стихъ 1. ПЛЕМЕ ИСУСА ХРИСТА, СИНА ДАВИДА АВРАМОВА СИНА.

„*Племе Исуса Христа*“ — то управо значи: породица Исуса Христа. — Кадъ се каже племе овога или онога, онда се увѣкъ узима онай, о коме се каже, да є нѣгово племе, за стабло или за родоначелника племена, а нѣгово племе зову се они, кои одъ нѣгъ произилазе; н. п. кадъ се каже: племе Іаковлѣво, разумѣваю се они, кои одъ Іакова

произлазе, и то є правый, и првый смысао те рѣчи; — а значи кадикадъ предке и потомке и све гране родбине са стране, али онда се мыслимъ у множественоме числу додае име стабла, н. п. племе Васоевића. — Овдѣ се имене Іисусъ Хрістосъ: дакле онъ се мора узети за стабло племена; єръ се каже, да є племе нѣгово; тако овай преводъ наводи насъ на ту мысао: да сви они, кои се до 16. Стиха брое, произлазе одъ Іисуса, и да су потомцы Іисусови. — Но ако то и небы помыслio нитко сбогъ тога, што се одма додае *„сина Давида,“* а сынъ спада међу потомке, а не међу предке; може друго што помыслити, т. є. то, да є Іисусъ имао жену и дѣцу, кадъ се о нѣму каже да є имао племе. — У тексту стои: „книга родства Іисуса Хріста — *Βίβλος γενέσεως* — liber generationis,“ то значи по моме мнѣнію, *„порекло Іисуса Хріста,“* или *„књигу порекла Іисусова,“* т. є. одъ кога племена Хрістосъ по човечеству произлази, а то ніе *„племе“ нѣгово.* — *„Сина Давида Аврамова сина.“* — Ово є преведено противу яснога смысла св. Писма. — У Мойсею I. Гл. 17, С. 5. говори Богъ Авраму: „И не- 3
нарчется ктому имѧ твое Аврамъ, но будетъ имѧ твое Авраамъ, ıакѡ Отца многихъ ıазыковъ положихъ тѧ“ и неће се звати одсада име твоє Аврамъ, но ытће име твоє Авраамъ, єръ за Отца многи Народа поставихъ те; и іѣ се годъ послie тога споминѣ у СтароMъ, и Новомъ Завѣту свагдѣ пише Авраамъ нити се може другачіє писати, єръ є онъ одъ Аврама остао Авраамъ. — И я мыслимъ, кадъ є задржано у преводу кодъ Іаасона“ два *а,* и кодъ „Вооза“ два *о,* кое ніе Богъ тако назвао; што ніе задржано и кодъ „Авраама“ два *а,* кога є Богъ тако назвао. То ништа несмета, што у нашемъ народу има то име „Аврамъ,“ єръ уго є *Аврамъ,* а друго є *Авраамъ,* и у овомъ тексту ово є последнѣ ебало задржати, ма да се нитко тако кодъ насъ незове.

[Из ове главе претреса и ове реченице: у ст. 18.: Нађе се је она трудна од Духа Светога; *у ст. 19.:* А Јосиф муж њезин, бући побожан; *у ст. 20.:* Јер оно што се у њој заметнуло од Духа етога; *у ст. 23.:* Ето, дјевојка ће затрудњети, и родиће сина, и наенуће му име Емануило.*]*

ГЛАВА II. 5

1. А КАД СЕ РОДИ ИСУС У ВИТЛЕЈЕМУ ЈУДЕЈСКОМЕ, ЗА ВРЕМЕНА ЦАРА ИРОДА, А ТО ДОЂУ МУДАРЦИ ОД ИСТОКА.

„За времена цара Ирода.“ То є добро Србски речено; али ондѣ стои „во дни, in diebus, *ἐν ἡμέραις,*“ у дане. И овай начинъ изражавања, кои ондашнѣмъ вѣку одговара, треба у преводу да се задржи, као што є задржано у Апостолу Павлу ко Евр. Г. 5. С. 7. *„у дане тијела својега.“* А тко толкуе обширніе текстъ, тай ће казати, да то значи у време, или за времена. *„Мударци“* то є рѣчь наликъ на непристойну и оныма се обычно дае, кои се чине да су паметніи одъ други людій; — я самъ уо и узрокъ, зашто ій тако зову; али се овдѣ неможе напоминяти. — я незнамъ, како се и производи та рѣчь, кадъ є одъ „ведаръ“ *ведрацъ,* одъ „свѣталъ“ *свѣтлацъ,* одъ „тѣсанъ“ *тѣснацъ,* одъ „прѣсанъ“ *прѣсацъ,* валяда и одъ „мударъ“ треба да буде *мудрацъ,* — єръ овако

„мударацъ“ морало бы се одъ суштествителнога каквога известити, као што се одъ коза, козаръ, козарацъ — одъ кућа, покућаръ, покућарацъ. —

6 С. 9. И ОНИ САСЛУШАВШИ ЦАРА, ПОЂОШЕ.

„Пођоше“ по овой рѣчи судећи, незна се, есу ли мудраци отишли одъ Ирода, или нису; еръ тко. пође тай ніе отишао, него е остао ондѣ, гдѣ е; *„пођоше“* то значи, да су се кренули были, али нису отишли, него су остали. — А у тексту стои „идоша ἐπορεύθησαν profecti sunt“ кое значи *„отидоше.“* —

7 С. 13. — — ПА БЈЕЖИ У МИСИР, И БУДИ ОНАМО.

Овдѣ е употреблѣно *„Мисиръ“* у мѣсто „Египатъ.“ — Исторія, коя приповѣда шта се гдѣ догодило, мора у приповѣданю употребити оно име свакога мѣста, кое е име носило мѣсто онда, кадъ се у нѣму или на нѣму што догодило: и та се имена морају увѣкъ задржати, макаръ да се послѣ и сто пута мѣняю; еръ то су управо особитости свакога вѣка, кое се несмію ни едномъ вѣку одузети. — Тако и свештена Исторія има свою Географію, и у нѣой се морају свію мѣста имена задржати онако, као што су се звала мѣста онда, кадъ су се свети догађаи на нѣима сбыли. У св. Писму Н. Завѣта написано е име „Египатъ“ ово се по моме мнѣнію мора и у преводу задржати. — *„И буди онамо.“* Истина да се такій изражай кадикадъ чуе кодъ простога Народа; али ніе све правилно, што се кодъ простога Народа чуе. Я мыслимъ да се тако по правилномъ говору Србскомъ неможе рећи; еръ кадъ се каже *„онамо,“* онда се увѣкъ разумѣва неко дѣйство, кое мора прећи на извѣстно мѣсто; а у *быти онамо* нема тога, нити тако говоре они люди, кои правилно говоре. На питанѣ „камо“ одговара се *„овамо, онамо, тамо“* а на питанѣ *„гдѣ“* одговара се *„овдѣ, ондѣ“* дакле: оди *овамо*; иди *онамо* а буди *ондѣ*; — *„буди онамо“* то е чини ми се онако, као што гдѣкои у Банату говоре: быо самь у Темишварь, идемъ у Темишвару — тако исто и у Г. 11. С. 15. одъ Іоанна *„И мило ми је вас ради што нијесам био онамо“* и С. 31. *„да иде на гроб да плаче онамо.“*

[Из ове главе претреса и стих 6., и ове изразе: у ст. 11.: па отворише даре своје и даривање га златом, и тамјаном, и смирном; и *у ст. 15.:* сина својега.*]*

8

ГЛАВА III.

С. 10. ВЕЋ И СЈЕКИРА КОД КОРИЈЕНА ДРВЕТУ СТОЈИ; СВАКО ДАКЛЕ ДРВО КОЈЕ НЕ РАЂА ДОБРА РОДА, СИЈЕЧЕ СЕ И У ОГАЊ СЕ БАЦА.

„Сѣкира стои,“ кадъ се прислони уздрво; али текстъ вели „лежитъ κεῖται adjacet“ — дакле „лежи“ а не „стои.“ — *Сѣче се дрво,* кое е већь посѣчено, а дрво кое стои, гдѣ е нарастло, посѣца се: овдѣ би требало тако превести, као што е и у Славенскомъ „посѣкаемо бываетъ“ „посѣца се.“

С. 13. ТАДА ДОЂЕ ИСУС ИЗ ГАЛИЛЕЈЕ НА ЈОРДАН К ЈОВАНУ ДА СЕ КРСТИ. 9

„Да се крсти“ овдѣ се незна оће ли се самъ Іисусъ крстити, или ће га Іованъ крстити; єръ є неопредѣлено речено. У тексту стои опредѣлено „крєститисѧ ѿ нєгѡ, *τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ* baptizari ab eo“ дакле „да га овай крсти,“ а не „да се крсти.“ —

[Из ове главе претреса и реченицу из ст. 1.: у оно пак доба дође Јован крститељ.*]*

ГЛАВА IV.

С. 6. — — ЈЕР У ПИСМУ СТОЈИ ДА ЋЕ АНЂЕЛИМА СВОЈИЈЕМ ЗАПОВЈЕДИТИ ЗА ТЕБЕ, И УЗЕЋЕ ТЕ НА РУКЕ, ДА ГДЈЕ НЕ ЗАПНЕШ ЗА КАМЕН НОГОМ СВОЈОМ.

„*У писму стои*“ то є добро; али у Славенскомъ стои „писано є;“ ово се могло задржати и у преводу. У Славенскомъ има „сохранити тѧ“ ово є овдѣ са свимъ изоставлѣно, валяда зато, што се у свакомъ Грчкомъ изданію неналази. „*Да гдје незапнеш за камен ногом својом*“ и ово є добро Србски речено; али друго є „*запети,*“ а друго є „*спотакнути се:*“ запети може тко ногомъ за каменъ да се неубіє; али овдѣ се каже, да се неће ударити о каменъ; а то болѣ изражава глаголъ „спотакнути се“ као што є и у тексту „преткнєши, *προσκόψῃς*, ofendas.“ —

С. 10. — — ИДИ ОД МЕНЕ, СОТОНО. 10

„*Сотоно*“ ово се зове извртати гласове у рѣчи безъ нужде: сватко разуміє, да є „Сатана“ Ђаво, и да ніе Анђео. —

С. 13. — — НА МЕЂИ ЗАВУЛОНОВОЈ И НЕФТАЛИМОВОЈ.

„*Међа*“ значи границу, коя дѣли землю одъ землѣ: смѣшно є читати, да се Хрістосъ намѣстіо на međи, особито, кадъ се овдѣ споминю двіе међе, єдна Завулонова, а друга Нефталимова; на коіой се дакле међи намѣстіо, — ако нећемо узети тако, да се на обадвіе намѣстіо. У тексту стои „во предѣлѣхъ, *ἐν ὁρίοις*, in finibus,“ кое незначи „*међа*“ него „*предѣли*“ а могао є употребити и „*краеви*“ као што є употребіо и у Гл. II. С. 22. — а да су то „предѣли,“ а не „међа“ види се и изъ слѣдующегъ 15. Ст. гдѣ стои: „земля Завулонова и земля Нефталимова,“ а не „међа Завулонова и међа Нефталимова.“

[Претреса и ове изразе: у ст. 8.: опет узе га ђаво — — и показа му сва царства овога свијета; *у ст. 15.:* Галилеја незнабожачка; *и у ст. 16.:* људи који сједе у тами, видјеше видјело велико.*]*

ГЛАВА V. 12

С. 18. ДОКЛЕ НЕБО И ЗЕМЉА СТОЈИ. —

„Стоји“ у тексту є „дондєжє прєйдєтъ, *ἕως ἂν παρέλθῃ*, donec praetereat“ дакле тако є требало и Србски рећи: докъ непређе; а не „докле стои.“ —

13 С. 31. — — АКО КО ПУСТИ ЖЕНУ СВОЈУ, ДА ЈОЈ ДА КЊИГУ РАСПУСНУ.

Ако се и зове пуштеница она жена, коя се разведе съ муже опетъ зато „пустити жену“ у Србскомъ єзыку незначи то, што зна Славенскомъ „пꙋститъ“ кадъ се као глаголъ употреблява: пустити може жена у госте, у родъ, и ма куда на другу страну, али зато іоштъ одпуштена одъ мужа: — овдѣ се разумѣва, ако тко одпусти ж свою — *ἀπολύσῃ* absolverit. — *„Распусну“* ову є рѣчь преводит самъ начиніо одъ Славенске. — У Славенскомъ истина стои „распꙋсти али, кадъ се Србски каже „распустити,“ онда се увѣкъ мора мысли да ту има више особа, или стварій, кое некій другій одпушта; н. распустіо господаръ све млађе, све слуге, распустіо учитель дяке, и т А овдѣ є рѣчь о єдной жени и о томе, да є самъ мужъ одпушта, а да и нѣга и ню нетко трећій одпушта: она се дакле овдѣ нераспуш него се одпушта; болѣ бы мыслимъ было рећи *„одпустну књигу“* н ли *„распустну књигу.“* —

С. 41. АКО ТЕ ПОТЈЕРА КО ЈЕДАН САХАТ, ИДИ С ЊИМЕ ДВА.

„Ако те ко потјера“ — кадъ тко кога потера, онда онай, к другій тера, неможе ићи са оным, кои га тера, него мора ићи пре њиме. — Ово Славенско „понметъ по силѣ“ и Грч. *ἀγγαρεύσει* (кое рѣчь Персиска, и има силу приморавања) и Латинско angariaverit знaчи приморати да иде, я мыслимъ да бы болѣ было рећи ако те *„натера, примора“* ово бы се болѣ слагало и са онымъ „иди съ њи два;“ єръ онако неможе ићи *съ њимс*, него мора ићи *пред њиме*. -
14 „Милю“ є требало употребити, а не „сахатъ“ єръ и Славенско „попри и Грчко *„μίλιον“* и Латинско „milliare“ то значи; а што се рачун да се миля єдна за сатъ може прећи, то неспада на преводителя. - У Марк. Гл. 15. С. 21. „натјераше“ кое є по моме мнѣнію бол одъ овога.

С. 45. ЈЕР ОН ЗАПОВИЈЕДА СВОМЕ СУНЦУ.

Ово є додано у преводу; єръ у тексту стои „ꙗко солнце свое сїяет на благыя и злыя“ *„ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει“* „quia solem suu producit,“ дакле незаповѣда, него *сунцемъ своимъ сія на добре и зл* — Одкудъ овдѣ „своме“ кадъ є свуда „својему.“ — ? —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 9.: Благо онима кој мир граде; *у ст. 22.:* — бити крив суду — крив скупштини — кри паклу; *у ст. 26.:* док не даш до пошљедњега динара.*]*

ГЛАВА VI.

15 С. 10. — И НА ЗЕМЉИ КАО НА НЕБУ.

Ово су рѣчи Оченаша, али су изпремѣштане; єръ є напредъ ме нуто „на земльи,“ па после „као на небу“ а у тексту стои „ꙗко небеси, и на земльи, *ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς*, sicut in caelo, et terra“ како на небу, и на земльи. Преводителѣвымъ є редомъ могао Еванђелистъ рећи; али ніе рекао, зашто дакле да се квари онай ре у преводу.

С. 19. — И ГДЈЕ ЛУПЕЖИ ПОТКОПАВАЈУ И КРАДУ. —

„Лупежъ" є човѣкъ, кои се скита и піянчи; али іошъ немора быти „татъ," — може тко быти лупежъ, али опетъ зато не красти, — а овдѣ се споминю „тати, *κλέπται*, fures," дакле крадльивци, тати, а не лупежи, кое толико значи, колико лумпови, — баремъ кодъ насъ у Войводовини.

С. 25. НЕ БРИНИТЕ СЕ ЗА ЖИВОТ СВОЈ. 16

„За живот свој" у тексту стои „д8шею вашею, *τῇ ψυχῇ ὑμῶν*, animae vestrae." Тако є требало и у Србскомъ задржати *„душа"* у толико више, што у овомъ тексту „души" є противположено „тѣло," па овако не слаже се ни наиманѣ, кадъ се каже, небрините се за животъ вашъ, ни за тѣло, — єръ тако излази, као да се човѣкъ и безъ живота може бринути о тѣлу, и као да тѣло и безъ живота живи. — А казати, значи ли и овдѣ „душа" метонимически „животъ," то неспада на преводъ него на толкованѣ. —

[Из ове главе претреса и изразе: у ст. 1.: Пазите да правду своју не чините пред људима да вас они виде; *у ст. 13.:* И не наведи нас у напаст; *у ст. 16.:* јер они начине блиједа лица своја; *у ст. 24.:* јер или ће на једнога мрзити, а другога љубити; или једноме вољети, а за другог не марити.*]*

ГЛАВА VII.

С. 4. КАКО МОЖЕШ РЕЋИ БРАТУ СВОЈЕМУ: СТАНИ.

У тексту стои: „како речеши брат8 твоем8, *πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου*, quomodo dices fratri tuo," одъ кудъ дакле у преводу *„како можешъ рећи"* кадъ є у тексту: *како ћешъ рећи брату своме.* „Стани" то є добро Србски; али то се каже ондѣ, гдѣ ко иде, или немирує, а| овдѣ 17
є требало задржати рѣчь текста ѡстави, *ἄφες*, sine, допусти. —

С. 9. ИЛИ КОЈИ ЈЕ МЕЂУ ВАМА ЧОВЈЕК У КОГА АКО ЗАИШТЕ СИН ЊЕГОВ ХЉЕБА КАМЕН ДА МУ ДА.

Я мыслимъ да се каже искати *„одъ кога,"* а не *„у кога."* Говори се у кога има? у Петра; иштн дакле одъ нѣга. — У преводу се овако на више мѣста употреблява; али то само стиховима и пѣсмама доликуе. —

С. 16. ПО РОДОВИМА ЊИХОВИЈЕМ ПОЗНАЋЕТЕ ИХ.

„По родовима" овдѣ се незна: разумѣваюли се *„родбине"* или *„дѣла"* єръ кадъ се о човѣку говори, и каже се да ћешъ га познати по роду нѣговомъ, то ће сватко мыслити, да ћешъ га познати по томе, кадъ видишъ, тко му є родъ. Ова рѣчь „родъ" има у Србскомъ єзыку више значеня, и морала бы се у преводу замѣнити съ другомъ, баремъ ондѣ, гдѣ се може ласно друго разумѣти, него што мы желимо да се разуміе. Болѣ бы было по моме мнѣнію да є употреблѣно овдѣ „плодъ" — а наши люди разумію добро, шта є плодна година.

[Претреса и реченицу: казаћу да је као мудар човјек *у ст. 24.]*

18 ## ГЛАВА VIII.

С. 25. и прикучивши се.

Прикучити штогодъ значи, кукомъ што довући къ себи, а „прикучити се“ погрблѣно привући се коме, и то више крадомъ, него ли явно. Овдѣ валяда се нису ученици крадомъ привукли къ Іисусу; него су дошли къ нѣму. У тексту стои „и пришедше καὶ προσελθόντες et accedentes,“ заръ небы болѣ было задржати ову рѣчь и казати *дошавши* или *приступивши?* —

19 С. 32. — — и они изишавши отидоше у свиње.

„*У свинѣ*“ то є добро речено Србски; єръ Срби мѣсто „чопоръ свиня“ употребляваю „свинѣ;“ али Срби кажу „чіи то чопоръ свиня проће“ — „видіо самь два три чопора свиня“ — и т. д. У тексту стои „въ стадо свиное εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, in gregem porcorum,“ зашто се небы и у Србскомъ преводу тако задржало, кадъ ніе противъ свойства єзыка, а разговетности се тимъ небы наудило. А и онако є преводитель у предидућемъ стиху већъ употребіо *„крд свиња“* — дакле и овдѣ є требало задржати. —

[Претреса и изразе: у ст. 14.: и грозница јє тресе; *у ст. 29.:* што је теби до нас, Исусе, сине Божиј !*]*

ГЛАВА IX.

С. 22. — вјера твоја помогла ти је.

Ово є удесно употреблѣно *„помогла ти је“* — єръ Срби тако
кажу, кадъ се извидаю одъ какве болести „помогло му є ово или оно,“
— али друго є понятіе у овомъ изражаю *„помогла ти је“* а друго є
у *„спасла те є“* кодъ овога разумѣва се увѣкъ да се избавіо одъ про-
пасти онай, за кога се говори да є спасенъ; а кодъ „помоћи“ ніе увѣкъ
20 пропасть, нити така опас|ность, него є доста пута само додаванѣ сила
за извршенѣ какова дѣла. У тексту стои: „спасе тя σέσωκέ σε servavit,
или salvavit te“ за што се небы то задржало и у Србскомъ *„спасла
те є“* — кадъ то свакій православный Србинъ разуміе.

[Претреса и стих 26.]

ГЛАВА X.

С. 24. нема ученика над учитеља својега ни слуге над господара својега.

„Над учитеља“ „над господара“ невиди ми се да є правилно Србски
21 речено. Срби кажу: нема ти н. п. надъ| Іованомъ пѣвача, а некажу
нема ти надъ Іована пѣвача. Или, има и надъ попомъ попъ, а некажу
и надъ попа попъ. Предлогъ „надъ“ сачинява се и съ винителнымъ па-
дежомъ, али не у ованомъ случаю, него ондѣ, гдѣ є питанѣ „куда“ над-
вири се надъ бунаръ, попни се надъ кућу. Али овдѣ ніе тай случай,
него овдѣ бы мыслимъ болѣ было рећи: *Нема ученика надъ учите-*

ѣмъ своимъ, ни слуге надъ господаромъ своимъ, ово нису стихови ни пѣсме, у коима се єзыкъ свакояко окреће за любавь стиха. —

[Из ове главе претреса и стих 35., и ове изразе: у ст. 10.: јер је осленик достојан свога јела; *у ст. 22.:* али који претрпи до краја благо њему; *у ст. 29.:* за један динар.*]*

ГЛАВА XI. 22

С. 12. — И СИЛЕЦИЈЕ ДОБИЈАЈУ ГА.

„И силеције добијају га" то ніе правый смысао текста, у коме тои „и нѫжницы восхищаютъ є *καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν*, et violenti rapiunt illud." Дакле: *и насилницы отимаю га*, то значи *ἁρπάζουσιν*; а я мыслимъ, да се неслажу та два понятія *„насилници"* и *„добіяю,"* насилници, или као преводитель што вели „силеціе" недобіяю, него отимлю на силу, зато се и зову силеціе. Незнамъ зашто „силеджіе" кадъ святко ра|зуміе шта су „насилници" а и у народнымъ пѣсмама споминю 23
се насилници на толико мѣста. —

[Из ове главе претреса и стих 28., и реченице: у ст. 14.: и ако хоћете вјеровати; *у ст. 16.:* али какав ћу казати да је овај род; *у ст. 25.:* Хвалим те, оче. — *Исто тако претреса ове изразе: из главе XII: у ст. 25.:* Свако царство које се раздијели само по себи, опустјеће; и сваки град или дом који се раздијели сам по себи, пропашће; *у ст. 35.:* Добар човјек из добре клијети износи добро, а зао човјек из зле клијети износи зло; *у ст. 41.:* овдје је већи од Јове; *— и из главе XIII: у ст. 2.:* и сабраше се око њега људи многи; *у ст. 12.:* и претећи ће му; а који нема, узеће му се и оно што има; *у ст. 13.:* јер гледајући не виде, и чујући не чују; *у ст. 15.:* јер је одрвенило срце овијех људи; *у ст. 21.:* одмах удари на траг, *и у ст. 30.:* и у вријеме жетве рећи ћу: саберите и т. д.*]*

ГЛАВА XIV. 27

С. 26. ТО ЈЕ УТВАРА. 28

„Утвара" као што Народъ нашъ мысли о ньой, иде само ноћу, а овдѣ се неспоминѣ ноћь, и я мыслимъ да утвара управо и незначи то што значи „призракъ *φάντασμα* phantasma," него значи *μορμολύκειον*, spectrum. Можда бы болѣ было овдѣ рећи „обсѣна" премда се го єдно мѣсто другога узима, али опетъ Народъ разликуе, и свако само на своме мѣсту употреблява. — *Обсѣна* може бити и даню, а *утвара* неможе.

С. 27. НЕ БОЈТЕ СЕ; ЈА САМ, НЕ ПЛАШИТЕ СЕ.

„Небојте се, и неплашите се" то є свеєдно. У преводу овомъ туда употреблява се *„небойте се"* мѣсто „дерзайте *θαρσεῖτε* confidite;" *„неплашите се"* мѣсто „небойтеся *μὴ φοβεῖσθε*, nolite timere." Я

29 мыслимъ да є *„дерзайте“* више него ли *„небойте се“* тко се| небои тай нема страха, али тко нема страха тай іошъ немора имати слободе, или као што обычно ову слободу туђомъ рѣчи изражавамо „куражи.“ А кадъ се коме каже да дрза, то се разуміе, да има слободе, куражи. — Ако се ніе могла наћи за ово друга Србска рѣчь, а оно се могла задржати та Славенска. Како бы было *„држите се“* и *„небойте се?“* или *„трсите се,“* и *„небойте се.“* —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 2.: он устаде из мртвијех, и за то чини чудеса; *у ст. 4.:* не можеш ти ње имати; *у ст. 6.:* игра кћи Иродијадина пред њима и угоди Ироду.*]*

ГЛАВА XV.

С. 4. и који опсује оца или матер.

„Опсовати оца или матер“ то има само єдно значенѣ, и то, као што є овдѣ употреблѣно, непристойно. Али може се оцу и матери зло говорити, да се и неопсую. У тексту стои „злословитъ *κακολογῶν* maledicens,“ дакле управо зло говори. А я бы волѣо употребити и рѣчь „злоставити“ неголи *„опсовати“* єръ знамо да се и рѣчма може тко злоставити, па макаръ бы додао и „рѣчма“ — а мыслимъ да є „зло рећи“ управо то; єръ и „злорекъ“ то значи. —

[Из ове главе претреса и стих 9., и реченице: у ст. 5.: Прилог је чим бих ти ја могао помоћи; *у ст. 19.:* Јер од срца излазе зле мисли, убиства, прељубе, курварства, *и у ст. 32.:* да не ослабе на путу. — *Из гл. XVI претреса изразе: у ст. 5.:* заборавише узети хљеба; *у ст. 17.:* Симоне сине Јонин, *и у ст. 22.:* поче га одвраћати говорећи: Боже сачувај, то не ће бити од тебе.*]*

32

ГЛАВА XVII.

С. 2. а хаљине његове постадоше бијеле као свијет.

Я бы желіо управо знати у каквомъ є смыслу овдѣ употреблѣна ова рѣчь „свијет“ кадъ почемши одъ С. 16. Г. IV. па све до края овогъ дѣла употреблява се „видјело“ мѣсто Славенскога „свѣтъ“ Грчкогъ *τὸ φῶς* Латин. lux, а и овдѣ те исте рѣчи стое у тексту. Ако се овдѣ неразумѣваю подъ „свијетом“ људи, валяда се небы ни у реченомъ С. 16. Г. IV. разумѣли, у толико манѣ, што онай стихъ говори и о свѣ-
33 тлости, и о людима. —| Заръ се небы разумѣло ондѣ, да се односи на свѣтлость да є н. п. речено: *„люди, кои сѣде у тами, видѣше свѣтъ великій,“* сведно тако, као што се и овдѣ разуміе да се односи на свѣтлост *„постадоше бијеле као свијет.“* —

С. 18. и оздрави момче од онога часа.

Овдѣ се преводи „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer“ са „момче“ — а у Гл. XIV. С. 2. и свуда гдѣ годъ долази у тексту „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer,“ преводи се са „слуга“ а у Гл. XIII. С. 27. и у Гл. XVIII. С. 23. пре-

водн се „ракн, οἱ δοῦλοι servi“ са „слуга.“ Овако читаюћи рѣчи, кое значе садъ ово, а садъ оно, неможе човѣкъ изићи на край. — Ако є „отрокъ ὁ παῖς puer“ овдѣ „момче“ зато, што є напрѣдъ речено, да є тай отрокъ сынъ онога човѣка, кои моли занѣгъ Іисуса, зашто небы біо „отрокъ“ ὁ παῖς puer, и на другомъ мѣсту, гдѣ се неспоминѣ, да є чія сынъ „момче,“ па бы онда „ракн οἱ δοῦλοι servi“ остали „слуге“ а отроцы были бы „момчадъ.“ —

С. 25. ПЕТАР РЕЧЕ: ХОЋЕ, И КАД УЂЕ У КУЋУ, ПРЕТЕЧЕ ГА ИСУС ГОВОРЕЋИ: ШТА МИСЛИШ, СИМОНЕ? ЦАРЕВИ ЗЕМАЉСКИ ОД КОГА УЗИМАЈУ ПОРЕЗЕ И ХАРАЧЕ, ИЛИ ОД СВОЈИЈЕХ СИНОВА ИЛИ ОД ТУЂИЈЕХ. —

„И кад уђе у кућу, иретече га Исус“ —

Претећи може тко кога у правомъ смыслу кадъ се тко съ нимъ утркуе. — Овдѣ се некаже, да є Іисусъ Петра претекао у рѣчма; єръ 34
оно *„говорећи“* односи се на оно, што слѣдуе, а невраћа се на оно, што є на предъ речено; дакле тако излази, као да су се Іисусъ и Петаръ утркивали идући путемъ, и да є Петаръ свеєднако напредъ ишао, докъ ніє ушао у кућу, а кадъ є ушао у кућу, онда га Іисусъ претече, и онда почне говорити. — У тексту стои „предвари προέφθασεν praevenit“ а то ніє „претече,“ єръ претећи у правомъ смыслу значи кога надтрчати. И само овако ће прость Народъ Србскій ту рѣчь разумѣти, — а нема тога, тко ће помыслити, да є то предварити, т. є. напрѣдъ учинити другоме оно, што є тко другій хтѣо нама да учини. Прости люди обично изражавају то понятіє овако „отеми изъ уста,“ а тако и у приповѣдкама стои, гдѣ годъ єданъ другогъ предвари съ рѣчма, ондѣ предвареный говори „Оте ми изъ уста.“ Али ово се ніє могло у овомъ стиху употребити, него бы болѣ было задржати „предвари“ и протолковати. — „Харач“ ова рѣчь значи и онога, кои „хара;“ у значеню „данка,“ кои се владаоцима плаћа, употреблява се само у онымъ краєвима Србства, кои су подъ Турцима, а други Срби и незнаю да харачъ друго што значи, него онога, кои хара. Оваке помѣстне рѣчи требало є избѣгавати особито, кое (као ова) неповольность у нама рађаю. У тексту *„дани* или *кинсонъ* τέλη ἢ κῆνσον tributa vel censum“ то се могло рећи: данакъ или порезъ, па бы добро было, и то ништа небы сметало, што *данакъ* значи и малый данъ; єръ бы порезъ стояо покрай данка; — као што стои у преводу поредъ „пореза“ туђа рѣчь „харачъ.“

[Још говори о изразу: док он још говораше, гле, облак сјајан заклони их *у ст. 5.]*

ГЛАВА XVIII.

С. 3. АКО СЕ НЕ ПОВРАТИТЕ И НЕ БУДЕТЕ КАО ДЈЕЦА.

У тексту стои „аще не обратитеся, и бѹдете ако дѣти — ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία si non conversi fueritis et ef- 35
ficiamini sicut pueruli — а то значи ако се необратите — а не ако се неповратите. — Повраћа се човѣкъ, кадъ иде опетъ на оно мѣсто, гдѣ є већъ біо, или кадъ се враћа у оно станѣ, у комъ є већь біо. Тако се говори вратіо се у Бечъ, срдитомъ се човѣку говори, да се

29 **мыслимъ да є *„дерзайте“* више него ли *„небойте се“* тко се| небои тай** нема страха, али тко нема страха тай іошъ немора имати слободе, или као што обычно ову слободу туђомъ рѣчи изражавамо „куражи.“ А кадъ се коме каже да дрза, то се разуміе, да има слободе, куражи. — Ако се ніе могла наħи за ово друга Србска рѣчь, а оно се могла задржати та Славенска. Како бы было *„држите се“* и *„небойте се?“* или *„трсите се,“* и *„небойте се.“* —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 2.: он устаде из мртвијех, и за то чини чудеса; *у ст. 4.:* не можеш ти ње имати; *у ст. 6.:* игра кħи Иродијадина пред њима и угоди Ироду.*]*

ГЛАВА XV.

С. 4. И КОЈИ ОПСУЈЕ ОЦА ИЛИ МАТЕР.

„Опсовати оца или матер“ то има само єдно значенѣ, и то, као што є овдѣ употреблѣно, непристойно. Али може се оцу и матери зло говорити, да се и неопсую. У тексту стои „злословитъ *κακολογῶν* maledicens,“ дакле управо зло говори. А я бы волѣо употребити и рѣчь „злоставити“ неголи *„опсовати“* єръ знамо да се и рѣчма може тко злоставити, па макаръ бы додао и „рѣчма“ — а мыслимъ да є „зло реħи“ управо то; єръ и „злорекъ“ то значи. —

[Из ове главе претреса и стих 9., и реченице: у ст. 5.: Прилог је чим бих ти ја могао помоħи; *у ст. 19.:* Јер од срца излазе зле мисли, убиства, прељубе, курварства, *и у ст. 32.:* да не ослабе на путу. — *Из гл. XVI претреса изразе: у ст. 5.:* заборавише узети хљеба; *у ст. 17.:* Симоне сине Јонин, *и у ст. 22.:* поче га одвраħати говореħи: Боже сачувај, то не ħе бити од тебе.*]*

32

ГЛАВА XVII.

С. 2. А ХАЉИНЕ ЊЕГОВЕ ПОСТАДОШЕ БИЈЕЛЕ КАО СВИЈЕТ.

Я бы желіо управо знати у каквомъ є смыслу овдѣ употреблѣна ова рѣчь „свијет“ кадъ почемши одъ С. 16. Г. IV. па све до края овогъ дѣла употреблява се „видјело“ мѣсто Славенскога „свѣтъ“ Грчкогъ τὸ *φῶς* Латин. lux, а и овдѣ те исте рѣчи стое у тексту. Ако се овдѣ неразумѣваю подъ „свијетом“ људи, валяда се небы ни у реченомъ С. 16. Г. IV. разумѣли, у толико манѣ, што онай стихъ говори и о свѣ-
33 тлости, и о људима. —| Заръ се небы разумѣло ондѣ, да се односи на свѣтлость да є н. п. речено: *„људи, кои сѣде у тами, видѣше свѣтъ великій,“* свеєдно тако, као што се и овдѣ разуміе да се односи на свѣтлост *„постадоше бијеле као свијет.“* —

С. 18. И ОЗДРАВИ МОМЧЕ ОД ОНОГА ЧАСА.

Овдѣ се преводи „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer“ са „момче“ — а у Гл. XIV. С. 2. и свуда гдѣ годъ долази у тексту „отрокъ, *ὁ παῖς*, puer,“ преводи се са „слуга“ а у Гл. XIII. С. 27. и у Гл. XVIII. С. 23. пре-

ı се „рабы, *οἱ δοῦλοι* servi“ са „слуга.“ Овако **читаюћи рѣчи**, кое ıе садъ ово, а садъ оно, неможе човѣкъ изићи на край. — Ако є юкъ *ὁ παῖς* puer“ овдѣ „момче“ зато, што є напрѣдъ речено, да ıй отрокъ сынъ онога човѣка, кои моли занѣгъ Іисуса, зашто небы „отрокъ“ *ὁ παῖς* puer, и на другомъ мѣсту, гдѣ се неспоминѣ, да и сынъ „момче,“ па бы онда „рабы *οἱ δοῦλοι* servi“ остали „слуге“ гроцы были бы „момчадъ.“ —

!5. ПЕТАР РЕЧЕ: ХОЋЕ, И КАД УЂЕ У КУЋУ, ПРЕТЕЧЕ ГА ИСУС ГОВОРЕЋИ: ШТА МИСЛИШ, СИМОНЕ? ЦАРЕВИ ЗЕМАЉСКИ ОД КОГА УЗИМАЈУ ПОРЕЗЕ И ХАРАЧЕ, ИЛИ ОД СВОЈИЈЕХ СИНОВА ИЛИ ОД ТУЂИЈЕХ. —

„И кад уђе у кућу, претече га Исус“ —

Претећи може тко кога у правомъ смыслу кадъ се тко съ нимъ ѣуе. — Овдѣ се некаже, да є Іисусъ| Петра претекао у рѣчма; єръ 34
„говорећи“ односи се на оно, што слѣдуе, а невраћа се на оно, є на предъ речено; дакле тако излази, као да су се Іисусъ и Петаръ кивали идући путемъ, и да є Петаръ свеєднако напредъ ишао, докъ ушао у кућу, а кадъ є ушао у кућу, онда га Іисусъ претече, и онда зе говорити. — У тексту стои „предвари *προέφθασεν* praevenit“ а ıiє „претече,“ єръ претећи у правомъ смыслу значи кога надтрчати. амо овако ће простъ Народъ Србскій ту рѣчь разумѣти, — а нема , тко ће помыслити, да є то предварити, т. є. напрѣдъ учинити дру- ; оно, што є тко другій хтѣо нама да учини. Прости люди обично ıжаваю то понятiє овако „отеми изъ уста,“ а тако и у приповѣдкама ı, гдѣ годъ єданъ другогъ предвари съ рѣчма, ондѣ предвареный го- ı „Оте ми изъ уста.“ Али ово се нiє могло у овомъ стиху употре- ı, него бы болѣ было задржати „предвари“ и протолковати. — рач“ ова рѣчь значи и онога, кои „хара;“ у значеню „данка,“ кои ıладаоцима плаћа, употреблява се само у онымъ краєвима Србства, су подъ Турцима, а други Срби и незнаю да харачъ друго што ıи, него онога, кои хара. Оваке помѣстне рѣчи требало є избѣгавати іто, кое (као ова) неповольность у нама рађаю. У тексту *„дани кинсонъ τέλη ἢ κῆνσον* tributa vel censum“ то се могло рећи: да- ъ или порезъ, па бы добро было, и то ништа небы сметало, што *акъ* значи и малый данъ; єръ бы порезъ стояо покрай данка; — што стои у преводу поредъ „пореза“ туђа рѣчь „харачъ.“

[Још говори о изразу: док он још говораше, где, облак сјајан юни их *у ст. 5.]*

ГЛАВА XVIII.

3. АКО СЕ НЕ ПОВРАТИТЕ И НЕ БУДЕТЕ КАО ДЈЕЦА.

У тексту стои „аще не обратитеся, и будете яко дѣти — *ἐὰν μὴ ιφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία* si non conversi| fueritis et ef- 35
ımini sicut pueruli — а то значи ако се необратите — а не ако неповратите. — Повраћа се човѣкъ, кадъ иде опетъ на оно мѣсто, є већъ бyо, или кадъ се враћа у оно станѣ, у комъ є већь бyо. о се говори вратiо се у Бечъ, срдитомъ се човѣку говори, да се

поврати, о болестнику, кои у несвѣстицу пада, да се повратіо къ себи. Али онай, кои се обрати, тай се увѣкъ невраћа, н. п. кадъ се обрати нехристіянинъ у вѣру Христіанску, тай се ніе повратіо, него се обратіо, єръ ніє никадъ бьо Христіанинъ. — И ово „обратити се“ више значи „окренутисе, него ли вратитисе.“

С. 7. АЛИ ТЕШКО ОНОМ ЧОВЈЕКУ КРОЗ КОГА ДОЛАЗИ САБЛАЗАН.

„крозъ кога“ то значи, да мора крозъ човѣка управо проћи, было то после трбуомъ, или другимъ каквимъ каналомъ, єръ ова є честица „крозъ“ у Србском єзыку *мѣстна.* — У тексту стои „имже соблазнь приходитъ, *δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται*, per quem scandalum venit“ дакле болѣ бы было рећи преко кога долази; єръ то Срби употребляваю по овоме послати и преко овога добити. А найпосліе болѣ бы было и то да є задржанъ Славенскій начинъ изражая „коимъ“ или да се додао предлогъ „съ“ *съ коимъ*, него што є речено крозъ кога. Ово є чини ми се Германежь. —

36 С. 16. АКО ЛИ ТЕ НЕ ПОСЛУША, УЗМИ СА СОБОМ ЈОШ ЈЕДНОГА ИЛИ ДВОЈИЦУ ДА СВЕ РИЈЕЧИ ОСТАНУ НА УСТИМА ДВА ИЛИ ТРИ СВЈЕДОКА.

„да све ријечи остану на устима два или три свједока.“ — Овдѣ се незна, чіє рѣчи да остану на устима свѣдока, оны, кои су свѣдоке позвали, или самы свѣдока; и по томе незна се, значи ли то, да другій нитко ништа неговори, него само два или три свѣдока, или да други сви говоре, а све рѣчи два или три свѣдока, да остану имъ на устима, дакле да они не говоре. — У тексту стои: да при устѣхъ двою или тріехъ свидѣтелей станетъ всякъ глаголъ; — *ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα*; ut in ore duorum, testium, vel trium stet omne verbum. Дакле требало є држати се текста и рећи, *„да предъ усти (или покрай уста) два или три свѣдока стане (или престане) свакій говоръ.“* Я мыслимъ да бы овако требало: *„да предъ устима два или три сведока престане свакій говоръ,“* єръ Грчкій предлогъ *ἐπὶ* управо овдѣ значи „предъ“ зашто се грчки каже предъ свѣдоцима *ἐπὶ μαρτύρων* а што є овдѣ дометнуто“ *ἐπὶ στόματος предъ устима,“* то ништа друго незначи, него: *предъ свѣдоцима, кои знаду говорити.* — Истина да *„ἐπὶ“* значи и „на“ али овдѣ неможе то значити. Я бы желіо знати како ће то разумѣти они, за кое є преведено. —

37 С. 25. И БУДУЋИ ДА НЕМАШЕ ЧИМ ПЛАТИТИ, ЗАПОВЈЕДИ ГОСПОДАР ЊЕГОВ ДА ГА ПРОДАДУ, И ЖЕНУ ЊЕГОВУ И ДЈЕЦУ, И СВЕ ШТО ИМА; И ДА МУ СЕ ПЛАТИ. —

Болѣ бы мыслимъ было, да є речено *„И будући да немаше од куд вратити“* єръ и у тексту стои „воздати *ἀποδοῦναι* redelere“ „и заповѣди Господар *његов да га продаду, и жену његову, и дјецу и све што има.“* Я мыслимъ, кадъ се брое овако особе и ствари, као што се овдѣ брои, дужникъ, и нѣгова жена, и нѣгова дѣца, и све, што има, да ту онда ніє добро употребити „га“ єръ ово „га“ односи се истина
38 на особу, или на стваръ, али нема свое самосталности, а ондѣ, гдѣ се брои, мора имати свашто свою самосталность. — По моме мнѣнію болѣ

бы было реħи и заповѣди Господаръ нѣговъ да продаду нѣга, и жену нѣгову п т. д. — Истина да є „га“ то, што и „нѣга“ али неможе се опетъ зато свагдѣ єдно мѣсто другогъ употребити н. п. неможе се реħи и га, и жену нѣгову, и дѣцу; него се мора реħи и нѣга и жену му, и дѣцу. —

С. 28. А КАД ИЗИЂЕ СЛУГА ТАЈ, НАЂЕ ЈЕДНОГА ОД СВОЈИЈЕХ ДРУГАРА КОЈИ МУ ЈЕ ДУЖАН СТО ГРОША.

„Сто гроша“ Тко ħе то садъ знати, колико є то. — „Грошъ“ кодъ оны Србаля, кои се служе турскимъ новцемъ, значи ако се неварамъ петъ крайцара сребра; а кодъ оны, кои се служе Аустрійскимъ, или три крайцаре бечке вредности, или ако се у сребру рачуна, три крайцаре сребра. Тако ħе и овай преводъ свакій по своме рачуну морати разумѣти. У тексту стои „стомъ пѣнязъ *ἑκατὸν δηνάρια* centum denarios.“ Болѣ бы было, да є и овдѣ и у Гл. XX. С. 2. употреблѣно „динар“ гдѣ| бы му управо мѣсто было по орігіналу, неголи што є 39
речено у Гл. V. С. 26. мѣсто „кодранта“ и у Гл. X. С. 29. мѣсто „асаріа“ кое ни єдно незначи динаръ. Па могао бы изостати „грошъ“ кои незначи „динаръ“ макаръ га по каквомъ рачуну узео, и то ніе погрѣшка противу смысла, него противу точности превода.

[Из ове главе иретреса и ст. 14., 22., 26., 30. и 35.; — а из главе XIX израз у ст. 11.: не могу сви примити тијех ријечи до они, којима је дано.*]*

ГЛАВА XX. 40

С. 3. ГДЈЕ СТОЈЕ НА ЧАРШИЈИ БЕСПОСЛЕНИ.

„На чаршіи“ то є рѣчь туђа, кою наши люди свуда и неразумію. — Истина, да є она у преводу про|толмачена подъ крстиħемъ, али 41
опетъ туħимъ рѣчма „пијаца, пазар.“ — А кадъ є веħъ дошло до толмаченя, зашто ніе узета Србска рѣчь, па могло се о нЬой казати, шта значи. — Я мыслимъ да бы болѣ было узети „саямъ“ или „сборъ“ као што се говори по гдѣкоимъ краевима, па се могло протолмачити, да се тако зове оно мѣсто, гдѣ се люди састаю продаваня и купованя ради; а ако бы то дало друго понятіе, могло се реħи *„тржиште“* па то протолмачити. —

С. 32. И УСТАВИВШИ СЕ ИСУС. 42

По моме мнѣнію човѣкъ самъ себе неуставля, кадъ му є у власти стати, него онда „стае“ а кадъ се затрчи низъ стрменъ, или другачіе потече съ вишегъ на ниже тако, да неможе стати ондѣ, гдѣ хоħе или другій му тко препрѣчи трчанѣ, онда се каже „ніе се зауставіо чакъ довдѣ, или дондѣ, или уставіо га овай или онай.“ Тако мыслимъ, да ово „уставивши се“ ніе добро преведено, а ни у тексту ніе тако, него ондѣ стои „ставъ, *στάς*, stans“| — кое бы болѣ было и Србски „и 43
ставши“ — славенско „ставъ“ овдѣ незначи устати, него мало постояти.

[Из ове главе иретреса и стих 26., и реченице: у ст. 18.: Ево идем у Јерусалим; *у ст. 25.:* Знате да кнезови народни заповиједају народу, и поглавари управљају њим.*]*

ГЛАВА XXI.

С. 19. И ОДМАХ УСАХНУ СМОКВА.

Ако ово „усахну“ то значи, што значи усанути, онда бы болѣ
44 было рећи овдѣ „осуши се“ єръ овако кадъ| се коме каже, да є смоква усанула, тай ће мислити да є смоква морала усанути тако, као што вода усише у землю, а то ніе было тако, дакле нетреба тако ни казати. —

С. 35. — — А ЈЕДНОГА ЗАСУШЕ КАМЕЊЕМ.

То ніе смысао текста. — Ондѣ стои „Овогѡ же каменїемъ побиша; ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν; illum vero lapidaverunt“ а єднога каменѣмъ бише или тукоше; а не засуше. Засипати се може човѣкъ съ онымъ, што є сипко, т. є. што се сипа, као пѣскомъ, земльомъ, зрневлѣмъ ма каквымъ, и т. д. али каменѣмъ се не засипа, него се зазиђуе, затоварава, и т. д. — али то ніе овдѣ смысао, да су они затоварили каменѣмъ слугу, него, да су га каменѣмъ избили, или убили, па кадъ се могло рећи у Г. XIV. С. 5. дѣяніа Апост. „камењем да их побију,“ зашто ніе и овдѣ тако речено.

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 13.: ви начинисте од њега пећину хајдучку; *у ст. 16.:* зар нијесте никад читали: из уста мале дјеце и која сисају начинио си себи хвалу; *у ст. 41.:* злочинце ће злом смрти поморити. — *Из главе XXII говори само о реченици:* и столови напунише се гостију *у ст. 10.]*

45 ## ГЛАВА XXIII.

С. 5. РАШИРУЈУ СВОЈЕ АМАЈЛИЈЕ.

„Амајлије“ кодъ насъ мыслимъ зову се оне ствари кое се о врату носе. Гдѣкои носи завежляе коекакве, а гдѣкои опетъ иконицу, или санъ Матере божіе, или иконицу крстногъ свогъ имена, или новчићъ; но и єдни и други носе те ствари сакривене у нѣдри и спадаю у суевѣріе. — Али у тексту стои „разширяютъ же хранилища своя, πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, dilatant vero phylacteria sua.“ — Хранилишта ова носила су се явно на глави, или на рукама, и садржавала су у себи заповѣди божіе, и различита мѣста изъ св. Писма, и зато, што се нису крила, него явно носила, многи су гледали да што већма ій разпире, да се већма виде, и да ій свѣтъ по већимъ ньіовымъ хранилиштама држи за побожніе одъ други. Я мыслимъ да *„амайліе“* наше са свимъ друго намъ понятіе даю, него што намъ даю *„Хранилишта Фариссійска.“*

С. 33. ЗМИЈЕ, ПОРОДИ АСПИДИНИ!

У тексту стои: „порожденїя Єхїднова γεννήματα Ἐχιδνῶν.“ Я незнамъ одъ кудъ се у преводу овомъ и овдѣ и на прѣдъ н. п. у Гл. III. С. 7. употреблява „Аспидини“ мѣсто „Ехіднови“ да є употреблѣна барemъ така рѣчь, коя є Србска, а наликъ бы штогодъ была на ово, па бы се могло преводителю рећи, да се држао свога начела н. п. да є рекао
46 „породи гуини!“ — Алъ овако| єдну туђу рѣчь замѣнити другомъ опетъ

туђомъ, коя друго значенѣ има, ніе ништа поможено разговетности превода. —

ГЛАВА XXIV.

С. 13. **АЛИ КОЈИ ПРЕТРПИ ДО КРАЈА БЛАГО ЊЕМУ.**

У тексту стои: „той спасется, *οὗτος σωθήσεται,* hic servabitur;“ а нашъ преводъ каже: „благо њему“ па нека бы и тако было, само кадъ бы остало послѣдно; али овако є яко замршено. Єръ у Гл. V. С. 3. и слѣд. употреблява се *„благо“* мѣсто „блажени *μακάριοι* beati“ овдѣ употреблява се *„благо“* мѣсто *„спашће се“* а у Гл. IX. С. 22. мѣсто „спасе тя“ помогла ти є. —

С. 51. **И РАСЈЕЋИ ЋЕ ГА НАПОЛА, И ДАЋЕ МУ ПЛАТУ КАО И ЛИЦЕМЈЕРИМА.**

У тексту стои: „И растешетъ его полма, и часть его съ невѣрными положитъ; *καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.* Et dividet eum, et partem ejus cum hypocritis ponet.“ — То є дакле тако преведено „И расјећи ће га напола, и даће му плату као и лицемјерима.“ Ако ни зашто друго ніе хтѣо преводитель задржати рѣчь текста и рећи *„и дѣлъ нѣговъ съ лицемѣрныма метну ће“* а оно требало є барем зато, да є то учиніо, што є наравно, да онай, кои се разсѣче напола, неможе плате никакве прінимати. — А овдѣ се разумѣва то, да ће судба невалялогъ Хрістіянина быти као и невѣрногъ, то се болѣ изражава са „дѣлъ“ него ли са „плата.“

ГЛАВА XXV. 47

С. 35. — **ГОСТ БИЈАХ, И ПРИМИСТЕ МЕ.**

„Гостъ“ може быти и свой своме, па што свой свога пріими, то быва по наравной любави. — Него овдѣ се разумѣва такавъ гостъ, кои є странъ. Може быти да бы болѣ было, да є задржано у преводу изъ Славенскогъ текста рѣчь *странъ*, а странога примити и угостити задужбина є.

С. 36. — — **БОЛЕСТАН БИЈАХ, И ОБИЂОСТЕ МЕ.**

„и обиђосте ме“ овдѣ се незна, или се говори, да су болестника походили, или га нису походили, него га обишли, т. є. нису се свратили къ нѣму. Я мислимъ да бы болѣ было рећи „походисте ме“ ово є опредѣленъ смысао, и неможе се другачіє разумѣти, него онако, као што се каже. —

[Претреса и реченицу: као пастир што разлучује овце од јараца *у ст. 32.]*

ГЛАВА XXVI.

С. 17. **А У ПРВИ ДАН ПРИЈЕСНИЈЕХ ХЉЕБОВА.**

„Пријеснијех хљебова“ ово є управо наопако преведено. Прѣсни су хлѣбови они, кои нису пе|чени; па ако су са свимъ прѣсни, онда 48
нису хлѣбови, него є тѣсто; ако ли су се пекли, али нису са свимъ

допечени, него су гнѣцави и удараю на прѣсанъ; онда имъ се може реħи, да су хлѣбови, и то прѣсни. Но хлѣбъ быо са свимъ печенъ, или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшуе. Овдѣ є ту разлику требало показати; єръ у тексту стои „въ первый же день опрѣсночный; *τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων.* At prima azymorum“ кое незначи у првый *данъ прѣсны хлѣбова,* него у првый данъ *безквасны*, па было погача, или колача, или чега му драго другога, т. є. онай данъ, кадъ су Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче: а они нису єли прѣсне хлѣбове, него печено тѣсто, само што ніе у кисело замѣшено было. По овомъ преводу могло бы се мыслити, да су Іудеи єли тѣсто; тако є исто и кодъ Марка у Гл. XIV. С. 1. — *„прѣсно“* кодъ Србаля значи непечено, некувано. У Хрватской зову на гдѣкои мѣсты у сладко замѣшену погачу или колачъ „прѣснацъ;“ али онда недодаю, нити подразумѣваю хлѣбацъ; а како се дода или каже *„хлѣбъ,“* онда се разуміе, да є у кисело замѣшенъ: дакле „прѣсанъ хлѣбъ“ и ондѣ є то исто, што є и кодъ насъ, т. є. непеченъ.

С. 18. — ИДИТЕ У ГРАД К ТОМЕ И ТОМЕ.

„к томе и томе“ то значи да иду къ двоици, єръ кадъ се каже къ томе и томе ту се разумѣва н. п. къ Петру и Павлу. У тексту стои „ко онсицѣ *πρὸς τὸν δεῖνα* ad quemdam“ а то значи Србски къ ономе; ако су Хрістосъ, и ученици меħу собомъ знали: тко є тай, коме ій шалѣ, Срби онда у такомъ случаю додаю „знашъ“ или „знате“ као да
49 бы Хрістосъ рекао „идите къ ономе зна|те.“ Ако ли є самъ Хрістосъ знао, тко ħе изиħи предъ ньи, и увести ій у свою куħу, а Апостоли нису знали; онда є требало реħи „идите коме у градъ“ и я мыслимъ да бы ово ма кое болѣ было.

С. 49. — — ДОБРО ЈУТРО, РАВИ!

„Добро јутро“ овако се мы обично єданъ съ другимъ поздравлямо, кадъ се изютра гдѣ састанемо. Али овай начинъ поздравляня нису имали люди онда, кадъ є Хрістосъ живіо, него су имали свой начинъ, и онай є требало задржати у преводу. У тексту стои „радуйся равви, *χαῖρε ῥαββί,* gaude Rabbi“ дакле у Србскомъ требало є реħи „радуй се равви“ а не „добро ютро.“ А ніе ни могао Іуда реħи Інсусу *„добро ютро,“* єръ ніе было ютро, него є была ноħь. До првы пѣтлова одрекао се Петаръ Хріста трипута, а овдѣ бы починяло ютро. А да ніе было *ютро*, и самъ преводъ признае, у коме ниже у Гл. XXVII. стои у првомъ стиху *„А кад би у јутру“* дакле онда ніе могло быти ютро, кадъ є Іуда поздравіо Хріста. —

50 С. 50. — ШТА ЋЕШ ТИ ОВДЈЕ?

То є добро Србски; али некако неодговара тексту, *ἐφ᾽ ᾧ πάρει* in quo ades, то єсть: радъ шта си дошао, за чимъ идешъ, нашто си дошао. — А како бы могао Хрістосъ и питати Іуду, као ученика свога, *шта ћешъ ти овдѣ?* кадъ є нѣгово мѣсто было ондѣ; него ви-

ћи чету съ ньиме, пита га: сбогъ чега си ты дошао, као да бы му экао, дакле сбогъ тога си ты дошао. —

[Из ове главе претреса и ове изразе: у ст. 31.: и овце од стада азбјећи ће се; *у ст. 40.:* зар не могосте један час постражити са ном; *у ст. 41.:* јер је дух срчан али је тијело слабо.*]*

ГЛАВА XXVII.

. 29. помоз' бог, царе јудејски.

У тексту стои „радѹйся, χαῖρε, gaude, а преводитель каже „помоз ог." Ово є на ондашньи Хрістовъ вѣкъ скоро права сатира; „радуй э" у С. 49. Гл. XXVI. значи „добро ютро" а овдѣ „помоз Бог;" — акле могло бы значити и „слуга самь покорный" или найпосліе и „фаѣнъ Іисусъ."

[Претреса и речи: овај лажа *у ст. 63.]*

ГЛАВА XXVIII. 51

. 1. — да огледају гров.

То значи да „пробаю гробъ;" єръ огледати н. п. єло, значи проати єло; или да се огледамо значи да се опробамо. А у тексту стои видѣти, θεωρῆσαι, spectare" дакле „видѣти" или „надгледати гробъ;" гробъ се и неможе огледати него се може надгледати. —

ОТЪ МАРКА. 52

ГЛАВА I.

. 16. гдје бацају мреже у море.

Преводитель и овдѣ и у Матею, гдѣ се о ловленю рибе говори, вуда употреблява „мрежа;" я мыслимъ да є „мрежа" обще име свію ны алата коима се риба лови; а другачіе свакій алатъ има обашка а се свое име и на ово є требало у преводу пазити, н. п. у Матею л. XIII. С. 47. употреблявасе Царство божіе „неводѹ, σαγήνῃ, saginae." Іреводитель каже као „мрежа" а овдѣ стои у тексту „мрежи" у Грч. ἀμφίβληστρον у Лат. verricutum, преводитель каже „мреже" дакле кодъ ѣга є све „мрежа" чимъ се риба хвата, а тимъ се општимъ именомъ еизражавају она особена понятія, коя су у текстовима изражена осоштимъ именима. —

[Из друге главе претреса реченице: у ст. 4.: открише кућу *у ст. 17.:* ја нијесам дошао да дозовем праведнике но грјешнике на окајање; — *из треће: ст. 2. и 16. и израз:* у њему је Веелзевул *ст. 22.;* — *из четврте: ст. 15. и израз:* али бриге овога свијета пријевара богаства и остале сласти *у ст. 19.;* — *из пете: ст. 2. израза: у ст. 7.:* шта је теби до мене *и у ст. 42.:* и зачудише се удом великијем; — *из шесте: ст. 12. и израз:* и угодивши Ироду и го-

стима *у ст. 22.; — из осме изразе: у ст. 4.:* откуда ћемо узети хљеб овдје у пустињи да их нахранимо, *и у ст. 25.:* и рече му да погледа.

58 ГЛАВА IX.

С. 3. КАО ШТО НЕ МОЖЕ БЈЕЛИЉА УБИЈЕЛИТИ НА ЗЕМЉИ.

Ово є посрблѣно тако, да свакій Србинъ може лако разумѣти; єръ кодъ насъ бѣлилѣ бѣле платно. Али ово є по нашемъ обычаю речено. А у тексту нестои „бѣлиля“ него „бѣлилникъ γναφεύς fullo,“ кое одговара обычаю ондашнѣгъ времена. „Бѣлилници“ были су люди, кои чисте одѣћу, и кредомъ ю мажу, да буде бѣла, и ови се овдѣ споминю; а кодъ насъ су бѣлилѣ женске, кое само ново платно бѣле; — кошулѣ се и хальине веѣъ небѣле него перу. — Уподобленѣ бы ово добро было, кадъ бы се садъ Еванђеліе писало; али Еванђеліе є онда писано, кадъ се уподобленѣ узимало одъ „бѣлилника“ — па то є требало задржати; а ако є „бѣлилникъ“ Славенска рѣчь, могао є начинити Србску н. п. бѣлилацъ, бѣліоцъ. —

[Из ове главе претреса и ст. 4.; — из главе дванаесте: ст. 11. и израз у ст. 43.: који међу у Божију хазну; — *из четрнаесте: у ст. 9. реченицу:* казаће се и то за спомен њезин.]

60 ГЛАВА XVI.

С. 2. ДОЂОШЕ НА ГРОБ ОКО СУНЧАНОГА РОЂАЈА.

„Око сунчанога рођаја“ тако незнамъ да Срби гдѣ говоре, чуо самь да кажу „око сунчевога рођая,“ али „сунчанога“ нисамь чуо. И оно мыслимъ да є болѣ, єръ кадъ се каже рођай, то се увѣкъ односи само на особу, дакле овдѣ, гдѣ се каже „сунчевъ“ ту се мора и Сунце према рѣчи „рођай“ сматрати као особа т. є. персона. „Сунчаный“ одговара на „какавъ“ а „сунчевъ“ на чій.“ — А мыслимъ да то неизражава добро ни смысао текста, єръ то значи, да се сунце іошть ніе рађало, а текстъ каже „ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, кадъ се рађало сунце.“

61 # ОТЪ ЛУКИ.

ГЛАВА I.

С. 22. И ОН НАМИГИВАШЕ ИМ, И ОСТА НИЈЕМ.

У тексту стои „и той бѣ помавая имъ καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς et ipse erat innuens illis,“ и онъ даваюћи имъ знакъ машући имъ; — а не намигаваше имъ; — намигуе се само, кадъ се око затвори и отвори, и значенѣ му є или непристойно, или непоштено, или
62 смѣшно, и шальиво, и ніе никада озбильно, и важно; а знакъ се може дати и съ отвореныимъ очима, као съ обрвама, или манути главомъ, или рукомъ, или како другачіе; а ако є *намигивао,* то є морао „намигивати на њи“ а не „им.“ —

[*Из ове главе претреса и: ст. 1., 39. и 40. и реченице: у ст.* : и живљаху у свему по заповијестима и уредбама Господњијем без не *у ст. 36.:* и ето Јелисавета твоја тетка, и она затрудње сином.]

ГЛАВА II. 63

С. 1. **У ТО ВРИЈЕМЕ ПАК ИЗИЂЕ ЗАПОВИЈЕСТ ОД ЋЕСАРА АВГУСТА ДА СЕ ПРЕПИШЕ САВ СВИЈЕТ.** —

„Да се препише сав свијет“ преписати значи съ едногъ папира списати на другій, а овдѣ ніе то смысао, него да се „попише.“ У тексту стои „написати *ἀπογράφεσθαι* describere,“ кое по свойству Србскогъ езыка значи „пописати“ или да се „попише:“ — говоре по гдѣкои мѣсти мѣсто „пописати, преписати“ али я мыслимъ, да е оно прво болѣ, особито, гдѣ се првый путъ списую многи люди, кои разсѣяно по различити мѣсты живе.

С. 27. **И КАЗА МУ ДУХ ТЕ ДОЂЕ У ЦРКВУ; И КАД ДОНЕСОШЕ РОДИТЕЉИ ДИЈЕТЕ ИСУСА ДА СВРШЕ ЗА ЊЕГА ЗАКОН ПО ОБИЧАЈУ.** 64

У тексту стои „И пріиде дꙋхомъ въ церковь, *καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν,* et venit in spiritu in templum,“ т. е. и дође духомъ или у духу у цркву, — а ово *„и каза му дух, те уђе у цркву“* подметнуто е. Духъ ніе казао Симеону еръ бы у Еванђелію быле написане и оне рѣчи, кое му е духъ казао; него е Симеона духъ безъ говора и казиваня на то склоніо, да отиде у цркву. Ово е начинъ говора ондашнѣга вѣка, своедно као што мы Србльи кажемо, „срце ми заискало.“ —

„да сврше за њега закон по обичају.“

У тексту стои „сотворити има по обычаю законномꙋ ѡ немъ, *τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς, κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ*, ad facere ipsos secundum consvetum legis, circa eum,“ т. е. „да учине по обычаю закона съ ньимъ“ а ніе „да сврше за њега закон по обичају“ — а „законъ свршити“ кодъ православны Србаля значи „пречестити се“ или „вѣнчати се,“ „за њега“ значи кадкадъ и „мѣсто нѣга“ дакле овдѣ могу Срби разумѣти и овако „да се причести мѣсто нѣга по обычаю.“ Ніе требало извртати рѣчи безъ нужде.

[*Из ове главе претреса још ст. 32. и ове изразе: у ст. 22.:* и кад дође вријеме да иду на молитву; *у ст. 26.:* и њему бјеше свети Дух казао.]

ГЛАВА III. 65

С. 1. — **КАД БЈЕШЕ ПОНТИЈЕ ПИЛАТ СУДИЈА У ЈУДЕЈИ.**

У тексту стои „ѡбладающꙋ Понтїйскомꙋ Пїлатꙋ Іꙋдеею, — *ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας,* praesidente Pontio Pilato Judeae“ т. е. кадъ е владао Понтіискій Пилатъ Іудеомъ. — Друго е „судити“ а друго е „владати“ или старѣшиновати, дакле друго е „судія“ него ли „владатель“ или „старѣшина.“ Да Понтіискій Пилатъ неможе се звати судія, то нетреба доказивати никоме. —

[Из ове главе претреса ст. 18., и у ст. 13. израз: не иштите више него што вам је речено.*]*

66 ГЛАВА IV.

С. 18. да отпустим сужње.

У тексту има іоштъ „во ѿрадꙋ ἐν ἀφέσει in remissionem" у одлакшанѣ; а преводитель є то са свимъ изоставіо. Кадъ бы свакій преводитель тако помало изоставляо, до сада бы спала кньига на два слова, као што люди говоре. — „Сужань" є робъ а текстъ каже „сокрꙋшєныꙗ τεϑραυσμένους confractos" измучене, изкинѣне, болѣ бы мыслимъ было реħи: *да опростимъ оне, кои су измучени, и одлакшамъ имъ.*

С. 25. а заиста вам кажем.

У тексту стои „поистинѣ, ἐπ' ἀληϑείας, in veritatem" ваистину. У предидуħемъ тексту преведено є „Аминь, Ἀμὴν, Amen" и свагдѣ, гдѣ є годъ „Аминь" са „заиста" а овдѣ є опетъ „заиста," дакле у преводу се овоме неразликуе оно што су Еванђелисти разликовали. —

[Претреса из ове главе и реченицу: у ст. 16.: и дође у Назарет гдје бјеше одрастао; *— а из пете:* по твојој ријечи бацићу мрежу *у ст. 5.]*

67 ГЛАВА VII.

С. 13. сажали му се за њом.

Кадъ се каже „сажали му се," или може быти и „разжали му се за ньомъ," то значи, да є нѣ нестало; али овдѣ є мати была жива, дакле ніе се Іисусу сажалило за ньомъ, него се смиловао на ню.

[Из ове главе претреса и изразе: у ст. 21.: и од мука *и у ст. 43.:* мислим онај коме највише поклони; *— из главе осме реченицу:* и не могаху од народа да говоре с њим *у ст. 19.]*

68 ГЛАВА IX.

С. 7. не могаше се начудити.

У тексту стои „и нє доꙋмѣваше сѧ καὶ διηπόρει et haesitabat" т. є. „сплете се" или „незнаде се наħи" или „запе" — а то є сасвимъ нешто друго, него ли „немогаше се начудити," кое се говори за онога, кои се чему тако дуго чуди, да незна престати одъ чуденя.

[Претреса и реченицу: а кад се навршише дани узећа његова *у ст. 51.]*

69 ГЛАВА X.

С. 34. — доведе га у гостионицу, и устаде око њега.

„И устаде око њега" овай изражай невѣруемъ да ħе тко разумѣти. — Срби додуше кажу о врѣдномъ човѣку, да є „усталацъ," али

› се оснива на томе, што такавъ врѣданъ човѣкъ ранеђи на посао ≥одспава скоро никада зоре: далѣ „устаде“ є глаголъ савршенъ, и начи, као да є єданпутъ устао, па свршіо; а ово „око нѣга“ изискуе лаголъ несавршеногъ дѣйства. — Дакле овдѣ се то неможе употребити. — У тексту стои „и прилѣжа емꙋ καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ et curam egit ›jus“ и надгледао га. То исто у слѣдуюћемъ 35. С. преведено є са ‚гледај га,“ а може быти да бы и овдѣ болѣ было рећи „надгледай ’а,“ — єръ тако се говори о болесницыма. —

[Претреса и израз: Марта се бјеше забунила како ће га дочекати *у ст. 40.]*

ГЛАВА XI.

С. 6. ЈЕР МИ ДОЂЕ ПРИЈАТЕЉ С ПУТА, И НЕМАМ МУ ШТА ПОСТАВИТИ.

Столъ се „поставля,“ а єла се „износе“ на столъ, „немамъ му шта поставити“ то значи, да немамъ сто|ла — да му поставимъ или немамъ 70 столняка, таньира, ножева и т. д. Ова рѣчь *„поставити“* добила є веђъ то значенѣ у народу, кадъ се о столу говори. У тексту стои „предложити емꙋ, παραθεῖσω αὐτῷ, apponam ei,“ т. є. изнѣти предъ нѣга, дакле требало є рећи „и немамъ шта изнѣти предъ нѣга, или предань.“

[Претреса и у ст. 17. израз: Свако царство које се раздијели само по себи, опустјеће, и дом који се раздијели сам по себи, пропашће.*]*

ГЛАВА XII.

С. 13. — — УЧИТЕЉУ! РЕЦИ БРАТУ МОЈЕМУ ДА ПОДИЈЕЛИ СА МНОМ ДОСТОЈАЊЕ.

„Достоянѣ“ у Србскомъ єзыку скоро ништа незначи. — Што у ’ексту стои „достоѧніе τὴν κληρονομίαν hereditatem“ то значи наслѣдовину. И ово є требало употребити, єръ Срби кажу „наслѣдіо очевину, или дѣдовину, или материнство,“ дакле оно, што се наслѣди ніе достоінѣ, него наслѣдство, или наслѣдовина? Ако ли преводитель производи ту рѣчь одъ глагола „достати“ онда бы морало быти „достанѣ,“ а не „достоянѣ“ єръ „до|стояти“ значи србски до края или до извѣстногъ 71 времена стояти; као што є дакле „стоянѣ“ одъ „стояти“ тако є мыслимъ и „достоянѣ“ одъ „достояти,“ чимъ се неможе означити онай дѣлъ, кога єдна страна достае у діоби. — *Достоянѣ* у Нар. пѣсмама мыслимъ да значи *„господство“* или славенско „достоинство.“

[Претреса из ове главе и ове изразе: у ст. 14.: ко је мене поставио судијом или кметом над вама; *у ст. 29.:* и не брините се; *у ст. 46.:* и дијел његов метнуће с невјернима. — *Исто тако претреса реченице: из главе XIII: у ст. 24.:* навалите да уђете на тијесна врата; — *из главе XIV: у ст. 21.:* и доведи амо сиромахе, и кљасте, и богаљасте, и слијепе; — *из главе XV: ст. 7. и израз у ст. 14.:* и он се нађе у невољи; — *из главе XVI: у ст. 2.:* дај рачун како си кућио кућу; *у ст. 10.:* а ко је невјеран у малом и у многом је невјеран; — *из главе XVII: у ст. 25.:* и окривљену бити од рода својега; — *из главе XIX: у ст. 21.:* јер си човјек тврд;

— *из главе XXIII: ст. 16.*; — *из главе XXIV: ст. 43. и у ст. 18. реченицу:* зар си ти један од црквара у Јерусалиму.]

77 ## ОТЪ ІОАННА.

ГЛАВА I.

С. 3. СВЕ ЈЕ КРОЗ ЊУ ПОСТАЛО.

„Постати“ є глаголъ средный, а овдѣ є употреблѣнъ као глаголъ дѣйствителный у страдателномъ смыслу, єръ оно „кроз њу“ мора се сматрати као падежъ, кои показуе, да се подлогъ „она“ т. є. рѣчь промѣнила у предмѣтъ, кое быва, кадъ се говоръ изъ дѣйствителногъ значеня пренесе у страдателно. Истина, да има у србскомъ єзыку и средны глагола, кои се употребляваю као дѣйствителни, али то се неможе са свакимъ средньимъ глаголомъ чинити, што се дае съ гдѣкоимъ чинити. „Постати“ може што само одъ себе, дакле гдѣ дѣйство непрелази одъ подлога на предметъ, него се свршава у самомъ подлогу; али да може што постати крозъ другога, то незнамъ. У стиху 17. стои *„а благодатъ и истина постаде одъ Исуса Христа“* кое значи, да є Іисусъ постао благодать и истина, єръ Срби веле: гле шта постаде „одъ нѣгъ“ кое
78 толико значи као| „изъ нѣгъ“ тко ће садъ знати како се управо сачинява глаголъ „постати.“ —

С. 28. ОВО БИ У ВИТАВАРИ ПРЕКО ЈОРДАНА.

Я мыслимъ, да бы овдѣ болѣ было, да є речено „съ оне стране Іордана“ єръ є питанѣ гдѣ є было а на ово питанѣ неодговара добро предлогъ „преко.“

[*Претреса и ове изразе: у ст. 1.:* у почетку бјеше ријеч, *и у ст. 38.:* рави, гдје стојиш.]

ГЛАВА II.

С. 15. И НАЧИНИВШИ БИЧ ОД УЗИЦА.

Я мыслимъ да бы болѣ было Србски речено: „оплести бичъ“ него „начинити бичъ.“ —

ГЛАВА III.

С. 21. — ЈЕР СУ У БОГУ УЧИЊЕНА.

Истина да у тексту стои „*ἐν Θεῷ* in Deo“ али смѣшно излази кадъ се србски каже *„у Богу учинѣна,“* єръ тако употреблѣно „у“ значи „мѣсто“ и тако излази, као да є тко у Бога ушао, и у нѣму изнутра учиніо. Я мыслимъ да бы болѣ было рећи: по Богу; єръ овако бы значило, да су онако учинѣна, као што Богъ заповѣда. —

[*Претреса и ст. 45. из главе V; — ст. 14. из главе X; и изразе: — из главе VI: у ст. 21.:* онда га с радости узеше у лађу; — *из главе IX: у ст. 7.:* отиде дакле и уми се, и дође гледајући; — *из главе X: у ст. 21.:* ове ријечи нијесу лудога; — *из главе XIII: у ст. 22.:*

уђаху се за кога говори; — *из главе XV: у ст. 21.:* али све ће ово чинити за име моје.]

ГЛАВА XVI. 81

32. СВАКИ НА СВОЈУ СТРАНУ.

У тексту стои „кі́ниждо во своѧ ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια unusquisque in propria." Я мыслимъ да се то Србски каже *„сваки себи"* а не *„сваки своюю страну,"* еръ изъ текста се неможе извести „страна," а може и више ићи на едну страну, и опетъ отићи свакій себи.

[Претреса из „Дјела апостолских" главе I: ст. 9. и 26. и изразе: у ст. 6.: А они онда који заједно бијаху — Господе! хоћеш ли сад начинити царство Израиљево, *и у ст. 16.:* за Јуду који бјеше пред онима што ухватише Исуса; — *из гл. II. изразе: у ст. 5.:* а у Јерусалиму стајаху Чивути; *у ст. 11.:* величине Божије; *у ст. 17.:* и младићи ваши видјеће утваре; *у ст. 20.:* прије него дође велики и славни дан Господњи; *у ст. 23.:* и промислом Божијим; *у ст. 29.:* нека је слободно казати вам управо за старјешину Давида; — *из главе III ст. 20.; — из гл. VIII изразе: у ст. 3.:* А Савле досађиваше цркви *у ст. 32.:* и нијем као јагње пред онијем који га стриже, тако не отвори уста својијех; — *из гл. IX израз:* и рече му Петар: Енеја! исцјељује те Исус Христос, устани и простри сам себи *у ст. 34.; — из гл. XIV израз:* и ми смо као и ви смртни људи *у ст. 15.; — из гл. XV израз:* а кад их опремише, дођоше у Антиохију *у ст. 30.; — из гл. XVIII израз:* а Акила и Прискила осташе у Ефесу *у ст. 21.; — из гл. XIX израз:* тако да су и чалме и убрушчиће знојаве од тијела његова носили на болеснике *у ст. 12. — Из „Посланице Јаковљеве" претреса ст. 21. главе II и ове изразе: у гл. I. ст. 1.:* Од Јакова, Бога и Господа Исуса Христа слуге; — *у гл. III.: ст. 5.:* а тако је и језик мали уд, и много чини; *ст. 6.:* и палећи вријеме живота нашега; — *у гл. V. ст. 10.:* узмите, браћо моја, за углед страдања пророке. — *Из „Посланице прве Петрове" претреса: ст. 15. главе II и ст. 1. гл. V и у гл. III. ст. 12. израз:* јер очи Господње гледају на праведнике, и уши његове на молитву њихову; а лице Господње на оне који зло чине. — *Из „Посланице друге Петрове" претреса из гл. II. ст. 16.:* али би покаран за своје безакоње: скот нијеми проговоривши. — *Из „Посланице прве Јованове" претреса из гл. III. у ст. 8.:* за то се јави син Божиј да раскопа дјела ђавоља. — *Из „Посланице Јудине" претреса ове изразе: у ст. 6.:* и анђеле који не одржаше својега старјешинства *и у ст. 16:* и за добитак гледају ко је ко. — *Из „Посланице Римљанима" претреса стихове: 16. и 27. у гл. III. и 1. у гл. XIV; — и изразе: у гл. II, ст. 24.:* јер се име Божије због вас хули у незнабошцима; — *у гл. IV.: у ст. 17.:* који оживљује мртве, и зове оно што није као оно што јест; *у ст. 19.:* и не ослабивши вјером не погледа ни на своје већ уморено тијело; — *у гл. XI: у ст. 21.:* јер кад Бог рођенијех грана не поштедје.]

99 **КО КОРИНТЯНОМЪ ПЕРВОЕ ПОСЛАНІЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА III.

С. 15. А ЧИЈЕ ДЈЕЛО ИЗГОРИ, ОТИЋИ ЋЕ У ШТЕТУ; А САМ ЋЕ СЕ СПАСТИ ТА[КО] КАО КРОЗ ОГАЊ.

„Кроз огань“ овай изражай може навести читателя на таку мысао, коя е противна науки наше цркве; еръ честица „крозъ“ управо е мѣстна честица и по томе кадъ се каже „кроз огань“ тадъ се неразумѣва само
100 то, да е огань орудѣ коимъ се тко спасао, него се разумѣва да е огань *мѣсто*, или *путъ*, коимъ е тко прошао. Глаголъ *„спасти“* употреблява православни Срби понайвише ондѣ гдѣ се за душу говори; а *„крозъ огань или крозъ ватру“* употреблява се као *мѣстно*, а не као *орудѣ*; гдѣ то двое стои едно до другога у говору, ту ће наши люди разумѣти да се говори о спасенію душе, и о мѣсту, коимъ душа пролази.

ГЛАВА IV.

101 С. 9. — ЈЕР БИСМО ГЛЕДАЊЕ И СВИЈЕТУ И АНЂЕЛИМА И ЉУДИМА.

„Гледанѣ“ неизражава предметъ, на кои се гледа, него изражава дѣйство очію, коимъ ове гледе предметъ; а овдѣ е требало изразити то, да су Апостоли были предметъ гледаня. У тексту стои „позоръ *θέατρον*, spectaculum,“ дакле болѣ бы было да е речено: еръ бысмо на позору или на очима свѣту и Анђелима и людима. —

ГЛАВА VIII.

102 С. 1. А ЗА МЕСО, ШТО ЈЕ КЛАТО ИДОЛИМА, ЗНАМО. —

Я мыслимъ, да се „месо“ ніе клало Идолима, него су се клале животинѣ, и кадъ се рече „месо,“ онда се неможе више клати, него може быти одъ заклатогъ или одъ удавлѣногъ. У тексту стои „ѿ идоложертвеныхъ, *περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθυτῶν*, de autem idolis immolandis“ о жертвама идоломъ приношенымъ. —

[Из „Посланице Коринћанима“ претреса још ове стихове: у гл. IV: 2. и 6.; у гл. VIII: 3.; у гл XI: 2.; у гл. XIV: 4. и у гл. XV: 20.; — и ове изразе: у гл. II, ст. 13 : и духовне ствари духовно радимо; *— у гл. V: ст. 2.:* да се извади између вас онај који је учинио то дјело; *и ст. 11.:* или кавгација; *— у гл. VII, ст. 33.:* друго је жена, а друго дјевојка; *— у гл. IX, ст. 16.:* јер ако проповиједам јеванђелије, нема ми хвале: јер ми је за невољу; *— у гл. X, ст. 11.:* а написа се за науку нама, на које пошљедак свијета дође; *— у гл. XIII, ст. 7.:* све сноси; *— у гл. XIV, ст. 11.:* ако дакле не знам силе гласа, бићу нијемац. — *Из „Друге Посланице Коринћанима“ претреса ст. 1. у глави III и ст. 5. у гл. X; — и ове изразе: у гл. I, ст. 17.:* или што се накањујем, да се по тијелу накањујем; *— у гл. III, ст. 3.:* на месанијем даскама срца; *— у гл. V, ст. 6.:* добре смо дакле воље једнако; *— у гл. VI, ст. 14:* не вуците у туђему јарму невјерника *и у ст. 16.:* или како се удара црква Божија с идолима; — у

. *VII: у ст. 2.:* никога не занесосмо *и у ст. 4.:* врло слободно ворим к вама; — *у гл. X, ст. 10.:* а кад је тијелом пред нама, .аб је, и ријеч његова не ваља ништа; — *у гл. XI: у ст. 6.:* јер ю сам и простак у ријечи, али у разуму нијесам, *и у ст. 26.:* Много јта сам путовао, био сам у страху на водама, у страху од хајдука, страху од родбине.*]*

КЪ ГАЛАТОМЪ ПОСЛАНІЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА. 110

ГЛАВА III.

:. 24. ТАКО НАМ ЗАКОН БИ ЧУВАР ДО ХРИСТА, ДА СЕ ВЈЕРОМ ОПРАВДАМО. 111

У тексту стои „пѣстѹнъ *παιδαγωγὸς* paedagogus" воспитатель: ɩруго е „чувати" а друго е „воспитавати;" чувати значи, на што па-ити, да се неоштети и непропаде, дакле препрѣчити путъ назадку; а „воспитати" значи кога къ савршенству приводити, дакле подпомагати къ напредку. — Ако ніе хтѣо преводитель употребити ту славенску рѣчь „воспитатель" могао е замѣнити глаголомъ каквимъ, кои бы то понятіе изразіо, н. п. законъ насъ одгаи до Хріста, а іоштъ болѣ бы было „за Хріста" еръ грчко „*εἰς*" овдѣ може значити и „за;" или држећи се орігінала, могао е начинити едну рѣчь изъ „*παιδαγωγὸς*" па рећи „дѣтовођа" еръ „*παῖς*" е дѣте, а „*ἀγωγὸς*" е вођа, кое долази одъ „*ἄγω*" водимъ; — а то е управо и смысао текста; еръ законъ Мойсеовъ ніе само чувао, него е и приправляо люде зато, да Мессію приме, и вѣрую у нѣга —

ГЛАВА IV. 112

С. 27. РАЗВЕСЕЛИ СЕ НЕРОТКИЊО КОЈА НЕ РАЂАШ; ПРОКИНИ И ПОВИЧИ. —

Кадъ е речено „нероткињо," онда ніе требало додавати „која не рађаш," еръ то е опетъ неродкиня, и тако изилази, као да е речено „неродкиньо, коя си неродкиня" а значи и то, као да има и таки неродкиня, кое рађаю. — Болѣ бы было, да е употреблѣна рѣчь она, коя у тексту стои „неплоды *στεῖρα* sterilis" безплодна; па бы онда опетъ болѣ стаяло ово толкованѣ те рѣчи, „коя нерађашъ;" еръ бы се овымъ као потврдило, да е тако безплодна, да никадъ іоштъ ніе родила. — „Прокини" кадъ се рече, мора се додати шта да се прокине; а ако се недода, онда се подразумѣва оно, о чему се говори, да се прокида: н. п. чиръ, или приштъ,| или другій какавъ отокъ. — Можда бы болѣ 113 было рећи „покажи радость, и повичи."

[Из „Посланице Галатима" претреса и стихове: 4. у гл. IV и 6. у гл. V — и ове изразе: у гл. I, ст. 17.: нити изиђох у Јерусалим к старијим апостолима од себе; — *у гл. II, ст. 2.:* али на само с онима који се бројаху као најстарији; — *у гл. III, ст. 19.:* Шта ће дакле закон? Ради гријѐхâ додаде се; — *у гл. V: у ст. 10.:* Ја се за вас надам у Господу да ништа друго не ћете мислити *и у ст. 20.:* распре, саблазни, јереси. — *Из „Посланице Ефесима" претреса ст. 17. гл. IV и ст. 11. гл. VI. — Из „Посланице Филибљанима"*

говори о речи Филибљанима, *и претреса стихове: 8. у гл. II, 13. и 17.* у *гл. IV; — и изразе: у гл. I, ст. 22.:* а кад ми живљење у тијелу ро доноси; — *у гл. II.: у ст. 3.:* него понизношћу чините један другога већег од себе *и у ст. 27.:* јер бјеше болестан до смрти; — *у гл. IV., ст. 6.:* Господ је близу. — *Из „Посланице Колошанима" пре-треса стихове: 2. и 3. у гл. II и 3. у гл. IV — и ове изразе: у гл. II: у ст. 13:* поклонивши нам све гријехе *и у ст. 19.:* и расте на раст Божиј. — *Из „Прве посланице Солуњанима" претреса стихове: 10. и 12. у гл. II и 14. у гл. IV — и изразе: у гл. II.: у ст. 2.:* ослободисмо се у Богу својему *и у ст. 15.:* и који се својијем људима противе; — *у гл. III, ст. 1.:* наумисмо сами остати у Атини *и у гл. V, ст. 3.:* јер кад реку: мир је, и нема се шта бојати.*]*

122 **КЪ СОЛУНЯНОМЪ ПОСЛАНІЕ ВТОРОЕ СВЯТАГО АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА I.

С. 4. **ТАКО ДА СЕ МИ САМИ ХВАЛИМО ВАМА ЦРКВАМА БОЖИЈИМА.**

Ово се мора тако разумѣти, да се Апостоли сами хвале њима, кои су цркве Божіе. — А то ніе смысао текста, кои говори „якоже са-мѣмъ намъ хвалитися ѡ васъ въ церквахъ божїихъ, *ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ*, ut nos ipsos in vobis gloriari in ecclesiis Dei," тако, да се сами хвалимо у вама у црквама божіимъ. —

[Претреса и реченицу из гл. III, ст. 2.: И да се избавимо од беспутнијех и злијех људи.*]*

123 **КЪ ТИМОѲЕЮ I. ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА.**

ГЛАВА I.

С. 4. **НИТИ ДА ГЛЕДАЈУ НА ЛАЖИ И НА ТЕФТЕРЕ ОД ПЛЕМЕНА КОЈИМА НЕМА КРАЈА.**

Смѣшно є овдѣ чути, гдѣ се каже, да негледаю на лажи и на „тефтере одъ племена," — да є *„родословлѣ" „тефтеръ одъ племена,"* особито кадъ се опоменемо да наши люди само трговачке записнике зову тефтерима, и то се обично чуе понайвише само у оной пословици, коя се употреблява о пропалици трговцу *„кадъ трговацъ пропаде, онда премеће празне тефтере."* — А іоштъ смѣшніе є, кадъ се опоменемо, да є тефтеръ кньига, и да се овдѣ та кньига употребила, гдѣ іой мѣста ніе; єръ у тексту [не] стои *διφθεραὶ* кое бы значило *„тефтере,"* него стои „и родословїємъ *καὶ γενεαλογίαις* et genealogiis" и на *родословля* или порекла, а у Матею Гл. I. С. 1. гдѣ стои *„кньига родства Βίβλος*
124 *γενέσεος* liber generationis" нема тефте|ра, него є метнуто само „племе."
А я мыслимъ, да є ондѣ требало изразити кньигу, а не овдѣ. — Я мыслимъ, да бы и мѣсто „лажи"болѣ было рећи „приповѣдке" или „гаталице" као што є речено у Гл. IV. С. 7. — єръ као што текстъ говори „баснемъ *μύθοις* fabulis" то се разумѣва за оне приповѣдке, или гаталице, кое су Іудеи у свою Богословію попріимали, коима су дода

[з]али и то доказиванѣ, да они одъ отца Аврама произлазе; и то є та [к]ньига *порекла,* или *читуля предака.* —

[Из ове „Посланице“ претреса и ст. 1. и 5. из гл. III — и изразе: у гл. IV, ст. 8.: јер тјелесно обучавање мало је корисно, а побожност је корисна за свашто; *— и у гл. VI, ст. 13.:* који свједочи за владања Понтија Пилата добро признање.*]*

КЪ ТИМОѲЕЮ II. ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА. 125

ГЛАВА IV.

С. 16. у први мој одговор нико не оста са мном, него ме сви оставише. да им се не прими! 127

Овдѣ се неразуміе, шта да имъ се не пріими. У Србскомъ єзыку нема рѣчи, коіомъ бы се могло изразити понятіе оно, кое намъ дае ова рѣчь „вмѣнитися imputare,“ зато мы Србльи додаемо къ овой рѣчи „примити“ оно, чимъ се допунява оскудица у єзыку: и тай є додатакъ двострукъ, као што може понятіе быти двоструко, добро, или зло. — У првомъ случаю кажемо „примити за добро;“ а у другомъ „примити за зло.“ — Какавъ є гдѣ случай, онакавъ и додатакъ употреблявамо. — По моме мнѣнію требало є овдѣ рећи „да имъ се неприми за зло.“ — Єръ овако, као што є овдѣ употреблѣно безъ додатка, незначи ништа. —

[Претреса из ове главе и ст. 7. и из ст. 10.: јер ме Димас остави, омиљевши му садашњи свијет, и отиде у Солун. — *Из „Посланице Титу“ претреса само ст. 7. из главе II.]*

КО ЕВРЕЄМЪ ПОСЛАНІЕ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА. 129

ГЛАВА VII. 130

С. 7. али без свакога изговора мање благослови веће.

Изговоръ има мѣста ондѣ, гдѣ се тко збогъ чега окриви, или обѣди; а овдѣ ніе тай случай; него овдѣ значи, да є то, што се говори, истина, противу кое неможе нитко говорити, дакле болѣ бы было по моме мнѣнію, да є речено „безъ свакога противурѣчя“ или „противленя,“ као што стои и у тексту „прекословія, ἀντιλογίας, contradictione“ и као што є та иста рѣчь у Гл. XII. С. 3. преведена. *„Мање благослови веће.“* Овдѣ се незна, кое кога благосиля, єръ се може свакояко разумѣти. — Ово бы се избѣгло, да є она форма израженія задржана, коя є у тексту „мнішее ѿ болшагѡ благословляетсѧ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται minus a praestantiore benedicetur“ манѣ се већимъ благосиля, или да є подлогъ напредъ метнутъ „веће благосиля манѣ.“ —

ГЛАВА XI. 131

С. 10. јер чекаше град који има темеље, којему је зидар и творац бог.

У тексту стои „хѫдожникъ τεχνίτης artifex“ майсторъ, или као што се садъ пише и говори „вѣштакъ.“ А „зидаръ“ значи „λιθοδόμος“ или „ἀρχιτέκτων“ (Baumeister) смѣшно є и чути да є Богъ зидаръ. —

[Из ове „Посланице“ претреса и: реч „Чивутима“ *и стихове 3.* *у гл. V; 17. у гл. VI; 3. у гл. VII и 24. у гл. X. — После тога је, на крају књиге, стр. 131.—138., извод целе критике у ова два одељка:* „I о ономе, што спада на духъ орігінала“ *и* „II о томъ што се езика тиче.“*]*

[У Вуковој посмртнини сачуван је овај, без натписа, у рукопису

ОДГОВОР

НА

ПРИМѢТВЕ НИКАНОРА ГРУЈИЋА.]

Господин Никанор Грујић, архимандрит Кувеждински наштампао је лани у Земуну „Примѣтве“ на мој пр[иј]евод новога Завјета. Ова је књижица изишла на пренумерацију, и у огласу (од 14. Јануарија 1852.) стоји да је штампана „Сі дозволенѣмъ и благословомъ найвыше наше духовне власти.“ У овој рецензији има више од 300 примјетава, и тако је изишла читава књижица само један лист мања од 9 пуније табака у повеликој осмини. Кад бих ја одговарао редом на све ове примјетве, онда би мој одговор морао бити већи од примјетава, али ја то нијесам рад чинити многог којечега ради а мислим да није ни од потребе. Ја не велим нити мислим да у оволикијем примјетвама г. Грујића нема ништа што се у моме пријеводу не би могло поправити по ономе начину као што он говори, али слободно могу рећи да је г. Грујић десет пута погријешио док је на оваково једно мјесто наишао. И моја ће сад највећа брига бити, да покажем оваково његове погрјешке у рецензирању или поправљању мојег пријевода.

Ја мислим да се предговори књигама пишу највише ради рецензента, као што сам и ја у предговору к овоме пријеводу под бројем III. на страни II. њих ради казао између осталога ово: „Тако ја сам се трудио што сам више могао и око вјерности и око језика; али поред свега тога труда не могу рећи да се не ће наћи погрјешака и у једноме и у другоме; јер људски посао никакав не може бити без икаке погрјешке. Што је год оно у нашему Славенскоме пријеводу

на страни или доље на дну назначено ситнијем словима, све су оно погрјешке против оригинала; а за погрјешке у језику сваки ће ме паметан човјек још прије оправдати кад помисли да се овако дјело преводи на језик којијем се сад почиње писати и који је досад много више кварен него су правила његова скупљена и значења ријѐчи̑ одређивана. Али опет не треба нико да мисли да су оно све погрјешке што ће овај или онај не знајући језика и не разумијевајући ствари казати да јесу; јер у данашњему стању наше књижевности мало који читатељ не ће на свакој страни наћи погрјешака и у смислу и у језику.“ А под бројем IV. на страни III-ој показао сам примјере како су у нашем Славенском пријеводу, који се чита по црквама нашима, једне ријечи из Грчкога оригинала на различнијем мјестима различно превођене „н. п. Мат. XVII, 4, и Лук. IX, 33, Грчка је ријеч *σκηνάς* преведена са сѣни, а Марк. IX, 5, та иста ријеч са кровы; тако је *νομικός* Мат. XXII, 35, преведено са законоучитель, а Лук. X, 25, са законникъ; тако је *ἐξίσταντο* Дјел. ап. II, 7, преведено са дивлахѹса, а у истој глави у стиху 12, ужасахѹса; тако је Грчки глагол *ἐγείρειν* гдјешто превођен са воскресити, а гдјешто са воздвигнѹти (као што се у једноме стиху, Римљ. VIII, 11, налази обоје); а исто је тако *ἐγείρεσθαι* на гдјекојијем мјестима (н. п. Мат. XVII, 23,) преведено са востати, а на гдјекојијем (н. п. Мат. XX, 19,) са воскреснѹти и т. д.“ А иза овијех примјера казао сам ово: „Ове неједнакости ја само за то овдје спомињем да би се мени оваке лакше опростиле. Гдјекоје сам оваке неједнакости ја учинио готово навалице, или да покажем да се и онако може казати, или не знајући које је боље; а гдјекоје су утекле против моје воље.“ Поред овијех примјера и мојијех ријечи што је год г. Грујић говорио о овакијем мојијем погрјешкама, оно је све којешта. К назначенијем овдје примјерима додаћу јошт и овај: у Мат. [гл. III, ст. 4.] Грчка ријеч из оригинала [*ἀκρίδες*] преведена је у нашему Славенскому језику са прѹжіє а у Марку [глава I, стих 6.] казано је акриды! Што пак г. Грујић на страни 33, криви мене што сам Славенску ријеч отрокъ (*ὁ παῖς*) Мат. XVII, 18, превео са *момче* а у Мат. XIV, 2, са *слуга,* ја мислим да ту он погрјешује, показујући да не познаје добро значења ове ријечи отрокъ.

У овоме послу вриједно ће бити да кажем њеколико ријечи о мојему превођењу Новога Завјета на Српски језик.

Што се тиче разлика у различнијем пријеводима а и у гдјекојијем оригиналима, ја сам се у томе држао нашега Славенскога пријевода који се у нас чита у црквама и гдје ме год г. Грујић криви да сам превео друкчије него што је [у] Славенскому пријеводу, оно сам, као што ћу послије показати редом готово све превео по пријеводу Рускоме који је наштампан у Петрбургу 1820. год. са Славенским пријеводом заједно, овај је Руски пријевод одобрио Руски святѣйшій сѵнодъ, и на препоруци којом се он препоручује народу за читање потписана су два митрополита (*Михаилъ* Новгородскій и Санктпетрбургскій и *Серафимъ* Московскій и Коломенскій) и један архијепископ (*Филаретъ* Тверскій и Кашинскій). А да би смисао свуда лакше могао разумјети, често сам гледао у различне пријеводе Њемачке особито у Лутеров који су ми у Петрбургу особито препоручили у оваквијем догађајима; осим тога имао сам на столу пријеводе готово свију Европскијех језика и два јелинска оригинала, Грисбахов, у коме су доље биле назначене разлике у различнијем пријеводима и Шубертов, уз који је био пријевод Латински. Кад ја гдјешто не бих могао разумјети ни из Славенскога ни из Руског ни из Њемачкијех пријевода, онда бих оно забиљежио па кад би ми дошао покојни Копитар (а он ми је долазио готово сваки дан послије подне) он би гледао у Грчкијем оригиналима и другијем различнијем пријеводима, па ако би се десило што тако замршено да се из свију онијех књига нијесмо могли помоћи, онда би он оно забиљежио, па би у библиотеци тражио у коментарима. Овако сам ја преводио Нови Завјет око 6 мјесеци, а кад сам га свега превео, онда сам пријевод сав прочитао редом, а покојни је Копитар гледао у оригинал, па смо се и онда око гдјекојијех мјеста разговарали и договарали. Ово ја овдје казујем само зато да не би ко помислио да сам ја пријевод овај преводио као узгред. Али опет поред свега овога труда и пажења као што сам и у предговору казао не могу рећи да се погрјешка која није гдје поткрала; но ко би о пријеводу овоме моме хтио судити онај би морао знати стари Грчки језик онако као што га је знао покојни Копитар.

— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

2.) Морао би знати како се св. Писмо преводило на новије

езике; а 3.) морао би знати Српски народни језик барем онолико колико га ја знам.

У превођењу различнијех ствари с једнога језика на други па и самога св. Писма из оригинала на друге језике ја мислим да се не морају свуда *ријечи* преводити. На многијем мјестима свашто се може с једнога језика на други превести од ријечи до ријечи, али на многијем мјестима не може него се гледа на смисао. И ја мислим да је најбоље кад би се свашто, а особито св. Писмо свуда могло превести од ријечи до ријечи, и да ниједна ријеч у пријеводу не значи ни мање ни више него у ономе језику с којега се преводи; али то не може бити. Кад у језику на који се што преводи имају ријечи само налик на оне које се преводе ја мислим да је за невољу боље њи узети него нове измишљавати, тако је [Лутер] н. п. ријеч синагога превео са Schule (школа). Као што г. Грујић критизира мој пријевод на много мјеста, могао би и против Лутерова пријевода сватко рећи да школа није синагога, јер се у школи само учи а у синагози се и Богу моли и проповиједа; али су Нијемци ту ријеч тако примили те им у св. Писму значи синагога, ја сам мјесто синагога начинио ријеч зборница: г. Грујић по начину свога критизирања могао би рећи да зборница значи оно гдје се људи сабирају макар чега ради, а у синагогу се сабирају ради одређенијех послова.

Ово је досад био све као предговор, сад ваља почети прави одговор г. Грујићу или моју обрану од њега. И тако

I.

Најприје ћу да споменем њеколико ријечи које сам ја у пријеводу своме узео за невољу, такова је прва ријеч У пријеводу

Племе Исуса Христа (Мат. I. 1.). О овој ријечи ја сам много мислио пак сам најпослије за невољу нашао да је овако најприличније. У Славенскоме је по пријеводу Грчкијех ријечи книга родства, ал' ја књига нијесам могао казати, јер све што се овдје зове книга родства нема ни читав лист. У Рускоме пријеводу стоји *родословіе,* Лутер истина каже Das Buch von der Geburt Jesu Christi (књига о рођењу Исуса Христа) али у другијем Њемачкијем пријеводима има Ge-

schlechtsregister: кад би у нас била ријеч за register или verzeichniss онда може бити да би најбоље било казати, послије ове ријечи *старијех* Исуса Христа; у овијем мислима падале су ми на ум наше ријечи тефтер и читула (читуља) али тефтер једно што је ријеч туђа, а друго што се највише записује трговачка вересија и доста пута се спомиње као с подсмијехом, а у читули се пишу само имена мртвијех ради спомињања у цркви, зато ниједне нијесам могао узети. Што г. Грујић вели да племе значи потомство, то он само тако мисли или по своме обичају хоће да каже као што ћемо видјети на више мјеста, а племе у нас и овдје у мојему пријеводу [значи] оно што Нијемци зову Stamm, што пак г. Грујић послије признавши и сам да племе значи и „предке“ н. п. вели „племе Васоевића“ то је друго значење ове ријечи, које он досад ваљада није знао т. ј. да у Црној гори и по осталим онамо јужнијем крајевима племе се зове и оно што се у Србији отприје звала кнежина (а сад се зове срез). Што г. Грујић вели да би боље било да сам ја овдје казао *порекло* или књига порекла мјесто племе, ја мислим да би то било још горе, јер порекло (по југ. крајевима народа нашега подријетло) управо значи презиме, као и у Руском језику, из којега је по свој прилици у новија времена узето у војводству. (Послије критизирања ове ријечи племе спомиње ми г. Грујић још двије погрјешке у овоме 1. стиху: једну што нијесам написао *Авраам* него *Аврам*, а другу [што] сам казао: сина Давида, Аврамова сина. Што се тиче прве погрјешке ја сам и о овоме мислио, али сам зато овако оставио што народ наш овога Аврама из св. Писма не изговара онако као мушко име, него мушко име изговара Аврам а овога Аврама зове Аврâм као што је назначено и у Српскоме новом рјечнику; ако ли ни ово није доста ја бих радо пристао да се штампа и *Авраам*. Што се пак тиче друге погрјешке ја мислим да управо ваља онако као што сам казао.) Што пак г. Грујић (123 ст.) мене криви што сам Тим. I, I. 4. казао тефтер од племена јер [се] ондје и Апостол Павле посмијева онима који на то гледају или их кори. Лутер је овдје казао *Gechslechtsregister* а у Рускоме пријеводу и овдје стоји *родословіе* као и Мат. I. 1. премда у оригиналу овдје „*γενεαλογίαις*“ а ондје „*βίβλος γενέσεως*“: тако се у различнијем језицима различно преводи ако г. Грујићу то и није по вољи.

Добро јутро рави (Мат. XXVI. 49.) и Помоз' Бог царе Јудејски (Мат. XXVII. 29.). За ове ријечи мене г. Грујић врло криви и подсмијева ми се говорећи да се ми овако сад из јутра поздрављамо, али да су се у вријеме Христа људи друкчије поздрављали и да је требало у пријеводу онако казати т. ј. радуј се (и мјесто добро јутро и мјесто помоз' Бог); а ово као што сам ја казао да је „на ондашньи Хрістовъ вѣкъ скоро права сатира“ и по том да би се могло казати и „слуга самь покорныи“ и „фалѣнъ Іисусъ.“ Кад би сви народи у својијем пријеводима ову ријеч из оригинала „*χαῖρε*“ преводили онако као што г. Грујић каже да мора бити, онда бих ја био крив, али будући да то није истина него су је преводили како се који по своме обичају поздрављају н. п. у Руском пријеводу на обадва мјеста стоји „*здравствуй*“, у Њемачкоме gegrüßet seiest du, у Чешкоме *zdráw bud',* у Пољскоме bądź pozdrowiony, у Крањскоме на првом мјесту pamagai Bug а на другоме bodi sdrau tar vessel ti Judouski kral, у Француском на првом мјесту је vous salue а на другоме salut au roi des Juifs, у Талијанскоме на оба мјеста bene stii (добро стој): тако мене г. Грујић криви на правди што нијесам онако казао као што су се људи поздрављали у вријеме Христово, али јели Српски онако добро као што сам ја казао то је друго питање. Ја сам о овоме у превођењу много мислио али ми није ништа боље ни приличније могло пасти на ум. Прије двије године кад сам био у Србији гдје сељаци дошавши каквоме старјешини или сретавши се гдје с њиме подигну руком капу говорећи: „како си, господине?“ И ја ово чувши и видјевши опоменуо сам се да се народ наш овако поздрављао и с Турском господом (н. п. како си, ага?) само што се, мјесто подизања капе, рука метала на прси (а кад би се ко заборавио те би подигао или скинуо капу, повикао би Турчин: „сиктер бре! нијесам ја твој поп“). Да ли би оваки поздрав на поменутијем мјестима био бољи него „добро јутро и помоз' Бог“ ја не знам. Лук. I. 28. и ја сам казао радуј се, јер ми се чини да је овако ондје приличније него икакав наш други поздрав; а и Рус овдје није казао здравствуј него је задржао Славенско радуйсѧ. — За чудо је како је г. Грујић могао казати да је ова ријеч *χαῖρε* латински преведена са *gaude* кад у Латинском пријеводу који ја имам на сва три поменута мјеста стоји *ave*! Што пак г. Грујић вели да Јуда „ніе ни могао рећи Іисусу „добро ютро“

еръ ніе было ютро него є была ноћь“ ја сам овако мислио да је могао, док је Христос с ученицима вечерао, док је отишао на гору Маслинску и док се онамо с њима онако дуго (особито по Јовану) разговарао и сјетовао их [и] учио, док је отишао у село Гетсиманију и док је у трипут ишао те се молио Богу и ученицима долазио, ја сам мислио и сад мислим да је већ било прошло поноћи кад су дошли да га ухвате, ако је било прошло поноћи онда је приличније било рећи „добро јутро“ него „добар вече;“ а што сам ја послије XXVII. 1. казао „а кад би у *јутру*“ оно значи кад је већ *свануло*. Ако ли би се могло доказати да је Христос ухваћен прије поноћи онда би требало да је Јуда рекао „добар вече“ мјесто *„добро јутро.“*

Гледање (Коринћ. I. IV. 9.) и ја сам преводећи знао да није управо онако као што би ваљало али никаке згодније ријечи за то у језику нашему нијесам могао наћи, него сам казао тако, мислећи да је то најближе.

Род мјесто *плод* (за што ме г. Грујић криви на много мјеста) ја сам тога ради пометао свуда, што сам знао да је у народу Српскоме нашега закона ова прва ријеч много познатија и обичнија од друге. Ако овај узрок није доста ја пристајем да се други пут метне *плод* него онда мјесто *род родити* ваљало би казати *плод донијети* па би г. Грујић по своме начину критизирања могао казати да то значи донијети плод у рукама и у чему другоме.

II.

Г. Грујић мене на много и премного мјеста криви за којекаке ситнице које би ништа биле, и кад би он имао право, а камо ли кад сâм и у овоме на много мјеста погрјешује говорећи да би оно што сам ја добро и лијепо казао требало казати друкчије које би горе било од мојега н. п.

Ја сам Мат. II. 1. казао за *времена* цара Ирода а он каже да је ваљало казати у *дане* цара Ирода. Ја сам казао (Мат. IV. 6.) у *писму стоји* а он каже да је ваљало казати *писано је*.

Ја сам казао (Мат. IV. 6.) да гдје не *запнеш* за камен ногом својом а он каже да је ваљало казати да се не *спотакнеш;* али да сам ја тако казао онда би морао изоставити *ногом својом* а готово и камен па би ме онда он могао кри-

ити како сам могао три ријечи изоставити, као што ме и а другим мјестима криви, гдје сам по својству језика на:ега гдјекоју ријеч морао изоставити.

Ја сам (Мат. V. 18.) казао докле небо и земља *стоји* он каже да је мјесто стоји требало казати *не пређе*.

Ја сам (V. 41.) казао *сахат* а он каже да би боље било .азати *миљу* а ја велим: ако није све једно да је сахат боље ер у народу нашему не знам би ли се игдје могао наћи који ıовјек који не зна шта је сахат а на хиљаде и може бити ıа милионе има их који не знаду шта је миља.

Ја сам казао (М. VII. 4.) *„Стани* да ти извадим трун из ока твојега" а он каже да је мјесто „стани" ваљало задржати ријеч Славенску „остави": ја пак и сад кажем да је овдје *стани* много и много боље него *остави*. У Руском пријеводу мјесто Славенскога „ωстави" има „дай."

Ја сам казао (М. X. 24.) „Нема ученика над *учитеља својега* ни слуге над *господара* својега" а он каже да је ваљало казати над *учитељем* и над *господаром:* ја пак кол'ко се опомињем народнога говора и сад мислим да овако ваља као што сам казао.

Ја сам казао (М. XVIII. 16.) *„ако ли те не послуша, узми са собом још једнога или двојицу да све ријечи остану на устима два или три свједока"* а он каже да је овдје ваљало казати: *„да предъ устима два или три свѣдока престане* свакій *говоръ"* (Руски је преводитељ ово превео овако „чтобы устами двухъ или трехъ свидѣтелей подтвердилось всякое дѣло." Благо њему кад нема овакога рецензента као што је г. Грујић те би он њему показао како се смије мјесто Славенскога *„глаголъ"* казати *„дѣло"*).

Ја сам казао (Мат. XVIII. 25.): *„и будући да немаше чим платити, заповједи Господар његов да га продаду, и жену његову и дјецу, и све што има; и да му се плати."* А он вели да би боље било: *и будући да немаше одкуд вратити*; мјесто *„да га продаду и жену његову"* он доказује да је ваљало казати *„да продаду и нѣга и жену му;"* ја пак мислим да је у језику св. Писма ово добро као што сам ја казао.

Ја сам (Мат. XXI. 19.) казао *„и одмах усахну смоква"* ı он каже да би боље било рећи *„осуши се,"* јер вели да ће од овога као што сам ја казао сватко помислити „да є смоква ›рала усанути тако, као што вода усише у землю;" ја пак

мислим да сам ово казао управо онако као што треба, а г. Грујић овијем ријечма да показује да не зна народног језика.

На страни 46. криви ме што сам (XXIV. 13.) мјесто Славенскога „той спасется“ казао *„благо њему“* а у глави V. 3. мјесто блаженый *благо* а у глави IX. 22. мјесто „спасетъ тя“ *„помогла ти је“* ја пак мислим да је то свако на своме мјесту добро. *Спасти* и *спасти се* ја на овакијем мјестима за то нијесам могао казати, што се у народу нашему ова ријеч говори само за душу и за онај свијет.

Ја сам (XXVI. 50.) казао *„шта ћеш ти овдје?“* а он каже да би боље било „радъ шта си дошао,“ или: „за чимъ идешъ“ или: „на што си дошао.“

Ја сам (Мар. IX. 3.) „као што не може *бјелиља* убијелити на земљи“ а он каже да је мјесто бјелиља ваљало казати „бѣлилацъ или бѣліоцъ“ као што је у Славенскоме „бѣлильникъ.“

На страни 26. криви ме што сам (Лук. IV. 25.) мјесто Славенскога „поистинѣ“ и на другијем мјестима мјесто „аминь“ казао *„заиста.“*

На страни 68. криви ме што сам (Лук. IX. 7.) мјесто Славенскога „недоумѣваше ся“ казао *„не могаше се начудити“* и вели да би мјесто тога ваљало казати „сплете се“ или „не знаде се наћи“ или „запе;“ а ја мислим баш и кад ово моје не би било са свијем добро, опет да је боље него и једно од овога његова трога.

Јован I. 3. ја сам казао (за ријеч о којој се говори у првом и у другом стиху) „све је кроз њу постало, и без ње ништа није постало што је постало.“ На ово г. Грујић говори: „Постати = є глаголъ средньій, а овдѣ є употреблѣнъ као глаголъ дѣйствителный у страдателномъ смыслу, єръ оно, „кроз њу“ мора се сматрати као падежъ, кои показує да се подлогъ „она“ т. є. рѣчь промѣнила у предмѣтъ, коє бива, кадъ се говоръ изъ дѣйствителногъ значеня пренесе у страдателно. Истина, да има у Србскомъ єзыку и средньи глагола, кои се употребляваю као дѣйствителни, али то се неможе са свакимъ средньимъ глаголомъ чинити, што се дае съ гдѣкоимъ чинити. „Постати“ може што само одъ себе, дакле гдѣ дѣйство непрелази одъ подлога на предметъ, него се свршава у самомъ подлогу; али да може што постати крозъ другога, то незнамъ. У стиху 17. стои „а благодать и истина постаде одъ Исуса

;та" кое значи, да е Іисусъ постао благодать и истина, еръ ı веле: гле, шта постаде „одъ нѣгъ" кое толико значи као ь нѣгъ" тко ће садъ знати како се управо сачинява глаголъ стати."" Ове ријечи Г. Грујића ја сам зато овдје узео да чита-и виде како он зна више говорити како би што ваљало буде, него ли познаје како јест и како он изврће зна-ѥ ријечи.

Ја сам казао (Јов. I. 28.) ово би у Витавари *преко* Јор-а, а он каже да би боље било *„съ оне* стране Іордана."

Ја сам казао (II. 15.) и *„начинивши* бич од узица" а вели да би боље било речено *„оплести* бичъ" него *начи-чи*, да сам ја пак казао оплетавши бич он би могао казати ю обичају своме јамачно би казао да би боље било да сам оригиналу *(καὶ ποιήσας φραγγέλλιον)* и по Славенскоме сту казао *начинивши бич*; а осим тога зна ли он за ц[ијј]ело је Христос баш *плео* бич или онако некако начинио н. п. ıвезавши једну или двије узице на дрво. Кад се каже *на-ıио је бич* није погрјешка ако је и *плетен*, али кад би се ıало да је *плетен* а није онда би била погрјешка; а бич кад је оплетен још није начињен док се не привеже на жаље.

Ја сам казао (Јов. III. 21.) „а ко истину чини иде к ђелу да се виде дјела његова јер су *у Богу* учињена" а каже *да у Богу* „тако излази као да е ко у Бога ушао у нѣму изнутра учиніо" ја мислим да је ово, као што сам казао по језику св. Писма добро; и у Руском пријеводу ји *„въ Богѣ (ἐν Θεῷ)."*

Ја сам казао (XVI. 32.) „да се разбјегнете сваки на ију *страну"* а он каже да би боље било *„свакій себи"* ја ı мислим да је оно моје тако добро и лијепо да не може ти љепше а његово да не ваља, што пак он вели: „ерь изъ кста се неможе извести *„страна"* а може њи више ићи на ну страну, и опеть отићи свакій себи," то је само његово ıудње мудровање као и на другијем мјестима без броја и је се исто тако може рећи против Руског преводитеља као против мене, јер и он вели „каждый въ свою *сторону."*

Ја сам казао (Коринћанима I. VIII. 1.) „а за месо што клато идолима знамо" а он вели: „я мыслимъ да се месо е клало Идолима, него су се клале животинѣ, и кадъ се ıче „месо" онда се неможе више клати," то и остали сви

људи не само мисле него и за цијело знаду, али се у нас тако говори, као што има и у народнијем приповијеткама (припов. 45. стр. 207.) „кад људи долазе, за њихваља *месо да се и коље.*“

Ја сам казао (Гал. III. 24.) „тако нам закон би *чувар* до Христа (*Ὥςτε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν*),“ а он каже: да би боље било казати „законъ насъ одгаи до Хріста; а іоштъ бы болѣ было „за Хріста“ или мјесто чувар „дѣтовођа;“ да сам ја казао *за* Христа, онда би ме он могао питати шта значи овдје „за“ јер ова ријеч има 10 значења, а да сам казао *дјетовођа* он би могао казати да закон није *водио* само *дјецу* него и маторе људе, ја сам у превођењу овога мјеста, не знајући друге народне ријечи, нашао да је *чувар* добро, јер ко дјецу води (н. п. у школу) онај их и чува (н. п. да их не би кола погазила, или да их не би пси ујели, или да им се друго како зло не би догодило).

Ја сам казао (Гал. IV. 27.) „развесели се нероткињо која не рађаш“ а он на то вели: „кадъ є речено „нероткињо“ онда ніе требало додавати „која не рађаш,“ єръ то є опетъ неродкиня и тако излази, као да є речено „неродкињо коя си неродкиня“ а значи и то, као да има и таки неродкиня кое рађаю. — Болѣ бы было, да є употреблѣна рѣчь она, коя у тексту стои „неплоды *στεῖρα* sterilis“ безплодна; па бы онда опетъ болѣ стаяло ово толкованѣ те рѣчи „коя нерађашъ“ єръ бы се овымъ као потврдило, да є тако безплодна, да никадъ іоштъ ніе родила.“ — Боже, Боже! чудна знања и чудна мудровања! кад би ко био доколан као г. Грујић и кад не не би жалио трошка вриједно би било да скупи из овијех примјетава све овако мудровање и да га наштампа за углед знања и рецензирања. Та барем као поета ваљало би да зна да оно „*нероткињо* која *не рађаш*“ (јер је оно поезија из старога завјета, Исаија LIV. 1.). Кад бих ја у напредак и узео ријеч *плод* мјесто *род* опет бих овдје вољео оставити *нероткињо* — него ли градити нову ријеч. У народу нашему има ријеч „*штиркиња*“ која значи управо ово што у Славенскоме неплоды die unfruchtbare али по мојијем мислима она није за свето писмо а г. Грујић може бити да би и њу узео прије него *нероткињу* као што је један његов друг у Чича Срећкову листу по мојему пријеводу тумачећи свето писмо да Ананиј кад је дошао пред апост. Петра (дјел. [гл. V]) није га држала петља.

Ја сам (Солу. II. I, 4,) казао: „тако да се ми сами лимо вама црквама Божијима“ он овдје вели: „ово се мора о разумѣти, да се Апостоли само хвале њима, кои су зве Божіе,“ него да је ваљало казати: „тако да се сами лимо у *вама у црквама* божіимъ.“ Ја сам преводећи ово ећао незгоду што се *вама* (које је творит. падеж) може слити да је дателни као и црквама, али се нијесам знао моћи нити бих знао сад, већ да бих мјесто *вама* казао *вами,* што говоре Хрвати и Руси, и као што се и у нас гдјешто же чути; што г. Грујић вели да је мјесто *вама* требало зати *у вама,* то би сто пута било горе него *вама* јер је *ма* по правилу, само што је тешко разумјети, а *у вама* ги би било по правилу нашега језика (јер н. п. ми не кемо ја се хвалим *у теби* него *тобом*), нити би се лакше гло разумјети; или је пак боље *црквама,* као што сам ја зао, или *у црквама* то је ново питање. Ако се црква овдје зумије зграда или грађевина у коју људи иду те се моле гу, онда би боље било у црквама; ако ли овдје црква размије скуп људи или општина закона Хришћанскога, онда је ље као што сам ја казао, без *у.*

Ја сам (II. Тим. IV. 16.) казао: у први мој одговор ко не оста са мном него ме сви оставише. Да им се не ими! На много мјеста мене криви г. Грујић што сам до- о какву ријеч смисла ради, а овдје ме криви што послије ими нијесам додао *за зло*! Ко ће сад да му угоди? Па и д би се овдје што додало ја мислим да би прије ваљало дати *за гријех* него *за зло.*

Ја сам (Чивут. VII. 7.) казао: „Мање благослови веће“ он каже да ово не ваља, него да је ваљало казати: „манѣ већимъ благосиля“ или: „веће благосиля манѣ:“ ја пак цијело мислим да је моје боље него и једно од овога његова.

Ја сам (Чивут. XI. 10.) казао: „јер чекаше град који има меље, којему је зидар и творац Бог“ а он каже да је мјесто дар ваљало казати *майсторъ* или *вѣштакъ* и да је смијешно чути да је Бог зидар. Ја мислим да је овдје *зидар* много пша и приличнија ријеч него *мајстор* а *вјештак* мјесто Сланскога „хѫдожникъ“ Грчкога „τεχνίτης“ и Латинскога „arti-:“ могао би казати и написати само онај који нашега надного језика не зна боље од г. Грујића!

III.

Сад ћу да назначим њеколико ријечи, (за које се
икаквога препирања може рећи, да им правога значењ
Грујић не зна) које показују да г. Грујић не зна наро,
језика.

Мат. II. 9. ја сам казао *пођоше* а он вели да је ва
казати *отидоше*, али ја опет кажем да је *пођоше* боље
онога што се послије наставља: „А то и звијезда коју су
дјели на истоку иђаше пред њима и т. д.“

Мат. II. 13. ја сам казао „па бјежи у Мисир и
онамо“ а он каже да онамо не ваља него послије филоз
рања по своме обичају, вели, да је ваљало казати „*онд*
мени пак, колико познајем народни наш језик чини се
онамо ондје није никаква погрјешка као ни у Јов. г
XI, 15. и 31. Кад се рече *ондје* онда се показује одре
мјесто а кад се рекне околина онда се мјесто не одре
него се показује околина или крај. Ако је г. Грујићу
ријеч *онамо* позната само у другоме значењу а томе ниј
крив, као ни за друго којешта што он не зна. Од при
као што се разликује *ја, ти, он* тако се разликује и *овдје*
ондје и *овамо, тамо, онамо.*

Мат. III. 10. ја сам казао „сјекира код коријена др
стоји; свако дакле дрво које не рађа добра рода, *сије*
и у огањ се баца“ а он каже да је мјесто *стоји* ваљал
зати *лежи* као што је и у оригиналу и у Славенскоме
јеводу а мјесто *сијече* се „посѣца се.“ Ако *стоји* и
овдје Српски није свеједно ја зацијело мислим да је
приличније него *лежи* јер се сјекира у нас нигда не ост
тако да *лежи* него се прислоња или вјеша, као и овдје
се може мислити да је прислоњена уз дрво. Колико ја
знајем наш народни језик добро је *сијече* се као што с
вори н. п. и забрањено је сјећи шуму која рађа жир,
људе или главе („робље робе а сијеку главе“), копати
рузе, резати виноград и т. д.; посијецати у народу ни
чуо да се говори а нове ријечи без невоље нијесам
градити.

● „Тада дође Исус из Галилеје на Јордан к Јован
се крсти“ о овоме сам и ја много мислио, али љепше ни
нијесам знао казати; да сам рекао као што г. Грујић
да је ваљало казати, онда би он могао рећи не зна се

кога да крсти, као што каже да се по овијем мојијем ри-
ıима не зна „оће ли се самъ Іисусъ крстити, или ће га
ванъ крстити.“

Што сам ја казао (Мат. IV. 10.) „Иди од мене сотоно“ Грујић вели: „*Сотоно* ово се зове извртати гласове у ѣчи безъ нужде: сватко разуміе, да є „Сатана“ Ђаво, и да е Анђео.“ Г. Грујић мисли Бог зна какву је мудрост овијем ијечима показао, а он је њима само посвједочио да не ра-гмије својега посла. Кад се макар какијем језиком што пише е гледа се само да се може разумјети него и на правила на својство онога језика. А у Српскоме језику не само іто се данас каже *сотона* мјесто *сатана* него тако стоји и апостолу Шишатовачкоме (Рим. XXVI. 20.) који је писан ıрије 529 година (Apostolus e codice monasterii Šišatovac ʾalaeo-Slovenice edidit F. Miklosich Vindobonae 1853.).

Ако су земља Завулонова и Нефталимова *двије* земље ıнда ја мислим не само да није погрјешка што сам сам казао IV. 13.) да се Исус намјестио у Капернауму „на *међи* За-ıулоновој и Нефталимовој“ него још мислим да је то при-ıичније него да сам казао у *крајевима* Завулоновим и Неф-алимовим, јер баш и кад би пола Капернаума било на једној пола на другој земљи (као н. п. што је Коњиц између Босне Херцеговине) опет би био на међи између њих.

Ми сви знамо „да нема ни єднога Народа, кои небы нао за Бога“ (у прим. на стр. 10.) али народ наш *незна-ошцима* зове оне који нашега Бога не вјерују.

Видјело у народу нашему зове се упаљена свијећа, жи-ıак, луч и свашто друго од чега се у мраку види; зато се . п. каже у вече у соби: дајте жене каквога *видјела;* апсе-иција немају никаквога *видјела* и т. д., и зато ја ни мало ијесам погрјешио што сам казао IV. 16.: људи који сједе тами, видјеше *видјело* велико. Ово исто значи ова ријеч и : изићи ће дјело на *видјело*; и у: бјежи ми с *видјела;* а штогод г. Грујић (у прим. стр. 11.) говори против овога, оно у само његове празне ријечи којима показује да не зна шта ва ријеч у народу значи него само нагађа шта он мисли *а би ваљало да значи.* Истина да се говори кад се видјело акво види из далека *свијетли се* н. п. ватра, али свјетлост језику нашему значи оно што у Њемачкоме Glanz а у Ла-инскоме fulgor, као што се каже н. п. и свијетла сабља.

Свијет у нас значи осим осталога и видјело од сунца дн (Tageslicht) и по своі прилици за то се каже *бијели свијет* и не види бијелога свијета (који је слијеп), и у овоме смислу ја сам казао (XVII. 2.) „а хаљине његове постадоше бијеле као *свијет*." У овој истој глави у стх. 5-ме ја сам Славенску ријеч свѣтлъ превео са *сјајан* и мислим да нијесам погријешио.

На стр. 13. каже г. Грујић да у Српскоме језику *пустити жену* не значи оно што у Славенскоме пꙋстити, и зато вели: „пустити се може жена у госте, у родъ, и ма куда на другу страну, али зато ніе іоштъ одпуштена одъ мужа;" по том каже да сам *„расиусну* књигу" ја начинио од Славенске ријечи и да то ни у Славенском језику није добро, јер, вели кад се каже *расиустити* „онда се увѣкъ мора мыслити да ту има више особа, или стварій, кое некій другій одпушта и т. д." Све ове ријечи г. Грујића показују како се он мијеша у оно што не разумије. Он је могао само рећи да он у Барањи и у Сријему није чуо да народ ову ријеч говори у овоме смислу; мени не само што је врло добро познато да се она тако говори него се опомињем да сам слушао још у дјетинству како жене кад уз пост кухају масло (цицвару) од ораха, па им неће одмах да пусти маст, као врачајући у шали говоре: „пусти масло маст, пустио (н. п.) Глигорије Стану! пусти масло маст, пустио Глигорије Стану!" Ако би истина било да се ова ријеч ни код простога народа амо (у Царству Аустријскоме) већ не говори онда бих ја рекао да су томе узроци ово: прво, што свештенство наше угледајући се на римску цркву тешко допушта да жене пуштају, а друго што је оно мјесто ове своје народне ријечи превело ријеч Њемачку trennen те се говори раставити — и *расиусна* књига не само што се у народу говори него бих ја о њој имао и приповиједати којешта. *Пушта* жену човјек а распушта судија или суд: тако у томе нити погрјешке у Славенскоме ни у Српскоме језику; по томе има ријеч и распуст.

Ја сам казао „Ако те потјера ко један сахат, иди с њиме два" (V. 41.) а г. Грујић вели да је мјесто *иотјера* ваљало казати *натера* или *иримора;* а ја и сад мислим да је оно моје боље него и једно од његова. Кад се каже да су кога на што натјерали, мисли се да се он изнајприје бранио или противио а потјерати се може само ријечима: „хајде море да ми покажеш пут у то и то мјесто" и онај коме се то

че, пође одмах, не смејући казати да не ће или не може: ако Турци често нагоне Хришћане да им пут показују. Гдје м ја у Марку XV. 21. казао *натјераше* ондје у Славенкоме не стоји поиметъ по силѣ него задѣша (у Рускоме приводу на првоме мјесту стоји „понудитъ“ а на другоме „заавили“). Што пак г. Грујић вели да онај којега ко тјера неможе ићи са онымъ, кои га тера, него мора ићи предъ ьиме“ то је његово обично којешта. Био ко потјеран или атјеран он понајвише мора ићи напријед: да не би побјегао. . Грујић овдје каже и то да је требало „*миљу*“ а не *сахат* ја мислим да је сахат боље за то што у народу нашему ема човјека који не зна шта је *сахат* а на стотине хиљада ма их који не знаду шта је *миља*.

У овој истој глави у стиху 45-ме у Славенскоме приэводу (по оригиналу) стоји „ıакѡ солнце своє сıаєтъ на благыѧ злыѧ“ а ја сам казао „јер он заповиједа своме сунцу, те басјава и зле добре“ а г. Грујић вели да није добро *заовиједа* него да је ваљало казати: „сунцемъ своимъ сія на обре и зле.“ Ово управо иде међу оне ситнице које су спомињате под [II].

У оче нашу VI. 10. у Слав. пријеводу стоји: „ıакѡ на ıебеси, и на земльи“ ја сам казао: „и на земљи као на ıебу“ а г. Грујић каже да није требало ријечи премјештати ıего да је ваљало казати „како на небу, и на земльи.“ У Рускоме пријеводу стоји „и на земли, какъ на небеси“ зато ам се и ја усудио ријечи ове премјестити јер ми се чини ıа је овако љепше.

Може бити да у Војводству *лупеж* значи човјек који се китa и пијанчи као што вели г. Грујић (на стр. 15) али у Црној гори и по њезинијем околинама значи управо оно што Слав. језику „татъ“ и Њемачкоме „der Dieb“ као и у ıашој народној пословици: „кутњи лупеж кућу копа.“

Ја сам за то казао (VI. 25.): „не брините се за *живот* вој“ мјесто Славенскога „дѹшею вашею“ што одмах стоји шта ћете *јести* или шта ћете *пити*“ па ми се учинило да у ове ријечи (*јести* и *пити*) приличније *животу* него ли *уши* која нити једе нити пије.

На стр. 17. криви ме г. Грујић што сам казао заискати *кога* мјесто „*од кога.*“ А ја мислим да је ово моје много много обичније и правилније.

Ако сам погријешио што сам (VII. 16.) [казао] „по *родовима* њиховијем познаћете их" мјесто „по *плодовима*" ни г. Грујић ни мало мање не гријеши што каже (стр. 17.) да се овдје не зна: разумѣваюли се „*родбине*" или „дѣла," јер ријеч ова *родбина* не говори се у нас у множ. броју, н. п. не каже се он има *многе родбине* него има *много родбине;* тако исто у овоме смислу не каже се ни *родови* него само *род* н. п. има много рода.

Ја сам казао (VIII. 25) „И прикучивши се ученици његови пробудише га," а г. Грујић на ово вели (на стр. 18): Прикучити штогодь значи, *кукомъ* што довући къ себи, а „прикучити се" погрблѣно привући се коме, и то више крадомъ, него ли явно. Сваки Србин који познаје наш народни језик мора' се грохотом насмијати овијем ријечима г. Грујића. Истина да би се по слоговима могло рећи да је ова ријеч *прикучити* постала од *куке*, али колико је мени до сад познато *прикучити* значи штогод *примаћи* или *приближити,* а *прикучити се* примаћи *се* или *приближити се;* и ја мислим да се ондје није љепше могло казати него *прикучивши се.*

Што сам ја (VIII. 32.) казао да су ђаволи отишли „*у свиње*" мјесто у крд свиња (Слав. въ стадо свинное), сад заиста не знам или сам мислио да је то доста, или је писарска или штампарска погрјешка, а да ово у самој ствари није никаква погрјешка свједочи г. Грујић говорећи да сам метнуо крд да не би било „противъ свойства єзыка, а разговетности се тимъ небы наудило."

— „вјера твоја „*помогла*" ти је" (IX. 22.), мјесто *спасла* те је, ја сам за то казао што спасти у народу нашему говори се највише за душу и само за онај свијет. Што пак г. Грујић говори (стр. 19—20) о разлици између *помогла* ти је и *спасла* те је, оно је само његово обично филозофирање које ме мрзи овдје спомињати а подсмијеха ради вриједно га је прочитати.

— „и силеџије *добијају га*" [XI, 12.] ја мислим да је врло добро и много боље него да је казано, као што г. Грујић вели „*насилницы отимаю га*" јер се што може *отимати* а опет се не отети и не добити а у нас се каже добити што (н. п. коња, сабљу) на војсци, на мејдану. Овдје г. Грујић вели: „И у народнымъ пѣсмама спминю се насилницы на много мѣста;" ја га молим да ми каже у којим се народним пјесмама то спомиње?

Г. Грујић каже да би боље било да сам ја (XIV, 26) јесто *утвара* казао *опсјена* додајући да утвара „иде само ноћу“ и: „премда се то едно мѣсто другога узима, али опеть народъ разликуе, и свако само на своме мѣсту употреблява.“ Колико ја знам како народ наш о овијем ријечима мисли, *утвара* нѐ иде ни дању ни ноћу јер је по себи нема никако, него [се] она зове оно кад се човјеку што утвори те му се чини да види а није истина; *опсјена* је пак оно кад се мисли да̀ су човјеку очи некаквом мајсторијом засјењене, те што види друкчије него што јест.

Кад г. Грујић успреводи нови завјет он нека каже мјесто „не *бојте се*; ја сам, не плашите се (XIV, 27)“ *држајте, држите се* или *трсите се* и не бојте се (као што нагађа на стр. 29.).

Опсовати кога значи ружити га, и за то ја мислим да поред онога што сам казао: који опсује оца и матер (XV, 4), не треба ни *злоставити* ни *зло рећи* нити шта друго.

Ја мислим да г. Грујић ни мало нема право, него по обичају своме да говори којешта што ме на читавој (34ој) страни криви што сам (XVII, 25) [казао]: „*ипретече га* Исус“ и што сам иза порезе метнуо и *хараче*. Он вели да ће овдје сватко разумјети да су се Исус и Петар утркивали па Исус Петра да је претекао, ја пак мислим да то само онај може разумјети који овако као г. Грујић тражи длаку у јајету. Истина да се у овоме смислу у нас рекне и *оте ми из уста,* али овдје ја мислим да је љепше *ипретече,* а кад послије „претече га“ стоји „говорећи,“ то је управо као да сам казао: претече га *у ријечи.* За *харач* вели г. Грујић да ова ријеч „значи и онога кои хара,“ и да „у значеню *данка,* кои се владаоцима плаћа, употреблява се само у онымъ краевима Србства, кои су подъ Турцима, а други Срби и незнаю да харачъ друго што значи, него онога, кои хара“ и да „оваке помѣстне рѣчи требало е избѣгавати“ и да је требало рећи „да̀накъ“ или „порезъ.“ Ја у моме дојакошњему вијеку ни од кога другога нијесам чуо да харач значи „и онога кои *хара*“ а да значи данак, који се плаћа од мушке главе, не само што зна народ наш у свој Србији (и новој и старој), у Босни, у Херцеговини, у Црној гори и по многијем јужнијем крајевима царства Аустријскога него је та ријеч у овоме значењу позната и код Нијемаца и код осталијех европскијех народа и зато стоји у Њемачкоме рјечнику од туђијех ријечи (ето како зна г.

Грујић шта је рекао, казавши да је ово ријеч „помѣстна!"). *Данак* је све оно што народ држави плаћа, а *пореза* и *харач* то су особите струке. Прије него сам ја ондје харач записао мислио сам и на *главницу* и на *главарину*, али ми се учинило најбоље узети ову општепознату ријеч.

„Ако се *не повратите*, и не будете као дјеца" (XVIII, 3) то је управо као што треба, и штогод г. Грујић (стр. 35) против овога говори оно је све којешта.

Ја сам казао: тешко оном човјеку кроз кога долазе саблазни, а г. Грујић вели да „то значи, да мора крозъ човѣка управо проћи, было то послѣ трбуомъ, или другимъ каквимъ каналомъ, єръ ова є честица „крозъ" у Србскомъ єзыку *мѣстна*," и да би мјесто *кроз кога* боље било казати „*преко кога*" или „*коимъ*" или „*съ коимъ*." Истина да се *кроз* у народу нашему највише говори у овоме смислу као што вели г. Грујић, али се говори и гдје није „мѣстна честица," него гдје значи узрок, као што има и у народнијем пјесмама:

Кроз дете се Турцима предаје —

Процвиљеле три Српске војводе
У тавници паше Скадарскога,
А да за што веће ни *кроза* што,
За хараче од ломнијех Брда —

Завади се и мило и драго

— — — — — — — — — —

Да *кроза* што, не би ни жалили
Већ *кроз* једног везена јаглука —

Коњ се *кроз* длаку не хвали, него *кроз* брзину. —

Тако сам ову ријеч и ја узео овако као што је горе споменуто. Да речемо да је ово, као што г. Грујић вели, „Германежь" и да не ваља, али је јамачно боље него и једно од овога трога што г. Грујић предлаже: да сам ја казао *преко кога* онда би он по обичају своме могао рећи и јамачно би рекао да то значи одозго преко њега кад стоји или лежи; „коимъ" у Српскоме језику не би ваљало никако као н. п. ни написано Петром или Јованом и т. д.; а „съ коимъ" да сам казао значило би с њим у друштву које би ми и г. Грујић јамачно рекао. Овдје ће наћи г. Грујић одговор и на оно своје мудровање (99—100) против онога што сам ја казао *кроз огањ* (Коринћ. III, 15).

Ја сам казао (XVIII, 28) *„сто гроша“* г. Грујић на то „тко ће садъ знати колико є то“ јер вели да *грош* „кодъ ъ Србаля кои се служе турскимъ новцемъ значи 5 край. а кодъ онихъ, кои се служе Аустрійскимъ, или 3. край. з вредности, или ако се у сребру рачуна, 3. край. ср.;“ то да би најбоље било да сам казао *динар*. Ја до сад а нијесам чуо код Срба у Аустријским државама да у е смислу кажу *грош* него *грошић;* а да сам казао сто ра ни мало се боље не би знало колико је то.

Тако ме криви (стр. 40) што сам казао на *чаршији* и да је боље било узети „саямъ“ или „сборъ“ или нај-ије „тржиште.“ *Сајам* и *збор* бива само у одређене дане и з бити и изван града или вароши у пољу, а овдје ја мислим е мисли у мјесту оно што се у Аустријским државама пијаца; *тржиште* ја нијесам ни чуо да се говори у на- ' нашему.

XX, 32 ја сам казао: и *уставивши се* Исус, а он вели о не ваља него да је ваљало казати: и *ставши* мјесто *вивши се*; ја пак мислим да је ондје кад је Исус већ) боље *уставивши се* него *ставши* или барем да није ни мало.

Ја сам казао (XXI, 35) „једнога избише, а једнога убише, дnога *засуше* камењем.“ За ово *засуше камењем* криви . Грујић врло (стр. 44.) говорећи да је ваљало казати: енѣмъ бише или тукоше“ и да се засипа оним што је о „али каменѣмъ се не засипа, него се зазиђуе, затова- , и т. д.“ *Засути кога камењем* у нашему се народу го- и значи кад много људи узму по камен и баце нањ (у ој гори се ово говори још некако друкчије али ми сад оже да падне на ум). *„Бише* или *тукоше“* не би ваљало ко јер се може и бити и тући па опет не убити; *зато- вати* ја до сад нијесам чуо никако нити и сад знам значи.

Оно што су Фарисеји по обичају својега народа носили лави [и] на рукама и што је у Славенскоме пријеводу пре- но са „хранилища“ ја сам (Мат. XXIII, 5) превео са „амај- .“ За то ме г. Грујић (45 стр.) кара и поправља гово- : да се амајлије код нас зову „оне ствари кое се о врату . Гдѣкои“ вели „носи завежляе коекакве, а гдѣкои опетъ ицу, или санъ Матере божіе, или иконицу крстногъ свогъ

имена, или новчићъ; но и єдни и други носе те ствари сакривене [у нѣдри] и спадаю у суевѣріе“ а „хранилишта ова“ вели „носила су се явно на глави, или на рукама, и садржавала су у себи заповѣди божіе, и различита мѣста изъ св. Писма.“ Ја не знам како г. Грујић као архимандрит који је био проф. богословскијех наука може казати да „спада у суевѣріе“ носити у њедрима „иконицу крстногъ свогъ имена“ или какву другу!! По овијем његовијем ријечима и оно „спада у суевѣріе“ што у Русији кум свакоме дјетету на крштењу објеси о врату крстић који се нигда више не скида?! Ако је сујевјерје носити икону у њедрима, сујевјерје је држати је и у кући, а још веће клањати се пред њом макар гдје и љубити је. Осим овога свега г. Грујић овијем својим ријечима показује да он управо не зна шта је у нас *амајлија*. Амајлије (записи, чини и друге којекакве оваке ствари) у нашијем земљама не носе се само о врату, у њедрима, него и преко свих хаљина у кесици или у кутијци (као што се носи јанџик или торба) и на капи, и на рукама више мишице. Оно у чему се амајлија носи у њедрима и на глави или на руци понајвише су кесице на три угла од коже или од воштанице, а преко хаљина са стране носи се у кесици на четири угла која је мало шира него дужа или у таковој кутијци од сребра (овако сам и ја у дјетињству, док још нијесам знао од г. Грујића да је то сујевјерје, носио у чоханој црвеној кесици неколико иконица дрвенијех које су жицом тако биле свезане да су се могле у једно склопити и отворати). И не знајући ја приличније ријечи у народу нашему за оно што су Фарисеји на глави и на рукама [носили] казао сам *амајлија*.

На страни 45 криви ме г. Грујић што сам (гл. XXIII, 33) казао породи *асиидини* мјесто *Ехидновы* или *гуини*. Ја *ехидновы* за то нијесам хтио казати што ове ријечи у народу нијесам чуо никад, а *асиида* се говори, н. п. у Сријему и у Бачкој каже се за злу жену „зла као *асиида*.“ „Гуини“ пак ја остављам њему нека он каже кад стане преводити св. писмо.

(Мат. XXIV, 51) ја сам казао: „И расјећи ће га на поле и даће им плату као невјернима“ а он вели да би боље било да сам казао по Славенскоме (у коме су преведене *ријечи* из оригинала): и дѣлъ нѣговъ съ лицемѣрныма метну ће. Ја пак и сад мислим да моје ако није боље јамачно није горе од његова.

(XXV, 35) ја сам казао „гост бијах и примисте ме“ а он ме за то криви говорећи: „гость може быти и свой своме, па што свой свога прими то бива по наравной любави. — Него овдѣ се разумѣва такавъ гость, кои є странъ“ и за то мисли да би боље било да сам задржао Славенску ријеч странъ. Истина да се ријеч *стран* може и у нас чути мјесто туђ, али се мени чини да је овдје боље *гость* него и стран и туђин, јер и *стран* и *туђ* и *туђин* може бити да не дође коме кући. Истина да гост „може быти и свой своме“ као н. п. што се каже: отишао у госте, али значи и туђина који дође гдје да ноћи или да једе, као што се и каже н. п. нема дана кад у тој кући нема гостију; а по томе су постале ријечи: гостиница и гостионица.

XXV, 36. Ја сам казао „болестан бијах и *обиђосте* ме“ а он вели да би боље било да сам казао „*походисте ме*“ да се не би оно моје разумјело као да га нијесу походили. Истина да ријеч *обићи* има три значења али се мени чини да између *обићи* и *походити* има некаква мала разлика н. п. да се *походи* само ради весеља и обичаја а *обилази* се да се види како је као да се надгледа.

XXVI, 17. Ја сам мјесто Славенскога „въ первый же день опрѣсночный“ казао „а у први дан пријеснијех хљебова“ а он ме за то врло кара и криви говорећи да је то „управо наопако преведено.“ Он вели: „Прѣсни су хлѣбови они, кои нису печени; па ако су са свимъ прѣсни, онда нису хлѣбови, него є тѣсто; ако ли су се пекли, али нису са свимъ допечени, него су гнѣцави и ударају на прѣсанъ (?); онда имъ се може рећи, да су хлѣбови, и то прѣсни. Но хлѣбъ био са свимъ печенъ, или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшуе. Овдѣ є ту разлику требало показати; єръ у тексту стои „въ первый же день опрѣсночный, τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων, at prima azymorum“ кое незначи у первый данъ *прѣсны хлѣбова* него у првый дань *безквасны*, па было погача, или колача, или чега му драго другога, т. є. онай данъ, кадъ су Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче: а они нису єли прѣсне хлѣбове, него печено тѣсто, само што ніе у кисело замѣшено было. По овомъ преводу могло бы се мислити, да су Іудеи єли тѣсто; тако є исто и кодъ Марка у Гл. XIV. С. 1. — „*прѣсно*“ кодъ Србаля значи непечено, некувано. У Хрватской зову на гдѣкои

мѣсты у сладко замѣшену погачу или колачъ, „прѣснацъ;“ али онда недодаю, нити подразумѣваю хлѣбацъ; а како се дода или каже „хлѣбъ,“ онда се разуміе, да є у кисело замѣшенъ: дакле „прѣсанъ хлѣбъ“ и ондѣ є то исто, што є и кодъ насъ, т. є. непеченъ.“ Ја сам за то овдје ове све ријечи г. Грујића узео да би читатељи лакше и боље видјели како он говори о ономе што не разумије. *Пријесан хљеб* може бити да у Барањи а и у Сријему и по другијем гдјекојијем мјестима [значи непечен,] али у Србији и у највише народа нашега значи хљеб који је умијешен без квасца. Ја сам још у првоме рјечнику (прије 36 год.) код ријечи *пријесан* казао да пријесан хљеб значи „који није кисео“ н. п. „погача.“ И ово је значење ове ријечи и у Славенскоме и у Рускоме језику, н. п. у најновијему Рускоме Словару који је саставила и наштампала Императорска Руска академија 1847 год. код ријечи *прѣсный* стоји: „неимѣющій въ себѣ остраго вкуса; нѣсколько сладковатый, некислый и несоленый. *Прѣсная* вода. *Прѣсное* тѣсто.“ А код ријечи „прѣснякъ“ стоји: „1.) хлѣбъ безквасній; прѣсный хлѣбъ“ а у Славенскоме језику од ријечи прѣсный начињено је опрѣснокъ и опрѣсночный. Тако ка да ова ријеч, пријесан, нигдје не би имала правога и старога свог значења до у Тршићу, гдје сам га ја у дјетињству чуо и познао, опет мислим да би га ваљало примити, а камо ли кад је познато јамачно у више од половине народа нашега. Што г. Грујић вели да „у Хрватской зову на гдѣкои мѣсти у сладко замѣшену погачу или колачъ *прѣснацъ*“ по свој прилици је он и ту само нешто начуо а није дочуо и разумио: *пријеснац* у Далмацији а по свој прилици и у Хрватској нити је погача ни колач него је као пита која се гради од млада сира и пријесна скорупа и млијека и јаја, гдјекоји метну још у њу и меда и мало тученијех ораха. Да ми је сав свијет казивао ја опет не бих вјеровао да је г. Грујић овака незналица у језику нашему да може казати: „хлѣбъ био са свимъ печенъ или у полакъ само, или прѣсанъ, разумѣва се увѣкъ да є укисело замѣшенъ т. є. съ квасцемъ, и то є управо знакъ по коме се разпознае хлѣбъ одъ свега онога, што се у сладко замѣшуе.“ Даклем као што [се] у Банату и у Бачкој и у Сријему жито зове шеница а у Лици само просо, тако и у г. Грујића значи само оно што је (јамачно од шенична брашна) у *кисело* замијешено, а кукурузница, ржаница, просеница, овсеница то код њега ништа није хљеб! и по томе

није чудо што каже да су онда: Іудеи почели єсти мѣсто хлѣба у сладко мѣшене колаче. Благо нама с овакијем књижевником и богословом!

Што је у Мат. (XXVI, 17) казано дан *опрѣсночный* то је у Марку (XIV, 1) казано *опрѣсноци* а у поменутоме Рускоме рјечнику стоји код ријечи *опрѣснокъ*: да је ријеч из црквенога језика и да значи „*прѣсный* хлѣбъ у Іудеевъ" и у Луци (XXII, 1).

Мјесто Слав. кꙁ онсицѣ (Мат. XXVI, 18) ја сам казао „к томе и томе" а г. Грујић каже да „то значи да иду къ двоици" и да би боље било да сам казао „идите къ ономе знате" или „иди коме у градъ;" ја пак мислим да према ономе моме не ваља његово ни једно, он све онако тумачи као што би по својој вољи рад да ријечи значе а не као што у народу заиста значе. Кад апостол каже да је Христос рекао: „Идите у град к томе и томе и кажите му," то значи да је апостол још нешто изоставио што је Христос рекао. Тако се н. п. у нас каже да је ко у казивању рекао: састаћемо се ту и ту, и овдје је изостављено н. п. код онога сувог дрвета или код онога извора и т. д.

Мат. XXVIII, 1, ја сам казао да су Марија Магдалина и друга Марија дошле „да *огледају* гроб" а г. Грујић вели да „то значи да пробају гробъ; єръ огледати н. п. огледати єло значи пробати єло" и да је ваљало казати „*видѣти* или *надгледати* гробъ; а гробъ се неможе огледати него се може надгледати." Ово је опет по његовоме знању нашега језика, истина да *огледати* у нас значи и пробати н. п. јело, ракију; али не само и у овоме смислу н. п. огледати гроб, виноград, него ја мислим да је ово прво значење а оно да је друго (којега ја у првоме рјечнику нијесам ни имао) јер се овдје (у првом значењу) огледа очима а ондје устима и језиком.

У Марку.

Мат. XIII, 27, ја сам Славенску ријеч нєводꙁ превео са *мрежа* као што је и у Марк. I, 16, гдје је и у Славенском пријеводу мрєжа; за ово ме г. Грујић криви говорећи да је „*мрежа* обще име свію оны алата коима се риба лови; а другачіе свакій алатъ има обашка за се свое име," а код мене да је „*све мрежа* чимъ се риба хвата." Овијем својијем

ријечима г. Грујић показује да он не зна ни шта је мрежа ни шта је неводъ! Кад би *мрежа* била „обще име свію оны алата коима се риба лови“ онда би и удица и вршка и остве и т. д. све било мрежа; а кад би знао шта је неводъ како би могао рећи да је „*све мрежа* чимъ се риба хвата“?! *Неводъ* Руси имају у своме народном језику и у поменутоме рјечнику Руске академије стоји да је то „Родъ рыболовной сѣти различной величини.“ Даклем: *неводъ* је некаква мрежа. Као што су мреже различно начињене тако и у нас имају своја особита имена н. п. *гриб, загажња* и т. д. али ја не знајући које је како ли се зове неводъ казао сам мрежа, и за то не може ме кривити никакав паметан човјек.

На страни 60ᵒʲ каже да не зна да Срби гдје говоре око *сунчаног рођаја* (као што сам ја казао XVI, 2) него да је чуо око *сунчевог* рођаја. Да је остао само на томе то би му се ласно опростило, јер нико не може знати свију ријечи које се у народу говоре ((ни ја до прије неколике године нијесам знао да се у Паштровићима говори и *суначни*)) али кад он даље наставља и којекаквим празнијем мудровањем труди се доказати да је боље сунчевога него сунчанога и најпослије кад вели да *око сунчанога рођаја* „неизражава добро ни смисао текста, еръ то значи, да се сунце іоштъ ніе рађало, а текстъ каже: *ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου,* кадъ се рађало сунце,“ онда показује да он у свему овоме послу не зна ништа него да говори само којешта. Ја сам у дјетињству Бог зна колико пута слушао око *сунчанога* рођаја а око *сунчевога* рођаја нијесам чуо никад, него сам *сунчев* истина слушао послије и то само у пословицама и у приповијеткама; *сунчани* је мјесто *сунчев* од прилике као *Божији* мјесто *Богов* које ја нијесам до сад чуо ни од кога; а и смисла што се тиче то се вјерније није могло казати. По философији г. Грујића не би ваљало ни Руси што су превели „при восходѣ солнца.“

У Луци.

I. 22. ја сам казао: „и он *намигиваше* им“ које у Славенскоме пријеводу стоји помавая имъ, а он вели да је мјесто тога ваљало казати „и онъ даваюћи имъ знакъ машући имъ“ настављајући даље: „намигуе се само, кадъ се око затвори и отвори, и значенѣ му є или непристойно, или непоштено, или смѣшно и шаљиво.“ За чудо је како г. Грујић показује да

ваке непристојне и непоштене и смијешне и шаљиве ствари добро познаје! Колико ја народни језик наш познајем не намигује се само кад се око затвори и отвори него се може намигивати и читавом *главом* и *устима* а готово би се могло намаћи и *руком*: и тако *намигивати* у нас значи управо оно што у Њемачком „winken" а у Славенскоме „помаати" и „помакати" („запомавать" у Рускоме рјечнику стоји да значи: „выражать свои мысли движеніемъ рукъ, глазъ, или головы"). Што г. Грујић показујући своју тежњу на оно што је непристојно и непоштено и смијешно и шаљиво вели да намигивање: „ніе никада озбильно и важно" то никако није истина јер се намаћи може коме и да убије кога.

II. 1. Ја сам казао да је изишла „заповијест од ћесара Августа да се препише сав свијет," а он ме за то криви говорећи да „преписати значи съ єдногъ папира списати на другій, а овдѣ ніє то смысао, него да се *попише*" а по том опет вели: „говоре по гдѣкои мѣсти мѣсто *пописати, преписати*, али я мыслимъ, да є оно прво болѣ, особито, гдѣ се првый путъ списую многи люди, кои разсѣяно по различити мѣсты живе." Опет г. Грујић говори оно што не зна. Ја не велим да се за невољу не би могло казати и *попише* мјесто *препише*, али је јамачно *препише* у народу познатије и обичније (као што је и старије у овоме значењу) него „съ єдногъ папира списати на другій." Ја се опомињем још из дјетињства како су у Лозници трговци преписивали своје дућане кад би хтјели да виде колико имају новаца у роби; а прије три године кад сам био у Лозници био је у Јадру пријепис па ваља да је у заповиједи мјесто њега стајало *конскрипција*, за то су гдјекоји говорили *поскрипција*, а од начелника г. Илије Чворића који не зна ни читати ни писати чуо сам гдје рече: сјутра ћемо у Грнчару ићи на *пријепис*.

II. 27. Ја сам казао мјесто Славенскога „соткорити ими по обычаю законному о немъ" „да сврше за њега закон по обичају," а он вели да то не ваља него да је ваљало казати „да учине по обычаю закона съ ньимъ." Мени се чини да је ово моје боље или барем да није горе од његова. Што он пак вели да „*законъ свршити* кодъ православны Србаля значи *пречестити се* или *вѣнчати се*" ја до сад нијесам чуо; али што вели да „овдѣ могу Срби разумѣти и овако: да се причести мѣсто нѣга по обычаю" то је само његово обично извртање смисла и тражење погрешака.

III. 1. За Пилата ја сам за то казао да је био судија у Јудеји: једно што народ наш мисли не само да је судија највећи владалац у народу него и што цијелу власт над народом и управу назива судијом, као н. п. у народној пјесми што се каже:

Кад се шћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане *судија* —

а друго што је он и Христу судио које очевидно показује да је био и судија.

IV. 18. „ѿпꙋстити сокрꙋшєнныѧ во ѿрадꙋ," у Рускоме пријеводу стоји: „отпустить изъ мученныхъ на свободу," а ја сам казао само „да отпустим сужње" мислећи кад се каже *отпустити* да би сувише било додавати још *на слободу* или *у слободу*, јер се то само по себи разумије; а *сужње* мјесто *измучене* казао сам за то мислећи да је за онога који је у затвору те не може ићи куд хоће најприличнија ријеч *сужањ*.

VII. 13. Ја сам казао како се Исусу *сажалило* за женом којој је јединац син био умръо, а г. Грујић вели: „кадъ се каже *сажали* му се,.. то значи, да є нѣ нестало; али овдѣ є мати была жива, дакле ніе се Іисусу сажалило за ньомъ, него се смиловао на ню." По *глаголу* (*сажали му се*) никако не може значити да је ње нестало, а по *за њом* могло би значити кад би ко хтио смисао извртати, као што ради Г. Грујић. Ово овога *за њом* ја сам мислио у превођењу, али друкчије није ми могло пасти на ум. Ја мислим да би у нашему језику било доста само *сажали му се* (као [што] је и у Слав. пр. Мат. X. 33. само *милосердствова*), али би онда г. Грујић могао рећи (и јамачно би рекао), да се не зна за што се Исусу сажалило, и како сам ја смио изоставити *двије ријечи*, које су у Славенском пријеводу преведене с ѡ нєй. Истина да је значење ријечи *сажалити се* и *смиловати се* врло наблизу, али ја опет мислим, да је овдје много боље *сажалити* се него *смиловати се*; у Славенскоме је „милосєрдствова ѡ нєй, а у Рускоме „*сжалился* надъ нею."

Што г. Грујић на страни 69. доказује, да не ваља што сам ја (X, 34.) казао *устаде око* њега и (X, 35.) *гледај га*, ја мислим да је оно све којешта, по његовом обичају, и да се од онога што сам казао љепше не може ни мислити, и

да би његово *надгледао* га и *надгледай* га јамачно горе било, јер је *устати* и *гледати* више него *надгледати*.

Ја сам (XI, 6.) казао: Јер ми дође пријатељ с пута и немам му шта *поставити*, а г. Грујић каже да се „столъ *поставля* а ела се износе на столъ“ и да тако као што сам ја казао значи да немам стола или стољњака, тањира, ножева и т. д.; него да је ваљало казати: „и немамъ шта изнѣти предъ нѣга, или предань.“ У Србији и по осталијем крајевима народа нашега изван царства Аустријскога по селима се и не једе са стола или астала; него с трпезе или синије, која је обично округла (по задружнијем кућама састављена од неколике даске, а по малијем кућама и самотвора) и која уз дувар прислоњена или објешена стоји. Кад се онамо рекне *постави синију* да једемо, то значи: изврни је на ноге и донеси јело на њу; а може се рећи и само *постави да једемо*, које значи: намјести синију и донеси јело на њу. У овоме се смислу говори и прости глагол *ставити*, као н. п. у овој загонеци: „закла вола бика, све село свика, а кад пође да слави, нема шта да *стави*.“ По томе сам ја онако казао, и мислим да нијесам погријешио; а да сам казао онако као што г. Грујић вели да је ваљало казати, онда би г. Грујић могао рећи: да се не зна *шта* немам да изнесем пред госта; или на шта ће сјести; или шта ћу му поклонити и т. д., а особито (кад би знао) могао би ме окривити како сам могао написати *изнѣти*, кад тако нити гдје ко говори, нити у Славенскоме има написано.

Ја сам (XII, 13.) мјесто Славенске ријечи достоѧніє казао *достојање*; а г. Грујић вели, да та ријеч „у Србскомъ езыку скоро ништа не значи,“ него да је ваљало казати *наслѣдство* или *наслѣдовина*; по том нагађајући вели: ако сам ја ту ријеч произвео „одъ глагола *достати* онда бы морало быти *достанѣ*, а не *достоянѣ*, еръ *достояти* значи Србски до края или до извѣстногъ времена стояти; као што е дакле *стоянѣ* одъ *стояти* тако е мыслимъ и достоянѣ одъ *достояти*;“ па најпослије нагађање своје довршује овијем ријечима: „*Достоянѣ* у Нар. пѣсмама мыслимъ да значи „господство“ или Славенско „достоинство.““ Сваки читатељ који посао овај управо разумије, познаће одмах да г. Грујић овдје, као и на другијех много мјеста, не разумије оно шта говори, него само трпа којешта у вјетар. У народнијем пјесмама, гдје се каже:

„На част тебе моји бели двори
„И у двори моје достојање“

достојање нити значи *господство* ни *достоинство,* него имање или имовина, што је од кога остало и што би се коме оставило.

[Цитати из Вукова „Новога Завјета“ *у* „Примѣтвама Н. Грујића“ *штампани су према Вукову оригиналу; тако исто и цитати из* „Примѣтава“ *у Вукову Одговору штампани су према Грујићевим* „Примѣтвама.“

Одговор је Вуков на „Примѣтве“ *остао у два недовршена рукописа: један је писан, готово сав, Даничићевом руком, а крај другом неком (можда Мининим), и има неколико редака Вукових, а овде онде и дометака његових; други је Тиролов препис с овога. У посмртнини Вуковој нађена је покрај тога и ова забелешка Вукова:* I плеке, видјело. II ситнице. III пријесан, трка. IV cf. V Миспр, Филиба. VI трудна, курва etc. *Према овоме одговор би Вуков имао шест одељака, а израђена су само три с малом изменом, т. ј.:* I., *у ком говори о речима, које је узео за невољу;* II. *ситнице, т. ј. о речима и реченицама, које ни Грујић, и кад би био у праву, не исказује боље;* III., *о речима, којима Грујић не зна правога значења. Вук је у своме примерку* „Примѣтава“ *обележио црвеном писаљком сва места, о којима је могло бити говора, а код неких је стављао cf. (т. ј. confer = упореди), што би дошло у IV. одељак. — За основицу при штампању узет је Даничићев рукопис. Интерпункција је само по негде, смисла ради, исправљана, према Вуковој; у угласту заграду стављано је оно чега нема у рукопису, а било би ради смисла потребно. Тако је требало додати што у загради и после речи:* нероткињо која не рађаш *на стр. 346. вр. 31., јер је овако реченица остала недовршена. На стр. 338. обележена је цртама празнина, која је у оба рукописа, и коју је Вук јамачно мислио накнадно испунити, па не стигао.]*

ПРИМЈЕРИ [1]
СРПСКО-СЛАВЕНСКОГА ЈЕЗИКА.

САСТАВИО ИХ
ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

У БЕЧУ,
У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА.
1857.

[На вел. 8-ни, 80 страна и један засебан лист снимака.]

I. [3]
ПРЕДГОВОР.

Највише нашијех дојакошњијех, а и садашњијех, књижевника мисли, да је данашњи Руски и наш црквени језик прави Славенски језик, а не знаду, да су овај језик начинили Руси од старога Славенскога догонећи га према своме народноме, и да је данас много наличнији на Руски неголи на прави Славенски. Ово незнање може се опростити нашијем досадашњијем књижевницима, јер ни сам Јосиф Добровски, којега су назвали патријаром Славенскога језика, прије тридесет година, кад је писао и штампао своју Славенску граматику (у Бечу 1822.) није могао да се отргне од овога данашњега Славенског језика, него је једнако мислио, да је ово прави Славенски језик, и чисто се бојао слушати кад би ко стао доказивати да то није истина (да не би покварио својијех дојакошњијех мисли о томе); а и међу Рускијем књижевницима јамачно би их се и сад нашло који тако

мисле;[1]) али им се не може опростити, што су за неко сто година *свој* црквени језик тако заборавили и наћ омрзнули.[2])

4 *Стари* или управо рећи *прави* Славенски језик дијели се на двоје, то јест: на језик који се данас зове *Бугарски*[3]) и на *Српско-Славенски*.

Главне су разлике између ова два језика, што у Српско-Славенскоме нема ѫ ни ѧ, него је мјесто првога оу или ȣ, а мјесто другога є.

Разлика је ова по свој прилици тако стара, као и писмо и хришћански закон у народу нашему. Ово је један од највећијех и најдивнијих знака самовласности, величине и мудрости нашијех старијех, и потомци њихови то сад газе ногама! —

Што су Руси, догонећи Славенски језик према своме народноме, изоставили ѫ, то су имали право, јер му нијесу никаквога особитог изговора знали нити у свом језику имали; али што су помијешали ꙗ и ѧ (метнувши ꙗ само из почетка а ѧ у сриједи и на крају), ја бих рекао да су погријешили. У староме Славенском језику само је ꙗ право *ја* (и у почетку и на крају и у сриједи), а ѧ имало је свој особит из-
5 говор, којега ми Срби не можемо ласно ни из|говорити и који

---

[1]) У Биограду су била два млада Руса професора у семинарији, који су у Русији свршили науке у духовној академији. Кад године 1850. дођу они овдје к мени да ме походе, један од њих стане викати и срдити се на г. Фр. Миклошића, што је казао да су Руси данашњи црквени језик начинили од старога Славенскога, говорећи, да то није истина и да он то не може ни чим доказати.

[2]) Прије двије године дана један је од знатнијих ученијех Срба из војводине једноме господину овдје рекао пружајући руку на мене: „Овај господин хоће да нам докаже да у Српскоме језику *чест* значи комад а *част* die Ehre.“ И ово је он казао без икака узрока, јер о том није било ни спомена, него штоно
4 се каже: „С неба на у| ребра,“ само да би мене, као што он мисли, осрамотио. — Прије неколико година премећући ја у Карловцима једну Србуљу и једноме од првијех професора ондашње богословије, који је код мене стајао, показујући разлике између данашњега црквенога и старога нашег језика, он ми као управо жалећи ме што не знам, рекне, да су то све погрешке што је год друкчије него у данашњим црквеним књигама, јер људи онда нијесу знали језика ни граматике.

[3]) А ја бих рекао да то није право, него да је језик онијех Славена, на које су Бугари дошли и притисли их; јер за које најстарије знамо да су преводили књиге на Славенски језик, не кажу да су их преводили на језик *Бугарски*, него на *Словенски* за времена *Бугарскога* кнеза Симеона (н. п. — „отъ греческаго языка въ *Словеньскыи* при князи Българстѣмъ Симеонѣ“ С. Н. Палаузова Вѣкъ Болгарскаго царя Симеона, Санктпетербургъ 1852. страна 114). По томе се види очевидно, да је онда био друго језик и народ *Бугарски*, а друго *Словенски*; а пошто су се Бугари и они Славени слили у једно и постао *данашњи* Бугарски језик (са *водата, виното, брато* или *братот*; подај *на това брат*, бил сам *код брат, сос брат* и т. д.), онда се већ нијесу наћ преводиле црквене књиге.

И. Паплонски[4]) тумачи са *эн* или *эм*; а осим тога, не је увјеравао покојни Никола Ивановић Надеждин, да ѧ на онијем мјестима гдје му је мјесто у староме Сланском језику, не изговара свуда по Русији као *ја* (н. п. у јечи мѧсо), него по гдјекојим крајевима да се изговара глас прилике између *а* и *е* без *ј* из почетка. Ако је ово тина, онда је ѧ ваљало задржати као што је у староме Сланском језику; ако ли ово није истина, онда би боље било је и оно изостављено са свијем као и ѫ и ѭ и ѩ, и ꙗ је узето свуда (као што је и у грађанској буквици само дно *я*), неголи што је овако помијешано са ꙗ. Да су Поаци овако као Руси поправљали стари Славенски језик, они иста не само што не би помијешали ꙗ и ѧ, него би задрали и ѫ, јер они мјеста или слогове овијех слова и данашњи и изговарају (за наше ухо) као *ен,* н. п. наше *пет,* старолавенско пѧть, они пишу pięć а изговарају *пјенћ*;[5]) тако аше *дуга,* старо-Славенско дѫга, они пишу dąga а изговају *донга.* И Мацари свједоче онијем Славенскијем ријечима, је су примили од старијех Славена, да су се ова слова ѫ и ѧ) изговарала од прилике овако као што их Пољаци нас изговарају, н. п. наш *ред,* Бугарско-Славенски рѧдъ, и пишу и говоре rend (*ренд*), тако и дрѫгъ (наше *друг*) шу и говоре dorong (*доронг*). Данашњи Бугари изговарају е слогове, гдје је у Бугарско-Славенском језику ѫ, или| као ъ или као *а*, н. п. наш *пут,* а Бугарско-Славенски пѫть, они воре *път* или *пат,* тако *рука* (рѫка) говоре *ръка*[6]) или ка и т. д.; оне пак слогове, гдје је у Бугарско-Славеноме језику ѧ, и они изговарају као и ми (є). Отприје нико Славенскијех књижевника није знао како су се изговарала

---

[4]) Филологическія замѣтки И. Паплонскаго о Рускомъ языкѣ въ связи съ ковно-славянскимъ и другими Славянскими нарѣчіями. Санктпетербургъ 1854.

[5]) Године 1819. разговарајући се ја о овакијем стварима у Вршави са Б. Линде доказивао ми је он да се у овакијем ријечима не изговара чисто него нешто кроз нос, што ја нијесам могао ни изговорити. Да бих ја њему азао, да се изговара чисто *ен*, вративши се у свој стан отидем ка кћери доиновој, која је нешто везла на ђерђефу, и замолим је, да ме учи Пољски, и о најприје да би ми написала како се Пољски каже *пет*, *гуска*, и још некоо оваковијех ријечи; она на молбу моју напише ми pięć, gęś и т. д. Кад ја ги пут отидем к Линду и покажем му што је писала Пољкиња у Вршави, он као готово срдећи се, одговори, да су то људи, који не знаду правописа ни мологије, а ја му на то рекнем, да се ми не препиремо, како би ваљало ри- а *писати* него како се *изговарају*.

[6]) Ми би *ръка* могли писати и без ъ, само *рка*.

ова два слова, као и ѭ (по Паплонскоме *ён* или *ём*) и ѩ[7]) (*ђн* или *ђм*), док се године 1820. није томе досјетио А. Х. Востоков, у чему му је, као што сам каже, помогло Пољско изговарање.

Чисти *Бугарско-Славенски* језик налази се у најстаријим рукописима. Истина да је у XVI. вијеку наштампано њиме неколико црквенијех књига, особито у Каравлашкој и у Карабогданској (за Влахе, којијех је онда црквени језик био Славенски), али ни у једној није са свијем чист, него је гдје мање гдје више помијешан са Рускијем. Од прије неко тридесет година, пошто се и у Русији признало да данашњи црквени језик није прави језик Славенски, и пошто су се на овоме већ давно биле престале штампати књиге за црквену потребу, почео се истраживати стари Славенски језик и њиме књиге штампати за науку или за његово познање. Најзнатније су књиге тога реда ово: Копитаров Glagolita Clozianus (у Бечу 1836.), *Остромирово Евангеліе* (од године 1057.) које је трошком А. Д. Черткова наштампао у Петербургу А. Х. Востоков године 1842., и г. Фр. Миклошића ове књиге:

S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum slav., lat. et graece. 1845.

Vitae Sanctorum. Accedunt epimetra grammatica. 1847.

Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. 1850.

Lautlehre der altslovenischen sprache. 1850.

Monumenta linguae palaeoslov. e cod. suprasl. 1851.

Vergleichende grammatik der slavischen sprachen. I. band. Lautlehre 1852. III. band. Formenlehre 1856.

Formenlehre der altslovenischen sprache. Zweite Aufl. 1854.

Chrestomathia palaeo-slovenica. 1854.

Evangelium S. Matthaei palaeo-slovenice e codicibus edidit. 1856., које су све штампане у Бечу.

Да би читатељи и у овој мојој књижици могли видјети 7 штогод од Бугарско-Славенскога језика, ја ћу додати овдје одмах нешто из једнога старог рукописа писаног на кожи, што гласи овако:

Аще кто вь бльгарѣхь бѫдеть вь бохьмытѣхь христиꙗнынь волеѭ вьстѫпить вь бохьмытьскѫѭ вѣрѫ, а не нѫждеѭ, и пакы прилоучит са ёмоу пріити вь хриистианиё и помѣнѫв

[7]) У Српско-Славенскијем књигама је ѥ мјесто ѩ а ю мјесто ѭ.

ı и ѡбратит сѧ вь вѣрѫ христиꙗньскѫѫ, да таже ѥпито-
-миꙗ доушегоубьнаа ѡт не и матере и доуховьнаго ѡтца и
›атине и сестрине.

Аще кто болеѫ вьстѫпить на крьсть вь бльгарѣхь или
.ѫжь или жена и ѡбратит сѧ вь вѣрѫ хрістиꙗньскѫѫ да вьс-
риметь ѡпитомиѫ доушегоубиꙗ.

Слово свѣтаго Кырила философа, ꙋчитела словеньскоу ѫзыкоу. — господи благословын.

Ѡ кныгахь, како ѫзыкь вьзель ѥсть писание книгами. ибо словенѣ не имѣхѫ писаниꙗ, нѫ чрьтаниемь чрьтахѫ и рѣжьми рѣжахѫ, тогда бѣхѫ погани сѫще. крьстивьшим сѧ грькомь и словеномь книгами грьчьскыими, нѫждахѫ бо сѧ словенѣ писати словеньскыѫ рѣчи безь сьтворениꙗ, рекоше: како можемь писати грьчьскыѫ рѣчи словѣне бывьше или животь или зѣло или богь или чаꙗние или чашѫ или сѣдоу или юнотамь или царемь или ѫзыкь и ина подобна имь; и быше словѣне беспис̄аниꙗ .вı. лѣть. тогда же чловеколюбець богь сьматрае вса и сьстави рода чловѣча да не без оума нь все на разоумь приводѧ на спасение помиловати народь словеньскыи, вь лѣто .ѕ҃.т҃.п҃.з҃. посла имь Кырила философа, мѫжа свѣта и праведьнаа, и давь ѥмоу разоумь .л҃. словь ѥдьна по грьчьскымь, а дроугa по разоумоу и по дароу божиѥмоу. грьци писахѫ .вı҃. словь за многа лѣта, понеже глаголѫть грьци: ѡть нашихь сѧ книгь извела словеньскаа книга, а нѣсть ихь богь сьтвориль, и аггели сѫть искони словѣньскыѫ, кни[гы] знали ꙗкоже и жидовьс[кы]ѫ грьчьскыими и елинскыѫ, нѫ ѥже искони богомь приѫтни сѫть, а дроузы глаголѫть ꙗко богь саамь сьтвориль есть писаниа. а не вѣдеть что глаголѫть ѡкани. велеть ꙗко .г҃. мь ѫзыкомь повѣлель ѥсть имати книгыи вь распатие бѣ дьска написана жидовьскы и латиньскы и грьчьскыи, а словеньскыѫ не бѣ тоу. того ради сѫть ѡть бога словеньскыѫ книгыи, ꙗко вѣра крьстиꙗньска бысть на послѣдокь тако и кьнига бльгарьска свѣта ѥсть. тѣмь что речемь и глаголемь кь тацѣмь безоумнимь, ѡбаче речемь ѡ свѣтыхь кни- 8
гахь ꙗкоже наꙋчихом сѧ, ꙗко все по рѧдоу бываѥть ѡть бога, а не ѡть чловѣкь, а нѣсть богь сьтвориль жидовьскыѫ ни роуменьскыѫ ни ѥлиньскыѫ, Адамоу глаголе ѫзыкоу ѡть Адама до потопа и до ꙋтврьждениа стльпа до где господь раздѣли ѫзыкыи тако и ньравь ихь обычаи и ꙋставь ихь, нѫ ихь зачеть

новы ѫзыкыи. егупьтѣномь дасть землѫ мѣрению, перьсомь и хальдѣѡмь и роусомь дасть звѣздоучьтение и вльхвование и цѣлование и всѫ хытрости человѣча, жидовомь же книгыи вь нихьже есть писано ꙗко искони и створи богь небо и землѫ и вьсꙗ ꙗже сѫть по нѣи ꙗкоже пишеть. елиномь дасть граматоу и ріторикꙋ, нѫ прѣжде елини и роумене не ꙋмѣхѫ своимь ѫзыкомь письмене, нѫ питьчьскыми письмени писахѫ своѫ рѣчи и быхѫ много лѣть .ѯ҃. тогда же Гаманаиль дидаскаль имь пришедь послѣдь и створии имь и начень ѿть лѣпа .ві҃. словь изь жидовьскыхь книгь. тѣми же словеси писахѫ своѫ рѣчии .ді҃. лѣть. Симонись же ѡбрѣте сѧ пикословесь, и приложи имь дьвѣ словѣ. Епихарить ѡбрѣте сѧ пикословь, и приложи имь .г҃. слова, и сьбра имь .зі҃. словь. по мнозѣхь же дьнехь и лѣтѣхь Дишнись философь приложи имь .г҃. слова, и сьбра имь се .кд҃. слова. тако и мнозѣхь сѫщихь вь мнозѣхь лѣтѣхь едьва сьставише граматꙋ, а словѣньскыѫ книгы сьстави Костаньдинь сьматрае граматоу вь немихь дьнехь, а ѡшегра .з҃. сьставиль единь мадоу акы рина. тѣмь же сьставы письменꙗ. братие, словеньска книга свѣта есть, свѣть бо мѫжь створи ѫ, а грьчьскѫѫ и елиньскѫѫ поганини сьтворише. аще ли кто речеть: нѣси ꙋ створиль добрѣ, тѣм сѧ потвараѫ книгы словѣньскыѫ, то рьци кь нимь: како грьцькы многѫщи потворише сѧ, а кырилова także есѫ вь нихь, ꙗже мнозы потворише сѧ, подобаеть послѣ творитыи, аще бо вьпрашаеши книгочии грьчьскааго: кто вы сьтвори граматоу и книгы сьставыи, вь кое ли врѣмѧ; то грьци мнозы не вѣдеть. кто вы сьставы граматоу, то вьси вѣдеть и рекѫть: Костаньдинь солоуньскыи философь, нарицаемыи Кыриль, тои единь сьставыи книгы и Меньдодие, брать его. аще вьпросиши, вь кое врѣмѧ, то вси вѣдеть, ꙗко вь врѣмѧ Михаила царѣ и Бориш кнѧза бльгарьскаага и Растислава кнѧзаа моравьскаага. а се написано бысть, братие, разоумь что глаголѫть грьци безоумнии, ꙗко ѿть нашихь сѧ книгь извѣла словѣньскаа книга, то рьци грькоу: да гьдѣ е вь грьцькыхь книгахь богь, ꙗко ис-прьва книгы глаголѫть .а. азь есьмь богь .б. богь бо есьмь .в. вѣдѣ бо вьсꙗ
9 .г. глаголѫ бо правдьдѫ .д. добро бо есьмь .е. есьмь бо .ж. животь всемоу мироу дахь .ѕ. зѣло дивна створихь .з. землѫ на водахь ѡсновахь .і. иже вы скрозѣ море проведохъ .и. и вь поустини вы наситихь .г. гемоноу ме прѣдасте .к. кое вы зло сьтворихь .л. людие безаконии; .м. мислыѫ вса

сьтворихь . н . на крьстѣ мѧ пригвоздисте . о . шни бо призовѫть да и ти мѧ прославеть . п . Пилатоу мѧ прѣдасте . р . рьцѣтѧ безаконикомь . с . слово безаконьно вьзложисте на мѧ . т . трьновень вѣнець на главѫ ми положисте . оу . оударень быхь за ланитѫ . ф . Фарашна вь мори потопихь . х . херовыми славеть мѧ . ц . царьство мое на небесѣхь есть . ч . чловѣколюбыꙗ ради сьнидохь . ш . шестокрили аггели слоужеть ми . ѕ . еромь носимь невидимо . щ . що ми штьвѣщаетѧ до вьторааго пришествиꙗ . ѣ . ꙗко хощѫ сѫдити живымь и мрьтвыимь . є . еже мѧ свѧзасте и ведосте . ю . юдеие, что сьтворихь выи; . є . есте мѧ безакони жидове. тѣмь же, братие, подобно вы бѫди вѣдѣти: аще сьберета сѧ дьва попа бльгарьскыи и грьчьскыи, да литоургиса словеньска литургиꙗ, а грьчька да не литоургыса. аще ли шба да литоургисата, нѫ да не штане словѣньска литоурьгиꙗ, а грьчька вьспое, понеже свѣта есть бльгарьска литоурьгиꙗ, свѣть бо мѫжь ставы ѫ. богоу же нашемоу слава вь в[ѣ]кы аминь. —

Овај рукопис је писан на четвртини, врло лијепијем и једнакијем минеискијем словима, какогод да је штампан, и има га 135 листа, али нема ни правога почетка ни свршетка, а може бити да ни ово што га је није све потпуно редом. У њему је, на овијем листовима што се налазе, из почетка номоканон, по том различне бесједе (слова), поученија, сказанија и т. д. Ова бесједа[*] светога Ћирила философа много је налик на онај чланак: о писменехь чрьноризца Храбра, али је ја овдје штампам нек се и она види. По ријечима вь бльгарѣхь види се да је он писан управо за *Бугаре* кад су већ били хришћани, а и свршетак ове бесједе светога Ћирила философа чини ми се да је више Бугарски (као што се данас говори) неголи Словенски, н. п. да литоургиса словеньска литургиꙗ, а грьчька да не литоургыса; и по томе се мени чини да је врло знатан, особито за Бугаре; а може бити да је и старији од XIII. вијека ако и јест у њему ь и ы као у србуљама (а не ѕ и ѕı). Гдје је у њему ѫ мјесто (по најста-

[* *Ово је* слово *штампано и у првом тому* „Изслѣдованiи по русскому языку“ (*Петроград, 1895.*), *у раду В. Јагића* „Разсужденiя южнославянской и русской старины о церковно-славянскомъ языкѣ,“ *стр. 303.—305. В. Јагић га је штампао по рукопису императорске публичне библиотеке, који има 198 листова. Разлике су ове:* ъ *м.* ь: въ нихь же (*стр. 370., в. 3*), грѣцн (*370., 26. и 32.*); ь *м.* є: грекомь (*369, 11.*); *без* ь: питьчскыми (*370., 7.*) *и* створихь (*371., 1.*); *нема* н *у:* мрьтвымь (*371., 9.*), *а има* ѧ *пред* юдеие (*371., 10.*) *и иза* вѣкы (*371., 17.*); *даље је:* мы *м.* ми (*371., 8.*) *и* н *м.* а (*371., 13.*). *Тачку има свуда на* ы, *а има понегде и на* а, ꙗ, н, о, ѡ.]

ријим рукописима) ѩ, ондје је над овим словом надметнуто
10 као| сад што се надмеће над і; тако је над гдјекојијем полугласнијем словима надметнуто по двоје дугуљасто, пред којима је изостављено ь, н. п. бохм҄ытѣхь (мјесто бохьмытѣхь). Гдје се у овоме што је наштампано броје слова редом, послије свакога слова ријеч се почиње црвеним словом.

Српско-Славенским језиком штампано је у стара времена црквенијех књига више. Ово педесет година пошто је измишљено штампање књига почеле су се Српско-Славенске књиге штампати у нашијем крајевима (даклем пунијех *седамдесет година прије него у Русији!*).[8]) Најстарија је у нашијем крајевима наштампана књига позната Охтоихь од четвртога гласа, који је наштампао војвода Зетски Ђурађ Црнојевић године 1494. На свршетку ове књиге стоји наштампано ово:

Понѥже оубо вь троици едино покланѩеми богь ѿ небытїа вь бытїе мановениѥмь приведы вса и на кѡнць дѣлѡмь сьзда чловѣка, егоже ѡбразѡмь своимь почьть неѡбладаема же и ѡбладающа всеми и сьглагѡлника себе сьдела и иже по нѥмь родомь желающимь причестникѡмь его быти, ѩкоже велики вь патрїарсехь Авраамь, иже не писанїемь нь пльтовидно сподѡби се вь дѡмь приети троицоу, последи же Мѡѵси глаголѥ богови лицемь кь лицоу, иже и начрьтаннѥ скрижалы приѥть ѿ нѥго, и назнаменаѥ измѣнѥнїѥ закона сихь ськроуши. по сем же единородныи сынь слово, благоволѥниѥмь ѡтьца нерождена и сьпоспѣшенїемь своимь и сьврьшениѥмь ѿ ѡтьца исходещаго, семоу же сьприсносоущнаго, ѡбоимь сьгосподьствоующаго светаго и животворѣщагѡ дха, благоизволи неизречени испльни сьвѣть, вь приснодѣвоу Марїю вьсели се и рождь се безь матере на небеси на земли безь ѡтьца роди се, и пострадавь вьзнесе се. тѣмже намь не соущимь Авраамоу же и Мѡѵсею подѡбнимь, еже богови сьвещателнѡмь быти, дасть намь писанїа, вь нихьже пророци ѩко вь царскихь скровищихь положи неистьщимоѥ богатьствѡ. и по сихь ѡни божьстьвны моужїе, Дамаскѵн же и Иѡсїфь и Козма, наитїемь доуха наоучаеми, прѣдаше намь пѣ-
11 сьнословити вь трисльньчнемь божьстве трисве|тими гласи агтельскими славословїмаго вь вышныхз и изьѡбльствовахомь писанїа целомоудрїю наставника, печалемь прѣменѥнїе, кь богоу примиренїе, виноу всакого благодѣанїа, и словомь пасоуще се

[8]) У Русији је прва књига наштампана (Апостол у Москви) године 1564. а у нас Октоих Ђурђа Црнојевића 1494.

нє сьтрьпєхомь. последи жє грѣхъ ради нашихъ постижє пасоущи нась исмаильтьска железна палица, оувы нє просто біющи, нь оубивающи, и придошє єзыци вь достоанїє божїє, црькви раздроушишє. видєвь азь вь Христа бога благоверни и богомь хранимы воєвода Зєти господинь Гюрьгь Црьноєвикь оумалѥнїє светихь книгь расхищєнїємь и раздранїємь агарєнскыихь чєдь, вьздрєвновахь поспєшенїємь свєтаго доуха, и сьставихь форми, на нихжє вь єдино лѣто ѡсмимь чловѣкомь сьврьшити ѡхтоихь ѿ д҃. го гласа, вь славословїє богови нась оукрепльшꙋмоу. троудихь жє се ѡ сємь и роукоделисахь сїє смєрєни свєщєникь мнихь Макарїє ѿ Чрьныѥ гори повеленїємь господина ми Гюрга Црьноєвикꙗ, при вьсєѡсвєщєнниѡмь архїєпископє Зєтьскомь митрополитє кvрь Вавvлє. тѣмжє старцємь ꙗко ѡтьцємь, сьвьзрастнїимь ꙗко братїамь, юнѡтамь ꙗко чєдомь, чьтоущимь или поющимь или прѣписоующимь молю сє и колѣномь касаю се ащє нє роукою нь єзыкомь любвє ради христовє исправлꙗти, и нась оусрьдно троудивших се ѡ сємь благословлꙗти, да и ви оулоучитє ѡноѥ валамово єжє кь израилю: благословєщєи тє благословєни и кльноущєи тє проклети, и: придетє благословєни ѡтьца моєго, наслєдоуитє оуготованоѥ вамь царствыѥ, вь нѥмжє да житєлствоуѥмь ѡбои славєщє ѡтьца и сына и свєтаго доуха. сьврьшишє се сїє книги ѿ битїа вь лѣто .҂з҃в. а ѿ рождьства христова тисоуща .у҃ч҃д,[9]) кроугь сльньцоу .в҃. а лоуни .г҃. индїктїѡнь .а҃ г҃. демєлїѡнь .в҃ г҃. епахти а҃.-выѥ, злато число .в҃ г҃. мѣсєца гѥнвара .д҃. дьнь.

У књизи је овога поговора 68 врсти: прва је врста црвена, па послије све једна црна а једна црвена до краја. Може бити да овако што има и у почетку, али овај егземплар који ја сад имам у рукама нема правога почетка.

На књизи овој не стоји *гдје* је штампана, него се мисли да је у Црној гори.

Овај је Ђурађ Црнојевић штампао и другу половину Охтоиха и Псалтир.

По том су штампане различне наше црквене књиге (као 12
Псалтири, Јеванђелија, Апостоли, Литургије (Служебници), Требници, Часловци, Охтоиси, Пентикостари, Триоди, Минеи и т. д.) на различнијем мјестима, а особито у *Млецима*; ја ћу овдје да назначим од њих оне које ми се чине најзнатније.

---

[9]) Није прави ч, него је од прилике оваки знак ҁ, који и на више мјеста значи 90.

Иза онијех што је штампао Ђурађ Црнојевић мислим да је најстарија *Литургија*, коју је штампао Божидар Вуковић у Млецима године 1519. и у којој на крају стоји ово:

Понеже оубо вꙁ троици покланꙗеми богь ѿ небытїа вь бытїе приведи вьсачьскаа и на коньць дѣлѡмь сьздавь чловѣка и образомь своимь почьть ѡбладати вьсѣмь тваремь видимимь, сьтвори и сьглагольника себѣ, сьдѣла жрьтьви же приносити вьсесьжеженїа за ѡчищенїе грѣховь, прѣжде ѡсвѣщь раба своего Мельхыседека, прьвосвещеньника нарекь, проꙗвлꙗе хотещоуке быти таинꙋ. такожде Авраамь, и вьси праведьни прѣжде закона не писаньми и книгами просвѣщахꙋ се, нь чисть имꙋще сьмисль доуха светаго сїанием просвѣщахоу се и тако божїа вѣдѣахоу хотѣнїа, самомоу богоу бесѣдоующꙋ тѣмь оусти кь оустомь. послѣди же Мѡусеѡви давь законь на скрижалехь каменьнїихь, и сїихь вь жестосрьдїи ськроуши, назнаменоуе закона измѣненїе. по семь единородьни синь и слово божїе благоизволи вьпльтити се ѿ доуха света и ѿ прѣчистїе дѣви Марїе, и рождь се на земли безь ѡтьца, и пожїи вꙁ мирѣ семь кромѣ грѣха, пострада, и вьскрьсе вь третїи дьнь, и вьзнесе се на небеса, и сѣде ѡ десноую бога и ѡтьца. хоте бо изыти на страсть вольноую свою, прѣдасть таинꙋ сїю слꙋжьбоу оученикѡмь и апостоломь своимь, паче же вьзлюбленьномꙋ своемꙋ апостолꙋ Іаковоу прѣдасть таиноу сїю слꙋжьбоу. послѣди же изьнемогоше чловѣци и не вьзьмогоше прѣдаема вьмѣщати. тѣмьже доухомь светымь наставлꙗеми богоносни ѡтьци наши, великы Василїе, Іѡаньнь златоусти, и Григорїе, слабости ради рода чловѣча прѣменише, оудобѣише и льгьчаише прѣдаше намь божьстьвнꙋю и таинꙋ сїю сьврьшати слꙋжьбоу за ѡчищенїе грѣхомь, за исцѣленїе дꙋшевьнымь и тѣлеснимь страстемь. подобаеть оубо чьтꙋщомꙋ хꙋдожьне вьнимати сь оусрьдїемь, и ползꙋ ѡбрѣтати, ꙗже кь спасенїю, да ни мала несьмотрьне мимошьдь ѡтьщетит се велико.

Сего ради и азь грѣшнїи и мьньши вꙁ чловѣцехь Божидарь Вꙋковикь ѿ Гюрикь, подгоричанинь, оувѣдевь ꙗко вьса житїа
18 сего| сꙋетьна и врѣменьна и прѣходеща, сꙁмрьтїю вьса прѣсѣкаема, бывьшоу ми тогда вь западьныхь странахь итальскыихь вꙁ славьнѣмь граде Венетїани, богомь наставлꙗемь и вьзревьновахь поспѣшенїемь светаго доуха, трꙋдолюбьзнѣ потьщахь се сьставити форьми, вꙁ неже быти оугодна вьсакомоу прочитающомꙋ, и сьписахь дꙋшепользнїе книгы сїе литоурьгїе, вь нихьже божьстьвьна и безькрьвьна жрьтьва сꙁврьшаеꙇ се на просвѣщенїе

божьствьнимь црькквамь. тѣмьжє колѣнѣ прѣклонь молю се и мили се дѣю поющіимь или прочитающимь или прѣписꙋющимь, ащє боудєть что погрѣшено, исправьлꙗитє, и нась ѡ сємь трꙋдивьшихь се благословите, а нє кльнетє. понѥже нє писа доухь светы ни аггель нь рꙋка бреньна, и доухь грѣшни и оунили.

Повелѣніемь господина Божідара трꙋдихь сє ѡ семь азь ѡкааньнєиши и мьньши вь иноцехь іерьмонахь Пахоміє ѿ Црьніє гори ѿ Рекє, емꙋжє ѡтьчьство гробь, землꙗ же мати. да молю вн, ѡтьци и братіа, поющє исправьлꙗите, аще и грꙋбо ѥсть слово, нь сладко ѥсть, такожде и медь ащє и на коре ѥсть, нь сладькь ѥсть. поюще же поменоуите раба божїа Божїдара, изложивьшаго типари сіе, а писавьшаго благословите, а не кльнєте, да и ви оулꙋчите: придѣте благословены ѡтьца моего, наслѣдꙋите оуготованьное вамь царствіе, егоже бꙋди вьсемь намь оулꙋчити, славеще ѡтьца и сына и светаго доуха и нинꙗ и присно и вь вѣки вѣкѡмь аминъ.

Сързршише се сіє божьстьвныѥ книгы литоурьгїе, въ нихьже приложихѡмь ѡтпꙋсте жє и вьзьглашенїа вечерьнꙗ и оутрьнꙗ, молитви же литніе и разьличьнїе на потрѣбꙋ, еvангеліа страстна же и вьскрьсна, и апостолы і еvангеліа праздникомь господскїимь и нарочитїимь светымь ѿ мѣсеца сектемвріа до мѣсеца авьгꙋста, и апостоли ї еvангеліа великыѥ четиридесетнице. сіе сьврьши се къ лѣтѣ .҂з҃ки. а ѿ рождьства христова .҂аф҃дг. кроугь сльньцꙋ .к҃и. а лꙋни .з҃г, їньдїктїѡнь .д҃, епахьта .ѕ҃. мѣсеца іꙋлїа .з҃. дьнь. оу Бнецїехь.

Ова је Литургија послије прештампавана онамо више пута и понајвише с овијем истијем поговором (као што је једна од године 1554.). Из почетка на другој страни другога листа ове Литургије (као и другијех) стоји ова заповѣдь светаго Василіа:

Подобаѥть іерею сице творити и съхранꙗти светоѥ тѣло
христово: въ светы велики четврьтькь вечерь сътворить два
агьньца, и единого тогда литоурьгїсаи, а дроугы надь светіимь
потиромь напои крьвію христовою, и да сьхранить добрѣ сь
велицѣмь| страхомь и трепетомь, и просфора да не боудеть не- 14
подобьна или непечена или несолѥна; и блюди, попе, сь страхомь, и изьсоуши, да не исплѣсниветь или сьтрет се. и прьвоую честь да вьложиши въ светы потирь на петровь дьнь, и дроугоу честь на оуспеніе богородици, и третію честь на рождьство христово, и четврьтоу честь пакы на пасхоу.

Иза ове Литургије на годину дана штампао је исти Божидар Вуковић у Млецима Псалтир, који је послије прештампаван много пута.

Овај је Божидар Вуковић штампао у Млецима још више и другијех којекакијех књига. Ја имам један Охтоих без почетка који је штампан године 1537. и у којега на крају између осталога стоји ово: азь грѣшьныи Бѡжидарь Воуковикь ѿчьствомь ѿ Дишклитїе еже ѥсть вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь и т. д. По том мало повећијем словима стоји наштампано: повелѣнїемь господина Божидара воеводѣ троудихьмо се ѡ сїихь писанїи смѣренны вь иноцехь свещеньныци Ѳеѡдосїе и Гѥнадїе параїеклисїарьхь монастыра светаго Савы Срьбскаго иже ѥсть вь Милѣшевы, ѿчьствомь же ѿ мѣста Приѥполга.

Зна се да је Божидар овај био из Подгорице, а овдје, живећи у Млецима, каже да је ѿ Дишклитїе еже ѥсть вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь. Ово је он јамачно за то казао, што је Диоклитија (стара Диоклеа, од које су зидине *Дуке* више Подгорице у куту гдје утјече Зета у Морачу) у Млецима познатија него Подгорица; што вели да је Диоклитија вь прѣдѣлѣхь макѥдонискыихь, то показује да су се *Маћедонија* Српски звале све земље народа нашега, као што се и у народној пјесми (у књизи II. на страни 481.) Ђурађ Смедеревац зове краљ од *Маћедоније:*

„Подиже се господине краљу
Од прекрасне од *Маћедоније*
Из питома места Смедерева,
Од својега двора честитога —“
„„Здраво краљу, од *Маћедоније!*
Златна круно под небом на земљи,
Јасна звездо на *Маћедонији* —
Краљу Ђурђу од *Маћедоније.*““

Овога првога Божидарова Псалтира ја немам, него имам
15 један и без почетка и без свршетка, који је штампао| Божидаров син Вићентије године 1546.; у сриједи ове књиге (гдје се свршује прави Псалтир и почиње мјесецослов и т. д.) стоји ово:

Изволѥнїемь ѡтьца, сьпоспѣшенињемь сына и сьврьшенињемь светаго доуха, иже ѿ небытїа вь бытїе словомь приведи вьсачьскаа, сьздавїи чловѣка и положїи ѥгѡ вь раи, пище божьстьвьныѥ наслаждати се. пакы же прѣстоупльша и ѿврьженьна бывьша, и вьсѣмь рѡдомь, иже по ѥмь бывьшїимь,

съмрьть исходатаи. и бѣ видѣти рѡда чловѣча ѿ дїавола моучимаа, нь сьзьдавїи не ѡставыи сьзданїе своѥ вь коньць погыбьноути, прѡрокы посла, прорещи тогово пришьствїе, иже прѣдаше намь писанїа, вь нихже изещьнѣише царь же и богоѡтьць прѡрокь Давидь прїшьствїемь свѣтаго дѹха наоучаѥмь прѣдасть намь дѹшеспасноую сїю книгоу глаголѥмїи ѱальтирь, славословити сїимь иже вь троици бога. есть бо сїа книга цѣломоудрїю наставьникь и тѣлеснимь и доушевьнимь страстемь исцѣлитель. ѱаломь бѡ и ѿ каменьнаго срьдьца сльзоу изымлѥть, аггели'мь сьпричестникы небесныѥ жителѥ по бозѣ печаль сьдѣваеть, доушамь же веселїе дароуѥть.

Сегѡ ради и азь грѣшьнїи и мьньши вь чловѣцѣхь, Виценьцо, сынь господина воеводе Божидара Вѹковика, подьгоричанинь, желанїемь вьждєлѣхь кь дѹшеползнымь книгамь испльнити недостатьчьство, ѥже оумалѥньноѥ и расхыщеньноѥ измаильтѣни, богѹ попоущьшѹ ихь, бывьшоу ми тогда вь западьныихь странахь италїискїихь, вь славьнѣмь градѣ Венетїанѣ, богомь наставьлѣѥмь вьзревьиовахь поспѣшениѥмь свѣтаго доуха, троудолюбьзнѣ подьвизах се сьставити форьми, вь ѥже быти оугодьна вьсакомоу прочитающомоу. тогѡ ради продльжихь врѣме не ставити вь скорѣ, и сьписахь сїю дѹшепользнѹю книгѹ ѱальтирь. тѣмьже молю се и мили се дѣю вьсѣмь поющїимь или стихолѡгїсствоующїимь или прѣписоующїимь, аще боудеть що погрѣшено, исправьлѣите, и нась ѡ семь троудивьшїихь се благословите а не кльнѣте. и вась вьсеблагїи богь господь да не лиши царстїа ѥгѡ вь бесконьчныѥ вѣкы, аминь.

А у једноме другом Псалтиру, који је штампан године 1638. (на самоме свршетку штампања књига у нашијем земљама) послије обичнога почетка стоји ово:

Сего ради и азь грѣшни и мьнши вь чловецѣхь Ѥролимь Загоуровикь, властелинь ѿ града Котора, потроудих се и желанїемь вьждєлѣхь кь дѹшепользнимь книгамь, испльнити недостатьчьство, иже оумалѥноѥ и расхищеноѥ измаильтени, богоу 16
попоущьшоу ихь, бывшоу ми тогда вь западнихь странахь римьскихь, вь славнѣмь градѣ Венедїа, богомь наставлѣѥмь вьзревновахь поспѣшенїемь светаго доуха, троудолюбьзнѣ подьвизах се сьставити слова, вь ѥже оугодна быти вьсакомоу прочитающоу, и того ради молю вьсакого вьзраста, старнѥ и юнѥ, благословыте, а не кльнете за сїе писанїе, иже сьписахь вь лѣто ҂а х з и,[10])

---

[10]) Овдје је з (по Арапским знацима од броја) метнуто нехотице мјесто л.

ѥко да ѿ сіхь оучим се кь добродѣтели божіини. тѣмже молю се и миль се дѣю поющимь или стихологисвтвоующимь или прѣписоующиимь, аще боудеть що погрѣшено, а віи исправлѧите, и нась ѡ семь благословите оусрьдно троудивша се ѿ многыми врѣменіи, дондеже сьврьшихомь сіе дѣло, иже глаголѥт се ѱалтирь по грьчьскомꙋ ѥзыкоу, а по срьпскомоу ѥзыкоу пѣвць, понѥже пророкь Давидь и богоѡтьць светымь доухомь видѣ и прозрѣ вьса ѿ исконіи вѣка боудоущаго даже и до страшнаго соуда божіа, прооувѣдевь и того ради сьписавь .рнг. ѱалміи вьсѣмоу родоу чловѣчьскомоу, ѥко да ѿ сихь оучим се кь добродѣтеліи божіѥ, ѥкоже и Христось глаголѥть: придѣте благословени ѡтьца моего, наслѣдоуите царствіа вь вѣкы вѣкомь, аминь.

Ово свједочи да је Которскијех властела и онда још било *закона нашега!*

Осим Црне горе и Млетака књиге су наше штампане у оно вријеме још: у *Скадру* (некакав Стефань ѿ града Скадра штампао је у Млецима године 1561. Триод посни, а године 1563. Пентикостар вь странахь македонскихь вь ѡтьчство Скендери), вь Бѣлградѣ, у манастиру *Милешеви* (Псалтир године 1554. и 1557.), у *Мркшиној цркви,* у *Горажду,* вь ѡбители рꙋѥінцѣи (у *Рујну* у нахији *Ужичкој!*).

Од овијех књига које су штампане изван Црне горе и Млетака ја ћу овдје споменути четири, које ми се чине да су најзнатније:

1. У Јеванђелију које је штампано у *Мркшиној цркви* и у којега стоји на крају ово:

Вьсевидцꙋ и прѣблагомꙋ богоу слава и вѣлічіѥ, дающомоу сьврьшити вьсако дѣло благо еже ѡ нѥмь начинаемо, томоу слава и дрь[жа]ва вь бѣсконьчніе вѣкы аминь.

17 Благоволѥніемь иже вь троици славимаго бога азь Христоу рабь іеромонахь Мардаріе роукодѣлисахь сіа слова ѿ железа и меди и прочаа, сь вѣликымь троудомь и подвыгѡмь сьврьшихь сію светꙋю дꙋшеспасноую книгꙋ, глаголѥмꙋю тетроіеvангель.[11]) молю же юніе и сьвьзрастные и старіе, чьтоуще или прѣписоующе, любве ради христовѣ исправлѧите, а не кльните, понѥже не писа доухь светы ни аггель, нь роука брѣнна и доухь оунили, ѡкаани и грѣшни. тогда же вьсточнимь странамь ѡбладающомоу великомꙋ царꙋ тоурскомоу соултань Соулеиманоу.

[11]) У ове ријечи на крају (послије v и више ње г) стоји ль, и ја сам тако оставио.

Сьвршишє сє сіє светыє и божьставніє книгы при храмȣ светаго вьзнесєніа, єжє ѥсть Мрькшина црькa, вь подькриліє Чрьніє горы, вь лѣто .҂з̄о̄., кроугь сльньцоу .г̄і̄., лоуны .л̄., мѣсєца іюніа .к̄д̄. дьнь. азь жє штьчьствомь ѿ реке рєкоміє Дрина.

Слава сьвршитєлю богȣ нашємоу вь вѣкы аминь.

По овоме се поговору изнајприје мислило да је ова Мркшина црква негдје око данашње Црне горе, и прије се могло мислити да је само црква неголи да је манастир, али прије некога времена дође мени у руке књига

2. Пентикостар, која је штампана у истој Мркшиној цркви 4 године послије Јеванђелија, и у којој на крају стоји ово:

Понѥже вь троици покланꙗєми богь благоизволи оукрасити црьквь свою различними книгами, тѣмжє и азь Христȣ рабь ієрьмонахь Мардаріє благодатію божією желаніє имєхь и любовь кь божьствныимь црьквамь, молихь се вьсєблагомȣ владыцѣ Христȣ моємȣ, да ми поспѣшить кь желанію моємȣ, да сьврьшимь и сіє дѣло, єжє начєхь дѣлати, сы пендикостарь, богȣ на славȣ, а на похвалȣ вьсємь светыимь и христіаншмь на пользȣ, понѥжє сьмыслихь врѣмє старости моєє, ꙗко врѣмє сьмрьтноє приближаєть се, и житіє нашє не многоврѣменно, ꙗкоже пророчьствоуєть нельжны пророкь Давидь: дьніє лѣть нашихь вь нихьже .о̄. лѣть, ащє жє вь силахь .п̄. лѣть, множає ихь троудь и болѣзнь, сего ради трȣдихомь се о семь дѣлѣ божієм хотєніємь, єлико вьзмогохомь постигнȣти. понѥжє бо вь вѣлицѣи ноужди и тоузѣ о семь троуди|хомь се, молю жє юніє и сь- 18
вьзрастніє и старіє, ащє нє роукою нь єзыкомь, аще боудєть что погрѣшено, покще любвѣ ради исправлꙗитє, и нась трȣдивших се о семь благословитє, а не кльнитє, да и вы оулȣчитє оуслышати страшнаго и нелицемѣрнаго сȣдіє глась єже речєть ѡ дѣснȣю стоєщимь: пріидѣтє благословєни отьца моєго, и наслѣдȣитє ȣготованноє вамь царствіє ѿ сьложєніа мира, ихже бȣди вьсємь намь ȣлȣчити благодатію божією.

Тогда жє многимы царствіи царствȣющȣ великомȣ царȣ тȣрскомȣ сультань Сȣлеиманȣ.

Прьваго же арьхієпископа и просветителꙗ и оучителꙗ Срьбскаго, новаго по истинѣ апостола, кvрь Савы, прѣстоломь пѣкскыимь светительствоующоу арьхієпископоу кvрь Макарію.

Сзврьши се сіа светаа и божьствна книга глаголѥмаа пєндикостарь при храмоу светаго вьзнесєніа, єжє ѥсть Мрькшина

црьква, ѿ бытіа вь лѣто .҂ꙁ о д., а ѿ рождьства христова .҂а ф ѯ ѕ., кроугь сльнцꙋ .ꙁ і., а лоуни .є., злато число .и., основаніє .к и., єпахта .ꙁ., мѣсеца сєк .л. дьнь.

Пріи вьсєѡсвещєннѡмь митрополітє смєдєрєвскиѡмь кѵрь Захаріи, и пріи ігоумѣнꙋ же мрькшиньскомꙋ ієрьмонахꙋ кѵрь Савы.

Троуди же се здѣ грѣшніи рабь божіи попо Живко и рабь божіи діакь Радоуль.

Из овога се поговора види очевидно, да је Мркшина црква *манастир* и по својој прилици да није око данашње Црне горе него у данашњој кнежевини Србији, јер се не може мислити да од Смедерева до Црне горе у оно вријеме није било другога митрополита. Прије неко осам мјесеци ја сам писао у Биоград г. Раји Дамјановићу, попечитељу внутрењих дјела, и молио сам га да би расписао по свим нахијама Српске кнежевине, да се испита и јави му: која се брда или планине зову *Црна гора,* и еда гдје има спомена од *Мркшине цркве;* ако ли нема, а оно има ли какијех зидина око Црнијех гора, и еда им се знаду имена, и шта се о њима приповиједа. Кад сам прољетос био у Србији, казивао ми је г. Раја Дамјановић, да је то одмах расписао, и да ће ми јавити како му одговори дођу.

3. У Јеванђелију које је штампано вь Бѣлградѣ стоји на крају ово:

Вьсєвидцоу и прѣблагомꙋ богоу слава и вєлічіє, дающомꙋ
10 сьврьшити вьсако дѣло благо, єже ѡ нємь начинаємо, томꙋ слава
и дрьжава вь бѣсконьчніє вѣкы аминь.

Понеже иже вь троици покланꙗємы богь благоизволи црьковь свою испльнити светыми книгами вь славословіє и ползоу прочитающимь, сєго ради і азь Христꙋ рабь Радиниша Дмітрієвикь вьзрѣвноваxь поспєшєніємь светаго доуха и любовію єже кь божьствнимь црьквамь написати сію доушєспаснꙋю книгоу четвороблаговѣстіє, єже доухь светы апостольскыми оусты ѿригнꙋ вь познаніє и испльнєніє славословію трисльначнааго вь єдинствѣ покланꙗємаго божьства, и нє поспѣдѣхь ѿ моєго богоданнааго именіа, дондеже сьставиxь слова на типареxь, нь вьнєзаапꙋ пріиде грьдіи часъ сьмрьты, и вьзеть доухь мои, и по сьмрьти моєи ѡставиxь сіє форми вь домꙋ моємь.

По сиxь же азь Троꙗнь Гоундоулıкь ѿ великаго града Дꙋбровника, по прѣставлєніи кнєза Радишє поноуждєнь быxь вь єже принести сіє форми, и вьзеxь и принєсоxь вь домь мои

ормы сіе, почехъ и сьврьшихь сію светꙋю доушеспаснꙋю книгоу лаголѥмоую тетроіеvангель, и ѿ богоданнааго ми именіа не поедехь, ни тѣлꙋ моемоу покоꙗ дахь, дондеже пріидохь до ьврьшеніа дѣлоу.

Повелѣніемь господина Троꙗна Гоундꙋлика трꙋдихь се ѡ емь писаніи азь грѣшныи многошкааннѣиши и мьнши вь иноцѣхь іермонахь Мардаріе ѿ монастыра глаголѥмаго Мрькшина црькваа, иже ѥсть близь Чрьніе гори.

Молю же юные и сьвьзрастныѥ и старіе, чьтꙋще или пишоуще любве христовѣ ради исправлꙗите, понѥже не писа доухь светы ни аггель, нь рꙋка брѣнна и доухь оунылы, окааннiи и грѣшніи.

Тогда же вьсточнимь странамь ѡбладающомꙋ великомꙋ амvрехь сꙋлтань Сꙋлеиманꙋ.

Сьврьшише се сіе светые и божьствніе книгы вь лѣто .ѕ҃з҃ѯ҃. кроугь сльньцꙋ .д҃. лоуни .а҃і҃. мѣсеца авгоуста .д҃. дьнь, вь Бѣлградѣ.

доѯа си ѡ десь.

Овдје најприје ваља запитати, у *коме* је Биограду ово Јеванђелије штампано: јели у данашњему Српскоме, или у Ердељскоме (који се Њемачки зове Weissenburg), или у Далматинскоме, који је крај мора до Задра (од јужне стране) и који се данас зове Талијански Zara vecchia (стари Задар)? То је управо тешко дознати, него се може само *нагађати,* и ја велим овако: да је штампано у Ердељу, било би штампано за Влахе, и тако би у њему би|ло ѫ и ѧ, још је теже 20 вјеровати да је штампано код Задра у приморју међу нашијем људима закона Римскога; тако остаје да је штампано у данашњему Српскоме Биограду, које би се и тијем могло потврдити, што је Макарију из Мркшине цркве (који је био од митрополитом Смедеревским) најближе и најлакше било ондје доћи (ја овако *нагађам,* а ако се у напредак изнађе и окаже што друкчије, надам се да ће ми се опростити). Друго питање још теже од овога: ко је бијо овај Троꙗнь Гоундулик ѿ великаго града Дꙋбровника? Јели могуће да је онда у Дубровнику било људи закона нашега (а не може се ни помислити да је Дубровчанин закона Римскога својим трошком и трудом штампао црквену књигу за Србе закона Грчкога)? По презимену (*Гундулић*) могло би се помислити да није био отац или дјед *Ивана Гундулића,* који је послије неко 50

година спјевао Османиду. У Дубровнику се приповиједа, да је негда пола Дубровника било закона Римскога а пола закона Грчкога, и да су од главне улице, којом се с Пила са западне стране кроз град иде на море, на десно к мору били Римљани са црквом матицом, а на лијево к брду с црквом светом Розалијом наши, пак се једном завадили и побили, и Римљани наше надвладали и оне који у боју нијесу изгинули истјерали на поље за свагда; и у томе приповиједању додаје се још и ово, да су цревљари, којијех ондје и сад има сила Божија те граде цревље за сву околину, својим калупима највише помогли те су Римљани надвладали. Али је то, колико је истина, по свој прилици морало бити давно. У новија времена знамо да су Дубровчани за владе своје мрзили на Србе закона Грчкога више него и ко: да су допуштали коме у граду да сједи то се није ни мислити могло, а ако је какав сиромах ускок гдје иза града сједио па умръо, није било слободно *дању* укопати га, а кад би се коме дијете родило, долазили би попови из Херцеговине ноћу кријући те би га крстили; и ту су мрзост они показивали још и у наше вријеме за владе Аустријске, али већ попуштају све више и више: сад наши у граду купују најљепше куће, и изван града имају двије цркве и своје гробље.

31 Још је питање овдје треће: да ли је овај Тројан Гундулић сједио онда у Дубровнику или у Биограду, и гдје му је била она кућа, у коју је слова однио и Јеванђелије штампао? Да не буде и он био побјегао из Дубровника па сједио у Биограду?

4. За мене је, а и за све Србе у данашњој књажевини Србији, најзнатније ово Јеванђелије, што је штампано у *Рујну* у нахији Ужичкој. У њему на крају стоји ово:

Изьволѥніемь ѡтьца, повелѣніемь сина и сьпоспѣшеніе светаго доуха и помѡщїю вь трѡиціи славїимаго бога и прѣчистїие владичице матере его и наше богородице, сьписаше се сїие светїе и божьственїе книге вь лѣто .҂ЅМЄ. вь ѡбители глаголю рѹгаїнцѣи пѡдь подькрїлие планине, глаголютьсе Поникьвїи, на рѣци, глаголѥть се Бѣаскаа, на селѹ, глаголють се Врѹтьціи, прѣ храмѹ светаго и славьнаго великомоученика и победѡносца христова Геѡргїа, трѹдихь се ѡ семь азь грѣшни, ѹбоги ѹмѡмь, а богати грѣхѡмь и Христѹ рабь монахь Теѡдосїе, нь ѡ семь, молю се вамь, братие, или чь[тоу]ще или припїсѹ[ю]ще, исправлꙗите, а не кльните, заради бога и свое доуше,

юнѥже не пїса доухь светїи ни аггель, нь чловѣкь малоумьнь і слабомощьнь, нь и паче самь. слава сьврьшителю богу, аминь.

Даклем се нико не може сумњати да је књига ова штампана у данашњему Рујну, јер планина *Поникве,* вода *Биоска,* и село *Врутци,* све је онамо познато и данашњи дан, само би требало тражити, гдје је био манастир, и дали му се познају зидине, и еда се о њему што приповиједа.

Ова је књига штампана на по табака (in folio) на доста подебелој хартији, и у читавој има 296 листа, али у ове коју ја сад имам у рукама нема првијех пет листа, и за то не знам да ли и у почетку нема што као што је поговор; слова су врло велика и тако ружна, да људи који су вјешти у штампању књига мисле да је штампана *дрвенијем* словима; слова су у три прва јеванђелиста мало мања и друкчија него у четвртоме; на гдјекојим је странама (и код мањијех и код већијех слова) по двадесет врсти (и то понајвише), а гдје што се налазе и по двадесет и двије.

Г. П. Ј. Шафарик (Wiener Jahrbücher 48. Bd.) набраја око четрдесет различнијех књига које су штампане у нашијем крајевима, али ће их јамачно бити више, за које он онда није могао дознати, јер, н. п. он не спомиње ни овога| Ру- 22
јанског Јеванђелија; а тако исто међу онима које је он назначио нијесам могао наћи ни једне мале књижице, која је штампана у Млецима 1597. године, и у којој на свршетку стоји ово:

Изволенїемь штьца, сьпоспѣшенїемь сина и сьврьшенїемь светаго доуха, иже ѿ небытїа словомь привѣдїи вьсачьскаа, азь смерѣнїи їгоумень Стефань їеромонахь ѿ храма прѣчистїе богородице штьчьствомьже ѿ Пащровикь, богоу поспѣшьствоующоу ми сьписахь сїе доушеспаснїе книгы, вь нихьже сьписахомь вь кратце изложенїе ш божьствоу и синаѯарь безь тропарихь и слоужбоу вьскрьсенїа сь часови и панагїею и панагїю прѣзь вьсе лѣто и параклись богородици и тропаре по непорочнахь и тропаре вьскрьсне и богородичне ипакои и тропаре и богородичне и кондаке прѣзь недѣлю и постнїе и свѣтилне прѣзь недѣлю и славе праздникомь владичнимь и богородици и катавасїе вьселѣтнїе и свѣтилне праздникомь владичнимь и богородици и к томоу богородични шсмимь гласовомь сь неколико молитвь.

Сь благословенїемь господина їгоумена Стефана еромонаха гроудихь се ш семь азь грѣшни и мьньшїи вь иноцехь еромо-

нахь Сава ѿ монастира Дечани, молю се и мили се дѣю поющіимь или чьтоущіимь или прѣписꙋющіимь, аще боудеть что погрѣшено, любве христови ради исправлꙗите и нась оусрьдно троудившихь се благословите, а не кльнете.

Томоу Слава
Хс
Вь вѣкы и ко ньць Аминь
зач

Сіе сьврьшихомь вь лѣто .҂з҃р҃е. а ѿ рождьства христова .҂а҃ф҃ч҃з., кроугь сльньцоу .к҃а., а лоуни .и҃г., злато число .в҃., индиктіѡнь .г҃., демеліе .к҃а., епахта .е҃.

Мѣсеца маиа .д҃і. дьнь. оу Бнеціехь.

IN VENETIA, appresso Gio. Antonio Rampazetto 1597.

Листови су ове књижице тако мали, да би их из једнога садашњега табака средње величине могло изићи 32, и нема више до по петнаест врсти на страни, и то помалијем словима (између гармонта и петита); у цијелој има 152 листа, али у овој што је сад у мојим рукама нема више до 89, и то понајвише све без реда.

23 За чудо је како се наше црквене књиге никад нијесу штампале у нашој патриаршији у Пећи!

Пошто Турци са свијем обладају нашијем земљама и народом, манастире похарају и многе попале и забране их понављати, људе знатније и богатије побију или растјерају, а латини се у приморју осиле, онда престане штампање књига у нашијем крајевима. У том Руси навале штампати црквене књиге на преиначеноме Славенском језику, које народ наш, не имајући својијех, стане куповати и учити се новоме црквеном језику,[12]) и тако мало по мало не само заборави свој црквени језик, него и омрзне нањ према овоме новоме.

Све споменуте до сад Српско-Славенске црквене књиге штампане су само за црквену потребу и за богомољство; али

[12]) Ја сам казао у књижици: „Вука Стефановића Караџића и Саве Текелије писма високопреосвештеноме господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме,“ како је списатељ првога Српскога Букваря корио Србе што н. п. во имѧ читају ва име, плоть пльть и т. д. Из овога истог Буквара почели су се Срби наопако учити да се щ не изговара шт него шч, и да дь ваља изговарати као наше ђ, а ть као ћ. „Није крив онај који је два овна изио, већ онај који му је дао.“ „Лудоме мужу и говедари жену пуштају, а паметноме не може ни владика.“

пошто су књижевници другијех Славенскијех народа дознали и показали како је постао данашњи наш црквени језик и стао се истраживати прави Славенски, штампало се и у нас нешто за познање Српско-Славенскога или нашега старога црквеног језика. Од тога реда најзнатније су и готово једине до сад књиге: 1) Památky Dřevního Písemnictví Jihoslovanův (изборъ югословѣнскыхъ достопаматностїи), које је наштампао г. П. Ј. Шафарик у Златноме Прагу године 1851.; 2) Apostolus e codice monasterii Šišatovac (Апостол Шишатовачки), који је наштампао г. Фр. Миклошић трошком кнеза Михаила Обреновића у Бечу године 1853. Апостол је овај писат на кожи, и на свршетку његовом стоји ово: сии апостоль написа се въ дьни благородьнаго кралꙗ Стефана Оуроша третиѥго вьсѣхь срьбьскыихь землꙗ и поморьскыихь, поколѣниѥмь архиепискоупа вьсѣхь срьбьскыихь землꙗ и поморьскыихь кирь Ни|кодима, роукою оубогаго и многогрѣшнаго чрьноризьца Дамиꙗна и недостоинаго нарещи се, нь по милости божиѥи ѥрьмонаха, ѥмоуже отьчьство гробь а богатьство грѣси и параклитникъ и охьтаниѥ, оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ, на славословиѥ светѣи троици вь лѣтѣ . ѕ ѿ л к . (6832 = 1324). 24
молю же вы, отьци и братиѥ, кога богь сподобии чисти книгы сии, аще что боудеть вь нихь погрѣшено или гроубостию или недооумѣниѥмь моѥго безоумиꙗ, исправлꙗюще и проходеще чьтѣте и благословите, а не кльнѣте, а вась богь да простить и благословить. оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ најприличније би било мислити да је у *Пећи* (гдје је послије била наша патријаршија) у какој кули која се звала *Жрело*; али да не буде у *Пеку* у *Ждрелу* (у нахији Пожаревачкој), гдје кажу да је негда била митрополија? — К овима дјема књигама може се узети још и 3) Србски споменици, који су наштампани у Биограду године 1842. За сад не могу казати ко је ове споменике скупио и како су дошли до штампе, јер би се могао ко срдити, само ћу казати, да су штампани трошком господара Јеффрема Обреновића.

И писане и штампане књиге у којима је језик Српско-Славенски зову се у народу нашему *србуље* (што је у њима језик наличнији на Српски неголи на данашњи црквени).

Ко је год србуље читао, могао је дознати, да је у њима е мјесто Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. се мјесто сѧ, те мјесто тѧ, ме мјесто мѧ, клетка мјесто клѧтка, кнезь мјесто

кнѧзь, чедо мјесто чѧдо,[13]) начело мјесто начѧло, честь мјесто чѧсть, причестїе мјесто причѧстїе, причещенїе мјесто причѧщенїе, творише мјесто творишѧ, ходише мјесто ходишѧ, шеташе се мјесто шѧташѧ сѧ, светїе мјесто свѧтыѧ, твореи мјесто творѧи и т. д.

Ја сам знао да је народ наш, по својој прилици још и прије светога Саве, на много мјеста у читању ь изговарао као а, н. п. кь читало се ка, сь са, кь ка, сьмрьть самрть, сьшьствїе сашаствїе, чьсть часть, чьстьнь частань, нечьстиви нечастиви, благочьстиви благочастиви, благочьстие благочастие, 25 божь|ство божаство, величьство величаство, соущьство соущаство, рождьство рождаство, мьзда мазда, мьздовьздаѧние маздовазданѧние, вьзгласити вазгласити, сьвьскрьснѹти савасkрснѹти, вьздѹхь каздѹхь и т. д. Ја сам ово знао још одавно, и негдје сам казао да је архимандрит Раић по оваковоме читању нашијех књига преводећи Собранїе разныхъ недѣлныхъ и праздничныхъ нравоѹчителныхъ поѹченїи овако посрбљавао ријечи данашњега црквеног језика (од којијех сам ја многе назначио у Даници за годину 1826. од стране 45—53); знао сам и да је Ђорђије Бранковић ове ријечи тако писао у историји народа Српскога, као што сам показао у предговору к првоме Рјечнику (године 1818) на страни IV.; али до скора нијесам знао, да има и *црквених* књига тако *написаних,* а особито да у њима нема слова ѣ никако него мјесто њега да је свуда е! Истина да сам ја и у историји Ђорђија Бранковића налазио е мјесто ѣ (као што се налази и у ономе што рекох да сам штампао у предговору к Рјечнику, н. п. тридесетолетанъ, хотение, идеже, венчани), али сам мислио да је он тако писао што се родио и одрастао међу људима који тако говоре. Налазио сам гдјешто и у штампанијем србуљама, као у различним рукописима, е мјесто ѣ, али сам мислио да се то поткрало људима који су били из онијех мјеста гдје се тако говори. Ја ћу на крају ове књижице додати писмо патријара Пећскога Арсенија од године 1692., у коме је такођер е мјесто ѣ, али би се могло казати да су овоме узроци: 1) што оно није црквена књига него писмо народу; 2) што није језиком Славенскијем него Српскијем; а 3) што је наша патријаршија била у Метохији, гдје се тако

---

[13]) Гдје је у Бугарско-Славенскоме језику ѧ послије ж, ч и ш, ондје је у данашњему црквеном језику, као и у Рускоме народном, а мјесто ѧ, н. п. жатва мјесто жѧтва, чадо мјесто чѧдо, творишa мјесто творишѧ и т. д.

говори (овај би се посљедњи узрок могао казати и за благоверни на печату кнеза Лазара). Ове пак црквене књиге писане су по јужним крајевима народа нашега, гдје се ε не говори мјесто ѣ, него, као што је познато, *је* или *ије* или (пред самогласним словом) *и*.

Ја имам оваке три књижице: у прве су онако мали листови као у оне штампане што је споменута на страни 22., и има 228 листа без правога почетка; друга је на осмини и има 176 листа без правога свршетка, а трећа је опет на осмини и има 401 лист без правога почетка. У првој и у трећој само су различне молитве, канони, акатисти, тро|пари 26
и т. д. са мјесецословом или календаром, који ни у једној није читав (у III. нема само 8 дана од мјесеца Септемврија из почетка, а у I. нема мјесеца Септемврија, Октомврија и 16 дана од Нојемврија), у другој пак осим различнијех молитава и календара (у коме нема мјесеца Септемврија, Октомврија, Нојемврија, Декемврија и првијех 11 дана од Јануарија), има 12 побожнијех приповиједака, особито о чудесима матере божје, иза овијех послије календара 1) сказание ѿ конце сего света како хоће бити пред сꙋдом, 2) како је Бог створио свијет, 3) сказание небꙋ и земли (готово као и ово друго, само што је краће), 4) слово свете настасие, 5) сказание ѡ в҃ і҃ петки великие кое подобает почитовати васакомꙋ христіанинꙋ, 6) сказание ѿ жена, 7) десет заповеди божих, 8) као пророштво по природнијем догађајима свакога мјесеца, како ће бити цијеле године, н. п. месеца сектемриꙗ имат дни л҃ дан имат час ї҃ к҃ а ноћ ї҃ к҃, лꙋна его светлит (замрљано) дни, раждае се ва прки час дне, да аще бꙋдет лꙋна права, припасци мнози бꙋдꙋт и ведро; аще ли полега, то слота; аще ли казгрмит растꙋщеи лꙋне, изобилие и здравие чловеком; аще ли на скончание лꙋне казгрмит, снег бꙋдет; аще ли потꙋтнит, промененіе кнези и страни тои метеж велик бꙋдет и т. д. Ово би све биле прекрасне ствари, али штета што је осим приповиједака све тако рђаво и на много мјеста без смисла преписано, да се редом не може штампати (баш и кад би се поправљало нагађајући шта је писац мислио да каже, опет се на много мјеста не би могло ништа учинити); а и приповијетке гдјекоје нијесу читаве, а у онима које су читаве на много је мјеста што изостављено или испреметано, као што ће читатељи сами познати из овијех које су штампане у књижици овој.

У приповијеткама и пророштву језик је доста Славенски, а у осталоме је више Српски него Славенски. У ономе другоме (како је Бог створио свијет) стоји између осталога ово: ѿ колико чєсти бог сатвори адама? — ѿ . ѕ҃ . чєсти: а҃ тєло ѿ зємлє, в҃ кости ѿ камєна, г҃ очи ѿ водє, д҃ ȣм ѿ ѡблака, є҃ крєпост ѿ анђєла, ѕ҃ дȣх ѿ свєтаго дȣха, з҃ крв ѿ росє слȣнчєнє; а у трећему: ѿ ща бишє нєбєса? — ѿ водє. — колика бишє нєбєса? — з҃. — ѿ ща би слнцє и лȣна и звєздє? — ѿ ризє божиє. — ѿ ща би зємла? — ѿ пєнє водєнє. — що држи
27 зємлȣ? — кода,| а кодȣ камєн, а камєн д҃ ѡвна (довле је добро, али да се види и гдје смисла нема), а҃ ѡвнє дрȣги прочити а то оган єдан вол а кола а҃ сазданиє стоют васє држи и т. д. На питање од колико је чести Бог створио човјека овдје се каже: ѡчи ѿ мора, силȣ ѿ вєтра, а власи ѿ травє. — Од приповиједака најдужа је прва (има 12 листа и на свакој страни по 19 врсти), али штета што јој почетак није читав, него је први лист одозго предрт. Из овога што је доље остало види се, да је пред почетком црвенијем словима било написано, да је приповијетка ова преведена ѿ грчаскаго језика на словєнски (тако је јамачно и остало све преведено с Грчкога језика).[14]) У овој приповијеци стоји како је у Француској био некакав благочастиви цар, који је имао врло лијепу кћер, па пошто му умре жена он се ожени другом, која је такођер била врло лијепа, али јој је пасторка опет била љепша; за то маћеха омрзне на пасторку и наговори слуге да је одведу у шуму и убију, и за свједоџбу да су је заиста убили, да јој руке одсијеку и донесу. Слуге дјевојку одведу у шуму, али на њезину молбу и на пријетњу светом Богородицом и праведнијем судом смилују се те је не убију, него јој одсијеку руке и однесу царици, а њу онако оставе у шуми; у том, срећом њезином, нагази на њу син некакога кнеза, који је ловио по оној шуми, те је однесе к своjему двору, и излијечивши јој руке ожени се њоме, и послије још на ново страдање од своје маћехе дарује јој мати Божија руке, а маћеху јој цар спали. Од осталијех приповиједака шест ће се овдје наштампати.

---

[14]) Ова ријеч словєнски има још на свршетку једне приповијетке, којој нема почетка, у овијем ријечима: Казлȣвих молитвȣ иже єст ахєрє Мариы, сии рєч по словєнски радȣи сє Мариє. ахєрє је од Грчкога χαῖρε, и по свој прилици писац је нехотице написао тако мјесто хаєрє као што је и на другијем мјестима слова тако преметао, н. п. има нєсота мјесто нєоста.

Прва је ова књижица писана доста лијепијем словима врло налик на минеиска, и на 42. листу доље на дну стоји написано онијем истијем словима као што је и књижица сва: лѣта 1717, а на другој страни листа 228. (на самоме| крају) 28
стоји: простїтѣ мї, ако щѡ сагрѣшихъ. пїсахъ (па онда нешто замрчено као што Грчке владике потписују своја имена) Їоко Нарлнчић генфара на . ӓ ї . 1719 (ваља да је онда довршио). Познаје се да се из ове прве књижице врло много читало и Богу молило, јер су доњи крајеви од листова свуда упрљани, и гдјешто тако здраво, да се најдоње врсте једва могу прочитати. Друга је писана словима рукописнијем, као што се обично пише по Босни и Херцеговини, и доста разговијетно. У почетку на другоме празном листу стоји написано словима доста налик на она којима је књига писана: сиꙗ книга благочастивагo раба божѣго Томѣ Вȣкелића.

Саписа сѣ книга на 1752 на . ӑ ѱ н҃ к҃ . месеца генфара данъ 17; а у сриједи на једноме бијелом листу стоји: лѣто ѿ адама . ӡ҃ т҃ . падѣ лѣдъ на Дмитровъ данъ, поломи горȣ, би поводань, ѡбали царевȣ ћȣприю ȣ Сараевȣ, и тада ȣзѣ Ченгићъ паша Пиков ȣ Абдибега лѣто ѿ адама . ҂ӡ҃ т҃ , ѿ рожаства христова . ҂ӑ ѱ ч҃ к҃ .

Трећа је писана такођер словима рукописнима и доста разговијетно. На крају њезину има написано ово:

Посланица владици Данилȣ ѡвако сѣ пишѣ:[15])

Ѩснѣ ва бозѣ прѣѡсвещени господинъ господинъ Данилȣ[16]) митрополїт црногорски, скендериски и приморски, милостивѣиши мои ѡтацъ и благодѣтель всенадеждне̇иши.

Пиши понижѣ: воздаю нижаиши поклонъ вашемȣ светителствȣ и целȣю ваше светеишее рȣце.

А по сихъ пиши потрѣбѣ на врхȣ и при томъ:

Прѣварȣчаю мѣ вашими светителскими молитвами, вашемъ прѣѡсвещенствȣ нижаиши слȣжителъ имрѣкъ.

Подписъ здвора владици:

Ѩснѣ ва бозѣ прѣѡсвещенномъ господинȣ господинȣ Данилȣ митрополїтȣ чрногорскомъ, скендерискомȣ и приморскомъ, ми-

[15]) Које су ријечи овдје наштампане растављенијем словима, оне су у књизи писане црвенима.

[16]) Ја бих рекао да је писац нехотице написао данилȣ мјесто данилъ или данило или (као што би се у Црној гори рекло) даниле.

лостивеншемꙋ момꙋ ѡцꙋ и благодетелꙋ подати се покорственно ꙋ Маине.

29 Попꙋ алити протопопꙋ пиши:

Иже ва велицеи части и благодети пресветаго дꙋха слꙋжителꙋ светихъ страшнихъ таинъ христовихъ и ꙋчителꙋ словеснихъ ѡвацъ, протопопꙋ алити попꙋ кир кир име рек. многолетно ѡ господи радовати се. а по сихъ пиши потребе на сврхꙋ и при томъ:

Прекарꙋчꙋю се вашими светителскими молитвами аминъ. вашего свещенства нїжаїшї слꙋжїтелъ.

Подписъ протопопꙋ алити попꙋ:

Сии листъ да преварꙋчит се свещенномꙋ кир кир протопопꙋ име рекъ алити попꙋ подати се покорственно на село али ће бꙋде.

Маине су као мала кнежина или племе под Ловћеном између манастира Стањевића и Будве. Под Маинама, већ у равни к мору, био је Црногорски манастир, у коме је владика Данило често сједио, а чини ми се и умръо. Манастир је овај године 1837. покојни владика Црногорски Петар II. продао царевини Аустријској за 17000 форинти у сребру, а у царевине га је послије неколико година купио на лицитацији неки наш поп Филип Тановић из Маина за 5570 форинти, но будући да га није могао исплатити, за то је нудио и молио покојнога владику, да би га по ту цијену (за 5570 фор.) узео опет натраг, али он није хтио; по том не знам шта је било од њега. По овоме натпису владици Данилу може се рећи за цијело, да је ова књига писана онуда негдје у приморју, најдаље од Суторине до Цмилове улице.

Ове све три књиге писане су готово једнијем правописом: ы и оу нема ни у једној нигдје (него је мјесто првога и или ї, а мјесто другога ꙋ), у првој има на много мјеста ї свуда мјесто и, а у другима је ї врло ријетко; ни ь нема ни у једној никако, него је мјесто њега ъ, а у другој нема ни овога до само на неколико мјеста, као и ѥ. Осим е мјесто ѣ најзнатније је још у њима светрима што је на многијем мјестима послије л и н ꙋ мјесто ю, а мјесто ꙗ, а е мјесто ѥ или мјесто ѣ, н. п. землꙋ (м. землю) пола (м. полꙗ), инокине (м. инокинѥ), о мне (м. о мнѣ), ѿ земле (мјесто ѿ землѥ)

и т. д. Међу ово иде и нан и оганз (м. нань и огань), и ꙋчител
(м. ꙋчитель) и т. д. По гдјекоји оваки примјер може се наћи
и у штампаним и у рукописним старим србуљама, а овако|
од прилике и данас пишу многи људи у Босни и у Херцеговини, особито они, који су закона Турскога. Тако, н. п. у
писму Али-паше Ризванбеговића или Сточевића, које је он
својом руком писао покојноме владици Црногорскоме Петру 30
II. има боле мјесто *боље* и дробнлка мјесто *дробњака* („ми
бисмо се боле чꙋвали од дробнлка до грахова“); а у једноме
другом писму, које је писао Турчин Турчину стоји лꙋде мјесто
људе; а у писму капетана Никшићкога Бећир-бега Мушовића такођер покојноме владици Црногорскоме (које је, како
ми је казивао покојни владика, писао некакав поп Ћук) има
најприје прилтелꙋ а послије прнателю. Овдје се може споменути и н а ꙋ к карстиански Матија Дивковића, који је
штампан у Млецима године 1698., у коме такођер нема ни
ь, ни ѣ, ни ю, ни ꙗ (ни ѧ), него гдје треба да се л изговара *љ* а н *њ*, ондје је пред ова слова метнуто *ћ*.[17])

---

[17]) Ова је књижица врло знатна, а међу нама мало позната, за то ћу да речем о њој особито коју ријеч. Она се управо зове овако: наꙋк карстиански с множиеми ствари дꙋховниеми и веле богољꙋбниеми; кои наꙋк ѿ ледезмова и беларминова наꙋка ꙋ иедно стисиꙋ и сложи богољꙋбни богословац Фра Матие Дивковић из Иелашак, реда светога Франциешка ꙋ Мнецие. на . ахчи. По Николи Пеццанꙋ, књигарꙋ ꙋ марцарии Под нишећном лилиана. Листови су јој мало већи од оне наше споменуте на страни 22., и има 415 страна, не бројећи првога листа на коме јој је казано већ горе име и за њим 15 листа на којима је мјесецослов, и на свакој страни по 22 врсте.[*] За мјесецословом је на првоме листу мати Божија с Христом у наручју, па је онда на другом листу Плач блажене дивице Марие, кои плач изписавши сарпски, и изправивши многе ствари богословац Фра Матие Дивковић и т. д. За овијем иду различне молитве и друге ствари побожне, а пред самијем крајем наꙋк карстиански (катихизис). Још на два мјеста (на страни 63. и 105.) каже: изписавши сарпски, а на страни 193. вели: — кое молитве скꙋпи, и изтомачи из диачкога иезика ꙋ босански иезик сарпскиеми слови и т. д.

Језик је у овој књижици управо Српски по југозападноме нарјечију, или као што Дивковић сам вели *Босански*, и узевши једно| с другијем могло би се 31
рећи да је бољи од Доситијева. Гдјешто се налази и мјесто ѣ (као н. п. дивица, присладки, пригнꙋти се), али је највише ие, н. п. тиело, диело, виек, гриех, свиех ꙋцвиећлениех и т. д. Род. множ. има гдјешто и по Славенскоме и Хрватскоме, н. п. краљꙋ краљев, али одмах за тијем стоји и Господине Господина. Од л на крају слога мјесто *о* нема ни трага, него је још *о* и у такијем ријечима, гдје се у нас амо доље изговара л, н. п. ђавоски (мјесто *ђаволски*), анђеоске (мјесто *анђелске*). апошто (мјесто *апостол*). — Ова је књижица наштампана словима и правописом *Босанскијем*. Босанску буквицу има Игњат Брлић у својој граматици, Копитар у Глаголита клоцијану и И. Паплонски у поменутој овдје књижици; од обичнијех нашијех црквенијех слова њезина се особито одликују ова: ь, в,

---

[* Овако је по издању од 1682. године. У издању од 1698. има 384 стране и 15 листова, а на свакој страни по 23 врсте.]

31 Може бити да су свему томе узрок *имена* нашијех *слова* и *пословица*. Ми сви знамо да се слово л зове *људи*, а у срицању и у читању није *људи* него *луди*, н. п. *лане*, *теле*,
32 *лоза*, *лука*; и за то му се на крају, кад треба да се чита *људи*, додаје ь, н. п. *маль*, *учитель* и т. д. Ја сам у Рјечнику, и у првоме и у другоме, казао о врло мало ријечи шта је *пословица* у народу нашему, али Бог зна да ли је ко од нашијех књижевника оно читао, а и ако је ко читао, да ли је разумио; за то ћу сад о томе овдје да проговорим повише.

Пословица се зове говор *по словима* или срицањем. У овоме говору има пет слова самогласнијех (а, е, и, о, у), која немају никакијех имена осим онога што у читању значе; полугласнијех пак слова има двадесет, која се овако зову: *бук* (б), *вед* (в), *глагољ* (г), *добр* (д), *ђерв* (ђ), *живет* (ж), *земљ* (з), *как* (к), *људ* (љ), *луд* (л), *мист* (м), *наш* (н), *пок* (п), *рц* (р), *слов* (с), *тврд* (т), *ћерв* (ћ), *церв* (ц), *черв* (ч), *шај* (ш). У говору кад се пред каково полугласно слово узме

д, ж и ч, које се може се виђјети на листу у почетку ове књижице.[*] У овој Дивковићевој књижици нема јера ни дебелога ни танкога, нема ни ы, ни і, ни ѹ, ни ѣ, ни ю, ни ꙗ ни ѫ. Мјесто ы и і свуда је и, мјесто ѹ ȣ, мјесто ѣ ие, мјесто ю иȣ, мјесто ꙗ иа; тако је и од прилике мјесто ј и послије овијех слова, н. п. мои, дарȣи. Слово ћ (које је у Босанској буквици овако ꙉ) има три службе: прво је ћ, друго ђ, а треће кад л ваља изговарати као љ а н као њ, онда је пред овијем словима метнуто ћ, н. п. спаситећл (спаситељ), огаћн (огањ); спаситећла (спаситеља), огћна (огња) и т. д. Гдје је у језику нашему р слог, ондје је у овој књижици а пред њим (као што су и Дубровчани писали), н. п. ѿ мартвиех ȣскарснȣ и т. д.

Рукопис Босанске буквице тако је различан од нашега данашњега, да га нико не би могао прочитати док не би најприје учио и мучио се. У почетку ове књижице[*] има и од тога примјер из поменутога писма Али-паше Сточевића владици Црногорскоме. и из онога другога што је писао Турчин Турчину, која су обадва још доста разговијетна, јер Турци не пишу много. Овако по Босни и по Херцеговини пишу многи и наши људи још и данас. Док су Пољичани на Прикоме имали велике школе за свештенике, штампане су им књиге биле Глагољске, а рукопис им је био оваки, којим пишу и данас сви који су још у животу од онијех времена.

Овом буквицом и од прилике овијем правописом писали су кршћани у Босни и у Херцеговини до нашега времена, па прије неколико година дође им из Италије некакав свештенички старјешина од другога народа и наговори их
32 те ова своја слова оставе и мјесто њих приме Латинска. Овај је њихов старјешина наговарао свештенство кршћанско и готово заповиједао, да промијени и којекаке обичаје својега живљења, али ово што се тицало њих свакога они су знали одбранити; што се пак слова тиче, многи су, особито млађи, учећи се по другијем земљама, били се већ навикли на Латинска, и тако их је ласно било наговорити да своја оставе.

Вриједно би било кад би г. Ђуро Даничић могао прочитати ову сву књижицу редом и повадити из ње све ријечи којијех нема у моме Српском Рјечнику, па бисмо послије ласно одбили оно што није за вас.

[* Види засебан прилог III.-ој књизи „Скуп. Грам. и полем. списа."]

могласно, онда је слог, и изговара се овако, н. п. *букарцара* каже се *бара, ведоводобрада* каже се *вода, људуљубриди* каже се *људи, лудулудобриди* каже се *луди, земзељуделе* каже се *зеље, какокошајушуљудаља* каже се *коуља* и т. д. Кад у каквој ријечи ваља изговорити глас олугласнога слова без самогласнога, онда се послије његога имена додаје *а* са правим значењем или гласом онога ова, н. п. *нашоноживетаж* каже се *нож, циацарцар* каже *цар, словасадобрад* каже се *сад, букабрцарадобрада* каже *брада, словасведаврцарабукаб* каже се *свраб* и т. д. Кад оваком догађају дође глас од *р* међу два полугласна слова, нда се не каже *рцар* него само| *р*, н. п. *цинцрцркакакведава* 33 аже се *црква, букабрцрведавнашоно* каже се *брвно* и т. д. ако према *луд* има *људ*, тако би ваљало да има и *њаш* рема *наш*, али тога нема, него кад треба да се изговори ас *њ*, онда се рекне *наш* на се послије као сриче или изовара *њ*, н. п. *мистумунашања* каже се *муња, нашењемистуму* аже се *њему, нашињиведава* каже се *њива, покапанашањ* аже се *пањ*[18]) и т. д. Кад у каквој ријечи ваља да се изовори глас слова *ј* или *й*, онда се не изговара никакво име, его се самогласноме слову дода само глас овога слова, н. п. *ишиније* каже се *није, јабукубуккака* каже се *јабука, јучерче* каже се *јуче, мистомој* каже се *мој, мистомојемистуму* аже се *мојему* и т. д.

Овако *пословички* у Србији (а јамачно и по другијем ајевима народа нашега онамо) по селима говоре многи људи, гдјешто и жене и дјевојке, који нити су учили нити знаду тати; и који ово зна, ономе за читање и за писање не еба никакве друге науке него само да позна слова: тако м и ја од свога оца научио пословички тако рано, да и знам кад нијесам знао, па послије познавши рукописна ова одмах сам знао читати и ријечи којекако записивати.

По овакоме говору пословички није никакво чудо ако вјек самоук, који пишући може бити сриче у глави, напне глаголꙋ мјесто глаголю, ѿ нꙋдꙋже мјесто ѿ нюдꙋже, пола есто полꙗ, къ нем мјесто къ нюм или къ нѣм, особито кад помисли да он овијех слова (ю и ꙗ) нема у својој народј буквици.

[18]) Овако се од прилике и у Славенском језику гдјешто ни и ли чита њи и , н. п. кони, коли, воли.

За слово є мјесто ѣ од поменутијех узрока још су претежнија ова два: 1) Што се и слово ѣ друкчије зове а друкчије се у читању (данас код нас) изговара: оно се зове јат или (к Рускоме говору по ближе) јаћ, а у читању значи је! „Данас код нас“ за то рекох, што се ѣ у Бугарско-Славенскоме језику у читању изговарало према имену своме ја, као н. п. што Бугари и данас говоре *мљако* и Пољаци *ојара, сјано, бљади* и т. д. Ја сам још прије тридесет година казао у Даници за годину 1826. на страни 15., да се у манастиру
34 Никољи у једноме Јеванђелију писаном на кожи налази ѣ и мјесто *ја* и мјесто *је*, н. п. єванћєліє царьствиѣ божиѣ; и видѣхомь славꙋ єго ѣко єдиночєдаго ѿ отьца; достоѣнь; врѣмє, мрѣжє, вь слѣдь и т. д.

К овоме различном изговарању слова ѣ ваља и то још додати, да се оно у старим србуљама налази гдјешто и мјесто *е* или Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. грѣдєть, свѣть мјесто грєдєть и свєть, Бугарско-Славенски грѧдєтъ и свѧтъ и т. д. По томе се по јужнијем крајевима народа нашега и говори н. п. *свјештеник* и *свјештати* масла. 2) Слово є зове се *јест*, и у данашњему Славенскоме језику ми га читамо у почетку и послије самогласнијех слова свуда *је*, а послије полугласнијех слова као у Њемачкоме језику *е* или у Рускоме *э*; Руси пак, како у данашњему Славенском језику тако и у своме народноме, читају га као *је* не само у почетку и послије самогласнијех слова, него и послије слова полугласнијех (ако не послије свакога полугласнога слова баш онако као што ми читамо *је* или ѣ, али јамачно друкчије него што ми читамо *е* или што би они читали *э*). По овакоме своме читању Руси су у данашњему црквеном језику свуда пометали є гдје је у староме Славенскоме ѥ, па га ми, по нашему начину читања, послије л и н читамо као што не ваља, н. п. оучитєлємъ, колєю, огнємъ, господнє (по староме Славенскоме оучитєлѥмъ, колѥю, огнѥмъ, господнѥ) ваљало би читати (као што и Руси читају) *учитељем, вољеју, огњем, господње*, а ми читамо по нашем начину као што је написано (не претварајући л у љ ни н у њ). Изговор слова є и слова ѣ тако је у Руском језику налик једно на друго, да Руски књижевници морају учити гдје се пише које од овијех слова; и гдјекоји су предлагали, да се једно од њих изостави са свијем, али су их опет задржали коријена ради. По различнијем мјестима, на којима се у србуљама налази є мјесто ѣ, а особито

мјесто є (н. п. грѣдєть м. гредєть, свѣть м. свєть, дѣсни дєсни, тєлѣсніє м. тѣлєсніє и т. д.) може се рећи да су се гда и у нас ова два слова свуда једнако изговарала.

К томе још може се додати и ово: какогод што се у словици *н* и *е* изговара и *не* и *ње* (како кад затреба), тако *е* и пред осталијем полугласнијем словима изговара и као н. п. *словесјекакикирцара* (сјекира), *твердетјемисте ме* (тјеме), *весјемистеме* (сјеме), *ведевјерцара* (вјера), *букебјеживетижи* жи), *мистемјесловастврдото* (мјесто), *покопоцијецерцерје* церје) и т. д.

По овакоме говору или срицању, које је у народу наму јамачно толико старо колико и писмо, и поред покаога изговарања слова ѣ и слова є, могли су пређашњи ижевници наши у писању врло ласно ѣ изоставити са јем, као што су изоставили и друга слова, од којијех су али по два за један глас, н. п. ы и оу, и мјесто њега узети изговарајући га као ѣ или *је*. А да су писци свију овијех ари є читали ко н или ѣ очевидно се доказује онијем мјесима гдје је оно послије л и н, на којима се нигдје у нау нашему ова слова не изговарају (*ле* и *не*) него се свуда претвара у *љ* а *н* у *њ*, н. п. болє (*боље*), зємлє (*земље*), поклєнъ (*постављен*), огнємъ (*огњем*), инокинє (*инокиње*), нємꙋ *ему*) и т. д.

Прва и трећа од овијех књижица иду у вријеме исто је Ђорђија Бранковића (који је умръо 1711. године) и у ијеме грађења оне митре коју сам ја видио на Цетињу с тписом у наоколо: Грїгорїє Димїтрїевичь милостїю божїєю јскоупъ сегєдински и бачки сїю митроу сачинихь иждивєніємь оуда скога ка слакоу господа и ка часть архиєрєискоую лєто люднє . ҂а҃ ѱ҃ д҃ ї., а друга је познија близу 50 година; али дући да се познаје по писму и по свему осталоме да су писали (особито другу и трећу) људи прости самоуци, који јесу знали ништа друго до којекако читати и овако писати, то се не може ни помислити да су их они преводили и ако догонили; да је ово само једна молитва или друго што ково, могао би човјек рећи, да је писац писао наизуст онако о што је из књиге читајући упамтио; али су ово читаве иге, и то се не може мислити; него су их морали од неа преписивати: тако може бити да ће се наћи још која старија.

Ја сам у Биограду године 1845. у писму казао пре денту ученога друштва г. Пауну Јанковићу између остало и ово: „да је царство Душаново остало, па да су наши ст само онолико Славенски језик посрбили, колико су га Ру порусили, и нама би сто пута било лакше узимати Славенс
36 ријечи и многе се не би ни познале у Српскоме језику;“ а сад би се могло казати, да су наши стари Славенски је већ били посрбили, али зла срећа да није дала да се при

Мени је за чудо како се у овоме посрбљавању и мјес пльть, дльгь, сльньцє није казало *пут*, *дуг*, *сунце* и т. д., што су Руси према своме језику узели плоть, долгъ, солнцє и т.

Примјере ове ја сам овдје узео онако као што сам нашао наштампане и написане, само сам исписао скраће ријечи да би их читатељи лакше могли читати, јер у срб љама има, н. п. б҃ь мјесто богь, б҃є мјесто божє, г҃ь мјес господь, г҃и мјесто господи и т. д.; а гдјекоје скраћене ријеч не би се могле ни наштампати без прављења особитијех сло н. п. у ријечи литоургиа л и г начињено је у једно, а та је гдјешто начињено у једно т и к, р и т, р и ѣ и т. д. осим тога, раставио сам састављене ријечи, и колико с знао, пометао сам знаке , ; : и . да би се лакше читати разумјети могло.

Тако сам ја ове примјере наштампао као што сам н нашао, а кад би се што штампало да се покаже *како б ваљало*, онда ја мислим да би ваљало према србуљама шта панијем и најстаријим рукописнијем узети свуда ѣ и ѥ гдје ј коме мјесто и т. д.

Најприје сам (с лијеве стране) метнуо оне који су штампанијех србуља, а према њима (на десној страни) по србљене из поменутијех рукописа. Може ко рећи да је тр бало метнути и како је у данашњијем црквенијем књига и то не би с горега било; али сам ја то изоставио једно то, што ми је било тешко, јер би књижица морала бити мно шира, а друго што мислим, да сваки од онијех нашијех књи жевника, за које се ово штампа, може одмах ласно зна како је у данашњему црквеноме језику.

Послије примјера из црквенијех књига додао сам 6 од поменутијех побожнијех приповиједака, у којима је писац јо

---

[19]) Писмо је ово штампано у књижици споменутој на страни 23.

ого већма ријечи скраћивао или, као што народ наш каже, азнословио него што је мало прије споме|нуто за црквене 37
буље, н. п. мјесто дѣва или барем д҃ва има гдјешто само ва, тако дви мјесто дѣви, дкѣ мјесто дꙋхове, дв мјесто дꙋже, влдцеҳꙋ мјесто владице христꙋ, лгию мјесто литꙋргію, охе јесто о христе, прѣстои мјесто прѣсветои, млтва мјесто молитва; вселие мјесто веселие и т. д. А гдјешто је слова исреметао, као н. п. у ријечима ѿ сна мјесто ѿ нас, не сота јесто не оста; а гдјешто је и друга са свијем написао, као н. п. зꙋ мјесто стазꙋ. Ја мислим да у празнословљење иде и ово што сам ја оставио): в (в благоговѣни, вх монастир) мјесто а (као што има на много мјеста), все, вси, всеҳ, всего мјесто асе, васи, васеҳ, васего ((које се такођер налази на много јеста)) всескрбно, вседꙋшно, вселꙋбазни, всескрвни, всещедраго, себлаженою мјесто васескрбно, васедꙋшно, васелꙋбазни, васекрни, васещедраго, васеблаженою (као н. п. што има васеблаги, асесилномꙋ и т. д.); а као што је у ријечима слова изотављао или друга писао, тако је јемачно гдјешто чинио и с итавијем ријечима. А да би читатељи наши видјели како се поред овакога Славенског језика Српски писало, додао сам на крају писмо патријара Пећскога Арсенија, на коме стоји да е преписано године 1692., али је јамачно старије најмање 2—3 године, јер је ово онај исти патријар Арсеније (Чарноевић), који је 1690. године с мноштвом народа нашега преЈегао у Маџарску; а иза тога из прве од поменутијех рукописнијех књига десет заповиеди божиҳ и *Како се ваља Богу олити*.

На нашу несрећу и на срамоту ваља ми још и то овдје азати, да у овијем примјериима щ не значи *шч* него *шт*. Ја ам до сад доказивао више пута, како глас овога слова у ароду нашему, као и у Бугарскоме, није *шч* него *шт*; како то наши књижевници од неко сто година тако наопако аучили и у народ, најприје у данашњој војводини а по том, скора, и у кнежевини Србији увели; како је архимандрит авле Кенгелац, н. п. ащe и еще читао *аште* и *јеште*; како ам ја и у Сријему слушао старе попове гдје тако читају . п. у Лежимиру старога попа Борића); како у Русији има читавијех књига написанијех, у којима је мјесто щ готово уда шт; и још ни у каквоме нашем Буквару нигдје није зано да се щ зове *шта*!

[88]

II.

ПРИМЈЕРИ ИЗ ЦРКВЕНИЈЕХ КЊИГА.

1.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Вѣроую вь ѥдиного бога штьца вьседрьжителꙗ, творца нѣбꙋ и земли, видимимь же вьсѣмь и невидимимь. и вь ѥдиного гда Исоуса Христа сына божїа ѥдинороднаго, ѿ отьца рожденаго прѣжде вьсѣхь вѣкь, свѣта ѿ свѣта, бга истиньна, рожденьна а несьтвореньна, ѥдиносоущьна штьцоу, имьже вьса быше нась ради чловѣцѣхь, и за наше спасенїе сьшьдьшаго сь небесь, и вьплыщьша се ѿ дꙋха свѣта и Марїе дѣвы, и вьчловѣчьша се; распетаго за ны при понитьсцѣмь Пилатѣ, страдавьша и погребеньна, и вьскрьсьша трети дьнь по писаньныхь и вьзьшьдша на небеса, и сѣдеща о деснꙋю штьца, и паки грѣдꙋща сь славою сꙋдити живимь и мрьтвимь, ѥгоже царствїю нѣсть коньца. и вь дꙋха свѣтаго, господа истиньна и животворещаго, иже ѿ ѿца исходещаго, ѥже сь ѿцемь и сыномь сьпоклањаѥма и сьславима, глаголавьшаго пророкы. вь ѥдиноу свѣтоую, сьборьноую и апостоль-
39a скоую црьковь. исповѣдꙋю| едино крьщенїе, вь штавьлѥнїе грѣхомь. чаю вьскрьсенїа мрьтьвымь, и жизнь бꙋдꙋщаго вѣка. аминь.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Верꙋю ва едїного бога шца васедржителꙗ, творца небꙋ и земли, вїдїмїм же васем и невїдїмим. ї ва единаго господа Ісꙋса Хрїста сина божїа едїнороднаго, ѿ шца рожденаго прежде васех векь, света ѿ света, бога истїна ѿ бога истїна, рождена а несатворена, едїносꙋщна шцꙋ, имже васа више нас ради човецех, и за наше спасенїе сашадшаго са небес, и вапльтївшаго се ѿ дꙋха света и Марїе девї, и вачловечша се, распетаго за ни прї понїтцем Пилате, страдавша и погребена, и васкрсша третї дан по пїсани, и вазшадша на небеса, и седеща ѡ деснꙋю оца, и паки гредꙋща са славою сꙋдитї жївим и мртвїмь, егоже царствїю нест конца. и ва дꙋха светаго, господа истїна и жївотворещаго, иже ѿ шца исходещаго, їже са оцем и сїном сапоклањаема и саславїма, глаголавшаго пророки. ва единꙋ светꙋю, саборнꙋю и апостолскꙋю црков. исповедꙋю едїно крщенїе ва оста|вленїе грехом. чаю васкрсенїа мртвїмь ї жїзан бꙋдꙋщаго века, амїнь.

2.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИJЕХ.

Блажень мꙋжь, ѥже не идѣ на сьвѣть нечьстивіихь, и на пꙋти грѣшніихь не ста, и на сѣдалищи гꙋбитель не сѣде; нь вь законѣ господьны волꙗ ѥго, и вь законѣ ѥго пооучит се дьнь и нощь. и бꙋдеть ꙗко дрѣво саждєньное при исходищіихь водь, иже плодь свои дасть вь врѣме своѥ, и листь ѥго не ѿпадеть, и вьса елика аще творить, оуспѣѥть. не тако нечьстивіи, не тако; нь ꙗко прахь, ѥгоже вьзмѣтаеть вѣтрь ѿ лица землѥ. сего ради не вьскрьсноуть нечьстивіи на соудь, ни грѣшніици вь сьвѣть праведніихь. ꙗко сьвѣсть господь пꙋть праведніихь, и поуть нечьстивыихь погыбнеть.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Блажен мꙋжъ, иже не иде на саветъ нечастивихъ, и на пꙋти грешнихъ не ста, и на седалищи гꙋбител не седе; на ва законе господни вола ѥгѡ, и ва законе его поꙋчит се дни и нощи. и бꙋдетъ ꙗко древле сажденое при исходищихъ вод, еже плодъ свои дастъ ва време свое, и листъ его не ѿпадетъ, и васе елика аще творитъ, ꙋспеет. не тако нечастиви, не тако; на ꙗко прах. егоже вазметает ветар ѿ лица земле. сего ради не васкреснꙋтъ нечастиви на сꙋдъ, ни грешници ва саветъ праведнихъ. ꙗкѡ савест господ пꙋтъ праведнихъ, и пꙋтъ грешнихъ погибнетъ.

3.

Вьскоую шеташе се ѥзыци, и людіе пооучише се тьщетныимь? прѣдсташе царіе земльсціи и кнезі сьбраше се вь коупѣ на господа и на христа ѥго. растрьгнѣмь оузы ихь, и ѿврьземь ѿ нась иго ихь. живыи на небесѣхь посмѣет се имь, и господь пороугает се имь; тогда вьзьглаголѥть кь нимь гнѣвомь своимь, и ꙗростію своею смоутить ѥ. азь же поставлѥнь есьмь царь ѿ нѥго надь Сіѡномь горою светою его. вьзвѣщаѥ повелѣніе господьнѥ. господь рече кь мнѣ: сынь мои

Васкꙋю шеташе се ѥзици, и людие поꙋчише се таштнимъ? предсташе цариe ѕемласти, и кнези сабраше се ва кꙋпе на господа и на христа ѥгѡ. растргнем ꙋзи ихъ, и ѿтвржемъ ѿ насъ иго ихъ. живи на небесехъ посмеетъ се имъ, и господъ порꙋгаетъ се имъ. тогда ваз глаголетъ ка нимъ гневомъ своимъ, и ꙗростию своею смететъ е. азъ же поставленъ есамъ царь ѿ негѡ надъ Сиономъ горою светою его. казвещае повеление господне. господъ рече ка мне: синъ 406
мои еси ти, азъ данасъ родих

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

ѥси ты, азь дьньсь родих те; проси ѿ мене, и дамь ти ѥзыкы достоꙗніе твоѥ, и ѡдрьжаніе твое коньце землѥ. оупасеші е палицею желѣзною, ꙗко сьсоуды скоудѣльниче ськроушиші е. и нинꙑ царіѥ разоумѣите; накажите се вьси соудеціеи земли. работаите господеви сь страхомь, и радꙋите се ѥмоу сь трепетомь. пріимѣте наказаніе, да не когда прогнѣваеть се господь, и погыбнете ѿ поути праведьнаго, ѥгда вьзьгорит се вь скорѣ ꙗрость его, блажени вьси надѣюціеи се нань.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

те. проси ѿ мене и дамъ ти ѥзики достоꙗние твое, и ѡдржание твое конци земле. ꙋпасеши е палицею железною, ꙗко сꙋди скꙋделниче сакрꙋшиши е. и нине царие разꙋмеите; накажите се сви сꙋдещеи земли. работаите господеви са страхомъ, и радꙋите се емꙋ са трепетомъ. примете наказание, да не когда прогневаетъ се господъ, и погибнете ѿ пꙋти праведнаго, егда вазгоритъ се ва скоре ꙗростъ его, блажени васи надеющеи се нанъ.

4.

Глаголы моѥ вьноуши, господи, разоумѣи званіе мое. вьньми глась молитви мое, цароу мои и боже мои, ꙗко к тебѣ помолю се, господи. за оутра оуслыши глась мои, за оутра прѣдстанꙋ прѣдь тобою и оузроу, ꙗко богь не хоте безаконіе ты ѥси; не приселеть се к тебѣ лꙋкавіи, ни прѣбꙋдꙋть же закѡнопрѣстꙋпници прѣдь очима твоима; вьзненавидѣль еси вьсе творещеѥ безаконіе. погꙋбишь вьсе глаголющеѥ льжꙋ; мꙋжа крьвемь и льстива гнꙋшает се господь. азь же множьствомь милости твоеѥ вьнидоу вь домь твои, поклоню се кь цркви светѣи твоеи вь страсѣ твоѥмь. господи, наведи ме на правьдоу твою, врагь моихь

Глаголи мое ванꙋши, господи, разꙋмеи званіе мое. ванми глась молітви моее, царꙋ мои и боже мои, ꙗко к тебе помолꙋ се, господи. за ꙋтра ꙋсліші глас мои, за ꙋтра предстанꙋ ті, и ꙋзріші ме, ꙗко богь не хотеи безаконіꙗ ті еси; не придет к тебе лꙋкавнꙋеи, ни пребꙋдꙋт же законопрестꙋпници пред очима твоима; вазненавидел еси васе творещее безаконіе. погꙋбіші васе глаголꙋщи лажꙋ; мꙋжа крвем и ластіва гнꙋшает се господь. аз же множаством милости твоее ванидꙋ ва дом твои, поклонꙋ се ка цркви светеі твоеи ва страсе твоем. господи, наставі ме правдою твоею, враг моіх ради исправі пред собою пꙋтъ мои. ꙗко нест ва ꙋстех

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

ради исправи прѣдь тобою пꙋть мои. ꙗко нѣсть вь оустѣхь ихъ истины, срьдьцє ихъ сꙋєтно,
41а гробь ѿврьсть| грьтань ихь, ѥзыки своими льщахꙋ. сꙋди имь, боже, да ѿпадꙋть ѿ мислїи своихь; по множьствꙋ нечьстїа ихь изрины є, ꙗко прогнѣвашє те, господи, и вьзвеселєт се вьси оуповающєи на тє, вь вѣкь вьзрадоуют се, и вьселиши се вь ныхь, и похвалет се тобою любєщєи имє твоѥ. ꙗко ты благословиши праведника, господи, ꙗко ѡроужїємь благоволѥнїа вѣньчаль ѥси нась.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

тини, срдцє ихъ сꙋєтно, гроб ѿврстъ гртанъ ихъ, єзики своїмї лащахꙋ, сꙋди| имъ, боже, да 41б
ѿпадꙋт ѿ мїслї своих; по множаствꙋ нечастїа ихъ изринї є, ꙗко прогневашє те, господи. и вазвєселет се васї ꙋповающєи на те, ва вєки вазрадꙋют се, иваселиши сє ва них, и похвалет се ѡ тєбє васи лꙋбещї име твоє. ꙗко тї благословїшї праведника, господи, ꙗко ѡрꙋжием венчал еси нас.

5.

Господи, кто ѡбытаєть вь жилищи твоѥмь? или кто вьселит сє вь светѣи горѣ твоєи? ходєи бес порока, и дѣлаєи правьдꙋ, глаголѥ истиноу вь срьдьци своемь. иже не оульсти ѥзыкомь своимь. ни сьтвори искринемꙋ своємꙋ злаа, и поношенїє не прїєть на блыжнѥє своє. оуничижень ѥсть прѣдь нимь лоукавїи, боєщєѥ же сє господа славить; кльнїи се искрьнѥмоу своємоу и не ѿмѣтає се. сребра своєго не дасть вь лихвоу, и мьзды на неповиньныхь не прїѥть. творєи сїа, не подвижит сє вь вѣки.

Господи, кто ѡбитаетъ ва жилищи твоемъ? или кто васелитъ сє ва светꙋю горꙋ твою? ходєи безъ порока, и делаєи правдꙋ, глаголєи истинꙋ ва срдаци своемъ, иже не ꙋласти езиком своимъ, и не сатвори искрнѥмꙋ своємꙋ ѕла, и поношениꙗ не приєтъ на ближе своє. ꙋничижен єстъ пред нимъ лꙋкавии, боещи же се господа славитъ; клєни се искрнемꙋ своемꙋ и не ѿметаєи сє. їже сребра своего не дадє ва лихвꙋ, и мазди на неповиннихъ не приєтъ. творєи сиꙗ, не подвижетъ сє ва веки.

6.

Помилоуи мє, боже, по великѣи милости твоѥи, и по

Помилꙋи мє, боже, по̀ великиє милости твоєи, и по мно-

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

многымь щедротамь твоимь,
ѡцѣсти беззаконїе моѥ, наипаче
ѡмїи ме ѿ беззаконїа моего, и
ѿ грѣха моего ѡчисти ме. ꙗко
беззаконїе моѥ азь знаю, и грѣхь
42a мои прѣдь мною| ѥсть вину.
тебѣ единому сьгрѣшихь, и
лукавое прѣдь тобою сьтворихь.
ꙗко да ѡправьдиши се вь словесехь своихь. и прѣприши вьнѥгда соудити ти. се бо вь беззаконїихь зачеть ѥсмь, и вь грѣсѣхь роди ме мати моꙗ. се бо истиноу вьзлюбиль еси, безьвѣстьнаꙗ и таинаꙗ прѣмудрости твоеѥ ꙗвиль ми ѥси. ѡкропиши ме иссопомь, и ѡчищоу се; омиѥши ме, и паче снѣга оубѣлу се. слоухоу моемоу даси радость и веселїе, вьзрадеют се кости смѣреныѥ. ѿврати лице твоѥ ѿ грѣхь моихь, и вьса беззаконїа моꙗ ѡцѣсти. срьдьце чисто сьзыжди вь мнѣ, боже, и духь правь ѡбновы вь оутробѣ моѥи. не ѿврьзы менѣ ѿ лица твоѥго, и духа светаго твоего не ѿими ѿ мене. вьздаждь ми радость спасенїа твоѥго, и духомь владичьномь оутврьди ме. наоучоу беззаконьнїе поутемь твоимь, и нечьстивїи к тебѣ ѡбратет се. избави ме ѿ крьвїи, боже, боже спасенїа моего, вьзрадоуѥт се ѥзыкь мои правьдѣ твоеи. господи, оустнѣ ми ѿврьзеши, и оуста моꙗ вьзвѣстеть хвалу твою. ꙗко аще би вьсхотель жрьтвѣ, даль бымь оубо, вь-

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

жаству щедротамъ твоимъ, ѡцести беззакониꙗ моꙗ, наипаче
ѡми ме ѿ беззакониꙗ моего, и
ѿ греха моего ѡчисти ме. ꙗко
беззаконие мое азъ знаю, и грехъ
мои предъ мною| естъ вину. тебе 42
единому сагрешихъ, и лукавое
предь тобою сатворихъ. ꙗкѡ да
ѡправдиши се ва словесехъ своихъ, и преприши ванегда судити ти. се бо ва беззаконихъ зачетъ есамъ, и ва гресехъ роди ме мати моꙗ. се бо истину вазлубїлъ еси, безвестна и таина премудрости твое ꙗвилъ ми еси, ѡкропиши ме исопомъ, и ѡчищу се; ѡмиеши ме, и паче снега убелу се. слуху моему даси радостъ и веселие, вазрадуютъ се кости смерение. ѿврати лице твое ѿ грехъ моихъ, и васа беззакониꙗ моꙗ ѡчисти. срдце чисто сазижди ва мне, боже, духъ правъ ѡбнови ва утробе моеи. не ѿврзї мене ѿ лица твоего, и духа светаго твоего не ѿими ѿ мене. даждъ ми радостъ спасениꙗ твоего, и духомъ владичнимъ утврди ме. научу беззаконие путемъ твоимъ, и нечастиви к тебе ѡбратетъ се, и избави ме ѿ крви, боже, боже спасениꙗ моего, вазрадуетъ се езикъ мои праведе твоеи. господи, устне ми ѿврзеши, и уста моꙗ вазвеститъ хвалу твою. ꙗко аще би васхотелъ жртви, далъ бимъ убо, васесажженїа не благоволїши. жртва богу духъ сакрушенъ, срдце сакрушено и

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.	ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.
сєсьжигаѥма нє благоволиши. жрьтва богꙋ дꙋхь ськрꙋшєнь, срьдьцє ськроушєньно и смѣрєньно богь нє оуничижить. оублажи, господи, благоволѥніємь твоимь Сїѡна, и да сьзыждоут сє стѣны їєроусалимьскїє, тогда благоволиши жрь-	смєрєно богъ нє ꙋничижитъ. ꙋблажи, господи, благоволєниємъ твоимъ Сиона, и да сазиждꙋтъ сє стєнї єросалїмскїє, тогда благоволиши жртвꙋ правди, вазношєниꙗ и васєсажигаєма: то-
43а твоу правьды, вьзношєнїє и вьсєсьжигаѥма: тогда вьзложєть на ѡльтарь твои тєльцє.	гда вазложєтъ на ѡлтар твои 43б тєлцє.

7.

Господи божє спасєнїꙗ моєго, вь дьнь вьзвахь, и вь нощи прѣдь тобою. да вьнидєть прѣдь тє молитва моꙗ, приклоны оухо твоѥ кь молѥнїю моѥмоу. ꙗко испльни сє зьль дꙋша моꙗ, и живот мои адѣ приблыжи сє. примєнѥнь быхь сь нисходєщїими вь ровь: быхь ꙗко чловѣкь бєзь помощи. вь мрьтвїихь свободь, ꙗко ꙗзьвьны спєщє вь гробѣхь, ихжє нѣси помєноуль к томꙋ, и ты ѿ роуки твоєѥ ѿриновєни бышє, положишє мє вь ровѣ прѣисподьнѥмь, вь тьмныихь и сѣны сьмрьтнѣи. на мнѣ оутврьди сє ꙗрость твоꙗ, и вьсє вльни твоє навєдє на мє. оудалиль ѥси знаємїихь моихь ѿ мєнє, положишє мє вь мрьзость сєбѣ, прѣдань быхь, и нє исхождахь. очи мои изьнємогостѣ ѿ нищєти, вьзвахь к тєбѣ, господи, вьсь дьнь, вьздѣхь к тєбѣ роуцѣ мои. єда мрьтвыимь сьтвориши	Господи божє спасєниꙗ моєго, ва днъ вазвах, и ва нощи прєд тобою, да вашидєт прєда тє молїтва моꙗ, приклонї ꙋхо твоє ва молєнїꙋ моємꙋ. ꙗко исплнї сє залъ дꙋша моꙗ, и животъ мои адꙋ приблїжї сє. прїмєнєнъ бихъ са нїсходєщими ва ровъ; бихь ꙗко чловєкъ бєс помощи. ва мртвїхъ свобод, ꙗко ꙗзавнї спєщє ва гробєх, ихжє нє помєнꙋлъ єси к томꙋ, и ти ѿ рꙋки твоєє ѿрїновєнї бишє. положїшє мє ва ровє прєисподнємъ, ва тамнїх и сєнї самртнєи. на мнє ꙋтврдї сє ꙗрост твоꙗ, и васє валнї твоє навєл єсї на мє. ꙋдалїл єси знаємїхъ моїхъ ѿ мєнє, положїшє мє мрзостъ сєбє, прєданъ бих, и нє исхождахъ. очи мои изнємогостє ѿ нищєтї, вазвах к тєбє, господи, вас дан, ваздєх к тєбє рꙋцє мои, єда мртвїмї творїши чꙋдєса? илї врачєвє васкрєсєтъ и исповєдєт сє тєбє?

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

чюдеса? или врачеве вьскрѣсеть,
и исповѣдет се тебѣ? еда по-
вѣсть кто вь гробѣ милость
твою, и истинꙋ твою вь погы-
бѣлы? еда познана боудоуть вь
тьмѣ чюдеса твоꙗ, и правда
твоꙗ вь земли забьвѣньнѣи?
и азь к тебѣ, господи, вьзвахь,
и оутро молитва моꙗ варить
те. вьскоую, господи, ѿрѣѥшь
дꙋшоу мою, ѿвращаѥши лице
44a твоѥ ѿ мене?| нищь ѥсьмь азь,
и вь трꙋдѣхь ѿ юности моеѥ,
вьзнесь же се смѣрихь и ѡмоу-
тѣхь. по мнѣ прѣидоше гнѣвы
твои, оустрашеніа твоꙗ вьзь-
моутише ме: ѡбыдоше ме ꙗко
вѡда вьсь дьнь, ѡдрьжаше ме
вь коупѣ. оудалиль ѥси ѿ менѣ
дрꙋга и искрьнꙗгѡ, и знаѥ-
мыихь моихь ѿ страстіи.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

еда повест кто ва гробе мі-
лостъ твою, и їстінꙋ твоѥ ва
погїбелї? еда познана бꙋдетъ
ва тме чꙋдеса твоꙗ, и правда
твоꙗ ва землї забвенеи? аз
к тебе, господи, вазвах, и ꙋтро
молитва моꙗ предвари те. ва-
скꙋю, господи, ѿреешн дꙋшꙋ моѥ,
ѿвращаешї ліце свое ѿ мене?
нищъ есамъ азъ, и ва трꙋдех
ѿ юности моее, вазнес же се
смерїх се и| їзнемогохъ. на мне 46
преидоше гневи твои, ꙋстраше-
ниꙗ твоꙗ вазмꙋтише ме: обі-
доше ме ꙗко вода вас дан,
одржаше ме ва кꙋпе. ꙋдалил еси
ѿ мене дрꙋга искрнаго, и знаѥ-
міх ѿ страсти.

8.

Благослови, дꙋше моꙗ, го-
спода, и вьса вьноутрьнꙗа моꙗ,
име светоѥ ѥгѡ. благослови,
дꙋше моꙗ, господа, и не за-
бывай вьсѣхь вьзданіи ѥго; ѡ-
цѣщающаго вьса беззаконіа твоꙗ,
исцѣлꙗющаго вьсе недꙋгы твое,
избавьлꙗющаго ѿ истлѣніа жи-
вовть твои, вѣньчающаго те ми-
лостїю и щедротами; испльнꙗ-
ющаго вь благыхь желаніе твоѥ;
ѡбновит се ꙗко ѡрьлꙋ юность
твоꙗ. творей милостиню господь
и соудьбоу вьсѣмь ѡбыдимимь,
сказа поути своѥ Мѡисеѡви,
сыномь исраилѥвѡмь хотѣніа

Благослови, дꙋше моꙗ, го-
спода, и васа ванꙋтрнꙗ моꙗ
име светое его. благослови, дꙋше
моꙗ, господа, и не забївай васех
вазданї его; очищающаго васа
беззаконіꙗ твоꙗ, исцелꙗющаго
васе недꙋги твое, избавлꙗющаго
ѿ истленіꙗ живот твои, вен-
чающаго те милостїю и щедро-
тами, исплнающаго ва благихъ
желание твое; обновит се ꙗко
орлꙋ юност твоꙗ. творей ми-
лостинꙋ господь, и сꙋдбꙋ васем
обидимим. сказа пꙋти свое
Моисеови, сином исраилевїмъ хо-
теніе свое. щедар и мїлостив

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

своꙗ. щєдрь и милостивь го-
сподь, дльготрьпѣливь и мно-
гомилостивь. нє до коньца про-
гнѣваєт сє, ни вь вѣкы вра-
ждꙋѥть. нє по безакѡнїємь на-
шимь сьтвѡриль ѥсть намь,
ни по грѣхомь нашимь вьздаль
ѥсть намь. ꙗко по висотѣ не-
бєснѣи ѿ землѥ оутврьдиль
ѥсть господь милость свою на
5a боєщиїх сє єго. єль| далечє ѿ-
стоєть вьстоци ѿ западь, оу-
далиль ѥсть ѿ нась безаконїа
наша. ꙗкожє щєдрить ѡтьць
сыны, оущєдрить господь боє-
щеѥ сє ѥго. ꙗко ть позна сьз-
данїє нашє, поменꙋ, ꙗко прьсть
ѥсми. чловѣкь ꙗко трава, днїє
ѥго ꙗко цвѣть сєльныи, тако
ѡцвьтєть. ꙗко дꙋхь проидєть
вь нѥмь, и нє боудєть, и нє
познаѥть к томоу мѣста своєго.
милость же господьнꙗ ѿ вѣка
и до вѣка на боєщїих сє ѥго,
и правьда ѥго на сынохь сы-
новь, хранєщїихь завѣть єго,
и помнєщїихь заповѣди ѥго,
творити ѥ. господь на небесы
оуготова прѣстоль свои, и цар-
ствїє єго вьсѣми ѡбладаѥть.
благословитє господа вьси аг-
гєлы єго, сильнїи крѣпостїю,
твѡрещеи слово ѥго, оуслышати
глась словесь ѥго. благословитє
господа вьсє силы ѥго, слоугы
єго, творещеи волю ѥго. благо-
словитє господа вьса дѣла ѥго.
на вьсакомь мѣстѣ владичь-
ствїа єго благослови, дꙋшє моꙗ,
господа.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

господꙋ, длготрпєлївꙋ и мно-
гомилостивꙋ. нє до конца про-
гнєваєт сє, ни ва веки вра-
ждꙋєт. нє по безаконїємꙋ нашим
сатворїл єст нам, ни по грехом
нашїм ваздал ест намꙋ. ꙗко по
вїсотє небеснеи ѿ землє ꙋтвр-
дилꙋ єстꙋ господꙋ мїлост свою
на боєщих сє єго. єлико ѿстоєтꙋ.
вастоци ѿ запад, ꙋдалил єси
ѿ| нас безакониа наша. ꙗкожє 456
щєдрит ѡтацꙋ сини, ꙋщєдритꙋ
господꙋ боєщїх сє єго. ꙗко та
позна сазданїє нашє, поменꙋ,
ꙗко прстꙋ єсми. чловекꙋ ꙗко
трава, дниє єго ꙗко цвет сєлни,
тако процавтєт. ꙗко дꙋх про-
идєт ва нем и нє бꙋдєтꙋ, и нє
познаєт к томꙋ мєста своєго.
мїлост жє господна ѿ вєка и
до вєка на боєщих сє єго. и
правда єго на сїнохꙋ синовꙋ,
хранєщеи завєтꙋ єго, и помнєщи
заповеди єго творити є. господꙋ
на небєса ꙋготовал прєстолꙋ свои.
и царство єго васємї ѡбладаєтꙋ.
благословитє господа васї ан-
ђели єго, силнї крєпостїю, тво-
рєщєи слово єго, ꙋслишати глас
словєс єго. благословїтє господа
васє сїлї єго, слꙋги єго, творєщєи
волю єго. благословитє господа
васа дела єго. на васаком мєстє
владичаствїꙗ єго благословї,
дꙋшє моꙗ, господа.

9.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Хвалитє бога вьсвєтыхь ѥго,
хвалитє ѥго вь оутврьждєніи
силы єго, хвалитє ѥго на силахь
ѥго, хвалитє єго по прѣмногомꙋ́
вєличьствїѥ ѥго. хвалитє ѥго
вь гласѣ троубьнѣмь, хвалитє
ѥго вь ѱальтиры и гꙋ́слѣхь.
хвалитє ѥго вь тумьпанѣ и
лицѣ, хвалитє єго вь стрꙋ́нахь
46а и ѡрганѣхь. хвалитє ѥго вь
кумьвалѣхь доброгласныхь,
хвалитє ѥго вь кумьвалѣхь
вьсклицанїа. вьсако дыханиѥ
да хвалить господа.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Хвалитє бога ва светихъ єго,
хвалитє єго ва ꙋ́тврждєниє сили
єго. хвалитє єго на силахъ єго,
хвалитє єго по прємногомꙋ́ вє-
личаствиѥ єго. хвалитє єго ва
гласє трꙋ́бнємъ, хвалитє єго ва
ѱалтирї и ва гꙋ́слєхъ. хвалитє
єго ва тимпанє и лицє, хвалитє
єго ва стрꙋ́нахъ и ѡрганє. хва-
литє єго ва ѣимфалєх добро- 46б
гласнихъ, хвалитє єго ва ким-
фалєхъ васклицаниꙗ. васако ди-
ханиє да хвалитъ господа.

10.

Братїє, єлици крьстихомь сє
вь Христа Їсоуса, въ сьмрьть
ѥго крьстихомь сє? съпогрє-
бохѡмь сє оубо сь нымь крь-
щєнїємь въ сьмрьть, да ꙗкожє
въста Христось ѿ мрьтьвыхь
славою ѡтьчєю, тако и мы вь
ѡбновьлѥнїє жизни ходити на-
чьнємь. аще оубѡ сьрасльнїи
быхомь по подобїю сьмрьти
ѥго, нь и въскрьсєнїю боудємь.
сє вѣдоуще, ꙗко вєтьхи нашь
чловѣкь сьраспєт сє, да оупразь-
днит сє тѣло грѣховьноѥ, нє
к томоу работати намь грѣхоу.
оумьрїи бо ѡправьда сє ѿ
грѣха. аще ли оумрѣхомь сь
Христомь, вѣрꙋ́ѥмь, ꙗко живи
бꙋ́дємь сь нимь, вѣдоущє, ꙗко
Христось вьста ѿ мрьтвыихь,
оужє нє оумрѣть, съмрьть ѥмоу

Братиє, єлици ва Христа
Исꙋ́са крстихом сє, ва самртъ
єго крстихом сє? сапогрєбохом
сє ꙋ́бо са нимъ крщениємъ ва
самртъ, да ꙗкожє васта Хри-
стосъ ѿ мртвих славою ѡчєю,
тако и ми ва новости жизни
да ходимъ. аще бо саѡбразни
бихѡмъ подобию самрти єго,
и васкрєнию бꙋ́дємъ причєст-
ници. сиє вєдеще, ꙗко вєтхи
нашъ чловєкъ са нимъ распєт
сє, да ꙋ́празднит сє тело грє-
ховноє, ꙗко к томꙋ́ нє работати
намъ грехꙋ́. ꙋ́мри ꙋ́бо ѡправди
се ѿ греха. аще жє ꙋ́мрєхѡмъ
са Христомъ, вєрꙋ́ємъ ꙗко и
живи бꙋ́дємъ са нимъ. вєдеще,
ꙗко Христосъ васта ѿ мртвихъ,
к томꙋ́ же нє ꙋ́мираєтъ, самртъ
нанъ к томꙋ́ нє ѡбладаетъ. єжє

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

оужє нє оудолѣѥть. єжє бо оумрѣть, грѣхови оумрѣть єдьною, а ѥжє живєть, живєть богови. тако и вы причитаитє себе мрьтвомꙿ оубо быти грѣхꙋ, живомь жє богови, ѡ Христѣ Ісоусѣ господи нашемꙿ.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

во ꙋмрє, грєхꙋ ꙋмрє єдиною, а єжє живєтꙿ, богови живєтꙿ. тако же и ви ваменете себе мртви ꙋбо бити грєхꙋ, живи же богови, ѡ Христе Ісꙋсе господе нашемꙿ.

11.

Сє женихь грєдєть вь полоу-
нощи, и блажєнь рабь, ѥгожє
ѡбрѣщєть бьдрьствꙋюща; нєдо-
стоинь же пакы, ѥгожє ѡбрѣ-
47а щєть| оунивающа. блюды оубо,
дꙋшє моꙗ, да нє сномь ѡтєго-
тиши се, да нє сьмрьти прѣ-
дана бꙋдєши, и царствїа вьнѣ
затвориши сє, нь вьспрени зо-
вꙋщїи: свѣть, свѣть, свѣть
ѥси, божє, за богородицє по-
милоуи нась.

Сє женїхꙿ грєдєтꙿ ва полꙋ-
нощи, блажен рабꙿ, єгожє ѡб-
рєщетꙿ бдєща; нєдостоин же
паки, єгожє ѡбрєщєт лєнеща се.
блꙋди ꙋбо,| дꙋшє моꙗ, да нє 47б
сном ѡтєготїши сє, да нє самрти
предана бꙋдєши, и царствиа ванє
затворїшї сє, на васпрєнї зо-
вꙋщи: свєт, свет, свет єси, боже,
богородицє ради, помїлꙋи нас.

12.

Помєни, господи, ижє вь надєжди вьскрьсєнїа и жизны вѣчьныѥ оусьпышеѥ ѡтьцє и братїю нашоу, и вьсє ижє вь благочьстїи скончавьшєѥ се, и прости имь вьсако сьгрѣшенїє, вольноѥ жє и нєвольноѥ, вь словѣ и дѣлѣ и помышьлѥнїи сьгрѣшеньноѥ имы, и вьсєли ихь вь мѣста свѣтьлаа и вь мѣсто злачьно, ѿ нꙋдоужє ѿбѣжє вьсака скрьбь, болѣзнь и вьздыханїє, идѣжє присѣщєнїє[20])

Помєни, господи, ижє ва надежди васкрсениꙗ и жизни вечние ꙋсапшиє ѡцє и братию нашꙋ и васєхꙿ ижє ва благочастивои вєри скончавшихꙿ се, и прости имꙿ васако прегрешениє волноє жє и нєволноє, словом и деломꙿ и помишлєниємꙿ сагрєшеноє ими, и васели ихꙿ ва места светла и ва места прохладна и ва места покоина, ѿ нꙋдєже ѿбеже васака болезанꙿ и печалꙿ и ваздихание, идєжє просвещаєтꙿ светꙿ

[20]) У другоме Псалтиру (од године 1638.) стоји просвѣщенїємь, а у московском Часловцу од године 1848. присѣщаєтꙿ.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

свѣть лица твоєго, веселить вьсе иже ѿ вѣка свѣтыѥ твоѥ, дароуи имь царство твоє и причестїє неизреченьнїихь и вѣчьныхь твоихь благь и твоѥє бесконьчьныѥ и блаженьныє жизни наслажденїє; ты бо ѥси вьскрьсенїе и животь и покои оусьпьшимь рабѡмь твоимь, Христе боже нашь, и тебѣ славу вьзсиламо сь безначельнимь ти ѡтьцемь и вьсесвѣтымь и благымь и животворещимь ти доухомь и нинѣ и присно и вь вѣкы вѣкомь аминь.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

лица твоего и веселитъ васеҳъ иже ѿ века светие твоє; дарͧи имъ царствие твоє и причестие неизречениҳъ и вечниҳъ твоиҳъ благъ и твоеє безконачниє и блажение жизни наслажденне; ти бо еси васкрсение и животъ и покои ͧсапшим рабомъ твоимъ, Христе боже нашъ, и тебе славͧ василаемъ са безначелнїемъ ти ѡцемъ и са пресветимъ и благимъ и жївотворещиемъ ти дͧхомъ и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

13.

48а И даждь намь, владыко, на сьнь градͧщимь покои дͧши и тѣлͧ, и сьхрани нась ѿ мрачьнаго сьна грѣховьнаго и ѿ вьсакаго тьмьнаго и нощьнаго сладострастїа, оустави стрьмленїє страстемь, оугаси раждеженьнїе стрели лͧкаваго ѥже на ни лͧкавно движимїє, тѣла нашего вьстанїа оустави, и вьсако земльноѥ и вещьное мͧдрованїє оуспи, и дарͧи намь, боже, бьдрь оумь, цѣломͧдрь помысль, срьдьце трѣзвеще се, сьнь льгькь и вьсакого сатанина мьчьтанїа неискͧсьнь. вьстави же нась вь врѣме молитвѣ оутврьждени вь заповѣдехь твоихь, и паметь твоихь сͧдьбь вь себе винͧ имͧще; вьсеноiщьноѥ намь славословїе дарͧи пѣти и благословити и

Даждъ намъ, владико, на санъ градͧщимъ покои дͧши и телͧ, и сахрани нас ѿ мрачнаго сна греховнаго, и ѿ васакаго тамнаго и нощнаго сладострастиа; ͧстави стрмление страстемъ, ͧгаси раждежениа стрели лͧкавнаго, ѩже на ни лͧкавно движимие, и вастаниа плати нашеє ͧтоли, и васакоє земноє и вещное наше мͧдрование ͧспи; и дарͧи намъ, боже, бадаръ ͧмъ и целомͧдаръ помисал, срдце трезвеще се, санъ лагакъ и васакаго сатанина мащаниа неискͧсанъ; вастави же нас ва време молитви ͧтврждение ва заповедеҳъ твоиҳъ, и паметъ сͧдабъ твоиҳъ ва себе винͧ имͧще; васенощноє славословие намъ дарͧи пети и благословити и славити пречастноє и 48б

СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.	ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.
и прѣчьстьнои и велико- е име твои ѡтьца и сина аго дꙋха и нинѣ и при- вь вѣкы вѣкомь, аминь.	великолепное[21]) име твое, ѡца и сина и светаго дꙋха, и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

14.

стось вьскрьсе изь мрь- ь, сьмрьтїю сьмрьть по- и сꙋщимь вь гробѣ жи- дарова.	Христосъ васкрсе изъ мрт- вихъ, самртию самртъ поправъ, и сꙋщимъ ва гробехъ животъ дароваъ.

15.

зьначельное слово ѡтьцꙋ вѣи ѿ дѣви рождьшеи се асеніе наше, вьспоимь и поклонимь се, ꙗко бла- оли пльтїю вьзыти на и сьмрьть прѣтрьпѣ- ьскрѣсити оумрьшеи вь е вьскрѣсеніе свое.	Сабезначелное слово ѡцꙋ и дꙋхови ѿ деви рождше се на спасеніе наше васпоимъ верни 406 и поклонимъ се, ꙗко благоиз- воли плтию вазити на крстъ и самртъ претрпети, и васкресити ꙋмрвше ва славное васкрсение свое.

16.

тебе радоуеть се ѡбрадо- вьса тварь, аггельскы и родь чловѣчьскы, ѡ- ьнаа црькви, и раю сло- дѣвьствьна похвало, изь богь вьпльти се и мла- бысть, прѣжде вѣкь сїи нашь; ложесна бо твоа ль сьтвори, и чрѣво твое аннѣише небесь сьдѣла, радоуеть се ѡбрадован- са тварь, слава тебе.	Ѡ тебе радоуетъ се благо- детнаꙗ васакаꙗ тварь, ангелски саборъ и човечаски родъ, ѡсве- штени храме и раю словесни, девственаꙗ похвало, изъ нееже богъ вапати се и младенацъ бистъ, прежде векъ си богъ нашъ; ложесна бо твоꙗ престолъ са- твори, и чрево твое пространнее небесъ садела. Ѡ тебе радоуетъ се благодетнаꙗ васакаꙗ тварь, слава тебе.

---

[21]) У првој и трећој књизи мјесто великолепное има великое и лепое.

17.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.

Арьхїстратизы божїи, слоужителїє божьствьныє славы, агеломь начельници и наставьници бесплътьнымь, єже єсть намь на пользоу просите, и велїю милость, ꙗко бесплътьнымь архїстратизи.

ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.

Архистратизи божи, слꙋжителие божаставніе слави, анђелом началніци и наставници бесплатним, полазное нам просите и велію милост, ꙗко васем бесплатнїмъ архистратїзи.

18.

Єгда сьниде кь сьмрьти, животе безьсьмрьтьныи, тогда и ада оумрьтвиль єси блистанїємь божьства; єгда же оумрьшеє ѿ прѣисподьныихь вьс-
50а крѣси, все си|лы небесныє вьпїахꙋ ти: жизньодавьче Христе боже, слава тебѣ.

Єгда саниде ка самртї, животе бесамртни, тогда ада ꙋмртвилъ еси блистаниемъ божаства; єгда же ꙋмршее ѿ преисподнихъ васкреси, васе сили небесние вази-
вахꙋ: жизнодавче Христе боже, 50б
слава тебе.

19.

Аще и вь гробь сьниде бесьмрьтне, нь и адꙋ раздрꙋши силꙋ, и вьскрьсе ꙗко побѣдитель, Христе боже, и женамь мѵроносицамь радость провѣщавь, и своимь апостоломь мирь дарꙋє, иже падшимь подає вьскрьсенїє.

Аще и ва гробъ санизашалъ еси безсамртне, на и адꙋ раздрꙋшилъ еси силꙋ, и васкрсалъ еси ꙗко победителъ, Христе боже, женамъ мироносицамъ вещави: радꙋите се, и твоимъ апостоломъ миръ дарꙋеи, падшимъ подае васкрсение.

20.

Сьшьль єси кь прѣисподнєє страни землє, и ськроуши вѣрѣє вѣчныє и прѣисподнєє свѣзанїє, Христе, и трїдьневно, ꙗко ѿ кита Іѡна, вьскрьсьль єси ѿ гроба.

Санизашалъ еси ва преисподнꙗ земли, и сакрꙋшилъ еси вереи вечние, садржещие свезание, Христе, и тридневанъ, ꙗко ѿ кита Іѡна, васкрсалъ еси ѿ гроба.

21.

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.	ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.
Свѥтомоу доухоу чьсть и слава, ꙗкоже ѿьцоу подобаѥть, коупно же и синоу: сего ради поѥмь троици ѥдинодрьжавіѥ.	Светомꙋ дꙋхꙋ часть и слава, ꙗкоже ѿцꙋ подобаетъ, кꙋпно же и синꙋ: сего ради поемъ троици ѥдинодржавиѥ.

22.

Поюще твоѥ вьчловѣченіѥ вьсхвалꙗѥмь те вьси, и вѣроуѥмь сь Ѳомою, ꙗко господь и богь ѥси, сѣдѣи сь ѿьцемь, и хотѣи соудити живіимь и мрьтвимь, тогда сподоби ме дѣснааго ты стоꙗніꙗ вьпіющааго:	Поюще твоѥ вачловечениѥ васхвалаѥмъ те васи, и верꙋѥмъ са Томою, ꙗко господъ и богъ ѥси, седеи са ѿцемъ, и хотеи сꙋдити живимъ и мртвимъ, тогда ꙋбо сподоби ме десного стоꙗнии вапиюща:
Іс҃се, цароу прѣвѣчныи, помилꙋи ме!	Іс҃се, царꙋ превечни, помилꙋи ме!
Іс҃се, цвѣте благовонніи, ѡблагоухаи ме!	Іс҃се, цвете благовонни, ѡблагоꙋхаи ме!
Іс҃се, топлото любымаа, ѡгрѣи ме!	Іс҃се, топлото лꙋбима, ѡгреи ме!
Іс҃се, сладосты срьдьчнаꙗ, оусладиме!	Іс҃се, храме превечни, покри ме!
Іс҃се, ѡдеждо свѣтлаа, оукраси ме!	Іс҃се, ѡдеждо светла, ꙋкраси ме!
Іс҃се, бисере чьстніи, ѡсиꙗи ме!	Іс҃се, бисере частни, ѡсіꙗи ме!
Іс҃се, каменоу драгы, просвѣти ме!	Іс҃се, каменю драги, просвети ме!
Іс҃се, сльнце правѣдноѥ, ѡсвѣти ме!	Іс҃се, сꙋнце праведно, ѡсвети ме!
Іс҃се, свѣте светымь, ѡблистаи ме!	Іс҃се, свете светли, ѡблистаи ме!
Іс҃се, болѣзны дꙋшевніѥ и тѣлесніѥ избави ме!	Іс҃се, болезни дꙋшевниѥ и телесниѥ избави ме!
Іс҃се, из роукы соупротывніѥ изми ме!	Іс҃се, из рꙋки сꙋпротивниѥ изми ме!

ИЗ СРБУЉА ШТАМПАНИЈЕХ.	ПОСРБЉЕНО ИЗ РУКОПИСА.
Іс́се, ѡгнѧ геєньскаго и прочіихъ моукь свободи мє!	Іс́се, ѡгнꙗ неѹгасимаго и прочихъ вєчнихъ мѹкъ свободи ме!
Іс́се, сынє божіи, помилѹи ме!	Іс́се, синє божи, помилѹи ме!

23.

(Нијесам могао наћи у старијем србуљама).

Божаставно ва гробъ васелил се єси, Христе, ꙗкоже васхоте, и ва адъ сниде ꙗкоже изволи, страхомъ државни твоєє смртъ ѹмртвилъ єси; сего ради славеще поемъ тридневное и спасителное твое вастаниє.

24.

(Ни ово нијесам могао наћи наштампано).

Ангелъ вапиꙗше благодетнєи: чистаꙗ дево радѹи се, и пакы рекѹ радѹи се, твои синъ васкрсе тридневанъ ѿ гроба. и мртвиє ваздвигнѹвии, людиє веселите се.

152| III.

ПОБОЖНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ.

Ѡ ископавшои ѡчи своє да сахранит девство своє. чюдо пресветиє богородицє.

Ова је приповијетка тако зло написана. да се ја никако не могу домислити за што и како. На половини друге стране почет је свршетак. па по овоме у петој врсти четврте стране наставља се оно гдје је свршетак уметнут! Ако није онај рукопис, одакле је ово преписивано. био просут или испреметано везан, па писац писао како му се што десило на реду не могући по смислу познати да приповијетка не иде редом, ја не знам како је друкчије ово могло бити.

Ва начеле егда приет верѹ христовѹ Бретаніꙗ бехѹ ва неи чловеци благоговеніи велми, и мнози богати не давахѹ дащери своє бракѹ. сазидахѹ монастире и посаждахѹ их тамо,[22]) ино-

[22]) Овако на много мјеста гдје се ријеч свршује или почиње словом и изостављено је међу њима и које би требало. као овдје. а особито гдје се једна ријеч свршује а друга почиње овијем словом, као одмах у другој врсти иза овога између добродетели и имешше.

частвовахꙋ многоє врємє. бє нєкии кнєз вєлми добродєтєлни, имєꙗшє єдинꙋ дащерь, ижє имєшє лета 12, и бєшє имє єє Мариꙗ, ѕєло красна, и хотєшє ѡтаць єє да ю сатворит инокинию, и єдинꙋщи вапроси ю видєти хощє мисал єє, глагола єи: чедо моє, жєлах да сатворим и дрꙋгоє да дрꙋгоє[23]) ѡдам ва монастир са половиною богатаства моєго, да работаєт владицє Христꙋ, а єдинꙋ да дам бракꙋ, тєбє жє єдинꙋ имꙋщи скрблꙋ и нє вем что да сатворꙋ; ѡбачє мнє видит сє лꙋчшє да добротꙋ сию, южє даст ти васєблаги, богꙋ томꙋ самомꙋ да посветиши, нежели[24]) да ю растлит чловек нєки сꙋєтни. аще сатвориши са мои савєт, 58
хощеши початєна бити ѿ бога и ѿ чловек. глагола ємꙋ отроковица: разꙋмно то расꙋдил єси, отчє мои, ибо аз желаю да вазмꙋ сєбє жєниха спаса моєго нежели великаго нєкоєго богатаго кнєза. тогда благослови ю отаць всєдꙋшно, и по малим времени ѿвєдє ю ва єдин монастир, идєжє бєхꙋ и дрꙋгиє инокиніє. та жє кнєз изодив васє богатаство своє и сазда єдин монастир, и тамо живєшє добродєтєлнє,[25]) привождахꙋ жє и дрꙋгии кнєзи дащєри своє ва таи монастир, и стоꙗхꙋ тамо дондєжє приидꙋт ва вазраст, и тогда вапрошахꙋ их родителиє их како и что коꙗ изволит, и єдиниє ꙋбо вазлꙋбишє чин иночаски, постригахꙋ сє, дрꙋгиє жє паки посагахꙋ. тогда бе тꙋ єдин господин, ижє заповєдашє градом тєм, Аркадиє именем, велми блꙋдни и неваздржни, и та имєꙗшє єдинꙋ дащер осиревшꙋю ѿ матєрє воєє, южє привєдє ва та монастир, и приєть ю игꙋмєниꙗ са радостию почасти ради господина, и придошє васє сестри да ю вєлꙋют, ва нимжє бє и вишє речєна Мариꙗ, ꙗжє вазрєвши на господина ѡного и видєвши ꙋкрашениє риз єго, помисли ва ꙋмє глаголю ва сєбє: „господи, са чловек и ва царстви твоем таковꙋ и славꙋ имети бꙋдєт?“ он жє, ꙗко видє ю ꙗко вазре на нє, ꙗзви срдцє своє красотою єє, мнєщи ꙗко и ѡна са таковою мислию вазре нань, вазєт ꙋбо ѡнь ꙗзвꙋ рачєниꙗ неисцелнꙋю, на ѕо тогда нє показа мисли своєє, на єгда придє ва дом, посла ка игꙋмени, да пошлєт ємꙋ Марию ва тꙋю нощ, мнєщи, ꙗко и Мариꙗ тождє жєлаєт, игꙋмєниꙗ жє оскрби сє до зєла, и васписа ємꙋ: да нє сатвориши таковаго стꙋда монастирꙋ, ибо тєбє сꙋщꙋ господинꙋ града подобаєт ти аще би слишал ꙗко ини нєтко

---

[23]) И овдје је нешто изостављено или испреметано.

[24]) Овдје иза ријечи да ю написано је сиꙗ и инаꙗ множаншаꙗ (послије Аркадијеве молитве) и тако до краја, па онда наставља се растлит и даље.

[25]) Да ли није и овдје што додано или испреметано?

хощєт сатворити таковоє нєподобоє дєло, да єго каменієм по
биєши, а нє сам ти то да твориши, инаꙗ многа богоꙋгоднаꙗ
васписа ємꙋ, на онь таꙗ нє вамени на ползꙋ, ꙗко помрачен ѿ
рачєниꙗ, порꙋчаєт єи, кромє всакого прєкословиꙗ послати ємꙋ
Марию, понєжє ѡчи єє ꙋꙗзвишє срдцє єго, єгда вазрє нанъ. ащє
ли же нє придет, то сам придꙋ, и вазмꙋ ю нꙋждею, и бꙋдет
велик стꙋд и щета монастирꙋ. прєждє нє прити семꙋ второмꙋ
запрещєниꙋ и призва игꙋмениꙗ отроковицꙋ и глагола єи: ѡтацъ
твои прєдаст тєбє здє богꙋ и прєсвєтє матери єго са васем богатством
своим, и ꙋмрє онъ са радостию великою видє ꙗко тїи
прєстаєши ва заповєдих господних, и по мне инаꙗ игꙋмениꙗ нє
бꙋдет тачию тїи, на чꙋждꙋ сє како сатворила єси оноє прєгрє-
54 шение, ꙗко вазрела єси на господина градꙋ.| он же посла ка мнє,
да тє пошлꙋ ка немꙋ, и нє вем что да сатворꙋ. ѡна же ѿвеща:
„мати моꙗ, аз са добрим помислом вазрела єсам нан, нъ онаго
помисал бє зал и обрати єго на зло, на аще второє послет чловєка,
остави да аз сама ваздам ємꙋ ѿвет, да познаєши и ти,
колико жєланиє имам да сахранꙋ дєвство моє. и глагола єи игꙋ-
мениꙗ: „вижд чедо, да не речєши жестока слова, да нє разгнєвав
сє раздрꙋшит монастир.“ ѡна же речє: „поидꙋ ва црков, и по-
молꙋ сє владичици да ме station varaзꙋмит, како да подам подобающи
ѿвєт, и ѡна имат сахранити и менє и монастир наш.“ и по-
тєчє ва црков, и молашє сє са слзами пред иконою богоматєрє,
да ю избавит ѿ осквєрнєниꙗ тела: и ва та час придє чловєкъ
ѿ кнеза, глаголєт игꙋмени словєса, иже порꙋчи єи господинъ єго.
она же речє ємꙋ: „мнє нє подобает никого посилати на грєх,
иди и рци єи то сам, аще хощєт ити с тобою, да идет.“ и
поидє чловекъ ва црков и глаголєт ка Мари: „госпождє моꙗ,
видє господинъ наш твою красотꙋ, и ꙋꙗзви сє срдцем ѿ видє-
ниꙗ сладких ѡчес твоих, ꙗко нє имат иного врачєваниꙗ ащє
нє придеши тии да тє видит; поиди прочее волею, да тє са-
творит сꙋпрꙋжницꙋ себє, да бꙋдеш много початєна ѿ нꙗго; ащє
ли же нє поидеши волею, вазети те имат и са силою, и посра-
миши сє по васеи Вретани.“ ѡнаже ѿвеща ємꙋ: „изиди из цркви
ванъ, и пожди мало, и дам ти оно, иже желает господинъ
твои.“ он жє вазрадова сє мнещи, ꙗко изволи поити са ним,
такождє игꙋмениꙗ мнеше ꙗко победи се ѿ врага, и зело опєчали
сє. благоговена же отроковица христова шадши ста прєд ико-
ною прєсвєтє богородицє глаголꙋщи са слзами: „владичицє моꙗ,
добрє ми бєшє да имам очи, да зрꙋ светꙋю иконꙋ твою, на
понеже ѡчи мои запрешє ми казрєвшє на нєчастиваго, болшє

изволиχ да иχ измȣ, нєжєли да ѡскврнȣ дєвство моє, благодєт
жє твою χощȣ видєти дȣшєвнима ѡчима; на молȣ ти сє, го-
спождє моꙗ, прости ми, да нє вамєнит ми сє ва грєχ начи-
нанїє сїє; нъ ѿ нȣжди ми ѥст, ибо прєдлєжєщима двєма злима
вєликима маншєє избирати подобаєт.“ сиꙗ глаголȣщи онаꙗ, ѡ
мȣжаства и крєпости, вазам нож, извади обє очи своє и по-
ложи иχъ на блȣдо єдино, и вазгласи чловєка оного, и рєчє ємȣ:
„сє ѡчи мои сагрєшишє господинȣ твоємȣ, сє правєдно наȣчиχ
иχ, да ȣврачȣю срдцє господина твоєго; иди, подаи иχ ємȣ, да
имат васакоє вєсєлиє и радост, ижє жєлашє ѿ ниχ имєти.“ слȣга
жє видєв трєпєтан принєсє иχ ка господинȣ своємȣ, глаголѥ ємȣ
и рци єжє глагола ємȣ Мариꙗ, ѡн жє видєв иχ ȣжасє сє, из-
мєни сє божа|ствєним измєнєниєм, и ȣдиви сє добродєтєли отро- 55
ковицє и прєложи пєлтскȣю лєбов в благоговєниє дȣχовноє и
васплака сє горко, и ȣмили сє дȣшєю, и ѿнєсє очи ка монастир
и положи иχ прєд иконою богоматєрє, и призва и слєпою отро-
ковицȣ, и сабра всє инокинѥ, рєчє им: „панитє васи на мо-
литвȣ са слзами молєщє сє васєсилномȣ владицє Христȣ и прє-
свєтои присноդєвєи матєри єго, да сатворит милост са благо-
словєною сєю сєстрою, и да исцєлит ю: ащє бȣдєм имєти тєплȣ
вєрȣ, ȣслишит нас владика, тачию нє расȣждантє ва срдцаχ
вашиχ нижє ȣсȣмниваитє сє ѿонȣд, нємощна бо ѿ нас мощна
сȣт ѿ бога, творєщаго волȣ боєщиχ сє єго; молю ȣбо васъ васєχ,
да нє вастанєт ѿ зємлє нєєдина васъ дондєжє нє саврштȣ и аз
нєдостоини молєниꙗ моєго.“ сицє рєк посипаа пєпєл на власъ
свои и падє на зємлȣ ниц, са многим самєрєниєм молєшє сє
тако: „госпождє и владичицє аггєлскаꙗ, мати васєсилнаго бога,
нєсамъ достоин да виждȣ свєтою твою иконȣ, нижє да ѿврзȣ
зєскврна ȣста моꙗ, да молȣ сє к тєбє, ꙗко азъ нє оставиχ ни
єдинаго грєχа, єгожє нє сатвориχ и нє оскврниχ дȣшȣ и тєло
моє, обачє понєжє господъ Исȣсъ Христос вaплати сє грєшниχ
ради и нє гнȣшашє сє блȣдниц и разбоиник и митарєи, нъ при-
имашє всєχ єгда χождашє ва мирє платаски, по божаставнєм жє
воєм єжє ѿ нас вазнєсєнии тєбє остави χодатаицȣ грєшниχ,
ємждє и аз тєбє даю испорочницȣ, владичицє моꙗ, ка синȣ
воємȣ благоȣтробномȣ, ꙗко вазвращȣ сє ѿ нина ѿ пȣти лȣка-
аго бєзакониꙗ, и покаꙗниєм омию скврнȣ дȣшє моє, тачию да
лишит благодєт твоꙗ молитвȣ прєстатєлници сєє и всєχ ѡ
чистє сєстрє єє, и даси паки очи сєи свєтои рабє твоєи, єижє
ъ бєзȣмли биχ вина избодє иχ, и тако ȣбо она да избавит
ѿ платаскаго нєвидєниꙗ, и приємши вєсєлȣбазни свєт да слȣ-

жит храмȣ твоємȣ ꙗкожє и првєє; аз жє нєдостоини раб твои
да избавлȣ сє лȣтаго пленениꙗ лȣкаваго диꙗвола, иже мє водит
свєзана нєвидимо ȣзами железними.“[26]) сиꙗ и инаꙗ множаишаꙗ
глаголаше онь са слзами и иночаски такождє молєхȣ се, и про-
шение божє благословено и свето лȣбавє ради ближниєх ȣслиша
се ва скорє моление их, и ва времє вечерни просиꙗ васа црков,
ї гласъ бист глаголȣщи: „прими светь твои благодетию из мєнє
56 рождєннаго.“ тогда иночаскиꙗ ваз|ревши видє васесилнȣю вла-
дичицȣ стоещȣ ванȣтар олтара, и рече ка неи: „величаю имє
твоє, госпождє моꙗ, и славлȣ благодєт твою.“ сиꙗ слишав кнез
и васє инокиниє васташє, на пресветȣю не видеше, обачє видєшє
исцелєною бившȣю без очию, васи славлахȣ васесилнȣю владичицȣ.
по сєм кнез даст монастирȣ дари премногиє, и покаꙗвше се ѿ
грехов своих по обєщанїю своємȣ и нє ѡскврни се к томȣ, скончa
живот свои добродєтелнє. часна жє Мариꙗ ȣдивлена бист ва
васєм мирȣ целомȣдриꙗ ради своего, и васє сестрє предпочитахȣ
ю рєченна ради чȣдодєиствиꙗ, и по прєставлєни игȣмєние общим
савєтом ȣчинише ю игȣмению, ꙗжє богоȣгодно ȣпасши светȣю
обител отидє ва нєбєсное царство, єгожє бȣди васем нам полȣ-
чити о Христє Исȣсє господє нашем.

2.

Ѡ нєкоєм воинȣ, иже бє блȣдник и зли, и молитвами прєсвєтиє богородицє спасє сє.

Бє нєки чловек воин зли и всєскврни, различними грехи
обремєнени, наипачє же ва блȣдє, имеꙗше же женȣ добродєтелнȣ и
бога боєщȣю се, ꙗжє често наставлашє его да покает се ѿ грехов
своих, и са многим трȣдом повинȣ его добраꙗ сȣпрȣжница єго,
да постит пост ȣспению прєсветє богородице и васакомȣ праз-
никȣ богородицє да постит по єдин данъ, и тако ва тиє дни
нє ꙗдєшє тачию хлєба и водȣ єдиною на дан; єще же настави
єго и на молитвȣ архаггелскаго целованиꙗ, иже вазам са обичаи
добри стоꙗше често пре светою иконою светиє богородице и гла-
голаше са страхом молитвȣ вишє рєченою и елика инна ȣмеꙗшє.
ва єдин же ѿ дни ванидє ва црков и молаше се пре светою
иконою богородицє, иже є иконописци наричȣт милостивною, ꙗжє
држит господа ꙗко младенца на рȣкȣх своих, и вазрєв воин

[26]) Одовде даље на другом листу настаје нешто друго, а оно, што овдје иде, почиње се чак на првоме листу.

видит едино чꙋдо преславное, еже емꙋ показа благоꙋтробни господь да ꙋжаснет се срдцем своим и взнавидит грехи свое, ꙗже и быст. виде ꙋбо на рꙋкꙋх богородице младенца всего ꙗзвленна ранами, и ѿ ран течаше крв тепла, ꙗко же би их кто ꙋранил ва та час; воин же се видев ожалостив се плакаше горко и моле се ка пресветои богородици глаголе сїꙗ ѿ всего срдца своего: „сладчаиша моꙗ госпожде, ꙋмилосрди се о мне нечистом, и бꙋди ми ходатаица кь богꙋ, да ме простит, еси бо ходатаица грешнїх.“| тогда слишит глас ѿ икони глаголꙋщ: „вии 57
грешници исповедꙋете ме езиком матер милости, беззакони же вашими творите ме матер скрби и печали.“ он же слишав сїа паде ниц на землꙋ, ридае глаголаше: „владичице моꙗ, не прогневаи се на ме окаꙗннаго, нь ꙗко[27]) поклон колене и нетлени врх свои да поклонит се емꙋ и да понꙋдит сїим образом смеренïꙗ ꙋтробꙋ чловеколюбиваго владики ка молитви,[28]) ꙗкоже и бист. он же ꙗко видевь ю ꙗко сатвори образ поклонениꙗ рече еи: „понеже пишет ва законе да чатит васак ѿца и матер свою, то и аз не ѿринꙋ прошенїꙗ твоего, прочее да бꙋдꙋт прощена семꙋ беззакониꙗ, и ва познание прощениꙗ да приближит се и целꙋет рани мое.“ сиа слишав воин ѿ икони и васта радꙋет се, и пристꙋпив целоваше рани младенца на иконе. ѡ чꙋдесе! ꙗко целова единꙋ ранꙋ, абие ꙋврачева се рана; тако и дрꙋгꙋ, и васе рани исцелише по целовани. и ѿ того вазам извещение прощениꙗ благодарив бога и приснодевꙋ богородицꙋ ѿиде ва дом свои, и сказа жене своеи васа бивша, и вазврати васа тꙋжда, и ѿ своего даст милостинꙋ. по сем облекоше се ва ѡбраз иночаски: жена ꙋбо поиде ва монастирь женскїи, он же ва монастир мꙋжаскїи, и тако скончаше се добродетелние о Христе Исꙋсе господе нашем, емꙋже слава.

3.

Ѡ девици, иже виде Христа ꙗко дете трилетно.

Девица некаꙗ добродетелна и благоговеина имее желание много да видит господа ꙗкоже малое дете три лета, ꙗкоже по пати бе егда начинаше глаголати. и тако молеще се еи о сем много ка господꙋ ꙋслиша ю многомилостиви. ва един ꙋбо днь поиде отроковица ва црков на литꙋргию, и егда сакрши се ли-

[27]) И овдје је нешто изостављено или испреметано.

[28]) Може бити да је овдје молитви написано нехотице мјесто милости.

тѹргиꙗ, поидоше вси лѹдие ва доми свое, оста една девица онаꙗ молещи се ка пресветие богородици са ѹмилением даже до времена обеда, глаголѹщи ангелско целование и ина елика ѹмеꙗше. ꙗкоже ѹбо стоꙗше тѹ ѹзре едино дете ꙗко тͬрилетно, и обхождаше светѹю трапезѹ, еи же показоваше се зело красно, она же вамненающи и мнещи ꙗко ѥст дете некоего кнеза, и оставише
58 его ѿ неванимании| ва цркви, и вазет его на рѹце свои, и миловаше и и облобизающии час мног, занеже показоваше се зело красно и благодеиставно паче иних младенац, вапроси же его: „чие дете еси?" на не ѿвеща еи, тачию вазираше на нѹ сладким и чѹдним вазором. она же мнещи еже не глаголет, понеже бе мало вазрастом, имеше желание да подвигнет светаго да проглаголет поедино слово, глагола емѹ: рци чедо мое: „радѹи се обрадована," младенац же рече то глаголанием сладким, она же паки единѹ реч по еднѹ целование аггелово, божаставни же младенац ѿвещаваше еи глаголе тажде дондеже приде до „благословен плод чрева твоего," сию бо реч кродки младенацъ не васхоте да речет, девица же глагола емѹ и дващи и трищи подвигающи его да речет и сие слово, еже ест частнеишее иних словес, тогда младенац вазрев на нѹ и рече тіхим и слатким глаголанием: „радѹи се, лѹбиваꙗ моꙗ дащи, егоже бо желала еси виде нина." и сиꙗ рек невидим бист. тогда добра отроковица позна ꙗко бе владика Христос, ѹꙗзви се сего рачением благодарещии благоѹтробие его, ꙗко благоизволи послѹшати ю, и развесели ю божаставним пришаствием своим. ѿ тогда блажена девица поѹчаваше се о нем ꙗко прихождаше многащи ва божаставное истѹпление, и тако ѹбо живѹщии ва девство чистоте сподобі се небесномѹ блаженствѹ, егоже и нам, боже, сподоби молитвами пресветие богородице матере твое и всех светих аминъ.

4.

Ѡ неповиннѹх ѡтроковици, имже посла са небес венца васнемрачна владичица.

Жена една благородна и добродетелна има две дащери красне ѕело, ихже много ѹчаше добродетели своеи изредне, еже много благоговенни ка пресветои богородици. ва смрти же мѹжа своего ѹбнища зело, не имѹщи чим вадати бракѹ дащери свое печалише се да не изгѹбет чистоти своее нищети ради. темже, имѹщи верѹ ка богѹ и пресветои богоматере поемши обе дащери свое поиде ва црков, и ставши пред иконою пресветие богоро-

дицѣ наче молити се са слзами: „владичицѣ аггѣлскаꙗ, мати сирих и ѹбогих помоѱницѣ, ва твои промисал и покров предаю сїѣ две сироте да их ти окрмиш, ꙗко не могѹ аз, сахрани их ниѱети ради и ѹбожаства моего; прочее божаствени твои промисл по| великомѹ благоѹтробию твоемѹ да их сахранит, да нѣ 59
оскврнѣт дѣвства своѣго.“ сиꙗ глаголѹѱи мати отроковица вазет рѹцѣ даѱерѣ своих, приложи их ка рѹкама светїѣ икони богородицѣ глаголѹѱи: „пресвѣтаꙗ богородицѣ, бѹди мати их ѿ часа сѣго, аз же нѣ имам чим крмити их.“ сѣмѹ же бившѹ вазвратишѣ се ва дом свои, и ѣгда придошѣ ка вратима домѹ, се юноша нѣки млнїѣносац приступи ка ним, држашѣ ѣдин сасѹд плн срѣбра и злата, и глаголѣт ка женѣ: „сѣ небесна царица посла ти сѣ имѣниѣ, и ти промишлаи о даѱерѣ своих.“ и абиѣ нѣвидим бист. жена жѣ вазамши срѣбреники и падши на землѹ са слзами благодарашѣ богатодарною владичицѹ о скором ее посѣѱѣни. по сем вазамши ѿ срѣбра оного сатвори даѱерма одежди празничниѣ и повседнѣвниѣ и кѹпи васа потрѣбнаа животѹ их. сѹсѣди же их знаюѱе првѹю их ниѱетѹ, злѣ славѹ проношахѹ о них и стѹдно осѹждахѹ их глаголѹѱѣ, ꙗко мати их продадѣ чистотѹ их нѣкоемѹ човекѹ богатѹ и вазѣ ѿ нѣго срѣбрники и обогати се ѕѣло. сїе лѹтоѣ оклѣветаниѣ ѹведевши она благоговѣинна жена что да творит ѿ лѹтиѣ скрби. ѣлико бо прохождаше врѣмѣ, толико ѹмножашѣ сѣ осѹждѣниѣ, и ѹвѣдев тоѣ вас град, и васак прїет за истинѹ. прочѣѣ нѣ могѹѱи трпети словес човѣчаских рѣчѣ жѣна ка даѱерма своима: „да поидемо, чеда моꙗ, ка благоѹтробнеи матери вашеи, и са слзами и смерением срдца помолити сѣ ѣи да вам поможет, да избавитѣ се ѿ поношениꙗ човѣчаскаго: аѱѣ са вѣрою несѹмно помолите сѣ, ѹслишит вас многомилостиваꙗ мати всѣѱѣдраго бога, ꙗкожѣ и првѣе поможѣ вам. и послѹшавшѣ дѣвицѣ матѣрнаго ѹчениꙗ шадше ва божаставнѹю црков, сткоришѣ ꙗкожѣ наѹчени бише, и вазвратишѣ сѣ ва дом свои ѹповаюѱѣ на всесилнѹ владичицѹ ꙗко пошлѣт им помоѱ, ꙗкоже и посла сицѣвим образом: ва ѣдин празник бехѹ много народ сабра сѣ ва црков митрополию, и сатвори ѣдин ѹчител поѹчение ѿ ѹст: тѹ бѣшѣ пришла прѣдирѣчѣнаꙗ жена са даѱерма своима, и бист посреде ѹчѣниꙗ ѣгда ѿдихашѣ ѹчител, видѣшѣ вси лѹдиѣ, ꙗко ванидѣ ѣдин красан аггела ѿ прозорца црковнога и ва рѹках своих носѣ два красна и чюдна венца саплѣтѣнна ѿ различних благоѹханних цвѣтов, и придѣ ка шнима двема дѣвицам, ижѣ поношахѹ их народи, и глагола ка нима аггѣл ва ѹслишаниѣ всѣм лѹдем: „сїꙗ два благовонна вѣнца посла

вам са небес царица небесна ва знамение девства вашега.“ сіꙗ
рек положи венац на главȣх девицам, и абие невидим бист.
ѡ благоразȣмни слишателие, придете ва ȣм, коликȣ радост и
60 веселіе приеше тогда| отроковица, престоєщии же народ ȣдив-
ление оставише поȣчение. притече иже тогда бе архиереи, и кнези,
и васи лȣдие, целовахȣ венце небесние и ȣгнетахȣ се лȣдіе
хоте васи сатворити част девицам; и тако их проводише са
частию домȣ их са многим смерением благодареще пресветок
владичицȣ богородицȣ. архиереи же и велмȣжи са многим нжди-
вением богатаства саздаше два монастира ва име пресветие
богородице, и поставише игȣменїе єдинȣ ва єдин монастир, а
дрȣгȣю ва дрȣги монастир; и тако прохождахȣ добродетелно
житие, ꙗко многие благородние девице, великих кнезов дащере,
ѿ многих градов слишавше доброе их житие оставлахȣ богатаство
и славȣ а прихождахȣ ва послȣшание их, и великое блаженство
свое ваменахȣ ꙗже сподобити се сапричестна бити блаженомȣ
ономȣ стадȣ. оне же частние деве сестри игȣменіе богоȣгодно
поживше и по смрти мощи их благоȣхание испȣщахȣ, дȣше же
их ва небеснаꙗ царствиꙗ, егоже бȣди васем нам полȣчити бла-
годетию и человеколȣбием ѿца и сина и светаго дȣха и нина
и васегда век аминъ.

5.

Ѡ избавлши се ѡтроче ѿ вод речних. чȣдо пресвете богородице.

Ва странах лȣмбардиских бе єдин чловек са женою своєю велми добродетелни, имȣще многое благоверие ка пресветои богородици, и написаше на єдинои стени домȣ своего иконȣ богородице, давше многȣ маздȣ иконописцȣ да бȣдет икона красна и благообразна, и на кождо час мимохождахȣ пре светою иконе, покланахȣ се еи и глаголахȣ архаггелское целование. сего добраго ради их обичаꙗ бївахȣ им обилна васакаꙗ благаꙗ, и прохождахȣ житїе свое добродетелне и без саблазни междȣ собою и са всеми сȣседми мирни живехȣ; имехȣ єдиного младенца три лета, иже сматраше ѿца и матер свою како на честе поꙗхȣ пред иконою и молꙗхȣ се, вазе обичаи и отроче, и елижди аще мимохождаше пре светою иконою, покланаꙗше се; последи же навиче глаголати аггелское целование и глаголаше на честе не ѿ благовениꙗ, нъ ѿ обичаꙗ родител своих, мнеше бо дете, ꙗко тъ ѥст госпожда домȣ, седеше бо на престоле изображениꙗ, и боꙗше се ее и покланаше се еи, ꙗкоже видеше ѿ родител своих. в

єдин же ѿ дни| изиде дєте са иними дєти играти близ рєки, 61
и ѿ дєиства диꙗвола вападе ва рєкꙋ, другиє же дєти вазвєстише матєри єго, она же потєче плачꙋщи и сꙋсєди єє са нєю, и придоше на рєкꙋ, и свлекше ризи своє два чловєка и понирахꙋ час много ищꙋще младєнца на днꙋ рєки, и не обретоше єго; мати же єго погледа низ рєкꙋ, виде отроче своє седеще на врхꙋ води, ꙗко на сꙋхꙋ, и вазва єго мати глаголєщи: „чедо, моє, како обрете се здє?“ и ѿвеща отроче: „добрє, мати моꙗ, ибо госпожда ме држит, не бою се ничтожє.“ жена же не разꙋме ѿ радости, о коєи госпожди рече; пловци же притекше вазеше єго, и дадоше матєри єго, ꙗже радꙋющи се ѿиде ва дом свои. приспе же и мꙋж єє, и слиша ѡ сбившим се, и вапрашаше младєнца да скажет емꙋ, како избави се ѿ вод, младенац же рече: „ꙗко вападох ва рекꙋ, притече онаꙗ госпожда домꙋ нашєго,“ показꙋє перстом на иконꙋ, „и васхити ме ѿ води, и држаше ме дондеже придоше чловєци и вазеше ме.“ сиꙗ слишавше престоєщи ꙋдивише се, и падоше и поклонише се пресветои владичици, и створише всєнощноє бдениє пресветои богородици, и мнози вапрошахꙋ отроче, како вападе, како ли избави се, отроче же глаголаше фраскаво, ꙗкоже детєм обичаи ѥст, єгда же поведаше чꙋдодеиствиє сиє, тогда глаголаше чисто, ꙗко вси чꙋждахꙋ се слишащи. тако прославлаєт владичица слꙋжещих са благоговениєм часнием образꙋ єє, избавлаєт ѿ времєниє беди и сподобаєт вечниє радости, єєже бꙋди всем нам полꙋчити ѡ Христе Исꙋсе господе нашем.

6.

Ѡ вадовици ꙋбогои и ѡ богатом чловєкꙋ. повест зело дивнаꙗ слишєщим.

Бе нєки иереи церкви градскиє, єгоже позваше ва єдин дан да причестит єдинꙋ женꙋ ꙋбогꙋ болнꙋ и дрꙋгаго чловєка богата кнеза. иереи же оставит женꙋ, занеже бе ꙋбога, и поиде ка кнезꙋ, и причести єго, и не хождаше ѿ нєго надеє се да мꙋ ѡставит нечто на самрти. тогда приде паки дрꙋги посланик ѿ дома вадовице глаголєщии, ꙗко ѥст ва издиханиє. иереи же сребролꙋбив си не поиде ни тогда; имеꙗше же єдиного иєродиꙗкона велми добродетелна и богобоꙗзна, иже видев ꙗко иереи не хощет да идет ка вадовици, моли єго диꙗкон, да благословит емꙋ, да| ѡн шад причестит ѥ. иереи же посла єго. пришад ꙋбо диꙗкон 62
са светими таинам ва дом ꙋбогиє вадовици ꙋзрет онꙋ лежещꙋ

на единои рогозине не име чловека предстоеща ее, и егда влниде ка неи диакон, виде над болещюю всеблаженною владичицу богородицу стоещу са ликом духов, ꙗже многоцелними танкими убрусцами отираху поти болещои и махаху на ну красними ридами. диакон же виде чуждаше се, и виде ꙗко поклонише се владичица частному телу христову даже до земле, такожде прочие падоше на землу и поклонише се владичному телу; по сем вставше повелеше диакону да причестит оную недужную, и егда убо причести ю, абие убо духови оние вазеше душу ее и вазидоше на небеса. диакон же вазврати се ка иерею ва дом оного богатаго, и егда прииде, виде около одра его некие ѱи чрние, иже обступлше[29]) ѡкрст ѡдра, иже чловеци не видеху разве ѡни недужни чловек, и вазглашаше ка предстоещим да ѿженут их, да не стужают ему. последи же виде единаго мурина страшна видением, иже вадрузив копие тризубное ва уста богатаго истрже нуждею ѡкаꙗнную его душу. сиꙗ видев диакон трепетан бист, паде на землу ꙗко мртав ѿ страха, пресвета же богородица преста ему и вазвиже его глаголущи: „не бои се, вазлубленнии мои рабе, не вазможет на тебе лукавое бесовское деиство, тачию саблудаи заповеди божаставние сина моего неленостно васе дни живота твоего.“ диакон же поклонив се царици небеснои до земле, она же вазнесе се на небеса. по сем диакон раздав имениꙗ своꙗ убогим и бист убог бога ради, и пожив добродетелне отиде ва небесное веселие, егоже буди васем нам получити.

---

[68] IV.

КАКО СЕ ПИСАЛО СРПСКИ ПРИЈЕ 150 ГОДИНА.

1.

Арсеніе божїею милостию патріархъ пекскі и приморскі и прочимъ странамъ.

Смерение наше пишетз ва богохранима и благочастива племена, еже зовут се Никшићи и Дробнѩци и Кучи и Пипери и Белопавлићи и Братоножићи и Чрна гора и приморска страна васа, и ина ѡкрстна племена, еже ѡбретают се ва Херцеговини.

---

[29]) По свој прилици је и ова ријеч обстѹплше на крају скраћена мјесто обстѹплаше, као и (на страни 58.) промисл мјесто промисал.

Прве си благоговенимъ свещеникомъ и паки иже ва Христа Бога богохранимимъ и христолюбивимъ господомъ христїанскимъ гȣбернадȣромъ и сȣћамъ, воеводомъ, кнезовомъ и капетаномъ и кметовомъ и васемъ ѡбще по именȣ православнимъ христїаномъ великим же и малимъ, кои ва православнеи вере живете, и кои се повинȣете божиемȣ законȣ и нашемъ смерению, миръ и радостъ ѿ господа Бога васедржителꙗ и ѿ пречистие богородице покровъ, и ѿ светихъ српскихъ просветителъ помощъ, а ѿ нашего смерениꙗ молитва и благословение да бȣдетъ са вами аминъ.

А по сихъ весто ви бȣди, мои православни христїани, божиемъ изволениемъ изволи се намъ и придосмо ка вашемȣ христолюбию до монастира Цетина, и хотиахъ проити све приморѕе и с вама се састати и видети и изъ ȣстъ вамъ сказати и поȣчити ви законȣ божиемȣ, да христїански живете, пак ми се салȣчи тако и поидохъ ва скоре ȣ Пећъ паки, ва место насъ посласмо до васъ дȣховника Василиꙗ с моиемъ писаниемъ, да васъ исповедȣе и ȣчи законȣ божиемȣ, како е законъ божи, и ви га лепо прихватаите и дочекȣите, и исповедȣите се, да се ѿ греха покаете, и милостинȣ мȣ подаите, кои що може, поради ваше дȣше.

Паки да весте, мои христїани, како видесмо посреде васъ 64
инога зла и беззакониꙗ, що едни чините, и како се помеждȣ со-
ою биете и сечете и затечете и пленȣете и преȣзимате племена
роћаци, и ȣзимате свое снахе за жене и кȣме и роћаци, и
алите се и жежете се, и свако зло чините, що се ни ȣ едномȣ
зикȣ не чини ни се находи, то се садъ меѓȣ вами чини. паки
осте едни не постите, и петакъ и средȣ мрсите, и рибȣ едете
де законъ божи не пише, и свако се зло ѿ васъ чини.

Того ви ради пишемъ и говоримъ, не ѿ нашихъ ȣстъ гооримъ, него ѿ самихъ божихъ ȣстъ ви говоримъ, и молимъ ви ако свое синове любиме, да послȣшаете, и ми да ви наȣчимо трахȣ божиемȣ, защо намъ е самъ Богъ рекаш да васъ ȣчимо, ви да послȣшаете. ако послȣшаете, блага земльна санесте, Богъ е ви дати ȣ ѡвомȣ животȣ; ако ли не послȣшаете, ѡрȣжиꙗ ви їаволꙗ побиют ви ѡвого света, а онога ћете ѿити ȣ вечнȣ мȣкȣ.

Ного ви паки нашȣ речъ, а не нашȣ, него божию, како е огъ рекаш: прво да имате ȣ себе страхъ божи, паки помеждȣ обою любавъ, и не теке съ приателима и роћацима, да живȣете свакиемъ христїаниномъ како с роћениемъ братомъ; защо се

то зовє савршєна любовъ; пакъ се богꙋ молите, и ꙋ церквꙋ идитє, и четверє постє поститє, и ꙋ срєдꙋ и петакъ рибꙋ нє ꙗдитє; зашто сꙋ тако рекли свети апостоли и свети ѡци: кои человекъ нє пости четверє постє и ꙋ срєдꙋ и петакъ рибꙋ єдꙋ ꙋ тє дни, ѡни є человекъ како и ѡни, кои сꙋ Христа распели, и како свакн неверникъ, а не христіанинъ.

Него, тако били благословени, што сте досленъ чинили зло, ѿ се дова нє чините, но сє покаитє, и дꙋховникꙋ сє исповедꙋитє.

Паки пазите своє дꙋшє да не ѿидєтє ꙋ вечнꙋ мꙋкꙋ, зашто є страшна вечна мꙋка; а коꙗ полза человекꙋ ако ће свєга света благо ꙋзетъ, а своꙗ дꙋшꙋ пред Богомъ погꙋбити? человекъ своє дꙋшꙋ не можє ничимъ ѿкꙋпити тога света, него ѡвога света чистимъ исповеданиємъ и покаꙗниємъ и молитвомъ и постомъ и милостиномъ, и да нє плаћатє зло за зло никомꙋ; зашто є самъ Богъ рекаѡ: ако ѡставите человекомъ сагрешениа, оставићє и вама и простити Богъ милостиви сагрешениа ваша; ако ли виі не хоштете простити што ви человекъ сагреши, нє ће ни вама Богъ простити што ви Богꙋ сагрешитє. него ѿселє тога сє свега зла ѡстанитє, тє се не моитє помеђꙋ собомъ ратовати и бити и сећи, и не моитє єданъ дрꙋгомꙋ красти и зло чинити, што ниє мило тебе да ти дрꙋги ꙋчини, не моите ни ви дрꙋгомꙋ чинити, него се сваки своимъ мꙋкомъ храните, а Богъ кои васъ
65 є саздаѡ, ѡни ће ви и хранити,| а ви се нє моитє старати, што ћетє єсти и пити и ꙋ што ћетє се ѡблешти, зашто то дрꙋговерници иштꙋ, кои бога не познашє, тє сꙋ сиромаси. а ви Бога познастє, и богати стє, зашто иматє на себе светоє крштениє Христово. ако сте ꙋбоги имениємъ, ано стє богати веремъ христовомъ; него првє иштитє царствиє божие, и волю божию творитє, како є христіанима законъ, а по томъ Богъ ће ви свако добро дати и ѡвога и ѡнога света; а Богъ самъ вели: ѡбратитє сє ка мнє мало, да се и азъ ка вамъ ѡбратимъ, и да ви скажемъ како ћете се ка Богꙋ ѡбратитъ. него, тако били благословени ѿ благаго Бога, послꙋшаитє. прво имеите страхъ божи сваки ва срдци своємъ, и междꙋ собою любовъ, и ѿселє нє моитє се ратовати, да ни є просто, него проклето, кои ће христіанинъ нашꙋ речъ преслꙋшатъ; пакъ све четверє постє поститє: божићне, великє, петровє, госпоћинє, ꙋсекновениє ѡвановє главє, крстовє дни, понедєлникъ и срєдꙋ и петакъ преш свє годинє; нє моитє єсти рибꙋ кѫдє законъ ніє, ни кадъ книга не пише, ни христіани ни христіанкє, него сви равно поститє и Богꙋ се молите; зашто ће Богъ ѿ свакога дꙋшꙋ искати, и ѿ стара человека и ѿ млада, и ѿ

мꙋжѧ и ѿ жєнє, на ѡномъ свєтꙋ, ѧ благо томꙋ, кои сє тѧмо
ѡбрєтє добро те сє пости ѡвога свєта и Богꙋ моли и мило-
стинꙋ твори и своєи дꙋши добро чини и исповєдꙋє сє и покаε
сє и зла се ꙋкланѧ, а тешко томꙋ, ко зло чини, зло ће мꙋ и
бити, и ѡвога свєта и ѡнога; кои сє нє покаε и зла сє нє ѡ-
стѧви, добрє знѧите, є ћє тако бити, и ꙋ вєчнꙋ мꙋкꙋ ѿити, кои
зло чини до самрти, а нє покаε сє; а кои сє покаε и исповєда
и грєхѧ сє и зла ѡстане, све ћє мꙋ Богъ простити и свако добро
дѧти ї ѡвога свєта и ѡнога, нєго ѿсєлє нє моитє рѧтовати и
бити и сєћи, и зѧтецѧти єданъ дрꙋгога дѧ сє сиєчєтє и прєꙋ-
зимѧтє, кѧко стє дослєнъ, него лєпо животꙋитє, кѧко добрѧ браћа
и дрꙋжина; зѧщо сꙋ сви христꙗни добрѧ браћа и дрꙋжина по
Христꙋ, ѧ Богъ є свємѧ нама ѡтацъ, кои насъ є саздаѡ и хри-
стꙗнимѧ законъ ѡставиѡ; и нє моитє ꙋзимѧти себє зѧ жене
роћѧкинє и своє снахє и кꙋмє, и по двиє жєнє држати, и зѧ
живѧ мꙋжѧ жене ꙋзимѧти, и ꙋ постє сє жєнити кѧдє законъ божи
нє пишє. и ви попови нє моитє тѧкове бєзаконике вєнчавѧти,
кои ли се попъ наћє дѧ такє безаконикє вєнча, или кое зло ꙋз-
чини попъ, да мꙋ сє ꙋдари . т҃ . жѧзлъ и глобє . н҃ . гроша[30])
дѧ мꙋ се ꙋзме, и ѡнъ да їе ѿлꙋченъ съ тиємъ бєзаконицимъ 66
и дѧ не попꙋе ѿселе, ѧ кои е до садъ нехристꙗнинъ то беза-
кониє ꙋчиниѡ, дѧ ие проклєтъ, доклє се гоћъ нє распꙋсти и покае,
ѧ кад сє разпꙋсти и покаε, таде дѧ є благословенъ. нєго сє свєга
тогѧ злѧ ѡстанитє, и нє моитє се жећи и палити, єданъ дрꙋгомꙋ
житѧ ѡмлаћєвати и виноградє сѣћи и трницє жећи, дѧ ви не
гори дꙋшѧ ꙋ вєчнои мꙋци; и не моитє враћати зло зѧ зъло
никомꙋ, нєго ако сє що покарѧ тко с кимъ или порєчѧ, ѡпет се
ꙋ ѡни часъ простите, зѧщо тако Богъ вели и заповєда свакомꙋ
христꙗнинꙋ: дѧ нє зѧће слнце ва гнеке вашємъ и карꙋ и ꙗзви,
нєго и ꙗко сє покарѧ тко с кимъ или зъ братомъ или съ роћа-
комъ, или сѧ дрꙋгоплєменикомъ, дѧ нє држє зѧ много ѡнꙋ кавгꙋ,
и да сє не бию, нєго да се омахъ простє кѧко браћѧ, а ѡнꙋ
кѧвгꙋ и ѱовкꙋ да не поменꙋю нигда. нєго, тако били благосло-
вєни, пощо ви више рекосмо слꙋшаитє, и тако чинитє кѧко є
христꙗнимѧ законъ, що є Богъ остѧвиѡ и свєти ѧпостоли и свети

---

30) Дакле 300 штапа и 50 гроша глобе! Може ко рећи да је глобе мало
према боју; али ваља помислити да су грошеви прије 60 година били по 3 66
цванцике, а онда су могли бити и по 4 и још скупљи; јер у почетку, кад су се
први почели ковати, кажу да су били једнаке цијене са леденачама; а осим
тога ваља помислити још и ово, да је онда новаца међу људима било много мање
него данас.

ѡци. ако ли се наће кои христꙗнинъ непокоранъ или христꙗнъка, те ѡве речи не хоће послȣшати, него почне законъ божи раза-рати а христꙗнима чинити зло и саблазанъ, ȣчиниѡ га господъ Богъ наказна ѿ васехъ човекъ, и разориѡ господъ Богъ нега и неговъ домъ, и неговȣ стокȣ, и неговъ трагъ до деветаго рода, и да є проклетъ, и задржанъ ѿ цркве божие и закона христꙗн-скога, и да мȣ Богъ не да добра никаква ни напретка, или що посиаѡ, не родило мȣ, или кȣћъ пошъѡ, свȣда га ръка била, и на домȣ и на пȣтȣ и ȣ полȣ и на васако место. ако ли послȣша заповедъ божию и нашȣ речъ, како смо више рекли, и поче ходити по законȣ божиемȣ, и свеце светковати, да їе благословенъ ѿ Бога и ѿ насъ, и да мȣ да Богъ свако добро и берићетъ и добрȣ срећȣ и напредакъ и на домȣ и на пȣтȣ и ȣ полȣ и на васакомȣ местȣ, и що ѿ Бога искаѡ, све мȣ Богъ дароваѡ. него, тако били благословени законȣ божиемȣ, що ви више рекосмо, послȣшаите, и тако чините да примет ѿ Бога милостъ а ѿ насъ благословение. тако да весте, и проча милостъ божиа и покровъ пресветие богородице и ѿ нашего смерениа мо-литва и благословение да бȣдетъ са васеми вами православними боещимъ се Бога. Аминъ.

67 Сие преписах из писаниа Патриарова азъ гре-шни попъ Вȣко ȣ Которъ, да тко що не помисли дрȣго. и би настоиникъ сиї за сие писание капетанъ Нико Мижевићъ из Лȣщице.

Ва лето .҂з҃.с҃. а ѿ рождаства христова .а҃. х҃. ч҃. в҃. мана .а҃. ȣ Которъ.

А сие преписахъ азъ грешни попъ Никола Авра-мовићъ требинꙗцъ на .҂а҃.ѱ҃.к҃.г҃. ȣ Требесинъ.

2.

Десет заповиеди божих.

(Из прве књижице.)

Десет заповиеди божих, кое заповїеда Бог ȣгоднїкȣ своемȣ Моисею пророкȣ и ȣписаѡ на две даске камене и подао людем исраителским:

а҃. Заповїедъ що е заповїдїо господъ Богъ ка Моисею: азъ есамъ господъ Богъ твои, кои самъ те извео ѿ земле египат-ские, изъ дома неволе, и да не имаш дрȣгога Бога разве мене.

в҃. да не сатвориши себє идола нї никакве приликє што ви-
шѣ на нєбєси горє илї на зємли долє или ꙋ водамѣ, нї да
; се поклонишѣ нї да имѣ послꙋжиш.

г҃. да се нє кꙋнєшѣ именемѣ господа Бога твоєго лажно, та
єстѣ грєхѣ нєпрощенѣ.

д҃. шест днї дєлаи, а седмї данѣ да светїши господꙋ Богꙋ
ємꙋ, тїи и жена твоꙗ и синѣ твои и матї твоꙗ и слꙋга твоꙗ и
шкина твоꙗ и конѣ твои и волѣ твои и гостѣ твои и све твоє.

є҃ почитаи оца твоєго и матер твою да млоголєтан бꙋдєшї
ѡбро да бꙋдєт тєбє и на земли доброи што тї є господѣ Богѣ
и дао.

ѕ҃. да нє ꙋбїєши . з҃. да не ꙋкрадєшѣ . и҃. да нє походишѣ|
єдих постелѣ а своꙋ ѡставїшї . ѳ҃. да не сатвориш лажнє 68
ѡубє на ближнєга своєга.

ї. да не пожелїш дома ближнєга твога, нї жене нєгове, ни
ге нєгове, ни слꙋшкинє нєговє, нї матєрє нєгове, ни кона не-
а, ни вола нєгова, ни ничєсоже штогоћ є ближнєга твоєга.

в҃. Великє заповеди, ꙋ коиємѣ на краткꙋ све дєсєтѣ запо-
ди и вас законѣ и пророци састоєтѣ:

а҃. да любїши господа Бога твоєго ѿ васєго срдца твоєго
ѿ васєє дꙋшє твоєє и васєє крепости твоєє и васємѣ помїшлє-
м твоимѣ.

в҃. да лꙋбишї блїжнєга свога како и сам себє, то вели:
кога хрїстїанїна.

з҃. грєховѣ самртнїх: а҃. грдост . в҃. лакомство . г҃. нечи-
ота блꙋдна . д҃. завїдостѣ . є҃. ѡбꙗденїє . ѕ҃. гнєвство . з҃.
ност ка слꙋжби божиои.

з҃. великихѣ добрїхѣ делѣ. овї сꙋ сꙋпротївни грєхомѣ са-
тнїм: а҃. смеренїє . в҃. милостїна . г҃. любовѣ . д҃. чистота
. постѣ . ѕ҃. кротостѣ . з҃. бадростѣ.

з҃. делѣ мїлосрдна тїєлꙋ: а҃. гладна напїтати . в҃. жєдна
поити . г҃. гола приоћети . д҃. болесна походити . є҃. тамнич-
а ѿкꙋпїти . ѕ҃. гостє ꙋ дом с лꙋбовїю примїти . з҃. мрца
ием ꙋкопати, ако се онѣ нє има чимѣ ꙋкопати.

з҃. делѣ мїлосрдна дꙋши: а҃. покарати грешника . в҃. нє-
а наꙋчити . г҃. несамислена добро насветовати . д҃. за ближ-

нега Бога молитъ . е҃ . смꙋтнога потїшити . ѕ҃ . онеправдовани трпеліво поднїети . з҃ . грехе праштатї ѿ срца.

з҃. таинї црковнихъ, що вала да се на свакомꙋ христианинꙋ саврши: а҃ . крштение . в҃ . миропомазанїе . г҃ . исповедание . д҃ . причещение . е҃ . свещенство . ѕ҃ . женидба . з҃ . масло светїти.

з҃. даровъ пресветаго дꙋха: а҃ . дꙋхъ премꙋдрости . в҃ . дꙋхъ разꙋма . г҃ . дꙋхъ страха божиа . д҃ . дꙋхъ знаменїы . е҃ . дꙋхъ благочастиа . ѕ҃ . дꙋхъ савести . з҃ . дꙋхъ крепости.

д҃. главизне добродетели дꙋшевне: а҃. юнаштво . в҃ . мꙋдрость . г҃ . целї ꙋмъ . д҃ . правда.

69 д҃. главизне добродетели телесне: а҃ . ıакост храбра . в҃ . састављение . г҃ . доброта . д҃ . здравие.

е҃. стража на тиелꙋ: а҃ . гледанїе очима . в҃ . слꙋшание ꙋшима . г҃ . обонıанїе носомъ . д҃ . окꙋшение ꙋсти . е҃ . пофаћение рꙋкамъ.

д҃. стража на дꙋши: а҃. ꙋмъ . в҃ . мїсао . г҃ . размишление . д҃ . длготрпенїе . е҃ . благость . ѕ҃ . милосрдие . з҃ . вера . и҃ . крепость . ѳ҃ . ваздржанїе.

Верꙋем ва единꙋю светꙋю католичанскꙋю и апостолскꙋю матер церквꙋ источнꙋ їеросалимскꙋ, исповедꙋемъ да ест матї васем црквамъ, изъ нее закон божи и православна вера изашла и по васем свиетꙋ пошла; и верꙋем и обслꙋжꙋем заповїедї що заповїеда источна православна матї црква иеросалїмска : а҃. ꙋ дни неделꙋ и ꙋ остале дни свете на слꙋжбꙋ црковнꙋ ходїти, а наискорїе на божаставнꙋ летꙋргию ї на прїповїед слова божиıа ; и ꙋ те дни ништа не радити, него Бога молїти.

в҃. ꙋ годїщꙋ поста постити четвере, и ꙋ седмїци два дни, то вели: срїедꙋ и петакъ.

г҃. дꙋховне оце почитовати, а наивише исповїеднаго свога, кои се трꙋди ѡ спасенїꙋ дꙋше твоее, и мїрски лꙋди ꙋ дꙋховне се ꙋправе не стављати.

д҃. исповиедатї се четїри пꙋта преко годїне, а наїмане еданъ пꙋтъ пред велїки постъ, тако и ꙋ болести от наипрво иђи до добара[31]) црковнїхъ исповедати се и причестїти се и масло светити.

---

[31]) Ја ово управо не разумијем. Написано је разговијетно, само што је ова ријеч *добара* на крају, па је *р* надметнуто одозго, као ниже без невоље над ријеч *саборе*.

е҃. Кнıга єретıчаскıє нє чататı нı нихъ хꙋлниє риєчи нє слꙋ-
[ш]и и на них саборє и предикє не ходıтı.

ѕ҃. Бога молıти за васє ѡцє дꙋховнє и за свꙋ господꙋ хрıстıан-
, а наипаче за онє, коı се стараю и трꙋдє за верꙋ христиıанскꙋ.

з҃. коигоћє постъ или молитва бꙋдє нарєћена ѡдъ црквє за-
ли конєхъ потребъ, и то валıа са ꙋсрдиємъ ıзвршıти.

д҃. гриєха, кои вапıю дан и ноћ за осветꙋ: а҃. блꙋд чинıти 70
мꙋшкимъ . в҃. не исплатıти наıамникꙋ и послєникꙋ що сı се
одио . г҃. ꙋбити чловека на правди . д҃. ꙋцвиєлıти сиротна
ꙋдовıцꙋ или ꙋбога чловека на сꙋдꙋ крıвомъ сꙋдећи.

д҃. риєчи, ѡ коиємъ вазда валıа мıслıти, и о тıємъ риєчма
лєћи чловекъ с помоћи божиом хоћє се ꙋстрашıтъ и нє ћє са-
єшити :

а҃. помıшлıи, чловєчє, горки час самртни, како ћемо ꙋмриєти и
кꙋ чашꙋ самртнꙋ попıти и сва ћела понıєти с нами, и зла и добра.

в҃. помıшлıи, чловєчє, страшни сꙋд божи, како ћемо изићи
д Бога, и сва наша дела с намı, и зла и добра.

г҃. помıшлıи, чловєчє, царство нєбєсноє и весєлıє вєчно, що
[п]равєдником приготовлено.

д҃. помıшлıи, чловєчє, тешкє и лꙋтє паклєнє мꙋкє, коє сꙋ
[пр]иготовлєнє грєшнıкомъ, коиєх сє мꙋках и сами бєсовı боє.

3.

Како се ваља Богу молити.

(Из прве књижице.)

И вазда када є потрєба од молıтвє и врıємє молıтı сє Богꙋ
[м]и почєтакъ ꙋчини: стани прєма ıстокꙋ право и крепко, ı са
[вс]ємъ срдцємъ ꙋздıшꙋћи тешко, и жалосно на свои грєхъ мı-
ћи, и васъ ꙋмъ сабєри и горı га ка Богꙋ ꙋздигни. и саставн
[т]ь рꙋкє дєснє трı прста: велики и до нєга два дꙋгачка. и
[т]и прсти исповıєдамо ѡтацъ и сıнъ и свєти дꙋхъ трı лıца,
[єд]ин Богъ. прстъ лıхи и малı приклони ка длан, а тимъ ис-
[пов]ıєдамо: прєклони синъ божи нєбо и сидє на землꙋ за нашє
[спа]сєниє. прстомъ лихимъ исповıєдамо да єстъ савршєни Богъ
[по] божаствꙋ, прстомъ малıмъ исповıєдамо да єстъ савршєнı
[чело]вєкъ по чловєчаствꙋ. и понєси првомъ на чєло, а то исповıє-
[дам]о да єстъ Христосъ синъ божи почєтакъ створєнıа и прве-
[нац]ъ ıзъ мртвıхъ и глава цркви, коıа се назива тıєломъ нєго-
[ви]мъ. с чєла понєси на поıас, то исповıєдамо: стадє Хрıстосъ

синъ божи насредъ земле и ѹселї се ѹ ѹтробе преблажене б
родице ї роди се ижне ѹ чловечаскомъ тиелѹ савршено. с пої
понеси на десно рамо, а то исповїедамо, да ест доисто
71 божи за насъ на крстѹ| распео, ѹ гробъ покопатъ, трети
васкрснѹо. четїридесети данъ на небеса ѹзишао и сио ѡ
Бога оца. з десногa рамена понеси на лїево рамо. а то исп
дамо, да има доисто по нелажном обећанѹ прићи са сла
сѹдити живе и мртве и поставїти праведнїке на десно а
нике од лиево. по томъ понеси рѹкомъ до земле: а то р
показѹемо да ће сви мртви ѹстати на страшни сѹдъ када г
гласъ неговъ.

V.

[72] **ЈОШ НЕШТО.**

Пошто су предњи табаци ове књижице били на
пани а и ови посљедњи листови сложени и поправљани,
ми у руке писмо патријара Пећскога Максима Вражег
коме кнезу Раичу од године 1667, које потврђује гд
моје мисли што сам у овој књижици казао; за то га не
изоставити, него га ево додајем наново:

**Маѯимь божїею милостїю патрїархь пекскы и всемь срьбл
бльгарѡмь и прочымь.**

Пишемь вь богохранимое племе Вражегрьмьце кѵрь
Раичю и вьсемь христїанѡмь мирь и благословенїе. кои с
винѹете законѹ божїю и старнега писанїю, да вѣсте, како
ходи кь намь владыка Василїе, и сказа намь, да е к
вели дѡ оу Савѣ Лаковића за .ві. гроша и по. и аще с
ѡть вьсь христїань покѹсить, да ѡтнимить ть дѡ ѡть
настира зовшма Острогь, храмь вьведѣнїе прѣсветые в
чице наше богородице и приснодѣви Марїе, да ѡтнимит
господь богь таковомѹ разорителю неговь домь и нега
говѣ синовѣ и неговѹ стокѹ, и вьсѣ неговоименїе д
господь богь поразить и расипа вьнезапѹ, и да га тр
корень погибнеть вь вѣкы аминь. и за та дѡ и за дрѹгѹ з
кою е коупїѡ владыка, те е црькви ѡставїѡ, илї е кои хр
нинь црькви продаѡ или приложїѡ за свою дѹшѹ, пакы дрѹг
пѹта притискѹе, да га притисне вьсака рьћа нега и неговь
или црьковно краде или без пѹта тре, потрьѡ нега го

богъ. и ако ћетє своиши црькви и своимь калогєромь красти или пакость творити, а тоуждимь црьквамь и калогеришмь милостиню давати, ако ћетє тако чинити, нє ћете шть бога ни єно добро имати.| а кои ће прѣслꙋшати сїє писанїє, да нєсть проклеть, и 73
да га трагь погинє, а шнь сє нє раствори вь вѣкы. аминь.

Мѣсєца шктомврїа .є҃. іньдїктїшнь. аі[32]) вз лѣто .҂зроє. ѕ҃ Пєкы.

Матица је од овога писма у архимандрита Острошкога г. Никодима Раичевића, од породице овога кнеза Раича.

Ово је онај исти патријар Максим, који је Ђорђија Бранковића II. у Једренету вјенчао на деспотско достојанство (као што стоји у историји Раићевој од године 1823. у ч. IV. на страни 108. и 109. и у VI. св. Гласника др. С. словесности на страни 44.) Да сам ја ово писмо прије имао, наштампао бих га пред онијем Арсенија Чарнојевића, који је постао патријар иза Максима.

Писмо ово потврђује: 1) да се ь на познатијем мјестима изговарало као *а*, па се писало само обичаја ради, н. п. у 6. врсти стоји ть дш, а у 11. та дш; а особито вьсь (у 5. врсти)! 2) да се ѣ и є изговарало једнако, па писари да су писали како им је дошло на перо, н. п. оу Савѣ (мјесто у *Саве*) нєговѣ сыновѣ (м. његове синове) вьвєдѣнїє (м. вьвєденїє), именїє (м. имѣнїє) и т. д. Осим тога види се и то, како су писари и онда мијешали језик Славенски са Српскијем, н. п. покꙋсить, штнимить, погибнєть; притискꙋє, притиснє и т. д.

Земља ова коју је купио владика Василије и сад се зове *Вељи до*, и има 12 рала ораће земље и око ње шуме на којој се може усјећи 12 лишњака (лисника) или 1200 бремена листа, и по окрајцима може се накосити по 10 кола сијена.

Ово је писмо врло знатно и по томе, што показује да 74
је свети Василије прије 189 година био жив. Ја ћу овдје на

[32]) Ова је сва врста написана зеленкастијем мастилом и врло лијепијем миненскијем словима високијем са два добра прста, па су гдјекоја мала слова између великијех, гдјешто и једно више другога, н. п. у ријечи мѣсєца м је велико а ц је одозго до пола врсте а а опет велико; у ријечи шктомврїа доље је од пола врсте к и т а одозго је над њима ш и т. д., само је вз лѣто ҂зроє ѕ пєкы обичнијем словима, али је ово у *пет* врсти: у првој је само вз лѣ. у другој то ҂з, у трећој роє, у четвртој ѕ пє а у петој кы: то је све у великој врсти на крају, по чему се може мислити, колико је она висока. Иза ријечи іньдїктїшнь разговијетно је написано великијем словима аі, али је писац у томе погријешио, јер оне године іньдїктїшнь није био једанаест него *пет*.

кратко да кажем, што сам од поменутога г. архимандрита дознао о животу овога нашег светитеља. Он је био родом из Попова, и био је архимандрит у манастиру Тврдошу, за који се приповиједа да је негда био Херцеговачка митрополија, а сад од њега стоје само зидине крај ријеке Требишњице. Једном отиде свети Василије архимандритом у Свету гору и оданде у Русију, а кад се одонуд с богатијем дарима врати натраг, нађе свој манастир од Турака похаран и разурен. По том отиде у Српску патријаршију те га патријар Гаврило завладичи и постави митрополитом Херцеговачкијем. Вративши се из патријаршије начини себи двор на Рудом пољу, гдје је сад Никшићки град Оногожд. У то вријеме пошаљу Херцеговци некаквога Јездимира из Требјесе у Цариград, да им тражи правице, али Турци њему у Цариграду изнесу сабљу и Алкуран, па га запитају које воли: или да се потурчи, или да му одсијеку главу. Он прими Алкуран, и тако га потурче на силу, и под именом Језд-аге врате га у Херцеговину с ферманом, да гради град на ономе истоме мјесту гдје је владика Василије био начинио себи двор. Кад Језд-ага дође у Херцеговину и покаже ферман, владика Василије остави свој двор и отиде у планину Острог у пећину, у којој су живљели којекаки испосници. Како је још имао подоста новаца, тако најми мајсторе те ону пећину распространи и у њој начини црквицу ва славу введенија пресвете богородице и неколике ћелије и мађупницу. И тако од испоснице постане манастир *Острог*. Ниже овог манастира око једне четврти сахата у равни била су два села, Гошћерадићи и Милановићи с црквом светом Тројицом; гдјекојима од овијех сељака владика Василије земље покупује још пониже у селу Дубравама мјесто онијех које су ондје имали, а гдјекоји му своје земље продаду, као и овај Сава Лаковић што му је продао Вељи до, и тако он крене оданде обадва села, и сви Бјелопавлићи потпишу му се, да ће манастиру Острогу, доклегод у њему поје летурђија, давати на годину од сваке куће по багаш жита и сваке треће године по једнога брава. Код оне
75 сеоске цркве| он начини кућу за своје млађе, и од те цркве и куће постане послије манастир *под Острогом*, а оно се горе назове *горњи манастир*. Приповиједа се да је оданде владика Василије владиковао Херцеговцима још 15 година, а кад умре (29. Априлија), укопају га ниже манастира у градини. Пошто прође 7 година послије његове смрти, присни се једну ноћ

проигуману Жупскога манастира, гдје га зове владика Василије, да га ископа из земље. Кад проигуман то, као какову истину, у јутру каже своме друштву, они му се стану смијати. То му се присни и други пут, али он друштву не смједне више ни казивати; трећи пут му на сну дође владика Василије обучен као владика кад служи с кадионицом у руци и стане га кадити, па у једанпут удари га кадионицом у чело, а из ње прсне ватра њему по лицу, у том се он тргне иза сна па рукама за лице, а то по лицу све ране од ватре и од бола не може за њега да се прихвати. Кад остали калуђери то чују и виде, више му се нијесу подсмијевали, него одмах узму мотике и трнокопе и лопате и пођу с њиме да ископају владику Василија; и дошавши под Острог, гдје је већ било неколико калуђера, кажу шта је и како је, и сви запосте као испосници и стану се једнако Богу молити и бденија држати, па пошто тако проведу недјељу дана онда отиду на гроб и откопају га, кад тамо, а то владика Василије цјелокуп и свет. По том га у ћивоту намјесте у цркви у горњему манастиру, гдје је и данашњи дан. Ондје код његова ћивота сад сједи једнако по један посник, и служи се летурђија на бадњи дан, на крстов дан ((уочи богојављенија)) на велики четвртак и 29. Априлија (кад је умръо), а осим тога и кад ко плати. О тројицама долази народ не само из све Црне горе и из осталијех оближњијех племена, него и из Херцеговине и из Босне, те га цјелују и прилажу ко што може. Црквари ови из даљнијех мјеста стану долазити још у сриједу, па се поред молитве ондје и веселе, играју и пјевају. И сами Турци (Срби закона Турскога) долазе кашто (као у Студеницу светоме краљу) те цјелују и читају им се молитве и прилог дају, као што је недавно некакав Хаџ-Алија Веризовић из Никшића, који није имао дјеце, долазио са женом те им у горњему манастиру држали бденије и служили летурђију и цјеливали и даривали светога Василија, а 76
пошто му жена по том родила сина, шаље манастиру сваке године по оку воска.

У горњему манастиру било је до године 1853. писмо патријара Гаврила, како је архимандрит Василије завладичен и постављен Херцеговачкијем митрополитом, тако и оно којим су му се Бјелопавлићи обрекли давати жито и браве, и још којешта што је он сам записивао; па је то у почетку поменуте (1853.) године све пропало. Кад је Омер-паша одоздо

дошао с војском до под Мартиниће, а Херцеговачки Турци преко Планинице под Острог, у горњи манастир затворе се Мирко Петровић (брат кнеза Данила) и Новица Церовић и овај архимандрит Никодим са 30 момака; и 9 дана су се јуначки бранили и побили сила Турака, који су на њих често наваљивали, а кад им десети дан кнез Данило (ваљада бојећи се да их Турци не би надвладали и светога Василија спалили) пошаље заповијест да оставе манастир, само светога Василија да гледају да изнесу, они ноћу са светим Василијем побјегну, а поменута писма, као и друго много којешта, оставе те Турци разграбе и униште. Да је ондје било и ово писмо патријара Максима, и оно би тако пропало, него је срећом било у селу код рода господина архимандрита, у коме се сачувало до данас.

Кад смо бесједом овако у Бјелопавлићима, да кажем коју ријеч и о њима. Онамо се приповиједа, да се земља она, у којој живе сада Бјелопавлићи, прије боја Косовскога звала *горња Прѐвала*[33]) (а *доња* да је била од Спужа доље к језеру Скадарскоме), људи пак, Срби, који су у њој били, да су се звали *Лу̑жа̂ни*. Пошто Дукађински капетан Лека погине на Косову и Турци му дворе похарају и разуре, син његов Павле добјежи преко Арбаније и Куча у горњу Превалу и ондје на селу Сретњи најми се у Лужанина Мрдака да му служи коња. Павле овај имао је на глави *бијелу* косу, и за то су га звали
77 *Бијели Павле*. Кад су се једном код цркве светога Николе на пољу Јеленку били скупили сви знатнији Лужани на сабор, дође на коњу некаква госпођа Јелена од лозе Немањића са двоје момчади бјежећи од Турака, и назове им Бога овијем ријечима: „Помози Бог, господо и браћо Срби!“ Али јој слабо ко одговори, онда их она замоли да би јој дали једнога човјека да јој покаже пут до Херцеговачке границе, а она да ће му платити путнину; они јој на то одговоре: „Ето ти Бијелога Павла, који се доскитао из ваше земље, нека те води.“ Павле пође с њоме радо, и кад је доведе до Херцеговачке границе, она му са захвалности плати путнину и дигавши руке к небу рекне: „О Боже, ти дај, да се Лужани данас побију на сабору међу собом и да се род њихов затре

[33]) Ја мислим да су је тако назвали ови Срби одовуда, са сјеверне стране, по томе, што онамо кад се *превали* преко највишијех гора воде већ не теку у Црно море него у Јадранско.

са свијем, и њихове земље и све остало имаће да остане
Павлу и његовијем потомцима; и ако би гдје који Лужанин
остао у животу, да буде подножник Павлову потомству!"
Они исти дан, кад су Лужани око цркве по пољу сједили и
пили и јели, затрчи од некуда зец у сабор, један од Лужана
опали из пушке да га убије, али несрећом мјесто зеца по-
годи једнога од првијех Лужанскијех главара, који је имао
јаку породицу, и тако се заметне бој те сви изгину и иско-
пају се. Кад ово чују чобани по планинама и људи који су
били код кућа заостали, и они ударе један на другога, те
се тако сви затру. Од тога се и данашњи дан онамо каже:
„Да ћемо се поклат' ка' *Лужани*," а мраморје гдје се год
налази, особито по планини, зове се *Лужанско мраморје*. Кад
Бијели Павле види ту погибију, он отиде на Сретњу и по-
слије плача заиште у Мрдакове кћери Видосаве да му плати
најам, а она му рекне: „Узми мене за најам, и све што је
било оца мојега да буде твоје, нема ми се ко брукати што
сам узела скитача Павла Бијелога." Павла то врло овесели,
и сјутра дан одмах доведе од некуда попа и кума те се вјен-
чају. Бијели Павле с Лужанком Видосавом роди три сина:
Петушина, Павка и *Петра,* од којијех се послије мало по
мало изроде и распростране сви данашњи Бјелопавлићи, које
они и тијем потврђују, што сви славе Петков дан (14. Ок-
томврија). Бјелопавлићи се данас дијеле на три племена: *Пе-
тушиновиће, Павковиће* и *Вражегрмце.* Да су, по овоме, онамо
готово у свакој кући познатоме, приповиједању, Петушино- 78
вићи од Петушина а Павковићи од Павка, о томе не треба
ни говорити, само ћу казати за Вражегрмце како се припо-
виједа да су од Петра: он се населио са женом негдје у
шуму код мјеста које се зове Баре; отац му пошаље Павка
да га зове натраг, али се он не хтједне вратити. Кад се Павко
врати ка оцу и отац га запита: „Камо Петар, хоће ли доћи?"
он му одговори да не ће, „Завукао се у један *вражи грм,*
па из њега не ће никуда:" и по овоме се његови потомци
назову *Вражегрмци.*

Кад су се Бјелопавлићи потписали владици Василију да
дају манастиру Острогу жито и браве, кажу да их је онда
било 400 кућа, а сад се мисли да их има око 3000 пушака,
а кућа око половине тога (јер слабо живе у задрузи, него се
дијеле како се који ожени).

Данас се не зову Бјелопавлићи само *људи*, који у негдашњој горњој Превали живе мјесто Лужана, него се тако зове и она *земља*, уврх које извире ријека Зета и тече кроза њу ((од Сјевера к Југу)) до Турскога града Спужа. Бјелопавлићи граниче од Запада с Црногорскијем племеном Пљешивцима, од Сјевера с Херцеговачкијем племеном Жупом Никшићком, од Истока с Ровцима, од Југо-Истока с Пиперима, а од Југа, као што је речено, с Турскијем градом Спужем, из којега се чује кад пјевају пијетли у Бјелопавлићком селу Мартинићима. Земља је ова дугачка, од Херцеговачке границе до Спужа, од прилике око 8 сахата хода, а широка је, од Пљешиваца до Роваца, око 12 сахата. Она је понајвише брдовита, али поред Зете има и равнина, и сва је жупна и питома: свуда рађају виногради и смокве, а око Зете у равни рађале би и маслине, а може бити и наранче и лимуни, кад би их ко посадио и око њих радио.

У вријеме Бијелога Павла кажу да је Спуж био пуст и звао се *Шпанска градина* докле Турци нијесу овладали онијем крајем и поновили га. Од тога времена Турци су Бјелопавлиће, као и остале Брђане, много пута покоравали и од њих харач узимали, па се они опет одметали и с њима се били и од њих се отимали до године 1796., а од онда, по смрти Махмут-паше Бушатлије, остану с Црном гором.

---

[79]

VI.

ШТА ЈЕ НА ПРВОМ ЛИСТУ.[*]

У почетку на великоме листу према имену ове књижице под бројем 1. писмо је из онога рукописа на кожи, о коме се говори на страни 7., 8., 9. и 10. [*овде стр.* 368.—371.]

Под бројем 2. из прве рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28. [*овде стр.* 387.—389.]

Под бројем 3. из књижице Матија Дивковића, о којој се говори на страни 30., 31. и 32. [*овде стр.* 391. и 392.]

Под бројем 4. из друге рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28. [*овде стр.* 387.—389.]

[* *Овде на засебном листу на крају III књиге „Скупљ. грам. и пол. списа.“*]

Под бројем 5. из треће рукописне књиге, о којој се говори на страни 25., 26., 27., 28. и 29. [*овде стр.* 387.—390.]

Под бројем 6. из Рујанскога Јеванђелија, о коме се говори на страни 21. [*овде стр.* 382. и 383.], и то из Матеја зачело л҃з.

Под бројем 7. из истога Рујанског Јеванђелија из Јована зачело н҃г.

Под бројем 8. из писма, које је писао Турчин Турчину, о коме се говори на страни 30. и 31. [*овде стр.* 391. и 392.] (За многе наше читатеље не ће бити сувише казати, да се у ономе писму ово каже: „Мѹратаги селам, (ка)ко ми доће данас книга од мѹла Деркиша из Фоће и пише ми ће е срѣо Хаћ Али пашинѣ лѹде і Имана ѹ Ћалѣникѹ ће сѹ ѹзели мое илтизаме)

Под бројем 9. из писма Али-паше Сточевића, о коме се говори на страни 30. и 31. [*овде стр.* 391. и 392.] (И овдје не ће бити с горега казати, да оно ваља овако читати: Али паша побратимѹ Петрѹ Петровикѹ владики Цриногорском приѥателски поздрав. Що ми пишеш око пандѹра мени се нѣ чини рѹжно, а фукара, коеа плаћа пандѹринѹ ние каеила).

ГДЈЕ ЈЕ ШТО. [80]

Велика хвала г. Фр. Миклошићу што ми је у штампању ове књижице помагао поправљати штампарске погрјешке.

Почело се штампати у Септемврију а свршило у Нојемврију 1856 м.

LI

[У Миклошићевој „Slavische Bibliothek“ *за год. 1858.* дванаести је чланак, на стр. 232.—236.:]*

232 ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

ПИСМО

ЈОВАНУ СТЕРИЈИ ПОПОВИЋУ

О

СРПСКОЈ ПРОСОДИЈИ.

Високоучени Господине!

Дознавши од Г. Јована Суботића да Ви нешто пишете о његовој метрици или просодији (како ли се зове она књига његова) наканио сам се да Вам напишем ово неколико ријечи.

Кад сте се Ви на то наканили, ја мислим да би ваљало да прегледате све што је он о томе писао у Љетописима (К. IV. год. 1843. К. I. II. III. 1844. К. II. 1845.) и о свему да покажѐте своје мисли. Ја се надам да ћете наћи и погрјешака у ономе што је казано, а мислим да ћете наћи којешта што није казано, а ваљало је казати. Ја не могу вјеровати да ћете и ви с њиме пристати да н. п. у пјесми „poраних рано на воду“ нијесу у почетку и на крају дактили а у сриједи трохеј, него да ћете и ви рећи да су јамби као што он каже. Ја и данас кад бих што о томе писао, казао

[* **Slavische Bibliothek** oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte herausgegeben von *Fr. Miklosich* und *J. Fiedler*. Zweiter Band. Wien. Bei Wilhelm Braumüller. 1858. — На 8-ни, 3 л. и 313 стр.]

бих опет, особито за пјесме које друштва имају а које се не пјевају само него се и казују, оно| што сам казао прије 29. 233
година у I. књ. народнијех пјесама у Липисци 1824, с додатком онога што сам казао 1833 у предговору к Луке Миловановa Опиту Наставлења к српској сличноречности. Мени се чини да г. Суботић говорећи о дужини и краткости слогова у нашему језику није нигдје показао н. п. у ријечи крȇмêн који је слог дуг који ли је кратак, и наћи ћете у поменутоме сад предговору шта сам ја о томе казао, и сад ћу још рећи ово: истина да је онај слог, који се назначује са ̑ дужи од онога који се назначује са ̏ (или са ̀), али будући да је овај оштрији од онога, за то бих рекао да се оваке ријечи прије могу узети за трохеје него за јамбе, као и ријечи н. п. „ту̏ђинка, пу̏штâј ме, пòигрâј, дòнеклê“ за дактиле. Тако исто Г. Суботић говори за ријечи сложене с предлозима, а не спомиње за предлоге саме, који кад стоје пред многим ријечима узимају овај оштри глас на себе, н п. крâј мора, нӥз поље, нȁ воду, пȍд вечê, нȁ војску, ӥз Царигрâда, прекȍ кућê, ȍко мора, и т. д. Тако се може у говору чути н. п. и: дà идê (мјесто да ӥде) ӥ трећу̑ (м. п трȇћу) и т. д. Да је ово Г. Суботић споменуо и одредио, онда би он на много мјеста могао оставити моје дактиле на миру.

Тако исто ја мислим да Г. Суботић нема право што припјеве мијеша са стиховима и припјева ради одређује различне размјере у стиховима. Припјеви, додавали се на крају или у сриједи, не иду у стихове, него се само у пјевању додају, а могу се и изоставити, као што сам ја казао да се „тедена“ и „редена“ гдјешто додаје а гдјешто не додаје, и као што он сам каже да сам ја у пјесми „пораниле дјевојке“ изоставио још и: „ој Јело.“

Тако исто Г. Суботић нема право што каже да посљедњи слог у род. множ. нема никаквога особитог гласа, јер овај слог има код свију ријечи глас који се назначује са ̑, н. п. од ријечи врȁна род. је множ. врȁнâ; а кад не би на крају било никаквога гласа онда би било врȁна, као што је род. јед. од врâн (гавран).

Ово ја Вама напоменух само врло мало и прекратко, а Ви ако се овога посла примите, моћи ћете о њему (т. ј. о овоме| послу Г. Суботића) написати онолико колико је он 234

написао о историји Медаковићевој. О нашој пак просодији ваљаће писати читаве књиге.

У Бечу 27. Августа 1853.

Ваш поштоватељ
Вук Стеф. Караџић.

Додатак. — Покојни Ј. С. Поповић наштампао је у 23.
броју „Седмице“ за годину 1854 чланак „О србскомъ Сло-
гомѣрію,“ али од овога што је мени Г. Суботић говорио и
што сам ја мислио пишући њему ово писмо, готово није казао
ништа, него из почетка спомиње наше „песмословце“ који
су стихове писали по начину грчком и латинском, по том
поставља он своја правила о томе, у којијех примјерима знаци
од гласова тако су неправилно наштампани, да по њима ни
један читатељ не може знати како их ваља читати. За Г.
Суботића под звјездицом каже само, да нема право што „у
свойой „Науцы о србскомъ стіхотворію“ доказує, да и оштра
ударенія гласницу дугачкомъ праве.“ На другом мјесту под
звјездицом каже: „Г.Г. Вукъ Караџићъ и Даничићъ кажу,
да є *а* и *я* кодъ глагола свуда дугачко, може быти по на-
рѣчію южномъ. У насъ се понайвише кратко изговара.“ Ни
по овијем његовијем ријечима, ни по примјерима које је мало
више казао („глаголи, кадъ се свршую на *а* или *я*, имаю тай
слогъ обштый: прекида̑, скупља̑, я ора̑ и т. д. Ако ли є у
другомъ множ. ово *а* дугачко, остаће и на краю: тумара̑,
(тумарамо) чита̑ (читамо).“) ја управо не знам, а тешко ће
и други ко знати, шта је он овдје мислио, него погађајући
мислим да ја и Г. Ђ. Даничић кажемо, да је у времену ско-
ропрошавшему или Iº пређашњему, у првоме и другом лицу
једнине *а* свуда дугачко. Ако је он то мислио, и ако смо ми
казали да је то тако свуда, онда ми нијесмо имали право;
да је пак у гдјекојих глагола то *а* дугачко, признаје и он
ријечју „понайвише,“ а ја ћу овдје назначити по неколика
глагола и у којима је дуго и у којима је кратко, на пр. ја
ве́зах, ти ве́за, он ве́за; ту је *а* кратко, тако је и у пи́сах,
пи́са; да́вах, да́ва; али од рȅзах не каже се: ти рȅза, него
[illegible] рȅза̑, тако исто од за̏пјевах, за̏пјева̑ (а не за̏пјева), од до̏-
чеках, до̏чека̑ (а не до̏чека) и т. д. Кад би се ко дао на овај
посао може бити да би се могла одредити правила у којијех
је глагола ово *а* дугачко, у којијех ли је кратко: из примјера
који су овдје постављени види се, да је кратко у онијех гла-

ла који пред *а* имају самогласно слово дугачко са знаком
 али кад би се прошли сви наши глаголи може бити да
 се гдје нашло што и друкчије. Глаголи другога спрезања
којијех се прво лице овога времена свршује на *ох,* у обадва
уга лица имају *е* без икаква гласа, само што се гласови
ед њим мијењају и премјештају а кашто и нови постају, на
. рѐкох ре̑че, донѐсох до̏несе, ву́кох ву̑че, ѐпредох ѐпре̑де,
ѐбох о̏зе̑бе и т. д. А у којијех се свршује на *ух,* код онијех
поменута два лица гдјекоји имају на крају *у* без икаква
ıса, а гдјекоји дугачко са знаком ̂ (готово по онијем
тијем правилима као и код првога спрезања), на пр. ду́нух
ну, у̏трнух у̏трну̑. У којијех се пак прво лице свршује на
 у онијех овако *е̑* остаје и у друга два лица, на пр. пе́х
, са̀пе̑х са̏пе̑, раза̀пе̑х ра̏запе̑, у̀зе̑х у̏зе̑, на̀че̑х на̏че̑, кле̑х
ѐ, про̀кле̑х про̏кле̑ и т. д. Међу глаголима пак трећега спре-
ња ни један ми до сад није пао на ум, у коме би у ова
ı лица *и* било кратко, него је свуда са знаком ̂, на пр.
ших чи̏ни̑, начѝних на̏чини̑, ра́дих ра̑ди̑, ура́дих у̏ради̑ и т. д.

У књизи о просодији нашој могла би се одредити пра-
ла и о ономе, пред којим ријечима прелази глас на предлог,
ед којима ли не прелази. Колико сам ја не мислећи о томе
ого, него као мимогред назначујући оне примјере познао,
ıс прелази на предлог пред онијем ријечима у којијех је
 првом слогу глас најоштрији (са знаком ̏); а у којијех
ријечи на првом слогу дугачки са знаком ̂, у онијех глас
ıј остаје, само предлог добије глас најоштрији; у којијех
пак ријечи на првоме слогу глас најдужи (са знаком ́)
ı онај кратки који се назначује знаком ̀, пред онима
едлози не добијају гласа никако, на пр. у ријечи Ца̑ри-
ıда два су лијепа трохеја (у нашему језику), кад се пак
ед њу метне предлог онда постане дактил и трохеј: и̏з
риграда, у̏ Цариграду, по̏д Цариградом и т. д.; али код
јечи на пр. Ша̀ренгра̑д не прелази глас на предлог,| него 296
 каже: из Ша̀ренгра̑да, у Ша̀ренгра̑ду и т. д. Тако на пр.
ı ријечи ру́ка каже се из ру́ке̑, а у вин. падежу гдје на
дође глас ̂ каже се: у̏ ру̑ку, на̏ ру̑ку, као и: бе̏з дру̑га,
; лу̑га, до̏ мра̑ка, за̏ да̑на и т. д. Тако се на пр. каже:
ı куће̑ и код во̀де̑, у во̀ди и у̏ воду и т. д. Па ово пра-
ıо може бити да се протегло не само на сложене глаголе
, пр. о̏тпјевати и одра́дити) него и на ријечи које су на-
њене предлозима на пр. о̏кућити се и ожѐнити се, за̏вој-

водити и запа̀шити и т. д. У оваковијех ријечи гдје је на првом слогу глас са знаком ˆ, он се претвори у најдужи глас, на пр. би̑р оби́рити се. — Ово је све био говор за предлоге од једнога слога, а код двојесложнијех пред гдјекојим ријечима глас дође на први слог као на пр. прȅко гра̏да, прȅко поља; а код гдјекојих на други као на пр. прекȍ ку̑ће̑, вишѐ ку̑ће̑, иза̀ ку̑ће̑ и т. д. О овоме до сад нијесам мислио, за то за сад не могу ништа више ни казати. — Да би се још већма видјело како се у ријечима језика нашега гласови мијењају и премјештају напоменућу још како у онијех ријечи од два слога, од којијех је први са знаком ̏ или ̀ а други с ˆ, у сказат. једн. глас дође на средњи слог и то код гдјекојих оштар, на пр. ка̑ме̑н камѐну, пла̏ме̑н пламѐну, ра̏до̑ст радȍсти, бȍле̑ст болѐсти, јȅсе̑н јесѐни и т. д. а у другијех најдужи са знаком ́ на пр. гȍле̑т голе́ти, стр̏ме̑н стрме́ни и т. д. Ја сам у другом Рјечнику код гдјекојих оваких ријечи назначио глас овога падежа, али код многих нијесам, јер ми није пало на ум. Још једном да кажем, да су ово све само моје биљеге које сам мимогред опазио, а да би се сва правила у просодији нашој изнашла и одредила, ваљало би се око тога трудити више година и написати читаве књиге.

У Бечу мјесеца Априлија 1857.

Вук Стеф. Караџић.

LII

[*У 8. броју загребачкога* „Neven a“ *за 1856. годину,** *на стр. 233.—244., у одсјеку* „Povjestnica; narodo- zemljo- i putopis“ *штампан је овај чланак Богослава Шулека:*]

233a

SRBI I HRVATI

Svoje čuvaj, tudje poštuj!
Nar. posl.

B. Š. Rieč je, da se o dobroj ženi i negovori. Ovo bi se moglo i za slogu kazati, da jè ondje najviše ima, gdje se o njoj najmanje sbori. Kod južnih Slavenah toliki su pjesnici uznosito spjevali slogu, i toliko pisali o njezinoj spasonosnosti, da nebismo više znali rieči k tomu dodati, i da nitko o njezinoj koristi dvoumiti nemože. Ele sloge neima te neima, a nesloga iz svakoga kuta proviruje. Zašto? Ponajviše zato, što isti oni, koji su zastavu sloge razavili, i koji svesrdno žele, da se i kod nas složnimi silami raditi počne, ili neshvaćaju ili neće da shvate pravu narav i sućtvo sloge. Ima ljudih, koji zahtievaju, neka sav sviet uprav onako misli i radi, kako oni žele, i da će biti sloge. Nu tko tako mudruje, negradi hrama slozi nego samovolji. — Drugo je sloga! Ona diže svoj svietli priestol samo u onom kolu, gdje ne biva sve po volji jednoga nego po volji obćoj. Al upravo zato je sloga riedko bilje; jer koliko je ljudih, toliko je i ćudih, toliko je i pomislih; a najmučnije je čovjeku odstupiti od svoje misli; nekmo-li od svoje želje. No bez toga neima sloge: odstupiti valja svakomu ponješto od svoga uvjerenja, makar ono bilo i posve istinito; popustiti valja u nječem onomu, s kojim hoćeš da se složiš, kao što se opet i on mora ogledati na tvoju želju i uvažiti tvoju rieč. To je ona žrtva, koju sloga zahtieva, nu to je i ona teta, koja jugoslavenskoj slozi smeta; to je onaj zid, koji i južne Slavene razstavlja, i s kojega se nemogoše na književnom polju — jer se samo o takvoj slozi ovdje besjedi — sve do danas ujediniti. Svak viče „da u slozi stoji spas,“ pak opet svak brani uporno svoje mnenje, i nebi ni za dlaku od njega popustio ni u neznatnoj i malovažnoj stvari. Tako poznajemo Hrvata, kojemu se je njegov prijatelj zakleti morao, da se neće nikada služiti ovim sadašnjim pravopisom; ima opet drugih, koji bi se za jedno slovo i za jednu slovku zaratili i poklali. Ni kod Srbah nije ništa bolje.

[* **Neven** zabavno-poučni mjesečnik. Odgovorni urednik: *Jos. Praus.* 1856. Tečaj V. Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja. — **На 4-ни, у два ступца, 12 бројева, 352 стране.**]

Na pokojnoga Todora Pavlovića digoše hajku zato, što je bio iz svojih
novinah izostaviti htio ъ, kojega nitko neizgovara; smješno je bilo gle-
dati ovu ratobornu četu, gotovu pobiti se za taj debeli jer, kao za kakav
amanet narodni. I to je poznato, kako je srbska vlada anatemu udarila
na najljepši biser srbskoga knjižtva, na djela Vuka Karadžića, zato što
je iz svoje azbuke (horrendum dictu!) izostavio *jer* i *jeri*, *jat* i *ju* — sve
pismena, bez kojih se takodjer srbski može pisati. — A što smo ovdje o
pravopisu naveli, to valja i za druga odnošenja. Svatko uvidja potrebu
sloge, a nitko neće da joj u prilog donese koju misaocu svoju. I to bi
se jošte podnieti moglo, samo da se nije u najnovije doba koješta dru-
gim upravo nametati počelo i narivati, te se ovako pregrada, štono raz-
2886 stav|lja brata od brata, u mjesto da se razgradjuje, jošte u vis gradi.
Dokazom nam može biti razpra za obće ime južnih Slavenah.[1])

Niesam nakan kovati u zviezde sve što su Hrvati predlagali i radili, odkada im se je narodnost pomladila: nu to mora svaki nepristrastni sudac priznati, da su obćoj slozi, osobito tako zvani provincialni Hrvati, neizmjernu žrtvu donieli, ne samo gledeć na jezik nego i gledeć na ime. Želeć u tom zadovoljiti narodnoj potrebi, predložili su hrvatski rodoljubi prastaro ime ovih zemaljah, ime *ilirsko*, za obći naziv, budući da su se imenom ovim i u novije doba južni Slaveni kojegdje služili. Na kod kuće imali su radi toga žestoka boja s neukom svjetinom, bojećom se, kao što govoraše, za svoje liepo hrvatsko ime; od druguda pako napadoše na njih jedni, da ih žele imenom ovim pošokčiti, drugi da povlašiti, i Bog sam zna, što se bijaše sve u tom nedužnom imenu nanjušilo. — Zatim bude predloženo ime *slovinsko* ili *slovjensko*, kojim mnogi naši dubrovački pisci od mnogo vjekovah nazivahu ukupno sve južne Slavene. No neznam, dali se je i jedan Srbin ovim imenom poslužio, akoprem nije zaista neshodno. — Napokon budu Srbi ponudjeni imenom jugoslavenskim. Ni ovo nije prodrlo. Tako dakle ostade sve nastojanje Hrvatah u tom poslu jalovo;[2]) dapače se čini, da se je tim u njekih Srbah probudilo krivo mnenje, da Hrvati svoga hrvatskoga imena neštuju i neljube i da samo zato za drugim hlepe. To je može biti uzrok, što su od ovo njekoliko godinah srbski pisci ime srbsko počeli protezati i na Hrvate, i to izprva samo na Štokavce, a kasnije i na Čakavce, Hrvatske Kekavce, pače i na sve ostale Slovence. (Gledaj zemljovid srbski: Землѣ у коима пребивају Србљи). Da to samo ovaj ili onaj učini, nebismo o tom rieči prosborili, jer „nitko nemože natkati mahramah, da cielomu svietu usta poveže:" no nametanje ovo srbskog imena vrlo je

---

[1]) Gdjekomu će se možda neshodno činiti, što smo u ovu nježnu stvar dirnuli. Nu valja znati, da je „Srbski dnevnik" u Novom Sadu u 57. broju naročito pozvao hrvatske pisce, „da se late te stvari s pravom i poštenom voljom (kao što je to sam Srbski dnevnik učiniti nakanio) i može biti, da će se taj najveći čvor medjusobne nesloge i svadje sretno razdriešiti." — Bog dao, da se to sbude!

[2]) Srbski časopis „Sedmica," štono izlazi u Novom Sadu pod uredničtvom dra. Medakovića, u ljetošnjem 25. broju upravo protestira proti zajedničkomu imenu južnih Slavenah, koje bi Hrvati Srbljem rado nametnuli, i zahtieva, da, ako žele *slogu* i *ljubav* (!!!) neka već jedankrat točno razlučivaju ime srbskoga naroda od hrvatskoga; a G. V. K. izriekom zahtieva, da se i Hrvati zovu Srbi. „Ex hoc fonte derivantur clades Romanorum!"

mah otelo na veliku žalost hrvatskih rodoljubah, koji svoje hrvatsko ime isto tako ljube i štuju, kao što i Srbi svoje. — Da ima ikoliko prilike, da će Hrvati prigrliti srbsko ime, nebih se zaista u tom poslu pera mašio; jer ja štujem i ljubim srbsko ime, te bi mi drago bilo, kad bi sva ju- 234a
goslavenska plemena složilo. No ja štujem i hrvatsko ime, koje je takodjer slavno i slavensko, i nebi mi se dalo na žalost, kad bi ga Srbi posvojili, jer bi se time ista svrha postigla. Kako stvari stoje, zaludu bi se tko nadao, da će to Srbi učiniti; ja pako, živeć do blizu dvadeset godinah medju Hrvati i tako poznavajuć prilično njihovu ćud i narav, uvjeren sam, da ni oni svoga narodnoga imena neće zamieniti sa srbskim; a razloge tomu ću malo niže navesti. Ako već neće nijedan da zamieni ime, neka bar svoje drugomu nenameće, jer će se time jošte manje svrsi prikučiti, kao što nam pokazuje primjer Magjarah. To se mora priznati, da Hrvati svog imena Srbljem nenameću.[1]

Žao mi je, što nemogu i za Srbe isto kazati, a jošte više žalim, što im u tom poslu prednjači inače velezaslužni g. Vuk Karadžić, koji je svojim člankom „Srbi svi i svuda" u Ковчежићу, kao što se meni čini, najviše toj razpri povoda dao. „Wenn die Könige bauen, haben die Kärrner zu thun" kaže Schiller. Tako je bilo i ovdje. Kad je g. V. K. ime srbsko protegnuo samo na Štokavce, ostali su ga i dalje počeli vući i dokazivati, da su samo tako zvani Kekavci pravi Hrvati, štono oko Zagreba stanuju. Istina je, da se Zagrebčani za Hrvate drže, makar im bio svagdanji jezik ponješto različan od književnoga; no svaki književni jezik (i srbski) ima nariečjah, i ovoj se je razlikosti u Zagrebu doskočilo tim, što su i Kekavci jugoslavenski književni jezik u svoju književnost primili. U ostalom zna se, da je sadašnja provincijalna Hrvatska u novije vrieme ime ovo starijim svojim imenom Slavonije zamienila. Govoriti dakle, da samo u ovoj novijoj Hrvatskoj ima pravih Hrvatah, buduć da se ovi govorom od ostale svoje braće ponješto razlikuju, to znači tvrditi, da samo u sadašnjem novom srbskom vojvodstvu ima pravih Srbah, govorećih *lépo, bélo* itd. a oni na jugu Srbije da niesu više Srbi, jer govore *liepo, bielo* itd. Granice stare Hrvatske mogle su se isto tako razširiti, kao što su se razmakle granice stare Srbije.

Drugi stežu ime hrvatsko na Čakavce, zato tako nazvane, što mjesto *što* govore *ča*, a stanuju u primorju hrvatsko-dalmatinskom. Evo što o tom piše g. V. K. na 6. str. svoga Kovčežića: „Сви паметни људи и од Грчкијех и од Римскијех Срба признају да су један народ и труде се да би мрзост због закона или са свијем искоријенили или барем умалили што се више може, само је онима Римскога закона још тешко *Србима* назвати се, али ће се по свој прилици и томе мало по мало навикнути; јер ако не ће да су *Срби, они немају никаквога народнога имена.* Да реку да су једни *Славонци,* други *Далматинци,* трећи *Дубровчани,* то су све имена од мјеста у којима живе и не показују никаквога народа. Да реку да су *Славени,* то су и Руси и Пољаци и Чеси и сви остали Славенски народи. Да реку да су *Хрвати,* ја бих 234б
рекао да ово име по правди припада најприје само *Чакавцима,* који су

[1] Jedini hrvatski pisac, koji je u prežestokoj obrani Hrvatah podaleko zabrazdio, bio je radi toga od samoga hrvatskoga obćinstva kudjen.

по свој прилици остаци Порфирогенитовијех Хрвата и којијех се језик мало разликује од Српскога, али је опет ближи Српскоме него и једноме Славенском нарјечију; а по том *данашњијем* Хрватима у Загребској, Вараждинској и Крижевачкој вармеђи, којијех се домовина прозвала *Хрватском* послије Мухачкога боја, који је био године 1526 (а донде се звала *горња Славонија*), и којијех је језик као пријелаз из Крањскога у Српски; али не знам како би се тијем именом могла назвати она браћа наша закона Римскога која живе н. п. у Банату, или у Бачкој, или у Сријему и Славонији, или у Босни и Херцеговини, или у Дубровнику, и говоре онакијем истијем језиком као и Срби. Ако би ко рекао да се и од њих гдјекоји могу назвати Хрвати по томе што на онијем мјестима гдје је у Славенскоме језику Ѣ говоре *и*, н. п. *дите, вира, симе* и т. д.; али како ће Дубровчани, Конављани, Пераштани, Доброћани и остали који ни те разлике немају? А осим тога, кад би ова разлика у говору могла бити довољан узрок да се они који говоре *дите, вира, симе* не могу звати *Срби*, како би се онда *Чакавци* (који говоре *дите, вира, симе*) и *Кекавци* (који говоре *дете, вера, семе*) и мало прије поменути *Штокавци* (који говоре *дијете, вјера, сјеме*) сви заједно могли звати *Хрвати*? Да реку да су *Илири* или *Илирци*, то је мртво и тамно име, које данас не значи ништа; јер сад сви знатнији историци доказују да стари Илири нијесу били Славени, и тако би се они тијем именом само за то називали што живе у земљи која се негда звала Илирик, по чему би се и остали сви народи који у староме Илирику данас живе (н. п. Бугари, Арнаути, Цинцари и т. д.) исто тако звати могли.“

Da uzmognemo na ovo umstvovanje temeljito odgovoriti, valja nam se povratiti u kolievku srbsko-hrvatskoga naroda.

Glavni i gotovo jedini izvor stare povjestnice Hrvatah i Srbah u njihovoj sadašnjoj domovini jeste grčki car Konstantin Porphyrogeneta, koji je u sredini desetoga stoljeća živio i u svom djelu „o upravi carstva“ mnogo toga o Hrvatih i Srbih zabilježio. — Evo što pripovieda u 30. poglavju svoga djela: Divlji Avari bili su medju god. 600—630. poslie Isukrsta osvojili sadašnju domovinu Hrvatah, koja je onda pod carigradske careve podpadala. Grčki car Heraklije, nemogav sam Avare
285a odanle protjerati, pozva u pomoć Hrvate, koji onda stanovahu| izza današnjih Tatrah (Karpatah) negdje u iztočnoj Galiciji, a zemlja ta se je onda zvala Velika ili Biela Hrvatska. Okolo god. 634. krenu odanle Hrvati u svoju sadašnju domovinu, iz koje poslie krvava rata od više godinah Avare protjeraju il utamane. Nastanili su se pako u današnjoj južnoj i u turskoj Hrvatskoj (Bosni) sve do Vrbasa, a u Dalmaciji do Livna (Hljevna) i Cetine; druga pako strana Hrvatah smjestila se je medju Savom i Dravom, u današnjoj Slavoniji, a Sisak im je bio glavni grad.

Srblji su onda prebivali u Bieloj Srbiji, u susjedstvu Biele Hrvatske, dakle u današnjoj Ruskoj i Poljskoj. Valjda potaknuti primjerom Hrvatah, zamoliše oko g. 636. istoga cara Heraklija, da im dopusti nastaniti se u Iliriji. Car Heraklije izpuni im molbu i odredi im stan blizu današnjega Soluna, kamo se i sbilja jedna strana onih sjevernih Srbah preseli: al im se ondje nedopade, i oni se premjeste k svojoj hrvatskoj

braći u današnju Srbiju i Bosnu do Vrbasa, a na jugu u južnu Dalmaciju sve do Bara (Antivari).

G. V. K. tvrdi, da su dan danas ostatci starih Hrvatah, doselivših se na jug, samo tako zvani Čakavci, dakle da samo njim pripada ime Hrvatah, a tkogod govori narječjem štokavskim, on da je Srbin. Nu zaludu ćeš tražiti u Kovčežiću razlogah, iz kojih bi se to izvoditi moglo, zaludu svjedočanstvah povjestničkih, koja bi to potvrdjivala, da se je veliki njegdašnji hrvatski narod u šaku Čakavacah u primorju živućih skvrčio; on samo kaže na str. 7. *ja bih rekao*, a na str. 17. *ja mislim* da su samo Čakavci Hrvati.

G. V. K. nije dakle ni sam tvrdo uvjeren o nepobitnoj istini svoje izreke; jer tvrdomu uvjerenju o kakvom dogadjaju hoće se razlogah i svjedočanstvah, on pako samo misli i mni, govori i želi. Opet se je našlo mladjih pisacah, koji su ovo subjektivno mnenje za apodiktičku istinu primili, i time si sami o svojoj povjestničkoj znanosti testimonium paupertatis napisali. Tko želi zanijekati existenciu jednomu narodu, taj treba da se dobro naoruža razlozi vadjenimi iz naravi stvari i svjedočanstvi vjere dostojnih povjestnikah.

Da su sadašnji Čakavci jedini ostatak starih Hrvatah, to bi se moglo samo onda tvrditi, kad bi se dokazalo, da su stari Hrvati sbilja čakavski govorili, i da u Hrvatskoj nikad nije drugoga slavenskoga plemena stanovalo do Čakavacah.

Ni jedno se nemože dokazati; prvo ne, jer neima iz one stare dobe nikakih pomenikah o jeziku Srbah i Hrvatah, kojim govorahu, kad su se na jug selili; a drugo ne, jer povjestnica upravo protivno povieda.

Da stavimo, da je istina što nam se kaže, da stari Iliri niesu bili Slaveni (akoprem je i ovih danah izišla knjižica „De origine et sedibus veterum Illyriorum" od Poljaka Kazimira Szulca, dokazujućega slavenstvo starih Ilirah); no da pristanemo, velim, uz g. V. K., „da svi znatniji historici dokazuju, da stari Iliri niesu bili Slaveni:" odavde se samo to može izvoditi, da| sve one prostrane zemlje, koje su se odprije zvale 2356
Ilirija, niesu bile uviek naseljene od samih Slavenah. No da su već prije dolazka Hrvatah i Srbah na jug u njihovoj sadašnjoj domovini stanovali i Slaveni, to tvrde isti oni povjestnici, koji inače niječu slavenstvo Ilirah.

Da su bili stari Heneti ili Veneti, štono u davnih davninah, prije Rima i rimskoga carstva, u jadranskom primorju, po imenu i u današnjih Mletcih (Veneciji) življahu, da su bili ovi Veneti pravi Slaveni, to, da mučimo o Hrvatih,[1]) i sam kritički i toli oprezni Šafařik potvrdjuje ovimi riečmi: „Slažemo se sa štovanimi iztraživaoci starinah, Mannertom i Surowieckim, držećimi, da se je u mraku nedostižne davnine veliko i prastaro pleme Vinidah ili Venedah (t. j. Slavenah) steralo od mora Baltičkoga sve do Jadranskoga.[2]) — I najstariji slavenski povjestnici Nestor, Kadlubek, Boguchwal i Dalimil pišu, da su već u prastaro doba Slaveni u Jadranskom primorju prebivali. Sve je ovo privoljelo Šafařika, te kaže na str. 219. svoga slavnoga djela: „S historičkom izvjestnošću znamo,

---

[1]) Gl. „Tko su bili stari Iliri?" od Dr. Gaja, u Danici 1839. br. 10.

[2]) Gl. Šafaříkove Starožitnosti Slowanské str. 216.

da su naši predji pod inostranim imenom Vindah ili Vendah, i pod domaćimi imeni Srbah, Slovenah, Poljanah, Hrvatah, Sjeveranah itd. od vremena Herodota (god. 456. prije Is.) prostrane zemlje za Tatrami i pred Tatrami, s jedne strane od Baltičkoga mora tja do Dunava i do iste Jadranske obale, s druge od izvora Volge i Dona do medju Vislom i Odrom stanovali, dok ih iz južnih (podtatranskih) stranah niesu Celte ili Vlasi izagnali i na sjever uzmaći prisilili.“ Ovo se dogodi oko g. 350. pr. Is. Istina je dakle, da su Celte iztisnuli Slavene iz juga; nu Celte ih jamačno niesu sve iztriebili, već su se mnogi u nepristupnih gorah i na otocih spasili.[1]) Jošte je izvjestniji i svake dvojbe prost taj factum, da su se Slaveni, poslie odlazka Celtah, malo po malo u staru svoju domovinu povraćali, i to u 5. i 6. stoljeću poslie Is., dakle jedno 100 godinah prije seobe Hrvatah i Srbah. — A može li se pomisliti, da od svih kolikih ovih Slavenah nije više ni potroška bilo u Iliriji, kad su se Hrvati i Srbi selili; da od njih neostade ni piličnika, te su bili već svi do jednoga iztriebljeni, kad su Hrvati i Srbi onamo stigli. — Pogledajmo Židove. Ima tomu više od 15 stoljećah, što su po svem svietu razasuti, što ih Kršćani i Turci gone, tlače i muče: a dan danas ima ih možda jošte više nego što ih bijaše u vrieme njihova razsutka. — Pogledajmo baltičke Slavene. Tisuća godinah trebala je, dok su se napokon ponjemčili, pak i to samo krvoločnom silom i grozovitimi sredstvi, da se čovjeku koža ježi, kad čita njihove muke. Možemo dakle i bez naročita svjedočanstva vjerovati, da onolikih ilirskih Slavenah do došašća Hrvatah
[236a i Sr|bah nije bilo sasvim ponestalo, da niesu bili svi izkopani ili polatinjeni. O tom će nas sliedeće okolnosti jošte bolje osvjedočiti.

Hrvati došav ovamo, bijahu se nastanili jedni medju Dravom i Savom u današnjoj Slavoniji, a ostali na jugu medju bosanskom riekom Vrbasom, Istriom i Jadranskim morem, t. j. u zemljah, koje su Avarom oteli. Nu primorskih gradovah i bližnjih jadranskih otokah, kojih Avari nebiahu držali, niesu ni oni osvojili, nego su stanovnici istih gradovah i otokah i nadalje ostali pod carigradskim žezlom.[2]) Primorske ove strane zvale su se radi toga *Dalmatia Romana,* za razliku od ostale Dalmacije, u kojoj stanovahu Hrvati i Srbi. Rimska ova Dalmacija spade pod hrvatsku vladu stoprv za slavnoga hrvatskoga kralja Petra Kriešimira, koji je radi toga i naslov dalmatinskoga kralja primio. Primorski gradovi i bližnji otoci bili su dakle onda već naseljeni, kad su Hrvati i Srbi u Dalmaciju stigli i kad su ih kasnije Hrvati pod svoju vlast okrenuli: no navadno se misli, da su ondje Latini stanovali. Da je ondje bilo i Latinah, buduć da su ovi svom zemljom vladali, to je tako naravno, kao što kod nas ima Niemacah, a u Bosni Osmanlijah. Nu ako ondje sami Latini stanovahu: kako se je to dogodilo, da su najstariji pismeni spomenici iz ovih mjestah, osobito iz gradovah, pisani ili čakavski, ili, istina, latinski, no tako, da se očito vidi, da je latinština ta samo prievod slavenskih mislih. To je spazio i ruski profesor, iztraživalac starih dalmatinskih zakonah, Reutz, u svom djelu „*Verfassung und*

[1]) Gl. Starožitnostih stranu 215.

[2]) Gl. Konst. Porph. pogl. 29.

Rechtszustand der dalmatinischen Küstenstädte und Inseln. Dorpat. 1841." te kaže na strani 5., da čim su starija ondašnja pisma, tim više ima u njih slavenskoga duha i nemože se ni dvoumiti, da su ih pisali Slaveni. Ako pak otoci ovi i stari primorski gradovi ni osvojeni, a kamo-li niesu bili od Hrvatah naseljeni: kako je mogao na njih hrvatski jezik onako mah oteti? Na ovo se pitanje neda drugo odgovoriti, već da su se ondje jošte prije došašća Hrvatah i Srbah nastanili Slaveni, govoreći čakavski. Oni su uživali pod carigradskom vladom mnogo municipalnih slobodah i zato se nehoćahu podložiti Hrvatom, makar i po jeziku srodnim, no u obrazovanosti daleko zaostavšim; kao što se i Dubrovnik otimaše ve do najnovijega vremena svakoj srbsko-hrvatskoj vladi. — Samo ako ovo priznamo, možemo si protumačiti, zašto se jošt i dan danas čakavski najčišće govori na ostrvih i u bližnjih im mjestih, a dalje od mora niti neima čistih Čakavacah.

Još ćemo se bolje o tom uvjeriti, ako stanemo podrobno razglabati čakavsko narječje. I onaj, koji nevjeruje, da su Hrvati i Srblji jednim jezikom govorili, kad su ovamo stigli, mora opet priznati, da im je bio rodan jezik, budući da su od starine zajedno stanovali, te ih svi pisci 2366
za rodjake drže. No ako zavirimo podublje u ustrojstvo čakavskoga jezika, naići ćemo u njem na svojstva i rieči, sasvim protivne duhu iztočne slavenštine, kamo i hrvatsko-srbski jezik spada, a tim primjerenije jeziku zapadnih Slavenah, po imenu Slovenacah, Čehah i Poljakah. Samo mi je žao, što do sada neima čakavske obširne gramatike ni čakavskoga idiotika, koji bi sadržavao sve rieči i izraze ovoga narječja. A vriedno bi bilo posvetiti se tomu poslu, jer bi se toga u čakavštini valjda mnogo našlo, što bi u prilog bilo ne samo slavenskim jezikoslovcem, nego povjestnikom. No stvar ova je vele mučna, jer koliko ima selah, gotovo toliko ima čakavskih nariečjah, kad što sućnimi svojstvi se razlikujućih. Al upravo različitost ova, budući da su sve te razlike primjerene duhu slavenskoga jezika, posvjedočuje koje starinu Čakavacah, koje raznost njihova porekla. Meni je naš revni rodoljub g. M. Sladović priobćio nješto čakavske osobine, koju je ponajviše na otoku Krku (Veglia) iz ustah puka doznao, a nješto sam ja sám iz starih pisamah sakupio: i već ovo malo dokazat će istinu mojih riečih. Ima Čakavacah koji govore: *tegtati* = (slov.) *tehtati; žlahtina* (vrst groždja, tako i slov.); *tečno* = točno; *vlih* = malo prije; *runak* = uvojak, odatle naše runo; *kire* = koji; *ner, nere* = nego; *vazam* (slov. vuzem) = uzkrs; *vrganj, vrnj* = plug; *sesec* = sisa; *tvar* = trovanje; *vem* (slov.) = znam; *vzeti, zeti* (slov.) = uzeti, i opet *uzprijeti; vaspet* = opet; *deri* = tja do; *h kćeri* (slov.) = ka kćeri, *hiža* (slov.) = kuća, *isto* = istina, *listo* (slov. lestor) = samo, *jagla* = igla, *izkoliti se* = dovršiti se, *kon* = kod, *kresti* = krasti, *resti* = rasti, *okon* = konac, *osobojno* (slov.) = osobito, *tač* = tako, *učer* = jučer, *ošće* = jošte, *ureh* = ures; *víd* = liečenje, *vred* (slov.) = odmah; *zrcati* = ogledati se, *zrcalo* = ogledalo, *domov* (slov.) = kući; *tar, tare* = ter; *požgati* = požeći; *mrtveški* (slov.) = mrtvački; *lobura* = lubura; *ladva* = ladja; *kasnoba* (slov.); *pirvi*, drugdje opet *parvi, smardi, čarnilo* itd. = prvi itd.; *dvera* (čes.) = vrata, *delji* (čes.) = dulji; *voljaki* (slovački) = tkogod; *lis* (čes.) = šuma; *lisnika* = divljaka-jabuka; *osilo* (čes. osidlo) = vigovi, omče; *ret* = rt, rât;

gdikoli (čes.) = gdjegodier; *var*, *obara* (slov. varstvo, obvarovanje) = čuvanje; *poličnica* (čes. poliček) = pljuska; *praviti* (čes.) = poviedati; *ul* (čes.) = ulište; *račiti* (čes.) = hotjeti; *zlati* (čes.) = vrst novca; *vas* (slov. i čes.) = selo; *vina* (čes.) = krivica; *nat* (čes.) = clma; *laskaći se* (čes. leskatji se) = laštiti se; *plk* (staročes.) = puk; *pln* (čes.) = pun; *dlgo* = dugo; *mlčati* = mučati; *slza* = suza; *klk* (ključ od vode); *pelnica* = punica; a drugdje opet *valk* = vlk; ili *vona* = vuna; ili *jabelko* (čes.) i *jaboko* = jabuka; *jak* (čes.) = kako; *dim* (čes.) = kažem;
287a *prasec*, *kotel* itd.; *ča* i *čo* (slovački), a po gradovih| *ca* (čes. co) = što;[1]) *gledaje*, *leže*, *govore* itd. (čes.) = gledajuć, ležeć, govoreć itd.: *vineti* (čes.) = izvaditi; *jatra* (čes.) = jetra; *mani* (čes.) = zaman; *golac*, *golica* (čes. holek, holka) = mladić, djevojka; *izba* (slovački) = soba; *otavan* (čes. zotaven) = okriepljen; *smoknuti* (čes.) = pokisnuti: *poli* (čes. podle) = polag; *rič* (polj.) = stvar, *uprašati* (polj.) = pitati, *okrut* (polj.) = posuda, *bo(t)* (polj.) = jer.

Ako pako čakavsko narječje sravnimo s crkveno-slavenskim narječjem, još ćemo se bolje o tom uvjeriti, da Čakavce valja razlučiti od Hrvatah, došavših sa Srbi u Iliriju. To je bio opazio već g. dr. Božidar Petranović, te piše u Zori dalmatinskoj II. str. 251. „Narod na otocima — uzčuvao je puno više staroslavjanskih rečih, gramatičkih formih i staru slavensku prozodiu nego tako zvani Vlasi.“ — I zaista, kad tko stane razglabati čakavštinu, čudom će se začuditi njezinoj srodnosti s narječjem crkvenoslavenskim, i to ne samo u pojedinih riečih nego u čitavom ustrojstvu. Čakavsko sklanjanje (deklinacija) slaže se više s crkvenoslavenskim nego štokavsko, po imenu u drugom padežu množine; a ostali su padeži stalniji i stanovniji nego kod Štokavacah. U čakavštini uzdržao se je dvobrojnik (dualis) ne samo u samostavnikah nego i u zaimenikah (pronomen), n. pr. vaju t. j. vas dvojice; i u glagoljah (n. p. sritosta se). Pričestnici i vremena glagoljah mnogo su više razvita nego u štokavštini; Čakavci svršuju prvu osobu sadašnjega vremena *u*-om n. p. *budu*, *volju*, mjesto budem, volim; ovamo ide dočetak *homo* u množini prošastoga vremena; n. p. veljahomo, veljahote itd. Pisme *h* se dosljedno piše i izgovara (izim rieči *hoću*), a mnogi ga Štokavci neizgovaraju; predlog *v* i *va* rabi se mjesto *u*, n. p. va nebo. — Tomu valja dodati tuštu i tamu riečih crkvenoslavensko-čakavskih, Štokavcem slabo ili ni malo poznatih. Evo samo njekoliko ih, kako mi upravo na um dodjoše: *jati* = uhvatiti, *jazik*, *saj* = ovaj, *pečal* = briga, *čislo* = broj, *počten* = pošten, *pročtit* = proštiti, *dvignut* = dignuti, *razvi*, *razmi* = osim, *hram* = sgrada, *kri* = krv, *buku* = bukva, (a kod Čakavacah ima još i *tiki*, *loki*, *smoki*, *ladi* itd. = tikva itd.) *vina* = uzrok: *vas* i *ves* = selo, *čado* = čedo, *čest* = sreća (prema crkven. частнтъ = srećan), *črid*, *čred* = red, *čriz* = kroz, *dalеč* = daleko, *dil* (crk. дла) = radi; *dreselje* = tuga, *har* = milost, *izući* = osobit, izvrstan, *kami* = kamen, *liše* = više, *obuziti*, *obezati* = obvezati; *pogruziti se* = zaroniti, *prijazan* = prijateljstvo, *sulica* = koplje, *teg* = posao, *trus* =

[1]) Crkveno-slavensko чьто sastavljeno je od чь (ča) i то, kao što se i u Českoj gdješto govori *co-to* mjesto *co*.

potres, *vnititi* = užeći, *zavaliti* = zapovjediti, *bližik* = rodjak, *začelo* = počelo itd.

Molim štioce, da mi oproste, što im dosadjujem ovim izbrajanjem 237b
golih riečih. Znam, da takvo suhoparno izbrajanje negodi onomu, koji nije jezikoslovac: no kad se vadi povjestnički dokaz iz jezika, nije dovoljno gdjekoju rieč napomenuti, već toga treba što se više može nabrojiti, da čitatelji i sami u ustrojstvo jezika zavire. Ja bih mogao ovakvih riečih jošte više navesti, da pišem za same jezikoslovce; no čini mi se, da će mi i ovo dosta biti za moju svrhu, naime za dokazanje srodnosti čakavskoga i crkvenoga narječja. Ovo crkveno narječje bijaše odprije narodan jezik sadašnjih Bugarah, prije nego što su im ga azijatski tudjinci, svladavši ih i izmiešavši se s njimi, izkvarili. To dokazuju slavenski povjestnici po imenu i Šafařik. Bugari ovi stanovahu izza Srbah; Srbi su medju njimi i Hrvati prebivali. Nu srodnost narječja staro bugarskoga i čakavskoga jasno dokazuje, da su se oba ova plemena dugo miešala, jer se je samo onako mogla razviti tolika srodnost njihova jezika. Ako su pako Čakavci ostatci starih Hrvatah, došavših ovamo malo prije Srbah, nije moguće, da su bili Čakavci u tješnjem odnošenju s Bugari, buduć da su ih od njih Srbi razstavljali. Kako ćemo dakle srodnost ovu drugčije raztumačiti, već ako priznamo, da su u današnjoj Hrvatskoj već prije došašća Hrvatah Slaveni prebivali, koji su se s Bugari, odavno u južnoj Evropi stanujućimi, miešali. Onda pako nije da kako moguće držati Čakavce samo za otražak zatatranskih Hrvatah, nego za starosjedioce sadašnje njihove domovine.

Stari pisci (n. p. Prokopij, koji je živio ok. god. 552 po I.) opisujući Iliriju prije seobe Hrvatah i Srbah na jug, navode mnogo vlastitih imenah, o kojih se nemože dvojiti, da su slavenskoga porekla. Evo što o tom Šafařik sudi u svom djelu *„Ueber die Abkunft der Slaven“* str. 147: „Es ist mir sehr wahrscheinlich, dass alle diese Orts- und Personennamen ihrem wahren Ursprunge nach Eigenthum der hier (in Illyrien) von jeher wohnenden Ueberreste slowenischer Illyrier sind, mit denen sich die später, zu verschiedenen Zeiten, vor, unter und nach Justinian eingewanderten norddonauischen Slowenen vermischt haben. Denn dass hier wirklich eine solche Vermischung statt fand, geht aus der Analyse der altslowenischen Kirchensprache und ihrer Vergleichung mit andern Mundarten ziemlich klar hervor.“ — Od ovih vlastitih imenah samo ćemo njekoja napomenuti: grad *Στόλπον*, *Colapis* (Kupa), *Delminium* ili *Dalminium*, njekada *Dlmno*, sada *Duvno* (odanle je stekla ime *Dalmacia*). Kao što smo već gori kazali, ima jošt i današnji dan Čakavacah, koji govore *pln*, *mlčati* itd.: nije li dakle vjerovno, da su se oni ovimi vlastitimi imeni služili?

Ono, što sam o čakavskom jeziku naveo, mislim, da će svakoga uvjeriti o osobitih svojstvih ovoga razrječja. Nu ako te osobine dan danas toliko ima, koliko je j' moralo biti prije 1200 godinah, t. j. onda kad su se Hrvati i Srbi ovamo doselili? Jer uzajamnim obćenjem| Štokavacah 238a
i Čakavacah za sve ovo vrieme mnogo je toga prešlo iz jednoga narječja u drugo, tako da se dan danas već za jedno narječje držati mogu. No valja utuviti, da negovori svaki Čakavac uprav onako kao što smo gori kazali, nego u jednom mjestu ima jedne osobine, a u drugom druge:

29*

tako je djelovala na njih pretežna većina Štokavacah, da su se dan danas već svi Čakavci više ili manje od svoga prvobitnoga jezika udaljili. Tim se dogodi, da čakavština, koja je u staro vrieme bila naposebno narječje, dan danas je već samo razrječje štokavštine. Koliko je iz nje u štokavsko narječje prešlo, to se sada nemože više potanko naznačiti, buduć da nam jezik onih starih Hrvatah i Srbah nimalo nije poznat. No buduć da je Čakavacah najviše bilo do mora, dakle u susjedstvu Hrvatah, to je naravno, da je njihov jezik utjecanjem čakavštine isto tako promienjen bio, kao što je s druge strane bugarština utjecala na Srbe. Možda je *i* u riečih *vinac, tilo, kripiti, lipota* (vienac, tielo, kriepiti, ljepota) itd. jedno od svojstvah, koje su štokavski Hrvati od Čakavacah primili; kao što su Srbi *e* u istih riečih (venac, telo, krepiti) od Bugarah prisvojili. Da su se pako Hrvati i Srbi, došav ovamo, izmiešali s prijašnjimi ovdje stanovavšimi Slaveni, to i Šafařík nagadja u pomenutoj malo prije njemačkoj knjizi, i Kopitar u „Hesychii Glossographi discipulus" na str. 62.[1])

Nu povjestniku nevalja svu svoju sgradu na njekoliko riečih osnovati, te natežuć ih lievo i desno, koješta iz njih izvoditi. Tko na ovakvu temelju povjestnicu gradi, lasno zaluta. Dokazi vadjeni iz pojedinih riečih treba da nam samo *poduprru* sgradu, a *uzdržati* je sami nemogu. Treba dakle da se pobrinemo jošt i za druge dokaze, vadjene iz same naravi stvari, iz samoga života naroda, o kojem govorimo.

Ilirski primorci slovili su od starine sa brodarstva i trgovine. Već u vrieme Rimljanah bijahu na glasu mornari, i današnje hrvatsko-dalmatinsko primorje bijaše im glavna brodarnica. Ovdje su gradili svoje brodove, ovdje su kupili vojsku ili momčad za nje.[2]) — To je sve bilo prije došašća Hrvatah i Srbah. A Konstantin Porphyrogeneta hvali takodjer (u 31. poglavju) silno brodovlje Hrvatah i prostranu njihovu trgovinu. To potvrdjuje i pomorska pomoć, koju su Hrvati dali caru Vasiliji g. 868., kad je išao sa svojim pomorstvom na Saracene kod Bara u Italiji.[3]) — Kao što je poznato, Hrvati i Srbi došli su ovamo izza
2386 Tatrah, iz udaljene od mora zemlje: pomorsko brodarstvo bijaše im dakle stvar tudja, nepoznata; oni bijahu ratari i pastiri. Pošto su se u Iliriju preselili, osvojiše izprva samo poudaljenije od mora strane, kao što to svi pisci poviedaju. Stoprv pomenuti grčki car Vasilije predao im je 230 godinah poslie njihova došašća pobiranje danjka od primorskih gradovah i jadranskih ostrvah.[4]) Ako sada jošte na um uzmemo, kako je to mučno promieniti u narodu dondašnji način življenja, nekmo-li pretvoriti pastire u mornare: to će nam se sve ovo hrvatsko pomorstvo i njihova pomorska

---

[1]) Serborum genus, natum sive e novis a. 640 a septentrione advenis, ut vult Porphyrogenitus, qui eos Serbos simul et Chrobatos vocat, sive, quod probabilius est, *auctum* tantum et *mixtum* veterioribus incolis Slavis, pannoniorum et moesiacorum (t. j. Slovenacah i Bugarah) fratribus, novisque a. 640. advenis. Illyrios eos nunc amant vocare.

[2]) Gl. Der österr. Lloyd. br. 73. od g. 1843.

[3]) Gl. Lucii De Regno Croat. et Dalm. L. II. cap. 2.

[4]) Gl. Const. Porph. u poglav. 30.

trgovina učiniti pravom zagonetkom, koju ćemo tek onda povoljno odgonenuti, ako uzmemo, da su Hrvati i Srbi, došav ovamo, našli srodne braće, na glasu sa pomorske plovitbe i trgovine, na koju se je i ime jednorodnih i mnogobrojnih zatatranskih doslacah proteglo. Ovo nam potvrdjuje i dogadjaj, štono se je sbio ljeta 662., dakle malo izza seobe Hrvatah i Srbah. Ove godine bili su Hrvati otišli u Apuliju, i to, kao što ljetopisac naročito kaže, „cum multitudine navium."[1]) Kada i kako su Hrvati tolikih brodovah stekli? Zar su ih za ono 30 godinah svoga ovdašnjega boravljenja sagradili? Tko zna, kako se sporo brod gradi, tko zna, da jošt i dan danas više godinah prodje, dok se jedan brod sagradi — taj toga neće tvrditi. Da rečemo, da su Hrvati odmah prve godine primorje osvojili, kao što niesu: je-li moguće, da su se za 30 godinah i pomorskomu životu priučili, i morske puteve uvješbali, i brodove graditi naučili, i sbilja množtvo brodovlja sagradili? Eto prošlo je mnogo vjekovah, što su Niemci, zatamanivši baltičke pomorske Slavene, do mora sjeli, pa opet sve do danas, bolni, u zalud uzdišu za flotom!

Narodu, u kojega je bila trgovina i obrtnost tako razvita, kao što je bila kod predhrvatskih, rek bi, primoracah, nije mogao ni duh u mrtvilu i gluposti čamiti. Tomu se možemo s razlogom domišljati, makar i neimali pisanih pomenikah. Oni su dakle imali svoje pismo i svoje knjige; i promotriv zrelo sve okolnosti, mislim da se nećemo od istine odkloniti, ako stavimo, da su se oni ilirski primorci služili *glagoljicom*, ili, kao što su je stari Hrvati zvali, bukvicom. Na to nas nuka prvo, njezina sličnost s južnimi alfabeti; a da su je Hrvati i Srbi sa sjevera ovamo donieli, bila bi sličnija sjevernim runam. Drugo, velika starost, dapače pravječnost glagoljice. Ćirilica je dosta stara, i opet joj se zna za postanak: a početak glagoljice skriva se u nedostižnoj davnini. Dan danas se znade, da su njekoji od najstarijih crkveno-slavenskih ćirilicom pisanih rukopisah prepisani bili iz glagoljskih, dakle jošte starijih, izvornikah.[2]) I to je važna okolnost, što su se najstariji glagoljski spomenici, dopi- 239a
rući do g. 982., našli kod susiedah starih ilirskih primoracah, kod Bugarah; a Šafařik dokazuje, da je glagoljica, kao što ju Hrvati pišu, već oblikom svojim starija od bugarske; akoprem do sada niesmo našli u Hrvatskoj starijih glagoljskih spomenikah, al odatle se nemože izvoditi, da se neće nikad naći. — Nikola rabski svećenik, prepisav g. 1220. glagoljski psaltir, dodaje, da ga je iz staroga rukopisa prepisao. — Da je pako glagoljica prastarom u Hrvatskoj držana, to medju drugim posvjedočuje bulla pape Innocentija, pisana g. 1248. senjskomu biskupu, u kojoj glagoljicu odobrava, pišuć: „Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a b. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis." — Ovdje se kaže, da je sv. Jerolim glagoljicu stvorio. To, istina, povjestnici niječu, s toga bih rekao, da je glagoljica podmetnuta sv. Jerolimu samo zato, da se njegovim ugledom spasi od propasti, na koju bijaše od prenapetih kršćanah osudjivano sve što je bilo pogansko. No ako su jošte

[1]) Gl. Paulus Diaconus L. IV. c. 46.

[2]) Gl. Šafaříkové Památky hlaholského písemnictví str. XIV.

g. 1248. vjerovali, da je glagoljica plod uma Jerolimova, koji je živio u IV. stoljeću: svakako je morala biti stara, starija od ćirilice, za koju su onda znali, da ju je sv. Ćiril u IX. stoljeću izumio. Dapače Kopitar se domišlja, da je sv. Ćiril uzeo u ćirilicu jedno trećinu glagoljskih slovah.[1]) — Znamenito je pako to, da najstariji srbsko-hrvatski spomenici niesu pisani čistim štokavskim narječjem, nego kao što u prvo vrieme Srbi pisahu jezikom i azbukom svojih susiedah i učiteljah bugarskih, isto tako pisahu i Hrvati izprva jezikom i pismom svojih u primorju već zatečenih susiedah, t. j. čakavštinom i glagoljicom. Jezik Srbo-Hrvatah došavših u Iliriju, nije bio valjda dovoljno ugladjen, nit je imao pisma: zato su prionuli jedni za Bugare, drugi za stare primorske Slavene (s toga su u Hrvatskoj svi gotovo stari spomenici u primorju pisani); no buduć da su ovdje bili Štokavci brojem pretežniji, zato se je već od starine sve to više štokavštine uvlačilo u knjižtvo, dok je napokon posve mah preotela. Čim se više primičemo našemu vieku, tim više nestaje čakavštine iz knjigah. Moglo bi se reći, da je stoprv Gundulić stazu prokrčio štokavskomu narječju u književnost; akoprem opet neima gotovo naške knjige proste od čakavštine, samo nevalja misliti, da se oba ova razrječja tek riječcom *ča* razlikuju. — Možda će tko prigovoriti: „Čakavski jezik je očevidno hrapaviji i tvrdji od štokavskoga; pak ako su Čakavci ovdašnji
2396 prvoselci,| imali bi uprav oni, kao jugovići, imati ugladjeniji i mekaniji jezik od štokavskih sjevernjakah." — Da stavimo, da je čakavština tvrdja od štokavštine, a prema drugim južnim jezikom, n. p. talijanskomu, imala bi biti blažja i gladja od nje. Hrapavim i tvrdim moglo bi se čakavsko narječje samo zato zvati, što se u njem govori *pln*, *mlčati*, *vlk* itd.: usuprot Čakavci govore *smardi*, *parvi*, a ne *prvi*, *smrdi* itd. kao Štokavci: dakle se jedna hrapotina može prebiti za drugu, i bit će oba ova narječja izjednačena. Nu ima tu jošte jedna. Čakavsko narječje nije zaista hrapavije od crkveno-slavenskoga, pa ovo je očevidno južni plod; usuprot štokavština nije bogme mekša od ruskoga jezika, koji se je na sjeveru razvio. Dakle je bjelodano, da prigovor ovaj nestoji.

Zavirimo sad u naše stare primorske pisce, da vidimo, kako su zvali jezik, kojim su svoje knjige pisali? Mnogi su od njih živili prije trista godinah, bili su dakle mnogo bliže izvoru nego mi što smo, i mogli su bolje poznavati pravo ime svomu jeziku. Osobito bijahu Dubrovčani u srednjem vieku gotovo jedini trgovci u turskom carstvu, poznavajući svaki kut njegov; po imenu pako bijahu u neprestanom odnošenju sa srbskimi vladaoci, s kojimi su bili toliko ugovorah učinili, i uviek sa Srbi trgovali. Oni su dakle i Srbe i njihov jezik dobro poznavali. Da vidimo pako, kako su svoj književni jezik zvali! Evo u tu svrhu naslovah od njekoliko starih knjigah:

---

[1]) Evo njegovih riečih: „Sat probabilis hinc sponte se quasi vel invito tibi obtrudit conjectura, Slavos cisdanubianos ante S. Cyrillum habuisse et ad civilem usum adhibuisse litteras glagoliticas, sicut Germani ad usum civilem latinas, sed Cyrillum pro sua ipsius commoditate ex illorum alphabeto nonnisi trientem ($^{1}|_{3}$) adoptasse, reliqui bessis ($^{2}|_{3}$) loco retentis commodioribus sibi graecis litteris simplicibus, aequivalentibus totidem simplicibus slavis etc. (Hesych. Gloss. p. 39.)

„Istoria svete udovice Judite, u versih *hrvatski* složena od Marka rula, Splićanina. U Mletcih g. 1522.“

„Elektra, tragedia itd. Iz veće tudjieh jezika u *hrvacki* izloženo po ninku Zlatariću, Dubrovčaninu. U Bnecieh 1599.“

„Pistule i Evangjelija po sve godišće *hrvackim* jezikom stumačena fratra Bernardina Splićanina. U Bnetcih 1495.“

„Pistule i Evanjelja po sve godišće, *hrvatskim* jezikom stumačena J. Zborića, Trogiranina. U Bnetcih 1586.“

„Cvit svetih, to jest život svetih itd. prenešen i složen na *hrvatski* k po O. F. Francišku Glaviniću, Istrianinu. U Bnetcih 1628.“

„Svitlost duše verne. Od Fr. Glavinića napisana za ugoditi bratji ernim, a navlastito *hrvackomu* jeziku i mojim Istrianom. U Bne- . 1688.“

„Istumačenje obilnie nauka krstjanskoga, prinešeno u jazik *hr-ski* zapovidju sv. otca pape Urbana VIII. Tumačenjem Ivana Tomka navića, Bošnjanina. U Rimu 1708.“

„Zakon crkovni složen i upravljen za naučenje i prosvitljenje re-nikov *hrvaskoga* naroda od Angjela Dela Kosta, popa crkve prvo-ne splitske. U Mlecih 1708.“

„Pisan od pakla itd. Složi u *hrvatski* jezik Otac F. Lovro iz Lju-koga (u Hercegovini). U Mnetcih 1727.“

„Pripravljenje za dostojno reći svetu misu, u *hrvatski* jezik — edeno po Otcu fra Bernardinu Pavloviću iz Dubrovnika. U Mletcih 7.“ 240a

Mogao bih nanizati cielu povorku od knjižnih naslovah, kojih pisci jahu u raznih hrvatsko-dalmatinskih mjestih, a svi zovu jezik svoj atskim, ili što im je istovjetno, slovinskim; pa nećeš naći knjige pi-e glagoljicom ili latinskom abecedom, koje pisac bi bio jezik svoj skim prozvao, dapače knjige pisane i tiskane tako zvanom bosanskom *ilicom*, zovu jezik svoj takodjer hrvatskim ili slovinskim, a ne srbskim.

Pa kako bi ga i mogao bio hrvatski pisac srbskim krstiti, kad su no doba sve do novijega vremena Srblji pisali njekom smjesom od venoga, ruskoga i srbskoga narječja, koju su oni serbskim ili serbi-kim jezikom zvali? U književnosti je štokavski jezik sve do ovoga ka samo kod Hrvatah cvatio; a kod Srbah je njim samo prosti narod orio i sačuvao ga čista, nepokvarena: obrazovana pako Srbska klasa zirala je upravo isti ovaj čisti krasni Srbski jezik, dok joj nije oči orio neumrli Dositej Obradović, a jošte više slavni Vuk Karadžić. Da nemisli, da stvar ikoliko pretjerujem, evo riečih samoga g. V. K. u dgovoru k prvomu izdanju njegova „Srpskoga rječnika“ (g. 1818.): eћ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, ю данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика! Док су бљи имали своје краљеве и цареве, да се у оно доба овако млого сало, као што се данас пише по ришћанским државама, јамачно би и почели још онда својим језиком писати; али се онда може бити још ње писало, него што се данас пише по Турским државама; зато се е требало ни старати да сви људи разумију оно што се пише; а не-

колико људи могли су ласно писати *којекако*. Оставше дипломе од наши краљева и од царева, и други рукописи од оних времена свједоче,... да су писари у писању мијешали народни језик с црквеним језиком, као и данас што се ради. — Тек 1783-ће године први је Доситеј Обрадовић казао, да треба писати Српским језиком као што народ говори, и сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли многи учени Срблљи, и за ово 35 година написали различне (тобоже Српске) књиге: али (за превелико чудо!) до данас још немамо ни једне књиге да је управо написана по Српској граматици, као што народ говори! — Понајвише наши књижевника и веће господе Српске по Маџарској кажу, да је Славенски језик (што имамо данас на њему библију и остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим говори народ (*и они*), да је само *свињарски* и *говедарски језик*, и да је покварен од
2406 првога.[1])| А како треба данас писати за Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на двије стране: једни кажу да треба писати управо Славенски, а народни језик оставити са свим, као покварен, свињарски и говедарски језик; а други (којије највише има) кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да народни језик треба поправљати, и писати мјешовито између обадва језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ и оживи."

Da su i hrvatski pisci više putah zalutali, sad mješajuć čakavske i crkveno-slavenske elemente u štokavski jezik, sad dotjerujuć ga na talijansku — to je stvar izvjestna. Ovim sam dokazati samo htio, da niesu imali razloga zvati ga srbskim. — Nu odavde se i to vidi, da je onda g. V. K. o svoj ovoj stvari gotovo onako mislio, kao što ju ja ovdje razlažem; samo što onda tako zvano ikavsko razrječje (gdje se govori *vinac*, *lipo* itd.) nije pribrojio srbskomu jeziku, valjda zato, što ga po gotovu sami Hrvati govore. A u „Kovčežiću" već mu je ikavsko razrječje srbsko, i samo čakavsko hrvatsko. — To je jedna od najvećih zaslugah g. V. K. što je srbsko ime, do njega provincialnimi imeni pogaženo i gotovo svagdje zapušteno, po svem srbskom narodu razprostranio i dostojnu mu čast pribavio. Zato mu baš ni nemožemo zamjeriti, što ga je plemenito uzhićenje za narodno njegovo ime podaleko zanielo. „Quandoque bonus dormitat Homerus."

„Glas naroda, glas sina Božjega!" reći će tko. Da vidimo dakle, kako narod sám zove svoj jezik. Da ga na iztočnoj strani njegova pod-

---

[1]) O pokvarenosti ovoj prijašnjih srbskih pisacah zanimiv nam primjer pri-
2406 povieda g. V. K. u „Kovčežiću" (str. 24.). Kao| što je poznato, Relković je napisao čistim hrvatskim jezikom knjigu „Satir." Ovo djelo izdade Stefan Raić cirilskom azbukom, a na naslov stavi, da ju je preveo *na prosti srbski jezik*. Ovimi bi se riečmi lasno tko zaveo, misleć da je knjiga na Vukov način pisanja dotjerana: a Raić ju je samo izkvario, načiniv od nje crkveno-srbsku smjesu. Tako n. p. mjesto Relkovičeva

Vele ti si lipo uzorita — Raić napisa:
Весма тысы лепо узорыта.

Pak opet su bili lani njekoji srbski pisci graknuli na prof. A. Mažuranića, što je kazao, da Dositej nije pisao ovim tobožnjim srbskim jezikom, nego onim, kojim Hrvati pišu.

rečja srbskim zove, tomu neima prigovora, kao ni tomu, da ga u Hrvatskoj zove hrvatskim: al da ga tako i u Dalmaciji zove, o tom se je g. V. K. sám uvjerio, putujuć onuda prije njekoliko godinah s g. A. M.; a da ga u zapadnoj strani Bosne i Hercegovine takodjer hrvatskim zovu, to su nam i ovih danah vjere dostojni svjedoci zasvjedočavali. Time pako neniječemo, da ga u svih ovih zemljah doselivši se u novije vrieme Srblji srbskim zovu, a kadšto u neznanstvu svom i vlaškim ili rackim.

Prigovorit će tko, da Slavonci nezovu jezik svoj hrvatskim nego slavonskim ili šokačkim. To je istina, nu jamačno ga ni srbskim nezovu.
— A što su mu na|djenuli ime slavonsko, to su zato učinili, da ga raz- 241a
likuju od narječja provincijalne Hrvatske. No tjerajući lisicu iztjeraše vuka, jer je upravo provincijalna Hrvatska prava Slavonija, pa i jezik njezin zvao se je odprije *lingua slavonica*. Da se pokvareno, latinsko i od tudjinah izmišljeno ime slavonsko nemože na jezik protegnuti, pravo je već g. V. K. u „Kovčežiću" primietio, „jer je to ime od mjesta, u kom žive, a nije ime kakvoga naroda." — Da se pako taj tobožnji slavonski jezik hrvatskim ima zvati, to posvjedočuje i povjestnica i narav istoga jezika. Hrvati, doselivši se ovamo, nastanili su se ne samo u sadašnjoj južnoj Hrvatskoj, nego i u sadašnjoj Slavoniji, kao što to Porphyrogeneta (u pogl. 30.) naročito kaže. Rieči njegove potvrdjuje sliedeća povjestnica. Tko nezna za Ljudevita, slavnoga vladaoca ovih posavskih Hrvatah, koji se je prvi odvažio na krvoločne Franke, da narod svoj oslobodi od njihova pretežkoga jarma? — Da su Slavonci pravi Hrvati, vukući lozu od starih Hrvatah (osim kasnijih priseljenikah), to im i jezik njihov dokazuje; jer upravo tako govore, kao što i bosanską i južnohrvatska braća, zadržav iste one *nuance*, koje se i u jeziku ovih nalaze, što je nepobitni svjedok njihova zamjenita porekla. Tako n. p. i Slavonac govori *našast* mjesto nadjen, *pričet* m. početi, *prija* m. prije, *crkvih* m. crkavah, *pisat* m. pisati; *listje* itd. m. lišće; *došal* m. došao; tako i on dodaje glagoljem slovku *du*, n. p. hoćedu; a drugim riečim *ka*, n. p. ondika, dolika, i *kare*, n. p. menikare; i predlog *za* upotrebljava jednako s njimi, i Slavonac bi upravo tako kazao, kao što čitamo u najstarijem hrvatskom ljetopisu: „za osvetit smrt otca svoga." Ovamo ide jošt i promjenjivanje dvoglasca *ie* u *i*, n. p. vinac, misto itd. Sve ovo nalazimo i u hrvatsko-štokavskom, po imenu pak u čakavskom narječju.[1]) Al zato opet Čakavcem u Slavoniji neima traga, a to je opet voda na naš mlin. Jer ako su bili stari Hrvati Čakavci, moralo bi ih biti i u Slavoniji, kao što ih svagdje ima, gdje ih u staro doba u veliko nalazimo. No u Slavoniji, naseljenoj od starih Hrvatah, ima samo Štokavacah, a Čakavacah ni malo: dakle ovi posljednji niesu potomci zatatranskih Hrvatah. Ako bi tko kazao, da su Slavonci bili Čakavci i da su samo kasnije primili štokavsko narječje: na to odgovaram, da se to neda nijednim historičkim svjedočanstvom potvrditi. Možda je bilo i po Slavoniji gdješto Čakavacah, nu odavde se nemože ništa izvoditi; jer g. V. K. našao je i u pravih srbskih stranah čakavizmah, n. p. kruh, križati, požuda, velju itd.: pa zar ćemo i odatle izvoditi, da su ondje sami Čakavci stanovali?

---

[1]) Zapadni pako Slavonci govore napola kekavski.

Što se dakle stanovnici Slavonije zovu Slavonci, Dalmacije Dalmatinci, Dubrovnika Dubrovčani itd., to su sve imena politička a ne narodna; odatle se nemože dakle ni malo izvoditi, da im nepripada ime
241b Hrvatah. Jer i stanovnici Bačke zovu se Bačvani, Bosne Bošnjaci, Banata Banaćani, Hercegovine Hercegovci itd., nu zato se opet mogu i obćim imenom Srbah služiti.

Odavde se vidi, da se to ni malo neslaže, kad se najprije dokazuje, da se je dosadašnja provincialna Hrvatska odprije zvala Slavonia i jezik njezin slovenski; a malo kasnije se tvrdi, da ime Hrvatah pripada po pravu upravo ovim provincialnim Hrvatom.

Da smetnemo za koji čas s uma sve ono, čim se pobija mnenje, da su se Čakavci izza Tatrah sa Srbî ovamo doselili: nehotice nam se nameće pitanje, kud ih je nestalo? Narodi nit neniču nit nepropadaju za jednu noć kao gljive. Po svjedočanstvu Porphyrogenete imali su Hrvati 100,000 pješakah, 60,000 konjanikah, 80 brodovah sa 3200 momčadi, a 100 šajkah sa jedno 1500 momčadi. Sve ovo pokazuje, da je onda Hrvatah mnogo bilo, kad su mogli toliku vojsku uzdržavati. Ako uzmemo, da je svaki dvadeseti vojnik bio, evo ti tri i pol miliuna dušah. Pak ovi svi da su se stopili u šaku Čakavacah? Zašto? Kada? Kako? Quis, quid, ubi etc.

Na to nam se odgovara: „*Mislim*, da su se od Srba' i od Turaka' razbjegli, a koji su ostali, oni su se posrbili, zadržavši samo *i* na onijem mjestima, gdje je u starome slavenskom ѣ.“

Dakle „Hrvati su se od Srba' razbjegli!“ To bi se bilo moglo samo onda dogoditi, kad bi bili Srbi Hrvate pobiedili i podjarmili. No ne samo da Srbi niesu nikada Hrvatah nadvladali, dapače se nikada s njimi ni zaratili niesu. Kao što su se pojedine srbske grane jedna s drugom više putah zavadile, tako su se i hrvatske; a kadšto su se i pojedina plemena srbska s hrvatskimi oklala: nu Hrvati i Srbi kao narod posvjedočili su cielim svojim životom istinu krasne svoje poslovice, da „krv nije voda“ — nikada nije jedan na drugoga ustao. Neima dakle razloga, za koji bi se bili Hrvati od Srbah razbjegli. — No stavimo ipak, rek bi od šale, da su se razbjegli. Kamo su utekli? Bar niesu od Srbah u Srbiju pobjegli? — Pogledajmo sad u narodopis? — Medja je bila njegdašnje srbske i hrvatske Dalmacije rieka Cetina. A svatko se može i sam o tom uvjeriti, da ima dan danas i preko Cetine, sve do Dubrovnika i Kotora ne samo štokavskih Hrvatah (tako bo se sami zovu), nego još i Čakavacah. Tako n. p. osrtva Hvar, Brač, Korčula, za koja Konst. Porphyrogeneta izriekom kaže, da su podpala pod Srbe (u pogl. 36.), dan danas su gotovo sva čakavska. — Može-li se po tom tvrditi, da su Čakavci ostatci starih Hrvatah, ili da su se Hrvati od Srbah razbjegli? — U starijih dubrovačkih pisacah nalazimo takodjer puno čakavštine, i nemože se sumnjati, da je i ondje bilo Čakavacah: zar su se i ovi od Srbah u Srbiju bili razbjegli? Dapače čakavštine ima i u Crnojgori, i ondje govore *poklič*, *remik*, *rabota*, *gleda* (mjesto gledao), *vazda*, na *sviet* (m. na svietu), *vi*, *ni* (dual m. vas, nas) itd., a Crnogorci su se odprije i sami zvali Hrvati, dok nije pokojni vladika ime srbsko kod njih raz-
242a prostranio; no u Carigradu poznati su i dan danas samo pod imenom Hrvatah. — To su oni Hrvati, o kojih smo više putah u novinah čitali,

grade saveznikom željeznicu u Krimu. — Bili smo nakanili smetnuti na naše mnenje o postanku Čakavacah: pa evo nehotice nailazimo nove dokaze toga mnenja. — No da čujemo dalje!

„Hrvati su se razbjegli od Turakah!" kaže se nadalje, da se dokaže, o ih je dan danas tako malo; računajuć ovamo naravno samo Ča-:e. No svatko znade, da Srbi stanuju medju Turci i Hrvati, i da :i samo preko srbskih krajevah mogu do Hrvatske doprieti. Pak eto .! Hrvati su se od biesnih Turakah razbjegli po svietu kao rakova a: a Srbi su se pod turskimi kopitami razplodili i razmnožili. Koliko rotuslovje! — Većim pravom moglo bi se baš protivno dokazati, jer estnica svjedoči, da Turci niesu ni toliko Hrvatske osvojili koliko je, ni tako ju dugo držali kao što su Srbiju.

I ako se povratimo u stara vremena, naći ćemo naročitih datah, amo da su se upravo Srbi razbjegli nego jošt i to, da su baš u Hrh utočišta našli. Tako bugarski car Simeon ok. g. 925. provali u Sr-, i sav narod, što nije pobjegao k Hrvatom, zarobi i odvede sa sobom. ače je (valjda radi ovoga utočišta) g. 927. i na Hrvate udario, al io od njih hametom potučen.[1]) Stoprv g. 934. sakupio je bio srbvojvoda Česlav razštrkane po Hrvatskoj Srbe i osvojio opet svoju ovinu. — Da mučim o kosovskom boju, o kojem pjeva srbski pjesnik, vladika crnogorski:

„Srbskoj kapi svud ime pogibe!
Postadoše lavi ratarima,
Izturči se plahi i lakomi. —
Što uteče izpod sablje turske,
Što na vjeru pravu nepohuli,
Što se nehće u lance vezati,
To se sbježa u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo!"

No zato opet nijednomu Hrvatu nije na um palo dokazivati, da je ih nestalo i da su se pohrvatili. Ta gledajmo nesretnu Bosnu! Koliko jekovah bezdušni Turci svakih mukah muče, pa narod naš niesu opet do sada niti razselili, niti iztriebili. Nemojmo dakle izmišljenimi hičkimi dati jedan drugoga upravo vriedjati.

„Hrvati su se posrbili!" Tu opet neima nikakva razloga, zašto bi bili uradili. Srbi političke vlasti nikada niesu na Hrvate protegli, samo rovnik im je jedno vrieme danjak plaćao. Na znanstvenom polju niesu odjer Srbi Hrvatom prednjačili, pače, kao što smo već vidjeli, Hrvati prvi svoje štokavsko narječje u knjižtvo uveli; dapače po mnenju ljubа, Rusa Hilferdinga, Srbi su se za Hrvati povodili. Evo što on u svom vrstnom djelu „Писма объ исторіи Сербовъ и Болгаръ" str. 220): „До сихъ поръ, во все продолженіе періода, въ комъ руководствовалъ нами расказъ Константина Багрянороднаго,

[1]) Slični primjer bratske ljubavi izkazaše Dubrovčani srbskomu despoti Branču. Gl. u rječniku Gundulićeva Osmana rieč *Branković*.

Хорватскій народъ постоянно являлся главнымъ историческимъ дѣя-
лемъ и двигателемъ въ Славянскомъ Иллирикѣ, увлекающимъ за соб
и Сербовъ, погруженныхъ еще въ какую-то младенческую апатію. Х
ваты первые пришли изъ-за Карпатъ въ Иллирикъ, Сербы послѣдов
за ними; Хорваты первые приняли крещеніе въ VII вѣкѣ, и среди і
хотя въ неподвластномъ имъ Латинскомъ городѣ (Сплѣтѣ), установл
была митрополія для Иллирійскихъ Славянъ; чрезъ нихъ землю хрі
анство передано было Сербамъ; первые опять въ IX вѣкѣ Хор
возобновили, посредствомъ сношеній съ Римомъ и Константинопол
угасавшее у нихъ христіанство и первые показали на дѣлѣ пре
ность церкви; Сербы шли за ними; у Хорватовъ началась народная
повѣдь Славянская, прежде чѣмъ перейти къ Сербамъ; у нихъ, пре
чѣмъ у Сербовъ, она принесла плоды; наконецъ въ X в., когда вла
любіе царя Болгарскаго стало замышлять завоеваніе Адріатическаго к
Сербія допустила его вмѣшательство въ свой внутренній распоряд
и сдѣлалась его жертвою, а Хорваты побѣдоносно отстояли свою н
висимость, дали у себя пріютъ гонимымъ Сербамъ и потомъ явили
помощь, когда Чеславъ возвратился на родину возстановителемъ.

Ovo niesam zato naveo, da umalim pred svietom slavna djela
skoga naroda (srbska slava procvala je u svem veličanstvu stoprv u di
periodi, kad su bili Hrvati već s Ugarskom sdruženi): nego samo
vidi, kako grieše oni srbski pisci, koji u svojoj sliepoj strasti nedos
o Hrvatih pišu.

„Kažider nam dakle, gdje su Srbi, a gdje su Hrvati. Gdje je m
od oba ova naroda i njihova jezika?“ Toga niti mogu ja kazati,
itko na svietu.[1]) Da uzmemo za tu medju stare granice. Onda d
243a uje vojvodstvo nebi se moglo zvati srbskim, jer u staro doba nije
bilo Srbah nego Bugarah. — Da uzmemo za medju razrječja *i*-ka
i *ie*-kavsko, tim se neda takodjer područje jednoga i drugoga n
ustanoviti, buduć da se vrlo često u istom selu i jedno i drugo g
da kažemo, da je ono hrvatsko, gdje ima čakavštine, to bi se tak
krivo činilo Srbljem, jer kao što oni priznaju, tragovah čakavštine
i u granicah stare Srbije. — Da uzmemo za medju ćirilsku azbu
latinsku abecedu, to nas takodjer neće k cilju dovesti. Jer bosan
ćirilicom služili su se upravo samo Hrvati, a sadašnjom ćirilicom ti
su knjige i u Zagrebu, kao što ima knjigah tiskanih u Biogradu
skom abecedom, i tako bi Biograd tobože Hrvatom pripao, a Zagreb

---

[1]) Tomu je ujetko prigovarao, kažuć, da se Srbin već tielom razliku
Hrvata, jer je Srbin crnomanjast, crnokos i crnook, a Hrvat da je bielo
plavokos i modrook. No ako uzmemo na um, da su Hrvati i Srbi iz iste
izza Tatrah, dakle od sjevera, ovamo došli: to se onda nemože drugo mi
sliti, nego da su imala oba ova srodna plemena isti, naime sjeverni typu
bili su plavokosi i modrooki (to je u obće tjelesna karakteristika Slav
Istina je, da ima dan danas vrlo mnogo Srbah južnoga typusa; no sad ima i
crnomanjastih Hrvatah, osobito na jugu. Ova crnomanjatost, da tako rečem,
je na Srbe i Hrvate od njihovih crnomanjastih susiedah, po imenu od Bu
(koji su slavensko-azijatska smjesa i kojimi je do blizu polovica današnje
naseljena), zatim od Karavlahah, Grkah, Talijanah, Arbanasah. — Nu Slav
obće niesu crnomanjasti kao što su Srbi, i opet da su kao Štokavci Srbi –
se to slaže?

a. — Da uzmemo vjeru za medju, to će biti jošte veća mješovina. kao što g. V. K. pravo kaže, da ima Srbah pravoslavnih, katoličkih rskih, tako kažemo i mi, da ima i Hrvatah od sva ova tri zakona. o jošt uzmemo na um, da na više mjestah, gdje su sada pravoslavni, je odprije katolikah, i opet gdje su katolici, da je pravoslavna vjera dala: onda ćemo se podpunoma uvjeriti o tom, da se vjerom nerazje jedan narod od drugoga. — Da uzmemo za medju sadašnje polie granice: onda bi svi oni Bugari i Rumuni, kojih sila živi u sanjoj iztočnoj Srbiji, bili pravi Srbi, a nezna se, komu bi pripala Bosna, rcegovina itd. — Dakle nije moguće naznačiti potanko granicu, kojom luči hrvatski narod od srbskoga.

Iz svega ovoga, što do sada rekoh, vidi se, da su Hrvati i Srbi *dan narod, jednoga roda i koliena.* Ovu istinu potvrdjuje ciela postnica: već u staro vrieme držali su ih pisci za jedan narod,[1]) i pravo e sám g. V. K. na str. 19. svoga „Kovčežića,“ „da vrlo lasno može i, da su Srbi i Hrvati, kad su se amo doselili, bili jedan narod pod a različna imena; i da to svi pametni Srbi i Hrvati priznaju, da su dan narod.“ Ako su pako bili *jedan* narod, mora da su imali i *jedan* ik, tà narodi se upravo jezikom razlikuju. Kakav je to jezik bio, kojim bi i Hrvati onda govorahu, kad su ovamo došli, o tom se samo toliko a, da je bio od prilike onaj isti, koji je i dan danas; nu potanko se neda ustanoviti, buduć da neima pisanih spomenikah od one dobe: repirati se dakle o tom, u čem se je razlikovao jezik Hrvatah od jezika rbah, to će reći iztraživati Markove konake. Ako je možda i bilo kakve zlike u njihovu jeziku, nestade je za ono tisuću godinah neprestanoga ćenja, miešanja i seljenja. A takve stvari, kao što je n. p. razno izgoranje crkveno-slavenskoga ѣ, sad kao *e*, sad kao *i*, sad kao *ie*, to se emože držati za razlučilo jednoga| jezika od drugoga, kao što se nedrži 2436
i u ruskom jeziku; jer neima na svietu povećega naroda, u kojega nebi ilo, neću reći ovakvih, nego puno znatnijih razlikah. Pomislimo samo a Talijane i Niemce, kolikih tu ima nariečjah i razriečjah, pak opet se drže za narod jednoga jezika. Srbi su se s vremenom razprostranili na iztok i sjever; Hrvati su se pružili na zapad i jug. Srbi su si pridružili sila Bugarah, primivši i u svoj jezik mnogo bugarske osobine: Hrvati su si pripojili Čakavce i Kekavce, prelivši u svoj jezik koješta iz njihova narječja. Zato se svi ovi mogu nazvati *narod jednoga jezika,* kao što ih je bio nazvao već mudri *Dositej Obradović*, pišuć: „Ko nezna da žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovski, bosanski, srbijski, horvatski, slavonijski, sremski, bački i banatski (osim Vlahah) jednim istim jezikom govore?“ Nevalja dakle radi neznatne razlike u govoru turati koga iz hrama *obće narodnosti;* već ono, što su jedni i drugi granice naroda razprostranili, neka se drži za obću stečevinu, a ne za razlog razdora. — Dobro bi zaista bilo, da se Srbi i Hrvati jednim imenom zovu; nu različitost imena nemože im, ako su pametni, smetati u tom, da se ljube i štuju, kao što nesmeta rodjenoj braći da se paze,

---

[1]) Zato čitamo više putah kod bizantinskih pisacah: „Serborum gens, quos etiam Chrovatos vocant;“ i opet: „Gens Chrovatorum, quos nonulli Serbios vocant.“ (Gl. Stritteri Memoriae II. 165. i 400.)

što se jedan Ivan zove, a drugi Pavao. Isto tako misli o predmei u glavnoj stvari i učeni Šafařík, i budué da ga i sami Srbi za prijatelja (i to svim pravom) drže, zato nam se nemože na ino navesti od rieči do rieči njegovo mnenje o toj stvari. Ugled tolika učinit će možda, da moje umovanje o Srbih i Hrvatih nebude samo naprečac zabačeno. Šafařík zaglavljuje svoje razglabanje najs srbsko-hrvatske povjestnice ovimi važnimi riečmi:[1])

„O povstání dvojího nářeči v obvodu dřevních Chorvat rozdíl zpytatelův rozdílná jsou zdání. Někteří myslí, že původ jednoho z do novější padá doby, do toho času, když po vpádech tureckých zp Chorvaty prchlými stěhovanci (Uskoky) z Bosny, Hercegoviny a Sr znova zalidněny byly. Což třebas o Slavonii, déle Turkům podrol poněkud připustiti by se mohlo, ač i tam tuze podobné není, o z dních Chorvatech důvodně tvrditi se nemůže. Nejen že krajiny pomo od Cetiny až do Istrie, kde se nyní illyrsky mluvi, nikdý cele nezp a od lidi srbského pokolení na novo zalidněny nebyly, nýbrž nejs písemné památky nadto vysvědčují, že v nich již v 9tém a 10tém nářečí dnešnímu veskrze podobné panovalo. Jiní předstírají, že pu Chorvati od Bosňákův a jihodalmatských Illyrův řeč přejali, ode d
244a cího svého nářečí upustivše. Tato domněnka ještě mnohem méně ona, podobnosti do sebe má. Takováto změna bylaby již mezi l. 640- zběhnouti se musila; než tehdáž, jakož i později, rozdrobení Srbo Illyrové na samostatné Chorváty tak velikého vplyvu neměli, by jin své nářečí vnutkati mohli. Nezbývá tedy, leč přijiti za pravé, co sama podává, že ve dřevních Chorvatech, jakož podnes, tak i ve staré době, dvoje, ovšem jen málo od sebe rozdílné panovalo nářečí, původ v rozdílnosti slovanských čeledí a větví, v těch zemích se divších, hledati se musí. Obyvatelé jihozápadních Chorvat, ač jmén Srbův rozdílní, nářečím od nich nebyli rozdílní: obojí někdy v je též zatatranské krajině, v Červené Rusi, přebývali (§. 31. č. 1.), vystoupivše téměř stejným časem z ní a všedše do Illyrikum, zase sedství se rozsadili.“

Dakle Hrvati i Srbi su braća i po krvi, i po mlieku, nar dnoga roda i jednoga jezika — to je posljedak nepristranoga pov čkoga iztraživanja, to je cilj i svrha ove moje razprave. Ja nit sam Srbin, nit Hrvat: kao Slavenin jednakom ljubavju ljubim oba ova srodna plemena; jednakim štovanjem štujem njihov značaj i njihova djela; jednakom željom želim im sreću i napredak. Samo ova lju želja, samo ovo štovanje probudi me, da se primim pera — Bog bilo u dobri čas! — nebi-li mi za rukom pošlo zaroniti jaz, razs jući Hrvate i Srbe, koji su, istom nedavno ponješto zasipani, klet opet počele izkapati. Zato sam pisao „sine ira et studio, quorum procul habeo,“ i dokazivao sam ne pretežnost ovoga ili onoga ne nopravnost obojice. Jer oba ova pobratima-naroda jednako su s hrabra, slavna i dična; oba su jednakih zaslugah oko nezahvalne l

[1]) (Gl. njegovih Starožitnostih str. 685.)

kla, odbijajuć poput željezna zida poplavicu azijatskoga barbarstva; a su riedkim u povjestnici junaštvom uzbijala biesne navale i Tataralı Turakah, i Franakah i Talijanah, dok su napokon ovu svojom i otacah ojih krvlju napojenu domovinu srećno spasili, i sad ljepšoj budućnosti ıu u susret. No da budućnost ovu postignu, treba im uzajamne ljubavi, ·eba im da se paze kao blizanci, da rastu u poredo kao dva jaka krošjasta stabla, nikla iz jednoga koriena, koji je oba veže, iz kojega oba voju hranu crpe. A korien taj je njihov krasni narodni jezik. Huda reća raztrga državni vez, koji ih u davnoj davnini vezaše; nemila sudina razstavi ih još i vjerom, i imenom, i azbukom, sada ih samo jezik apča, jedina, istina, nu jaka kopča. On je njihov amanet, njihov otac majka: zato treba, da se kao dobra djeca natječu u plemenitoj| lju- 2446
avi i njegi ove svoje mile majke, a ne u izpraznu dokazivanju, da ovomu i onomu nije prava mati nego samo maćeha. — Znam, da Srbi žele azprostranjivanjem svog imena postići samo veće jedinstvo kod južnih lavenah; nu narodno ime može se samo dobrovoljno primiti, a namet-uti se neda, zato im Hrvati odgovaraju nar. pjesmom:

„A ja junak nametnice neću,
Da se nebih nikad oženio!“

I ovdje valja dakle istina poslovice „preprijatelj neprijatelj.“ Želeć da srbsko ime Hrvatom omili, bezrazložnim njega narivanjem mržnja se proti njemu probudjuje; želeć slogu gojiti, u prevelikoj revnosti razdor se zameće. A u sadašnje doba svestranog udruživanja (associatie) treba južnim Slavenom za njihov duševni razvitak više nego ikad sloge, ako neće da se, budući razciepkani, razplinu u moru velikih narodah Evrope.

Hrvati i Srbi živili su već 1200 godinah bez rata jedan uz drugoga: a sada da se svadjaju i kolju za golo ime? Na takvo šta može h samo njihov neprijatelj nagovarati.

Neka dakle ime srbsko živi i nadalje uz ime hrvatsko,[1]) kamo ga e sudbina postavila. Hrvat neka se raduje srbskomu napredku, a Srbin rvatskomu; jedan neka drugoga pomaže, podupire, zaklanja, brani; što e hrvatsko, neka bude zajedno i srbsko, al što je srbsko, neka bude akodjer i hrvatsko.[2]) Hrvat neka se nasladjuje knjigami Dositeja i Vuka ao svojom svojinom, a Srbin neka ljubi Gundulića i Gjorgjića kao svoje ore list; Srbin i Hrvat neka se svietle kao dvije zviezde-posestrime, kao ,elj i Polelj (Castor et Pollux); jedna neka drugu obasjava svojim svjeom, da se tako obje podvostručenom svjetlošću viekom sjaju na slavenkom nebu.

---

[1]) Tako i Kopitar piše u svom djelu „Glagolita Clozianus“ str. LIII. LIV. ,V.: „*Dialecto illyrica rectius Serbochrovatica sive Chrovatoserbica.*“

[2]) Smjeliji od mene filolog dokazao bi jošt, da je i ime Srb = Hrvat. Jer ɩao što se *h* promjenjuje u *s*, (n. p. duh, dusi; vrh, vrsi) tako se i *v* i *b* (n. p. jubezan, ljuvezan itd.) često zamjenjuju.

[Поводом ове расправе Вук је написао и штампао у 31. бр. „Видовдана“ * *за год. 1861. чланак:]*

СРБИ И ХРВАТИ.

Ја сам 1848. године у *„Ковчежићу,“* говорећи о Србима, као мимогред казао да су данашњи *„Чакавци“* остаци или потомци Порфирогенитовијех *Хрвата*. По том је Г. Шулек доказивао да то није истина, него да су Чакавци у Далмацији и по њезину приморју и отоцима били још прије него су се Хрвати у оне крајеве доселили.

Ако је ово доказивање Г. Шулека истинито, онда се слободно може рећи да Хрвата не само данас нема нигдје никако, него да их нигда није ни било, као народа који се разликовао од Срба, већ да се је једна грана Српскога народа звала Хрватима, као н. пр. данас што се зову Црногорци, Брђани, Херцеговци и т. д.

Али ја не ћу са свијем овако да кобим Хрвата, као што их кобе њихови родољупци, него и сад мислим да су се стари Хрвати у језику разликовали мало од Срба, и да су данашњи Чакавци прави њихови остаци или потомци, и да се *по правди само они могу звати Хрватима.*

Данашњи родољупци Хрватски јамачно у себи мисле и могли би рећи да је Чакаваца данас мало према негдашњијем Хрватима; али кад се узму сви *Икавци* ((који у онијем слоговима гдје се у Славенском језику пише ѣ говоре *и*), за које ја мислим да су негда били Чакавци пак се посрбили послије кад су Срби из Босне и Херцеговине бјежећи од Турака навалили у њихове крајеве, онда ће их изићи од прилике онолико колико их је и прије било.

По овоме се управо може рећи да они наши људи Римскога закона који у поменутијем слоговима мјесто ѣ не говоре *и* него *је* или *е* нијесу постали од Хрвата него су њихови стари били прави Срби, пак су или у стара времена у Римскоме закону остали својевољно ((као н. п. Дубровчани,

[* **Видовдан.** Година I. 1861. Издаје и уређује *Милош Поповић.* У државној штампарији. — Folio, у 4 ступца, 115 бројева. Стране нису означиване. — Први број изишао је 1. априла.]

Конављани, Пераштани, Прчањани, Доброћани и Барани) или им је у новија времена закон овај на силу наметнут (као н. п. у Хрватској у Жумберку, и по другијем мјестима).[1])

Као што је познато по свједочанству К. Порфирогенита, Хрвати су се у наше крајеве доселили у првој половини седмога вијека (кад и Срби у Маћедонију и Илирик). Дошавши амо они су се раздијелили на двоје, па се једни намјестили у данашњој Хрватској граници, у Турској Хрватској и у Далмацији, а други остали у Панонији између Драве и Саве. Границе овијех првијех (Далматинскијех) Хрвата назначују се: поред мора к југу ријека Цетина, к Херцеговини Имоски, а к Босни Лијевно, ријека Врбас и град Јајце, а столице њиховијех владалаца биле су Биоград код Задра и Бихаћ више Трогира; за Панонске пак зна се да им је столица била у Сиску, али границе области њихове теже је назначити него онијех првијех. Што у данашње вријеме има Икаваца (који су постали од Чакаваца) преко овијех граница на све стране, то није чудо никакво: тако н. п. и Кара-Влаха има на десној страни Дунава и у Бугарској и у Србији, који су у различнијем догађајима амо испрелазили; тако и Чеха, Словака и Бугара има по Банату.

Хрватски родољупци садашњега времена, видећи да је Чакаваца према Србима тако мало и желећи Хрвате умножити макар какијем Славенскијем племеном, не само нијесу марили да истражују гдје станују данас Чакавци и колико их има, него се још срде и на мене што се о томе трудим;[2]) али ћу ја и овдје опет да кажем јоште што о данашњијем Чакавцима, не ради поменутијех Хрватскијех родољубаца, него ради познања нашега (Славенског) народа.

Главна су станишта данашњијех Чакаваца острва или отоци Јадранскога мора од Истрије до иза Корчуле. Осим овијех мјеста они станују: 1) поред мора од Ријеке до иза Сења; 2) у Далмацији у гдјекојијем приморскијем мјестима,

[1]) А врло ласно може бити, да су гдјекојима и од онијех предњијех Млечићи на силу наметнули Римски закон, јер је познато да су у свима онијем приморскијем мјестима која су они с воде бранили и свагда држали били људи само закона Римског, а што они с воде нијесу могли бранити, него је Турцима харач плаћало, оно је понајвише закона нашега.

[2]) Ја сам прије неколике године молио знатнога Словенца Г. професора Кљуна да би ми преко својијех пријатеља у овоме што помогао, пак су у Загребскијем новинама за то викали и на мене и на њега!!

као н. п. у Омишу, у Спљету, у Кастелима, у Трогиру и у Шибенику; али се у свијем овијем мјестима, осим Омиша и Трогира у језику умањавају мало по мало сваки дан: у Спљету и у Кастелима мијешајући се једнако са сељацима већ су и језик свој готово помијешали са Српскијем; у Шибенику изван града у вароши нема их никако, а и они који су у граду поред мора, сад због пароплова, који ондје ради товарења угља готово сваки други дан стају, све више и више мијешају свој језик са Српскијем. У Задру готово је сва служба од Чакаваца са острва, и они се ондје не могу посрбити, него ће се многи поталијанити. 3) Чакаваца има и у Хрватској војничкој граници, особито у Оточкој регементи, него по свој прилици и они свој језик све више и више мијешају са Српскијем; 4) њих има много у западној Мацарској и у сусједној ондје Аустрији готово до Беча, које Бечлије обично зову *Восеркроботн*. По свој прилици су ови свој језик мало измијешали са Словенскијем, али се у главнијем разликама опет познаје да су Чакавци. — Колико у свијем овијем мјестима има Чакаваца ја при свој жељи и труду до сад нијесам могао дознати.

Да речем сад још коју ријеч и о нашијем *Икавцима* који су нама свакојако ближи од Чакаваца. Срби свакога човјека који је Римске вјере а говори нашијем језиком обично зову *Шокцем* (а Мацари кажу: *папишта рац,* то јест: *Србин Римскога закона*). Али се Шокци између себе опет разликују: једни говоре чисто Српски, само што мјесто *је* или *е* на поменутијем мјестима изговарају *и*, а други осим особитијех појединијех ријечи у гдјекојијем ријечима на *другијем* слоговима глас растежу или оштрије изговарају него што се чини у Српском језику, и по томе се одмах како отворе уста познају да су Шокци. Ови први имају готово све обичаје као и Срби Грчкога закона, и у Бачкој, гдје их има врло много, зову се *Буњевци*, у Барањи *Бошњаци*, а у војничкој Хрватској граници осим Буњевци гдјешто и *Мацари* и *Мацуке*; и за њих се све приповиједа да су се доселили из Босне или из Херцеговине. Овако као Буњевци говоре Шокци и по Далмацији и Босни и Херцеговини. Вриједно би било управо дознати за што се они други или прави Шокци у језику онако разликују од чистога Српског језика: ја бих сад рекао да је томе узрок што су се Буњевци или Бошњаци одавно посрбили, а ови други доцније, и може бити да су постали од

јех Хрвата који су били између Драве и Саве, за које би о могла бити свједоџба што они највише станују у Славои, а особито поред Саве.

Ово је све што сам ја до сад казао као предговор или ıправа к ономе шта треба управо казати. Шта ћемо у ıме смислу казати за данашњу *Хрватску* краљевину? У ј, осим војничке границе, која још управо и не припада ј, и гдјекога појединога приморског Чакавца, *нема Хрвата једнога,* него су само *Словенци* и по гдјекоји Србин. Тако *Хрватска* краљевина само политично и географичко име, ı н. п. *Швајцерска.* Не би ли по томе правије било да у нашему језику људи који састављају Хрватску краљеıу не зову Хрвати него *Хрваћани,* као у Швајцерској што зову *Швајцери* и Нијемци и Французи и Талијани? Ја ːлим да би ово име примио сваки Србин и Словенац а и јемац и Маџар који би у Хрватској макар гдје становао, би поред њега сваки могао задржати и име својега плеıа или народа. А овога имена нијесам ја измислио него се чини да сам га читао у Доситијевијем „Совјетима здраа разума." [1]) Ја горе рекох да се *нашијем језиком* тако у становници Хрватске краљевине, а Нијемци и остали)странци нека их зову као и до сад или како им драго.

У осталоме пак, које су *Срби* које ли *Хрвати,* ја друке не знам казати него овако:

Хрвати по правди могу се звати: 1) Сви Чакавци; 2) кавци у краљевини Хрватској који су се на то име већ ıикли.

Срби по правди могу се звати сви Штокавци макар које ре били и макар гдје становали; и они се, осим мањијех лика, од Хрвата разликују тијем: 1) што не говоре ни ни *кај* него *што* или *шта,* а 2) што на крају слогова *л* ːтварају у *о,* н. п. мјесто *котал, казал, жетелци,* говоре *ао, казао, жетеоци* и т. д.

Ако Хрватски родољупци не пристају на ову на разуму ıовану диобу, онда се за сад у овоме ништа друго не може

---

[1]) Овај сам чланак ја написао 6. Јунија а 10. читао сам у 24. броју Виı Дана како је високопреосвештени Господин Петар Јовановић, владика Горарловачки, казао на сабору Хрватскоме: „Ја сам *Србин,* а кад живим у Хрːкој рећи ћу да сам *Хрваћанин.*" Тако је ова ријеч позната сасвијем у наı нашему.

учинити него да се подијелимо по *закону* или *вјери*: ко је год закона Грчкога или источнога онај се макар гдје становао неће одрећи *Српскога* имена, а од онијех који су закона Римскога нека каже да је *Хрват* који год хоће. Истина да би се иностранци могли насмијати оваkоме нашему дијељењу народа у данашње вријеме, али шта ћемо кад смо несрећни људи те се друкчије не може. Ако ли ко нађе што боље и правилније и за обје стране повољније, мени ће бити још милије.

Ја се надам да се Срби за ове моје мисли и ријечи неће срдити на мене, а сваки Хрватски паметан родољубац да ће њима са свијем бити задовољан; ако се у овоме надању не преварим, примићу за највећу срећу и част, што сам се, само ради заједничке користи и слоге, којекако наканио на писање овога чланка.

В. С. К.

ДОДАТАК

1.

ЗРАЖЕНІЕ НА ОТГОВОР Г. ВУКА СТ. КАРАДЖИТЬА 206а

19. ЧИСЛ. 1846 С. НАР. ЛИСТА.

[У 26. броју „Срискога Нар. Листа" за год. 1846.]

На 1.) Нѣсам я крив, што є Тѵпографіа у мѣсто слитне, по-
зила облечену. Ако неверує Г. Караджить, може се из мога тамо по-
анога рукописа увѣрити, зато све што о том говори, пада, не има-
и основа. Могао є поне помислити, да облеченой не даем силу
ткости, кад слитну (˘) имамо. Нѣсам я ту ништа ново дакле изми-
). — Русси кад пишу србски, употребляваю *тъ* (вмѣсто *ћ*) и пр.

На 7.) Я не знам, шта є говорено у Давидовича новинама, али
и се чини, да є оно крпеж, што Г. Караджить говори за *нѣколико*
ђколике, при свем том, што знам, да *иет* иште род. множ.

На 9.) Не може у нас све поднести; но нѣколико рѣчій, о коима
мо сложни, позиваюћи се на говор живи, мислим, да неће покварити
ка, ако є само све друго правилно. —

На 14.) Пита се, шта є правилніе, кад се обое говори, и не 206б
м, по чему є правилніе, *руци* него *руки* (положивши то: да се обое
ори).

На 16.) Кад се говори и *знаду* и *знаю*, пита се, шта є правилніе,
равилніе є *знаю*, от кога причастіе бива; зашто дакле не пише Г.
аджить и оно, што зна, да є правилніе?

На 17.) Г. Караджить (стр. 58. кньижице „Писма Вука Ст. Ка-
житьа" и пр.) каже: „я не познаем іоще ни єднога глагола, у кога
причастіе садашнѣга времена не би могло начинити от 3. лица множ.
я; ако познае кои, нека га покаже." На ово сам я дао глагол *хотьу*,
причастіе ніе *хотьєтьи*, но *хотећи*, и тако, кои познае, казао є, и
им вратіо любовь Г. Караджитьу, кои є (стр. 57. доле у примѣчанію)
ео нѣке рѣчи, „по праведной жельи Г. Є. Іоанновића." — Сад ће,
лим, Г. Караджить разумѣти, шта значи „показуя дружелюбное."

На 19.) *чиј, ј* се не чуе, али Г. Караджить пише га, ер му треба за женскій род и средный, но то ніе правилно. У *чинио* чуесе *ј*, пак га опет не пише, ер му за женскій род не треба.

Од почетка и пр. ніе то погрѣшка штампарска, него Г. Караджить (за чудо) нетье да припозна, да е и он погрѣшіо (само велики люди признаю свою погрѣшку) не толико по невѣжеству, него по невниманію. Он пише, гдѣ е скупа н. пр. *потпис,* али гдѣ ніе скупа, он пише *под,* ма да за ньим слѣдуе *пис* у другой рѣчи. Томе има толико доказателства у II. книги пѣсама србски послѣднѣга изданія н. п. стр. 218. *сад* ћьу, *куд* тье 221;
207а *под* чадором 278. и 281. *кад* по|тегнем 280. *код* капіе 289; *од* поля косова 293. господску 395. и пр. У осталом саме пѣсме Г. Караджита показую, да се не може писати, како се што чуе, него како корен рѣчи доноси. Зашто пише Г. Караджить у пѣсмама II. част *ход'те* 221. *ид'т'* одатле 356. 374. кад се оно добро (*д*) никако не чуе? он пише: *а ишета* (вмѣсто изшета) 226. 231. 243. *иженише* 227. (изженише), *тазбина* (вмѣсто тастбина) 262. *рашта* (рад' шта) 270. али *хȍте* (ход'те), *ӣт* (идит) не смѣ да пише, ер се бои, да е сувише, а морао би писати: *хȍте. ӣт,* ер тако се у говору чуе. Ово я не могу никако одобрити, и кад би хотѣо Г. Караджить поправитисе у овом, похвалу би заслужіо, а види сам, да ніе консеквент (послѣдствен) у писаню.

На 24.) Што се говори: говориду, воледу, пишеду, ем и едем, знам и знадем, имаде и пр. ніе то по наш език нимало зло и наопако, него е добра ствар. Свакій човек обично воли кратье него дуже у говору или писаню; али поете, (и други, кои хотьею) могу и дуже употребити, само кад е форма извѣстна. Латіни кажу: amaverunt или amavere или amarunt, пак се не каже да е зло по ньихов език. Греци су писали разнима діалектима, пак ніе зло по ньихов език било. Славяни се хвале, да език ньихов изобилуе формама грамматическима: (грѣхами, грѣхми, грѣхи; синовнем, синовнѣм, синовнѣ, синовни; и пр.). Ако Г. Караджить рекне, да он не зна латінски и гречески, као што каже, да матьарски не зна, онда му не могу помотьи. — Ніе истина, да се сотим аки на-
207б говараю писательи, да кваре и грде език (са|чувай Боже тога!). Я не кажем, да е све едно н. п. пишем и пишим; говорим или говорам и т. д. то е кваренѣ езика; али, ако се додати може у 3. лицу числ. множ. „*ду*, то ніе кваренѣ, ер е правило. — Ако ли по живоме говору кажесе: волим и волем; боли и боле, зре и зри и іоште такови нѣколико (не сви!), то не квари езика, ер такови игра и у натури доста има. Има у латінском езику глагола, кои се по двама спряженіяма спрежу, а едно значе, пак не кваре езика; само би дакле требало, да похватамо краеве езику нашему, и да знамо, шта се говори, шта ли не. —

На 28. и конац.) Кад би ми сад правили себи писмена, то би друго било, али ми писмена имамо готова, и кньиге церковне, пак зашто да измишлявамо нова, кад се онима служити можемо, и баш, ако су и измишлѣна, као што се каже, *ћ* и *џ*, треба их одбацити. — От (Ѿ) ніе писмо, него предлог. За ͋ и ͗, сами Греци кажу, да се онде метьу, гдѣ *п* и *в, к, х* и *г,* са *с* се састаю, зато се могу изоставити. Я хотьу то да докажем, да нама не смета славенска ореографіа, него смета то, што се кньиге *пресскупо* продаю и под. —

Г. Караджить ніе (предье пословица) нигдѣ *х* писао: ни у рѣчи *Хрістос*, а сад пише и ондѣ, гдѣ би могло без тога бити, то є оно, што я кажем, да тко, кои Давидовића новине има, испише на кратко све, што є тамо о єзику говорено, и — што є доказано. Ово є пак мой пріятель Берич Павел намѣравао учинити, да га ніе смрт рано похитила. — Овако пак позива се Г. Караджить и прочіи, на те новине,| али я, (кои сам у оно време тек у школу ишао) и мени подобни ньима 208a
се ползовати неможемо, єр их немамо. — Нека буде ово дѣлце коме вѣждому писателю препоручено. —

Я мою погрѣшку обично поправим, но овде морам казати, да ме Г. Караджить ничему ніе поучіо, а гдѣ он вообште има право, казао сам у примѣчаніяма радо и весело. —

[Види бр. XL у овој књизи.]

2.

ЄЗЫКОСЛОВНЕ ПРИМѢТБЕ НА ПРЕДГОВОРЪ Г. ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА КЪ ПРЕВОДУ НОВОГЪ ЗАВѢТА. [1]

[Гласник Друштва Српске Словесности, II. стр. 1—42.]*

Г. *Вукъ Ст. Караџићъ* издао намъ є свой преводъ *„Новога завјета Господа нашега Исуса Христа,“* наштампанъ у Бечу у Типографіи Єрменскогъ Монастыра, 1847. в. 8. I — XV. стр. 607.

. Дочекасмо дакле да имамо „Свето писмо“ и на нашемъ *Србскомъ єзыку,* и іоштъ да га имамо у преводу одъ самога нашегъ Г. Вука С. Караџића! —

Є ли Г. Вукъ „Новый Завѣтъ“ доиста „вѣрно“ превео, то нека други, позвани, дакле одъ мене за то способніи, покажу. Мени се садъ само *та* желя натурила, да две три примѣтбе о томе напишемъ, што онъ у свомъ предговору къ овомъ преводу о нашемъ єзыку наводи, и што я мыслимъ и како судимъ о „народномъ“ и о „кньижевномъ“ нашемъ єзыку. —

1) Г. Вукъ узео є у ову свою кньигу „30 ријечи Турскијех,“ кое є све редомъ у ч. VII свога предговора подъ 1) навео. То ніє млого; али я држимъ, да є *онъ* и ово мало число и на манѣ іоштъ свести могао. Ако и ко други, онъ є заиста баремъ ове іоштъ турске рѣчи: аџуван, бадава, исе, кавгаџија, кадар, мана, неимар, хајдук, харач, хатер, чаршија, србскимъ или, по нужди, србскимъ| „начинѣнымъ“ рѣ- 2

[* Гласникъ Дружтва Србске Словесности. Свезка II. У Београду, У Кньигопечатньи Княжества Србіє 1849. — На 8-ни, 2 л., 286 стр. и 1 л.]

чима замѣнити могао. Но одъ мене му просто было, што и то засадъ ніе учиніо, кадъ се и садъ, као што видимъ, за остало свойски старао, да му се нигди више турска рѣчь не увуче, гди се годъ србска, па ако се иначе и редко у народу говори, могла употребити. Тако самь на велико мое задовольство у овомъ нѣговомъ преводу нашао, мѣсто турске рѣчи чиракъ, србску свијетњак; м. ђумрукъ и ђумрукџія, царина и цариник; м. сокакъ, улица; м. пенџеръ, прозор; м. пешкиръ, убрус; м. бакаръ, мјед; м. зейтинъ, уље; м. сирће, оцат; м. накаламити, прицијепити; м. башчованъ, вртар; м. ћошакъ, угал; м. касапница, месарница; м. таласи (грч.), валови и т. п.

Турске рѣчи ружно звече у нашемъ „нѣжномъ“ єзыку; тимъ ружніє, кадъ се говоре намѣсто свои рођены рѣчій. Оставимо дакле Турчину, што є турско, а Србима пишимо и говоримо, колико се болѣ и више може, чисто србски, овако као Г. Вукъ! Абаръ, на пр. авлія, ада, адетъ, алатъ, алвалукъ, аманетъ, асура, 'апсъ, аръ, барякъ, баталъ, башка, баиръ, бакрачъ, барабаръ, басамакъ, безъ, белай, белегія, берићетъ, богазъ, булюкъ, бургія, бурма, бусія, буџакъ, вилаетъ, дертъ, дирекъ, думенъ, думенџія, дунђеръ, дурма, душманъ, ђубре, ексикъ, 'елкенъ, 'есапъ, 'еспапъ; заира, земанъ, зоръ, зулумъ; изунъ, илица, инатъ; ягма, ястукъ; іогунлукъ; кавга, кавгаџія, кадаръ, калай, калабалукъ, каикъ, калаузъ, капія, капакъ, кашика, коншія, кусуръ; лагумъ; мала, милъ, маказе, миразъ, миздракъ, мукаєтъ; оџакъ; паламаръ, парче, пенџеръ, пизма, пишманъ; рафъ, рсузъ; сайбія, сакатъ, сандукъ, санџіє, севапъ, сертъ, сефте, сіясетъ, сокакъ; тазе, такумъ, тане, теретъ, тестикъ; файда, фитиль; ћаръ, ћефъ, ћоравъ, ћоавъ, ћошакъ, ћупрія; черегъ, чесма, чиракъ све 'су то турске рѣчи, за кое имамо мы свои красны србски рѣчій, до неколицине само, за кое се ласно србске „начинити“ могу. Г. Вукъ є готово све турске рѣчи, кое наши люди съ рѣчима србскога єзыка „мѣшаю,“ у своме *Рѣчнику* са звѣздицомъ означіо, и млоге одъ нњи лѣпо србски, „народнымъ“ рѣчима, истолковао. Ко дакле небы знао, кое су рѣчи доиста турске у нашемъ єзыку, онъ нека тай Рѣчникъ отвори, и за оно што жели знати, ту се упыта. Мени се чини, да они нису на правомъ путу, кои држе, да є све лѣпо и красно, што се годъ у „народномъ єзыку“ затекло, па ма' то было и маџарско и турско, или и свое, али свакояко изопачено. Оваково туђе и изопачено ніє народъ попримао, и задржао, што є мысліо и осећао, да є болѣ и лѣпше, него оно нѣгово рођено, кое є оставіо или кое му се покварило; већъ є онъ то учиніо, што му се ово туђе и покварено наметнуло, одъ силе господарећега у нѣму туђинства и одъ затуплѣнога вкуса. Ово видимъ, зна и признае и Г. Вукъ; па зато се онъ и потрудіо, да му єзыкъ овога нѣговогъ превода изиђе, „колико му є више могуће было,“ чистъ одъ таковы туђи рѣчій. — Не могу ову прилику пропустити, да не примѣтимъ, да се овде у Србіи турске рѣчи и у самомъ говору све манѣ и манѣ употребляваю, и да є ово пожеланый плодъ наше кньижевне и званичне писмености! —

2) У истомъ чл. VII подъ 2) вели Г. Вукъ: „задржао сам 49 ријечи Славенскијех, које се у нашем народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати.“ Између ти рѣчій стое и ове: ревнитељ, тјешитељ, дјевственик, заступник, преступ-

ник, мужеложник, проповједник, четверовласник, лицемјер, прељуба, жртва, добродјетељ, ревност, и|скуство, жртвовати, облагодатити, ревновати. 4
Подъ 3) каже: „има 47 ријечи, које су од Славенскијех,“ и међу тима налазе се: нелицемјеран, неблагодаран, пријатан, сујетан, сунашљедник, неуздржник, љубазница, лицемјерје, сујевјерје, искушење, откривење, сазидање, уздржање, савршенство, скрушен, прицијепити, посредник. А подъ 4) наводи: „има ријечи 84, којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио,“ па пошто є и те рѣчи све редомъ, као и оне подъ 2) и 3), изложіо, каже: „највише овијех ријечи казао би овако и најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре.“

Дакле Г. Вукъ има у овомъ своме преводу „Новога Завѣта,“ око' коєга се „трудио да буде што је могуће више и нашијем чистијем народнијем језиком,“ осимъ оны „Турскијех ријечи,“ и *славенски*, и славенски *посрблѣны* и *начинѣны* рѣчій. Другоячіє, Богъ ме! ніє могло ни быти. *Ни* „овако дјело,“ као што є Новый Завѣтъ, ніє се другоячіє могло на србскій єзыкъ, „којијем се сад почиње писати,“ превести, него помоћу *оваковы* рѣчій! И зато, што є Г. Вукъ овде употребіо и славенски и одъ славенски посрблѣны и начинѣны рѣчій, ниєданъ „паметан човјек“ неће рећи, да є онъ тимъ нашъ „народный єзыкъ кваріо.“ Мы 'смо свагда знали, да у нашемъ „народномъ єзыку“ не'ма свію оны рѣчій, коє треба и мора да има, да бы ньимъ све оно могли казати, што 'смо нашимъ читательима наумили и предузели казати; па зато 'смо свагда изъ нужде, као и Г. Вукъ садъ, такове потребне, у народномъ нашемъ єзыку неналазеће се рѣчи узимали и правили, и при томъ 'смо мыслили и држали, да чинимо само што є добро и што треба.

Г. Вукъ є досадъ врло строго, да не рекнемъ више, о нама судіо, држећи се много онога свогъ| давнашнѣгъ правила: *„пиши као што* 5
говоришъ!“ Онъ є, ево, садъ и самъ искусіо, да є то лакше было рећи него учинити. Кадъ мы небы имали и друго и выше што написати него само што обично говоримо, онда бы се коєкако могло одъ насъ искати, да то правило не преступамо. Али овако, како стварь за садъ у насъ стои, гди сирѣчь благо „народнога говора“ не стиже за „потребе княжевности,“ морамо мы іоштъ, као и досадъ, мало другоячіє писати него како се у „народу говори,“ одъ прилике и односително овако као што є Г. Вукъ овай свой преводъ „Новога Завѣта“ написао.

— Г. Вукъ є найискусніи нашъ филологъ; ово нѣгово првенство србскога филолога или єзыкословца нико му, надамъ се, неће одрећи. Али управо зато, што є онъ, као такавъ, готово све силе свога разума и савъ жаръ своє любави на нашъ „народный єзыкъ“ обратіо и навратіо, морало се учинити, да нѣговъ судъ о нама, кои 'смо досадъ србски писали, и о нашемъ княжевномъ єзыку често врло строгъ, а кадшто и до саме неправде претеранъ излази. Оно нѣгово правило: „пиши као што говоришъ,“ ніє кодъ нѣга могло при самой ортографіи остати, него се морало протегнути да и за єзыкъ важи. И зато у нѣговымъ очима и предъ нѣговымъ судомъ ніє досадъ ниєданъ србскій списатель „нашимъ народнымъ єзыкомъ“ писао, зашто є свакій съ „народнымъ рѣчима,“ као што є и морао, и такове рѣчи „мѣшао,“ коє у народу, разумева се простомъ, не говоре, а поредъ тога іоштъ и погдикои не-

ріодъ тако саставляо, као што є мысліо да му га, као кньижевнику, саставити треба, премда є знао, да га онако може быти нико у простомъ народу небы умео изговорити. Па іоштъ ако є кои нашъ списа-
6 тель, по не|срећи своіой, кою „славенску“ рѣчь без праве нужде „задржао,“ понеку такову незгодно „посрбіо,“ гдикою нескладно самъ „начиніо,“ или, іоштъ горе, ако є гди написао „промѣпути“ мѣсто промѣнити, „живу“ мѣсто живе, „писаюћи“ мѣсто пишући, или „частъ“ за честь, и „честь“ за часть и т. д. онда већъ онакавъ злосрећникъ кодъ нѣга не само што є пука незналица него є іоштъ и єданъ одъ оны злотворâ бьıо, кои 'су досадъ србскій єзыкъ немилице „кварили,“ и кои 'су учинили, да Сремци, Банаћани и Бачвани већъ и не уму више добро, или баремъ онако као ньина браћа у — Ресави србски говорити.

Овако зборећи я не мыслимъ правдати ничіє, па ни своє собствене погрѣшке; да, іоштъ више, и самъ налазимъ, да онакій єзыкъ, каквый 'смо читали, на пр. у последньимъ кньигама І. Вућа, М. Видаковића, или у коєкаквимъ кньижевнымъ саставцима понеки наши недозрелы или неучены людій заиста свакій, па и найстрожіи укоръ заслужує. Али казивати, да є на пр. *Доситей* найвише кваріо и покваріо нашъ єзыкъ, па и довѣка трубити, да у србскомъ народу не'ма више до цигло єдногъ списателя, кои уме србски писати, а сви остали готово да су се у нашемъ кньижеству нашли, да само србскій єзыкъ „кваре,“ то є, што ми се чини да є претерано, (да овде више не рекнемъ).

Ево си опомадне казао, да не'ма нигди у нашимъ кньигама нашега чистогъ „народногъ єзыка;“ него да овай треба тражити у народу и кодъ — Г. Вука.

Збиля! Рече: *„у народу.“* То намъ є и Г. Вукъ више пута казао,
7 и мы 'смо свагда пре мыслили,| да насъ онъ упућує на *савъ* нашъ драгій народъ; али єдва овы дана текъ докучисмо, да є тай нашъ народъ, кои добро србски говори, само тамо у *Херцеговини,* и по томе да намъ се овога осталогъ нашегъ народа клонити треба, кои живи у Срему, у Бачкой, у Банату, а и овде у Србіи, єръ є у ове землѣ — по рѣчима Г. Даничића, кои є, чини ми се, Alter ego Г. Вука — „ударила тобожња цивилизација и назовипросвјета,“ те су свуда туда „књижевници мудрим својијем варварством“ покварили народъ „под капом и његов људски (!) језик.“ Валимо те, Боже, шта іоштъ неће „кньижевници“ за свою врсту, за „кньижевнике,“ рећи! Кадъ бы то доиста тако было, онда бы се слободно могло казати: „ево у нас покора прије нечувенога у свијету!“ Него є и мени мало знано, гди до юче ніє, што 'но веле, ни одъ лека кньижевника было, и гди се зато опетъ Богъ зна одъ кадъ, као и данасъ, говорило: на темъ путу, на овемъ месту, обува опанце, изишо изъ шанацъ, стои на капію, искамъ да ми дашъ, сосъ меномъ, ударили на Турце и т. д. Па и у ономъ краю єдна знатна часть нашега народа живи!

„Кодъ Г. Вука!“ Признаємъ, и съ великомъ радосћу признаємъ, да є у кньигама Г. Вука єзыкъ *правый и правилный* нашъ „народный єзыкъ.“ Али ево намъ овай нѣговъ преводъ „Новога Завѣта“ показує, колико є онъ у нѣму могао и *„чистый* говорный“ нашъ єзыкъ остати! Да се іоштъ 'оће Г. Вукъ одважити, да намъ на „народный нашъ єзыкъ“

преведе или и самъ да намъ изради какву мало вышу и тежу науку, на пр. Философію, или баремъ изъ ове саму Логику и Метафисику, или Антропологію са Психологіомъ, или Фисику, или Математику или Механику, или найпосле што научно одъ Православны или Државословны наука! Таково „дјело“ *одъ нѣга* много бы намъ вредило. — Ово уз- 8
гредъ само.

Садъ да идемо ближе къ ствари!

„Народный єзыкъ!“ Кои ћемо єзыкъ тако називати?

Свакій народъ є сложенъ одъ више редова грађана. Главни 'су ови: редъ селяка или „просты людій,“ затимъ варошана и после изображены и „учены“ людій. Првый редъ, обично найвећа масса народа, говори онолико одъ своґъ єзыка, колико му одъ нѣга за нѣговъ животъ треба; за предмете дакле, кое онъ не познає, и за идее, съ коима се нѣговъ умъ не занима, не'ма у „нѣговомъ“ єзыку ни имена ни рѣчій. Животъ другога реда, варошана, већъ є вышій и има више и таньи потреба, па зато є овога реда и єзыкъ, премда онай истый, коимъ и селячка простота говори, али наравно за себе и богатіи и углађеніи. Найпосле трећій редъ, онай научности и умности, зна и говори свой єзыкъ онако и онолико, како се и колико онъ у нѣму према потребама умнога живота изобразіо. Мы дакле, кои *савъ* народъ любимо, и достойно уважавамо како массу тако и силу умности єднога народа, не 'ћемо само онай єзыкъ, кои нѣгова „проста множина“ говори, „народнымъ єзыкомъ“ називати, него 'ћемо, као што є право и наравно, казивати и држати, да є „народный єзыкъ“ общтый єзыкъ *свега* народа, дакле єзыкъ, кои сви нѣгови редови говоре; єръ є у свему само народу све нѣгово благо и сва нѣгова снага.

„Кньижевный єзыкъ“! Кои є и какавъ є овай єзыкъ?

„Кньижевный єзыкъ“ ніє другій, нити треба да є другій, него истый тай „народный єзыкъ,“ дакле єзыкъ *живый*, кои савъ народъ 9
своимъ назива и кои онъ говори. Али „кньижевность“ овога єзыка нити є єднака кодъ свію народа, кои своє кньижество имаю, нити се она у єдномъ и истомъ народу уєданпутъ како треба развила, ни на єдномъ степену заковала. Она єднако стои и корача съ народомъ цѣлымъ, а нарочито съ нѣговымъ државнымъ и грађанскимъ станѣмъ, съ нѣговомъ народносћу и нѣговымъ поносомъ, и съ нѣговымъ кньижествомъ, или, што є сведно, и съ нѣговымъ душевнымъ развиткомъ. А свакояко є „народный єзыкъ“ онда у правомъ смыслу и „кньижевный єзыкъ,“ кадъ є онъ тако „дотеранъ,“ да се ньимъ свашта лѣпо и лако може писати и за селяка и за рукодѣлца и за грађанскоґъ промишлѣника и за кньижевника и за човека одличника, па быо овай свештеникъ или войникъ, званичникъ или државникъ или и племићъ одъ какве му драго врсте и лозе, дакле кадъ є онъ тако оснаженъ, да се списатель може ньимъ безъ велике муке спуштати до найнижи слоєва свога народа и уздизати до найвиши, гди 'ће онде попросто и покрупно, овде повысоко и углађено зборити, и своимъ рѣчима єданпутъ нѣжно и силно чувства и страсти дирати, а другій путъ разумъ и умъ озбильно забавляти и научно занимати, — или, укратко, кадъ є онъ уєданпутъ єзыкъ и свега дораслога

народа и свестранне нѣгове учености, па дакле — кадъ се *нъимъ* може писати као што се говори, и говорити као што се пише!

„Србскій народный и книжевный єзыкъ!“ Како 'смо и гди 'смо мы съ нашимъ овымъ єзыкомъ?

Као што є наравно, нимало другоячіє ни далѣ, него како и гди намъ є и самъ нашъ *народъ*! Найвећа часть нашега народа, првый онай
10 редъ селяка или просты людій, као што знамо, и онде, гди се досадъ понайболѣ могао развити, у аустрійскомъ царству, іоштъ доста далеко стои одъ равнога нѣму реда буди коєга изображеногъ већъ и срећнога европейскогъ народа; а овуда, у отоманскимъ областима, іоштъ се онъ, гди више гди манѣ, само у првомъ развитку свога живота и станя налази, іоште є дакле, тако рекућ', *пука* простота. Па према томе є и нѣговъ єзыкъ, правиланъ по себи и уобште, али и простъ и ограниченъ, као што є просто чуствованѣ и ограничено умствованѣ ове наше простоте; да, у єднымъ краєвима, онъ іоштъ, као што изъ ове книге г. Вука видимо, ясне носи на себи знаке чуствене и умне нѣне спорости или, ако тако 'оћешъ, лѣности, као на пр. у рѣчима: „бијело,“ „дијете,“ „тијело,“ „гнијездо,“ „ријечи,“ „гријех,“ „пријевод,“ „помијешати,“ „наслиједити,“ „прождријети,“ „погријешити,“ „нашијем чистијем народнијем (єзыкомъ),“ „хромијех, слијепијех, нијемијех, узетијех и другијех многијех,“ „пријеђе,“ пајприје“ и т. п. За таня чуства, за више мысли, за предмете, кои у овомъ реду нашега народа не'ма, залуду 'ћешъ у нѣговомъ говору тражити потребне рѣчи, као и изразе, коима умна окретность и живость уєданпутъ или у кратко много може и уме казати. Но што у нѣму тражити, па и наћи можешъ, то є лѣпа и многа грађа за овакове рѣчи и изразе. — Србскихъ варошій мало има, и у онымъ варошима, у коима Србльи живе, ови су понайвише яко съ инороднымъ жительима помѣшани, и готово ни у єдномъ знатномъ мѣсту іоштъ ни'су први и самостални у грађанскомъ ньиномъ животу, нарочито као рукодѣлци и промышлѣници одъ више вѣштине, или као трговци и спекуланти; па съ тога є говоръ у овомъ другомъ іоште тако неякомъ реду нашега народа, истина нешто мало богатіи и глађій од єзыка онога
11 првога реда, али уєданпутъ кадшто и готовый Галиматіясъ, збогъ многи у нѣга попримлѣны маџарски, турски и нѣмачки, нарочито технически рѣчій, окромъ што му є, гди манѣ гди више одъ иностранства и сама правилность пострадала. И ово треба разумети толико и за Сербію, колико за аустрійске србске краєве, а никако само за ове, као што є то г. Вукъ єданпутъ за добро нашао написати; єръ чему се годъ може на пр. у Темишвару замѣрити, све се оно, а може быти и горе іоштъ, може наћи и чути и овде у Београду, и ако Срби добро говоре, на пр. у Лозници, то заиста не говоре зло ни Србльи на пр. у Руми. — Трећій онай редъ научены и просвѣћены людій и кодъ насъ є, као у други народа, знатніи и важніи одъ овогъ другогъ реда; али колико намъ є и онъ по себи маленъ и слабъ! Што є у нашемъ народу господе: племића', државника' и званичника', коя иначе у овай редъ спадаю, то или ніє учено и просвећено, или ако се учило, мало се што одъ ньи изобразило у духу наше народности, а већина є облюбила просвѣту туђинства и болѣ зна и говори туђъ єзыкъ него свой, србскій! Само у свештенству и кодъ учены людій у ужемъ смыслу, т. є. кодъ списателя и

књижевника видно се животъ овога реда србски появлюе и развія; а како се онъ и колико тако появлюе и развія, то намъ наше почетно, дакле мало и неяко іоште *книжество* показуе. Лѣпа е свакояко зора нашега кньижества; али е іоштъ далеко сяйно нѣгово подне! Па колико іоштъ има наука, у коима наши учени люди нису до данасъ као србски списательи свое силе покушали! Колико дакле мора быти предмета' и идеа', кое іоштъ нису нашимъ езыкомъ никако назване и изражене!! Утрине е и пустаре іоштъ млого у области наше кньижевности, и оно мало, што е ту урађено, іоштъ е ново и сла|бачко, и што е веђъ ро- 12
дило, *првый* е текъ родъ донело. Та и шта е ово мало, и то одъ веђе части неяки іоштъ посленика у оволикой огромности за ово кратко време и при овакимъ нашимъ тешкимъ народнымъ околностима могло урадити и начинити!! Тако дакле према овоме стои стварь и съ нашимъ езыкомъ: докле намъ е ово наше почетно кньижество дошло, дотле е дотерано и свойство кньижевности нашега „народногъ езыка.“ —

Народъ намъ е, као што видимо, у првомъ своме развитку; у овомъ е, као што е наравно, и „кньижевность нашега *„народногъ езыка*:“ іоште дакле треба око' те свойски радити. Но можешъ ме, али заиста одъ безпослице, запытати: „чіи 'ђе поглавито и унапредакъ посао быти, да се нашъ „народный езыкъ“ као што треба и „кньижевнымъ“ начини?“ Одговоръ ти е: *учены людій*, кои се на списательство даю, и кои 'су такође знатна *часть народа*, имаюђи тай благословеный задатакъ, да своимъ умомъ, дакле найвеђимъ и найблагороднiимъ Божiимъ даромъ, *за* народъ и у *име* народа ради.

И доиста, што се годъ кодъ други народа, кои веђъ изображеный свой кньижевный езыкъ имаю, чинило, и што годъ кодъ други народа, кодъ кои се ньинъ народный езыкъ за кньижеванъ изображава, чини, све то треба, све то мора и кодъ Србаля да се чини и учини. Француззскій и нѣмачкій езыкъ данасъ 'су као што треба и кньижевни езыци. Али ко би данашный францускій кньижевный езыкъ познао на пр. у кньигама онога оштроумногъ *Монтеня*? Или ко незна, колико е сирома и мучанъ нѣмачкій кньижевный езыкъ быо, да не идемъ далѣ, него само мало пре *Фридриха Великогъ* или іоштъ и за нѣгово време? Па ко е ове езыке овако „дотерао,“ обогатіо, оснажіо и угладіо? Заиста нико| другій, него редъ учены людій: кньижевника и списателя! Ови 'су, кодъ 13
Француза, за предмете и идее, за кое у ньиномъ „народномъ езыку“ ніе было рѣчій, едне, и то млоге и млоге рѣчи узимали изъ латинскогъ езыка, па 'су ій найпре кроили и стварали по духу и форми говора народногъ, а друге 'су „правили“ одъ образователне грађе, кою 'су у живомъ „народномъ езыку“ налазили, па 'су после и ове, као и оне прве, „мѣшали“ съ „рѣчима народнымъ,“ све тако докъ ни'су найпосле овай ньинъ „народный езыкъ“ према потребама писмености обогатили и тимъ га и „кньижевнымъ“ начинили. А кодъ Нѣмаца, кои е „народный езыкъ“ првобытанъ, самоставанъ и врло образователанъ, они 'су за кньижевность потребне и нуждне, а дотле неимаюђе рѣчи „правили“ одъ довольне грађе, кою 'су узимали изъ тога ньиногъ „народногъ езыка,“ па 'су ій съ рѣчима овога такође „мѣшали,“ тако све докъ ни'су истоме „народномъ езыку“ данашнѣ богатство „кньижевности“ стекли. Али тако они, и Францускн и Немачки, кньижевници и списательи,

умложаваюћи благо свои єзыка' у рѣчима и изразима, у исто време прибављали 'су како єдномъ тако и другомъ и ову правилность, углађеность и сяйность, коіомъ се данасъ дично и поносито одликую. Кодъ Русса, као Славяна, кньижевници, дижући свой „народный єзыкъ“ на достоянство писмености и кньижевности, овамо узимаю потребне имъ и нуж'не рѣчи, кои є овай лишенъ, изъ старога „славенскогъ“ єзыка (као што су такове рѣчи Французи, као народъ романскій, узимали, изъ латинскога) а онамо све остало, за што довольне грађе у овомъ „народномъ єзыку“ могу наћи, одъ ове правилно „праве“ нове рѣчи, давајући поредъ тога на тай начинъ постаюћемъ „кньижевномъ єзыку“ и
14 вышу правилность и углађеность по духу| русскога народногъ говора и изображеногъ вкуса и ума. Найпосле кодъ Мађара, не ствара ли редъ учены людій, а понайвише и понайболѣ оно ньино учено друштво, кое у Пешти онако похвално постои, „кньижевный“ мађарскій єзыкъ, дотерујући га по свойствама народногъ єзыка и разширујући га нужданимъ рѣчима, кое или, као Нѣмци, одъ народнога говора „прави“ или изъ таме заборавности на видило вади.

Тако 'су се исто и наши *србски* кньижевници и списательи — првый онай нашъ безсмртный кньижевный предводитель *Доситей*, а за ньимъ и сви остали до данасъ, — видивши и осетивши, шта и колико нашемъ „народномъ,“ иначе лѣпомъ и благогласномъ єзыку недостає, свойски, но наравно оныиъ силама, кое 'су имъ наравь и прилике дали, старали и трудили, да му то све прибаве, па да га и „кньижевнимъ єзыкомъ“ начине, онако, као што таковый свой имаю и други честити народи и као што га и мы имати *можемо* и *морамо*. Потребне сирѣчь и нуждне рѣчи, кои' и каквы у нашемъ „народномъ єзыку“ ніє было, они или 'су узимали, — исто тако као и гос. Вукъ — изъ *нашега* старогъ (црквено-славенскогъ) єзыка, или 'су сами *„правили,“* па 'су *оне* или *тако* како 'су се у овомъ нашле или пошто су ій найпре „посрбили,“ а *ове* као *„начинѣне“* съ *„рѣчима народнымъ мѣшали,“* и то не само са сасвимъ обичнима него и съ оныма, кое є народъ здраво быо позаборавляо и кое 'су *они* у нѣму потражили и опетъ у „кньижевный,“ дакле и у „народный“ нашъ єзыкъ увели. Да свакій одъ ньи ніє у овомъ овако важномъ и тешкомъ послу пожелане, а ни г. Вука, среће и вѣштине имао, то се само по себи разумева, а ніє никакво ни чудо, кадъ се помысли, како 'су млоги, особито у прва времена, по
15 нужди нашой, слабо за то приправлѣни были, а| покрай тога іоштъ и да се сви текъ за *прве* работнике узети мораю. У исто време они 'су радили и око' „кньижевне углађености“ нашега єзыка, наравно све према степену и свойству ньине собствене образованости и према предметима, кое 'су кньижевно могли и умели израђивати у краткомъ овомъ времену и при овакимъ нашимъ незгоднымъ грађанскимъ и државнымъ обстоятелствама. Али, іоште єданпутъ, овай се и овакій посао ніє ни кодъ други народа' другоячіє, ніє млого болѣ и уредніє радіо, нити є „нашъ покоръ“ єдиный, или као што г. Вукъ на єдномъ мѣсту вели, „прије нечувен на овом свијету.“ Млоги 'су у Француза' коєшта и коєкако радили на ньиномъ єзыку; али се само съ ньима и после ньи могао родити и начинити Расинъ, Паскалъ, Фенелонъ, Корнель, Моліеръ, па и поредъ свію овы славны єзыкоградителя' іоштъ се морала и французска ака-

змія склопити и потрудити. Тако 'су исто млоги петляли, „правили“ и кварили,“ кньижевный єзыкъ Нѣмаца; али 'су се само поредъ ньи и после ньи могли появити Готшедъ, Бодмеръ, Геллертъ, Лессингъ, Халлеръ, Аделунгъ; као што безъ полузналица и маньи духова нису могли ни Ломоносовъ, Державинъ, Карамзинъ, Пушкинъ и др. т. русскій кньижевный єзыкъ начинити и доведе га, гди се онъ садъ налази, изобразити. Є ли дакле то какво чудо, или, є ли то само нашъ, єдиный „прије нечувен покор на свијету,“ што є досадъ кодъ насъ млого „ковкаквы“ само єзыкословни кньижевника было, а мало онаковы, као што є бьо на прим. Доситей, Раићъ, Мушицкій, Давидовићъ, и што се садъ само — г. Вукъ на юначке ноге довольно оружанъ диже, да намъ каже, како се нашъ єзыкъ „квари,“ како ли „прави?“

Одъ „кньижевника'“ произлази „кньижество,“ а изъ овогъ „просвѣта“ народа. Народъ може има|ти свой єзыкъ, али кньижества свогъ 16
безъ кньижевника не може онъ никако имати. Кажи ми, шта є народъ безъ кньижества, па ако 'ће му єзыкъ како чистъ и правиланъ бьти? И опетъ морамо слушати, гди се на наше кньижевнике виче! зашто? што не пишу као што простъ народъ говори! Они „кваре народны єзыкъ;“ одъ ньи є „тобожня цивилизація и назовипросвѣта“ у нашемъ народу! И то іоште смѣло каже *Србскій кньижевникъ*!! Тако имъ треба, тимъ *нашимъ* кньижевницима; кадъ нису вредни были, као какви чудотворци, *одвданиутъ* свой народъ *сасвимъ* и *подпуно* цивилизирати и просвѣтити, па то іоштъ „нашијем чистијем народнијем језиком:“ болѣ да су сѣдили съ миромъ, па оставили тай свой народъ, како се затекао, да баремъ говори свой єзыкъ нашки и чисто, єдньмъ словомъ, да буде и остане — као Херцеговци! — Я васъ молимъ, господине, да разберете, како су се и други народи „цивилизирали и просвѣтили,“ или баремъ како се цивилизираю и просвѣћую они народи, кои 'су данасъ управо или одъ прилике као што смо мы Србльи! Да, вы бы, као *особитый* родолюбацъ, желили, да 'смо мы больи, паметніи и срећніи. Али промыслите само мало, є ли то могуће? — —

Него оставимо то за другій путъ. Садъ само да видимо у кратко, шта 'су наши „кньижевници“ досадъ за *нашъ єзыкъ* урадили, и шта нама, као кньижевницима и одсадъ радити треба.

Они 'су найпре увидили, да старый или црквеный „славенскій“ єзыкъ ніє єзыкъ за кньижество *народа Србскога*.

То увидивши и признавши почели 'су *писати* кньиге за Србльѣ нашимъ живымъ *народнымъ єзыкомъ*; а коловођа у томъ бьо имъ є незаборавлѣ|ный србскій Анахарсисъ, Доситей Обрадовићъ, Банаћанинъ 17
изъ Чакова.

Али како овай нашъ „народный єзыкъ“ ніє довольно богатъ и снажанъ бьо за кньижевне потребе, то 'су се они „постарали“ и „трудили,“ да га према почуствованымъ овымъ потребама обогате и оснаже.

А за то 'су, као што 'смо мало више видили, „нуждне рѣчи“ одъ части „узимали“ изъ старогъ „Славенскогъ“ єзыка, одъ части пакъ сами су ій „правили“ и „ковали,“ па 'су оне или „непреиначене“ или „посрблѣне,“ а ове као „новоначинѣне“ съ „рѣчима народнымъ мѣшали“ и тако све скупа „кньижевно“ употреблявали. И овако найпосле ради

и г. *Вукъ Ст. Караџићъ*, Ядранинъ изъ Тршића (види предговоръ нѣговъ къ преводу Новога Завѣта).

Они 'су се, особито у прва времена ове наше Србске писмености, свакояко, еданъ болѣ другій горе, мучили; али е ипакъ *ньинога труда* плодъ овай нашъ *србскій кньижевный езыкъ*, као што га *данасъ* имамо.

И овай нашъ *данашньій* „кньижевный езыкъ“ ніе другій, него самый *„народный србскій езыкъ,“* имаюћи поредъ „народности“ и „кньижевности“ свойство.

Докле се пакъ съ ньимъ до данасъ дошло, то намъ показую кньиге больи наши списателя', т. е. оны, кои 'су, поредъ довольне учености и списательске способности, свагда іоштъ и живу свѣсть имали, да Србима управо србски треба писати, наравно не само просто и правилно него и учевно и лѣпо. Ови те 'су, рекао бы, и кодъ насъ у овомъ найдалѣ дотерали; иначе намъ небы была могла ми|ла наша „младежь“
18 овaку прекрасну кньижицу: „Славянку“ (печат. у Будиму 1847) дати.

Поредъ поезія', свакоякы забавны, морално поучителны, історійски дѣла, већъ се лѣпо и добро могу нашимъ србскимъ езыкомъ написати и државни закони и званични предмети, као што намъ то показуе државный животъ овде у *Княжеству* србскомъ; а имамо понешто згодно србски написано и о вышимъ учевнымъ предметима и стварма, кое све, као и наше више училиштне катедре, свѣдочи, да се нашъ езыкъ већъ прилично добро, а свакояко толико, „колико е више могуће было“ за ово кратко време и подъ досадашньимъ нашимъ околностима, обогатіо, оснажіо и угладіо. —

Али, као што е выше речено, и нама іоштъ радити, те свойски радити треба око' нашегъ езыка; еръ му іоштъ доста млого недостае, што му се *мора* прибавити, да бы онъ као доиста образованый, „правога смысла кньижевный езыкъ“ *довольно* рѣчій и израза', дакле довольне свое снаге, и *потребне* правилности и углађености имао!

„Али како 'ћемо у томъ понайболѣ и у напредакъ радити?“ Я мыслимъ у кратко овако:

Пре свега да останемо на овомъ путу, коимъ 'смо одма съ почетка пошли; еръ е онъ доиста единый могућій правый путъ, као што намъ то већъ и довольна и повольна ова слѣдства, коя су се на нѣму досадъ за нашъ езыкъ произвела, ясно показую, па іоштъ тимъ више, што и самъ г. Вукъ ньимъ ступа. Па ту

а) Да свойски и далѣ испытуемо и учимо нашъ „народный езыкъ,“ како бы добро познали не само нѣгова свойства него и шта заисти
19 онъ| има, шта ли не'ма, да бы по томе, како треба, угодили нѣгову пожелану правилность и прибавили му, према потребама кньижевности, све оно, што му іоштъ недостае. Учи 'ћемо пакъ, као што е наравно, тай нашъ езыкъ одъ народа и у народу, слушаюћи и вѣжбаюћи како га онъ *говори* свуда, у свима земляма и краевима, у коима живи; а поредъ тога изъ наши *„народны пѣсама“* и — изъ *кньига'*, кое су намъ написали и кое намъ пишу, чисто и лѣпо, наши больи и вѣштіи списательи, међу коима се, па іоштъ у првомъ реду, и г. Вукъ налази.

б) Да безъ праве и освѣдочене нужде не узимамо и не „задржавамо“ никакву рѣчь изъ „старо-славенскога“ за нашъ „србскій“ єзыкъ; єръ є ближа кошуля одъ одеће. Али оне рѣчи, коє 'ћемо одтудъ по нужди „узети“ и „задржати,“ да гледамо да ій найпре „посрбимо“ ако се икако посрбити могу, и тако само оне између нъи, коє се никако не могу посрбити, зато, што после или нигди ништа небы значиле или бы друго нешто а не оно, што 'смо у нъима тражили, значиле, да оставимо онако, како 'су се тамо у ономъ нашемъ старомъ єзыку затекле. Остале пакъ потребне и нуждне намъ рѣчи, коє не можемо у „народномъ єзыку“ наћи, да и у напредакъ „правимо“ или, као што се пре говорило, да „куємо,“ но све „колико є могуће више“ по крою и виду „народны рѣчій,“ дакле тако, како бы ій свакій правый, слѣдователно и „найпростіи Србинъ, кадъ бы му затребало, казао.“ Па онда како ове „начинѣне,“ тако и оне „славенске“ и одъ „славенски посрблѣне“ да „мѣшамо“ и да „помѣшамо“ съ имаюћимъ рѣчима нашега „народногъ“ єзыка. — (Овако самь я, ако се не варамъ, мысліо свагда, па и изразіо се доста ясно| єдномъ, у ономъ „писму моєму Милану,“ у IV. кнь. 20
Забава' за разумъ и срце, Буд. 1836).

Разуме се, да 'ће између овы „начинѣны“ рѣчій млоге быти „називословне,“ или „техничке“ и „терминологійске“ рѣчи, коє 'су намъ „потребне и нуждне“ за млоге ствари и за млоге строго научне предмете, за коє у „народномъ єзыку“ ни рѣчій ни имена' не'ма, о коима 'смо мы, на жалость, досадъ врло мало писали и коє, као што знамо, ніє могуће нити є кньижевна прилика, описивателно или млогимъ и различнымъ рѣчима казати. Али ако и гди, овде намъ се здраво чувати треба, да не прегонимо. Сваку „техничку“ и „терминологійску“ рѣчь не можемо *ни мы* начинити; него морамо млогу такову изъ *странны* єзыка узети и задржати, особито ако намъ є она већъ готово као и своя позната, или ако она готово у свима кньижевнымъ єзыцима право грађанства има. Оваковe су рѣчи на пр. Актъ, Аксіомъ, Академія, Амнистія, Антропологія, Анатомія, Аристокрація, Аритметика, Архива, Астрономія, Апотека, Банда, Банка, Балъ, Берза, Баталіонъ, Географія, Геометрія, Геологія, Грамматика, Гимназія, Демокрація, Депешъ, Деспоція, Диктаторъ, Диплома, Дипломатъ, Дипломація, Дисциплина, Діета, Драма, Евангеліє, Електрисмъ, Економія, Енциклопедія, Еписода, Епосъ, Епоха, Зоологія, Зоотомія, 'Идраулика, Индустрія, 'Ипотека, Идеа, Идилла, Исторія, Кабинетъ, Кандидатъ, Канцелларія, Капиталистъ, Карикатура, Касса, Комедія, Комикъ, Коммессаръ, Кометъ, Компанія, Компасъ, Концертъ, Криминалъ, Логика, Логогрифъ, Магнетъ, Математика, Матерія, Маіоратъ, Метафисика, Метаморфосъ, Механикъ, Механика, Министеръ, Министерство, Моделъ, Монархъ, Монархія, Монета, Монополъ, Музика, Нумисматика, Ода, Океанъ, Опера, Патосъ,| Патологія, Пасквила, Па'ръ, 21
Пензія, Планъ, Планета, По'лъ, Политика, Полиція, Поєтъ, Поєзія, Пошта, Практика, Проблемъ, Психологія, Публикумъ, Рекрутъ, Република, Реторика, Реформа, Реторъ, Сатира, Сатирикъ, Секта, Сцена, Стихъ, Софисма, Софистъ, Такса, Театоръ, Телеграфъ, Теокрація, Тестаментъ, Терапія, Технологія, Тонъ, Титула, Трагедія, Философія, Фисика, Фисіологія, Финанція, Флота, Форма, Характеръ, Характеристика, Хармонія, Хемія, Штабъ, Штатистика, 'Штафета и млоге друге оваке

и овыма подобне рѣчи, коима се сва ствары, као собственымъ именомъ уеданпутъ и свагда еднако и подпуно каже. Но ако я и желимъ, да мы оваковe рѣчи за нашъ кньижевный езыкъ задржимо, зато опетъ не велимъ, да не треба никако покушавати, бы ли се и како бы се коя одъ нıи добро србски могла казати; само да не изиђе на пр. Грамматика: езыковка, езичница, или 'Исторія: догодовштина, Агрикултура: тежатничтво, и т. п.!

— Кадъ намъ већъ потреба стои, да тражимо помоћи за нашъ кньижеванъ езыкъ у езыку старо- (или црквено-) славенскомъ, то налазимъ да е нужно, да іоштъ свакій Србинъ, кои е науміо списатель быти, мора и овай нашъ старый езыкъ учити и „колико е могуће више“ научити. Нека мысле други како е коме драго; али я, одъ мое стране, мыслимъ и држимъ, да е добро за насъ и по нашемъ езыку было, што 'смо мы у нашимъ народнымъ школама колико толико нашъ старый Славенскій езыкъ познали и научили, и да бы не мала штета или, болѣ казавши, несрећа была, ако се іоштъ и у напредакъ небы кодъ насъ, особито у већимъ школама, на пр. у философическимъ или старіимъ гимназіялнымъ классама и у Богословіи, старо-славенски учило. —

22 в) Найпосле, кадъ што пишемо, да добро пазимо и дотеруемо, да намъ слогъ или саставъ езыка буде управо србскій, дакле као што е онъ свойственъ и природанъ нашемъ „народномъ“ говору, слажући га само по правилама кньижевне углађености и уредности, коя могу быти, а и есу доиста, за свакій кньижевный езыкъ еднака. *Правилно* дакле и *лѣпо да пишемо*! Ко не уме — а лако, Богъ ме! іоштъ засадъ и ніе — тако писати, нека сѣди болѣ съ миромъ, па нека чита што други напишу. „Есть“ рећи 'ћешъ ми, „али ко види и признае кодъ насъ, да не уме добро и лѣпо србски писати?“ Тако е, у зао часъ! Зато намъ е сила нужна она кньижевна труба, коя свачію ругобу и срамоту, и свачію заслугу и валяность обявлюе и яснымъ гласомъ по свѣту разноси, у томъ едне одъ недостойны у кньижеству исправляюћи, а друге ућуткаваюћи, достойне пакъ похвалююћи и на болѣ іоштъ подстрекаваюћи, дакле — *критика*!!

3) Г. Вукъ наводи, као што е тамо выше речено, 49 „Славенски,“ 47 одъ Славенски „посрблѣны“ и 84 „начинѣны рѣчій,“ кое е у овомъ свомъ преводу Новога завѣта съ рѣчима „народнымъ“ *помѣшао*. А я самь само у предговору нѣговомъ, у Евангелію по Матею и у посланици Апостола Павла Римлянима преко тога ньимъ ставлѣнога числа іоштъ и ово таковы исты рѣчій нашао: премудрост, држава, утвар[а], свјетлост, мрзост, смисао, обред, дјело, књижевник, супарник, тајност, мучитељ, завјес, промјена, западни, на'д, прилог, владичанство, савјет, савјетник, начелник, утјеха, провиђење, свештенство, књижевност, читатељ, понизност, погибао, апостолство, вјерност, једнакост, корист, рјечитост, створење, твар, кротост, богомољство, богатство, љубазни, неисказан, до-
23 стојан, услишен, нељубаван,| безводни, смјеран, кротак, знатан, блажен, божанствен, гњев, судни, опште, спасеније, унутрашњи, пророковати, преластити, распространити, разгњевити се, утјешити се, наслиједити, сублажњавати, љубити, уготовити, творити, недостати, отврдоглавити, назначити, доказивати, раздражити, супроћати се, поб[и]једити, промишљавати, просв[и]јетлити, начин мишљења, будући да су, зли будући, бивши убијен,

грвши, одведавши, казано старима, пророчки, праведнички, ученички, вештенички, благослов, благодат. Колико бы се іоштъ оваки рѣчій, је се такође у „простомъ народу“ или никако не говоре, или ако се ое одъ ньи и говоре, а оно ій редко и то найвише само они употреаљавају, кои кньиге читаю или кои ’су што одъ кньижевника, мирски или уховны, научили, колико бы се, велимъ, іоштъ оваковы рѣчій нашло, адъ самь ево мало далѣ и то готово на првый погледъ іоштъ и ове пазіо: доброљубив, недостатак, поучење, звање, уништен, надговорљиве ијечи, срдачни савјети, похвала, лукавство, употребљавати, обличје, ристојни, уништити! Ово є, као што видишъ, пуна стотинница преко ны нѣговы сто и осамдесетъ рѣчій, кое є онъ самъ у овомъ предгоюру подъ онымъ троякимъ числомъ редомъ навео. — Кадъ є тако, то є г. Вукъ, како я мыслимъ, могао да не каже цифрама, колико є онъ одъ овы, колико одъ оны рѣчій, кои’ у нашемъ народномъ єзыку не’ма или кое ніє чуо да се у нашемъ народу говоре, употребіо; за нѣга самогъ было бы свакояко мало лѣпше, а за насъ доста, да є само реко: „ја сам се трудио, да мој *пријевод* Новога Завјета буде што је могуће више и нашијем чистијем народнијем језиком,“ и зато самь само онолико Славенски, одъ Славенски посрблѣны и начинѣны рѣчій узео и съ „народнијем ријечима помијешао,“ колико самь за то потре|бе и нужде 24
имао, а нимало и нипошто више. Мы бы му то вѣровали, єръ знамо, да є онъ човекъ, кои и жели и зна, оно што узме писати, чисто и добро *србски* написати, и кои безъ *праве нужде* неће никакву необичну и у народу іоштъ довольно непознату рѣчь съ народнымъ рѣчима помѣшати. Па ако бы после у томъ нѣговомъ преводу и нашли, као што доиста налазимо, таковы рѣчій више одъ сто и осамдесетъ, мы му то нимало небы замѣрили, нити бы казали, да є онъ тимъ нашъ єзыкъ „кваріо;“ него бы ово одъ прилике рекли: Г. Вукъ є *Новый Завѣтъ*, као што ’смо се томе и надали, на правый србскій єзыкъ превео. Има истина у овомъ нѣговомъ преводу и славенски и новоначинѣны рѣчій подоста, као што му и слогъ єзыка ніє безъ вышега полета и безъ неки, у простомъ народу іоштъ необичны израза; али са свимъ тимъ опетъ є овай зыкъ *правый* србскій, ако и ніє посве или чисто *говорный* єзыкъ. Мы идимо добро, да су му све ове рѣчи, кое ни’су „народне“ него „кньикевне,“ *потребне* и *нужне* быле; єрбо знамо, да се *ни* „Новый Заѣтъ“ на самый говорный єзыкъ нашега простога народа, дакле безъ омоћи оваковы рѣчій, не може никако превести, и да писменость свагда, а ако ’ће колико лакъ быти нѣнъ предметъ, „народный єзыкъ“ диже а степенъ кньижевнога достоянства, гди онъ показує и мора показиати више снаге, съ прибавкомъ новы или кньижевны рѣчій и више ѣпоте, съ додаткомъ писмене углађености слога, него колико и єдне и руге у устима пука или простога народа има и имати може.

4) Г. Вукъ каже за свое „Славенске“ рѣчи, да су оне такове, које се у нашему народном језику (!) не говоре, али се ласно могу размјети и с народнијем ријечима помијешати,“ а за оне Славенске „по-|рблѣне“ и за „начинѣне“ вели: „највише овијех ријечи казао би овако 25
најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и зворе.“ Добро; и то ’ћемо му драговольно вѣровати! Али ’оће ли и нъ одселе тако добаръ быти, да другомъ брату Србльину, кои се

усудіо, те є превео или написао *теже што* него што є „Новый Завѣтъ,“ не замѣри и да одма не каже, да му єзыкъ не валя, него да є покваренъ, зато, што є у нѣговой кньизи нашао не само оне рѣчи, коє є онъ у овомъ своиъ „пријеводу“ употребіо, него іоштъ и више таковы и подобны рѣчій, о коима бы се тако исто лако и слѣдствено могло казати, да се „ласно могу разумети и съ народнымъ рѣчима помѣшати,“ и да бы „найвише ти рѣчій тако и найпростіи Србинъ казао, само кадъ бы му затребале; а може быти да ій и говоре?“ Или 'оћe ли онъ признати, да є и таковога брата Србина єзыкъ, ако му се само иначе небы имало млого замѣрити, такођe „народный єзыкъ“ и съ тимъ, што 'су у нѣму съ „народнымъ рѣчима“ онолике рѣчи „помѣшане,“ коє се у „народу“ не говоре, но коє є онъ по „кньижевной“ своіой потреби и нужди употребити морао?

„Єсть;“ али ако тай братъ ніє све само такову „Славенску“ рѣчь
„задржао,“ коя се „ласно разумјети и с народнијем ријечима помије-
шати може,“ или ако ніє сваку свою рѣчь тако „посрбіо“ и „начиніо,“
„како би је казао и најпростији Србин, кад би је затребао?“ У тако-
вомъ случаю нека г. Вукъ има любавь, озбильно прочитати и видити
ове своє рѣчи: ревност, ревнитељ, утјеха, дјевственик, заступник, четверо-
власник, лицемјерје, прељуба, прељубочинац, искуство, доброљубив, звање,
утвара, смисао, обред, дјело, завјес, на̂д, владичество, провиђење, твар,
26 судни, прелаштити, саблажњавати, супроћати се, крајеуголан, сујетан,
неуздржник, сујевјерје, сазидање, четвртник, отпад, неиспитљив, неис-
тражљив, неродљив, слушач, кушач, карач, мртвост, гостољубивост, пра-
зноговорљив, отврдоглавити, и т. п., па ако нађе, да се све ове нѣгове
рѣчи „ласно могу разумѣти и сасвимъ слично съ народнымъ рѣчима по-
мѣшати,“ а онъ нека онда надъ ньимъ и о нѣговомъ єзыку изрече свою
пресуду како му драго строгу.

Колико 'су мени наше, (а и опште) кньижевне потребе познате,
мы 'ћемо іоштъ засадъ морати осимъ *свію* оны „Славенски,“ одъ славенски
„посрблѣны“ и „начинѣны“ рѣчій, коє є г. Вукъ у овомъ своиъ преводу
„съ народнымъ рѣчима помѣшао,“ іоштъ и ове и друге подобне, све по
„потреби и нужди“ нашой „задржати“ и „употреблявати“ и то, међу
осталима, рѣчи: *надежда* и *заведеніє*, па обе по ономъ праву, по коємъ
є г. Вукъ *утѣха* и *спасеніє* задржао и употребіо, єръ као што є рѣчь
„спасеніє“ одъ калуђера̂ у народный говоръ, а „утѣха“ одъ кньижев-
ника̂ у нашъ кньижеванъ єзыкъ прешла, тако 'су исто народу дали рѣчь
„надежду“ свештеници съ Катихисисомъ у „*вѣра, любовь* и *надежда*,“
а „заведеніє“ су кньижевници увели у кньижевность нашу; и тако 'ћемо
моћи, баремъ у озбильной прози, и далѣ быти безъ рѣчи: „*на'дъ*“ г. Вука
или „*на'де*“ Дубровачке и безъ „*завода*,“ коє 'су обе сасвимъ нове за
насъ и доста нескладно „посрблѣне“ рѣчи, єръ „на̂дъ“ и „заводъ“ може
и друго нешто значити, а не само или управо што у нѣму тражимо:
надежду и *заведеніє*. Поредъ овы стоя'ће далѣ: *нужда* и *зданіє*; *число*
и *званіє*; *жертва* и *мнѣніє*; *чуство* и *понятіє*; *дѣйство* или *дѣло* (die
That, за ово є права народна рѣчь: „чинѣница“)) и *извѣстіє*, єръ све
27 ове рѣчи овако є Србинъ млоги већъ познао и зна, шта му оне кажу,
кадъ му се овако изговоре или напишу; зашто бы га садъ одъ ньи од-
враћали и изнова учили на: „нуђа,“ или валь'да „ну'дъ,“ и на „зграда;“

а „брой“ и „званѣ,“ „жртва“ и „мнѣнѣ,“ ћутъ, или ћућенство или „ћуће“
или „чу’ће,“ „поняће“ или „поямъ“ или „поємъ,“ „чинъ“ и „извешће“
или „извѣсће?“ кадъ већина овы рѣчій, осимъ што є мучно посрблѣна,
іоштъ она и друго нешто означава или означавати може, а не само или
управо оно, што треба и што ’оћемо да намъ означи и каже. Небы л’
го было више сиротыню, него богатство у єзыку правити? „Али,“ рећи
’ћешъ ми, „толико *ніє* и *тіє* и не знамъ іоштъ какво *іє* не може тр-
пити нашъ „народный єзыкъ,“ зашто му ніє свойствено!“ — Ту имашъ
право; то и моє уши доста врећа; али шта знамо радити, кадъ ніє дру-
гоячіє! И кадъ може „народный єзыкъ“ трпити: „спасе-*ніє,*“ „благо-
вѣштеніє,“ „введеніє,“ „васкрсеніє,“ „сретеніє“ и о. п. нека „кньи-
жеванъ“ єзыкъ трпи поредъ „нарјечије,“ „објављеније“ и о. п. іоштъ
кою такову рѣчь на *іє,* особито кадъ се „по потреби и нужди“ или и
по праву „наваде“ трпити може и мора. На ово нешто наликъ има и
у Русскомъ єзыку, комъ є свойствено у овакимъ „суштествителнымъ“
на іе, у ніе, тіе, ліє и т. д.; али му є свойствено и Ѣ у нѣ,
нье, тье, лье и т. д. на пр. тройнѣ, платье, подмылье, подварье,
устье, и т. д. После бы’ће іоштъ и овы рѣчи, на пр. способность, стро-
гость, собственость, гордость, дражесть, живость, честность, благость,
опасность, ярость, подлость, неустрашимость, повиность, невиность, скро-
мность, успѣшность, равность, разность, изображеность, образованость,
сталность, самосталность, превратность, недораслость, признателность,
улюдность, угодность, лютость, удобность, гладкость, рапавость, мекость,
крутость, облость, округлость, краткость,| плиткость, радиность, нея- 28
кость, якость, крепость, одважность, човечность, умность, законость, за-
конитость, уставность, државность, дружственость, народность, склоность,
наклоность, благонаклоность, пристойность, благопристойность, добро-
вольность, благовольность, зловольность, зависимость, независимость,
бытность, суштность, одкупность, приступность, основность, садашньость,
прошлость, будућность, постепеность, смотреность, несмотреность, точ-
ность, неточность, исправность, неисправность, сличность, несличность,
измышлѣность, истинитость, развратность, раскошность, разузданость, за-
нимателность, надулость, ’олость, лажльивость, бояздьивость, позорльи-
вость, подкупльивость, подмитльивость, расточльивость, похотльивость,
свойственость, подозрителность, извѣстность, неизвѣстность, праведность,
неправедность, пристрастность, незаконость, важность, ништетность, окол-
ность, надлежность, беззазорность, беззаконость, безконачность, безмѣр-
ность, безопасность, безплотность, безгрѣшность, безполезность, безбѣ-
дность, безосновность, безмысленость, безпорочность, безчисленость, без-
чуственость, богоподобность; тужитель, слушатель, управитель, попечитель,
осмотритель, надзиратель, предсѣдатель, засѣдатель, равнитель, искупи-
тель, дѣловодитель, перводитель, скупитель, обитатель, житель, стара-
тель, ласкатель, развратитель, проситель, молитель, увредитель, спаси-
тель, створитель, мѣритель, показатель, доноситель, извѣститель, рачу-
новодитель, испытатель, изслѣдитель, извршитель, губитель, нарушитель;
правительство, управительство, попечительство, надзирательство, предсѣ-
дательство, засѣдательство, старательство, началство, началничество, чо-
вечество, отечество, божество, суштество, єдинство, спокойство, неспо-
койство, малолѣтство, пунолѣтство, єдноженство, млогожен|ство, безбож- 29

ство, безвѣрство, невѣрство, устройство, свойство, родство, благоустройство, самоубійство, ласкательство, обстоятелство, слѣдство, средство, величество, высочество, обштество, руководство, производство, вѣроломство, одсуство, присуство, благородство, доказателство, свемогуђство, ратарство, рударство, постройство, воинство; вѣсть, чинъ, появъ, доказъ, обявъ, кругъ, позывъ, призывъ, падежъ, разказъ, наводъ, уводъ, изводъ, описъ, разписъ, пописъ, преписка, примѣтка, честь, почесть, огласъ, вкусъ, слухъ, духъ, воздухъ (повѣтарце ?), успѣхъ, основъ, савезъ, обзоръ, задатакъ, одскокъ, наскокъ, одбой, изливъ, уливъ, одборъ, изразъ, цѣль, молба, просба, тражба, жалба, утокъ, натискъ, потискъ, подлогъ, излогъ, предлогъ, завитакъ, поправка, условѣ, поводъ, спѣвъ, пловитва, послѣдица, разногласица, извозъ, увозъ, уносъ, износъ, ви'дъ, узрастъ, нагонъ, побѣда, бы'ђе, преступакъ, отачбина, бракъ, указъ, прописъ, заключакъ, казань, клевета, метежъ, превратъ, набавка, прибавка, ставакъ, слогъ, саставъ, уставъ, непогода, област, обмана, образацъ, обсада, посада, опытъ, испытъ, посмотра, особа, превага, просвѣта, одродъ, охота, пагуба, палба, спомеңикъ, преговоръ, преломъ, предметъ, дометакъ, одломакъ, писало, полъ, оставка, растежъ, бы'лѣ, блескъ, часть, участь, површина, зреникъ, порокъ; чиновникъ, званичникъ, началникъ, представникъ, вѣстникъ, огласникъ, посредственикъ, одборникъ, увозникъ, извозникъ, метежникъ, областникъ, посадникъ, обсадникъ, одважникъ, одродникъ, участникъ, умникъ, приемникъ, пуномоћникъ, пуновластникъ. бездѣлникъ, властникъ, државникъ, умивалникъ, населѣникъ, источникъ; изображенъ, образованъ, сталанъ, самосталанъ, способанъ, строгъ, точанъ, исправанъ, честанъ, опасанъ, раздраженъ, собственъ, свойственъ, подалъ безопасанъ, безко'начанъ, безгрѣшанъ, безчисленъ, безчуственъ, безуманъ, безсмысленъ, безпорочанъ, повинъ, невинъ, порочанъ, любаванъ, любезанъ, савѣстанъ, безсавѣстанъ, окруженъ, спокоянъ, приступанъ, изванреданъ, чрезвичайный, подобанъ, успѣшанъ, слѣдственъ, устроенъ, благоустроенъ, скроманъ, благоволянъ, наклонѣнъ, благонаклонѣнъ, богоподобанъ, извѣстанъ, неизвѣстанъ, важанъ, маловажанъ, ништетанъ, признателанъ, благодаранъ, удобанъ, уманъ, безуманъ, несмотренъ, развратанъ, раскошанъ, буранъ, казнѣнъ, побуђенъ, узбуђенъ, службенъ, званичанъ, дужностанъ, подозрителанъ, почастанъ, правительственъ, божественъ, отечественъ, употребителанъ, занимателанъ, премѣнљивъ, позорљивъ, трудолюбивъ, човеколюбивъ, славолюбивъ, честолюбивъ, боголюбивъ, страстолюбивъ, пристрастанъ; неустрашимъ, зависимъ, независимъ, невредимъ, неоспорымъ, непоколебимъ, (ово све као: видимъ, у пословици: „*видима* е бѣда у старца жена млада“) условно, безусловно, бурно. преносно, односително, исправно, точно, срдачно, постепено, законно, одсудно; побудити, узбудити, извѣстити, казнити, изслѣдити, истражити, испытати, занимати, одобрити, устроити, установити, опуномоћити, облагородити, обожавати, представити, предложити, поколебати, нарушити, воспитати, производити, присуствовати, одсуствовати, изявити, изяснити, злословити, предупредити, опредѣлити, сачинити, изобразити, просвѣтити, надлежати, уважити, рѣшити, заключити, дѣлати, разсудити, разсмотрити, наставляти, умствовати, чествовати, жертвовати, надзиравати, обнародовати, дѣйствовати, руководити, запоставити; побуђенѣ, узбуђенѣ, одобренѣ, представлѣнѣ, предложенѣ, изслѣђенѣ, изявлѣнѣ, изяснѣнѣ (или

ясненіє) колебанѣ, воспитаванѣ (и воспитаніє), опредѣлѣнѣ (и опредѣлѣніє), са чиняванѣ (и сачинѣніє), изображенѣ, уображенѣ, уваженѣ, рѣ- 31
шаванѣ (и рѣшеніє), заключенѣ, дѣланѣ, одношенѣ, споразумлѣнѣ, повѣренѣ, обштаванѣ, наставлянѣ (и наставлѣніє), умствованѣ, исправлянѣ, шествованѣ, жертвованѣ, обнародованѣ (и обнародованіє), дѣйствованѣ, руковођенѣ, устрояванѣ (и устроєніє), разсматранѣ и разсмотренѣ, установлѣнѣ, надзираванѣ (и надзираніє) и т. д. За све ове рѣчи, мыслимъ, тако се исто, као и о онима г. Вука, може рећи:

а) да су намъ оне за нашъ „кньижевный єзыкъ“ „потребне и нуждне;“

б) да ій ни'смо могли чути, да се у (простомъ) народу говоре;

в) да се „ласно могу разумѣти и съ народнымъ рѣчима помѣшати,“ и

г) да бы млоге одъ нњи овако и найпростіи Србинъ казао само кадъ бы му затребале.

И тако кадъ оне славенске, посрблѣне и начинѣне рѣчи, коє є г. Вукъ овомъ приликомъ употребіо, ни'су качество народности нашегъ єзыка у нѣговомъ преводу „Новога Завѣта“ побиле и поквариле; то не'ће, надамъ се, нико моћи казати, да єзыкъ у другой каквой кньизи, у коіой се не само те г. Вука, него млоге и одъ овы, мномъ овде наведены а и други таковы рѣчій налазе, ніє такође нашъ „народный србскій єзыкъ,“ предпоставлямъ наравно, да се у нѣму противъ свойства народнога говора и правила писмености ніе погрѣшавало.

Али што годъ люди раде, то све съ временомъ сазрева; по времену дакле има'ће вѣштіи и опытніи людій, кои 'ће болѣ умети и моћи „бирати“ и „правити“ потребне и нуждне за нашъ „кньижевный єзыкъ“ и кои 'ће одъ свію овы рѣчій, коє 'смо мы узели и начинили, или коє 32
'ћемо іоштъ узимати и правити, само оне згодне и добре „задржати,“ а остале изметнути и заборавности предати. Па ни ово неће само *нашъ*, „прије у свијету нечувен покор“ бити!

5) Г. Вукъ сасвимъ слободно каже: „има (у овомъ нѣговомъ преводу) ријечи 84, којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их *ја* начинио.“ Међу тимъ рѣчима и ове се налазе: вртар, трубач, изабраник, четверовласник, осветник, преступница, виноградар, вратар, прељубочинац, прељубочинство, незнабоштво, отпад, распусна (књига), смјерност, избављење, извршење, обновљење, окамењење, оправдање, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, послушање, непослушање, потврђење, похођење, приготовљење, признање, примирење, утврђење, грабљив, [по]учљив. И за ове рѣчи каже г. Вукъ, да й є *онъ* начиніо!! Кадъ ово странни люди, на пр. Нѣмци или Русси, кои насъ и наше кньижество до зла бога мало и чудно познаю, разберу, мора'ће звикнути: „Ядни ти Срби; а да шта 'су они у своміъ кньижевномъ єзыку досадъ имали, кадъ нису у нѣму имали ни овы рѣчій, док' имъ ево не дође г. Вукъ, да имъ ій „начини“ и са своимъ преводомъ Новога Завѣта год. 1847. даде! Еле, право наше новине и наши учевни лѣтописи кажу, „кои наравно не лажу,“ да є у Србâ єдиный списатель г. Вукъ; што имъ онъ да, оно имаду, и што одъ нѣга добію, оно є само србски и ваљано!“ Него мы се усуђуємо казати: „Свакомъ своє!“ Г. Вукъ є

свагда правилно и чисто *србски* писао; онъ намъ є сачиніо *нову* орто-
33 графію, и написао намъ є и издао доста врло *полезны* и *важны* кньига, Богъ му за све то животъ и здравлѣ, а народъ заслужену хвалу и славу дао! Али поредъ тога овомъ приликомъ „начиніо“ намъ є онъ доиста и неколико рѣчій, на пр. љубазни, љубазница (за досадашнѣ „любезни и любезница,“ ово мы одъ *любови* као *народно* „любовникъ“), гостољубивост (за досадашнѣ „гостолюбѣ,“ као „*сребролюбѣ*,“ єръ мы мыслимо да є „гостолюбивость“ друго, а друго „гостолюбѣ“) измишљач, карач, мјењач (за досадашнѣ „мѣнитель“), слушач (за досадашнѣ „слушатель“ и „слушаоцъ“), кушач (за досадашнѣ „кушатель“ и „искуситель“), четвртник (за оно што не знамо шта є), дјевојаштво (за досадашнѣ „дѣвство;“ у насъ одъ „дѣва,“ у нѣга одъ „дјевојка“), зборница, људокрадица, посинаштво, мртвост (мыслимъ за „мртвило;“ како бы се „мртвость“ латински или нѣмачки рекло?), непоколебљив (за досадашнѣ „непоколебимъ“), неродљив (?), празноговорљив (!), осјетљив (за „чуствителанъ“), распадљив. Я се садъ тврдо надамъ, да 'ће г. Вукъ у свой рѣчникъ, кои мысли по другій путъ издати, ставити и ове нѣгове, а и наше кньижевне рѣчи, о коима суди и судити може „да се ласно могу разумети“ и да добро узъ „народне рѣчи“ пристаю. Па просто му было, нека и у овомъ тражи заслуге и славе; али заслугу за све оне остале вышенаведене рѣчи нека онъ, као што є право и здраво, остави онима, кои 'су ій пре и безъ нѣга заиста начинили и у кньижеванъ нашъ єзыкъ увели, те 'смо ій мы сви други досадъ употреблявали, готово све тако као што ій є и г. Вукъ у овомъ својмъ преводу заєдно съ оныимъ помлогимъ рѣчима употребіо, коє ни'су ни нѣговъ творъ ни „народне,“ него управо „кньижевне“ рѣчи, и о коима онъ, као што 'смо выше разу-
34 мели, ни спомена у својмъ предговору ніє учиніо! „Што є право и самомъ є Богу мило.“

6) Єзыкъ превода Новога Завѣта г. Вука єсть доиста *србски* єзыкъ; но нарѣчія є, тако самымъ г. Вукомъ названога, „Ерцеговачкогъ.“ Нѣму се мили *овымъ* нарѣчіємъ писати, зато, што се „тако говори онђе, ђе се онъ родіо.“ Противъ тога не'ма се шта, особито засадъ, рећи; а мило є и мени свако нарѣчіє србскога єзыка, па дакле мила и свака кньига, была она написана овымъ или онымъ нарѣчіємъ, само ако є овако правилно, по свойству „народнога єзыка,“ написана, као што є г. Вукъ овай свой преводъ Новога Завѣта написао. Али поредъ свега тога я, одъ моє стране, мыслимъ и држимъ, да є ово друго наше нарѣчіє, коє є такођe г. Вукъ „Сремскимъ“ назвао, лѣпше, благогласніє одъ тога Ерцеговачкогъ и да ће се *оно* а не *ово* за єзыкъ кньижевности наше отети, и то одъ прилике изъ овы узрока:

а) „Сремско,“ или болѣ рећи *вишине* народа србскогъ, нарѣчіє говори већа часть нашега народа, а имено она, коя живи у србскомъ Княжеству, осимъ подрински краєва изнадъ Лознице и поредъ овы лежећегъ не пространогъ предѣла све къ Босанско-Ерцеговачкой граници: после у Срему, кои є средоточный край србски земаля; затимъ у Банату и у Бачкой, и найпосле далѣ у Мађарской, у Славоніи, а и у Хрватской и овде и онде готово свуда, гди се нашинци, кои се Србльима називаю, налазе. Найправилніє и найчистіє пакъ говори се овымъ нарѣчіємъ у Србіи у посавскимъ и подунавскимъ краєвима одъ Дрине до

Ќораве, и у цѣлой средини нѣной, кою 'су пре Шумадіомъ звали, па оштъ и далѣ до у Крушевачке и Чачанске краеве; а на оной страни у цѣломъ лѣпомъ Срему, у гра|ници Банатской, у слободнымъ Диштрик- 35
тима и у Бачкой, наравно свуда туда осимъ у варошима, и то само у онымъ, обично већимъ, гди 'су Србльи съ инородцима толико помѣшани, да iй ови числомъ надилазе. Да е управо у овымъ землямa и областима найгушће нашъ народъ населѣнъ, и по томе да нѣга ту найвише има, то, мыслимъ, никоме не треба доказивати. А „вишина,“ кажу, „рѣшава,“ а iоштъ тимъ више, кадъ е и претежнія умность на нѣной страни!

б) Осимъ тога што е ово нарѣчiе већой части правога Србскогъ народа обичніе и миліе, iоште е оно на свакій начинъ и благогласніе одъ нарѣчія (Вуковски-) Ерцеговачкогъ. Ово веће благогласѣ я найвише налазимъ у томъ, што се у нѣму писмо *ѣ* онде, гди се одъ славенскогъ у србскій гласъ претвара, као простый самогласникъ *е* (или кадшто као *и*), дакле и свакій слогъ съ овымъ писменомъ просто и едноставно, безъ затезаня и безъ различитогъ извіяня, изговара; што се покрай тога и сугласници у нѣму само по вештественымъ правилама или по свойству свега србскогъ езыка, а не и по нарѣчной различности мѣняю и претвараю, и што се у нѣму рапаво *х* изоставля или другимъ, найвише мекшимъ и за србско уво пріятніе звечућимъ сугласницима и самогласницима замѣнява. Тако се по овомъ „Сремскомъ“ нарѣчію говори: бео, бело, речь, време, петао, брегъ, цена, песакъ, млеко, девойка, дете, светъ, бесанъ, тело, река, слепъ, ленъ, векъ, после, заповесть, човекъ, видити, делити, летити, постидити, подсмевати, заповедати, сикира, гньиздо, преводъ, превара, овде, овымъ, светымъ, нашимъ, чистымъ, последакъ, наследникъ, дедъ, 'тети, истерати, сувъ, глувъ, ромъ, грей, смей, лебъ, одма, увода, изданути, дувати, одо, дођо, чу, гледа и т. д.|
а по „Ерцеговачкомъ“ ове се рѣчи и тичући се слогови у ньима изго- 36
варају: био, бијело и бјелило, ријеч и рјечит, вријеме и временит, пијетао и пјевати, бријег и брјеговит, цијена и проц[и]јенити, пијесак и пјесковит, млијеко и мљечар, ђевојка и дјевојка, дијете и ђеца, свијет и свјетски, бијесан и бјеснити, тијело и тјелесан, ријека и рјечни, слијеп и ошљепити, лијен и љенив, вијек и вјечит, послије и пошљедње, заповијест и запов[и]једати, човјек и чојек и чо'к, виђети и видјети, дијелити, лећети и летјети, постиђети и постидјети, — подсмијевати, гнијездо и угњездити се, пријевод и превођен, пријевара и преварен, овђе и овдје, овијем, светијем, нашијем, чистијем, пошљедак, нашљедник, ђед и дјед, ћети и хтјети и шћети, ишћерати и истјерати, сух, глух, гријех и грјешан, смијех и см[и]јешан, хљеб и љеб, одмах, ухода, издахнути, дукати, одох и одог, дођох и дођог, чух и чуг, гледах и гледаг и т. д. За кое нарѣчіе морало бы се више правила учити? Кое е нарѣчіе уву пріятніе, наравно пытамъ: за уво „нѣжніе“ и за оно, кое ніе пристрастно заузето за све, што се чуе тамо „ђе се оно родило?“ — —

Iоштъ мало примѣра ради:

У то време, кадъ бяше врло много народа и не имађау шта ести, дозва Исусъ ученике свое и рече имъ: Жао ми е народа, еръ већъ

У то вријеме, кад бијаше врло много народа и не имадијаху шта јести, дозва Исус ученике своје и рече им: Жао ми је народа, јер

три дана стоє кодъ мене и не'маю
ништа єсти. И ако ій одпустимъ
гладне куѣама ньıовымъ, ослабиѣе
37 на путу; єръ су млоги одъ| ньи дошли
изъ далека. И одговорише му уче-
ници нѣгови: Одкуда 'ѣемо узети
леба овде у пустыньи да ій нара-
нимо? И запыта ій: колико имате
лебова? А они казаше: седамъ. И
заповеди народу да поседаю по зем-
льи: и узевши оны седамъ лебова
и хвалу давши, преломи и даде уче-
ницима своимъ да раздаду и т. д.
Ев. Мар. гл. VIII.

Или: я одо сувымъ путемъ и доѣо у шуму. Ту наѣемъ човека, кои одъ зиме дуваше у руке; я му назовемъ: добаръ данъ, а онъ мени ни речи, веѣъ се диже као бесанъ, и истера ме изъ шуме. Я се другимъ путемъ вратимъ на брегъ, где се наѣемъ съ моимъ добримъ, любезнымъ и вернымъ пріятельима, кои се текъ удалили бя'у одъ неки ромы, слепи, немы, узеты и други людій и т. д.

веѣ три дана стоје код мене и немају ништа јести. И ако их отпустим гладне куѣама њиховијем, ослабиѣе на путу; јер су многи од њих дошли из далека. И одговорише му ученици његови: откуда ѣемо узети хљеба овдје у пустињи да их нахранимо? И запита их: колико имате хљебова? А они казаше: седам. И заповједи народу да посједају по земљи; и узевши онијех седам хљебова и хвалу давши, преломи, и даде ученицима својијем да раздаду и т. д. Ibid.

Ја одох сувијем путем и доѣох у шуму. Ту наѣем човјека, који од зиме духаше у руке; ја му назовем: добар дан, а он мени ни ријечи, веѣ се диже као б[и]јесан, и иштѣера ме из шуме. Ја се другијем путем вратим на бријег, ѣе се наѣем с мојијем добријем, љубазнијем и вјернијем пријатељима, који се тек удалили бијаху од њекијех хромијех, слијепијех, нијемијех, узетијех и другијех људи.

Особито є ово прекомѣрно *ијенѣ* готово аченѣ и свѣдочба, да уму,
кои се овако єзыкомъ изражава, ніє млого за скупымъ временомъ стало,
38 а осимъ тога се оно заиста врло несличнo односи къ| онымъ тврѣимъ
нашимъ рѣчима, као што 'су: крстъ, прстъ, тврдъ, връ, рѣа, брзъ, мр-
зити, пржити, трзати, дрктати и т. д. Да є овымъ „Ерцеговачкимъ“ на-
рѣчіємъ мало мекоте одъ оны вокала, кои 'су тамо, где ни'су нужди,
онолико нагомилани, и у ове и оваке рѣчи дошло, па онда нека бы и
было, да му се више него овомъ „Сремско-србійскомъ“ клањамъ!

в) Ово „Сремско“ нарѣчіє было є базисъ писменога єзыка и у стара наша времена, као што се свакій о томе могао увѣрити, коме су познате писмене наше древности, на пр. законикъ цара Душана, царске дипломе, хронике и т. п. У новой пакъ нашой кньижевности и писмености, одкако є Доситей *Србскомъ* начиніо, управо ово „Сремско“ нарѣчіє нашега „народнога єзыка“ влада. Слободнія и изображенія часть народа, коя за кньижество мари и подпомаже га, и редъ учены людій, кои кньиге пишу, ако неколицину изъ нѣга изузмешъ, савъ овымъ нарѣчіємъ говори; оно се дакле више и негуе и неговати мора. Кньижество є наше, да тако кажемъ, веѣъ лѣпо и ногомъ пошло, и збори намъ свакій данъ овымъ нарѣчіємъ; нѣгови 'су намъ дакле звуци веѣъ мили и обични постали, и зато се я надамъ, да ѣе се оно за кньижевный нашъ єзыкъ и одржати засадъ и за унапредакъ.

— Али 'ћешъ ме, знамъ, овде запытати: „Кадъ є тако, а да зашто ы и толика твоя дружина пишете садъ ѣ онде, гди є по томъ „Сремкомъ" нарѣчію *е*, гди се дакле ово а не оно изговара, и изговорити іора?"

Одговоръ: Я самь пре свагда писао *е*, гди му є годъ мѣсто у овомъ нарѣчію; то ти є, мыслимъ, добро познато. А одъ неколико година пишемъ мѣсто *е* оно ѣ зато: 1) што мыслимъ, да моя дружина, 39
за коіомъ самь се и я повео, има съ више погледа доста право, што, подражаваюћи на пр. Руссима и Французима, жели, како другимъ тако и овымъ писменомъ ѣ показати и задржати старо-славенску коренитость и писмености видъ у рѣчима нашега србскога єзыка, и 2) што се за писмо ѣ може казати: „читай га, брате, како си одъ своє майке научіо говорити; єданъ као *е*, другій као *и*, трећій као ѣ, а четвртый и као іе или *ије*, єръ є свакій тай гласъ у нѣму!" — Но ако я и пишемъ садъ ово ѣ, зато опетъ увѣравамъ те: а) да га я никако другоячіе не читамъ, него као *е*, свуда гди є годъ овоме мѣсто по „Сремскомъ" нарѣчію, коє я говоримъ; б) да я желимъ, да га тако као *е* чита свакій, кои годъ овымъ нарѣчіємъ говори, па ако ништа друго, а оно баръ то, што я напишемъ, и в) да се я трудимъ, да га у онымъ, по себи славенскимъ рѣчима не напишемъ, коє су сасвимъ србскій видъ и изговоръ, по свойству нашега живога, „народнога" єзыка добиле, и коє се обично не само у „Сремскомъ," него и далѣ, у другимъ нарѣчіяма, съ гласомъ *е* (или *и*) изговараю, и зато ћешъ кодъ мене наћи: бѣло, али не и бѣо, него бео, зато цео, немъ, некій, неколико, нешто, пролеће, нега, осећати,назрети, сеяти и сіяти, греяти и гріяти, умети, гре'ота, среда, време, човекъ, лекъ, овде, онде, треба, гди, гдигодъ, подсмей, и т. д. У осталомъ ако бы ты, као ригорозистъ, наваліо, да ми ово оборишъ, я бы ти іоштъ и ово казао: „видишъ, брате, гди савъ свѣтъ наже за писменомъ ѣ: па ево и мене за нимъ, єдно за любавь „писменогъ равнообразія" и „книжевне слоге," коіой є већъ време да и кодъ насъ облада; а друго што є мой обичай, не одупирати се противъ „обштега мнѣнія," а іоштъ много манѣ презирати га." —

7) Г. Вукъ є наравно остао вѣранъ и своіой ортографіи при овомъ 40
преводу „Новога Завѣта. „Воля ваша!" Ова нѣгова ортографія є, као што г. П. Шафарикъ вели, по „фонетичкомъ начелу" добра, и, мыслимъ, да бы є тежко другій ко болѣ по томъ „начелу" изумео; али є *мени* добра и ова наша обична, или као што кажемо „славенска" ортографія, коя „стои на исторійскомъ начелу," и надамъ се да 'ћемо є моћи іоштъ и за болю држати, само ако се єдномъ на то сложили будемо, да више не шарамо и не мудруємо нѣ ради, него да сви пристанемо на єданъ понайвише убичаєный, па ако 'оћешъ „старинскій" начинъ, не обзирући се више много на то, како 'ћемо се предъ „фонетическимъ" судомъ правдати. Дай єданпутъ да утврдимо теорійски правила' колико се може а практички' колико треба єднакости ради и нужднога правца за свакога, па намъ ортографія, ова наша стара, не'ће нимало сметати у писмености, у коіой треба да намъ є свагда и свакояко найглавнія стварь єзыкъ и наука, дакле не люска него єзгра! — Знамъ шта 'ће на ово Фонетици, као Реформатори, мыслити и рећи; али ништа зато: они чине

свою дужность, а я чинимъ мою, сматраюћи стварь съ точке могућности и свѣтске практичности.

Тешко є нама заиста, оставити садъ ову нашу „славенску,“ са своимъ „'історійскимъ начеломъ“ тако дубоко кодъ насъ укорењну ортографію, па узети ту „нову“ г. Вука. Шта бы у овомъ случаю было съ досадашньимъ нашимъ кньижествомъ? Рећи 'ћешъ: „Чудо ми великога кньижества!“ Колико є да є; свакояко има у нѣму подоста и таковы кньига, съ коима се не мало поносити можемо. Греота бы и штета было, кадъ бы учинили, да намъ оваково душевно благо напречацъ про-
41 падне. Ово| културе, што у нашемъ народу има, плодъ є и производъ овогъ нашегъ кньижества; бы ли дакле лѣпо было, кадъ бы га ладнокрвно презрели и одъ нѣга се часпре отуђили? Овай подмладакъ нашега народа гди 'ће тражити и наћи потребне му душевне ране, ако ово наше кньижество ad acta бацимо, а не могнемо му, као што се и не може, друго, нѣму равно у єданпутъ или благовремено начинити? Найпосле наравна є стварь, да се далѣ наше кньижество текъ изъ овога, коє већъ постои, развіяти може и мора, єръ у овоме є сѣме и коренѣ нѣгово. Све ово зрело разсудивши, не може ми се на ино, него озбильно казати: „Г. Вукъ заслужує сваку похвалу, што є онъ, као Србинъ, овако по себи згодну и лаку србску ортографію сачиніо; али будући да намъ є она мало доцкань дошла, и мы съ ньомъ небы толико добыли, колико бы изгубили, кадъ бы ову нашу убичаєну ортографію оставили, па бы ню прінимили, и тимъ учинили, да намъ се ово досадашнѣ наше кньижество заборави; зато 'ћемо мы — баремъ мы, кои садъ овако мислимо — остати при нашой „славенской“ ортографіи, коя є на „'историйскомъ начелу“ основана.“

Я самь све ово и онда у памети имао, кадъ самь пре толико година, 1846-те, реко, да 'ћемо мы преко свега тога, што увиђамо, да є ортографія г. Вука млого боля и удесніа одъ ове наше „славенске“ писменице, опетъ ову задржати, и съ ньомъ коє у чему помало рамати, онако одъ прилике као што и други народи са своимъ ортографіяма натежу. Па при томъ и садъ стоимъ и остаємъ, и то тимъ више: а) што самь изъ нашега (Пешт. Матице Србске) Лѣтописа части IV. ов. год. разабрао, како намъ славный г. Пав. Іос. Шафарикъ благоразумно
42 штеди ову нашу стару ортографію, коє є духъ живота „историйско начело,“ зборећи далѣ тако, да лако изъ нѣговы умѣстно посредствуюћи рѣчій разумети можемо, како ніє іоштъ сасвимъ извѣстно и пресуђено, да є „нова,“ г. Вука, ортографія већъ тако „изведена,“ да ће намъ она „користнія моћи быти,“ ако є узмемо, одъ исте те наше историйске ортографіє (види судъ гос. Ш. о рукопису србске Грамматике, стр. 98. лѣт.); б) што мыслимъ, да намъ є у дужности, ону ортографію задржати, коя се, управо као ова наша стара, млого не разликує одъ ортографіє, коя влада у нашимъ Црквено-славенскимъ светымъ кньигама; єръ само ако таковомъ ортографіомъ будемо србски писали, моћи 'ћемо лако, не мучећи се више наукомъ, и ове кньиге читати, и в) што налазимъ, да и самъ грађанскій и државный нашъ животъ, млого и тамо у Цесаріи, али іоштъ више овде у Кпяжеству Србскомъ, иште, да задржимо нашу стару ортографію; єръ сва наша акта, коя овамо спадаю,

и сви наши толики досадашньи закони овомъ су ортографіомъ написани и свакій се данъ ньомъ пишу.

8) Типографійскій посао овогъ превода Новога Завѣта прекрасанъ є. Форматъ, папиръ, писмо, исправность слога, везъ кньиге све є то, као што се у насъ само зажелити може. Па и цѣна є оволикой и овако дивно урађеной и довршеной кньиги заиста мала: 2 фр. у сребру. Честь и слава за све то нашемъ г. Вуку!

Дръ. Іованъ Стеићъ.

[Види бр. XLIII у овој књизи. — У Стејићеву чланку исправљене су штампарске погрешке (гдешто је исправка стављена у угласту заграду), а цитати из Вукова превода „Новога Завета" *(из предговора и из текста) штампани су према Вукову оригиналу. — Рѣчи, које се набрајају у т. 3. (овде стр. 582.), истина није било у речнику од г. 1818., али их је готово све Вук унео у II. издање свога* „Српског Рјечника" *(г. 1852.).]*

Исправке.

Треба исправити:

на страни		8.	у врсти	2.:	Нераштана
»	»	9.	»	15.:	ријечих
»	»	13.	»	24.:	XXXI
»	»	68.	»	25.:	1256
»	»	71.	»	2.:	правилима
»	»	71.	»	21.:	проповиједање
»	»	193.	»	10.:	Власи
»	»	259.	»	17.:	58а
»	»	271.	»	4.:	њихова
»	»	271.	»	5.:	скопчано
»	»	382.	»	31.:	сьпоспѣшеніе[мь]
»	»	382.	»	36.:	Бѣлскаа
»	»	385.	»	29.:	двјема
»	»	401.	др. ст.,	1.:	ихь істини
»	»	403.	др. ст.,	28.:	положіше ме [ва] мрзость.
»	»	408.	у врсти	37.:	благословити
»	»	424.	»	35.:	кон
»	»	437.	»	11.:	Муратаги

На крају чланка (145,30) „О чистоти и правилности езика Србск *треба додати*: **В. Лазић.**

Иза стране 225. *треба да је стр.* 226.

У државној штампарији у Београду и у свима државним књижарницама у Србији могу се добити ове књиге *Одбора за издавање Вукових списа:*

I. **Српске народне пјесме**; скупио их и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић:*

1) *Књига прва*, у којој су различне женске пјесме. Биоград 1891. — 8°, стр. LXXX и 662 и 2 листа нота. Цена у тврдим корицама 4, у меким 3 динара;

2) *Књига друга*, у којој су пјесме јуначке најстарије (друго државно издање). Биоград 1895. — 8°, стр. VI и 648. Цена у тврдим корицама 4, у меким 3 динара;

3) *Књига трећа*, у којој су јуначке пјесме средњијех времена. Биоград 1894. — 8°, стр. 551 и 4 листа. Цена у тврдим корицама 3, у меким 2 динара;

4) *Књига четврта*, у којој су јуначке пјесме новијих времена о војевању за слободу. Биоград 1896. — 8°, стр. XLVIII и 512. Цена у тврдим корицама 3, у меким 2 дин.

II. **Скупљени граматички и полемички списи** *Вука Стеф. Караџића:*

1) *Књига прва* (год. 1814.—1818). Београд 1894. — 8°, стр. XV и 224. Цена у меким корицама 3 динара;

2) *Књига друга, свеска I.* (год. 1818.—1822.). Београд 1894. — 8°, стр. 240. Цена у меким корицама 3 динара;

3) *Књига друга, св. II.* (год. 1824.—1835.). Београд 1895. — 8°, стр. XI и 241—511. Цена у меким корицама 3 дин.;

4) *Књига трећа. свеска I.* (год. 1836.—1847.). Београд 1896. —8°, стр. 256. Цена у меким корицама 3 динара.

5) *Књига трећа, свеска II.* (год. 1847.—1864.). Београд 1896. — 8° стр. XI и 257—594 и једна таблица снимака. Цена у меким корицама 3 динара.

III. **Српски рјечник**, истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима; скупио га и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић*; треће издање:

Свеска прва (од *а* до *зиваније*). Београд 1892. — Вел. 8°, стр. XX и 256. Цена у меким корицама $4_{,50}$ динара.

Штампа се и ново, по Вукову рукопису исправљено и умножено, издање целога речника. — Дате су у штампу и:

IV. **Српске народне приповијетке**; скупио их и на свијет издао *Вук Стеф. Караџић.*

Stanford University Libraries
3 6105 124 444 816

PG
1209
K3
1894